

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΘΕΜΑ:

***«Μορφές Μαθητικής Επιθετικότητας στο Γυμνάσιο:
Μια Μελέτη Περίπτωσης»***

***Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:
Χρυσή Μπίκα***

***Επιβλέπων Καθηγητής:
Αθανάσιος Γκότοβος***

Ιωάννινα 2011

*«Η κοινωνία προετοιμάζει το έγκλημα.
Ο εγκληματίας το διαπράττει.»*

Βίκτωρ Ουγκώ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αθανάσιο Γκότοβο για την πολύτιμη καθοδήγηση και τις χρήσιμες συμβουλές του καθόλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής, την κα. Μαίρη Αποστόλου και τον κ. Παναγιώτη Παπακωνσταντίνου για τις σημαντικές διορθώσεις και επισημάνσεις τους, που συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	8
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	11
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ.....	11
1.1 Το φαινόμενο της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της επιθετικότητας.....	11
1.2 Οι κυριότερες μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	20
Η ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	20
2.1 Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού	20
2.2 Μορφές Σχολικού Εκφοβισμού	24
2.3 Η διαδικασία του εκφοβισμού	29
2.4 Ερευνητικά δεδομένα για τον εκφοβισμό.....	31
2.4.1 Το φαινόμενο του εκφοβισμού σε διάφορες χώρες	31
Φινλανδία.....	31
Γερμανία	32
Ηνωμένο Βασίλειο.....	32
Ιρλανδία	33
Ιταλία	35
Αυστραλία.....	36
ΗΠΑ.....	36
2.4.2 Το φαινόμενο του εκφοβισμού στην Ελλάδα	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	44
ΟΙ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΘΕΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	44
3.1 Η μετάβαση στο Γυμνάσιο και η εμφάνιση του εκφοβισμού.....	44
3.2 Εφηβεία: μια περίοδος ανακατατάξεων.....	47
3.3 Ο ρόλος των συνομηλίκων	49
3.4 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θυτών, των θυμάτων, των θυτών – θυμάτων και των παρισταμένων.....	51
3.4.1 Οι Θύτες.....	51
3.4.1.1 Φυσικά – Σωματικά Χαρακτηριστικά.....	52
3.4.1.2 Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας.....	52
3.4.1.3 Κοινωνικό – Γνωστικά Χαρακτηριστικά.....	54
3.4.1.4 Σχέσεις με τους συνομηλίκους.....	55
3.4.2 Τα Θύματα	56
3.4.2.1 Φυσικά – Σωματικά χαρακτηριστικά.....	57
3.4.2.2 Χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας.....	58
3.4.2.3 Κοινωνικό – Γνωστικά Χαρακτηριστικά.....	61
3.4.2.4 Σχέσεις με τους Συνομηλίκους	61

3.4.3 Οι Θύτες/Θύματα.....	63
3.4.4 Οι Παριστάμενοι.....	65
3.5 Συνέπειες του Εκφοβισμού.....	67
3.5.1 Συνέπειες για τους Θύτες.....	67
3.5.2 Συνέπειες για τα Θύματα.....	68
3.5.3 Συνέπειες για τους Παριστάμενους.....	69
3.6 Ηλικιακές και Διαφυλικές Διαφοροποιήσεις στον εκφοβισμό.....	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	74
ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	74
4.1 Αιτιολογικό Μοντέλο.....	75
4.1.1 Ατομοκεντρικές Θεωρίες.....	75
4.1.1.1 Ανθρωπολογική προσέγγιση.....	75
4.1.1.2 Βιολογική προσέγγιση.....	75
4.1.2 Ψυχολογικές Θεωρίες.....	76
4.1.2.1 Ψυχαναλυτικές Θεωρίες.....	76
4.1.2.1.1 Η ψυχαναλυτική Θεωρία του Freud.....	76
4.1.2.1.2 Η Θεωρία της ψυχολογίας του βάθους του Adler.....	77
4.1.2.2 Θεωρίες της Μάθησης.....	78
4.1.2.2.1 Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού.....	78
4.1.2.2.2 Θεωρία των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών.....	80
4.1.2.2.3 Θεωρία της Εξουδετέρωσης.....	81
4.1.2.2.4 Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης.....	81
4.1.2 Κοινωνιολογικές Θεωρίες.....	82
4.1.2.1 Θεωρία της «οικολογικής σχολής» του Chicago.....	82
4.1.2.2 Θεωρίες του «υποκόσμου» - υποπολιτισμού.....	83
4.1.2.3 Θεωρία της Ανομίας.....	85
4.1.2.4 Θεωρία του Κοινωνικού Ελέγχου.....	87
4.1.2.5 Θεωρίες της Σύγκρουσης.....	88
4.2 Το Αντιδραστικό Μοντέλο.....	89
4.2.1 Η θεωρία του Στιγματισμού (labelling theory).....	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.....	94
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.....	94
5.1 Το Σχολείο ως Παιδαγωγικός ή ως Αυταρχικός Οργανισμός;.....	94
5.2 Το Σχολείο ως Χώρος Χαρτογράφησης της Κανονικής και της Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς.....	95
5.2.1 Οι Σχολικοί Κανονισμοί.....	95
5.2.2 Οι Σχολικές Ποινές – Κυρώσεις.....	96
5.2.3 Η «τάξη» και η «αταξία» στο σχολείο.....	99
5.3 Το Σχολείο ως Πλαίσιο και Φορέας Εκδήλωσης της Επιθετικής Συμπεριφοράς.....	102
5.3.1 Το Σχολικό Κλίμα.....	103
5.3.2 Το «Κανονιστικό Πλαίσιο» Του Σχολείου.....	107
5.3.3 Αντισχολική Κουλτούρα: Θεωρίες της Αντίστασης.....	110
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ.....	115
Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	115
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ.....	116

ΣΤΟΧΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	116
6.1 Σκοπός και Αντικείμενο της έρευνας.....	116
6.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	117
6.3 Οριοθέτηση της Έρευνας.....	118
6.4 Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	119
6.5 Τεχνικές Συλλογής Δεδομένων.....	121
1.5.1 Η παρατήρηση.....	121
6.5.2 Η συνέντευξη.....	124
6.6 Η διεξαγωγή της έρευνας.....	128
6.7 Το προφίλ των Υποκειμένων της έρευνας.....	132
6.7.1 Οι μαθητές.....	132
6.7.2 Οι καθηγητές.....	133
6.7.3. Οι γονείς.....	134
6.8 Η μέθοδος ανάλυσης του υλικού των συνεντεύξεων.....	135
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ	141
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	141
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ	142
Η ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	142
7.1 Κυριότερες Μορφές.....	143
7.2. Αίτια.....	147
7.3. Τρόπος Νοηματοδότησης.....	151
7.4 Στρατηγικές Νομιμοποίησης.....	155
7.5 Η Συνωμοσία της Σιωπής.....	157
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ	160
Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.....	160
8.1 Το Κανονιστικό Καθεστώς.....	160
8.2 Η Αντίδραση στην Απόκλιση.....	167
8.3 Στοχοποίηση και Ετικετοποίηση των μαθητών.....	173
8.4 Χαλαρότητα και Αναποτελεσματικότητα.....	178
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΝΑΤΟ	183
ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ.....	183
9.1 Η Περιθωριοποίηση και η Απόρριψη.....	183
9.2 Η Παιδαγωγική Προσέγγιση της Σχολικής Ένταξης.....	187
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	191
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	197
1. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία.....	198
2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία.....	204
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	228
Α. ΜΑΘΗΤΕΣ.....	237
Α1. ΘΥΤΕΣ.....	237
Α2. ΘΥΜΑΤΑ.....	262
Α3. ΠΑΡΙΣΤΑΜΕΝΟΙ.....	284
Β. ΓΟΝΕΙΣ.....	356
Γ. ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ.....	365

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στις «Επιστήμες της Αγωγής», αποσκοπεί να συνεισφέρει στη διερεύνηση της ενδοσχολικής βίας και της μαθητικής επιθετικότητας, σε μια περίοδο που τα κρούσματα νεανικής παραβατικότητας αποτελούν μια ανησυχητική πραγματικότητα στο σύγχρονο σχολικό τοπίο.

Τα προγράμματα πρόληψης και καταστολής της ενδοσχολικής βίας παρόλο που έχουν επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση του φαινομένου, εντούτοις δεν έχουν οδηγήσει στην πλήρη εξάλειψη του. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα επεισόδια ενδοσχολικής βίας αποτελούν την επιφάνεια μόνο του προβλήματος. Αυτό που κρίνεται αναγκαίο είναι να αναζητηθούν τα βαθύτερα αίτια της αποκλίνουσας συμπεριφοράς διερευνώντας το χώρο μέσα στον οποίο εμφανίζεται, το χώρο του σχολείου.

Οι περιορισμοί που τίθενται στο σχολικό χώρο, η απαίτηση για συμμόρφωση στους κανόνες και το τελετουργικό του σχολείου, οι παραδοσιακοί τρόποι μάθησης, η ενασχόληση με αντικείμενα που δεν εξάπτουν το ενδιαφέρον των μαθητών, η βαθμοθηρία και ο διαρκής ανταγωνισμός στον οποίο μούνται οι μαθητές, η συμβολική κατάχρηση της εξουσίας του σχολείου, η αυθεντία, η αυταρχικότητα (Fontana, 1996: 68), οι σχέσεις κυριαρχίας, ιεραρχίας, επιτήρησης και ελέγχου, και ενδεχομένως η ψυχρή και απόμακρη αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αποτελούν παράγοντες που επιτείνουν την αντίδραση των μαθητών, ευνοούν την ανάπτυξη της αντισχολικής κουλτούρας και προάγουν την εκδήλωση παραβατικών μορφών συμπεριφοράς. Έτσι δημιουργείται ο φαύλος κύκλος που συνδέει τη βία του σχολείου με την εκδήλωση της βίας στο σχολείο (Μπεζέ, 1998: 72).

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ενδοσχολική βία και η μαθητική επιθετικότητα αποτελούν μια θλιβερή πραγματικότητα που στιγματίζει το σύγχρονο σχολείο και προβληματίζει ολοένα και περισσότερο την ερευνητική και επιστημονική κοινότητα λόγω των σοβαρών επιπτώσεων που επιφέρει στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και στην υγεία των παιδιών. Η επιθετική και βίαιη συμπεριφορά των μαθητών δεν αποτελεί ένα καινούργιο φαινόμενο, αλλά η ύπαρξη της ανάγεται στη γέννηση του σχολικού θεσμού. Το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις στρέφει το ερευνητικό ενδιαφέρον στα αίτια που την προκαλούν και στους παράγοντες που την υποθάλπουν.

Είναι γνωστό ότι κάθε συμπεριφορά επηρεάζεται από το περιβάλλον μέσα στο οποίο εκδηλώνεται. Για το λόγο αυτό η παρούσα μελέτη θα εστιάσει στην διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας του σχολικού συστήματος και στην εξέταση της ενδεχόμενης επίδρασης που ασκεί το σχολικό περιβάλλον στην εκδήλωση της μαθητικής επιθετικότητας

Η ερευνητική μελέτη είναι δομημένη σε τρία μέρη. Το θεωρητικό μέρος αποτελεί μια επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας αναφορικά με την αποκλίνουσα μαθητική συμπεριφορά και την επίδραση του σχολείου στην εκδήλωση της. Αναλυτικότερα:

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση των εννοιών της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της επιθετικότητας και αναλύονται οι κυριότερες μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας.

Το δεύτερο κεφάλαιο διαπραγματεύεται την έννοια του σχολικού εκφοβισμού, την διάκρισή του σε άμεσες και έμμεσες μορφές, την τελετουργική διαδικασία με την οποία εκδηλώνεται, ενώ επιπλέον παρουσιάζονται αναλυτικά οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο στην Ελλάδα όσο και σε διάφορες χώρες του εξωτερικού.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη σημαντικότητα της μετάβασης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τις αλλαγές που σηματοδοτεί αυτή καθώς συμπίπτει με την περίοδο έναρξης της εφηβικής ηλικίας. Τονίζεται η επίδραση και η καθοριστική για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού επιρροή της

ομάδας των συνομηλίκων, αναλύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θυτών, των θυμάτων, των θυτών/θυμάτων και των παρισταμένων του εκφοβισμού σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα μακροχρόνιων ερευνών, καθώς και οι συνακόλουθες συνέπειες που επιφέρει η εμπλοκή τους στα εκφοβιστικά επεισόδια. Ενώ τέλος παρουσιάζονται οι ηλικιακές και διαφυλικές διαφορές που έχουν προκύψει κατά τη μελέτη του φαινομένου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα θεωρητικά πρότυπα ερμηνείας της αποκλίνουσας συμπεριφοράς που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί, ταξινομημένα σε δύο ερμηνευτικά σχήματα: το αιτιολογικό και το αντιδραστικό μοντέλο και αναφέρεται η θεωρητική αφετηρία που επιλέχτηκε για την παρούσα ερευνητική μελέτη.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο ρόλο του σχολείου τόσο ως χώρου χαρτογράφησης της κανονικής και της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, αναλύοντας το κανονιστικό σχολικό πλαίσιο, όσο και ως πλαίσιο και φορέα εκδήλωσης της επιθετικής συμπεριφοράς. Αναλύεται επίσης ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η μαθητική αντίδραση στο σχολικό θεσμό, η λεγόμενη αντισχολική κουλτούρα.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την ερευνητική διαδικασία, και πιο συγκεκριμένα στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο σκοπός και το αντικείμενο της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, οι τεχνικές συλλογής δεδομένων, ενώ γίνεται αναφορά και στον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας, στο προφίλ των συμμετεχόντων και στη μέθοδο ανάλυσης του υλικού που προέκυψε από τη συλλογή των δεδομένων.

Το τρίτο μέρος, που αποτελείται από τρία κεφάλαια, παρουσιάζει διεξοδικά τα ευρήματα της έρευνας, διαρθρωμένα σε ένα σύστημα θεματικών κατηγοριών και υποκατηγοριών ανάλυσης περιεχομένου καθώς και τα τελικά συμπεράσματα που διεξάγονται και καταδεικνύουν τη συμβολή του σχολείου στην εκδήλωση των επιθετικών μορφών συμπεριφοράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ

1.1 Το φαινόμενο της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της επιθετικότητας

Στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται πολλοί όροι για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα απόκλιση, αποκλίνουσα συμπεριφορά, παρέκκλιση, παρεκτροπή, παράβαση, παρανομία, εγκληματική πράξη κ.α., οι οποίοι δεν ταυτίζονται και παραπέμπουν σε τυπικές κυρίως διαφοροποιήσεις (Δήμου, 1998: 39).

Σύμφωνα με τον ορισμό του λεξικού κοινωνικών επιστημών της Unesco, ως «αποκλίνουσα συμπεριφορά» (deviant behaviour) ορίζεται «η συμπεριφορά η οποία αποκρούεται ή συγκρούεται με τους γνώμονες (standards) που είναι κοινωνικώς και πολιτιστικώς αποδεκτοί από μια κοινωνική ομάδα (social group) ή ένα κοινωνικό σύστημα (social system)». (Λεξικό κοινωνικών επιστημών Unesco, 3^{ος} τόμος: 909). Απόκλιση επομένως, θεωρείται, η μη συμμόρφωση σε κανόνες που είναι αποδεκτοί από ένα σημαντικό αριθμό ανθρώπων σε μια κοινωνία (Giddens, 1989: 118).

Ο Albert Cohen¹ (1966) υποστηρίζει ότι απόκλιση είναι η παραβίαση των κανόνων, εφόσον η παραβίαση αυτή εγείρει κάποια αποδοκιμασία, θυμό ή αγανάκτηση (όπως υποκρισία, απάτη, αδικία, έγκλημα, ανθρωποκτονία, προδοσία). Ενώ ο Talcott Parsons² (1951) θεωρεί την απόκλιση ως «μια παρακινημένη τάση ενός δράστη να συμπεριφερθεί κατά παράβαση ενός ή περισσότερων θεσμοποιημένων κανονιστικών πλαισίων». Θεωρεί, δηλαδή, ότι η απόκλιση αποτελεί μια διαδικασία συνειδητής πράξης. Κατά τον Τσαούση (1989: 32) «απόκλιση είναι η κοινωνικά παραδεκτή απόσταση του τρόπου εκπλήρωσης (υποκειμενική διάσταση) από το κανονιστικά ορισμένο περιεχόμενο (αντικειμενική διάσταση) του ρόλου».

---

¹ Όπως αναφ. στο Bryant, 1990, σελ. 102

² Όπως αναφ. στο Bryant, 1990, σελ. 102

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά προσεγγίζεται και μελετάται σύμφωνα με δύο διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις: την εγκληματολογική ή κανονιστική και την κοινωνιολογική. Η εγκληματολογική μελέτη δίνει έμφαση στην παράβαση των κοινωνικών θεσμών, υποστηρίζοντας την ύπαρξη ενός συστήματος δεοντολογικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά. Κριτήριο για την οριοθέτηση της απόκλισης αποτελούν οι διατάξεις του ισχύοντα ποινικού κώδικα. Σύμφωνα, λοιπόν, με την εγκληματολογική προσέγγιση μια συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως αποκλίνουσα όταν αυτή αντιβαίνει προς τις διατάξεις της κείμενης ποινικής νομοθεσίας (Δήμου, 1998: 41).

Η κοινωνιολογία, αντιθέτως, εξετάζει την αποκλίνουσα συμπεριφορά μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Ως αποκλίνουσα εκλαμβάνεται οποιαδήποτε κοινωνικά απαράδεκτη συμπεριφορά ή απόκλιση από το «κανονικό». Σύμφωνα με την κοινωνιολογική προσέγγιση όμως ενδέχεται διαφορετικές εκδηλώσεις μιας συμπεριφοράς να είναι κοινωνικά κατακριτέες ακόμη και αν δεν είναι παράνομες (π.χ. η κατανάλωση αλκοόλ). Η κοινωνιολογία δηλαδή εξετάζει την αποκλίνουσα συμπεριφορά «ανεξάρτητα από την επίσημη κατοχύρωση των κανόνων οι παραβιάσεις των οποίων συνιστούν την απόκλιση» (Γκότοβος, 1988: 33).

Για να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ως αποκλίνουσα θα πρέπει να υποστεί αρχικά μια διαδικασία αξιολόγησης και στη συνέχεια να ταξινομηθεί είτε ως «κανονική», είτε ως «αποκλίνουσα». Με τον τρόπο αυτή η αποκλίνουσα συμπεριφορά αποκτά δύο απαραίτητα για τον προσδιορισμό και τον καθορισμό της στοιχεία: την αξιολόγησή της μέσω ενός αποδεκτού επικοινωνιακού κώδικα και την ένταξή της στην ανάλογη κατηγορία (κανονική – αποκλίνουσα). Για να κατηγοριοποιηθεί λοιπόν μια συμπεριφορά, θα πρέπει να σημασιοδοτηθεί από το ίδιο το «ενεργόν» υποκείμενο (Γκότοβος, 1988: 30), το αποκλίνον δηλαδή άτομο, και από τον παρατηρητή στο πλαίσιο της κοινωνικής τους αλληλεπίδρασης. Η συμπεριφορά, επομένως, ως ενέργεια πρέπει να είναι δυνατόν να παρατηρηθεί, να καταγραφεί, να αξιολογηθεί μέσω ενός κατάλληλου μηχανισμού και να ενταχθεί σε ένα συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο που θα επιτρέπει την αξιολόγησή της.

Θα πρέπει, επίσης, να επισημανθεί ότι για μπορέσει μια συμπεριφορά να γίνει ευκολότερα αντιληπτή και να ταξινομηθεί πρέπει να συντρέχουν τρεις βασικές προϋποθέσεις: α. Το «ενεργό» υποκείμενο να είναι ενταγμένο σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, γεγονός που διευκολύνει την κοινωνική αλληλεπίδραση και την

επικοινωνιακή διαδικασία μέσα από τους ισχύοντες νόμους και κανονισμούς, που διαμορφώνουν την κοινωνική ομάδα. Με τον τρόπο αυτό μια συμπεριφορά αναγνωρίζεται ως κανονική ή αποκλίνουσα και ταξινομείται στην αντίστοιχη κατηγορία σύμφωνα με τους κοινωνικούς αυτούς νόμους, β. Για την κατανόηση της απόκλισης απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη κάποιου άλλου ατόμου που θα αλληλεπιδρά με το «ενεργό» υποκείμενο, λειτουργώντας όχι μόνο ως αποδέκτης της συμπεριφοράς αλλά και ως αξιολογητής ταξινομώντας την με βάση τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες, γ. Τέλος, θα πρέπει να γίνει ξεκάθαρη η διάκριση μεταξύ κανονικής και αποκλίνουσας συμπεριφοράς και να γίνουν κατανοητές οι περιστάσεις στις οποίες ισχύουν τα ανάλογα κριτήρια για την αξιολόγηση της κανονικότητας ή μη μιας συμπεριφοράς. Θα πρέπει, με άλλα λόγια, να κατανοηθεί η έννοια του «αποδέκτη»³ του κανόνα, η οποία υποδηλώνει ότι το υποκείμενο έχοντας μια συγκεκριμένη ιδιότητα, δεσμεύεται από κάποιον κανόνα να ενεργήσει σύμφωνα με έναν συγκεκριμένο τρόπο.

Μέχρι σήμερα δεν έχει διατυπωθεί ένας ενιαίος και καθολικά αποδεκτός ορισμός της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Όπως χαρακτηριστικά μάλιστα αναφέρει η Νόβα – Καλτσούνη (2001: 14) «η δυσκολία προσδιορισμού της απόκλισης εντοπίζεται από όλους τους κοινωνιολόγους, οι οποίοι δεν είναι εύκολο να συμφωνήσουν σε έναν γενικά αποδεκτό ορισμό της απόκλισης με αποτέλεσμα η απόκλιση να είναι ένα βασικό πεδίο στο οποίο εκφράζονται οι περισσότερες διαφωνίες τους».

Η δυσκολία ορισμού της αποκλίνουσας συμπεριφοράς επιτείνεται από το ότι η απόκλιση αξιολογείται ως τέτοια με βάση κάποια συγκεκριμένα αξιολογικά κριτήρια τα οποία διαφέρουν ανάλογα με τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες. Σύμφωνα με τον Giddens (1989: 118) η φύση και το περιεχόμενο της απόκλισης διαφέρουν από το παρελθόν στο παρόν και από τη μία κοινωνία στην άλλη, καθώς οι κανόνες διαφέρουν μεταξύ κοινωνιών, πολιτισμών αλλά και υποπολιτισμικών ομάδων μέσα στην ίδια κοινωνία. «Πολλές μελέτες έχουν δείξει πόσο αυτό που συνιστά αποκλίνουσα συμπεριφορά ποικίλει από την μία κοινωνία στην άλλη και από την μία υποκοουλτούρα στην άλλη. Επιπλέον, ποικίλει και η σημασία που αποδίδεται σε διάφορες μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς ανάλογα με τους κοινωνικούς δεοντολογικούς κανόνες της ομάδας. Μια ορισμένη

---

³ Όπως αναφ. στο Γκότοβος, 1988, σελ 35

συμπεριφορά αναγνωρίζεται ως αποκλίνουσα από μια ομάδα όταν έρχεται σε αντίθεση με τους κοινωνικούς δεοντολογικούς κανόνες, που έχει καθιερώσει αυτή η ομάδα» (Λεξικό κοινωνικών επιστημών, Unesco, 3ος τόμος: 909).

Μια μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς αποτελεί και η επιθετικότητα. Η επιθετικότητα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανθρώπινης φύσης και εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους: απειλές, πρόκληση σωματικής βλάβης ή ψυχική καταπίεση του ατόμου. Ο ορισμός και η φύση της επιθετικότητας έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την επιστημονική κοινότητα, καθώς καλύπτει μια ευρεία κλίμακα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δεν υπάρχει μια ευδιάκριτη διαχωριστική μορφή γραμμή ανάμεσα στις πολλές και διαφορετικές μορφές της.

Ο Herbert (1998) αναγνωρίζει την επιθετικότητα, ως ένα φυσιολογικό, αν και ενοχλητικό μέρος της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης που εμφανίζεται ήδη από βρεφική ηλικία ως θυμός. Ωστόσο καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν οι εκδηλώσεις της επιθετικότητας διαφοροποιούνται. Η συχνότητα, η ένταση, ο αριθμός, η διάρκεια της επιθετικής συμπεριφοράς και η αίσθηση που αφήνει στον επιτιθέμενο, αλλά και στον αποδέκτη της προσδιορίζουν και την αναγκαιότητα παρέμβασης από πλευράς των ενηλίκων.

Ο Dollard (Merz, 1965: 577) δίνει τον ακόλουθο ορισμό: «με τον όρο επιθετικότητα χαρακτηρίζεται κάθε συμπεριφορά, της οποίας τελικός σκοπός είναι ο τραυματισμός του προσώπου, εναντίον του οποίου αυτή κατευθύνεται». Ένα εκτενέστερο ορισμό δίνει ο Becker: «σαν επιθετικότητα ορίζονται τα εσωτερικά και τα εξωτερικά συμβάντα, τα οποία προκαλούν βλάβη στα αντικείμενα της επιθετικότητας» (Βουϊδάσκης, 1983: 20). Ενδιαφέρουσα είναι στον Becker⁴ η διάκριση των επιθετικών κατευθύνσεων. Η επιθετικότητα παρουσιάζει δύο αντίθετες βασικές κατευθύνσεις, από τη μια μεριά την πρωταρχική κατεύθυνση εναντίον εξωτερικών αντικειμένων και από την άλλη μια δευτερογενή παλινδρόμηση εναντίον του ίδιου προσώπου.

Ο Mitscherlich⁵ δίνει τη δική του ορθόδοξη ψυχαναλυτική άποψη. Εννοεί την επιθετικότητα σαν μια ζωτική βασική δύναμη, έναν ορμικό εξοπλισμό, που παθαίνει στην κοινωνική πραγματικότητα τις πιο πολλαπλές μεταβολές. Ο Kunz⁶ γράφει για

---

⁴ Όπως αναφ. στο Βουϊδάσκης, 1983, σελ. 20

⁵ Όπως αναφ. στο Merz, 1965, σελ. 571

⁶ Όπως αναφ. στο Βουϊδάσκης, 1983, σελ. 20

την επιθετικότητα τα εξής: «το πιο αποφασιστικό όμως είναι ότι η επιθετικότητα στοχεύει στην επέκταση της παραμόρφωσης και τελικά στην ολοκληρωτική καταστροφή (έμφυλων και άψυχων) αντικειμένων.

Ο Drever⁷ υποστηρίζει ότι η επιθετικότητα είναι ένα γενικό χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας εχθρικής συμπεριφοράς (π.χ. επίθεσης) ενός ανθρώπου ή ατόμου. Συχνά επίσης, είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας αντίθετης συμπεριφοράς ή ακόμα μιας λιγότερο ή περισσότερο εχθρικής διάθεσης εναντίον συνανθρώπων. Ο Leonard Berkowitz (1993: 3) γράφει ότι η επιθετικότητα είναι «κάθε μορφή συμπεριφοράς που έχει ως στόχο να τραυματίσει κάποιον φυσικά ή ψυχολογικά».

Με την έννοια επιθετική συμπεριφορά εννοεί ο Fürntratt⁸ όλους αυτούς τους τρόπους συμπεριφοράς ατόμων ή ομάδων που προκαλούν βλάβη στους άλλους, τους βάζουν σε αγωνία ή τους υποτάσσουν με τη βία. Οι επιθετικοί τρόποι συμπεριφοράς μπορούν φυσικά να κατευθύνονται και εναντίον πραγμάτων ή σε ειδική περίπτωση εναντίον του ίδιου του προσώπου που ενεργεί. Τρόποι συμπεριφοράς που οδηγούν σε βλάβη των άλλων με τη μορφή ατυχημάτων δε χαρακτηρίζονται σαν επιθετικοί.

Γίνεται αντιληπτό, πως δεν υπάρχει ομοφωνία για τα αίτια της επιθετικής συμπεριφοράς ούτε κοινή βάση για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της. Ως επιθετικότητα στην καθημερινή γλώσσα χαρακτηρίζεται ένας μεγάλος αριθμός ετερογενών τρόπων συμπεριφοράς ή ένα πλήθος πράξεων, οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν σ' ένα πρόσωπο το θάνατο ή σωματικούς πόνους και τραυματισμούς ή ψυχικούς πόνους (π.χ. με προσβολές και λεπτές γλωσσικές μειώσεις) ή ματαίωση στόχων, ενδιαφερόντων, αμοιβών ή και ζημιές σε αγαθά, υλικά ή πνευματικά (Mummendey, 1983). Το κύριο χαρακτηριστικό αυτών των μορφών συμπεριφοράς είναι ότι έχουν ως στόχο άτομα του ίδιου είδους.

Παρά τις προσπάθειες πολλών μελετητών, το φαινόμενο της επιθετικής συμπεριφοράς δεν έχει ακόμα προσδιοριστεί με τρόπο που να μην προκαλεί επιφυλάξεις ως προς την πληρότητα του. Σύμφωνα με τον Hartup (1974)⁹ οι μέχρι τώρα ορισμοί της επιθετικότητας που έχουν διατυπωθεί εντάσσονται στις εξής γενικότερες κατηγορίες:

⁷ Όπως αναφ. στο Βουϊδάσκης, 1983, σελ. 20

⁸ Όπως αναφ. στο Βουϊδάσκης, 1983, σελ. 20

⁹ Όπως αναφ. στο Παπαδοπούλου & Μαρκουλή, 1986

- i.* Στους ορισμούς που αναφέρονται σε κάποιο σταθερά εμφανιζόμενο γνώρισμα του πρότυπου αντίδρασης, και στηρίζονται στην υπόθεση ότι αν εξεταστεί λεπτομερώς το πρότυπο συμπεριφοράς που οδηγεί στη σύγκρουση, θα εντοπιστούν τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της επιθετικής συμπεριφοράς.
- ii.* Στους ορισμούς που σχετίζονται με τις συνθήκες πρόκλησης της επιθετικότητας. Οι ορισμοί αυτοί θεωρούν ως βασικό κριτήριο προσδιορισμού της επιθετικής συμπεριφοράς τις προθέσεις του δράστη.
- iii.* Στους ορισμούς που επικεντρώνονται και δίνουν βαρύτητα στις συνέπειες της επιθετικής συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο των ορισμών αυτών η επιθετικότητα ορίζεται ως η συμπεριφορά εκείνη που έχει σαν επακόλουθο την πρόκληση βλάβης. Η κατηγορία αυτή ορισμών διακρίνεται από τη γενικότητα στον ορισμό της επιθετικότητας αλλά και από την αδυναμία καθορισμού των κριτηρίων ποσοτικοποίησης της βλάβης που προκαλείται.

1.2 Οι κυριότερες μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας

Για την καλύτερη κατανόηση και μελέτη της επιθετικότητας έχουν γίνει ποικίλες προσπάθειες ταξινόμησής της. Ο Moyer (1976) προσδιόρισε οχτώ ευδιάκριτα είδη επιθετικότητας που μπορούν να εντοπιστούν σε όλα τα είδη, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπινου. Πιο συγκεκριμένα, οι επιθετικές τυπολογίες σύμφωνα με τον Moyer είναι οι εξής:

- i. *Αρπακτική (Predatory) Επιθετικότητα:* πρόκειται για τις παρακινήμενες επιθετικές συμπεριφορές μας. Αυτή η μορφή επιθετικότητας κατευθύνεται προς το φυσικό θήραμα και ουσιαστικά προέρχεται από την κυνηγετική συμπεριφορά των πρωτόγονων ανθρώπων.
- ii. *Δια – αρσενική (Intermale) Επιθετικότητα:* Πρόκειται για φυσική βία ή για ενδοτική συμπεριφορά που επιδεικνύουν το ένα απέναντι στο άλλο τα αρσενικά του ίδιου είδους και αφορά κυρίως τον ανταγωνισμό για την πρόσβαση στα άτομα θηλυκού γένους (π.χ. διαπληκτισμοί σε μπαρ).
- iii. *Αμυντική - Προκαλούμενη από Φόβο (Fear-Induced) Επιθετικότητα:* Πρόκειται για βιολογικά προγραμματισμένες αντιδράσεις, οι οποίες ωθούν τον οργανισμό να αντιδράσει και να ενεργήσει κατά τρόπο επιθετικό στην προσπάθεια να υπερασπιστεί την ύπαρξή του όταν βρεθεί σε κίνδυνο.
- iv. *Χωροκτητική (Territorial) Επιθετικότητα:* Πρόκειται για απειλητική ή επιθετική συμπεριφορά, η οποία εκδηλώνεται ως αντίδραση σε εδαφική εισβολή.
- v. *Μητρική (Maternal) Επιθετικότητα:* Πρόκειται για επιθετική συμπεριφορά που εκδηλώνεται κατά κύριο λόγο από το θηλυκό είδος προκειμένου να προστατεύσει τον απόγονο του από μια απειλή.
- vi. *Σχετιζόμενη με τη Γενετήσια Λειτουργία (Sex-related) Επιθετικότητα:* Πρόκειται για επιθετική συμπεριφορά, η οποία προκαλείται από τα ίδια ερεθίσματα που προκαλούν την σεξουαλική συμπεριφορά. Οποιοσδήποτε μπορεί να προκαλέσει τη σεξουαλική επιθυμία μπορεί εξίσου να προκαλέσει την επιθετικότητα μέσω της ζηλοτυπίας.
- vii. *Οργανική (Instrumental) Επιθετικότητα:* Πρόκειται για επιθετική συμπεριφορά, η οποία αποσκοπεί στην επίτευξη κάποιου σκοπού και αποτελεί σε ορισμένες περιπτώσεις μια μαθημένη αντίδραση.

Μια άλλη ομάδα τυπολογιών δίνει έμφαση στη μορφή που μπορεί να πάρει η επιθετικότητα, διακρίνοντας δύο υποκατηγορίες (Berkowitz, 1994; Björkqvist, 1994):

α. τη Φυσική Επιθετικότητα, που προκαλείται από την άμεση σωματική ή μεσολαβημένη επαφή μεταξύ των αντιπάλων, και

β. τη Λεκτική Επιθετικότητα, που παράγεται μέσω της χρήσης της γλώσσας και περιλαμβάνει το κουτσομπολιό, τη διάδοση κακοηθειών, τη διακωμώδηση, το σαρκασμός, την προσφώνηση με κοροϊδευτικά ονόματα. Στην ταξινόμηση αυτή θα μπορούσε να προστεθεί και μια τρίτη μορφή επιθετικότητα: η Επιθετικότητα Στάσης, η οποία μπορεί να εκφραστεί συμβολικά ή μέσω των διαφόρων εκφράσεων του προσώπου και των στάσεων του σώματος. Ο Underwood (2002) κατηγοριοποιεί το είδος αυτό της επιθετικότητας στη μη λεκτική επιθετικότητα.

Άλλες ταξινομήσεις βασίζονται στον τρόπο με τον οποίο η επιθετικότητα εκμαιεύεται στις διάφορες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Παράδειγμα αποτελεί η διάκριση (Björkqvist, 1994; Björkqvist, Lagerspetz, & Kaukiainen, 1992; Buss, 1961, 1971) μεταξύ άμεσης και έμμεσης επιθετικότητας. Η άμεση επιθετικότητα περιλαμβάνει, σύμφωνα με την ταξινόμηση αυτή, εκείνες τις ενέργειες που παράγονται κυρίως από την πρόσωπο με πρόσωπο φυσική ή λεκτική αντιπαράθεση που συντελείται κατά τη διάρκεια μιας άμεσης κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Ενώ στην έμμεση επιθετικότητα δεν υφίσταται άμεση επαφή κατά τη διάρκεια της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των δυο αντικρουόμενων μερών, αλλά ένας τρίτος – ένα άλλο πρόσωπο ή ένα αντικείμενο – μπορεί να συμμετάσχει. Το είδος αυτό της επιθετικότητας αναφέρεται επίσης ως κοινωνική ή σχεσιακή επιθετικότητα, όταν περιλαμβάνει το χειρισμό των κοινωνικών σχέσεων ή τη διάδοση κακοηθειών.

Σύμφωνα με τον Βουϊδάσκη (1983: 22) οι κυριότερες μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας είναι οι εξής:

- i. Έκδηλη ή Λανθάνουσα:* Η επιθετικότητα που μπορεί να μεταβληθεί σε συμπεριφορά και υπάρχει η δυνατότητα παρατήρησής της, χαρακτηρίζεται ως έκδηλη σε αντίθεση με την επιθετικότητα που εμφανίζεται μόνο στην περιοχή του συνειδητού και του ασυνειδήτου. Με άλλα λόγια, η επιθετικότητα μπορεί να είναι «ορατή» αλλά και «λανθάνουσα».
- ii. Άμεση ή Έμμεση:* Η άμεση επιθετικότητα κατευθύνεται απευθείας ενάντια στο «αντικείμενο» που σκοπεύει να βλάψει, ενώ η έμμεση μορφή μετατοπίζεται από το αρχικό της αντικείμενο σε ένα άλλο υποκατάστατο. Έτσι η διαφορά

μεταξύ της άμεσης και της έμμεσης μορφής επιθετικότητας βρίσκεται στο «αντικείμενο» στο οποίο κατευθύνεται η επιθετική ενέργεια.

- iii. *Ενδοστρεφής ή εξωστρεφής*: Η ενδοστρεφής επιθετικότητα κατευθύνεται εναντίον του ίδιου του προσώπου από το οποίο προέρχεται ενώ η εξωστρεφής επιθετικότητα κατευθύνεται προς τον έξω κόσμο.
- iv. *Φυσική ή ψυχική*: Ο διαχωρισμός μεταξύ αυτών των δύο τύπων επιθετικότητας αναφέρεται στην μορφή με την οποία εκδηλώνεται η επιθετική ενέργεια στη συμπεριφορά. Η φυσική επιθετικότητα εκδηλώνεται με πράξεις που στοχεύουν στην σωματική βλάβη ενός προσώπου ή ζώου ενώ η ψυχική εμφανίζεται με συμβολικό τρόπο και στοχεύει στην πρόκληση ψυχικού πόνου.
- v. *Εκφραστική ή συντελεστική*: Η εκφραστική επιθετικότητα γίνεται η ίδια αυτοσκοπός και συνοδεύεται άμεσα με οξυθυμικές ενδοπροσωπικές διεγέρσεις. Αντίθετα η συντελεστική μορφή επιθετικότητας υπηρετεί μόνο ως μέσο για την πραγματοποίηση κάποιου σκοπού.
- vi. *Κοινωνική ή Αντικοινωνική*: είναι δύο διαφορετικές μορφές επιθετικότητας και ο σαφής τους διαχωρισμός προϋποθέτει περισσότερο την αποδοχή του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Τα κοινωνικά κριτήρια παίζουν σημαντικότερο ρόλο από τα ψυχολογικά. Κοινωνικές επιθετικότητες είναι μορφές εχθρικών πράξεων, που γίνονται αποδεκτές από ένα συγκεκριμένο πολιτισμό στο πλαίσιο των κοινωνικών κανόνων και αξιών. Στις αντικοινωνικές επιθετικότητες συμπεριλαμβάνονται όλες εκείνες οι πράξεις, που γίνονται ταμπού και καθιερώνονται αρνητικά με νόμιμους και ηθικούς κανόνες του κοινωνικού συστήματος. (Νέστορος, 1992).

Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις για την ερμηνεία και την κατανόηση της επιθετικής συμπεριφοράς, βασιζόμενες είτε στη βιολογική είτε στην κοινωνική ανθρώπινη φύση, ουσιαστικά αλληλοσυμπληρώνονται και επικαλύπτονται. Η αλληλεξάρτηση και αλληλοσυμπλήρωση των διαφόρων επιθετικών μορφών εξάλλου καθιστά δύσκολη τη διάκριση τους σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Για αυτόν ακριβώς το λόγο δεν έχει προταθεί ένα ενιαίο και καθολικό τυπολογικό σχήμα σύμφωνα με το οποίο να γίνεται η μελέτη και η ταξινόμηση της ανθρώπινης επιθετικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

2.1 Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού

Μια μορφή επιθετικότητας που διαπιστώνεται στο σχολικό χώρο και εγείρει ιδιαίτερη ανησυχία λόγω της αυξημένης εκδήλωσής της, αποτελεί ο σχολικός εκφοβισμός. Ο όρος «bullying», όπως επικράτησε στη διεθνή βιβλιογραφία, αναφέρεται στη διαδικασία της βίαιης παρενόχλησης, του εκφοβισμού και της συστηματικής θυματοποίησης¹⁰ των παιδιών από τους συνομηλίκους τους. Μελετήθηκε για πρώτη φορά και παρουσιάστηκε στην επιστημονική ορολογία από τον Dan Olweus στις Σκανδιναβικές χώρες τη δεκαετία του 1970 μέσα από το βιβλίο του «Aggression in the schools: Bullies and whipping boys» (Olweus, 1978).

Πιο συγκεκριμένα, ο Olweus (1993: 9) ορίζει ως εκφοβισμό «την κατάσταση κατά την οποία ο μαθητής εκτίθεται επανειλημμένα και για κάποιο χρονικό διάστημα σε αρνητικές πράξεις άλλου ή άλλων μαθητών, οι οποίες εκδηλώνονται ως μορφές επιθετικής συμπεριφοράς, με σκοπό τον σωματικό ή τον ψυχικό πόνο, τη συνειδητή προσπάθεια τραυματισμού και ευτελισμού». Τα περιστατικά σχολικής βίας και επιθετικότητας θα πρέπει να είναι εκτός από επαναλαμβανόμενα, σκόπιμα και απρόκλητα (Smith & Sharp, 1994).

Ο σχολικός εκφοβισμός δεν ταυτίζεται με την επιθετικότητα. Η διαφορά ανάμεσα στο σχολικό εκφοβισμό και στην επιθετικότητα έγκειται στην ανισότητα δύναμης και στο στοιχείο της επανάληψης (Smith & Cowie et al, 2002). Πρόκειται επομένως για σκόπιμη και επαναλαμβανόμενη κατάχρηση βίας από ένα ή

---

¹⁰ Ο όρος θυματοποίηση αποτελεί προσαρμογή στα ελληνικά του αγγλικού όρου victimization και αναφέρεται στον αντίκτυπο που έχει ο εκφοβισμός στο μαθητή-στόχο και στη θέση που κατέχει το άτομο που υφίσταται τον εκφοβισμό, που γίνεται δηλαδή θύμα (Olweus, 1995). Πρόκειται δηλαδή για τη διαδικασία διαμόρφωσης και απόδοσης στο μαθητή-στόχο ενός συγκεκριμένου ρόλου κατά τη διάρκεια του εκφοβισμού, το ρόλο του θύματος, ενώ παράλληλα η έννοια της θυματοποίησης περιλαμβάνει και όλες τις διαδικασίες που οδηγούν στην ταπείνωση, τον εξευτελισμό και την υποδούλωση του μαθητή-στόχου.

περισσότερα άτομα προς ένα άτομο, το οποίο αδυνατεί να αμυνθεί είτε γιατί είναι μικρότερο σε ηλικία ή σωματικά πιο αδύναμο, είτε γιατί είναι μόνο του εναντίον πολλών, είτε γιατί δεν έχει το ψυχικό σθένος να υπερασπίσει τον εαυτό του (Smith & Brain, 2000).

Βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει το φαινόμενο του εκφοβισμού στο σχολείο είναι η υπεροχή σε σωματική δύναμη και εξουσία που έχει ο δράστης ή οι δράστες απέναντι στο θύμα ή τα θύματα, η ανισορροπία δηλαδή σε σωματική ή ψυχική δύναμη που υπάρχει ανάμεσα στο θύτη και το θύμα. Γι' αυτό και ο όρος εκφοβισμός δεν περιλαμβάνει τις επιθετικές ενέργειες μεταξύ δύο μαθητών που έχουν την ίδια μυϊκή δύναμη. Βασικό επομένως στοιχείο που έρχεται ως συνέπεια του παραπάνω χαρακτηριστικού είναι η αδυναμία του θύματος να υπερασπιστεί τον εαυτό του (Matusova, 1997; Olweus, 1993; Rigby, 2003; Smith & Sharp, 1994).

Επιπλέον, ο εκφοβισμός περιέχει το στοιχείο της πρόθεσης να προκληθεί σωματικός ή ψυχικός τραυματισμός στο θύμα. Το στοιχείο αυτό διαφοροποιεί τον εκφοβισμό από τις διενέξεις και τις επιθετικές μορφές συμπεριφοράς των παιδιών. Στον εκφοβισμό η βίαιη συμπεριφορά συνεχίζει ή κλιμακώνεται ακόμη και αν το θύμα εκφράζει έντονη δυσφορία και επιθυμία να σταματήσει η βίαιη πράξη (Newman – Carlson et al., 2000; Rigby, 2008).

Ο Farrington (1993: 2) προτείνει ένα γενικό ορισμό του σχολικού εκφοβισμού συνδυάζοντας τις ερμηνείες διαφορετικών ερευνητών σε μια προσπάθεια ενός καθολικού και κοινά αποδεκτού ορισμού λέγοντας ότι ο σχολικός εκφοβισμός έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά στοιχεία:

- i. φυσική, λεκτική ή ψυχολογική επίθεση ή προσβολή
- ii. πρόθεση να προκαλέσει φόβο, ανησυχία ή πόνο στο θύμα
- iii. περιλαμβάνει μια ανισορροπία ισχύος με το δυνατότερο παιδί να πιέζει το αδύναμο
- iv. δεν προκαλείται από το θύμα
- v. επαναλαμβάνεται από τα ίδια παιδιά για μεγάλη χρονική διάρκεια.

Σύγχρονες εννοιολογικές προσεγγίσεις του όρου (Rigby, 2000, 2002, 2004, Smith, Nika & Papasideri, 2004) εστιάζουν στα εξής βασικά σημεία:

1. Οι συμπεριφορές εκφοβισμού διαμορφώνουν μια συγκεκριμένη κοινωνική σχέση, η οποία επηρεάζεται καθοριστικά από την κοινωνική δυναμική της

άμεσης ομάδας των μαθητών και των συνομηλίκων, τις κυρίαρχες στάσεις, την κουλτούρα και τις κοινωνικές διαδικασίες του σχολείου.

2. Οι συγκεκριμένες συμπεριφορές αποτελούν ένα είδος επιθετικής συμπεριφοράς, που διαθέτει κοινωνική διάσταση και έχει τη μορφή κοινωνικών, συστηματικών και επιθετικών αλληλεπιδράσεων.
3. Η εμφάνιση και η συντήρηση του φαινομένου του εκφοβισμού εξαρτώνται άμεσα από τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές μαθαίνουν να εκφράζονται και να αλληλεπιδρούν με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας των συνομηλίκων στην οποία εντάσσονται.

Ο εκφοβισμός σαν διαδικασία δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην ιδιόμορφη αυτή δυαδική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του θύτη και του θύματος. Θα λέγαμε ότι αποτελεί μια βίαιη ομαδική διαδικασία, όπου οι συμμετέχοντες επηρεάζουν καθοριστικά την μεταξύ τους σχέση (Sutton & Smith, 1999). Ειδικότερα, οι Pepler και Craig (1994) παρατήρησαν πως στο 85% των περιστατικών εκφοβισμού ήταν παρόντες και άλλοι συνομήλικοι μαθητές, γεγονός που εξαίρει την κοινωνική του διάσταση.

Η Salmivalli και οι συνεργάτες της (1996) διαπίστωσαν πως όλοι οι μαθητές, σε μια δεδομένη τάξη ή σχολείο, όπου εκτυλίσσονται φαινόμενα εκφοβισμού, εμπλέκονται κατά κάποιο τρόπο στη διαδικασία, και παρόλο που μπορεί να μην εμπλέκονται ενεργά, εντούτοις η αντίδραση και η συμμετοχή τους έχει αντίκτυπο στο αν το φαινόμενο του εκφοβισμού θα επαναληφθεί. Η Lagerspetz και οι συνεργάτες της (1982) αναφέρουν δύο ιδιαίτερα γνωρίσματα της εκφοβιστικής συμπεριφοράς: α. το συλλογικό χαρακτήρα της και β. το γεγονός ότι βασίζεται σε κοινωνικές σχέσεις μέσα στην ομάδα. Υποστηρίζουν, μάλιστα, ότι η επιθετικότητα μέσα σε μια ομάδα μπορεί να μελετηθεί σαν μια σχέση μεταξύ ατόμων που αναλαμβάνουν διαφορετικούς ρόλους.

Η συλλογική αυτή φύση του εκφοβισμού οδήγησε τους ερευνητές να αντιληφθούν πως σε κάθε βίαιο περιστατικό υπάρχουν τέσσερις διαφορετικοί συμμετοχικοί ρόλοι¹¹, τους οποίους αναλαμβάνουν τα παιδιά:

---

¹¹ Η ταξινόμηση στους τέσσερις αυτούς συμμετοχικούς ρόλους έχει προταθεί για λειτουργικούς λόγους, προκειμένου να διερευνηθεί ενδελεχώς η φύση του φαινομένου και να κατανοηθούν οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση και διατήρηση του. Η διάσταση των ρόλων είναι βέβαια στατική, ωστόσο οι ταυτότητες των δρώντων προσώπων εναλλάσσονται μέσα στο χρόνο, επιτρέποντας την υιοθέτηση κάθε φορά διαφορετικών ρόλων. Ο ρόλος που θα προσλάβει ο κάθε μαθητής εξαρτάται

- i. οι «νταήδες», οι θύτες, αυτοί δηλαδή που εκφοβίζουν άλλα παιδιά
- ii. τα θύματα, δηλαδή τα παιδιά που υφίστανται εκφοβισμό
- iii. οι θύτες-θύματα, τα παιδιά δηλαδή που έχουν συμμετάσχει στον εκφοβισμό άλλων παιδιών και που έχουν υπάρξει και τα ίδια θύματα εκφοβισμού
- iv. οι παριστάμενοι, οι θεατές, τα παιδιά δηλαδή που είναι ουδέτερα και απλά παρακολουθούν τα επεισόδια εκφοβισμού που συμβαίνουν (Haynie et al., 2001; Schwartz, 2000; Woods & White, 2005).

Οι μηχανισμοί που λειτουργούν μέσα σε μία ομάδα είναι δυνατόν να εξαναγκάσουν το άτομο να συμμορφωθεί με τις νόρμες και τα τελετουργικά της ομάδας, προκειμένου να μη βιώσει την απόρριψη και την κοινωνική απομόνωση (Salmivalli & Voeten, 2004). Η εκδήλωση βίαιων ενεργειών σε βάρος συνομηλίκων, αποτελεί ένα αναπόσπαστο και ακέραιο στοιχείο των τελετουργικών και εθιμοτυπικών μίας κοινωνικής ομάδας. Επομένως ο φόβος της απόρριψης από παρέες συνομηλίκων είναι αυτός που κατά κύριο λόγο οδηγεί αγόρια και κορίτσια σε ενέργειες εκφοβισμού.

Σύμφωνα και με τις αντιλήψεις των ίδιων των μαθητών για το φαινόμενο του εκφοβισμού, αυτό εκδηλώνεται σε μεγάλο ποσοστό σε συνθήκη ομάδας (Seals & Young, 2003), ενώ το κοινωνικό προφίλ της ομάδας, οι νόρμες που θέτει και η επιθυμία των παιδιών για αποδοχή από αυτήν έχουν μεγάλη σημασία και βαρύτητα και είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε επιθετικές συμπεριφορές (Gini, 2006).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η σχολική βία θεωρείται ως αντανάκλαση της βίας στην ευρύτερη κοινωνία και ότι το σχολείο λειτουργεί ως θεσμικός μικρόκοσμος, που παρέχει ένα πλαίσιο για την πληρέστερη κατανόηση του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, συμπερασματικά, πως ο ορισμός της σχολικής βίας είναι σχετικός και εξαρτάται κάθε φορά από το ισχύον κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

τόσο από τις συνθήκες εκδήλωσης του εκφοβισμού, όσο και από τα ατομικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Η διευκρίνιση αυτή γίνεται καθώς οι όροι «θύτης» και «θύμα» κυρίως υπαινίσσονται ένα σταθερό στο χρόνο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει στην καθολική τυποποίηση των μαθητών σε αυτούς τους ρόλους.

2.2 Μορφές Σχολικού Εκφοβισμού

Ο Dan Olweus (1993), ήταν ο πρώτος που διέκρινε το “bullying” σε άμεσο και έμμεσο. Μία διάκριση που αποδείχθηκε αρκετά χρήσιμη, καθώς οι έμμεσες μορφές δύσκολα αναγνωρίζονται και γίνονται αποδεκτές ως εκφοβισμός.

Πιο συγκεκριμένα, οι μορφές που μπορεί να πάρει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού είναι οι ακόλουθες:

α. Σωματική μορφή του σχολικού εκφοβισμού

Ο σωματικός εκφοβισμός αποτελεί την πιο συχνά παρατηρούμενη μορφή εκφοβισμού που υιοθετούν τα παιδιά μικρότερης, συνήθως, ηλικίας. Περιλαμβάνει τον φυσικό τραυματισμό κάποιου μαθητή (Besag, 1989; Olweus, 1993), καθώς και την καταστροφή περιουσίας. Μπορεί να εκδηλωθεί με φυσικά μέσα που είναι τα χτυπήματα, οι κλωτσιές, οι μπουνιές, οι σπρωξιές ή οποιαδήποτε άλλη μορφή ανεπιθύμητης και ανάρμοστης σωματικής επαφής μεταξύ του θύτη και του θύματος (Olweus, 1999: 12; Rigby, 2003; Smith & Sharp, 1994). Ο Louwes (2009) αναφέρει πως τα σωματικά χτυπήματα συνοδεύονται σε πολλές περιπτώσεις και από αφαίρεση διά της βίας αντικειμένων που ανήκουν στο θύμα. Η σωματική μορφή του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί την πιο φανερή και αντιληπτή μορφή του, και για τον λόγο αυτό καθίσταται, ίσως, πιο εύκολο να προβούμε σε ενέργειες προς αντιμετώπιση του.

β. Λεκτική μορφή του σχολικού εκφοβισμού

Ο λεκτικός εκφοβισμός αποτελεί την πιο συχνή μορφή του bullying και είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο σε παιδιά ηλικίας από εννέα έως δεκατριών ετών (Welford, 2008). Παράλληλα, αποτελεί την πιο επικίνδυνη και μακράς διάρκειας μορφή εκφοβισμού. Περιλαμβάνει άμεσα και επαναλαμβανόμενα πειράγματα, χλευασμούς, απειλές, ειρωνείες, κοροϊδίες, βωμολοχίες, παρατσούκλια και τη λεκτική επιθετικότητα, που αποβλέπουν στην θυματοποίηση των συνομηλίκων τους (Olweus, 1993; Rigby, 2003; Smith & Sharp, 1994). Οι θύτες ανακαλύπτουν «μειονεκτήματα» και «κουσούρια» σχετικά με την κοινωνική θέση, την οικονομική κατάσταση, την εμφάνιση και με τα λόγια τους προσβάλλουν και προκαλούν εσωτερικά «τραύματα» στους συμμαθητές τους. Αποτελεί μάλιστα την πιο προσφιλή μορφή εκφοβισμού για

τα μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά, καθώς δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία της χρήσης του (Louwes, 2009).

Ο λεκτικός εκφοβισμός μπορεί να επιφέρει την ταπείνωση και τον εξευτελισμό σε γεμάτα αυτοπεποίθηση άτομα με αποτέλεσμα να τα καταστήσει ανίσχυρα στην προσπάθειά τους να εμφανιστούν ανεπηρέαστα (Clarke, 2007). Χαρακτηριστικό του στοιχείο, επίσης, είναι το γεγονός ότι συχνά μπορεί να εκδηλωθεί χωρίς ιδιαίτερη σκέψη από τους θύτες. Οι λέξεις εκφράζονται με τέτοιο τρόπο που δεν δείχνουν κανένα ίχνος σεβασμού προς το άτομο που θυματοποιείται (Clarke, 2007).

γ. Συναισθηματική – Κοινωνική μορφή του σχολικού εκφοβισμού

Πρόσφατα έχει προστεθεί και μια τρίτη έμμεση μορφή εκφοβισμού, η συναισθηματική – κοινωνική, η οποία ορίζεται και ως ψυχολογική (Σπυρόπουλος, 2007), καθώς φαίνεται να είναι ένας πολύ «επιδέξιος» και «διακριτικός» τρόπος να εκφοβίσει ο θύτης το θύμα, σε σύγκριση με το σωματικό ή/ και το λεκτικό εκφοβισμό.

Ο συναισθηματικός εκφοβισμός χαρακτηρίζεται από την «καλυμμένη» φύση του και τη μεσολάβηση τρίτων, ενός κοινωνικού δικτύου σχέσεων (Garandeanu & Cillessen, 2005), δίχως το οποίο δε μπορεί να πραγματοποιηθεί. Η ομάδα των συνομηλίκων, δηλαδή, αποτελεί το «μέσο», καθώς ο θύτης που χρησιμοποιεί τις έμμεσες μορφές βίας χειραγωγεί την ομάδα των συνομηλίκων με τέτοιο τρόπο, ώστε να πληγώνεται το θύμα, χωρίς αυτός να γίνεται άμεσα φανερός. Μορφές αυτής της καλυμμένης μορφής εκφοβισμού είναι το κουτσομπολιό, η διάδοση φημών και η κοινωνική απομόνωση (O'Connell, Pepler & Craig, 1999) και συνήθως αποσκοπεί στο να μειώσει το κοινωνικό προφίλ του θύματος καθώς και την αυτοπεποίθησή του.

Με τον τρόπο αυτό το παιδί που υφίσταται συναισθηματικό εκφοβισμό χειραγωγείται και ελέγχεται α) μέσω της απομόνωσης από σημαντικά κοινωνικά γεγονότα, όπως μια έξοδος ή ένα πάρτυ γενεθλίων, β) μέσω της διάδοσης άσχημων φημών που ευνοούν την απόρριψη από παρέες παιδιών και γ) μέσω της απειλής ότι θα χάσει τη φιλία και τη στήριξη της παρέας, αν δεν κάνει αυτό που θέλουν οι άλλοι (Crick et al., 2002).

Αυτού του είδους η θυματοποίηση όχι μόνο στερεί από τα παιδιά τη δυνατότητα να ικανοποιήσουν την κοινωνική τους ανάγκη για αποδοχή, αναγνώριση

και οικειότητα που είναι υψίστης σημασίας για την ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη (Crick & Nelson, 2002), αλλά εκμεταλλεύεται ακριβώς αυτήν την ανάγκη των παιδιών, ώστε να προκαλέσει βλάβη είτε κάνοντας το παιδί να αισθανθεί άσχημα με τον εαυτό του, γεγονός που οδηγεί σε προβλήματα εσωτερίκευσης (π.χ. κατάθλιψη), είτε εγείροντας την επιθυμία του παιδιού να εκδικηθεί τους θύτες, γεγονός που οδηγεί σε προβλήματα εξωτερίκευσης (π.χ. τάση για εκδίκηση, δυσκολία αυτοσυγκράτησης, αντικοινωνικά στοιχεία προσωπικότητας) (Crick & Nelson, 2001). Μάλιστα οι Garandean & Cillessen (2005) αναφέρουν ότι ο αριθμός των θυτών που προβαίνουν σε επιθετικές πράξεις, αποτρέποντας την ικανοποίηση της ανάγκης του “ανήκειν” επηρεάζει τις σκέψεις και τις αιτιακές αποδόσεις που κάνει το θύμα για την κατάστασή του. Αυτό σημαίνει ότι όσο περισσότεροι είναι οι θύτες, τόσο το θύμα αποδίδει τη δυσχερή του θέση στον εαυτό του. Αυτομέμφεται θεωρώντας ότι εκείνο ευθύνεται γιατί κάτι δεν κάνει καλά, γεγονός που έχει ολέθριο αντίκτυπο στην αυτοεικόνα του και στην κοινωνική του προσαρμογή (Garandean & Cillessen, 2005).

Οι Crick και Grotpeter (1995) χαρακτηρίζουν συμπεριφορές παρόμοιες με αυτές ως «σχεσιακή επιθετικότητα» (relational aggression) και υποστηρίζουν ότι αυτή η μορφή επιθετικότητας αφορά περισσότερο στις συνέπειες των αρνητικών πράξεων και στην πρόθεση να καταστρέψουν τις σχέσεις ενός ατόμου με τους συνομηλίκους του. Παρόλο που αυτή η μορφή επιθετικότητας φαίνεται να είναι ίδια με τον έμμεσο εκφοβισμό υπάρχει μεταξύ τους εννοιολογική διαφορά (Hawker & Boulton, 2000 ; Smith & Brain, 2000). Ο έμμεσος εκφοβισμός, όπως περιγράφηκε πιο πάνω χαρακτηρίζεται από την μεσολάβηση τρίτων και από την απόκρυψη της ταυτότητας του δράστη (Bjorkqvist, 1992), ενώ η σχεσιακή επιθετικότητα ορίζεται ως η συμπεριφορά που προκαλεί ή απειλεί να προκαλέσει, βλάβη στις σχέσεις των συνομηλίκων, και ιδιαίτερα στην φιλία και στην αποδοχή του ατόμου (Crick, Wellman, Casas, O'Brien, Nelson, Grotpeter & Markon, 1999¹²)

δ. Σεξουαλική μορφή του εκφοβισμού

Ο σεξουαλικός εκφοβισμός (sexual bullying) εμφανίζεται όλο και πιο συχνά στις μέρες μας και μάλιστα τα κρούσματα υποδηλώνουν την έναρξη σε πολύ μικρή

---

¹²Crick, Wellman, Casas, O'Brien, Nelson, Grotpeter & Markon, 1999, όπως αναφέρεται στους Hawker & Boulton, 2000

ηλικία. Αναφέρεται στην ανεπιθύμητη σεξουαλική προσοχή προς κάποιο άτομο, η οποία περιλαμβάνει τις άσεμνες χειρονομίες ή εκφράσεις, τις προσβλητικές παρατηρήσεις για το σώμα ενός ατόμου, τα προσβλητικά μηνύματα με πονηρό περιεχόμενο, τα αγενή αστεία, τη χρήση υβριστικών σεξουαλικών χαρακτηρισμών, τα σχόλια σεξουαλικού περιεχομένου και το ψηλάφισμα του σώματος του θύματος, το οποίο γίνεται χωρίς τη θέλησή του. Ο σεξουαλικός εκφοβισμός οδηγεί πολύ συχνά στην ταπείνωση και τον εξευτελισμό του θύματος (Sullivan, 2000). Τα θύματα που υφίστανται σεξουαλικό εκφοβισμό, δεν αισθάνονται καθόλου άνετα, ντρέπονται και δυσκολεύονται ιδιαίτερα να γνωστοποιήσουν τι ακριβώς τους συνέβη. Ο Thompson και οι συνεργάτες του (2002) υποστηρίζουν πως ο σεξουαλικός εκφοβισμός προκαλείται από την ανικανότητα του θύτη να σχετιστεί με άτομα διαφορετικού γένους.

ε. Ρατσιστική μορφή του εκφοβισμού

Αυτή η μορφή εκφοβισμού περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες και συμπεριφορές που σκόπιμα ή όχι στοχεύουν είτε στη δημιουργία διακρίσεων εις βάρος ενός ατόμου είτε στην προσπάθεια να το κάνουν να νιώσει ανεπιθύμητο ή περιθωριοποιημένο εξαιτίας της φυλετικής του ταυτότητας. Η φυλετική ταυτότητα, σε αυτή την περίπτωση, αναφέρεται στη φυλή, στο χρώμα, στην εθνικότητα ή στην καταγωγή (Connolly & Keenan, 2000).

Πρόκειται για μια ειδική περίπτωση εκφοβισμού, που εκφράζεται σωματικά, κοινωνικά ή ψυχολογικά, και αποσκοπεί να στιγματίσει τη διαφορετικότητα του στόχου. Σύμφωνα με τον Thompson και συν. (2002) ο φυλετικός εκφοβισμός βασίζεται στη συμμετοχή σε φυλετικές μειονοτικές ομάδες, όπου ο θύτης ανήκει σε διαφορετική ομάδα από το θύμα. Η πιο συνηθισμένη μορφή ρατσιστικού εκφοβισμού είναι τα ρατσιστικά υβριστικά σχόλια και ανέκδοτα που αφορούν συγκεκριμένες εθνικές μειονότητες και είναι ιδιαίτερα διαδεδομένα σε πολλές χώρες του κόσμου (Sullivan, 2000).

στ. Ηλεκτρονική μορφή του σχολικού εκφοβισμού

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, γνωστός και ως cyberbullying, αποτελεί τη νεότερη μορφή του φαινομένου. Μπορεί να εκδηλωθεί είτε με τη χρήση του κινητού τηλεφώνου ή του ηλεκτρονικού υπολογιστή, είτε με τη χρήση κάμερας, με τις πιο

πρόσφατες μελέτες να εστιάζουν στον εκφοβισμό μέσω αποστολής μηνυμάτων και μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των εκδηλώσεων αποτελεί το προσβλητικό και απειλητικό περιεχόμενο τους με σκοπό την ταπείνωση, τον συναισθηματικό πόνο και την απειλή του παιδιού.

Σύμφωνα με έρευνα της Μονάδας Εφηβικής Υγείας της Β' Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών προέκυψε ότι το 5% των παιδιών έχει δεχθεί απειλητικά μηνύματα μέσω του διαδικτύου, αναφέροντας ως πιο πιθανούς θύτες τους συμμαθητές τους.

Σε αντίθεση με τον έως τώρα γνωστό σχολικό εκφοβισμό, ο ηλεκτρονικός θεωρείται σοβαρότερος, αφενός μεν γιατί το θύμα αδυνατεί να απαλλαχθεί από αυτόν αλλά και να ταυτοποιήσει το θύτη, αφετέρου δε γιατί η τεχνολογία επιτρέπει στο θύτη να παρενοχλεί το θύμα ανώνυμα κάθε στιγμή. Το θύμα των κλασικών μορφών εκφοβισμού μπορούσε να νιώσει ασφάλεια μακριά από τους πιθανούς χώρους επίθεσης των δραστών και σίγουρα ήταν ήσυχο μέσα στο σπίτι του, κάτι που δεν συμβαίνει με το cyberbullying. Παράλληλα, ο θύτης μπορεί στην πραγματικότητα να μη γνωρίζει προσωπικά το θύμα, αλλά να λειτουργεί ως ενδιάμεσος εκτελώντας εντολές άλλων που δρομολογούν τον εκφοβισμό.

Επιπλέον, αφού ο σχολικός εκφοβισμός υπάγεται στην ευρύτερη έννοια «επιθετική συμπεριφορά», ακολουθεί τις κατηγοριοποιήσεις της σε «συντελεστική» (proactive or instrumental) και «αντιδραστική» (reactive) επιθετική συμπεριφορά. «Συντελεστική» καλείται η επιθετική συμπεριφορά που οδηγεί στην υλοποίηση κάποιου επιθυμητού αποτελέσματος, στην επίτευξη, για παράδειγμα, κάποιου υλικού οφέλους ή στην κατοχύρωση ισχύος. Ενώ η «αντιδραστική» επιθετική συμπεριφορά στρέφεται κατά συγκεκριμένου θύματος ως επακόλουθο κάποιου συγκεκριμένου γεγονότος που θύμωσε ή δυσαρέστησε το θύτη. Ο σχολικός εκφοβισμός στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί συντελεστική επιθετική συμπεριφορά, καθώς ο δράστης μεταχειρίζεται τη βία ως μέσο για την επίτευξη κάποιου σκοπού του χωρίς να υπάρχει προηγούμενη πρόκληση από το θύμα. Σε αυτή ακριβώς την ιδιαιτερότητα οφείλεται και η παρατεταμένη χρονική διάρκεια του εκφοβισμού (Espelage & Swearer, 2003).

2.3 Η διαδικασία του εκφοβισμού

Ο τρόπος που εκδηλώνεται ο εκφοβισμός αποτελεί ουσιαστικά μια ιδιότυπη τελετουργία. Ο Rigby (2002) περιγράφει τον τρόπο που ξεκινάει και εκτυλίσσεται μια διαδικασία εκφοβισμού. Το πρώτο βασικό στοιχείο αποτελεί ο εντοπισμός του θύματος. Οι θύτες είναι πολύ καλά εκπαιδευμένοι στο να εντοπίζουν τα υποψήφια θύματά τους. Μόλις λοιπόν εντοπιστεί ο στόχος ο θύτης ή η συμμορία των θυτών αρχίζει σταδιακά την τελετουργία του εκφοβισμού. Τα πειράγματα και η κοροϊδία συνιστούν το πρώτο βήμα που ουσιαστικά έχει ως στόχο τον υποβιβασμό, τον ήπιο εξευτελισμό και την πρόκληση ανησυχίας στο θύμα. Αν το θύμα εκδηλώσει την ανησυχία και το φόβο του, τότε οι θύτες ενισχύονται από την ικανοποίηση ότι πέτυχαν το στόχο τους και συνεχίζουν τη δράση τους με λεκτικές και σωματικές επιθετικές ενέργειες που οδηγούν στον πλήρη αποπροσανατολισμό και τη θυματοποίηση του παιδιού. Οι θύτες απολαμβάνουν την κυριαρχία τους, αισθάνονται ανίκητοι και άτρωτοι, και ο ελάχιστος βαθμός ενσυναίσθησης και συμπόνιας για το θύμα εξανεμίζεται μέσω της αποδοχής και της ενθάρρυνσης που δέχονται από τους παριστάμενους στον εκφοβισμό. Έτσι ο θύτης δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι στο θύμα «άξιζε αυτό που του συνέβη» ή ότι «αυτό έπρεπε να γίνει για να καταλάβει», βλέπουν δηλαδή την πράξη τους σαν κάτι το σωστό και δικαιολογημένο.

Οι περίοδοι κατά τις οποίες το θύμα υφίσταται εκφοβισμό μπορεί να εναλλάσσονται με περιόδους απομόνωσης από την υπόλοιπη ομάδα των συμμαθητών. Το θύμα μπορεί να αναζητά τρόπους να ξεφύγει από αυτή την κατάσταση ή να αντιστέκεται όσο μπορεί. Η ανισοροπία δύναμης όμως που υπάρχει έχει σαν αποτέλεσμα η αντίστασή του να αποτυγχάνει, με επακόλουθο να απογοητεύεται ακόμη περισσότερο και σε πολλές περιπτώσεις να θεωρεί τη θυματοποίηση σαν φυσική απόρροια της αδυναμίας του. Εξάλλου, η αντίσταση προκαλεί ένα αίσθημα ενθουσιασμού στο θύτη και τον κάνει να χρησιμοποιεί ακόμη πιο βίαιες τακτικές. Κάποια άλλα θύματα είτε αναζητούν τη βοήθεια τρίτων, συμμαθητών ή ενηλίκων, είτε προστρέχουν στο πλευρό του δράστη, υποτάσσονται δηλαδή και τον ακολουθούν για να αποφύγουν τον εκφοβισμό τους.

Με ανάλογο τρόπο περιγράφει και ο Olweus (2009) τη διαδικασία του εκφοβισμού μεταξύ των αγοριών. Υποστηρίζει ότι μεταξύ των αγοριών μιας τάξης, εξαιτίας της ηγετικής τους φύσης, είναι αναμενόμενο να ξεσπάσουν κάποιες

αγνιμαχίες και συγκρούσεις. Ανάμεσα τους συνήθως υπάρχει ένας εν δυνάμει νταής, ο οποίος είναι κατά κανόνα σωματικά πιο δυνατός από τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι η ανάγκη του να δειχτεί, να προκαλέσει και να επιβληθεί μέσω της οξύθυμης και αντιδραστικής συμπεριφοράς του. Αν μέσα στην τάξη υπάρχει κάποιο παιδί πιο μαζεμένο, φοβισμένο, σωματικά πιο αδύναμο, το εν δυνάμει θύμα δηλαδή, τότε ο εν δυνάμει θύτης θα το εντοπίσει πολύ γρήγορα και θα αποτελέσει τον ιδανικό στόχο για να αποδείξει την κυριαρχία και την ανωτερότητά του. Έτσι αρχίζει την παρενόχληση, συμμετόχους στην οποία έχει και την ομάδα του. Ο θύτης επιδιώκει να έχει κοντά του και άλλα άτομα, τα οποία προτρέπει να τον ακολουθήσουν στις επιθετικές του ενέργειες και τα οποία είτε συμβάλλουν κρατώντας το θύμα για να μην μπορεί να αντιδράσει, είτε κρατάνε «τσίλιες» για να μη γίνει αντιληπτός ο εκφοβισμός. Με τον τρόπο αυτό το θύμα αποπροσανατολίζεται, κλείνεται στον εαυτό του, απομονώνεται. Οι υπόλοιποι συνομήλικοι αποφεύγουν στις περισσότερες περιπτώσεις να κάνουν παρέα μαζί του από φόβο μήπως γίνουν και οι ίδιοι στόχοι του εκφοβιστή. Με τον τρόπο αυτό η κυκλική διαδικασία του εκφοβισμού αναπαράγεται και διαιωνίζεται στο σχολικό περιβάλλον.

2.4 Ερευνητικά δεδομένα για τον εκφοβισμό

2.4.1 Το φαινόμενο του εκφοβισμού σε διάφορες χώρες

Η διερεύνηση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού έχει τις ρίζες του στις μεγάλης κλίμακας έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από τον Dan Olweus και τους συνεργάτες του στις Σκανδιναβικές χώρες την δεκαετία του 1970 (Olweus 1978, 1979). Το πρώτο βιβλίο του Olweus «Aggression in the schools: Bullies and whipping boys» (1978), ακολούθησε μια πληθώρα διεθνών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στην Νορβηγία, την Σουηδία, την Φινλανδία, την Αγγλία και σε πολλές ακόμη χώρες.

Αναλυτικότερα, στη Νορβηγία ο Olweus (1999) πραγματοποίησε το 1987 μια εκτεταμένη έρευνα σε 140.000 Νορβηγούς μαθητές ηλικίας 8 ως 16 ετών και βρήκε ότι 9% των μαθητών ανέφεραν ότι ήταν θύματα εκφοβισμού, 7% ισχυρίζονταν ότι εκφόβιζε άλλα παιδιά «κάπου – κάπου» ή «πολύ συχνά», ενώ 1.6% των μαθητών βρέθηκε ότι ήταν θύτες και θύματα συγχρόνως. Επιπλέον, η έρευνα του Olweus (1993) στην Νορβηγία και στη Σουηδία έδειξε ότι ο σχολικός εκφοβισμός μειώνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία των μαθητών και ότι τα αγόρια πέφτουν πιο συχνά θύματα εκφοβισμού σε σύγκριση με τα κορίτσια (1993: 19). Ο Olweus ανακάλυψε, επίσης, ότι η τάξη και το μέγεθος του σχολείου δεν παίζουν κανένα ρόλο στην επικράτηση του εκφοβισμού στο σχολείο

Φινλανδία

Οι ερευνητές στη Φινλανδία ξεκίνησαν τις έρευνες για τον σχολικό εκφοβισμό αφού έγιναν γνωστά τα ευρήματα του Olweus. Η κατάσταση στα φινλανδικά σχολεία ήταν σχετικά καλή. Σύμφωνα με τους Lagerspetz, Björkqvist, Berts, & King (1982), το 5.5 % των μαθητών ηλικίας 12 ως 16 ετών που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνάς τους ήταν θύτες και το 3,9% θύματα. Επιπλέον, οι Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman & Kaukiainen (1996) ανακάλυψαν ότι το 70% των μαθητών ούτε συμμετείχε ενεργά στον εκφοβισμό αλλά ούτε και βοηθούσε τα θύματα. Ωστόσο σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα η κατάσταση στην Φινλανδία επιδεινώθηκε, καθώς μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2001 από τον Puukari

φανέρωσε πως το 9% των αγοριών και το 6% των κοριτσιών ηλικίας 11 ως 15 ετών που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα κατά την διάρκεια του σχολικού έτους.

Γερμανία

Στη Γερμανία το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού έγινε γνωστό στο ευρύ κοινό τη δεκαετία του 1990. Πολλές εμπειρικές μελέτες και προγράμματα παρέμβασης έχουν πραγματοποιηθεί από τότε (Lösel & Bliesner, 1999; Schäfer & Frey, 1998). Σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου του Bochum το 1993, η λεκτική βία εμφανίζει μεγαλύτερα ποσοστά στους μαθητές των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου (Schwind, Roitsch & Gielen, 1999). Ωστόσο, ανησυχητικό στην έρευνα αυτή αποτελεί το γεγονός ότι τα δύο τρίτα των μαθητών θεωρεί αυτή τη μορφή επιθετικότητας ως φυσιολογική συμπεριφορά και όχι ως βίατη.

Στη Γερμανία παρατηρήθηκε ότι ο εκφοβισμός είναι πιο σοβαρός από την όγδοη ως την δέκατη τάξη (δηλαδή σε μαθητές ηλικίας από 14 ως 17 ετών), ενώ οι Hanewinkel and Knaack (1997) βρήκαν ότι 9,2 % των μαθητών είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα

Ηνωμένο Βασίλειο

Έρευνες για τον σχολικό εκφοβισμό πραγματοποιήθηκαν και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι Stephenson και Smith (1989)¹³ χορήγησαν σε δασκάλους από 26 δημοτικά σχολεία ερωτηματολόγια με σκοπό να διερευνήσουν τη φύση και την έκταση του εκφοβισμού. Αποδείχτηκε ότι το 23% των μαθητών εμπλέκονταν σε περιστατικά εκφοβισμού είτε ως θύτες είτε ως θύματα και ήταν ως επί το πλείστον αγόρια. Το 1992 οι Boulton και Underwood μοίρασαν το ερωτηματολόγιο του Olweus σε 296 μαθητές τριών δημοτικών σχολείων και διαπίστωσαν ότι το 26% των παιδιών, ηλικίας 8 και 9 ετών, και το 15% παιδιών ηλικίας 11 και 12 ετών υποστήριζαν ότι έπεφταν αρκετά συχνά θύματα εκφοβισμού.

¹³ Όπως αναφ. στο Boulton & Underwood, 1992

Το 1993 πραγματοποιήθηκε η γνωστή έρευνα Sheffield (Whitney & Smith, 1993), στο Σέφιλντ της Αγγλίας, η οποία ήταν η πρώτη μεγάλης κλίμακας ερευνητική μελέτη για τη σχολική βία σε μαθητές από 24 σχολεία της Αγγλίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 2600 μαθητές πρωτοβάθμιας και 4100 μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικίας από 8 ως 16 χρονών, και χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς του Olweus. Το 27% των μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ανέφεραν ότι έχουν εκφοβιστεί «μερικές φορές ή πιο συχνά», και ένα 10 % των μαθητών ανέφεραν εμπλοκή σε πράξεις εκφοβισμού ως θύματα «μια φορά την εβδομάδα ή πιο συχνά». Τα ποσοστά ήταν μικρότερα αλλά όχι αμελητέα για τα παιδιά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης και τα ποσοστά των θυτών στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο ήταν διπλάσια από αυτά του Λυκείου, με τα αγόρια να παραδέχονται ότι εμπλέκονται σε επεισόδια εκφοβισμού ως θύτες πολύ πιο συχνά σε σύγκριση με τα κορίτσια. Όσον αφορά στη χρήση μορφών εκφοβισμού βρήκαν ότι το 50% των μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 62% των μαθητών δευτεροβάθμιας ανέφεραν ότι θυματοποιούνται με προσβολές και υποτιμητικά λόγια, ενώ ακολουθούν η σωματική κακοποίηση, οι απειλές και η διάδοση φημών. Επιπλέον, η έρευνα αποκάλυψε ότι η εκδήλωση του φαινομένου ήταν συχνότερη στον προαύλιο χώρο του σχολείου, στους διαδρόμους και μέσα στις τάξεις, ενώ ένα ποσοστό 14% των μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και αντίστοιχα ένα ποσοστό 5% των μαθητών δευτεροβάθμιας ανέφεραν ότι εκφοβισμός συνέβαινε αρκετά συχνά στο δρόμο από και προς το σχολείο.

Στα γυμνάσια της ίδιας χώρας αποδείχθηκε μετέπειτα ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό μαθητών και μαθητριών (75%) δήλωναν θύματα περιστασιακού εκφοβισμού, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 7% είχε εκτεθεί σε συνεχή και σοβαρά περιστατικά εκφοβισμού (Glover et al., 2000). Θετικό είναι το γεγονός ότι σήμερα τα ποσοστά του εκφοβισμού που σημειώνονται στην Αγγλία και αφορούν αγόρια και κορίτσια είναι γνωστά και υπάρχει πλέον μεγαλύτερη ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών (Arnot, 2004).

Ιρλανδία

Στην Ιρλανδία οι O'Moore και Hillery (1989) χορήγησαν το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς του Olweus σε 4 σχολεία του Δουβλίνου σε 783 μαθητές ηλικίας από

7 έως 13 ετών αποβλέποντας στην εξακρίβωση της συχνότητας εμφάνισης του φαινομένου του εκφοβισμού. Τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι το 8% των μαθητών ανέφεραν ότι υπήρξαν συχνά θύματα εκφοβιστικών συμπεριφορών ενώ το 34% υπήρξαν περιστασιακά. Τον Οκτώβριο του 1996 οι O'Moore, Kirkham and Smith (1998) πραγματοποίησαν μια εθνικής εμβέλειας έρευνα, στην οποία συμμετείχαν μαθητές από την πρώτη ως την έκτη τάξη του δημοτικού. Και στην έρευνα αυτή χορηγήθηκε προς συμπλήρωση στα 320 Δημοτικά σχολεία που συμμετείχαν το ερωτηματολόγιο του Olweus. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το 5% των μαθητών είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού μια φορά την εβδομάδα και 51% των μαθητών συμμετείχαν στον εκφοβισμό άλλων μαθητών που δεν συμπαθούσαν. Αποκαλύφθηκε ακόμη ότι ο αριθμός των θυμάτων που δεν ανέφεραν την θυματοποίηση τους έτεινε να αυξάνει με την ηλικία.

Το 1999 ο Byrne αναπαρήγαγε την έρευνα του Olweus χρησιμοποιώντας τα ερωτηματολόγια του σε σχολεία προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης διεξάγοντας έρευνες το 1987 και το 1992 και ανακάλυψε ότι σχεδόν το 5% των μαθητών αποδείχτηκε να εμπλέκεται σε επεισόδια εκφοβισμού ως θύτες και ένα αντίστοιχο νούμερο ως θύματα. Στην έρευνα του Byrne, το 80,5% των δασκάλων που συμμετείχαν είχαν την άποψη πως ο σχολικός εκφοβισμός αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα στα σχολεία γενικά. Μόνο το 39% των δασκάλων αναγνώρισαν την σοβαρότητα των προβλημάτων που σχετίζονται με τη σχολική βία στο σχολείο τους.

Τέλος, οι Collins, McAleavy & Adamson (2004) διεξήγαγαν έρευνα σε δείγμα 2432 παιδιών, ηλικίας 11 και 13 ετών, από 60 Δημοτικά και 60 Γυμνάσια της Βόρειας Ιρλανδίας, χορηγώντας το ερωτηματολόγιο του Olweus, με σκοπό να αξιολογήσουν την συχνότητα του εκφοβισμού στο τελευταίο τρίμηνο της σχολικής χρονιάς. Αποδείχτηκε ότι το 40% των μαθητών του Δημοτικού και το 30% μαθητών του Γυμνασίου δήλωναν ότι έχουν υπάρξει τους τελευταίους μήνες συχνά θύματα του εκφοβισμού, ενώ το 25% των παιδιών του Δημοτικού και το 28% των παιδιών του Γυμνασίου παραδέχτηκε ότι είναι δράστες του εκφοβισμού. Ένα ακόμη εύρημα της έρευνας είναι ότι οι μαθήτριες του Δημοτικού ανέφεραν ότι εκφοβίζονταν πιο συχνά μέσα στην τάξη με τον εκπαιδευτικό παρόντα. Επιπλέον, τόσο οι μαθητές του Δημοτικού, όσο και οι μαθητές του Γυμνασίου, σε ποσοστά 60% και 63% αντίστοιχα, εξέφρασαν την άποψη ότι οι δάσκαλοι θα επενέβαιναν για να σταματήσουν περιστατικά εκφοβισμού, καθώς και ότι θα προσπαθούσαν να τα αποτρέψουν.

Μια έρευνα με την χρήση των ερωτηματολογίων θυμάτων/θυτών του Olweus πραγματοποιήθηκε από μια ομάδα ερευνητών από τα πανεπιστήμια της Φλωρεντίας και της Κοσένζας το 1993 (Bacchini et al.). 784 μαθητές ηλικίας από 8 ως 14 ετών από 5 Δημοτικά και 4 Γυμνάσια της Φλωρεντίας και 595 μαθητές από 4 Δημοτικά και 4 Γυμνάσια της Κοσένζας συμμετείχαν στην έρευνα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το πρόβλημα της σχολικής βίας στα ιταλικά σχολεία είναι πιο σοβαρό σε σύγκριση με τα σχολεία άλλων χωρών. Το 41,6% των μαθητών του Δημοτικού και 26,4% των μαθητών του Γυμνασίου απάντησαν ότι έχουν υποστεί εκφοβισμό αρκετά συχνά κατά την διάρκεια του εξαμήνου, ενώ 28% των μαθητών του Δημοτικού και 10,8% των μαθητών του Γυμνασίου απάντησαν πως έχουν εκφοβίσει άλλα παιδιά.

Το 1996 πραγματοποιήθηκε από την Genta και τους συνεργάτες της μια ακόμη εκτεταμένη έρευνα αναφορικά με την συχνότητα του εκφοβισμού στην Ιταλία σε δείγμα άνω των 1000 μαθητών. Η έρευνα αποκάλυψε ότι το 40% περίπου των μαθητών του Δημοτικού, ηλικίας 8 ως 11 χρονών, και το 28% των μαθητών Γυμνασίου, ηλικίας 12 ως 14 χρονών, ανέφεραν ότι είχαν υπάρξει θύματα εκφοβισμού μερικές φορές ή περισσότερο, ενώ το 20% και 15% των μαθητών αντίστοιχα ανέφεραν ότι εκφόβιζαν άλλους μαθητές τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα κατά τους τελευταίους τρεις μήνες. Επιπλέον, πάνω από το 50% των θυμάτων ανέφερε ότι εκφοβίζονταν μέσα στην τάξη, εύρημα που συμφωνεί με έρευνες σε άλλες χώρες.

Η Menesini και οι συνεργάτες της το 1997 πραγματοποίησαν μια ακόμη έρευνα στην Ιταλία σε δείγμα 1379 μαθητών Δημοτικού και Γυμνασίου, ηλικίας 8 ως 14 ετών, επιδιώκοντας να εξετάσουν τις αντιδράσεις των μαθητών απέναντι στον εκφοβισμό και την πρόθεσή τους να υποστηρίξουν ή όχι το θύμα. Αποδείχτηκε ότι η πλειοψηφία των μαθητών αισθάνονταν συμπάθεια για τα θύματα, με τα κορίτσια να δηλώνουν ότι αναστατώνονται περισσότερο από τα αγόρια όταν γίνονται μάρτυρες επεισοδίων εκφοβισμού στο σχολείο. Βρέθηκε, επίσης, ότι οι μαθητές του Γυμνασίου, σε ποσοστό 60%, έδειχναν μεγαλύτερη συμπάθεια προς το θύμα σε σύγκριση με τους μαθητές του Δημοτικού (48%), παρόλο που οι ίδιοι αναφέρουν πως σε περίπτωση που βρεθούν μπροστά σε έναν εκφοβισμό είτε δεν θα βοηθούσαν το θύμα είτε θα συμμετείχαν και οι ίδιοι στον εκφοβισμό των συνομηλίκων τους.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τους θύτες, βρέθηκε πως έχουν την τάση να κατανοούν όσους εκφοβίζουν και να συμπάσχουν λιγότερο με τον πόνο του θύματος.

Αυστραλία

Στην Αυστραλία η πρώτη προσπάθεια διερεύνησης του φαινομένου του εκφοβισμού πραγματοποιήθηκε από τους Rigby και Slee (1991), οι οποίοι χρησιμοποιώντας δείγμα 685 μαθητών ηλικίας 6 ως 16 ετών, και βασιζόμενοι τόσο στις αυτοαναφορές των μαθητών όσο και στις αναφορές των εκπαιδευτικών, βρήκαν ότι ένας στους δέκα μαθητές έπεφτε πολύ συχνά θύμα εκφοβισμού από τους συνομηλίκους του. Διαπίστωσαν, επίσης, ότι τα μικρότερα παιδιά είχαν υποστεί εκφοβισμό πολύ συχνότερα σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα και ότι τα αγόρια δέχονταν περισσότερο σωματικό εκφοβισμό σε σχέση με τα κορίτσια. Βρήκαν ακόμη ότι η πλειοψηφία των παιδιών ήταν αντίθετη με τον εκφοβισμό και αισθάνονταν συμπάθεια και υποστήριζε το θύμα.

Το 1996 ο Slee ανέπτυξε και διεξήγαγε ένα πρόγραμμα παρέμβασης που περιλάμβανε την καθοδήγηση για το σχολείο και τους μαθητές, την ανάπτυξη σχετικής πολιτικής, την συμβουλευτική υποστήριξη μαθητών και γονέων και την αξιολόγηση της παρέμβασης. Μετά την εφαρμογή του παρεμβατικού προγράμματος το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού μειώθηκε 25% στα σχολεία στα οποία εφαρμόστηκε.

ΗΠΑ

Φαίνεται να υπάρχει διαφοροποίηση στον τρόπο που αντιλαμβάνονται και βιώνουν τον εκφοβισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής σε σύγκριση με τις πόλεις της Ευρώπης κυρίως, καθώς αρκετές φορές στην Αμερική ο εκφοβισμός γίνεται αποδεκτός ως μέρος της διαπαιδαγώγησης των παιδιών ή ακόμη και ως αντίδραση στη θυματοποίηση (Espelage & Swearer, 2004).

Η συστηματική καταγραφή του φαινομένου στις ΗΠΑ ξεκίνησε όταν οι ερευνητές Perry, Kusel και Perry (1988) σε δείγμα 165 μαθητών ηλικίας 9 ως 12 ετών από διάφορα σχολεία των ΗΠΑ βρήκαν ότι το 10% των μαθητών είχαν γίνει κατ'

εξακολούθησε θύματα εκφοβισμού από τους συνομηλίκους τους. Οι ερευνητές χαρακτήρισαν τα παιδιά αυτά ως «ακραία θύματα» (“extreme victims”). Στην έρευνα αυτή βρέθηκε, επίσης, ότι παρόλο που ο σωματικός εκφοβισμός μειώνονταν με την πάροδο της ηλικίας, ο λεκτικός εκφοβισμός παρέμενε σε αρκετά υψηλά επίπεδα σε όλες τις ηλικίες.

Οι Bosworth, Espelage, DuBay, Daytner & Karageorge (2000) πραγματοποίησαν μια έρευνα με μαθητές από 558 Γυμνάσια μιας Μεσοδυτικής μητροπολιτικής περιοχής με σκοπό να εκτιμήσουν την αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος πρόληψης της σχολικής βίας, χρησιμοποιώντας μια κλίμακα που περιλάμβανε ερωτήσεις σχετικές με τις διάφορες μορφές του σχολικού εκφοβισμού. Τα ευρήματα της έρευνας φανέρωσαν ότι 29% των μαθητών απάντησαν ότι είχαν εμπλακεί σε περιστατικά εκφοβισμού τις τελευταίες 30 ημέρες.

Σύμφωνα με μια άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1991 από τους Hoover και Hazler, το 75% των συμμετεχόντων είχαν υποστεί σποραδικά την εμπειρία του εκφοβισμού από συμμαθητές τους στο σχολείο. Ο Hoover και οι συνεργάτες του (1992) βρήκαν ότι το 88% των μαθητών των μεσοδυτικών πόλεων των Ηνωμένων Πολιτειών, ανέφεραν πώς είχαν παρατηρήσει επεισόδια εκφοβισμού και ότι το 77% ανέφεραν πως είχαν εκφοβιστεί κατά την διάρκεια της σχολικής τους ζωής.

Οι Berthold και Hoover (2000) σε δείγμα 591 μαθητών Δημοτικού ηλικίας 10 ως 12 ετών, βρήκαν ότι το 35% των παιδιών έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού, ενώ το 20% των παιδιών ήταν θύτες. Τα αγόρια δήλωσαν σε ποσοστό 41,7% ότι έπεφταν θύματα εκφοβισμού, ενώ για τα κορίτσια το ποσοστό θυματοποίησης έφτανε το 29,8%. Η ίδια διαφορά υπάρχει και ως προς τους θύτες, με τα αγόρια να είναι δράστες σε ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από αυτό των κοριτσιών. Σε μια σχετικά πρόσφατη αμερικάνικη έρευνα (Walls, 2000) με δείγμα 338 μαθητές ηλικίας από 8 ως 13 ετών, το 78% των μαθητών δήλωσε ότι έχει πέσει θύμα εκφοβισμού κατά τον τελευταίο μήνα, με το 6% αυτών να υποστηρίζει ότι ο εκφοβισμός που δέχτηκαν ήταν ιδιαίτερα έντονος.

Επιπλέον ο Kaufman και οι συνεργάτες του (2000) αναφέρουν ότι σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1999, περίπου το 13% μαθητών ηλικίας από 12 ως 18 χρονών, ανέφεραν ότι τους είχαν βρῖσει με προσβλητικές λέξεις σχετικές με τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την αναπηρία ή τη σεξουαλική τους προτίμηση.

Τα κορίτσια, μάλιστα, ανέφεραν ότι είχαν υποστεί λεκτική βία πολύ συχνότερα σε σύγκριση με τα αγόρια, ενώ και οι μαύροι μαθητές ανέφεραν ότι εκφοβίζονταν λεκτικά σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σύγκριση με τους λευκούς μαθητές.

Σε μια από τις λίγες εθνικής εμβέλειας έρευνες για τον σχολικό εκφοβισμό στις ΗΠΑ, ο Nansel και οι συνεργάτες του (2001) βρήκαν ότι σχεδόν 30% των μαθητών ανέφεραν ότι εμπλέκονταν σε επεισόδια σχολικού εκφοβισμού είτε ως θύματα είτε ως θύτες κατά την διάρκεια του εξαμήνου. Χρησιμοποιώντας δεδομένα που είχαν συλλεχθεί το 1998 από μια έρευνα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας σε μαθητές ηλικίας 10 ως 12 ετών, ο Nansel και οι συνεργάτες του βρήκαν ότι 13% των μαθητών ανέφεραν ότι είχαν εκφοβίσει συμμαθητές τους, 11% ανέφεραν ότι είχαν υποστεί εκφοβισμό και 6% ανέφεραν ότι είχαν υπάρξει και θύτης και θύμα. Τα ποσοστά αυτά μεταφράζονται σε 4 εκατομμύρια θύτες και 3 εκατομμύρια θύματα σχολικού εκφοβισμού κατά την διάρκεια του έτους 1998 στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Οι Stockdale, Hangaduambo, Duys, Larson και Sarvela (2002) διεξήγαγαν μια έρευνα σε αγροτική περιοχή του Ιλινόις, με δείγμα 739 παιδιά και βρήκαν ότι το 76% των παιδιών εκφοβίζονταν λεκτικά, ενώ το 66% ήταν θύματα σωματικού εκφοβισμού τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα.

Από μια ανάλυση δεδομένων έρευνας των Nansel, Overpeck, Haynie, Ruan, and Scheidts (2003) σε δείγμα μαθητών ηλικίας από 12 ως 14 ετών, οι ερευνητές βρήκαν ότι τόσο οι θύτες όσο και τα θύματα ήταν πιθανόν να κουβαλούν μαζί τους όπλα, να εμπλέκονται σε καβγάδες και να τραυματίζονται σε τσακωμούς. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές που εκφοβίζονταν και μέσα και έξω από το σχολείο ήταν πιθανότερο να κουβαλούν μαζί τους όπλο. Στην έρευνα αυτή ο Nansel και οι συνεργάτες του κατέληξαν στο συμπέρασμα πως υπάρχει σταθερή σχέση ανάμεσα στο σχολικό εκφοβισμό και τη βίαιη συμπεριφορά.

Τέλος οι DeVoe και Kaffenberger (2005), σε δείγμα μαθητών ηλικιών από 12 ως 18 ετών, βρήκαν ότι σχεδόν 14% των μαθητών ανέφεραν ότι υπήρξαν θύματα εκφοβισμού στο σχολείο. Το 3% των μαθητών του δείγματος ανέφεραν ότι είχαν υποστεί άμεσο εκφοβισμό και 7% ανέφεραν ότι υπήρξαν θύματα έμμεσου εκφοβισμού.

2.4.2 Το φαινόμενο του εκφοβισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού άρχισε να διερευνάται τα τελευταία χρόνια (π.χ. Γκότοβος, 1996; Μπεζέ, 1998; Μανουδάκη, 2000; Παπαστυλιανού, 2000). Πιθανόν η αργοπορία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί θέμα «ταμπού» για την ελληνική κοινωνία, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αρκετοί περιορισμοί ως προς την διεξαγωγή μιας εκτεταμένης έρευνας του φαινομένου (Andreou, 2000).

Η πρώτη έρευνα στην Ελλάδα χρονολογείται από το 1990, όταν μελετήθηκε η επιθετική συμπεριφορά των παιδιών σχολικής ηλικίας (Andreou, 1990¹⁴). Στόχος της έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση, τον Μακιαβελισμό και τον εσωτερικό τόπο ελέγχου με την θυματοποίηση και τον εκφοβισμό, όπως επίσης και η διαφοροποίηση των εμπλεκόμενων στον εκφοβισμό με βάση τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους και την αυτοαντίληψη τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας φανέρωσαν ότι το 10,5% των μαθητών ήταν θύτες, το 18,8% ήταν θύματα, το 18,2% ήταν θύτες – θύματα και το 52,5% ήταν οι μαθητές που δήλωσαν πως δεν εμπλέκονταν καθόλου σε επεισόδια εκφοβισμού. Σύμφωνα με την Andreou (2000), τα παιδιά που ανήκουν στην ομάδα των θυτών – θυμάτων φαίνεται να πιστεύουν ότι ζουν σε έναν κόσμο, όπου μπορούν να είναι είτε θύτες είτε θύματα, οπότε και επιλέγουν να είναι και τα δύο έτσι ώστε να είναι συνεπή με την έντονη αρνητική αντίληψη που έχουν για τον εαυτό τους και με τη στρατηγική του Μακιαβελισμού που υιοθετούν για να αντιμετωπίσουν τους άλλους σε διαπροσωπικό επίπεδο.

Ακολούθησε η έρευνα του Καλλιώτη (Kalliotis, 2000) σε 117 μαθητές, 11 ως 12 ετών σε δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ανατολική Αττική. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι σε κάθε σχολείο περίπου 30% των μαθητών είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, με τα αγόρια να δηλώνουν πολύ περισσότερα περιστατικά από ότι τα κορίτσια. Παρόμοια είναι τα αποτελέσματα της πρώτης εκτεταμένης επιδημιολογικά έρευνας των Χαντζή, Χουντουμάδη & Πατεράκη (2000) στην οποία πήραν μέρος 1312 μαθητές τρίτης ως έκτης τάξης εννέα δημοτικών σχολείων της ευρύτερης περιοχής την Αθήνας, οι οποίοι απάντησαν στο ειδικό ερωτηματολόγιο για τον εκφοβισμό του Smith. Από τα

---

¹⁴ Όπως αναφ. στο Andreou, 2000

αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι το 14,7% των μαθητών υπήρξαν θύματα, το 6,24% θύτες και το 4,8% θύτες – θύματα. Ως προς τις μορφές του εκφοβισμού, τα θύματα ανέφεραν σε ποσοστό 42,47% ότι εκφοβίζονταν λεκτικά, ενώ οι θύτες σε ποσοστό 32,10% υποστήριξαν ότι χρησιμοποιούν σωματικό εκφοβισμό. Συγκριτικά με τα κορίτσια, που αναφέρουν ότι κατά κύριο λόγο χρησιμοποιούν έμμεσο εκφοβισμό, ο αριθμός των αγοριών θυτών και θυτών - θυμάτων ήταν πολύ μεγαλύτερος. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα θύματα σε ποσοστό 17% των επιθέσεων που δέχτηκαν είχαν χάσει χρήματα και αντικείμενα, ενώ οι θύτες έκαναν αναφορά για το ίδιο θέμα σε χαμηλό ποσοστό (4,9%). Τέλος, ένα ακόμη σημαντικό εύρημα της έρευνας ήταν ότι ο αριθμός των θυτών και των θυμάτων μειώνονταν με την αύξηση της ηλικίας των μαθητών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι ερευνήτριες, από την έρευνα αυτή προέκυψε ότι τα ποσοστά των μαθητών που είχαν υποστεί εκφοβισμό και βίαιη συμπεριφορά ήταν πολύ χαμηλότερα συγκριτικά με τα ποσοστά άλλων δυτικών χωρών.

Επίσης στην έρευνα των Boulton, Καρέλλου, Λανίτη, Μανούσου και Λεμονή (2001) που πραγματοποιήθηκε με την χορήγηση ανώνυμων ερωτηματολογίων σε 664 μαθητές ηλικίας 8 ως 11 ετών, ένας σημαντικός αριθμός των παιδιών του δείγματος, και μάλιστα πολύ περισσότερα αγόρια από ότι κορίτσια, δήλωσαν ότι υπήρξαν δράστες και θύματα κάποιου από τα τρία είδη επιθετικής συμπεριφοράς που μελετήθηκαν (σωματική, λεκτική και συναισθηματική - κοινωνική). Συγκεκριμένα, τα τέσσερα στα πέντε από τα μεγαλύτερης ηλικίας αγόρια ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα λεκτικής και χαμηλότερα επίπεδα σωματικής επιθετικότητας συγκριτικά με τα μικρότερης ηλικίας αγόρια. Όσον αφορά τις αντιδράσεις των μαθητών απέναντι στον εκφοβισμό, το 43,37% των θυμάτων ανέφεραν ότι αγνοούν τους εκφοβιστές, ενώ σε ποσοστό 32,7% οι θύτες – θύματα ανέφεραν ότι οδηγούνται στον εκφοβισμό με σκοπό την εκδίκηση.

Πρόσφατα, μια έρευνα που διεξήχθη για λογαριασμό του ΥΠΕΠΘ και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, από τους Πετρόπουλο και Παπαστυλιανού (2001) σε μαθητές δημοτικού, κατέληξε στο ότι οι μαθητές σχολικής ηλικίας θυματοποιούνται κυρίως λεκτικά από τους συμμαθητές τους. Η αποκλίνουσα συμπεριφορά σχετίζεται, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, με τη θυματοποίηση από αγνώστους, με τη χαμηλή αυτοεκτίμηση, με τη χαμηλή σχολική επίδοση, με το φύλο και με την αντίληψη ότι αδικούνται από τους γονείς τους.

Άλλες έρευνες που αφορούν και πάλι μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, επικεντρώνονται στη μελέτη της σύνδεσης του εκφοβισμού με ψυχολογικές παραμέτρους, όπως η αυτοεκτίμηση και η αυτοαποτελεσματικότητα, με στρατηγικές αντιμετώπισης των παιδιών σε καταστάσεις σύγκρουσης, καθώς και με τις στάσεις των γονέων απέναντι στη χρήση σωματικής τιμωρίας (Andreou, 2000, 2001, 2004; Andreou & Metallidou, 2004; Andreou, Vlachou & Didaskalou, 2005 ; Smith, Nika & Papasideri, 2004).

Διερευνώντας το φαινόμενο του εκφοβισμού στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρατηρούμε ότι οι έρευνες είναι αρκετά πιο περιορισμένες σε σύγκριση με τις έρευνες στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η πρώτη έρευνα στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση διεξήχθη από το Γκότσοβο το 1996 σε δείγμα 1.163 μαθητών από σχολεία των Ιωαννίνων και της Κέρκυρας. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, το 40% των μαθητών ανέφερε ότι στο σχολείο τους εκδηλώνονται βίαια επεισόδια, ενώ το 24% των μαθητών υποστήριξε ότι έχει πέσει θύμα σωματικής βίας είτε στο σχολείο είτε στο δρόμο από το σχολείο για το σπίτι. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι τα αγόρια εμπλέκονται σε βίαια επεισόδια σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σύγκριση με τα κορίτσια και σε ποσοστό 36,7% υποστήριξαν ότι θεωρούν σωστό να προστατεύονται με διάφορα μέσα άμυνας εναντίον της βίας. Μάλιστα ένα ποσοστό 15% των μαθητών απάντησε ότι θα πρέπει να έχει στην κατοχή του τέτοια μέσα άμυνας ακόμη και όταν βρίσκεται στο σχολείο. Ένα ακόμη ενδιαφέρον εύρημα της έρευνας αποτελεί το γεγονός ότι οι μαθητές από τις μικρότερες τάξεις είναι πιο συχνά θύματα σωματικής βίας, ενώ η κοινωνική προέλευση των μαθητών δε σχετίζεται με την εκδήλωση βίας στο χώρο του σχολείου.

Η διεθνής έρευνα του Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΨΥ – HBSC – WHO, 2000), που αφορούσε τη σωματική και ψυχική υγεία των Ελλήνων μαθητών της πρώτης και μέσης εφηβικής ηλικίας, σε δείγμα 4300 μαθητών ηλικίας 11, 13 και 15 ετών, φανέρωσε ότι τα ποσοστά θυματοποίησης είναι 34% και 39% αντίστοιχα, ενώ το 45% των αγοριών και το 30% των κοριτσιών του δείγματος ανέφεραν ότι δεν αισθάνονταν ασφαλή στο χώρο του σχολείου. Επίσης, το 30% των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρεί ότι οι σχολικοί κανονισμοί και οι καθηγητές είναι αυστηροί και άδικοι απέναντι στους μαθητές.

Η έρευνα των Κόκκινου και Παναγιώτου (2004) μελέτησε τη σύνδεση ανάμεσα στα συμπτώματα της Εναντιωτικής Προκλητικής Διαταραχής και της Διαταραχής

Διαγωγής κατά DSM-IV και στην εκδήλωση εκφοβισμού σε νεαρούς εφήβους στην Κύπρο, ενώ η έρευνα του Δημάκου (2005) είχε ως στόχο την μελέτη της συμβολής των οικογενειακών εμπειριών, συμπεριφορών και σχέσεων στην επιθετική συμπεριφορά μαθητών που δεν ζούσαν σε μεγάλα αστικά κέντρα. Ο Φακιολάς (1994) ερευνώντας δείγμα 3.752 μαθητών Γυμνασίου και Λυκείου στο δήμο Αθηναίων αποκάλυψε ότι 60% των μαθητών συμμετείχε σε κάποια μορφή εκφοβισμού.

Μια πρόσφατη προσπάθεια διερεύνησης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού στα σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί η πανελλαδική έρευνα της Δεληγιάννη – Κουιμιτζή και των συνεργατών της που πραγματοποιήθηκε από το 2004 ως το 2006. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 3769 μαθητές της πέμπτης και έκτης Δημοτικού, της τρίτης Γυμνασίου και της πρώτης Λυκείου, καθώς και 202 εκπαιδευτικοί. Στόχος της έρευνας αποτέλεσε η καταγραφή της συχνότητας του σχολικού εκφοβισμού στο ελληνικό σχολείο και η σύνδεσή του με την ταυτότητα του φύλου. Τα αποτελέσματα της έρευνας φανέρωσαν ότι το 10 – 13% του δείγματος ανέφερε ότι έχει πέσει θύμα λεκτικού και έμμεσου εκφοβισμού. Επίσης, το 23,3% των μαθητών Γυμνασίου – Λυκείου και το 14,7% των μαθητών Δημοτικού δήλωσαν ότι ήταν παρόντες μια φορά την εβδομάδα σε επεισόδια ξυλοδαρμού. Τα θύματα αναφέρουν πως τα επεισόδια εκφοβισμού διαρκούν μια με δύο εβδομάδες, ενώ συνήθως αγνοούν τον εκφοβισμό και αποφεύγουν τις επιθέσεις εναντίον τους, ενώ σπάνια επιζητούν εκδίκηση. Ένα από τα ευρήματα της έρευνας αφορά και τους χώρους εκδήλωσης του φαινομένου. Σε ποσοστό 83,1% για το Δημοτικό και 57,1% για το Γυμνάσιο και το Λύκειο ο δημοφιλέστερος χώρος εκφοβισμού είναι η αυλή, ενώ σε ποσοστό 15,1% οι μαθητές Δημοτικού και σε ποσοστό 23,1% οι μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου υποστηρίζουν ότι ο εκφοβισμός συμβαίνει και μέσα στην τάξη, παρουσία, μάλιστα, των εκπαιδευτικών.

Σε παρεμφερή αποτελέσματα κατέληξε και η έρευνα του Τσιάντη και των συνεργατών του κατά την χρονική περίοδο 2006 – 2008, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του διακρατικού προγράμματος Daphne, στοχεύοντας στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν μαθητές Δημοτικών σχολείων της Αθήνας και Γυμνασίων της Θεσσαλονίκης, αναδεικνύοντας ότι το 22,5% των μαθητών 2 - 3 φορές την εβδομάδα υφίσταται κάποιας μορφής εκφοβισμό από τους συμμαθητές τους, ενώ το 10% των μαθητών υπήρξε θύτης εκφοβισμού. Όσον αφορά τη στάση που τηρούν οι μαθητές απέναντι στα περιστατικά εκφοβισμού, το

μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσε ότι προσπαθεί να βοηθήσει το θύμα (74,3%) και ότι λυπάται όταν βλέπει να συμβαίνει ένα επεισόδιο (80,3%), ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 15,34% πίστευε ότι θα έπρεπε να βοηθήσει το θύμα, παρόλο όμως που προτίμησε να μην εμπλακεί. Επίσης, τα θύματα απάντησαν πως επιλέγουν να αγνοούν τους θύτες επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό να απαλλαγούν από τον εκφοβισμό.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος «ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ» και αποτελεί την πρώτη ερευνητική προσπάθεια για τη μελέτη του εκφοβισμού και της θυματοποίησης συνομηλίκων σε χώρους προσχολικής αγωγής στην Ελλάδα. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 135 μαθητές και μαθήτριες νηπιαγωγείων και παιδικών σταθμών της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης και διαπιστώθηκε ότι η πιο συχνή μορφή θυματοποίησης ήταν ο αποκλεισμός από την ομάδα των συνομηλίκων και κατά συνέπεια ο αποκλεισμός από σημαντικές εμπειρίες για την κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου (Κασάπη, 2007). Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας φαίνεται να πειραματίζονται αναλαμβάνοντας το ρόλο του θύτη ή του θύματος, και αυτό οφείλεται στο ότι η νηπιακή ηλικία θεωρείται ως μια ηλικία κατά την οποία το παιδί βρίσκεται σε μια περίοδο ανάπτυξης της προσωπικότητας και οι διάφορες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς συνδέονται με την αναπτυξιακή φάση που διανύει το παιδί.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών που παρουσιάστηκαν, τα ποσοστά του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα είναι χαμηλότερα συγκριτικά με άλλες χώρες. Σε γενικές γραμμές τα ερευνητικά δεδομένα φανερώνουν ότι τα αγόρια εμπλέκονται, είτε ως θύτες, είτε ως θύματα, σε εκφοβιστικά επεισόδια σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με τα κορίτσια. Τα αγόρια επιλέγουν τη σωματική μορφή εκφοβισμού, ενώ αντίθετα τα κορίτσια τη λεκτική ή την έμμεση μορφή του. Επιπλέον, τα θύματα του εκφοβισμού επιλέγουν να αγνοούν τους θύτες, καθώς θεωρούν ότι αυτή η τακτική θα τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν τον εκφοβισμό, ενώ τέλος αποδείχτηκε ότι τα περιστατικά εκφοβισμού τείνουν να μειώνονται καθώς αυξάνεται η ηλικία των μαθητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΘΕΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

3.1 Η μετάβαση στο Γυμνάσιο και η εμφάνιση του εκφοβισμού

Η μετάβαση από το δημοτικό σχολείο στο γυμνάσιο χαρακτηρίζεται από πολλές αλλαγές στη ζωή του παιδιού και μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα δύσκολη και προβληματική. Αποτελεί, μάλιστα, ένα ζήτημα που απασχολεί τα παιδιά της έκτης τάξης δημοτικού και κυρίως τα παιδιά της πρώτης τάξης γυμνασίου σε πολλές χώρες του κόσμου, όπως φαίνεται από τη σχετική βιβλιογραφία (Graham & Hill, 2002; McGee et al., 2004). Το παιδί καλείται να προσαρμοστεί σε ένα νέο χώρο του οποίου η λειτουργία διέπεται από ένα διαφορετικό σύνολο νόμων και κανονισμών και να συνεργαστεί με μια νέα ομάδα παιδιών και εκπαιδευτικών.

Συγκρίνοντας τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης μπορούμε να διαπιστώσουμε αρκετές διαφοροποιήσεις ως προς τη δομή, την οργάνωση, τη λειτουργία, τη μεθοδολογία, τα διδασκόμενα γνωστικά αντικείμενα αλλά και τη διαδικασία αξιολόγησης. Πιο συγκεκριμένα, οι επιδιώξεις του δημοτικού σχολείου προσανατολίζονται στην απόκτηση γνώσεων, ενώ του γυμνασίου δίνουν έμφαση στη διδασκόμενη ύλη, στην επίδοση και στην απόκτηση υψηλής βαθμολογίας. Με βάση τα κριτήρια αυτά πραγματοποιείται και η «εύκολη» κατηγοριοποίηση των μαθητών σε «καλούς και κακούς».

Έπειτα, υπάρχει ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στη δομή μιας τάξης του δημοτικού και μιας τάξης του γυμνασίου. Στο δημοτικό, η τάξη δομείται γύρω από ένα δάσκαλο, ο οποίος είναι και το κυρίαρχο πρόσωπο στην τάξη και ο «σημαντικός άλλος» για τους μαθητές. Στο γυμνάσιο τα πράγματα αντιστρέφονται. Οι καθηγητές είναι πολλοί και το οικογενειακό κλίμα στην τάξη χάνεται. Οι εκπαιδευτικοί

διδάσκουν σε μεγάλο αριθμό μαθητών, σε διαφορετικά τμήματα και για μικρό χρονικό διάστημα κάθε φορά. Συνεπώς η «προσανατολισμένη στο μαθητή» διδασκαλία του δημοτικού σχολείου μετατρέπεται σε «προσανατολισμένη στην τάξη» διδασκαλία στο γυμνάσιο. Επιπλέον, οι σχέσεις μεταξύ των συμμαθητών γίνονται πολύ σημαντικές, μιας και το κέντρο βάρους των διαπροσωπικών σχέσεων μετατοπίζεται εκεί.

Παράλληλα με τη μετάβαση σε μια νέα βαθμίδα εκπαίδευσης με περίπλοκους κανονισμούς και περισσότερες απαιτήσεις, τα παιδιά εισέρχονται σε μια νέα αναπτυξιακή περίοδο, την εφηβεία, κατά την οποία υφίστανται σημαντικές σωματικές, συναισθηματικές και γνωστικές αλλαγές. Η εφηβεία είναι μια περίοδος που αμφισβητούνται οι συναισθηματικές και κοινωνικές σχέσεις που εδραιώνουν τα άτομα με τον εαυτό τους και με τους άλλους. Οι έφηβοι διακατέχονται από μια επίμονη ανάγκη να ανήκουν σε μια ομάδα, τους απασχολεί ιδιαίτερα η αποδοχή και η δημοτικότητα τους και οι σχέσεις με τους συνομήλικους αποτελούν καθοριστικό παράγοντα στην ομαλή ψυχολογική ανάπτυξη και προσαρμογή του εφήβου. Όταν ο έφηβος έχει μια υγιή σχέση με τους συνομήλικους του, θα διαμορφώσει μια αντικειμενική εικόνα για τον εαυτό του και θα αναπτύξει τις κατάλληλες κοινωνικές δεξιότητες που θα τον βοηθήσουν να αντεπεξέλθει σε δύσκολες συνθήκες και να νιώσει αποδεκτός.

Σε μελέτη που διερεύνησε τις αντιλήψεις των μαθητών για τη μετάβαση από το δημοτικό στο Γυμνάσιο (Akos, 2002), οι μαθητές ανέφεραν πως ανησυχούσαν για τους νέους κανονισμούς και τις σχολικές διαδικασίες, για το ωρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων, για τους βαθμούς, για το φόρτο εργασίας, για τις εξωδιδασκτικές δραστηριότητες, για τους δασκάλους, για τη βία και για θέματα ασφάλειας. Σε μια ακόμη μελέτη (Schumacher, 1998) κάποιες ανησυχίες που εκφράστηκαν από τους μαθητές περιέλαβαν το να φτάσουν έγκαιρα στην τάξη πριν την έναρξη του μαθήματος, να βρουν την τουαλέτα, να πάρουν το σωστό λεωφορείο για να επιστρέψουν σπίτι, να περπατήσουν σε διαδρόμους γεμάτους από μαθητές, ενώ τους ανησυχούσε εξίσου και η επιθετική συμπεριφορά άλλων μαθητών.

Γίνεται αντιληπτό πως η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αντιπροσωπεύει μια μεταβατική περίοδο, κατά την οποία οι εκπαιδευτικές προσδοκίες και πρακτικές αλλάζουν και οι μαθητές γνωρίζουν και αλληλεπιδρούν με νέους καθηγητές και συνομηλικούς. Σαν αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών, οι μαθητές θα πρέπει να

προσαρμοστούν σε άγνωστες συνθήκες και κανόνες, και πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως ο εκφοβισμός αποτελεί μια στρατηγική που οι μαθητές ενδεχομένως χρησιμοποιούν για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε αυτή τη νέα κατάσταση. Συγκεκριμένα, οι Pellegrini και Bartini (2000: 718) υποστηρίζουν πως ο εκφοβισμός αποτελεί μια σκόπιμη στρατηγική και το μέσο που χρησιμοποιούν οι μαθητές χαμηλής κοινωνικής τάξης, όταν εισέρχονται σε μια νέα κοινωνική δομή, όπως είναι για παράδειγμα το γυμνάσιο.

Σε μια ακόμη έρευνα το 2002 οι Pellegrini και Long μελέτησαν την εμφάνιση του εκφοβισμού και της θυματοποίησης κατά τη μετάβαση από το Δημοτικό στο μεγαλύτερο και λιγότερο υποστηρικτικό περιβάλλον του Γυμνασίου και διαπίστωσαν μια αύξηση του εκφοβισμού και της επιθετικότητας ανάμεσα στους μαθητές, η οποία δικαιολογείται σαν μια στρατηγική για την επιβολή κύρους στη νεοσχηματιζόμενη ομάδα συνομηλίκων. Επιπλέον, βρέθηκε ότι η θυματοποίηση μειώνεται με την είσοδο στο Γυμνάσιο. Μια πιθανή εξήγηση για αυτή τη συμπεριφορά είναι ότι οι μαθητές που είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού στο δημοτικό έμαθαν να αποφεύγουν, να αγνοούν ή να εκδικούνται τους θύτες. Ενώ μια ακόμη πιθανή εξήγηση αποτελεί το γεγονός ότι οι θύτες στοχεύουν μια συγκεκριμένη μικρότερη ομάδα θυμάτων. Για παράδειγμα, ο θύτης μπορεί να επιλέξει για θύμα ένα παιδί που έχει χαμηλό κύρος σε σύγκριση με τους συνομηλίκους του (Pellegrini & Long, 2002).

Ο Rigby (2008) ερμηνεύει την αύξηση του εκφοβισμού στο γυμνάσιο υποστηρίζοντας ότι εξαιτίας του ότι το γυμνάσιο είναι μεγαλύτερο και πιο απρόσωπο από το δημοτικό, κάθε παιδί ξεχωριστά δέχεται λιγότερη προσοχή, ενώ οι καθηγητές ίσως ενδιαφέρονται περισσότερο για το τι πρέπει να μάθουν τα παιδιά και λιγότερο για το πώς πρέπει να συμπεριφέρονται. Για το λόγο αυτό τα παιδιά της πρώτης τάξης του γυμνασίου ενδέχεται να περάσουν στην αρχή της χρονιάς μια περίοδο αστάθειας, ανταγωνιζόμενα μεταξύ τους για να επιβάλλουν το κύρος τους και για να εγκαθιδρυθεί η σωματική ιεραρχία για τα αγόρια και η κοινωνική ιεραρχία για τα κορίτσια.

Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν πως η πίεση για την απόκτηση της αποδοχής και της εκτίμησης από τις ομάδες των συνομηλίκων, που διαφοροποιούνται και ανασχηματίζονται στη νέα αυτή βαθμίδα εκπαίδευσης, πιθανόν να σχετίζεται με την εκδήλωση του σχολικού εκφοβισμού. Ενώ άλλοι, τέλος, θεωρούν ότι αυτή η μετάβαση μπορεί να προκαλέσει άγχος και ανησυχία, καθώς οι μαθητές επιδιώκουν

να καθορίσουν το ρόλο και τη θέση τους στη νέα αυτή κοινωνική δομή και ο εκφοβισμός αποτελεί μια στρατηγική που υιοθετούν οι νεοεισερχόμενοι στο γυμνάσιο μαθητές για να αντιμετωπίσουν το άγχος που τους προκαλεί το νέο περιβάλλον.

3.2 Εφηβεία: μια περίοδος ανακατατάξεων

Η εφηβεία είναι ίσως η πιο πολυσύνθετη και πολύ-παραγοντική περίοδος της ανάπτυξης του ανθρώπου. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική μεταβατική περίοδο στη ζωή του ατόμου καθώς προετοιμάζει τον νέο για το πέρασμα από την παιδική ηλικία στην ενήλικη ζωή. Η εφηβική περίοδος, είναι μια φάση εξερεύνησης και ανακάλυψης. Στην ηλικία αυτή ο έφηβος προσπαθεί να διαμορφώσει μια σαφή ιδέα για το ρόλο που θα διαδραματίσει στην κοινωνία. Καλείται να ιεραρχήσει τους σκοπούς και τις αξίες της ζωής και πρέπει να προβεί σε επιλογές για τις σπουδές, το επάγγελμα, τις διαπροσωπικές του σχέσεις (Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2001).

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας συντελούνται αλλαγές σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης (βιολογικό - σωματικό, γνωστικό, ψυχοσυναισθηματικό και κοινωνικό) που οδηγούν στην πλήρη ψυχοσυναισθηματική και σωματική ωρίμανση του ατόμου.

i. Βιολογικές Αλλαγές

Η βιολογική είσοδος στην εφηβεία σηματοδοτείται από σταδιακές αλλαγές στα χαρακτηριστικά του σώματος (εμφάνιση τριχοφυΐας, αύξηση του σωματικού βάρους και του ύψους, διόγκωση των μαστών, αλλαγή της χροιάς της φωνής) και τελειώνει με τη γενετήσια ολοκλήρωση του ατόμου και την οργάνωση της σεξουαλικότητας του. Η σωματική ανάπτυξη αποτελεί την πρώτη άμεσα παρατηρήσιμη αλλαγή, καθώς το σώμα των εφήβων υφίσταται τρομερές διαφοροποιήσεις.

Οι αλλαγές αυτές εκπλήσσουν τον έφηβο που σε ψυχικό επίπεδο δεν είναι αρκετά ώριμος για να τις δεχτεί και να τις ενσωματώσει στην εμπειρία του. Προσπαθεί να αποδεχθεί την καινούρια εικόνα του σώματός του και να αποκτήσει έλεγχο των γενετήσιων ορμών του. Η διαμόρφωση μιας επιτυχούς «αυτοεικόνας» συμβάλλει στην αποδοχή του από την ομάδα των συνομηλίκων και στην ομαλή του ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη.

ii. Γνωστικές Αλλαγές

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας παρατηρούνται αλλαγές σε πολλούς γνωστικούς τομείς. Ο τρόπος με τον οποίο οι έφηβοι επεξεργάζονται τα δεδομένα μεταβάλλεται, ενώ στη φάση αυτή οργανώνουν τις εμπειρίες τους για να αποκτήσουν αντίληψη του κόσμου. Οι έφηβοι περνούν από το στάδιο της ενεργητικής νοημοσύνης, στο στάδιο της τυπικής νοημοσύνης. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως τα παιδιά μέχρι την ηλικία των 10-11 ετών σκέφτονται κυρίως με βάση την εμπειρία τους και με πραγματιστικά, αντικειμενικά δεδομένα. Στην εφηβεία, όμως, αναπτύσσουν την αφηρημένη σκέψη, μπορούν να κάνουν λογικές υποθέσεις και να ελέγξουν κατά πόσο ισχύουν, μπορούν να κάνουν συσχετίσεις και να σκέφτονται επαγωγικά, δηλαδή να βγάζουν συμπεράσματα για μια κατάσταση, βάση των όσων γνωρίζουν σχετικά με μια άλλη ανάλογη κατάσταση. Η εφηβεία είναι το χρονικό σημείο που για πρώτη φορά το άτομο ξεκινά να σκέφτεται πράγματα για τον εαυτό του, για τα μελλοντικά του σχέδια και για την σπουδαιότητα των δικών του ιδεών.

iii. Ψυχοσυναισθηματικές Αλλαγές

Στο συναισθηματικό επίπεδο οι αλλαγές είναι ιδιαίτερα έντονες. Ο έφηβος δεν έχει μια σταθερή ταυτότητα, καθώς ο εαυτός του αλλάζει καθημερινά. Δοκιμάζει διάφορους ρόλους και ταυτότητες ώστε να δει ποια του ταιριάζει καλύτερα. Ο έφηβος βιώνει έντονα την επιθυμία για ανεξαρτησία, απομυθοποιεί και αμφισβητεί τους γονείς του, στρέφεται προς τις παρέες των συνομηλίκων και αναζητά νέα πρότυπα για να ταυτιστεί.

Σε συναισθηματικό επίπεδο επίσης παρατηρούνται έντονες μεταπτώσεις στη διάθεση του εφήβου, κλείσιμο στον εαυτό, υπερευαισθησία, νεύρα, παθητικότητα, πλήξη και μελαγχολία. Ο "εφηβικός εγωκεντρισμός", όπως ονομάζεται η συνεχής ενασχόληση του εφήβου με τον εαυτό του, είναι βασικό χαρακτηριστικό της εφηβείας. Αυτό συμβαίνει γιατί μόνο έτσι θα μπορέσει το παιδί να γνωρίσει πραγματικά τον εαυτό του και να δομήσει τη δική του προσωπική ταυτότητα.

iv. Κοινωνικές Αλλαγές

Οι κοινωνικές αλλαγές αφορούν τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης η οποία συνδέεται με την ένταξη του εφήβου στο κοινωνικό σύνολο. Στην πραγματικότητα η

διαδικασία της διαμόρφωσης της προσωπικής ταυτότητας και η διαδικασία της κοινωνικοποίησης είναι άμεσα συνδεδεμένες και αλληλοεξαρτώμενες.

Στην περίοδο αυτή οι περισσότεροι έφηβοι ωφελούνται πολύ από μία υποστηρικτική ομάδα φίλων, καθώς μοιράζονται μαζί τους τα συναισθήματα, τις προτιμήσεις και τα κοινά ενδιαφέροντα τους. Η ομάδα των φίλων δημιουργεί στους εφήβους την αίσθηση του «ανήκειν» και ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους. Επιπλέον, οι ομάδες των συνομηλίκων προσφέρουν στον έφηβο την ευκαιρία να παίξει μία ποικιλία ρόλων που προσιδιάζουν στο ρόλο του ενήλικου. Η ομάδα των συνομηλίκων λειτουργεί ως μεταβατικός ενδιάμεσος χώρος στην όλη πορεία του παιδιού προς την ανεξαρτητοποίηση του και στη μετατόπιση του ενδιαφέροντος και των σχέσεών του από την οικογένεια προς την κοινωνία.

3.3 Ο ρόλος των συνομηλίκων

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ο ρόλος και η σημαντικότητα της ομάδας των συνομηλίκων αλλάζει δραματικά (Crockett, Losoff, & Petersen, 1984; Dornbusch, 1989). Οι έφηβοι προσπαθούν να αυτονομηθούν, να ανεξαρτητοποιηθούν από τους γονείς τους και αναζητούν την παρέα των φίλων, με τους οποίους νιώθουν ότι ταυτίζονται, μπορούν να εμπιστευτούν και επιθυμούν να βρίσκονται συνέχεια μαζί. Οι ομάδες των συνομηλίκων εξασφαλίζουν την ανεξαρτησία του παιδιού από τους γονείς, ένα φαινόμενο που συχνά οδηγεί σε πλήρη υποταγή, στην «υποδούλωση» στην ομάδα (Γκόρος, 2003: 79).

Η ένταξη σε μια ομάδα συνομηλίκων είναι απαραίτητη για την ομαλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και προσαρμογή του παιδιού. Η ομάδα των συνομηλίκων αποτελεί την ομάδα αναφοράς, προς την οποία το παιδί προσβλέπει για πρότυπα συμπεριφοράς. Βασική επιδίωξη κάθε παιδιού είναι να γίνει αποδεκτό από την ομάδα των συνομηλίκων, έτσι ώστε να μπορέσει σταδιακά να δομήσει την ταυτότητά του. Η κοινωνικοποίησή του συντελείται μέσα από τις πραγματοποιούμενες «ταυτίσεις» και η διαμόρφωση του «εαυτού», της προσωπικής ταυτότητας δηλαδή, πραγματοποιείται σταδιακά μέσα από την κοινωνική εμπειρία. Ο τρόπος, μάλιστα, με τον οποίο βλέπει ένα παιδί τον εαυτό του ταυτίζεται με τον τρόπο που βλέπουν το παιδί οι συνομηλικοί του. Η αποδοχή από την ομάδα των συνομηλίκων συμβάλλει στην ενίσχυση της

αυτοπεποίθησης του παιδιού, ενώ παράλληλα το βοηθά να αποκτήσει την ικανότητα της ενσυναίσθησης, την ικανότητα δηλαδή να μεταφερθεί στη θέση του άλλου (Νόβα-Καλτσούνη, 1995: 142 - 147). Για το λόγο αυτό έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ συνομηλίκων δεν είναι μια προετοιμασία για τη ζωή αλλά η ίδια η ζωή (Lamb & Sutton-Smith, 1982¹⁵).

Η ομάδα των φίλων, των συνομηλίκων ασκεί μεγάλη επίδραση στη συμπεριφορά του παιδιού μέσα στο σχολείο, αλλά και έξω από αυτό. Αυτή η επίδραση μπορεί να έχει θετικό ή αρνητικό χαρακτήρα, αφού η σχέση με τους συνομηλίκους μπορεί να οδηγήσει στην υιοθέτηση αρνητικών συμπεριφορών, όταν ο συνομηλίκος έχει ήδη ενστερνιστεί μια τέτοια συμπεριφορά. Μάλιστα, οι ομάδες συνομηλίκων αποτελούν, σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους, έναν παράγοντα που σχετίζεται άμεσα με την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Η επικινδυνότητα των ομάδων συνομηλίκων, όταν αυτές μετατρέπονται σε ομάδες - συμμορίες, έχει ερευνηθεί διεθνώς. Και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γκότοβος (1996: 242) η συμμετοχή των εφήβων σε μια συμμορία τους προσφέρει νέες εμπειρίες, έξω από την οικογένεια, και τους βοηθά στην επίλυση προβλημάτων τα οποία σχετίζονται με την ταυτότητα τους και τη θέση τους στην κοινωνία.

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας είναι που τα παιδιά επιδιώκουν να ενταχθούν σε ομάδες, που θεωρούν ότι θα τους προσδώσουν υψηλό «κύρος» και θέματα όπως η αποδοχή και η δημοτικότητα μετατρέπονται για αυτούς σε υψίστης σημασίας. Κάποιοι ερευνητές θεωρούν, μάλιστα, ότι η πίεση να αποκτήσει ένας μαθητής την αποδοχή των συνομηλίκων και το άρρηκτα συνδεδεμένο κοινωνικό κύρος είναι πολύ πιθανό να σχετίζεται με την αύξηση του εκφοβισμού στην εφηβεία.

---

¹⁵ Όπως αναφ. στο Witt, 2000

3.4 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θυτών, των θυμάτων, των θυτών – θυμάτων και των παρισταμένων

Αν και οι αρχικές μελέτες για το σχολικό εκφοβισμό ασχολούνταν με την έκταση του φαινομένου και την αιτία της εκδήλωσης του, τα τελευταία χρόνια δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων ιδίως, καθώς θεωρήθηκαν ότι πιθανόν αυτά προδιαθέτουν τα παιδιά να γίνουν θύτες ή θύματα. Πολλοί παράγοντες μελετήθηκαν τόσο στους θύτες, όσο και στα θύματα, με τα φυσικά χαρακτηριστικά, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τους κοινωνικό-γνωστικούς παράγοντες και τις σχέσεις με τους συνομηλίκους να βρίσκονται στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος.

3.4.1 Οι Θύτες

Ο Olweus (1978) περιέγραψε δύο διαφορετικές κατηγορίες θυτών:

- i. τους επιθετικούς (aggressive) θύτες: Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα παιδιά που τείνουν να είναι σωματικά δυνατά, ευέξαπτα, παρορμητικά, που διαθέτουν επιθετική προσωπικότητα και που παρακινούνται από την επιθυμία να εξουσιάζουν τους άλλους. Σύμφωνα με τον Olweus ο επιθετικός θύτης τείνει να είναι πιο δημοφιλής τα πρώτα σχολικά χρόνια, ενώ με την πάροδο των χρόνων το κύρος του μειώνεται, ενδεχομένως λόγω του ότι τα νεαρότερα σε ηλικία παιδιά θαυμάζουν και με τον τρόπο αυτό ενισχύουν την εικόνα του ανδροπρεπή (macho), του νταή.
- ii. τους παθητικούς (passive) θύτες: Πρόκειται για ανασφαλή παιδιά, μη δημοφιλή, με χαμηλή αυτοπεποίθηση, που συνήθως έχουν οικογενειακά προβλήματα. Οι παθητικοί θύτες παρουσιάζουν δυσκολία συγκέντρωσης στις σχολικές δραστηριότητες και διαταραχές ελλειμματικής προσοχής, ενώ τα βίαια ξεσπάσματα τους δημιουργούν προβλήματα στις σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Κατά τη διάρκεια ενός εκφοβισμού έχει βρεθεί ότι οι παθητικοί θύτες παίζουν το ρόλο των υποστηρικτών παρισταμένων.

3.4.1.1 Φυσικά – Σωματικά Χαρακτηριστικά

Η ανισσοροπία δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος αποτελεί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του εκφοβισμού (Olweus, 1997; Rigby, 2000). Επομένως, ο κύριος τομέας ενδιαφέροντος αναφορικά με τα φυσικά χαρακτηριστικά των θυτών αποτελεί η δύναμη τους. Ο Olweus (1978) διαπίστωσε ότι οι θύτες ήταν πιθανόν να είναι σωματικά πιο δυνατοί από τα υπόλοιπα αγόρια, και μάλιστα πολύ πιο δυνατοί σε σύγκριση με τα θύματα τους. Σε δείγμα αγοριών και κοριτσιών η Lagerspetz και οι συνεργάτες της (1982) βρήκαν επίσης ότι 10 από τους 27 θύτες θεωρήθηκαν ως σωματικά δυνατοί από τους δασκάλους τους.

Επιπλέον οι Atlas και Perler (1998) σε έρευνα που πραγματοποίησαν με τη μέθοδο της παρατήρησης τόσο στο προαύλιο του σχολείου, όσο και μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας, διαπίστωσαν ότι οι θύτες ήταν ψηλότεροι και βαρύτεροι από τα θύματα τους. Κατά συνέπεια, η κατοχή ενός σωματικού πλεονεκτήματος έναντι των υπόλοιπων παιδιών, και κυρίως έναντι των θυμάτων, φαίνεται να αποτελεί σημαντικό παράγοντα που αυξάνει τις πιθανότητες ενός παιδιού να γίνει θύτης.

3.4.1.2 Χαρακτηριστικά Προσωπικότητας

Ο Olweus υποστήριξε ότι «η συνήθης άποψη των ψυχολόγων και των ψυχιάτρων είναι ότι τα άτομα που εκδηλώνουν επιθετική και σκληρή συμπεριφορά είναι στην πραγματικότητα “κάτω από το μανδύα” τους ανασφαλή» (1997: 500). Επομένως μπορεί κανείς να υποθέσει ότι υποφέρουν από χαμηλή αυτοεκτίμηση και άγχος. Ωστόσο, τα ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με το επίπεδο αυτοεκτίμησης των θυτών δε συμφωνούν απόλυτα. Μια έρευνα των O'Moore και Kirkham (2001) φανέρωσε ότι οι θύτες είχαν πράγματι χαμηλότερη αυτοεκτίμηση σε σύγκριση με τα παιδιά που δεν εκφόβιζαν. Αναρίθμητες ακόμη έρευνες ανέφεραν ότι ο σχολικός εκφοβισμός συνδέεται τόσο με χαμηλά επίπεδα της γενικότερης αυτοαντίληψης (Andreou, 2000, 2001; Austin & Joseph, 1996; Christie-Mizell, 2003; Mynard & Joseph, 1997), όσο και με χαμηλότερη αυτοεκτίμηση στον τομέα της σχολικής συμμετοχής και της κοινωνικής αποδοχής (Andreou, 2000).

Εντούτοις όμως, όπως τονίζει ο Olweus (1978), οι θύτες έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, ελάχιστη ανασφάλεια, ενώ φαίνεται να δείχνουν ελάχιστη ως ανύπαρκτη ενσυναίσθηση για τα θύματά τους. Οι έρευνες των Boulton και Smith (1994), του Karatzias και των συνεργατών του (2002), των Rigby και Cox (1996), των Seals και Young (2003) και των Slee και Rigby (1993) φανέρωσαν επίσης ότι ο σχολικός εκφοβισμός δεν σχετίζεται με τη χαμηλή αυτοεκτίμηση, αλλά με τη χαμηλή ενσυναίσθηση.

Αναφορικά με τα επίπεδα άγχους των θυτών, ο Olweus (1978), στηριζόμενος σε αυτοαναφορές, βρήκε πως οι θύτες είχαν λιγότερο άγχος σε σύγκριση με τα θύματα. Τα αποτελέσματα των ερευνών της Lagerspetz και των συνεργατών της (1982), όπως και της Craig (1998) τονίζουν επίσης πως τα παιδιά που κατατάσσονται στην κατηγορία των θυτών δεν υπέφεραν από άγχος υψηλότερο από τα κανονικά επίπεδα.

Ωστόσο υπάρχουν ενδείξεις ότι οι θύτες βιώνουν καταθλιπτικά σύνδρομα. Τα αποτελέσματα των ερευνών της Roland (2002b) και των Seals και Young (2003) επιβεβαιώνουν αυτό το γεγονός, αποδεικνύοντας ότι οι θύτες ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, καθώς και υψηλότερα επίπεδα αυτοκτονικού ιδεασμού (Roland, 2002b) σε σύγκριση με τα παιδιά που δεν συμμετείχαν στον εκφοβισμό. Ωστόσο, οι έρευνες αυτές δεν απέδειξαν αν η κατάθλιψη οδηγεί στο σχολικό εκφοβισμό ή αν είναι αποτέλεσμα του.

Μια διαχρονική μελέτη, που πραγματοποιήθηκε από τους Sourander, Helstela, Helenius και Piha (2000) παρείχε αποδείξεις για το ότι η κατάθλιψη αποτελεί πρόδρομο του σχολικού εκφοβισμού, καθώς βρέθηκε ότι τα επίπεδα κατάθλιψης των παιδιών στην ηλικία των 8 ετών σχετίζονταν με την εκδήλωση εκφοβισμού στην ηλικία των 16. Οι Esplage, Bosworth, και Simon (2001) βρήκαν, επίσης, πως για τα παιδιά της έκτης τάξης τα επίπεδα της κατάθλιψης σχετίζονταν θετικά με την εκδήλωση εκφοβιστικής συμπεριφοράς 4 μήνες αργότερα. Κατά συνέπεια, υπάρχουν στοιχεία πως η κατάθλιψη προηγείται χρονικά του εκφοβισμού, αν και οι μηχανισμοί που κρύβονται κάτω από αυτήν τη σχέση πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που έχει διερευνηθεί σε σχέση με τον εκφοβισμό είναι η στάση των θυτών απέναντι στη βία. Βασιζόμενος στα αποτελέσματα μιας έρευνας με δείγμα 10 θύτες, 9 θύματα και 59 αμέτοχους μαθητές,

ο Olweus (1978) βρήκε ότι οι θύτες συμφωνούσαν πιο έντονα, σε σύγκριση με τις άλλες δύο ομάδες, με τις δηλώσεις που έδειχναν μια θετική στάση απέναντι στη συμμετοχή στη φυσική επιθετικότητα. Χρησιμοποιώντας μεγαλύτερο δείγμα αποτελούμενο από 434 συμμετέχοντες, αγόρια και κορίτσια, η Lagerspetz και οι συνεργάτες της (1982) επιβεβαίωσαν τα ευρήματα του Olweus, αποδεικνύοντας ότι όντως οι θύτες είχαν μια πιο θετική στάση απέναντι στην επιθετικότητα, σε σύγκριση με τα θύματα, με τα ομαλά προσαρμοσμένα παιδιά και την τυχαία επιλεγμένη ομάδα ελέγχου. Θετική συνάφεια ανάμεσα στον εκφοβισμό και των αντιλήψεων υπέρ της βίας βρήκαν και οι πιο πρόσφατες έρευνες των Bosworth, Espelage και Simon (1999) και του Espelage και των συνεργατών του (2001).

Τέλος, οι έρευνες προτείνουν ότι ο εκφοβισμός συνδέεται με τάσεις Μακιαβελισμού. Ο Μακιαβελισμός ορίζεται ως «μια συμπεριφοριστική προδιάθεση της προσωπικότητας, κατά την οποία βλέπεις τους ανθρώπους ως χειραγωγούμενα όντα στις διαπροσωπικές καταστάσεις» (Sutton & Keogh, 2000: 445). Σε μια έρευνα με δείγμα μαθητές ηλικίας από 8 ως 13 ετών, οι Sutton και Keogh βρήκαν ότι οι θύτες ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά Μακιαβελισμού σε σύγκριση με τα παιδιά που δεν εμπλέκονταν στον εκφοβισμό. Η Andreou (2000), χρησιμοποιώντας μια παρόμοια ηλικιακή ομάδα ως δείγμα, βρήκε επίσης ότι ο εκφοβισμός συνδέεται θετικά με υψηλότερα επίπεδα Μακιαβελισμού. Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό πως οι θύτες θεωρούν τα άλλα παιδιά χειραγωγήσιμα.

3.4.1.3 Κοινωνικό – Γνωστικά Χαρακτηριστικά

Τα τελευταία χρόνια άρχισε να δίνεται μια όλο και αυξανόμενη ερευνητική προσοχή στη μελέτη των κοινωνικό - γνωστικών χαρακτηριστικών των θυτών. Οι Crick και Dodge (1999) αποδίδουν τις συμπεριφορές των θυτών στην ανικανότητα τους να επιλύουν τις διαφορές τους με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους και άρα στο έλλειμμα κοινωνικών δεξιοτήτων που τους χαρακτηρίζει.

Μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1999 από τον Sutton και τους συνεργάτες του αξιολόγησε τη σχέση ανάμεσα στην κοινωνικό – γνωστική ικανότητα των παιδιών, (που καθίσταται λειτουργική ως η ικανότητα να γίνονται κατανοητές η διανοητική κατάσταση και τα συναισθήματα των άλλων) και τη φυσική, λεκτική και

σχεσιακή μορφή του εκφοβισμού. Τα αποτελέσματα φανέρωσαν ότι ο εκφοβισμός σχετίζονταν θετικά με την κοινωνική γνώση, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι θύτες διαθέτουν κοινωνικό – γνωστικές ικανότητες, οι οποίες τους δίνουν ένα συντριπτικό πλεονέκτημα σε σύγκριση με τα θύματα.

Εντούτοις, αν και ορισμένες έρευνες υποστηρίζουν ότι οι θύτες ενδέχεται να είναι ειδικευμένοι στην κοινωνική χειραγώγηση, κάποια άλλα ευρήματα δείχνουν ότι τα παιδιά αυτά έχουν κάποια κοινωνικά ελλείμματα. Έτσι λοιπόν, ο Kaukiainen και οι συνεργάτες του (2002) πραγματοποίησαν μια έρευνα, στην οποία συμμετείχαν δύο ομάδες θυτών, η μια αποτελούμενη από παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και χαμηλές κοινωνικές δεξιότητες, και η άλλη αποτελούμενη από κανονικά παιδιά. Στην έρευνα αυτή εξετάστηκαν τα τέσσερα επίπεδα της κοινωνικής νοημοσύνης (δηλαδή η αντίληψη των προσώπων, η κοινωνική ευελιξία, η ολοκλήρωση των κοινωνικών στόχων και των συμπεριφοριστικών εκβάσεων). Η ομάδα των θυτών με μαθησιακές δυσκολίες παρουσίασε χαμηλά επίπεδα κοινωνικής νοημοσύνης και μαθησιακής ικανότητας, και υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης. Η δεύτερη ομάδα, τα επονομαζόμενα ειδικευμένα παιδιά, παρουσίασε μέτρια επίπεδα κοινωνικής νοημοσύνης, υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και πάνω από το μέσο όρο μαθησιακές ικανότητες. Κατά συνέπεια, βρέθηκαν θύτες τόσο στην ομάδα των κοινωνικά ειδικευμένων, όσο και στην ομάδα των κοινωνικά ανειδίκευτων παιδιών, μια διάκριση που μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη για μια μελλοντική έρευνα πάνω στις κοινωνικό - γνωστικές ικανότητες.

3.4.1.4 Σχέσεις με τους συνομηλίκους

Μια συνηθισμένη πεποίθηση για τους θύτες του σχολικού εκφοβισμού είναι ότι δεν είναι δημοφιλείς στα υπόλοιπα παιδιά εξαιτίας της επιθετικής τους συμπεριφοράς. Πράγματι πολλές έρευνες έχουν βρει ότι η επιθετικότητα και ο εκφοβισμός συσχετίζονται θετικά με την απόρριψη των συνομηλίκων (Pelligrini και συν., 1999; Salmivalli, Kaukiainen & Lagerspetz, 2000; Schuster, 1999; Schwartz, 2000). Η Lagerspetz και οι συνεργάτες της (1982) διαπίστωσαν πως παρόλο που οι θύτες ήταν λιγότερο δημοφιλείς από τα υπόλοιπα παιδιά, ήταν περισσότερο δημοφιλείς σε σύγκριση με στα θύματα. Αντίθετα, οι Slee και Rigby (1993) ανακάλυψαν πως για τα αγόρια, η τάση να εκφοβίζουν σχετίζονταν θετικά με την δημοτικότητα τους στους

συνομηλικούς τους, ενώ ο Nansel και οι συνεργάτες του (2001) βρήκαν πως ο εκφοβισμός σχετίζονταν με τη μεγαλύτερη ευκολία στη δημιουργία φιλικών σχέσεων, καθώς υπάρχουν παιδιά που θεωρούν τις εκφοβιστικές συμπεριφορές ως ενδείξεις «αρρενωπότητας» και «σκληράδας», επομένως και άξιες θαυμασμού. Βασιζόμενος σε ερευνητικά δεδομένα προερχόμενα από έρευνες σε 7 χώρες, ο Eslea (2003) διαπίστωσε επίσης, πως το να είναι κάποιος θύτης δεν σχετίζονταν με κανένα κοινωνικό μειονέκτημα, όπως π.χ. την έλλειψη φίλων ή την απομόνωση.

Μια πιθανή εξήγηση για αυτά τα αντιφατικά αποτελέσματα αποτελεί το γεγονός ότι, παρόλο που οι θύτες δεν χαίρουν ευρείας αποδοχής από τους συνομηλικούς τους, έχουν ωστόσο μια ομάδα παιδιών που τους συμπαθούν. Η εξήγηση αυτή ενισχύεται από έρευνες σχετικές με το κοινωνικό κύρος των θυτών. Οι θύτες δεν απορρίπτονται από όλους τους συνομηλικούς τους, παρόλο που δεν τους συμπαθούν αρκετοί συμμαθητές τους, είναι ικανοί, ωστόσο, να δημιουργήσουν φιλικές σχέσεις με άλλα παιδιά, τα οποία είναι πιθανόν να υπερασπίζονται και να ενισχύουν τον θύτη κατά την διάρκεια του εκφοβισμού.

3.4.2 Τα Θύματα

Όσον αφορά τα θύματα του εκφοβισμού ο Olweus (1978) περιγράφει τους ακόλουθους τρεις τύπους:

- i. τα παθητικά (passive) θύματα: Αποτελούν την πλειοψηφία των θυματοποιημένων παιδιών, που δεν προκαλούν άμεσα τους θύτες, είναι κοινωνικά απομονωμένα, αγχώδη και τρομοκρατημένα και έχουν ελάχιστους φίλους. Αυτά τα γνωρίσματα τους μετατρέπουν σε ελκυστικούς στόχους για τους θύτες. Στις μικρές τάξεις τα παθητικά θύματα αντιδρούν στον εκφοβισμό με κλάμα, με απόσυρση και με θυμό, ενώ με την πάροδο της ηλικίας στις μεγαλύτερες τάξεις προσπαθούν είτε να αποφύγουν τον εκφοβισμό, είτε να απομακρυνθούν από τα μέρη όπου συμβαίνει.

Στην κατηγορία των παθητικών θυμάτων συγκαταλέγονται σύμφωνα με τον Besag (1989) α. τα «αναπληρωματικά» (vicarious) θύματα, τα οποία είτε υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες είτε άκουσαν για εκφοβιστικά επεισόδια στο σχολείο και βιώνουν υπερβολικό φόβο και ανησυχία για

το ενδεχόμενο να αποτελέσουν και τα ίδια στόχο των εκφοβιστών. Επακόλουθο αυτής της τρωτότητας είναι η απόκρυψη των επεισοδίων εκφοβισμού και η μη υπεράσπιση του θύματος, που σε ορισμένες περιπτώσεις τους προκαλεί αισθήματα ενοχής. β. τα «ψεύτικα» (false) θύματα, που αντιπροσωπεύουν μια μικρή ομάδα μαθητών που παραπονιούνται διαρκώς στους δασκάλους τους ότι έχουν υποστεί εκφοβισμό, επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό να προκαλέσουν την προσοχή και τη συμπάθεια των δασκάλων τους, και γ. τα αιώνια (perpetual) θύματα, στα οποία συγκαταλέγονται οι μαθητές που θυματοποιούνται καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους.

- ii. τα προκλητικά (provocative) θύματα: αποτελούν μια μικρή ομάδα παιδιών που συχνά συμπεριφέρονται με τρόπο που εγείρει τις αρνητικές αντιδράσεις των υπόλοιπων συμμαθητών τους. Διακρίνονται από κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που προκαλούν εκνευρισμό, εχθρότητα, ανησυχία στους συνομηλίκους τους, οδηγώντας τους στην κοινωνική απόρριψη και στην απομόνωση.

3.4.2.1 Φυσικά – Σωματικά χαρακτηριστικά

Ο Olweus (1978) υποστήριξε πως κάποια εξωτερικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου, όπως η παχυσαρκία, η χρήση γυαλιών εξαιτίας προβλημάτων όρασης, τα προβλήματα λόγου και ομιλίας, η δυσμορφία του προσώπου προκαλούν στιγματισμό που μπορεί δυνητικά να αυξήσει την πιθανότητα ή και να οδηγήσει σε χρόνια θυματοποίηση. Δηλαδή η διαφορετικότητα που μπορεί να έχουν κάποια παιδιά είναι δυνατόν να οδηγήσει κάποια άλλα παιδιά σε επαναλαμβανόμενες μορφές εκφοβισμού σε βάρος τους (Mills, 2001; Ohsako, 1997; Rigby, 2003; Smith & Sharp, 1994).

Ο Lowenstein (1978) ανακάλυψε αρκετά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τα θύματα από τα μη - θύματα. Εκτιμήσεις που έγιναν από δασκάλους και ψυχολόγους έδειξαν ότι τα θύματα αντιμετωπίστηκαν ως λιγότερο ελκυστικά και έχοντας περισσότερες περίεργες ιδιομορφίες από τα μη - θύματα. Επιπλέον, η Lagerspetz και οι συνεργάτες της (1982) ανακάλυψαν ότι η παχυσαρκία και άλλα μειονεκτήματα, π.χ. η φυσική αναπηρία και οι ελλείψεις στην όραση, στην ακοή ή στον λόγο, όπως εκτιμήθηκαν από δασκάλους, υπήρχαν σε μεγαλύτερο βαθμό στα

θύματα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα παιδιά. Ο Perry και οι συνεργάτες του (2001) θεωρούν τη μικρή σωματική διάπλαση και τη φυσική αδυναμία ως τον κατεξοχήν παράγοντα κινδύνου ανάμεσα σε αυτούς που αφορούν τη φυσική εμφάνιση.

Ένα φυσικό χαρακτηριστικό που έχει επανειλημμένα βρεθεί να σχετίζεται με τη θυματοποίηση είναι η έλλειψη φυσικής δύναμης. Συγκεκριμένα, ο Olweus (1978) διαπίστωσε ότι τα αγόρια θύματα ήταν πιο αδύναμα σωματικά σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά, ενώ στα ίδια συμπεράσματα καταλήγουν οι Stephenson και Smith (1989). Τέλος, διαχρονικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από τους Hodges και Perry (1999) φανέρωσαν πώς η σωματική δύναμη ενός παιδιού, όπως εκτιμήθηκε από συνομηλίκους στην αρχή της έρευνας, αποτέλεσε σημαντικό προάγγελο της θυματοποίησης του έναν χρόνο αργότερα. Αυτό σημαίνει, δηλαδή, ότι η σωματική αδυναμία σχετίζεται με την αυξανόμενη πιθανότητα θυματοποίησης. Οι Kennedy και Perry (1993) υποστηρίζουν ότι τα παιδιά - θύματα δεν έχουν την ικανότητα να υποστηρίζουν και να υπερασπίζονται τον εαυτό τους, οπότε όταν η σύγκρουση με κάποιον συνομήλικο είναι αναπόφευκτη, καταφεύγουν σε υποτακτική, αμυντική και υποχωρητική συμπεριφορά.

3.4.2.2 Χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας

Ένα από τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, στο οποίο γίνονται συχνές αναφορές, είναι το χαμηλό επίπεδο αυτοσεβασμού και αυτοεκτίμησης. Ο Olweus (1978) βρήκε πως τα αγόρια θύματα υπέφεραν από χαμηλή αυτοεκτίμηση σε σύγκριση με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους. Η έρευνα της Lagerspetz (1982) επιβεβαίωσε αυτό το εύρημα, καθώς βρήκε ότι τα θύματα είχαν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση σε σχέση με τους θύτες, με την ομάδα των ομαλά προσαρμοσμένων παιδιών και με την ομάδα των τυχαία επιλεγμένων παιδιών. Πολυάριθμες ακόμη μελέτες έχουν ερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στη χαμηλή αυτοεκτίμηση ή τον αυτοσεβασμό και τη θυματοποίηση (Andreou, 2000, 2001; Austin & Joseph, 1996; Baldry & Farrington, 1998; Boulton & Smith, 1994; Hawker & Boulton, 2000; Karatzias et al., 2002; Mynard & Joseph, 1997; Neary & Joseph, 1994; O'Moore & Kirkham, 2001; Prinstein, Boergers, & Vernberg, 2001; Slee & Rigby, 1993a).

Το άγχος και η κατάθλιψη φαίνεται να αποτελούν χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των θυμάτων του εκφοβισμού. Ο Olweus (1978) αναφέρει πως τα

αγόρια θύματα αξιολογήθηκαν τόσο από τους ίδιους όσο και από τις μητέρες τους ως πιο αγχώδη σε σύγκριση με τους θύτες και τα παιδιά που δεν εμπλέκονταν στον εκφοβισμό. Έρευνες που μελέτησαν το κοινωνικό άγχος κατέληξαν στα ίδια συμπεράσματα. Για παράδειγμα, οι Crick και Grotpeter (1996) βρήκαν ότι τόσο η άμεση όσο και η σχεσιακή θυματοποίηση σχετίζονταν με το κοινωνικό άγχος. Επιπλέον, η Craig (1998) υποστήριξε ότι τα θύματα ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα κοινωνικού άγχους σε σχέση με τους θύτες και τους μη συμμετέχοντες. Τα αποτελέσματα μιας μεταανάλυσης των Hawker και Boulton (2000) επιβεβαίωσαν τη σχέση ανάμεσα στη θυματοποίηση και το κοινωνικό άγχος.

Αναφορικά με την κατάθλιψη, ο Bjorkqvist και συνεργάτες (1992) πραγματοποίησαν μια έρευνα που αποκάλυψε ότι τα θύματα ήταν πιο καταθλιπτικά σε σύγκριση με τους θύτες και την ομάδα των τυχαία επιλεγμένων παιδιών. Η Craig (1998) και οι Seals και Young (2003) βρήκαν, επίσης, ότι τα θύματα ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά κατάθλιψης από ότι οι μη συμμετέχοντες στον εκφοβισμό. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι έρευνες των Neary και Joseph (1994), Austin και Joseph (1996) και Crick και Grotpeter (1996).

Εντούτοις, τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών βασίζονται αποκλειστικά σε μελέτες επιπολασμού. Γεγονός που σημαίνει ότι οι μελέτες αυτές δεν μπορούν να δώσουν απάντηση στο αν η αυτοεκτίμηση, το άγχος και η κατάθλιψη οδηγούν στον εκφοβισμό ή αν είναι αποτέλεσμα της συνεχούς θυματοποίησης.

Απάντηση στο πρόβλημα αυτό δόθηκε με τις πρόσφατες διαχρονικές έρευνες. Πιο συγκεκριμένα, οι Schwartz, McFadyen-Ketchum, Dodge, Petit, και Bates (1998) πραγματοποίησαν έρευνα με δείγμα παιδιά ηλικίας 8 και 9 ετών, στην οποία διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και των προβλημάτων προσαρμογής (π.χ. απόσυρση, άγχος, κατάθλιψη) για μια περίοδο άνω των δύο ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα επίπεδα θυματοποίησης στην αρχή της έρευνας σχετίζονταν σε μικρό βαθμό με τις αναφορές για εσωτερικευμένες διαταραχές που έκαναν οι δάσκαλοι στο τέλος της έρευνας, ενώ δεν σχετίζονταν καθόλου με τις αναφορές των μανάδων.

Άλλες έρευνες έχουν βρει ισχυρότερες σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών και υποστηρίζουν ότι τα εσωτερικευμένα προβλήματα αποτελούν προάγγελο και συνέπεια της θυματοποίησης. Οι έρευνες των Hodges, Boivin, Vitaro, και Bukowski

(1999), καθώς και των Hodges και Perry (1999) υποστήριξαν ότι τα παιδιά που εμφανίζουν εσωτερικευμένα προβλήματα πέφτουν όλο και περισσότερο θύματα εκφοβισμού με την πάροδο του χρόνου και αυτή η επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση οδηγεί στην αύξηση των εσωτερικευμένων διαταραχών.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό, στο οποίο τα θύματα διαφέρουν από τα υπόλοιπα παιδιά, είναι η στάση τους σε σχέση με την βία αλλά και με την ανάμειξη σε βίαια επεισόδια. Ο Olweus (1978) βρήκε ότι τα θύματα έχουν πιο αρνητική στάση απέναντι στη βία σε σχέση με τους θύτες. Η Lagerspetz (1982) επιβεβαίωσε αυτό το εύρημα, υποστηρίζοντας ότι όντως τα θύματα είχαν μια λιγότερο θετική στάση απέναντι στη βία σε σύγκριση με τους θύτες, χωρίς όμως να διαφέρει η άποψη τους από αυτή των καλά προσαρμοσμένων και των τυχαία επιλεγμένων παιδιών. Σε συμφωνία με αυτά τα ευρήματα, διάφορες άλλες έρευνες υποστηρίζουν πως όταν τα θύματα έρχονται αντιμέτωπα με απαιτήσεις άλλων τότε αντιδρούν κατά τρόπο ενδοτικό (Crick & Bigbee, 1998; Schwartz, 2000; Schwartz, Dodge και συν., 1998; Schwartz και συν., 2002). Επιπλέον, αυτή η παραδοχή φαίνεται να οδηγεί σε μια αυξανόμενη θυματοποίηση με την πάροδο του χρόνου (Schwartz, Dodge, & Coie, 1993).

Επιπρόσθετα, ερευνητικά δεδομένα φανέρωσαν ότι η θυματοποίηση σχετίζεται θετικά με τη χρήση βίας και με την επιθετικότητα, καθώς ένα ποσοστό μεταξύ 16 και 66% των θυμάτων ισχυρίζονται ότι εκφοβίζουν άλλους μαθητές (Baldry & Farrington, 1998; O'Moore & Hillery, 1989; Solberg & Olweus, 2003). Πιο συγκεκριμένα, έρευνες αναφέρουν ότι τα θύματα τα χαρακτηρίζει μάλλον η αντιδραστική επιθετικότητα παρά η συντελεστική επιθετικότητα (Camodeca, Goosens, Terwogt, & Schuengel, 2002; Salmivalli & Nieminen, 2002; Schwartz, Dodge, και συν., 1998). Η αντιδραστική επιθετικότητα ορίζεται ως μια αμυντική απάντηση στην πρόκληση ή το πρόβλημα και συνοδεύεται από το θυμό, ενώ η συντελεστική επιθετικότητα χαρακτηρίζεται από την στοχευμένη και σκόπιμη δράση, που δεν χρειάζεται οποιοδήποτε ερέθισμα (Poulin & Boivin, 2000). Επομένως η επιθετικότητα των θυμάτων μπορεί να θεωρηθεί ως απάντηση στις επίμονες επιθέσεις εναντίον τους.

3.4.2.3 Κοινωνικό – Γνωστικά Χαρακτηριστικά

Σε αντίθεση με τα κοινωνικό - γνωστικά χαρακτηριστικά των θυτών για τα οποία το ερευνητικό ενδιαφέρον ολοένα και αυξάνεται, λιγότερη προσοχή έχει δοθεί στις ικανότητες των θυμάτων. Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί υποστηρίζουν ότι τα θύματα εμφανίζουν κάποιες ελλείψεις στο συγκεκριμένο τομέα. Έτσι οι Kaukiainen και συνεργάτες (2002) βρήκαν ότι τα υψηλά επίπεδα θυματοποίησης συνδέονταν με χαμηλότερα επίπεδα κοινωνικής νοημοσύνης, ενώ οι Sutton και συνεργάτες (1999) ερεύνησαν την ικανότητα των παιδιών να αντιλαμβάνονται την ψυχική κατάσταση και τα συναισθήματα και βρήκαν ότι η θυματοποίηση συνδέονταν αρνητικά με την κοινωνικό – γνωστική ικανότητα.

Οι Schwartz, Dodge και συνεργάτες (1998) διερεύνησαν τις ερμηνείες που δίνουν τα παιδιά στις κοινωνικές καταστάσεις. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν μόνο αγόρια, στα οποία παρουσιάστηκαν σκιαγραφήσεις μαθητών που περιέγραφαν ασαφείς προκλήσεις από κάποιον συνομήλικό τους. Στη συνέχεια ζητήθηκε στους συμμετέχοντες να βαθμολογήσουν την εχθρική πρόθεση του συνομηλικού τους. Βρέθηκε ότι η θυματοποίηση σχετιζόταν με μια αυξανόμενη πιθανότητα απόδοσης εχθρικής πρόθεσης στη συμπεριφορά του συνομηλικού.

3.4.2.4 Σχέσεις με τους Συνομηλικούς

Όσον αφορά τις σχέσεις των θυμάτων με τους συνομηλικούς τους, ο Olweus (1978) αναφέρει ότι τα θύματα θεωρήθηκαν από τους συμμαθητές τους ως λιγότερο δημοφιλή συγκρινόμενα με τους θύτες και με τα παιδιά που δεν συμμετείχαν στον εκφοβισμό. Το 1982, η Lagerspetz με τους συνεργάτες της επιβεβαίωσε αυτό το εύρημα, ανακαλύπτοντας ότι οι συνομήλικοι θεωρούσαν τα θύματα λιγότερο δημοφιλή σε σχέση με τα καλά προσαρμοσμένα παιδιά, τα τυχαία επιλεγμένα παιδιά και τους θύτες. Υψηλότερα επίπεδα θυματοποίησης συσχετίστηκαν, επίσης, με χαμηλότερα επίπεδα αυτοαναφερόμενης δημοτικότητας (Slee & Rigby, 1993), με την ύπαρξη λιγοστών φίλων (Eslea et al., 2003; Salmivalli, Huttunen, & Lagerspetz, 1997; Slee & Rigby, 1993), με την απόρριψη των συνομηλικών και με χαμηλά επίπεδα αποδοχής (Boulton & Smith, 1994; Crick & Bigbee, 1998; Crick, Casas, et al., 1999; Crick & Grotpeter, 1996; Pelligrini et al., 1999; Perry et al., 1988;

Salmivalli et al., 1996; Schäfer et al., 2004; Schuster, 1999) και με το αίσθημα μοναξιάς (Crick & Bigbee, 1998; Crick & Grotpeter, 1996; Hawker & Boulton, 2000; Nansel et al., 2001; Schwartz et al., 2002).

Διαχρονικές μελέτες διενεργήθηκαν για να καθοριστεί το αν η θυματοποίηση οδηγεί σε απόρριψη από τους συνομηλίκους ή αν τα παιδιά που δεν έχουν φίλους και δεν είναι δημοφιλή αποτελούν ευκολότερο στόχο για τους εκφοβιστές. Ο Hodges και οι συνεργάτες του (1999) πραγματοποίησαν έρευνα που διήρκεσε έναν χρόνο και διερεύνησαν τη σχέση ανάμεσα στη θυματοποίηση και στην ύπαρξη ενός κολλητού φίλου, αποδεικνύοντας ότι όταν τα παιδιά είχαν έναν καλό φίλο τότε η θυματοποίηση τους μειώνονταν σταδιακά με την πάροδο του χρόνου. Οι Boulton, Trueman, Chau, Whitehand και Amatya (1999) πραγματοποίησαν μια παρεμφερή έρευνα εξάμηνης διάρκειας, τα ευρήματα της οποίας συμφωνούν με τα αποτελέσματα της έρευνας του Hodges. Τα παιδιά που δεν είχαν κανέναν κολλητό φίλο, όπως αποδείχτηκε και στις δυο έρευνες, έπεφταν ολοένα και περισσότερο θύματα εκφοβισμού κατά τη διάρκεια των ερευνών. Επιπλέον, τα παιδιά που είχαν έναν κολλητό φίλο μόνο στην αρχή της έρευνας, αλλά όχι και στο τέλος, ανέφεραν ελάττωση στη θυματοποίηση τους. Αντιθέτως, όσα παιδιά δεν είχαν κολλητό φίλο από την αρχή αλλά απέκτησαν έπειτα, έπεφταν θύματα εκφοβισμού διαρκώς.

Μια ακόμη έρευνα των Hodges και Perry (1999) κατέληξε στο συμπέρασμα πως η απόρριψη των συμμαθητών είναι πιο σημαντική από τον αριθμό των κολλητών φίλων που έχει ένα παιδί στην πρόβλεψη της θυματοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, βρήκαν πως κατά την διάρκεια ενός χρόνου, τα αρχικά επίπεδα της απόρριψης των συνομηλίκων αποτέλεσαν έναν σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης της θυματοποίησης που ακολούθησε. Επιπλέον, η αρχική θυματοποίηση σήμαινε την αύξηση της απόρριψης από τους συνομηλίκους. Εν αντιθέσει, ο αριθμός των φίλων ενός παιδιού δεν έπαιξε κανένα ρόλο στην πρόβλεψη του βαθμού θυματοποίησης και η θυματοποίηση δεν οδήγησε στην μείωση του αριθμού των φίλων. Ωστόσο, φαίνεται πως το να είναι αντιπαθητικό ένα παιδί, αυξάνει τον κίνδυνο της θυματοποίησης του σε σχέση με το αν έχει λίγους ή καθόλου φίλους.

Εντούτοις, πριν αποκλειστεί η σημασία της ύπαρξης φίλων στην προστασία ενάντια στη θυματοποίηση, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ποιότητα της φιλίας πιθανόν να παίζει κάποιο ρόλο. Για παράδειγμα, ο Hodges και οι συνεργάτες του (1999) βρήκαν ότι η ύπαρξη ενός φίλου που θεωρούνταν ότι πρόσφερε προστασία επηρέαζε

τη σχέση ανάμεσα στα εσωτερικευμένα προβλήματα και τη θυματοποίηση. Αυτό σημαίνει, ότι τα εσωτερικευμένα προβλήματα προμήνυαν αύξηση της θυματοποίησης όταν ο φίλος ενός παιδιού θεωρούνταν ότι προσέφερε χαμηλή προστασία. Αν αντίθετα, ο φίλος θεωρούνταν ως ιδιαίτερα προστατευτικός τότε τα εσωτερικευμένα προβλήματα δεν προμήνυαν τη θυματοποίηση. Τέλος, οι Hodges και Perry (1999) βρήκαν ότι η εξωτερικευμένη συμπεριφορά των φίλων οδήγησε στη μείωση της θυματοποίησης με την πάροδο του χρόνου. Η θυματοποίηση βρέθηκε επίσης, να προβλέπει την αύξηση της θυματοποίησης και των εσωτερικευμένων προβλημάτων των φίλων. Κατά συνέπεια, τα θύματα του εκφοβισμού γίνονται όλο και περισσότερο φίλοι με έντρομα, αποσυρμένα και θυματοποιημένα παιδιά.

Άλλωστε οι Smith και συνεργάτες (2002) τόνισαν τη σημαντικότητα τριών παραγόντων που αφορούν το δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων και μπορούν να μετριάσουν τη θυματοποίηση: α) τον αριθμό των φίλων, β) την ποιότητα της φιλίας, γ) τη γενικότερη θέση που κατέχει το παιδί στον κύκλο των συνομηλίκων

3.4.3 Οι Θύτες/Θύματα

Μολονότι οι περισσότεροι ερευνητές επικεντρώνονται στη μελέτη των χαρακτηριστικών των θυτών και των θυμάτων, υπάρχουν έρευνες που διερεύνησαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας κατηγορία συμμετεχόντων στον εκφοβισμό την οποία αποτελούν παιδιά που υφίστανται θυματοποίηση αλλά και πρωταγωνιστούν ως θύτες. Όπως χαρακτηριστικά υποστήριξαν οι Perry, Kusel και Perry (1988) «μερικά από τα σοβαρότερα θυματοποιημένα παιδιά εκδηλώνουν τις πιο επιθετικές συμπεριφορές». Περίπου το 4 με 19% των παιδιών που εμπλέκονται σε επεισόδια εκφοβισμού κατηγοριοποιούνται ως θύματα-θύτες (Marini et al., 2006).

Όπως αναφέρθηκε ήδη ο Olweus (1978) ήταν ο πρώτος που διαπίστωσε τη διάκριση των θυμάτων σε «παθητικά» και «προκλητικά» θύματα. Τα παθητικά δεν προκαλούν τους θύτες, αλλά και δεν μπορούν να υπερασπίσουν τον εαυτό τους ενάντια στις εκφοβιστικές επιθέσεις που δέχονται. Αντίθετα τα προκλητικά θύματα χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με τον Olweus (1994, 1997) από αψιθυμία και ανησυχία και από την τάση να ανταποδίδουν τις επιθέσεις που δέχονται. Τα προκλητικά θύματα

διαφέρουν βέβαια από τους θύτες στο ότι η επιθετική συμπεριφορά των θυτών είναι οργανωμένη, ελεγχόμενη και προσανατολισμένη στο στόχο (Schwartz, Proctor, & Chien, 2001). Σύμφωνα με τους Boulton και Smith (1994) τα προκλητικά θύματα χαρακτηρίζονται ως θύτες/θύματα.

Οι θύτες/θύματα αποτελούν ένα μικρό ποσοστό των θυμάτων εκφοβισμού. Αυτή η διπλή ιδιότητα του θύτη/θύματος συνδέεται με κινδύνους για την ψυχοκοινωνική ζωή των παιδιών αυτών μεγαλύτερους από ότι για τα θύματα και τους θύτες. Εκδηλώνουν λοιπόν ένα ευρύ φάσμα δυσπροσαρμοστικότητας, η οποία εκφράζεται τόσο με προβλήματα εσωτερίκευσης (π.χ. χαμηλή αυτοεκτίμηση), όσο και με προβλήματα εξωτερίκευσης (π.χ. κακές σχέσεις με τους συνομηλίκους).

Πρόκειται για παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και με ελλείψεις στις κοινωνικές δεξιότητες, είναι υπερενεργητικά και παρορμητικά περισσότερο από τους θύτες (Junonen et al., 2003). Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα των Marini και συνεργατών (2006) τα παιδιά που εκφοβίζουν και συγχρόνως εκφοβίζονται μέσω ψυχολογικών απειλών και εκβιασμών (έμμεσος εκφοβισμός) εμφανίζονται να αποδέχονται, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τους θύτες, τις τακτικές αυτές ως την αποτελεσματικότερη στρατηγική για να βγάλει κανείς τους άλλους από τη μέση ικανοποιώντας στο έπακρο τις αρχηγικές του τάσεις.

Κοινή διαπίστωση σε όλες τις μελέτες που διερευνούν την προσωπικότητα του θύτη/θύματος, είναι η απόρριψη, που βιώνουν τα παιδιά που υιοθετούν διπλό ρόλο στις διαδικασίες θυματοποίησης, από το σχολικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, οι Perry, Kusel και Perry (1988) διαπίστωσαν πως η ομάδα των συνομηλίκων απορρίπτει τους θύτες/θύματα και σε σύγκριση με τους θύτες τους θεωρεί πολύ πιο αντιπαθητικούς. Μάλιστα, οι ερευνητές υποστηρίζουν πως η απόρριψη αυτή προκαλείται λόγω του ότι οι θύτες/ θύματα προκαλούν και παρενοχλούν όχι μόνο άλλους αδύναμους συνομηλίκους τους, τους οποίους και εκφοβίζουν, αλλά ξεκινούν αψιμαχίες και με πιο δυνατούς σωματικά συμμαθητές τους με αποτέλεσμα να θυματοποιούνται οι ίδιοι.

3.4.4 Οι Παριστάμενοι

Ο σχολικός εκφοβισμός δεν αποτελεί μία στατική διμερή σχέση μεταξύ θύτη και θύματος, αλλά μία δυναμική συνθήκη που επηρεάζει σύσσωμη τη σχολική κοινότητα (Espelage & Swearer, 2003). Ο Pikas (1975) περιέγραψε το σχολικό εκφοβισμό ως «άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας στα πλαίσια της σχολικής ομάδας μέσα στην οποία τα παιδιά ενισχύουν το ένα το άλλο μέσω των αντιδράσεων τους», επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό να τονίσει τη συλλογική φύση του φαινομένου.

Σύμφωνα με τον Olweus μάλιστα (Olweus Bullying Prevention Program, 2007), ο κύκλος του σχολικού εκφοβισμού περιλαμβάνει άμεσα ή έμμεσα όλους τους μαθητές του σχολείου, που ομαδοποιούνται στις εξής κατηγορίες, πέραν των θυτών και των θυμάτων:

1. μαθητές που έχουν θετική στάση προς τον εκφοβισμό και συμμετέχουν ενεργά σε αυτόν, αλλά συνήθως δεν παίρνουν την πρωτοβουλία για την έναρξη ενός επεισοδίου ούτε αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο. Αυτοί είναι οι λεγόμενοι «οπαδοί» (followers, henchmen).
2. μαθητές που υποστηρίζουν το σχολικό εκφοβισμό ενεργά και ανοιχτά, γελώντας ή στρέφοντας το βλέμμα των υπολοίπων στα σχετικά περιστατικά, αλλά δε συμμετέχουν οι ίδιοι ενεργά. Πρόκειται για τους επονομαζόμενους παθητικούς θύτες (passive bullies) ή υποστηρικτές (supporters).
3. προς αυτήν την κατεύθυνση κινούνται και οι μαθητές που τους αρέσει να υπάρχουν κρούσματα σχολικού εκφοβισμού στο σχολείο τους, αλλά προς τα έξω δε δείχνουν να τον υποστηρίζουν. Αυτούς ο Olweus τους αποκαλεί πιθανούς/δυσνητικούς θύτες (possible bullies) ή παθητικούς υποστηρικτές (passive supporters).
4. στην ουδέτερη ζώνη ο Olweus αναφέρει την ύπαρξη των αδέσμευτων/απεμπλεκόμενων παθητικών θεατών (disengaged onlookers), οι οποίοι δεν εμπλέκονται, δεν παίρνουν θέση και δε δραστηριοποιούνται προς καμία κατεύθυνση. Μπορεί να σκέφτονται ή και να λένε: “Δεν είναι δική μου δουλειά” ή “Ας παρακολουθήσουμε να δούμε πώς θα εξελιχθεί η κατάσταση”.
5. στην άλλη πλευρά συγκεντρώνονται οι πιθανοί ή εν δυνάμει υπερασπιστές του θύματος (possible defenders), στους οποίους δεν αρέσει αυτό που

συμβαίνει και κρίνουν ότι θα έπρεπε να βοηθήσουν το θύμα, αλλά τελικά δεν πράττουν τίποτα.

6. φανερά υπέρ του θύματος, τέλος, τάσσονται οι υπερασπιστές του (defenders), στους οποίους επίσης δεν αρέσει το φαινόμενο και βοηθούν το θύμα ή τουλάχιστον προσπαθούν να το βοηθήσουν.

Η Salmivalli και οι συνεργάτες της (1996) προτείνουν μια πιο συνοπτική κατηγοριοποίηση των παρευρισκομένων σε:

- i. βοηθούς (assistants) του θύτη, που συνεργάζονται ενεργά μαζί του,
- ii. ενισχυτές (reinforcers) του θύτη, που ενισχύουν το θύτη ενθαρρύνοντάς τον ή γελώντας εις βάρος του θύματος,
- iii. αμέτοχους (outsiders), που δεν παίρνουν καμία θέση και
- iv. υπερασπιστές (defenders) του θύματος, που βοηθούν το θύμα.

Η Salmivalli (1996) υποστήριξε πως η στάση που κρατήσει ένας μαθητής όταν παραβρεθεί σε ένα επεισόδιο εκφοβισμού εξαρτάται σημαντικά από την κοινωνική του θέση, από το status του μέσα στην ομάδα των συνομηλίκων του. Γίνεται κατανοητό, επομένως, πως ένας μαθητής με χαμηλό κύρος πιθανόν να μη βοηθήσει και να μην υποστηρίξει το θύμα από φόβο μη καταλήξει και ο ίδιος θύμα εκφοβισμού. Επιπλέον ο Hazler (1996) υποστήριξε ότι οι παριστάμενοι αποφεύγουν να επέμβουν και να βοηθήσουν το θύμα γιατί: α. δεν ξέρουν τι ακριβώς να κάνουν, β. φοβούνται ότι θα γίνουν και οι ίδιοι στόχος των εκφοβιστών και γ. φοβούνται μη κάνουν λανθασμένες κινήσεις, οι οποίες θα προκαλέσουν ακόμη περισσότερα προβλήματα.

Η πλειοψηφία των παρευρισκόμενων μαθητών αποδοκιμάζει το σχολικό εκφοβισμό (Sharp & Smith, 1994; Whitney & Smith, 1993). Δηλώνουν μάλιστα ότι δυσκολεύονται πολύ να καταλάβουν γιατί ορισμένοι μαθητές εκφοβίζουν άλλους ή ότι αναστατώνονται και στενοχωριούνται με τέτοια συμβάντα (Whitney & Smith, 1993) και ότι θα ήθελαν να μπορούσαν να βοηθήσουν τους συνομηλίκους τους που υφίστανται εκφοβισμό (Sharp & Smith, 1994).

Αν κάποιος παριστάμενος ενθαρρύνει ή ανεχτεί μια εκφοβιστική συμπεριφορά, τότε ενισχύει και τη δύναμη του θύτη, καθώς οι θύτες επιδιώκουν να έχουν ακροατήριο. Και όπως πολύ χαρακτηριστικά λέει ο Parsons (2005: 18) «το ακροατήριο “ισχυροποιεί” τον θύτη του εκφοβισμού».

3.5 Συνέπειες του Εκφοβισμού

Ο Sullivan και οι συνεργάτες του (2004: 20) αναφέρουν πώς «όλες οι έρευνες για τις συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού φανερώνουν πόσο ζημιογόνος και καταστροφικός είναι». Ο Garrett (2003: 70) λέει πώς σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες και κουβαλάνε τις «ουλές», τα ψυχικά τραύματα για όλη την υπόλοιπη ζωή τους.

3.5.1 Συνέπειες για τους Θύτες

Διαχρονικές έρευνες κατέληξαν στο συμπέρασμα πως τα παιδιά που εκφοβίζουν δεν σταματούν τις εκφοβιστικές ενέργειες με το που θα τελειώσουν το σχολείο. Ο Olweus (1993a) διαπίστωσε πως τα παιδιά – θύτες ήταν πολύ πιθανότερο να διαπράξουν αντικοινωνικές ενέργειες, όπως βανδαλισμό, κλοπή, μέθη, σκασιαρχείο, και να τεθούν υπό κράτηση κατά την πρόωρη ενηλικίωση τους σε σχέση με τους συνομηλίκους τους που δεν εκφόβιζαν. Μάλιστα το 60% των αγοριών που κατά τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής, και ειδικότερα στο γυμνάσιο, ήταν θύτες εκφοβισμού καταδικάστηκαν για ένα τουλάχιστον έγκλημα ως ενήλικες

Σύμφωνα με τον Olweus (1994) τα παιδιά – θύτες είναι πολύ πιθανό να έχουν προβλήματα με τον νόμο. Για παράδειγμα, το 33% των ατόμων που φυλακίστηκαν για εγκληματικές πράξεις στις Σκανδιναβικές χώρες δήλωσαν πως ξεκίνησαν σαν θύτες σχολικού εκφοβισμού. Μια ακόμη έρευνα του Eron και των συνεργατών του (1987) με δείγμα πάνω από 500 μαθητές κατέληξε στο συμπέρασμα πως η επιθετική συμπεριφορά στην ηλικία των 8 ετών αποτέλεσε σημαντικό προάγγελο της εγκληματικότητας και της βίαιης συμπεριφοράς στην ηλικία των 30. Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξαν και οι Kaltiala-Heino, Rimpela, Marttunen, Rimpela και Rantanen (1999) διεξάγοντας εκτεταμένη έρευνα σε 16410 Φιλανδούς μαθητές. Διαπίστωσαν πως το να είναι κάποιος θύτης εκφοβισμού στη σχολική ηλικία συσχετίζεται θετικά με τη βία, την εγκληματικότητα και την παραβατικότητα στην ενήλικη ζωή.

Μια ακόμη συνέπεια του εκφοβισμού, όπως αναφέρεται από τον Dietz¹⁶ και από τον Garrett (2003: 74) και προέρχεται από αυτοαναφορές ενηλίκων, αποτελούν τα υψηλότερα ποσοστά κατάθλιψης που βίωσαν σαν θύτες, σε σύγκριση με τους μη εμπλεκόμενους συμμαθητές τους κατά την διάρκεια της σχολικής τους ηλικίας

3.5.2 Συνέπειες για τα Θύματα

Για τα θύματα οι σωματικές και ψυχολογικές συνέπειες του εκφοβισμού έχουν ιδιαίτερα αρνητικό αντίκτυπο και είναι συνήθως μακροχρόνιες (Flannery & Singer, 1999; Rigby & Slee, 1993; Olweus, 1993b). Ανάλογα με την ένταση και το είδος του εκφοβισμού που υφίστανται και ανάλογα με τη ψυχική τους ανθεκτικότητα, μπορεί να βιώσουν είτε μια απλή αίσθηση δυσφορίας τη στιγμή που διαδραματίζεται η εκφοβιστική συμπεριφορά, είτε θλίψη και άγχος καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας που εντείνεται όταν ετοιμάζονται να πάνε στο σχολείο (Sharp & Smith, 1994).

Σε μια διαχρονική έρευνα του Olweus (1994, 1995) βρέθηκε ότι τα αγόρια που είχαν πέσει θύματα εκφοβισμού όταν ήταν 12 ως 15 ετών, εμφάνισαν υψηλά επίπεδα κατάθλιψης και αρνητικής αυτοεικόνας στην ηλικία των 23. Τα επίπεδα κατάθλιψης μάλιστα έχει βρεθεί ότι είναι υψηλότερα για τα κορίτσια θύματα από ότι για τα αγόρια θύματα (Espelage & Swearer, 2003). Άρα ο βαθμός θυματοποίησης κατά την παιδική ηλικία σχετίζεται θετικά με την ενήλικη κατάθλιψη.

Επιπρόσθετα, τα παιδιά που έχουν υποστεί θυματοποίηση είναι συνήθως ευάλωτα και υποχωρητικά (Olweus, 1993a; Tanaka, 2001), δυσκολεύονται να αποκτήσουν φίλους (Boulton et al., 2001), βιώνουν έντονα συναισθήματα άγχους, ανασφάλειας, φόβου και ντροπής (Besag, 1989; Boulton & Underwood, 1992; Kaltiala-Heino et al., 1999; Rigby & Slee, 1991; Whitney & Smith, 1993). Οι έρευνες φανερώνουν ότι το στίγμα, η ταπείνωση και ο εξευτελισμός, που συχνά βιώνουν τα θύματα του εκφοβισμού επηρεάζουν την προσωπικότητα και τη συμπεριφορά τους.

Τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού δεν έχουν αποκτήσει βασικές κοινωνικές δεξιότητες για να διαχειρίζονται μόνοι τους με επιτυχία τις διαπροσωπικές τους σχέσεις (Olweus, 1991; Boulton & Smith, 1994), γεγονός που τα οδηγεί σε απόσυρση και κοινωνική απομόνωση. Ενδιαφέρον προκαλεί το εύρημα ότι πολλά παιδιά

---

¹⁶ Όπως αναφ. στο Rigby, 1996, σελ. 64

αποφεύγουν να κάνουν παρέα με θύματα καθώς φοβούνται μήπως αποτελέσουν εύκολο στόχο και πέσουν και τα ίδια θύμα εκφοβισμού από τους συνομηλίκους τους (Orpinas & Horne, 2003).

Ο Hazler και οι συνεργάτες του (2001) διαπίστωσαν πως η θυματοποίηση που επαναλαμβάνεται συνέχεια για μεγάλο χρονικό διάστημα ελαττώνει το αίσθημα ελπίδας και αισιοδοξίας των θυμάτων και μπορεί να οδηγήσει σε αυτοκτονικό ιδεασμό ή ακόμη και σε αυτοκτονία (Baldry, 2004; Rigby, 2000). Ακόμη, συχνό φαινόμενο είναι η κατανάλωση αλκοόλ, η χρήση ναρκωτικών ουσιών και η ανεπάρκεια στο να χειριστούν δύσκολες καταστάσεις (Ασημόπουλος, Τσιάντης, 2008).

Πολλά παιδιά, εξαιτίας της θυματοποίησης, μπορεί να εμφανίσουν πληθώρα ψυχοσωματικών συμπτωμάτων (Espelage & Swearer, 2003), όπως στομαχόπονοι, πονοκέφαλοι, ταχυκαρδίες, εφιάλτες, νυχτερινή ενούρηση και κακή ποιότητα ύπνου γενικότερα ή ακόμα και κρίσεις πανικού (Sharp & Smith, 1994). Επιπλέον ο εκφοβισμός, στο δημοτικό σχολείο ιδιαίτερα, έχει διαπιστωθεί ότι σχετίζεται με συμπτώματα σωματικών ασθενειών και γενικά όσο αυξάνεται η συχνότητα των περιστατικών θυματοποίησης τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα για εμφάνιση σωματικών συμπτωμάτων από ψυχοσωματικά αίτια (O' Moore, 2000).

Τέλος, τα θύματα θεωρούν τον χώρο του σχολείου ιδιαίτερα επικίνδυνο και δυσάρεστο μέρος, που τους γεμίζει άγχος (Karatzias και συν., 2002) καθώς, σύμφωνα με έρευνα του Slee (1994), το 10% των θυμάτων δηλώνει ότι δεν πηγαίνει στο σχολείο για να αποφύγει τον εκφοβισμό. Οι Hoover, Oliver και Hazler (1992) αναφέρουν ότι ένα 17% από τα παιδιά που εξέτασαν, ηλικίας 12 ως 18 ετών, δήλωσαν ότι ο εκφοβισμός επηρέασε αρνητικά τη σχολική τους απόδοση.

3.5.3 Συνέπειες για τους Παριστάμενους

Καθώς ο εκφοβισμός λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο (Atlas & Repler, 1998) και πιο συγκεκριμένα μέσα στο σχολικό χώρο, επηρεάζει όλους τους μαθητές του σχολείου, που είτε εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα, είτε απλώς παρακολουθούν το συμβάν. Οι Sullivan, Cleary και Sullivan (2004: 21-22) περιγράφοντας τον εκφοβισμό και τις επιπτώσεις του λένε χαρακτηριστικά πως είναι

«σαν να πετάς μια πέτρα στη μέση της λίμνης: οι κυματισμοί που δημιουργούνται απλώνονται προς τα έξω, προς τις όχθες της λίμνης».

Οι Rigby και Johnson (2004) πραγματοποιώντας μια έρευνα στη Νότια Αυστραλία, με δείγμα 200 μαθητές Γυμνασίου, διερευνώντας τις αντιδράσεις των παριστάμενων, διαπίστωσαν πως η πλειοψηφία τους είτε θα υποστήριζαν και θα βοηθούσαν το θύμα, είτε θα αγνοούσαν τον εκφοβισμό.

Αναφορές σχετικές με τον αντίκτυπο του σχολικού εκφοβισμού στους παριστάμενους υποδηλώνουν ότι το 83% των μαθητών που παρακολουθούν τα επεισόδια εκφοβισμού νιώθουν άβολα (Craig & Pepler, 1997) και πιθανόν να νιώσουν ενοχή και ανικανότητα που δεν υπερασπίστηκαν το συμμαθητή τους που υπέστη εκφοβισμό. Το χειρότερο από όλα είναι ότι πολλοί από τους παριστάμενους ενδέχεται να διακόψουν την φιλία τους με το θύμα από φόβο μήπως χάσουν το κύρος τους ή από φόβο μήπως γίνουν και οι ίδιοι θύματα εκφοβισμού (Olweus, 1992; Olweus, 1993b; Salmivalli, 2001). Εν τέλει οι παριστάμενοι μαθητές βιώνουν διαρκώς ανασφάλεια και άγχος στο σχολείο, σε ένα χώρο που θεωρούσαν ότι τους παρέχει ασφάλεια και σιγουριά (Olweus, 2007). Η παρακολούθηση, μάλιστα, των εκφοβιστικών επεισοδίων τους προκαλεί αναστάτωση και ανησυχία, καθώς νιώθουν διαρκή πίεση να επέμβουν ή να εμπλακούν (Ziegler & Pepler, 1993).

Οι Flannery, Singer και Wester (2004) διερεύνησαν τις αρνητικές επιπτώσεις της έκθεσης στη βία στην ακαδημαϊκή επίδοση των παρισταμένων. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ίδιων των παιδιών, διαπίστωσαν ότι η έκθεση στη σχολική βία μειώνει την ικανότητα για μάθηση των μαθητών γυμνασίου σε ποσοστό 14% και των μαθητών δημοτικού σε ποσοστό 22%.

3.6 Ηλικιακές και Διαφυλικές Διαφοροποιήσεις στον εκφοβισμό

Οι περισσότερες έρευνες που μελέτησαν το φαινόμενο του εκφοβισμού στο χώρο του σχολείου, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το είδος και η μορφή του εκφοβισμού διαφοροποιείται σε συνάρτηση με το φύλο και την ηλικία.

Τα ερευνητικά δεδομένα συγκλίνουν στη διαπίστωση πως τα αγόρια, σε σύγκριση με τα κορίτσια, εμπλέκονται περισσότερο σε επεισόδια εκφοβισμού είτε ως θύτες, είτε ως θύματα, είτε ως θύτες – θύματα (Borg, 1999; Boulton & Underwood, 1992; Haynie et al., 2001; Rigby & Slee, 1991). Αρκετοί ερευνητές αποδίδουν τη διαφοροποίηση αυτή σε βιολογικούς παράγοντες, π.χ. τις ορμόνες (Maccoby & Jacklin, 1980), ενώ άλλοι αποδίδουν τις διαφυλικές διαφορές στον τρόπο που ανατρέφονται τα παιδιά και στις κοινωνικά κατασκευασμένες ταυτότητες των δυο φύλων, σύμφωνα με τις οποίες τα αγόρια ενθαρρύνονται να είναι ανταγωνιστικά και επιθετικά, ενώ τα κορίτσια επιβάλλεται να είναι καλλιεργημένα και συγκρατημένα (Mills & Rubin, 1990; Parke & Slaby, 1983).

Πιο συγκεκριμένα, ο Olweus (1978) διαπίστωσε πως τα αγόρια θύτες επιδιώκουν να εξουσιάσουν τους συνομηλίκους τους που θεωρούν πιο αδύναμους, παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης (Olweus, 1984), δεν έχουν τύψεις για τις πράξεις τους, ενώ σε σύγκριση με τα κορίτσια, είναι πολύ πιθανότερο να εμπλακούν ενεργά σε έναν σωματικό καβγά (Craig & Pepler, 1997; Salmivalli et al., 1996). Τα αγόρια αναφέρουν ότι θυματοποιούνται περισσότερο σωματικά (Olweus, 1993; Nansel et al., 2001; Pateraki & Houndoumadi, 2001; Sapouna, 2008; Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007), ενώ τα κορίτσια αναφέρουν ότι έχουν γίνει θύματα λεκτικής ή έμμεσης επιθετικότητας, μέσω της διάδοσης κακών φημών, σχολίων σεξουαλικού περιεχομένου και μέσω της κοινωνικής απομόνωσης (Crick et al., 2001; Nansel et al., 2001; Olweus, 1996).

Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγει η Haynie και συνεργάτες (2001), διαπιστώνοντας ότι τα κορίτσια τείνουν να οργανώνουν τον εκφοβισμό με πιο κοινωνικό τρόπο, γύρω από τη διάδοση φημών και το χειρισμό των φιλικών σχέσεων, ενώ τα αγόρια επιδεικνύουν περισσότερο σωματική επιθετικότητα. Επιπλέον, τα κορίτσια θύματα ανησυχούν περισσότερο για την αρνητική αξιολόγηση και την μη αποδοχή από τους συνομηλίκους σε σχέση με τα αγόρια θύματα (Slee, 1995).

Σε συμφωνία με τα διεθνή δεδομένα, τα αγόρια εκφοβίζονται αποκλειστικά ή κυρίως από αγόρια (Smith & Sharp, 1994, Rigby, 1996, Ma et al., 2001). Αλλά και τα κορίτσια, παρόλο που κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν από κορίτσια ή από κλίκες μικτού γένους, βρέθηκε ότι στην πραγματικότητα εκφοβίζονται περισσότερο από αγόρια (Sarouna, 2008). Επίσης, κατά την διάρκεια του εκφοβισμού, τα αγόρια αναλαμβάνουν είτε το ρόλο του θύτη, είτε το ρόλο του εμψυχωτή του θύτη, ενώ τα κορίτσια έχουν συνήθως το ρόλο του παρισταμένου ή του υπερασπιστή.

Όσον αφορά την ηλικία, πολλές έρευνες αναφέρουν ότι ο εκφοβισμός μειώνεται με την πάροδο της ηλικίας. Ο Olweus (1993a, 1997) ανέφερε ότι στη Νορβηγία το 17,5% των αγοριών έπεσε θύμα εκφοβισμού στην ηλικία των 7 ετών, ενώ το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 6,4% όταν τα παιδιά ήταν 14 χρονών. Στην έρευνα των Boulton και συνεργατών (2001), με δείγμα έλληνες μαθητές ηλικίας από 8 ως 11 ετών, διαπιστώθηκε διαφοροποίηση του βαθμού και του είδους του εκφοβισμού ανάλογα με την ηλικία των μαθητών. Πιο αναλυτικά, οι μεγαλύτερης ηλικίας μαθητές υποστήριζαν ότι είχαν υποστεί σε μεγαλύτερο βαθμό λεκτικό εκφοβισμό, και σε μικρότερο βαθμό σωματικό εκφοβισμό σε σύγκριση με τους νεότερους σε ηλικία μαθητές.

Τα αποτελέσματα των ερευνών του Rigby (1996, 1997) επιβεβαιώνουν πως ο εκφοβισμός μειώνεται με την πάροδο της ηλικίας, με μια εξαίρεση όμως· διαπιστώθηκε μια αύξηση κατά την ηλικία των 13 και 14 ετών, την περίοδο δηλαδή που τα παιδιά άρχιζαν το γυμνάσιο. Οι Solberg και Olweus (2003) ανέφεραν επίσης, την ύπαρξη της απόκλισης στην καθοδική τάση του εκφοβισμού κατά την διάρκεια της πρώτης χρονιάς του γυμνασίου. Τη διαπίστωση αυτή ενισχύουν και τα ελληνικά δεδομένα (Sarouna, 2008), καθώς ειδικά κατά τη μετάβαση από το δημοτικό στο γυμνάσιο παρατηρείται αύξηση του σωματικού εκφοβισμού. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται πιθανόν στο ότι, καθώς τα παιδιά μεταβαίνουν από το δημοτικό στο γυμνάσιο, μεταβάλλεται η ηλικιακή τους θέση στη σχολική ιεραρχία.

Έτσι τα παιδιά στην πρώτη τάξη του γυμνασίου διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να υποστούν εκφοβισμό εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των ηλικιακά μεγαλύτερων μαθητών (Smith, Madsen, & Moody, 1999). Το επιχείρημα αυτό μάλιστα υποστηρίζεται από έρευνες που δείχνουν ότι τα μεγαλύτερα παιδιά σε ηλικία εκφοβίζουν συνήθως τα μικρότερα (π.χ., Boulton & Underwood, 1992; Whitney & Smith, 1993). Οι Rigby και Slee (1995), μάλιστα, υποστηρίζουν πως ο εκφοβισμός

αυξάνεται με την είσοδο των παιδιών στο γυμνάσιο, επειδή τα νέα παιδιά είναι ευάλωτα στα μεγαλύτερα που γνωρίζουν το σχολικό περιβάλλον και έχουν ήδη βιώσει τη διαδικασία της αποδοχής και της μύησης σε αυτό. Ο Oyaziwo (2006) επιβεβαιώνει ότι τα έφηβα αγόρια είναι πολύ πιθανό να πέσουν θύματα εκφοβισμού. Βρέθηκε επίσης, ότι καθώς τα αγόρια μεγαλώνουν τείνουν να δείχνουν λιγότερη συμπόνια για τα θύματά τους.

Οι Owens, Daly και Slee (2005) διερεύνησαν τις ηλικιακές και διαφυλικές διαφορές στις στρατηγικές θυματοποίησης και επίλυσης συγκρούσεων που χρησιμοποίησαν οι μαθητές ηλικίας από 8 ως 10 ετών σε ένα σχολείο της Νότιας Αυστραλίας. Βρήκαν πως τα αγόρια ανέφεραν ότι έχουν υποστεί περισσότερο φυσική και λεκτική, αλλά λιγότερο έμμεση θυματοποίηση σε σύγκριση με τα κορίτσια που συμμετείχαν στην έρευνα. Επιπλέον, τα κορίτσια ανέφεραν ότι κατέφυγαν περισσότερο σε συμβιβαστικές και αποφευκτικές συμπεριφορές σε σύγκριση με τα αγόρια. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια ανέφεραν παρόμοια ποσοστά φανερού θυμού, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμμετέχοντες χρησιμοποίησαν σε μεγαλύτερο βαθμό τον συμβιβασμό σε σύγκριση με τους μικρότερους.

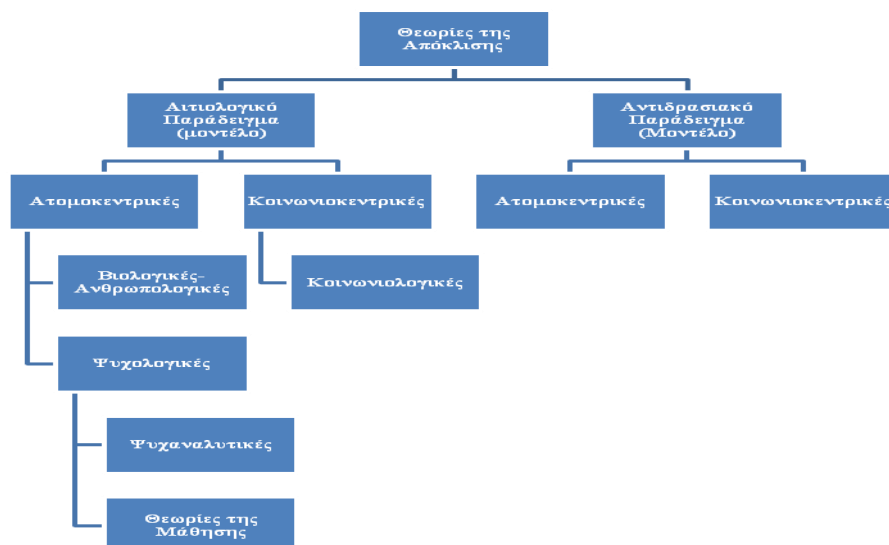
Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα των Ψάλλη και Κωνσταντίνου (2007), μαθητές και μαθήτριες διαφέρουν επίσης ως προς το πού αποδίδουν τη θυματοποίηση τους. Περισσότερο τα αγόρια αποδίδουν τη θυματοποίηση τους στις υψηλές επιδόσεις τους στο σχολείο, ενώ τα κορίτσια πρώτα (σε ποσοστό 36% μάλιστα) στο ίδιο το φύλο τους και έπειτα στις υψηλές τους επιδόσεις στα σχολικά μαθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Πολλές θεωρίες έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς σχετικά με τη γένεση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και το ενδιαφέρον στρέφεται σε διαφορετικές κατευθύνσεις ανάλογα με τις ιστορικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν. Στα πλαίσια της κοινωνιολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας έχουν διαμορφωθεί δυο γενικά θεωρητικά μοντέλα, τα οποία συστηματοποιούν τις υπάρχουσες ερμηνείες και θεωρητικές θέσεις και επιχειρούν να ερμηνεύσουν ενδελεχώς το φαινόμενο των αποκλίσεων.

Η ταξινόμηση γίνεται σύμφωνα με τις αιτίες της αποκλίνουσας συμπεριφοράς (αιτιολογικό παράδειγμα) ή τις αντιδράσεις απέναντι στο άτομο που εκδηλώνει την αποκλίνουσα συμπεριφορά (αντιδραστικό παράδειγμα), καθώς και σύμφωνα με τον προσανατολισμό της θεωρίας στο άτομο (ατομοκεντρικές προσεγγίσεις) ή στην ομάδα (κοινωνιοκεντρικές προσεγγίσεις) (Γκότοβος, 1988 : 46). Έτσι προκύπτει η ακόλουθη συγκεντρωτική ταξινόμηση των θεωριών της αποκλίνουσας συμπεριφοράς δίνοντας έμφαση στην αιτία ή στην αντίδραση (Γκότοβος, 1988 : 47):

4.1 Αιτιολογικό Μοντέλο

Το Αιτιολογικό μοντέλο προσπαθεί να εξηγήσει την αποκλίνουσα συμπεριφορά δίνοντας έμφαση στις αιτίες που την προκαλούν, είτε αυτές οφείλονται σε ατομικούς (βιολογικούς και ψυχοδυναμικούς), είτε σε κοινωνικούς παράγοντες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δήμου (1998) «η κεντρική επεξηγηματική ιδέα του αιτιολογικού παραδείγματος στρέφεται γύρω από τον προσδιορισμό της σχέσης αιτίου και αιτιατού». Στο αιτιολογικό μοντέλο εντάσσονται οι ανθρωπολογικές - βιολογικές, οι ψυχολογικές και οι κοινωνιολογικές θεωρίες. Πιο αναλυτικά:

4.1.1 Ατομοκεντρικές Θεωρίες

4.1.1.1 Ανθρωπολογική προσέγγιση

Ο Lombroso επηρεασμένος από την θεωρία του Charles Darwin (1859) και από την επιστήμη της Ανθρωπολογίας αντιμετώπισε το αποκλίνον άτομο (εγκληματία) ως ένα ιδιαίτερο ανθρωπολογικό είδος που δεν είχε ομαλή βιολογική εξέλιξη και για το λόγο αυτό έμεινε πίσω. Υπέθεσε, λοιπόν, ο Lombroso ότι ο παραβατικός άνθρωπος είναι κάποιος στον οποίο η εξέλιξη που υφίσταται κάθε άνθρωπος κατά την εμβρυακή ζωή του, κάπου σταμάτησε και έμειναν μέσα του χαρακτηριστικά προγενέστερων ειδών. Επομένως, είναι ένας άνθρωπος με χαρακτηριστικά κατώτερου βιολογικού είδους. Η κληρονομικότητα αποτελεί την κεντρική ιδέα της θεωρίας του Lombroso για την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Πίστευε ότι η απόκλιση εκδηλώνεται με την οργανική κατασκευή του ανθρώπου και κυρίως με την κακή διάπλαση του εγκεφάλου και τις κληρονομικές κρανιακές ανωμαλίες. Υποστήριξε ότι η εγκληματική προδιάθεση εκδηλώνεται επιπλέον με ορισμένες ψυχικές ανωμαλίες και θεώρησε ότι ο «εγκληματίας εκ γενετής» ταυτίζεται με τον ηθικά παράφρονα.

4.1.1.2 Βιολογική προσέγγιση

Αποτελεί την σύγχρονη εκδοχή της ανθρωπολογικής προσέγγισης και υποστηρίζει ότι οι εγκληματικές τάσεις ορισμένων ατόμων οφείλονται σε συγκεκριμένες βιολογικές ανωμαλίες που μεταβιβάζονται κληρονομικά. Η

προσέγγιση αυτή στηρίζεται στην επιστήμη της Γενετικής, που υποστηρίζει ότι τα άτομα μπορούν να κληρονομήσουν από τους προγόνους τους χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που τα καθιστούν επιρρεπή στη διάπραξη εγκλημάτων κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις.

4.1.2 Ψυχολογικές Θεωρίες

4.1.2.1 Ψυχαναλυτικές Θεωρίες

4.1.2.1.1 Η ψυχαναλυτική Θεωρία του Freud

Πρόκειται για ψυχαναλυτική θεωρία κατά την οποία η βία και η απόκλιση θεωρείται ως κληρονομούμενη, έμφυτη ορμή. Για τον Freud, η κινητήρια δύναμη στον άνθρωπο είναι οι ορμές, οι οποίες ωθούν το άτομο να ικανοποιήσει τις βιολογικές του ανάγκες. Οι ορμές, δηλαδή τα ένστικτα του ατόμου, δρουν ασυνείδητα. Η επιθετικότητα, είναι κατά τον Freud, μια εγγενής ενστικτώδης ορμή που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο (Παπαδόπουλος, 1997: 233).

Ο Freud χώρισε την προσωπικότητα σε τρεις τομείς: το «Εγώ», το οποίο είναι το συνειδητό μέρος της προσωπικότητας, το Υπερεγώ που είναι η συνείδηση του ανθρώπου και το Εκείνο το πρωτόγονο ασυνείδητο μέρος της προσωπικότητας που περιέχει τις ενστικτώδεις ορμές. Ο Freud παρομοιάζει τη λειτουργία της επιθετικότητας με μία χύτρα, γεμάτη νερό, σκεπασμένη με καπάκι επάνω σε μία εστία. Η ενέργεια της φωτιάς μεταδίδεται στο νερό. Καθώς θερμαίνεται το νερό, δημιουργεί ατμό και πίεση μέσα στην κλειστή χύτρα. Για να μην εκραγεί η χύτρα πρέπει να υπάρχει μία βαλβίδα ώστε να απελευθερώνεται ο ατμός.

Σύμφωνα λοιπόν, με τον Freud η ψυχική ενέργεια είναι μια μόνιμη εστία δύναμης, η οποία κινητοποιεί το ένστικτο της επιθετικότητας. Το νήπιο που δεν έχει αναπτύξει ακόμα το «Εγώ», εκδηλώνεται εναντίον κάθε στόχου. Η ανάπτυξη της προσωπικότητας ακολουθεί τη σταδιακή διαμόρφωση του Εγώ και μετά από μερικά χρόνια του «Υπερεγώ». Ο ρόλος του «Εγώ» είναι η καταστολή των μη ρεαλιστικών και αντικοινωνικών ορμών και επίσης η μετατροπή του τρόπου εκδήλωσης των

επιθετικών ορμών με ένα κοινωνικά παραδεκτό και ρεαλιστικό τρόπο μέσα από τους μηχανισμούς άμυνας.

Όπως βλέπουμε, η πίεση των επιθετικών ορμών είναι ενστικτώδης και μόνιμη. Ο στόχος των γονιών και της κοινωνίας είναι η διαμόρφωση της προσωπικότητας με τέτοιο τρόπο, ώστε το ένστικτο, αυτό να στρέφεται εναντίον στόχων που είναι όσο γίνεται πιο ανώδunami για το άτομο και την κοινωνία. Σύμφωνα λοιπόν με τον Freud, ο άνθρωπος είναι ον εκ φύσεως επιθετικό. Ο Freud περιέγραψε ένα τρόπο εκτόνωσης και καταστολής των ορμών αυτών. Την εκτόνωση αυτή την ονόμασε «κάθαρση».

4.1.2.1.2 Η Θεωρία της ψυχολογίας του βάρους του Adler

Ο Adler υπήρξε ο πρώτος συγγραφέας της ψυχολογίας του βάρους, που ασχολήθηκε με την επιθετικότητα. Παρουσίασε την επιθετικότητα σαν μια ενεργητική δύναμη που δεν πρέπει να εξασφαλίσει την αυτοδιάσωση του οργανισμού. Δεν είναι η επιθετικότητα καθαυτή μια ορμή, αλλά μια αντίδραση του οργανισμού, που έχει διαμορφωθεί σε όλη την εξελικτική πορεία της ζωής. Θεωρούσε την επιθετικότητα σαν μια συμπεριφορά που μπορεί να αποκτηθεί. Η επιθετική συμπεριφορά δεν έχει αίτια εγγενή που προϋπήρχαν βιολογικά, αλλά γίνεται κατανοητή μόνο σαν σύμπτωμα ψυχικών ανωμαλιών. Υπάρχουν δευτερογενείς αντισταθμιστικές τάσεις, των οποίων η πρώτη αιτία πρέπει να αναζητηθεί στα αρνητικά βιώματα της παιδικής ηλικίας.

Πίστευε πως το πιο αποφασιστικό στη ζωή του παιδιού είναι η θέση του έναντι των προβλημάτων της ζωής. Αυτή ακριβώς η τοποθέτηση του ατόμου έναντι της ίδιας της ζωής και των προβλημάτων της περιέχει κατά τον Adler πάντα κάτι επιθετικό, πράγμα που εκλαμβάνεται σαν προσπάθεια για κατάκτηση και επιβολή. Αμέσως, μετά τη γέννηση του παιδιού εκδηλώνεται η στάση του προς τον εξωτερικό κόσμο με μια βασική τάση να πετύχει την ικανοποίηση των ορμών με αγώνα, π.χ. κλάματα, φωνές, σπαρταρίσματα και λίγο αργότερα με την πτώση του στο έδαφος, δαγκώματα κ.α., με λίγα λόγια με μία στάση, που χαρακτηρίζεται από τον Adler σαν εχθρική. Αυτό το βασικό εχθρικό ή ανταγωνιστικό γνώρισμα τον οδήγησε στην αποδοχή της ύπαρξης μιας επιθετικής ορμής στο παιδί. Μάλιστα διέκρινε τρεις ξεχωριστές μορφές εμφάνισης αυτής της επιθετικής ορμής του παιδιού:

1. Την καθαρή μορφή που εμφανίζεται σαν αγώνας, διαπληκτισμοί, χτυπήματα, δαγκώματα, αποτρόπαιες πράξεις, επιθυμία για κυριαρχία.
2. Την επιστροφή εναντίον του ίδιου προσώπου με χαρακτηριστικά την ταπεινοφροσύνη, την δουλοπρέπεια, την υποταγή, το μαζοχισμό που οδηγεί στην αυτοκτονία
3. Τη διαστροφή στο αντίθετο: ευπλαχνία, συμπάθεια και αλτρουισμός.

Αιτία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς θεωρεί ο Adler τις καταστρεπτικές εντυπώσεις που προκύπτουν από μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες φέρνουν το παιδί αντιμέτωπο με τους γονείς του. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι οι γονείς μπορούν να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους είτε επιδεικνύοντας υπερβολική αυστηρότητα, είτε αντίθετα επιδεικνύοντας υπερβολική χαλαρότητα. Ο Adler θεωρεί ότι και οι δύο αυτοί τρόποι αποτελούν έκφραση μιας συμπεριφοράς αυταρχικής, που οι γονείς χρησιμοποιούν με απώτερο στόχο να κάνουν το παιδί να υπηρετήσει τη δική τους θέληση, και προκαλούν, κατά συνέπεια, στο παιδί ειδικούς τρόπους συμπεριφοράς, που περιέχουν τις πιο πολλές φορές στοιχεία έκδηλης η λανθάνουσας επιθετικότητας. (Βουϊδάσκη, 1983).

4.1.2.2 Θεωρίες της Μάθησης

4.1.2.2.1 Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού

Η θεωρία αυτή διατυπώθηκε από τον αμερικανό κοινωνιολόγο Edwin Sutherland το 1937, επικεντρώνεται στην κοινωνική φύση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς (εγκλήματος) και επιδιώκει να ερμηνεύσει τους παράγοντες που οδηγούν ορισμένους ανθρώπους στην απόκλιση ενώ άλλους όχι. Η θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού ή διαφορικής μάθησης εντάσσεται στις θεωρίες μάθησης και έχει δεχτεί επιρροές από τη θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης (Mead).

Ο Sutherland διατύπωσε τη διάκριση ανάμεσα στις δομές μάθησης και τις δομές ευκαιρίας. Σύμφωνα με τον Sutherland, η αποκλίνουσα συμπεριφορά ακολουθεί τους ίδιους κανόνες μάθησης με την ομαλή συμπεριφορά. Η αποκλίνουσα συμπεριφορά «διδάσκεται» μέσω της αλληλεπίδρασης με άτομα τα οποία είναι φορείς παραβατικών κανόνων (Giddens, 1989: 127). Η διάπραξη μιας παραβατικής

πράξης όμως εξαρτάται και από τις συνθήκες - ευκαιρίες που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή σε μια τέτοιου είδους πράξη (Πανούσης, 1987: 195; Δασκαλάκης, 1985: 61-63). Στηριζόμενος στο γεγονός ότι κάθε κοινωνία εμπεριέχει πολλές υποπολιτιστικές ομάδες, ο Sutherland υποστήριξε ότι μερικά κοινωνικά περιβάλλοντα τείνουν να ενθαρρύνουν παράνομες δραστηριότητες, ενώ άλλα όχι. Οι διαφοροποιημένες ενώσεις» (συμμορίες) «αντικαθιστούν τις συναισθηματικές ελλείψεις του οικογενειακού κύκλου και τη σκληρότητα της κοινωνικοοικονομικής αθλιότητας, ενώ συγχρόνως παρέχουν αίσθημα ασφάλειας και αυτοεπιβεβαίωσης» (Πανούσης, 1987: 195). Αν και η έκθεση των νέων σε «διαφοροποιημένες ενώσεις» προωθεί την απόκτηση αποκλίνουσας συμπεριφοράς, δεν είναι σίγουρο ότι το άτομο θα προβεί στην διάπραξη μιας εγκληματικής πράξης διότι όπως αναφέρει ο Sutherland «τα άτομα που ανήκουν σε «διαφοροποιημένες συναναστροφές» (differential associations) ωθούνται στο έγκλημα όταν οι επαφές που έχουν με εγκληματικά πρότυπα είναι σε συχνότητα, διάρκεια, χρονική προτεραιότητα και ένταση πιο ισχυρές από αυτές που έχουν με «μη εγκληματικά πρότυπα» (Πανούσης, 1987: 201). Ο Sutherland παραδέχεται ότι η «ευκαιρία» είναι μια αναγκαία αλλά όχι επαρκής εξήγηση για την διάπραξη παραβατικών πράξεων και ότι η θεωρία του δεν συνιστά μια πλήρη εξήγηση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Πανούσης, 1985: 160-161).

Η θεωρία του Διαφορικού Συγχρωτισμού μπορεί να συνοψισθεί στις ακόλουθες προτάσεις:

- Η επιθετική συμπεριφορά, όπως και κάθε άλλη συμπεριφορά, μαθαίνεται.
- Η εκμάθηση προκύπτει από την επαφή με άλλους ανθρώπους εξίσου επιθετικούς.
- Επιτυγχάνεται, κυρίως, με το συγχρωτισμό στο εσωτερικό μιας περιορισμένης από προσωπικές επαφές ομάδας.
- Ο διαφορικός συγχρωτισμός αποτελεί την ειδική αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην επιθετικότητα και από εκεί στην παραβατικότητα.
- Οι κάθε είδους αλλαγές της επιθετικής συμπεριφοράς που συμβαίνουν στο άτομο καθορίζονται από την διάρκεια, τη συχνότητα, την ένταση και τη συνέπεια των επαφών με επιθετικά άτομα.

- Οι ατομικές διαφορές είναι σημαντικές μόνο μέσω της επίδρασης τους στο διαφορικό συγχρωτισμό.
- Η εκμάθηση της επιθετικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει τόσο την τεχνική διάπραξη επιθετικών πράξεων όσο και τον προσανατολισμό των κινήτρων, των τάσεων του συλλογισμού και των στάσεων που συναρτώνται προς την ευμενή ή δυσμενή ερμηνεία των κανόνων . Όταν η ερμηνεία αυτή είναι δυσμενής το άτομο οδηγείται στην επιθετικότητα

4.1.2.2.2 Θεωρία των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών

Οι Richard Cloward και Lloyd Ohlin το 1960 προσπάθησαν να συνενώσουν σε μια θεωρία τις απόψεις της «θεωρίας της Ανομίας» του Merton καθώς και της «θεωρίας του Διαφορικού Συγχρωτισμού» του Sutherland». Οι μελέτες τους σε συμμορίες παραβατικών αγοριών τους οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τέτοιου είδους συμμορίες εμφανίζονται συνήθως σε κοινότητες αποστερημένων εθνικών μειονοτήτων όπου οι ευκαιρίες για υλική ευημερία με νόμιμα μέσα, είναι μικρές» (Giddens, 1989: 128). Σύμφωνα με την «θεωρία των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών» η απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στις επιθυμίες των νεαρών ατόμων που ανήκουν στην εργατική τάξη και τις προσφορές της κοινωνίας, εμποδίζει τη προσαρμογή τους. Καθώς τα νόμιμα μέσα πραγματοποίησης των στόχων τους περιορίζονται και οι ίδιοι αδυνατούν να αναθεωρήσουν ή να περιορίσουν τις προσδοκίες τους, τα άτομα δέχονται έντονες απογοητεύσεις. Πιθανό αποτέλεσμα αυτής της απογοήτευσης είναι η ένταξή τους στον «εγκληματικό υπόκοσμο» και την αντικοινωνικότητα. Πρόκειται λοιπόν για μια διαδικασία η οποία οφείλεται στο αίσθημα αποτυχίας και ήττας, απέναντι στον κοινωνικό ανταγωνισμό (Αλεξιάδης, 1989: 139; Δασκαλάκης, 1985: 41).

Τα συμπεράσματα των μελετών των Cloward και Ohlin συγκλίνουν με τα συμπεράσματα του Cohen το 1955 ο οποίος είχε υποστήριξε ότι η αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι μια επίθεση - απάντηση κατά της κρατούσας ηθικής τάξης (κυρίως των μικρομεσαίων στρωμάτων) και ο εγκληματικός υπόκοσμος είναι προϊόν των κοινωνικοπολιτιστικών διαφορών ανάμεσα στα μέλη της εργατικής και της μεσαίας τάξης (Πανούσης, 1987: 206). «Τα νεαρά άτομα της εργατικής τάξης δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις που έχουν από αυτά η οικογένεια, η

γειτονιά, το σχολείο, επειδή οι απαιτήσεις αυτές ανταποκρίνονται σε πολιτιστικά στοιχεία και πρότυπα της μεσαιάς (αστικής) τάξης. Από αυτή τους την αδυναμία, γεννιέται ένα σοβαρό πρόβλημα προσαρμογής τους». (Αλεξιάδης, 1989: 137). Η πιο πιθανή λύση για αυτά τα προβλήματα προσαρμογής των νέων είναι η ενσωμάτωσή τους στον «εγκληματικό υπόκοσμο». Η παραβατική δραστηριότητα αυτών των ομάδων αποτελεί ένα είδος διαμαρτυρίας κατά των αξιών, αρχών και προτύπων της μεσαιάς τάξης. Για αυτό τον λόγο η συμπεριφορά τους δεν στηρίζεται στον ωφελιμισμό, αλλά στον αρνητισμό ή στη διάθεση σύντομης διασκέδασης (π.χ. βανδαλισμός, καυγάδες) (Giddens, 1989: 129; Αλεξιάδης, 1989: 138).

4.1.2.2.3 Θεωρία της Εξουδετέρωσης

Η θεωρία της εξουδετέρωσης των Sykes και Matza (1957) διευρύνει ουσιαστικά τη θεωρία του Διαφορικού Συγχρωτισμού του Sutherland προσθέτοντας το στοιχείο της «εξουδετέρωσης» της νομιμότητας του κανόνα. Σύμφωνα με τη θεωρία τους, οι άνθρωποι γνωρίζουν πάντα την ηθική υποχρέωση τους να τηρήσουν τους νόμους και έχουν μέσα τους την ηθική υποχρέωση να αποφεύγουν τις παράνομες πράξεις. Γνωρίζουν ότι μια παραβατική πράξη αποτελεί αδίκημα κατά το νόμο, θεωρούν, όμως, ότι ο νόμος δεν είναι εφαρμόσιμος στην περίπτωσή τους. Έτσι, αναπτύσσουν «τεχνικές εξουδετέρωσης» εκλογικεύοντας και δικαιολογώντας τη συμπεριφορά τους, πράγμα που τους επιτρέπει να απελευθερωθούν από τους ηθικούς καταναγκασμούς και τους ωθεί στην παραβατικότητα. Το άτομο δηλαδή διαμορφώνει μέσω της διαδικασίας της μάθησης ένα μηχανισμό αιτιολόγησης της παραβατικής συμπεριφοράς, ο οποίος καταρρίπτει τις αντιστάσεις υπακοής και τήρησης των κανόνων που αισθάνεται.

4.1.2.2.4 Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης

Πρωτοπόρος και κυριότερος εκπρόσωπος αυτής της οπτικής είναι ο Albert Bandura. Με τις πολλές έρευνες στη ψυχολογία της μάθησης προσπάθησε να αποδείξει τη μεγάλη σημασία του υποδείγματος, του προτύπου, για τη μάθηση διαφόρων τρόπων συμπεριφοράς και ιδιαίτερα της παραβατικής. Αυτή του η θεωρία ονομάστηκε «μάθηση με παρατήρηση» ή «μάθηση μέσω μίμησης προτύπων».

Σύμφωνα με τη θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης, η αποκλίνουσα συμπεριφορά μαθαίνεται σε αλληλεπίδραση με άλλα άτομα μέσα από μια διαδικασία επικοινωνίας. Ένα άτομο θα υιοθετήσει μια παραβατική συμπεριφορά όταν υπερτερούν χαρακτηρισμοί που είναι ευνοϊκοί προς την παραβίαση.

Ο Bandura υποστηρίζει ότι τα παιδιά κατά την παιδική ηλικία παρατηρούν τη συμπεριφορά ατόμων του περιβάλλοντος τους, των «σημαντικών άλλων» και τη μιμούνται. Μάλιστα πίστευε ότι η παραβατική συμπεριφορά ενισχύεται από την αντίστοιχη συμπεριφορά της οικογένειας του ατόμου, που αποτελεί και το ισχυρότερο πρότυπό του, λ.χ. το αγόρι που βλέπει τον πατέρα του να χτυπά τη μητέρα του, έχει πολλές πιθανότητες να κάνει το ίδιο στους συμμαθητές του.

Επιστήμονες οι οποίοι υποστηρίζουν τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει καμία ενστικτώδης παρόρμηση για βία μέσα στον άνθρωπο. Το συναίσθημα του θυμού μπορεί κάλλιστα να προκληθεί από ακούσιες εσωτερικές διεργασίες, αλλά οι αντιδράσεις του ανθρώπου στη συναισθηματική αυτή κατάσταση δεν είναι στερεοτυπικές, όπως στα ένστικτα.

4.1.2 Κοινωνιολογικές Θεωρίες

Οι κοινωνιολογικές θεωρίες θέτουν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τη κοινωνική δομή και λειτουργία, υποστηρίζοντας ότι οι αιτίες της αποκλίνουσας συμπεριφοράς πρέπει να αναζητηθούν κυρίως στο κοινωνικό περιβάλλον. «Η δυναμική μιας κοινωνίας δημιουργεί μια κατάσταση που ευνοεί για συγκεκριμένες κατηγορίες υποκειμένων την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς» (Γκότοβος, 1988: 61).

4.1.2.1 Θεωρία της «οικολογικής σχολής» του Chicago

Οι πιο γνωστοί εκπρόσωποι της εν λόγω σχολής είναι οι Clifford Shaw και Henry Mackay. Από τις έρευνες που πραγματοποίησαν σε συνοικίες της πόλης του Chicago, διαπίστωσαν ότι η εγκληματικότητα «εμφάνιζε μια κανονικότητα και σταθερότητα μέσα σε ορισμένα «φυσικά» όρια (Αλεξιάδης, 1989: 116). Οι συνοικίες

αυτές βρίσκονταν κοντά σε βιομηχανικές περιοχές, φιλοξενούσαν ετερογενείς πολιτιστικές και φυλετικές ομάδες και χαρακτηριστικά τους ήταν η φτώχεια των κατοίκων, η απουσία κοινωνικού ελέγχου και η κυριαρχία αντικοινωνικών αντιλήψεων (Αλεξιάδης, 1989: 116).

Οι Shaw και Mackay το 1925 έκαναν λόγο για «εγκληματική παράδοση» ή αλλιώς «πολιτισμική μεταβίβαση» των εγκληματικών αξιών (Πανούσης, 1987 : 199) σε «περιοχές υψηλής εγκληματικότητας» (high delinquency areas). Συμπέραναν, μάλιστα, ότι η επιρροή των ενήλικων εγκληματιών και του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο μεγάλωναν οι νέοι, είχε ως αποτέλεσμα την εμπλοκή τους στο έγκλημα, το οποίο η κοινότητα όχι μόνο ανεχόταν, αλλά και υπέθαλπε. Η θεωρία αυτή μετονομάστηκε σε «οικολογική» γιατί παραλλήλισε την διαδικασία εμπλοκής των νέων στο έγκλημα με την παραγωγή καχεκτικών φυτών που είχαν λίγη περιποίηση ή αναπτύχθηκαν σε κακής ποιότητας χώμα (Αλεξιάδης, 1989 : 116).

4.1.2.2 Θεωρίες του «υποκόσμου» - υποπολιτισμού

Οι θεωρίες του «υποκόσμου» επιδίωξαν να ερμηνεύσουν την εγκληματικότητα των οργανωμένων συμμοριών που δρούσαν στις μεγαλουπόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών κατά τις δεκαετίες 1920 – 1930. Η θεωρία του «υποκόσμου» εμφανίστηκε αρχικά σε ένα βιβλίο που γράφτηκε το 1955 από τον Albert Cohen με τον τίτλο «Εγκληματικά Αγόρια». Σύμφωνα με τον ορισμό των Cohen και Short, υπόκοσμος σημαίνει «ένα σύστημα πεποιθήσεων και αξιών, το οποίο προκύπτει μέσω της διαδικασίας της επικοινωνίας ανάμεσα σε νεαρά άτομα που εξαιτίας της θέσης τους στην κοινωνική δομή βρίσκονται στην ίδια περίπου κατάσταση» (Γκότοβος, 1988: 61). Επομένως ο υπόκοσμος προκύπτει ως διέξοδος για τα νεαρά άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής.

Αυτός που πρώτος ασχολήθηκε με την έννοια του «υποκόσμου» είναι ο αμερικανός κοινωνιολόγος Thrasher. Ο Thrasher (1936) με το έργο του «The Gang. A Study of 1313 Gangs in Chicago», προσπάθησε να αναλύσει οικολογικά την νεανική παραβατικότητα με τη μορφή των συμμοριών ανηλίκων. Ο Thrasher μελέτησε 1.313 συμμορίες του Σικάγου με 25.000 περίπου μέλη και διαπίστωσε εξετάζοντας τις περιοχές διαμονής και δράσης τους, ότι σε μια συγκεκριμένη περιοχή επικρατούν οι περισσότερες συμμορίες. Διαπίστωσε μάλιστα ότι στις μεγαλουπόλεις

υπάρχουν υποβαθμισμένες περιοχές (slums) με μεγαλύτερο δείκτη εγκληματικότητας και μεγάλο αριθμό εγκληματικών ομάδων.

Σύμφωνα με τον Cohen (1961), ο οποίος είναι εμφανώς επηρεασμένος από την θεωρία της ανομίας του Merton, η απόκλιση αποτελεί τον τρόπο που επιλέγουν οι ομάδες των νεαρών ατόμων για να αντιδράσουν στις πιέσεις για προσαρμογή που τους επιβάλλει το κοινωνικό σύστημα. Ο Cohen μελετά τη συμπεριφορά των νέων της μεσαίας και της εργατικής τάξης. Οι στόχοι της μεσαίας τάξης δεν είναι εφικτοί για τους νέους της εργατικής τάξης και στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων αυτών δημιουργείται μια ανομική κατάσταση, στην οποία οι νέοι της εργατικής τάξης μπορεί να αντιδράσουν με διαφορετικούς τρόπους: είτε να εγκαταλείψουν τον αρχικό τρόπο ζωής τους προς όφελος της εκπαίδευσης και των προτύπων της μεσαίας τάξης, είτε να συμβιβαστούν με την κοινωνική τους θέση και τα όσα αυτό συνεπάγεται, είτε τέλος να στραφούν στην παραβατική συμπεριφορά και γίνουν μέλη μιας συμμορίας ανηλίκων.

Συναφής με τη θεωρία του Cohen, αναφορικά με τη σχέση της αποκλίνουσας ομάδας με το κοινωνικοπολιτισμικό σύστημα, είναι η θέση των Short και Strodbeck (1965). Διαφοροποιούνται, σύμφωνα με τον Δήμου στο ότι «δεν δέχονται την πολιτισμική ασυνέχεια και το πολιτιστικό έλλειμμα ως ιδεολογικό εργαλείο που διαμορφώνει μέτωπο και τροφοδοτεί συγκρούσεις» (1998: 84). Οι Short και Strodbeck υποστηρίζουν ότι η απόκλιση προκύπτει ως αναγκαία επιλογή των ατόμων που λόγω της κοινωνικοποίησης τους δεν έχουν εφοδιαστεί με τις απαραίτητες ικανότητες ώστε να επιτύχουν μια ομαλή κοινωνική προσαρμογή. Η απογοήτευση, η ματαίωση και η ανεπάρκεια που βιώνουν τα οδηγεί στο να εισχωρήσουν σε «κλίκες», που σε αντίθεση με όσα τους στερεί το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, τους προσδίδουν αναγνώριση, σιγουριά και καταξίωση.

Ο Miller σε αντίθεση με τον Cohen, υποστηρίζει ότι η παραβατικότητα των συμμοριών στις αστικές περιοχές δεν είναι προϊόν της φτώχειας καθαυτής, αλλά μιας διακριτής κουλτούρας της κατώτερης τάξης της οποίας τα «εστιακά ενδιαφέροντα» (focal concerns), δεν ευνοούν την κομορμιστική συμπεριφορά αλλά την παρεκκλίνουσα. Αναφέρεται συγκεκριμένα ότι η μεσαία και η κατώτερη τάξη, είναι σε ένα σημαντικό βαθμό διαφορετικοί κόσμοι, με διαφορετικές αξίες και αντιλήψεις της πραγματικότητας. Η δομή της ζωής των κατώτερων κοινωνικό-οικονομικών τάξεων, παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στη συμπεριφορά των συμμοριών. «Η

εγκληματικότητα είναι το προϊόν των πολύχρονων και στερεών παραδόσεων της ζωής των κατώτερων τάξεων, παρά το αποτέλεσμα των συγκρούσεων με τις αξίες της μεσαίας τάξης» (Burke, 2002: 114).

Το κεντρικό επιχείρημα του Miller είναι το ότι να ανήκεις στην κατώτερη κοινωνική τάξη στη αμερικανική πολιτεία, σημαίνει ότι δέχεσαι τέτοιες επιδράσεις οι οποίες συντελούν στην εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, μια μορφή της οποίας είναι και η παραβατικότητα ανηλίκων (Burke, 2002: 177).

Κοινό συμπέρασμα των θεωριών του Cohen και του Miller είναι ότι οι αποκλίνουσες συμπεριφορές εμφανίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό στα κατώτερα στρώματα, αλλά και ότι διαφορετικές διαδικασίες οδηγούν σε παραβατική συμπεριφορά, που εξαρτάται από τη θέση στην κοινωνική τάξη.

4.1.2.3 Θεωρία της Ανομίας

Ο Durkeim¹⁷ εισήγαγε την έννοια της ανομίας στο βιβλίο του «Η Κατανομή της Εργασίας στην Κοινωνία», που εκδόθηκε το 1893. Με αυτόν τον όρο περιέγραφε την κατάσταση κατά την οποία οι κοινωνικοί και οι ηθικοί κανόνες είναι μπερδεμένοι, ασαφείς ή απλώς ανύπαρκτοι. Μια κατάσταση όπου οι κανόνες και τα προκαθορισμένα όρια συμπεριφοράς απουσιάζουν και ως αποτέλεσμα έχουμε την εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς λόγω του ότι οι άνθρωποι δεν ξέρουν τι να περιμένουν ο ένας από τον άλλον.

Κάνοντας μια βασική διάκριση ανάμεσα στις «σωματικές» και «ηθικές ανάγκες», ο Durkeim επικεντρώνεται στο γεγονός ότι ενώ οι σωματικές ανάγκες ρυθμίζονται από τα χαρακτηριστικά της οργανικής δομής του ανθρώπου, δεν συμβαίνει το ίδιο και για τις ηθικές - κοινωνικές ανάγκες. Επομένως οι κοινωνικές επιθυμίες ρυθμίζονται από κάποια εξωτερική δύναμη - τη συλλογική τάξη - η οποία ορίζει τους σκοπούς προς τους οποίους οι άνθρωποι οφείλουν να προσαρμόσουν την συμπεριφορά τους. Όταν η συλλογική τάξη διασπάται, οδηγούμαστε σε «επλημμένες φιλοδοξίες» οι οποίες προκειμένου να εκπληρωθούν καταλύουν τους παραδοσιακούς ρυθμιστικούς κανόνες. Κάτω από αυτές τις συνθήκες γεννιέται η ανομία (Πανούσης, 1987: 180-183).

---

¹⁷ Όπως αναφ. στο Πανούσης, 1987

Ο αμερικανός κοινωνιολόγος Robert K. Merton συστηματοποίησε και επέκτεινε τη θεωρία του Durkheim, υποστηρίζοντας ότι η παραβατική συμπεριφορά δημιουργείται από το χάσμα μεταξύ πολιτιστικών στόχων και διαθέσιμων μέσων για την επίτευξη των στόχων. Τόνισε, δηλαδή, ότι όταν οι κοινώς αποδεκτοί κανόνες συγκρούονται με την κοινωνική πραγματικότητα, γεννιέται η ανομία ως μέσο επίτευξης της υλικής ευημερίας.

Ο Merton επικεντρώνοντας την προσοχή του στον διαχωρισμό ανάμεσα στους πολιτισμικά προδιαγραμμένους στόχους και τους παραδεδεγμένους (νόμιμους) τρόπους προσέγγισης αυτών, αναγνώρισε πέντε πιθανές αντιδράσεις του ατόμου προς τις κοινωνικά αποδεκτές αξίες και τα μέσα επίτευξής τους:

- i. Κονφορμισμός - Συμμόρφωση (conformity): «Το άτομο αρκείται στην πιστή τήρηση τόσο των προτεινόμενων αξιών, όσο και των επιβαλλόμενων μέσων» (Πανούσης, 1987: 129). Δεν αμφισβητεί τον τρόπο άσκησης της εξουσίας και επιθυμεί την διαίωνιση της κρατούσας κοινωνικής τάξης.
- ii. Ανανέωση (innovation): Το άτομο δέχεται τους στόχους που καθορίζει η κοινωνία αλλά αντιπροτείνει άλλα μέσα (παράνομα) για την επίτευξή τους. Η αντίδραση αυτού του τύπου αφορά τα λεγόμενα «εγκλήματα του λευκού κολάρου» (white collar crime) (Πανούσης, 1987: 129).
- iii. Τυπικότητα - τυπολατρία (ritualism): Το άτομο συμμορφώνεται σε κοινωνικά αποδεκτά μέτρα μολονότι δεν βλέπει τις αξίες που αρχικά παρακινούσαν τις δραστηριότητές του. «Το γεγονός ότι η κοινωνία στην οποία ζει ταυτίζει την κοινωνική θέση με την επαγγελματική (οικονομική) επιτυχία, του δημιουργεί άγχος, φοβία αλλαγής και τον καθιστά έναν γραφειοκράτη μέσου επιπέδου» (Πανούσης, 1987: 129).
- iv. Υποχωρητικότητα (retreatism): Το άτομο έχει εγκαταλείψει εντελώς την συναγωνιστική νοοτροπία και κατά αυτόν τον τρόπο απορρίπτει τις κυρίαρχες αξίες και τα αποδεκτά μέσα επίτευξής τους. Κινείται μέσα στο δοσμένο κοινωνικό χώρο αλλά δεν ανήκει σε αυτόν είναι κοινωνιολογικά ξένος προς το σύνολο. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν όσοι κινούνται στο περιθώριο της κοινωνίας και συγκροτούν ιδιαίτερες υποπολιτιστικές ομάδες (Πανούσης, 1987: 129).

- v. Επαναστατικότητα - Εξέγερση (rebellion). Το άτομο απορρίπτει τις υπάρχουσες αξίες και τα αποδεκτά μέσα επίτευξής τους αλλά επιδιώκει να ανασυγκροτήσει το κοινωνικό σύστημα, ώστε να υιοθετηθούν - από την νέα κοινωνία - οι δικοί του στόχοι και τα δικά του μέσα. Τα μέλη ριζοσπαστικών πολιτικών ομάδων ανήκουν σε αυτή την κατηγορία (Πανούσης, 1987 : 129).

Σύμφωνα με τη θεωρία της ανομίας οι ανήλικοι που ανήκουν στις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, επειδή βιώνουν τη στέρηση από τις ευκαιρίες συμμετοχής στα αποτελέσματα της οικονομικής επιτυχίας, αντιδρούν, είτε απορρίπτοντας τους πολιτιστικούς στόχους ή τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων, είτε υποκαθιστώντας ένα νέο σύνολο στόχων και μέσων. Έπειτα τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα απαντούν με μια αντικοινωνική πράξη (Φαρσεδάκης, 1985: 114). Ο Κουράκης (1999), επιπλέον, υποστηρίζει πως όσοι νέοι δεν έχουν πρόσβαση στα νόμιμα μέσα και εμποδίζεται η ευκαιρία συμμετοχής τους στα αποτελέσματα οικονομικής επιτυχίας, είναι πιθανόν να χρησιμοποιήσουν παράνομα μέσα, με αποτέλεσμα να βρεθούν στο περιθώριο ή να αντιδράσουν οδηγούμενοι στην παραβατικότητα

4.1.2.4 Θεωρία του Κοινωνικού Ελέγχου

Σύμφωνα με τη θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, μια εγκληματική συμπεριφορά παρουσιάζεται όταν οι δεσμοί με την κοινωνία είναι αδύναμοι ή έχουν καταλυθεί. Ο Hirschi (1969), θεμελιωτής της θεωρίας, υποστηρίζει πως το μόνο κίνητρο που απαιτείται για την παραβίαση του νόμου είναι η έλλειψη κοινωνικού ελέγχου η οποία επιτρέπει στο άτομο να ζυγίσει τα οφέλη από την εγκληματική πράξη πάνω από το κόστος της ίδιας πράξης. Ο Hirschi υποστηρίζει, επίσης, πως όλοι οι άνθρωποι είναι ζώα προικισμένα με την ικανότητα να διαπράττουν παρεκκλίνουσες ενέργειες. Οι περισσότεροι όμως δεν τις διαπράττουν καθώς έχουν έναν δυνατό δεσμό με την κοινωνία.

Σύμφωνα με τον Hirschi (1969)¹⁸ τα άτομα συνδέονται με την κοινωνία με τέσσερις τρόπους: τη προσκόλληση, τη δέσμευση, την εμπλοκή και την πίστη.

¹⁸ Όπως αναφ. στο Χαΐδου, 1996, σελ. 213-214.

- i. Η «προσκόλληση» (attachment) αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο είναι δεμένο με κάποιο άλλο. Η προσκόλληση με ευαισθησία και ενδιαφέρον για τα άλλα άτομα, συμβάλλει στην εσωτερίκευση των κοινωνικών κανόνων. Μάλιστα, καθώς το άτομο συνδέεται με άλλα είναι λιγότερο πιθανόν να εμφανίσει παραβατική συμπεριφορά.
- ii. Η «δέσμευση» (commitment) επικεντρώνεται στην έκταση και την ένταση των κοινωνικών ανταμοιβών που απορρέουν από την συμμόρφωση του ατόμου με το νομοθετικό πλαίσιο της κοινωνίας. Η δέσμευση αποτελεί το λογικό στοιχείο της συμμόρφωσης. Ο όρος δέσμευση αναφέρεται στον φόβο που διακατέχει τον υποψήφιο δράστη πριν την παραβίαση του νόμου. Η απουσία της δέσμευσης αυξάνει τις πιθανότητες ροπής του ατόμου σε παραβατικές ενέργειες.
- iii. Η «εμπλοκή» (involvement) αναφέρεται στη συμμετοχή σε συμβατικές δραστηριότητες και αποτελεί συνέχεια της «δέσμευσης». Ο Hirschi πίστευε πως η συμμετοχή σε δραστηριότητες κρατά κάποιον τόσο απασχολημένο που δεν του επιτρέπει την ροπή προς τις εγκληματικές ενέργειες.
- iv. Τέλος, η «πίστη» (belief) αναφέρεται στην ύπαρξη ενός συστήματος νόμων και κανονισμών, το οποίο αποτρέπει την παραβατική συμπεριφορά. Ένα άτομο είναι περισσότερο πιθανό να συμμορφωθεί με τα κοινωνικά πρότυπα όταν πιστεύει σε αυτά. Η ένταση της πίστης εξαρτάται από τον βαθμό σύνδεσης με τα συστήματα που θέτουν την πίστη υπό αμφισβήτηση.

4.1.2.5 Θεωρίες της Σύγκρουσης

Με τον όρο θεωρίες της «Σύγκρουσης» εννοούμε τις θεωρίες «στον πυρήνα των οποίων υπάρχει το στοιχείο της κοινωνικοπολιτικής σύγκρουσης και που επιτρέπουν ορισμένες ερμηνείες για την εκδήλωση και την αντιμετώπιση της απόκλισης, προσπαθώντας να συνδέσουν αιτιολογικά το συγκρουσιακό κοινωνικό καθεστώς με την εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς» (Γκότοβος, 1988: 83).

Πρόκειται, δηλαδή, για θεωρίες που προσεγγίζουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά σύμφωνα με τη μαρξιστική – σοσιαλιστική σκέψη και αναζητούν τις αιτίες της στη δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας. Οι θεωρίες της σύγκρουσης ορίζουν την απόκλιση ως μια πράξη που αμφισβητεί τις αξίες της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας και θεωρούν αποκλίνον το άτομο που παραβαίνει τον κώδικα αξιών της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας.

Οι θεωρίες των συγκρούσεων στηρίζονται στις ακόλουθες βασικές αρχές:

- Οι κοινωνίες είναι διαιρεμένες και όχι συνεκτικές, προάγοντας την αντίθεση, τον αποκλεισμό και τη σύγκρουση
- Βασικό τους γνώρισμα είναι το συμφέρον και όχι οι κανόνες και οι αξίες
- Το συμφέρον γεννά τις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες
- Η επικράτηση μιας κοινωνικής ομάδας συμφερόντων έχει ως αποτέλεσμα τη νομιμοποίηση της εξουσίας της, που ονομάζεται κυριαρχία.

Πηγή έμπνευσης της συγκεκριμένης θεωρητικής προσέγγισης ήταν ο K. Marx, ο οποίος υποστήριξε ότι υπάρχει διαρκής ανταγωνισμός μεταξύ αστικής και εργατικής τάξης. Σύμφωνα με τον Marx οι αποκλίσεις αποτελούν απόρροια των αντιφάσεων και των απαιτήσεων του καπιταλιστικού συστήματος. Θεωρεί μάλιστα τις αποκλίσεις, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δήμου ως λειτουργικά εργαλεία για την περιχαράκωση της αστικής κοινωνικής δομής και ως δείκτες για την εξαθλίωση, την αποξένωση και την άσκηση του ταξικού δικαίου (1998: 94).

4.2 Το Αντιδραστικό Μοντέλο

Το Αντιδραστικό μοντέλο (παράδειγμα) προσπαθεί να εξηγήσει την αποκλίνουσα συμπεριφορά δίνοντας έμφαση στην αντίδραση που εκδηλώνει η κοινωνία, και ιδίως στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει το αποκλίνον άτομο. Το ενδιαφέρον στρέφεται στα επακόλουθα της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, και όχι στα αίτια της, όπως συνέβαινε με το αιτιολογικό παράδειγμα. Η αντίδραση του κοινωνικού συνόλου ακολουθείται από μια διαδικασία μετασχηματισμού και αναθεώρησης της ταυτότητας του αποκλίνοντος ατόμου, το οποίο οδηγείται εν τέλει στην αποδοχή και στην υιοθέτηση ενός αποκλίνοντα ρόλου. Το αντιδραστικό

παράδειγμα στηρίζεται ουσιαστικά στη θεωρία της «συμβολικής αλληλεπίδρασης», σύμφωνα με την οποία η αντίληψη και η εικόνα που έχει ένα άτομο για τον εαυτό του διαμορφώνεται από την αντίληψη που έχουν οι άλλοι για αυτό.

Η απόκλιση θεωρείται το τελικό επακόλουθο μιας διαδικασίας που πραγματοποιείται στα πλαίσια της συμβολικής αλληλεπίδρασης και διέρχεται από τα ακόλουθα επιμέρους στάδια¹⁹:

- Η θέσπιση και η εφαρμογή των κοινωνικών κανόνων
- Η επιλογή και η καταγραφή μιας συμπεριφοράς ως απόκλισης
- Ο χαρακτηρισμός – ετικετοποίηση μιας απόκλισης
- Η κατανομή ενός αρνητικού ρόλου σε ένα υποκείμενο
- Η κατασκευή ενός αρνητικού ρόλου
- Οι υποκειμενικές επιδράσεις

4.2.1 Η θεωρία του Στιγματισμού (labelling theory)

Η θεωρία του στιγματισμού ή της ετικέτας, διατυπώθηκε για την εξήγηση όχι ειδικά του εγκλήματος, αλλά των κοινωνικών παρεκτροπών οποιασδήποτε μορφής. Ερμηνεύει την αποκλίνουσα συμπεριφορά στηριζόμενη στη Συμβολική Αλληλεπίδραση, σύμφωνα με την οποία σε κάθε κοινωνική ομάδα υπάρχει ένα κοινά επιδοκιμαζόμενο σύνολο συμβόλων και συμβολικών αξιολογήσεων. Η θεωρία του στιγματισμού έχει ως αφετηρία τον κοινωνικό συμπεριφορισμό του George Herbert Mead. Κυριότερος εκπρόσωπος της θεωρείται ο Howard S. Becker (1973), ο οποίος στηρίχθηκε στο έργο των Tannenbaum (1938), Lemert (1967) και Kitsuse (1962).

Η κεντρική ιδέα της θεωρίας της ετικέτας είναι ότι «οι κοινωνικές παρεκτροπές δεν οφείλονται σε μια σειρά χαρακτηριστικών των ατόμων ή των ομάδων, αλλά αποτελούν μια διαδικασία κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ αποκλινόντων και μη αποκλινόντων» (Giddens, 1989: 129). Έτσι το αν μια πράξη χαρακτηρίζεται ως παρεκτροπή, εξαρτάται από τον τρόπο που θα την δεχτούν οι τρίτοι. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι ο στιγματισμός - ετικετοποίηση (labelling) του ατόμου

---

¹⁹ Όπως αναφ. στο Δήμου, 1998, σελ. 112

που έκανε αυτήν την πράξη και η ενίσχυση της παρεκτρεπόμενης συμπεριφοράς του (Giddens, 1989: 129-130; Αλεξιάδης, 1989: 145-146).

Ο Tannenbaum υποστήριξε ότι οι υποκείμενες αιτίες της εγκληματικότητας βρίσκονται στην ανικανότητα να γίνει αποδεκτή η απόκλιση από «την κανονικότητα» της κοινωνίας. Η κοινωνία αποκλείει δηλαδή την απόκλιση για να εξασφαλίσει ότι ο νόμος δεν απειλείται (Tannenbaum, 1938). Ήταν ο πρώτος, μάλιστα, που υποστήριξε ότι «ο νεαρός παραβάτης γίνεται κακός επειδή έχει χαρακτηριστεί ως κακός»²⁰. Ο τρόπος δηλαδή που ορίζει και χαρακτηρίζει το κοινωνικό σύνολο τη συμπεριφορά ενός ατόμου, οδηγούν και το ίδιο το υποκείμενο στην ταύτιση και υιοθέτηση της συγκεκριμένης συμπεριφοράς

Ο Edwin Lemert, συστηματοποίησε τις απόψεις του Tannenbaum και έκανε ένα διαχωρισμό μεταξύ «αρχικής απόκλισης» εννοώντας την αρχική πράξη της υπέρβασης, την παραβίαση των κανόνων που πηγάζει από διάφορα αίτια και ίσως προκαλέσει αρνητική αντίδραση από το περιβάλλον του ατόμου και «δευτερεύουσας απόκλισης» κατά την οποία το άτομο έχει αποδεχτεί την «ετικέτα» που του έχει δοθεί και θεωρεί τον εαυτό του ως απόκλιση. Πρόκειται λοιπόν για μια διαδικασία κατά την οποία το άτομο «μαθαίνει να είναι αποκλίνον» (learning to be deviant) (Giddens, 1989: 130; Δασκαλάκης, 1985: 154). Ο στιγματισμός και η ετικετοποίηση που υφίσταται το άτομο αυξάνει την πιθανότητα συνέχισης της ίδιας συμπεριφοράς. Τελικά το άτομο αποδέχεται το ρόλο του παρεκκλίνοντα και προσπαθεί να προσαρμοστεί σε αυτόν (Φαρσεδάκης, 1996: 52-53).

Ο Becker, που θεωρείται ο δημιουργός της θεωρίας της ετικέτας, με την έκδοση του βιβλίου του «Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance», μεταφέρει την προσοχή της εγκληματολογικής μελέτης από το έγκλημα, στη θέσπιση και εφαρμογή των κανόνων που επικρατούν σε μια κοινωνία. Επίσης, αναφέρει ότι μια συμπεριφορά, η οποία τη δεδομένη στιγμή σε μια κοινωνία χαρακτηρίζεται ως παράβαση, σε μια άλλη κοινωνία ή κάποια άλλη χρονική περίοδο είναι πιθανόν να μην αποτελεί παραβατική πράξη.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Becker (2000: 59), η παρέκκλιση δεν είναι μια ιδιότητα της πράξης που διαπράττει το άτομο, αλλά είναι η συνέπεια της εφαρμογής των κανόνων και των κυρώσεων στον αποκλίνοντα. Διακρίνει, επίσης, την παράβαση

---

²⁰ Όπως αναφ. στο Ruther, 1975, σελ. 27

ενός κανόνα από την αποκλίνουσα συμπεριφορά, εξαιτίας του ότι η απόκλιση δημιουργείται από την κοινωνία, αφού οι κοινωνικές ομάδες την κατασκευάζουν, διαμορφώνοντας τους κανόνες και εφαρμόζοντας τους σε ορισμένα άτομα, τα οποία μέσα από αυτή τη διαδικασία στιγματίζονται ως αποκλίνοντα. Υποστηρίζει, μάλιστα, ότι αποκλίνον είναι κάποιος στον οποίο εφαρμόστηκε με επιτυχία η «ετικέτα» και αποκλίνουσα είναι η συμπεριφορά που έτσι την έχουν χαρακτηρίσει οι άνθρωποι.

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, σύμφωνα με την θεωρία της ετικετοποίησης, η αναζήτηση των αιτιών της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, δεν έχει νόημα. Το κέντρο ενδιαφέροντος είναι η διαδικασία της αλληλεπίδρασης και του στιγματισμού (δηλαδή η συμπεριφορά των τρίτων που προκαλεί την αποκλίνουσα συμπεριφορά). Ο στιγματισμός του «εγκληματία» έχει ως συνέπεια την διαιώνιση της εγκληματικής του δραστηριότητας, που οφείλεται στην δυσκολία της κοινωνικής αναπροσαρμογής του στην κοινωνία, εξαιτίας της εικόνας που έχει σχηματίσει για τον εαυτό του (Αλεξιάδης, 1989: 146; Δασκαλάκης, 1985: 154).

Η θεωρία της κοινωνικής ετικέτας βρίσκει ευρύτατο πεδίο εφαρμογής στην εκπαίδευση, αφού οι χαρακτηρισμοί που διατυπώνονται και αποδίδονται στους μαθητές δημιουργούν σημαντικές συνέπειες, τόσο στην επίδοσή τους, όσο και στη γενικότερη συμπεριφορά τους. Χαρακτηριστικά ο Λάμνιαν αναφέρει: «οι χαρακτηρισμοί που διατυπώνονται και αποδίδονται στους μαθητές, επικολλώνται πάνω τους σαν ετικέτες έχοντας καταλυτικές συνέπειες στην συμπεριφορά του μαθητή» (Λάμνιαν, 2002: 224-225).

Μετά τον αρνητικό χαρακτηρισμό που του αποδίδεται ο μαθητής εισάγεται σε έναν ρόλο, το ρόλο του αποκλίνοντα με συνέπεια να αλλάζει και η συμπεριφορά του απέναντι στον εκπαιδευτικό, στους μαθητές και στο εκπαιδευτικό σύστημα γενικά. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται η δευτερεύουσα απόκλιση και η παραβατική συμπεριφορά αρχίζει να εδραιώνεται και να αποκτά μονιμότερο χαρακτήρα.

Ο Memert²¹ μεταφέροντας τη διαδικασία αφομοίωσης του στίγματος στην περίπτωση του μαθητή αναφέρεται σε επτά διαδοχικά στάδια, τα οποία οδηγούν στην προσαρμογή του μαθητή στον αποκλίνοντα ρόλο του:

1. *Χαρακτηρισμός:* Ο δάσκαλος χαρακτηρίζει και ερμηνεύει μια συμπεριφορά του μαθητή ως αποκλίνουσα.

---

²¹ Όπως αναφ. στο Νόβα – Καλτσούνη, 2001, σελ. 148 - 149

2. *Γενίκευση*: Ο δάσκαλος εντάσσει επαναλαμβανόμενες περιπτώσεις σε ένα σταθερό πλαίσιο συμπεριφοράς.
3. *Τυποποίηση*: Ο δάσκαλος ταξινομεί ιδιότητες και χαρακτηριστικά του μαθητή σε ένα ανελαστικό σχήμα.
4. *Δημιουργία στερεότυπου*: Οι ιδιότητες συνδέονται και με άλλα κοινωνικά ή ψυχικά χαρακτηριστικά και γενικεύονται άκριτα.
5. *Στιγματισμός*: Οι στερεοτυπικοί χαρακτηρισμοί γίνονται γνωστοί σε όλο το σχολείο και επικολλάται η ετικέτα στον μαθητή.
6. *Ταύτιση*: Ο μαθητής δεν μπορεί πλέον να αντιδράσει και αφομοιώνει αναγκαστικά τα χαρακτηριστικά που του έχουν αποδοθεί.
7. *Δημοσιοποίηση*: Η αρνητική πορεία του μαθητή, που προκύπτει ως συνέπεια της αφομοίωσης του στίγματος έχει αρνητικές επιπτώσεις και στη μετέπειτα ζωή και πορεία του μαθητή.

Το σχολείο, με βάση τις λειτουργίες της επίδοσης και της αναπαραγωγής, κατατάσσει τους μαθητές σε καλούς και καλούς αξιολογώντας τις μαθησιακές τους επιδόσεις και τη συμπεριφορά τους. Όταν ένας μαθητής χαρακτηριστεί ως κακός, αδιάφορος ή τεμπέλης και όταν η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού διαμορφωθεί ανάλογα, τότε ο μαθητής οδηγείται σταδιακά στην αντίδραση και στην υιοθέτηση συμπεριφορών που προσιδιάζουν της ιδιότητάς του. Παράλληλα τα μηνύματα απόρριψης και άρνησης που εισπράττει τον οδηγούν στην περιθωριοποίηση, στην απόρριψη του εκπαιδευτικού συστήματος και στην αντίδραση απέναντι στο κατεστημένο που εκδηλώνεται με την υιοθέτηση παραβατικών και επιθετικών μορφών συμπεριφοράς.

Θεωρητική αφετηρία της παρούσας ερευνητικής μελέτης αποτελεί το αντιδραστικό μοντέλο ερμηνείας της απόκλισης και συγκεκριμένα η θεωρία του στιγματισμού, καθώς θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα η διερεύνηση της στάσης του σχολείου απέναντι στην νεανική επιθετικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

5.1 Το Σχολείο ως Παιδαγωγικός ή ως Αυταρχικός Οργανισμός;

Η χρησιμοποίηση του όρου οργανισμός για το σχολείο μας οδηγεί αυτόματα στη σύγκριση και στον εντοπισμό κοινών χαρακτηριστικών με τους υπόλοιπους οργανισμούς. Έτσι λοιπόν, το σχολείο διαθέτει καθορισμένους σκοπούς, καθορισμένη δομή, κατανέμει συγκεκριμένους ρόλους και αρμοδιότητες, και προϋποθέτει την τήρηση συγκεκριμένων κανονισμών. Διαπιστώνουμε όμως παράλληλα ότι διαφέρει από όλους τους υπόλοιπους οργανισμούς, καθώς είναι επιφορτισμένο να επιτελεί λειτουργίες που σχετίζονται με την ανάπτυξη της εύθραυστης προσωπικότητας και τη διαμόρφωση της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας των παιδιών, και συγκεκριμένα τις διαδικασίες της διδασκαλίας, της αγωγής, της κοινωνικής μάθησης και ευρύτερα της κοινωνικοποίησης (Κωνσταντίνου, 1994: 28). Ως παιδαγωγικός οργανισμός, λοιπόν, οφείλει να διαπλάθει το ήθος και το χαρακτήρα των μαθητών, να συμβάλλει στην αρμονική ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, να οδηγεί στην ομαλή κοινωνικοποίησή τους, αλλά και να προσεγγίζει τον κάθε μαθητή χωριστά και να αποδέχεται τις ιδιαιτερότητές του. Ο Κωνσταντίνου αναφέρει ότι «ένα σχολείο διακρίνεται για τον παιδαγωγικό του χαρακτήρα, όταν ενδιαφέρεται για τον μαθητή, αλλά και όταν δείχνει το ενδιαφέρον του αυτό στην πράξη» (1994: 26).

Ωστόσο, διαπιστώνουμε την αντιφατικότητα που χαρακτηρίζει το σχολείο. Η τυποποιημένη και αυστηρά καθορισμένη δομή του σχολείου ως οργανισμού δεν επιτρέπει την ανάπτυξη ιδιαίτερων προσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών του. Η ύπαρξη συγκεκριμένων κανονισμών και τελετουργικών, οι σχέσεις ιεραρχίας και όχι ισότητας μεταξύ των συμμετεχόντων στη σχολική διαδικασία, η απαίτηση για ομοιομορφία, ο υποχρεωτικός χαρακτήρας του, οι αυστηρές δομές του που προάγουν την υποταγή και την πειθαρχία, η επιβολή κυρώσεων, μας οδηγούν στην διαπίστωση

ότι το σχολείο λειτουργεί περισσότερο σαν αυταρχικός οργανισμός, ενώ ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του ολοένα και υποβαθμίζεται.

5.2 Το Σχολείο ως Χώρος Χαρτογράφησης της Κανονικής και της Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς

Το πρόβλημα της πειθαρχίας, των ποινών, και της παραβατικής συμπεριφοράς είναι ένα μεγάλο και δυσεπίλυτο κεφάλαιο στη σύγχρονη παιδαγωγική, που έχει απασχολήσει τους ειδικούς επιστήμονες για πολλές δεκαετίες. Η αδυναμία εξεύρεσης μιας αποτελεσματικής λύσης μάλιστα επιτείνει τον ισχυρισμό ότι το σχολείο ως θεσμός αγωγής και κοινωνικοποίησης εμφανίζει σημάδια δυσλειτουργίας και διέρχεται κρίση.

5.2.1 Οι Σχολικοί Κανονισμοί

Η προσπάθεια να δοθεί ένας κοινά αποδεκτός από την επιστημονική κοινότητα ορισμός στην έννοια «κανόνας» αποδεικνύεται ιδιαίτερα απαιτητική, καθώς «η δυσκολία ενός επιστημονικού ορισμού του κανόνα έγκειται στο γεγονός ότι τα σημεία αυτού του ορισμού οφείλουν να ισχύουν για κάθε επιμέρους στοιχείο του, δηλαδή για όλους τους κανόνες» (Γκότοβος, 1988: 36).

Σύμφωνα με τους Secord/ Backman (1976)²² «κανόνας είναι μια προσδοκία η οποία διατηρείται από κοινού από τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας και προδιαγράφει συγκεκριμένη συμπεριφορά, η οποία θεωρείται ότι είναι ενδεδειγμένη για μια συγκεκριμένη περίπτωση». Στο χώρο του σχολείου με τον όρο «κανονισμός» εννοούμε το σύνολο των όρων και των κανόνων που αποτελούν προϋποθέσεις για να πραγματοποιείται μεθοδικά και αποτελεσματικά η λειτουργία του σχολείου.

Σύμφωνα με το Γκότοβο²³ αναφορικά με τη λειτουργία των σχολικών κανονισμών ισχύουν τα εξής:

1. υπάρχει ο «αποστολέας» της προσδοκίας
2. υπάρχει ο αποδέκτης ή οι αποδέκτες της προσδοκίας

---

²² Όπως αναφ. στο Γκότοβος (1992) Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Πράξη, σελ. 157

²³ Γκότοβος (1992) Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Πράξη, σελ. 157

3. υπάρχει συγκεκριμένη συμπεριφορά που ορίζεται ως το περιεχόμενο της προσδοκίας στην οποία αναφέρεται ο κανόνας
4. υπάρχουν αρνητικές κυρώσεις όταν γίνει αντιληπτή κάποια απόκλιση από τον κανόνα
5. υπάρχουν άτομα που επιβάλλουν τις κυρώσεις
6. υπάρχουν άτομα για το συμφέρον των οποίων θεσπίζεται και λειτουργεί ο κανόνας και επιβάλλονται κυρώσεις

Οι σχολικοί κανονισμοί, αναφέρονται σύμφωνα με το Ματσαγγούρα (1999: 335) στους εξής τομείς:

1. στη συμπεριφορά των μαθητών
2. στις σχέσεις των μαθητών με τους εκπαιδευτικούς
3. στη ρύθμιση των διδακτικών διαδικασιών, του χώρου, του χρόνου και των διαθέσιμων μέσων
4. στο είδος των ποινών και των αμοιβών και στις διαδικασίες και το φορέα απόδοσης τους

Από όσα αναφέρθηκαν γίνεται κατανοητό ότι κάθε σχολείο, όπως και κάθε κοινωνικό σύνολο, διακρίνεται από συγκεκριμένους κανόνες, που διαφυλάσσουν και εγγυώνται τους σκοπούς του. Οι σχολικοί κανονισμοί αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την άρτια και αποτελεσματική εκπλήρωση του ρόλου του σχολείου και αποβλέπουν στη διαμόρφωση ενός θετικού σχολικού κλίματος, το οποίο θα εξασφαλίζει τη συνεργασία και τον αλληλοσεβασμό όλων των μελών της σχολικής κοινότητας. Εξάλλου σύμφωνα με την Μακρυγιάννη (1997) το βαθύτερο νόημα της σχολικής εκπαίδευσης νοείται ως η αποδοχή και η εφαρμογή κανονιστικών αρχών και πρακτικών, που τελικά οδηγούν τους μαθητές στην ένταξή τους στη ζωή της κοινωνίας των ενηλίκων.

5.2.2 Οι Σχολικές Ποινές – Κυρώσεις

Η ύπαρξη κανόνων στο χώρο του σχολείου συνεπάγεται αναγκαστικά την ύπαρξη ποινών, οι οποίες λειτουργούν ως διορθωτικοί μηχανισμοί στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Η ύπαρξη των κυρώσεων στο σχολείο δίνει έμφαση και ισχυροποιεί την εφαρμογή των κανονισμών, ενώ προβάλλει ως απαραίτητη την

επιβολή της πειθαρχίας. Μέσω της ύπαρξης των ποινών γίνεται αντιληπτό στους μαθητές ότι υπάρχουν όρια στο σχολικό χώρο, ότι δεν είναι όλες οι συμπεριφορές επιτρεπτές και ότι η υπέρβαση των ορίων επιφέρει την τιμωρία. Η ποινή προβάλλει, επομένως, σαν το μοναδικό αποτελεσματικό μέσο για την οριοθέτηση της συμπεριφοράς των μαθητών, και εμπεριέχει το στοιχείο του φόβου.

Η ποινή αποτελεί ένα μέσο πίεσης και εκφοβισμού, καθώς οι μαθητές αποφεύγουν μια συμπεριφορά από φόβο για τις συνέπειες που αυτή επισύρει. Ο Foucault, μάλιστα, θεωρεί ότι οι σχολικές ποινές δεν είναι παρά ένα στοιχείο του συστήματος ανταμοιβή-κύρωση, μέσω του οποίου οι μαθητές κατηγοριοποιούνται σε «καλούς» και «κακούς» (2004: 227-247).

Σύμφωνα με τον Garfinkel (1956: 420-424) η επιβολή ποινής, και ιδίως όταν ανακοινώνεται δημόσια, αποτελεί μια διαδικασία - τελετή υποβιβασμού (degradation ceremony). Ο Goffman αναλύοντας τις τελετουργικές διαδικασίες εξευτελισμού και υποβιβασμού στα ολικά ιδρύματα, διαπιστώνει ότι αποβλέπουν, μέσω του στιγματισμού και του εξευτελισμού που προκαλούν, να κλονίσουν και να αποδιοργανώσουν την εικόνα του αυτόνομου και συνειδητού υποκειμένου που έχει δομήσει το άτομο για τον εαυτό του (Goffman, 1961: 14-43)²⁴.

Ωστόσο, το ζήτημα των σχολικών κυρώσεων αποτελεί αντικείμενο έντονου προβληματισμού, διαφωνιών και αμφισβητήσεων, ανάμεσα στους υποστηρικτές της ύπαρξης και της χρησιμότητας των ποινών στην εκπαίδευση και στους αρνητές των ποινών, σε όσους δηλαδή έχουν αντίθετη άποψη, θεωρώντας τις ποινές αντιπαιδαγωγικές και αναποτελεσματικές για την υγιή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.

Σύμφωνα με τους υποστηρικτές των ποινών, τους λεγόμενους οπαδούς της αυταρχικής αγωγής, οι ποινές θεωρούνται αναγκαίες για την ομαλή λειτουργία του σχολείου και την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του νέου ατόμου. Υποστηρίζουν, επίσης, ότι το σχολείο, ως θεσμός αγωγής και κοινωνικοποίησης, οφείλει να χρησιμοποιεί τις κυρώσεις ως μέσο εκμάθησης των κοινωνικών κανόνων, προβάλλοντας έτσι ως επιβεβλημένη και αναγκαία την τιμωρία για τους μαθητές που παραβαίνουν τους κανόνες και απειλούν την ομαλή λειτουργία του.

---

²⁴ οπ. αναφ. στο Καρατζά, 1995, σελ. 111

Κατά την άποψη των οπαδών των ποινών η μη ύπαρξη και επιβολή κυρώσεων ενθαρρύνει τους παραβατικούς μαθητές να επαναλάβουν την πράξη τους, καθώς δεν συνειδητοποιούν τα λάθη τους, δεν συνετίζονται για την εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς τους, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν αρνητικό παράδειγμα μίμησης για τους υπόλοιπους μαθητές. Ενώ η ανοχή στην παραβατικότητα και η ελαστικότητα στη μη επιβολή κυρώσεων που επιδεικνύεται σε πολλές περιπτώσεις, εκλαμβάνεται, σύμφωνα με τους θιασώτες της αυταρχικής αγωγής, ως αδυναμία της σχολικής κοινότητας να επιτελέσει επιτυχώς το ρόλο της και οδηγεί στη χαλάρωση του θεσμού του σχολείου.

Τέλος, όσοι τάσσονται υπέρ της επιβολής ποινών στα σχολεία, παρουσιάζουν τις σχολικές κυρώσεις ως έναν απαραίτητο και αποτελεσματικό αμυντικό μηχανισμό του σχολείου, που αποβλέπουν αποκλειστικά στην εξασφάλιση της ορθής λειτουργίας του, και δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση αντιπαιδαγωγικό και κατασταλτικό μέσο.

Από την άλλη πλευρά οι υπέρμαχοι της αντιαυταρχικής αγωγής, όσοι αντιτίθενται δηλαδή στην ύπαρξη των σχολικών κυρώσεων, θεωρούν ότι το σχολείο, που έχει ως αποστολή τη διαπαιδαγώγηση των νέων, δεν μπορεί να εφαρμόζει παρωχημένες μεθόδους που προάγουν την τιμωρία και τον εκφοβισμό. Υποστηρίζουν, μάλιστα, ότι η εσωτερικευση των σχολικών κανονισμών επιτυγχάνεται ευκολότερα όταν στο σχολείο επικρατεί κλίμα αρμονίας, θετικής προσέγγισης και κατανόησης, όταν δηλαδή οι μαθητές δεν τρομοκρατούνται και απειλούνται με τον φόβο της επιβολής τιμωρίας. Η άποψη αυτή συμβαδίζει με τον ισχυρισμό του Fromm ότι η αγωγή πρέπει να είναι φυσική και αβίαστη, να μην περιέχει στοιχεία επιβολής και φόβου, αλλά να στηρίζεται στην ειλικρίνεια και την αμοιβαιότητα.

Επιπλέον, θεωρούν ότι η επιβολή των ποινών δεν έχει θετικό αντίκτυπο στη συμπεριφορά και στη προσωπικότητα των νεαρών μαθητών. Αντιθέτως, ο τιμωρητικός και εκδικητικός χαρακτήρας της ποινής εκτρέφει συναισθήματα εχθρότητας στην ψυχή των νέων, δημιουργεί τάσεις αντεκδίκησης και αντίδρασης και τους ωθεί να αναπτύξουν μια αμυντική και επιφυλακτική στάση απέναντι στο σχολικό περιβάλλον. Παρόλα αυτά όμως οι υποστηρικτές της αντιαυταρχικής αγωγής δεν απαιτούν την πλήρη κατάργηση των σχολικών κυρώσεων. Αντιτίθενται στην άκριτη, υπερβολική αυστηρή και ανυπολόγητη επιβολή ποινών, αλλά προβάλλουν ως

πιο ενδεδειγμένη λύση την ενδεδειγμένη εξέταση των αιτιών που κρύβονται πίσω και οδηγούν στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Η λογική του σύγχρονου σχολείου απορρίπτει την αυταρχική λειτουργία των κυρώσεων και τους προσδίδει έναν παιδαγωγικό – ανθρωπιστικό χαρακτήρα, σύμφωνα με τον οποίο οι ποινές χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ως παιδαγωγικά μέσα για την αντιμετώπιση και εξυγίανση των δυσλειτουργικών προβλημάτων μαθητικής συμπεριφοράς.

5.2.3 Η «τάξη» και η «αταξία» στο σχολείο

Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο «τάξη» στο σχολείο αναφερόμαστε: α. στο χώρο όπου πραγματοποιείται η διδασκαλία, τη σχολική αίθουσα, β. στη βαθμίδα της σχολικής μονάδας και γ. στο σύνολο των πλαισίων οργάνωσης των ρητών και των άρρητων κανόνων της σχολικής ζωής. Ο όρος τάξη δηλαδή χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο πειθαρχία.

Ετυμολογικά η λέξη πειθαρχία (πείθομαι + αρχή) σημαίνει την υπακοή και υποταγή ενός ανθρώπου σε κάποιον άλλον ή σε κάποια αρχή. Ωστόσο η αγγλική λέξη «Discipline» (από το λατινικό *discere*) έχει διπλή σημασία, καθώς υποδηλώνει τόσο τους διάφορους κλάδους της γνώσης, όσο και τον κανόνα, την τάξη. Διφορούμενο είναι εξάλλου και το ελληνικό ρήμα παιδεύω που σημαίνει μορφώνω αλλά και τιμωρώ (Douet, 1992:18). Εξάλλου αυτός είναι και ο σκοπός της πειθαρχίας, να οδηγήσει στη γνώση, στη μάθηση κανόνων, αξιών, ρόλων, μορφών επιθυμητής συμπεριφοράς, και εν τέλει να διαπαιδαγωγήσει τους νεαρούς μαθητές. Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, ότι «οι έννοιες πειθαρχία και γνώση αλληλοεμπεριέχονται, καθώς δεν υφίσταται πειθαρχία χωρίς αναφορά στην παραγωγή ή αναπαραγωγή γνώσης, όπως και δεν υφίσταται παραγωγή ή αναπαραγωγή γνώσης χωρίς αναφορά στην πειθαρχία» (Σολομών & Κουζέλης, 1994: 7).

«Η πειθαρχία είναι φαινόμενο της κοινωνικής ζωής. Χωρίς αυτήν δεν μπορεί να νοηθεί οργανωμένο σύνολο ανθρώπων, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο, η πολιτεία, γιατί η αντίθετη κατάσταση, η αναρχία δηλαδή, το καταστρέφει και το διαλύει» (Παγκόσμια Εγκυκλοπαίδεια, 2002, 15, Νέα Έκδοση)²⁵.

²⁵ όπως αναφ. στο Καλλή, 1991, σελ 8

Το σχολείο, όπως και όλα τα οργανωμένα σχολικά συστήματα, χρησιμοποιεί διάφορες πειθαρχικές τεχνικές, προκειμένου να διεξαχθεί ομαλά το διδακτικό έργο, επιδιώκοντας να ικανοποιήσει την προσωπική ανάγκη των μαθητών για ψυχοσωματική ασφάλεια και για να εξασφαλίσει εν τέλει την εύρυθμη λειτουργία του. Η πειθαρχία, σύμφωνα με τον Jones (1979: 58), «στον απλούστερο ορισμό της είναι η διαδικασία επιβολής των κανόνων της τάξης έτσι ώστε να διευκολυνθεί η μαθησιακή διαδικασία και να ελαχιστοποιηθεί η αταξία». Ενώ ο Χαραλαμπίδης (1971: 486 – 487) θεωρεί ότι εφόσον η αγωγή συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό μάθηση και έλεγχο, μπορεί να υποτεθεί ότι κάθε είδος αγωγής αποτελεί πειθαρχία.

Όπως προκύπτει από τους ορισμούς που αναφέρθηκαν, η πειθαρχία αποτελεί το μοναδικό μηχανισμό που διαθέτει το σχολείο για να αποτρέψει και να καταστείλει τις συμπεριφορές που εμποδίζουν τη λειτουργικότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και του σχολικού θεσμού στο σύνολό του. Αποτελεί ένα δομικό στοιχείο της σχολικής ζωής, αλλά και αναγκαία απαίτηση, προαπαιτούμενο για τη διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Μπίκος, 2004: 33). Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι το ζήτημα της πειθαρχίας συνδέεται άμεσα με την έννοια της παραβατικής συμπεριφοράς, δηλαδή με τις μορφές που παίρνει η απείθαρχη συμπεριφορά των μαθητών.

Ως «αταξία» ή απειθαρχία ορίζεται «η απόκλιση της συμπεριφοράς των μαθητών από τις προσδοκίες του σχολικού περιβάλλοντος»²⁶. Οι εκπαιδευτικοί, υποστηρίζει ο Ματσαγγούρας (2005: 271), χρησιμοποιούν τον όρο αταξία συχνότερα από κάθε άλλο συνώνυμο, για να δηλώσουν κάθε μορφή μαθητικής συμπεριφοράς που αναιρεί τις συνθήκες, τη διαδικασία και το ήθος της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Δηλαδή, με άλλα λόγια, η συμπεριφορά ενός μαθητή ορίζεται ως κανονική ή ως αποκλίνουσα σύμφωνα με τους υφιστάμενους σχολικούς κανονισμούς και τις καθιερωμένες νόρμες.

Από τον ορισμό που δόθηκε για την αταξία διαπιστώνεται ότι το σχολείο θέτει σαφή κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μια συμπεριφορά νοηματοδοτείται ως «αποκλίνουσα» και «απείθαρχη». Σύμφωνα με τους Lewin και Nolan (1991) τα σημαντικότερα από αυτά τα κριτήρια είναι η παρεμπόδιση της ομαλής ροής της διδασκαλίας, η παρεμπόδιση της μάθησης των μαθητών, η επικίνδυνη για τα μέλη

---

²⁶ Gnagey, 1968, σελ. 5-6.

του σχολείου συμπεριφορά και η καταστροφή της σχολικής παρουσίας²⁷. Ωστόσο, παρόλο που δεν αναφέρεται σε κανέναν σχολικό κανονισμό, το σημαντικότερο κριτήριο για το χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς είναι, σύμφωνα με τον Gnagey, ο ίδιος ο εκπαιδευτικός (1968: 6-8) και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται και κρίνει την απείθαρχη συμπεριφορά. Κριτήριο για την αξιολόγηση μιας παραβατικής και «άτακτης» συμπεριφοράς αποτελούν πολλές φορές οι προσωπικές ανάγκες, οι αντιλήψεις και η νοοτροπία του εκπαιδευτικού.

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν την τιμωρία της παραβατικής και απείθαρχης συμπεριφοράς αναγκαία, τόσο για την εξασφάλιση της τάξης, όσο και για να εμποδιστεί η ανάπτυξη ενός αντισχολικού και αντικοινωνικού πνεύματος στο σχολείο (Ματσαγγούρας, 2005: 273).

Η σχολική «αταξία» αντιμετωπίζεται από τους εκπαιδευτικούς διαμετρικά αντίθετα σε σύγκριση με το μαθησιακό λάθος. Ο Ματσαγγούρας (2005: 272), μάλιστα, υποστηρίζει ότι η αταξία αντιμετωπίζεται στο σχολείο σαν παράπτωμα αντίστοιχο με την αμαρτία. Η σχετική έρευνα του Αραβανή (1998: 64) ισχυροποιεί αυτή τη διαπίστωση, καθώς διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ποινές για να επιτύχουν την πειθαρχία, ενώ αμοιβές για να επιτύχουν τη σχολική μάθηση.

Ο David Fontana (1996) στο βιβλίο του «Ο εκπαιδευτικός στην τάξη» υποστηρίζει ότι η οργάνωση, η τακτική και οι πρακτικές που υιοθετεί κάθε σχολείο επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τη συμπεριφορά των παιδιών. Θεωρεί μάλιστα, ότι το ίδιο το σχολείο μπορεί να αποτελέσει τον καθοριστικό παράγοντα που θα καθορίσει το αν οι μαθητές εκδηλώσουν κανονική ή αποκλίνουσα συμπεριφορά. Χαρακτηριστικά ο Fontana αναφέρει ότι οι σχολικοί κανονισμοί, το σύστημα των κυρώσεων και των ποινών, η στάση του σχολείου απέναντι στα μαθησιακά και κοινωνικά προβλήματα των παιδιών καθώς και η γενικότερη φιλοσοφία του σχολείου δείχνουν να παίζουν όλα σημαντικό ρόλο στον τρόπο που τα παιδιά συμπεριφέρονται και αντιδρούνε στο σχολικό περιβάλλον. Και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το σχολείο που ευαισθητοποιείται στις ατομικές ανάγκες των μαθητών και λειτουργεί με στοργικό και θετικό τρόπο, θα αντιμετωπίσει κατά κανόνα λιγότερα προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς από εκείνο που υιοθετεί μια στάση τιμωρητική και λιγότερο επικεντρωμένη στο μαθητή.

---

²⁷ Lewin- J. Nolan, 1991, σελ. 24.

5.3 Το Σχολείο ως Πλαίσιο και Φορέας Εκδήλωσης της Επιθετικής Συμπεριφοράς

Η διερεύνηση του φαινομένου του εκφοβισμού και γενικά της παραβατικής συμπεριφοράς στο χώρο του σχολείου καθιστά αναγκαία την ανάλυση της συμβολής του σχολείου στην εμφάνιση και στην εκδήλωση του φαινομένου, γιατί όπως υποστηρίζει η Baker (1998) η σχολική βία σχετίζεται με το κοινωνικό πλαίσιο του σχολείου και αντανακλά την αποτυχία «της κοινότητας» μέσα στα σχολεία. Ο Debarbieux (1996: 46) επισημαίνει ότι «η μελέτη της βίας στο σχολικό χώρο ισοδυναμεί με την εξέταση του νοήματος της εκπαιδευτικής πρακτικής». Ωστόσο, μέχρι σήμερα το ερευνητικό ενδιαφέρον έχει εστιαστεί στο φαινόμενο του εκφοβισμού καθαυτό, ενώ ελάχιστες μελέτες εξετάζουν τη σχέση ανάμεσα στο σχολικό περιβάλλον και την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών, επικεντρώνοντας καθαρά σε θεμελιώδεις πλευρές του σχολείου, όπως τα χαρακτηριστικά του σχολείου, τις λειτουργίες του, τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, τις σχέσεις δασκάλου-μαθητή και τις πειθαρχικές πρακτικές που εφαρμόζονται. Χαρακτηριστικά η Αρτινοπούλου (2001: 88) υποστηρίζει ότι «ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του σχολείου στη μάθηση και την αναπαραγωγή της βίας, ως κώδικα συμπεριφοράς που περιλαμβάνει όλους τους παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας, δεν έχει επαρκώς διερευνηθεί».

Σύμφωνα με τους Yoneyama & Naito (2003) το σχολείο αποτελεί έναν κοινωνικό οργανισμό με συγκεκριμένες και ιεραρχικά διαμορφωμένες σχέσεις, κοινωνικά προσδιορισμένους ρόλους και κατ' επέκταση η σχολική βία μπορεί να γίνει κατανοητή μέσω της διαμόρφωσης ενός κοινωνιολογικού πλαισίου μελέτης του σχολείου ως τέτοιου οργανισμού, ενώ οι Galloway και Rolland (2004)²⁸ ισχυρίζονται ότι ο εκφοβισμός θα πρέπει να εξεταστεί και ως μια συμπεριφορά που υφίσταται επιδράσεις από την ποιότητα του κοινωνικού και εκπαιδευτικού κλίματος του σχολείου και της τάξης. Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι η εμφάνιση της σχολικής βίας συνδέεται με την αποτελεσματικότητα της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας του σχολικού οργανισμού.

Η Νόβα - Καλτσούνη (2001) θεωρεί πως ο θεσμός του σχολείου αποτελεί βασικό παράγοντα εκδήλωσης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς των μαθητών, ενώ η

---

²⁸Όπως αναφ. στο Smith, Pepler, & Rigby, 2004, σελ. 37-53

Μπεζέ (1998: 72) συμφωνώντας με αυτή την άποψη, υποστηρίζει ότι «η αύξηση της βίας των εφήβων παραπέμπει σε ένα πλαίσιο αποδιοργάνωσης, απουσίας κατανόησης, έλλειψης σαφούς εικόνας, αφενός όσον αφορά τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης των εφήβων και αφετέρου όσον αφορά το τι ακριβώς διαδραματίζεται στο σχολείο, το τι κάνει το σχολείο». Και καταλήγει με το ερώτημα «μήπως ο λόγος για τη βία στο σχολείο δεν είναι άλλος από αυτόν που σχετίζεται με τη δυσλειτουργία του σχολείου;» θέλοντας να στρέψει το ερευνητικό ενδιαφέρον στον ανεξερεύνητο εσωτερικό «κόσμο» του σχολείου και να τονίσει την ύπαρξη ενός φαύλου κύκλου που συνδέει τη βία στο σχολείο με τη βία του σχολείου.

5.3.1 Το Σχολικό Κλίμα

Το σχολικό κλίμα ορίζεται από τον Cohen ως «η ποιότητα και ο χαρακτήρας της σχολικής ζωής, όπως βιώνεται από τα μέλη της σχολικής κοινότητας και αντανακλά πρότυπα, στόχους, αξίες, διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές και οργανωτικές δομές» (Cohen et al, 2009: 10). Ο Πασιαρδής (2006: 25) θεωρεί ότι «το σχολικό κλίμα διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην επιτυχία του σχολείου ως χώρου μάθησης» και ότι «αναφέρεται στην ατμόσφαιρα που επικρατεί σε κάθε σχολική μονάδα και σχετίζεται άμεσα με όσους εμπλέκονται σε αυτήν». Υποστηρίζεται μάλιστα, ότι το κλίμα είναι για έναν κοινωνικό οργανισμό ότι η προσωπικότητα για τον άνθρωπο (Halpin & Croft, 1963).

Ο Ματσαγγούρας (2001) θεωρεί ότι κάθε τάξη δημιουργεί το δικό της κλίμα, το οποίο αποτελεί το αποτέλεσμα των διαπροσωπικών σχέσεων των ατόμων που εμπλέκονται και του κοινωνικό - συναισθηματικού νοητικού περιβάλλοντος που αναδύεται από τις αλληλεπιδράσεις τους. Ο Hoy και οι συνεργάτες του (2002), τέλος, υποστηρίζουν ότι το σχολικό κλίμα περιλαμβάνει όλα εκείνα τα εσωτερικά χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν το ένα σχολείο από το άλλο και καθορίζουν την «προσωπικότητα» του. Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι το σχολικό κλίμα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα αποτελεσματικότητας ενός σχολείου.

Τα τελευταία χρόνια δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην επίδραση του σχολικού κλίματος στη συμπεριφορά των παιδιών (Gottfredson, 2001) και το αρνητικό σχολικό κλίμα, μάλιστα, θεωρήθηκε ως παράγοντας επικινδυνότητας για την εκδήλωση

εκφοβιστικών συμπεριφορών (Olweus, 1993; Rigby, 1996; Sullivan, 2000). Οι Apter και Conoley (1984) υποστηρίζουν χαρακτηριστικά ότι η προβληματική συμπεριφορά δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως «ασθένεια» που «κατοικεί» μέσα στο σώμα του παιδιού, αλλά ως δυσαρμονία του συστήματος.

Σύμφωνα με τον Gottfredson (1985, 2005) οι πιο σημαντικοί παράγοντες του σχολικού κλίματος που σχετίζονται με την ενδοσχολική μαθητική βία είναι:

1. οι ασαφείς, άδικοι ή αντιφατικά επιβεβλημένοι κανόνες
2. οι διαφορούμενες απαντήσεις στην κακή διαγωγή των μαθητών
3. η ασυνεπής διαχείριση της πειθαρχίας
4. η ελλιπής συνεργασία εκπαιδευτικών – διοίκησης
5. η τιμωρητική και αυταρχική νοοτροπία των εκπαιδευτικών

Ο Olweus (1993) έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη σπουδαιότητα της ανάπτυξης ενός θετικού σχολικού κλίματος, που α) να διακρίνεται από ξεκάθαρους κανονισμούς κατά της σχολικής βίας, β) να δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να συμμετέχουν στη θέσπιση των κανόνων, γ) να προσφέρει επιβράβευση και ενθάρρυνση της θετικής και μη βίαιης συμπεριφοράς των μαθητών και δ) να προβλέπει ομαδικές δραστηριότητες που να προάγουν τη συνεργασία και τη θετική αλληλεπίδραση των μαθητών. Επιπλέον, υποστήριξε ότι στο ψυχοκοινωνικό περιβάλλον του σχολείου υπάρχουν κάποιοι ιδιαίτερα σημαντικοί παράγοντες που συμβάλλουν θετικά στη μείωση των εκφοβιστικών επεισοδίων. Μερικοί από αυτούς είναι: α. τα ξεκάθαρα όρια (οι κανονισμοί) για το τι είναι αποδεκτό και τι όχι στη σχολική κοινότητα, β. το θετικό ενδιαφέρον και η εμπλοκή των ενηλίκων και γ. η σωστή επίβλεψη των μαθητών από το εκπαιδευτικό προσωπικό.

Οι Newman – Carlson και οι συνεργάτες τους (2000) διερεύνησαν, επίσης, τους παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν στην εκδήλωση και ισχυροποίηση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς στο σχολείο διαπιστώνοντας ότι ασκούν επίδραση: α. η πολύ αυταρχική ή πολύ επιτρεπτική πειθαρχία, β. η παράβλεψη των περιστατικών εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς και γ. η ομάδα συνομηλίκων που επιδεικνύει επιθετική συμπεριφορά.

Ο Debarbieux (1998) διεξήγαγε εκτεταμένες έρευνες σε σχολεία της Ευρώπης και της Λατινικής Αμερικής επιδιώκοντας να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στη θυματοποίηση και το σχολικό κλίμα. Σύμφωνα με τα ευρήματα των ερευνών του τα

σχολεία με χαμηλά ποσοστά θυματοποίησης χαρακτηρίζονται κυρίως από τη συνεκτικότητα του προσωπικού και τη συνεργασία με τους γονείς. Στη Γαλλία οι Carra και Sicot (1996) βρήκαν ότι σε σχολεία με υψηλά ποσοστά σχολικού εκφοβισμού, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μαθητών θεωρούσε ότι οι βαθμοί που λάμβαναν ήταν άδικοι, οι κυρώσεις που επιβάλλονταν ήταν αυθαίρετες και η μεταχείριση των μαθητών από τους εκπαιδευτικούς ήταν άνιση. Επιπλέον ο Gottfredson και οι συνεργάτες του (2005) διαπίστωσαν ότι στα σχολεία, στα οποία οι μαθητές ανέφεραν ότι οι κανονισμοί ήταν δίκαιοι, εκδηλώνονταν λιγότερα περιστατικά θυματοποίησης και παραπτωματικότητας, ενώ οι Yoneyama και Naito (2003) υποστηρίζουν ότι οι αυταρχικές και ταπεινωτικές πειθαρχικές τεχνικές συμβάλουν και ενδεχομένως επιδεινώνουν τη βίαιη και καταχρηστική συμπεριφορά ορισμένων μαθητών προς τους συνομηλίκους τους.

Στη Νορβηγία, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Rolland και Gallaway (2002) εξετάστηκε η επίδραση του σχολικού κλίματος, δίνοντας έμφαση στη διαχείριση της σχολικής τάξης και την κοινωνική της δομή, δηλαδή τις σχέσεις των μαθητών. Βρέθηκε μάλιστα ότι η κοινωνική δομή της τάξης επηρέαζε άμεσα την επιθετικότητα των μαθητών, ενώ ο τρόπος διαχείρισης της σχολικής τάξης είχε επίσης άμεση επίδραση στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών προς τους συνομηλίκους.

Σε μια ακόμη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Laufer και Harel (2003) και διερευνούσε το σχολικό εκφοβισμό, τη φυσική κακοποίηση και την οπλοκατοχή, βρέθηκε πως η αντίληψη που είχαν οι μαθητές για το σχολείο ήταν το μόνο κριτήριο για την πρόβλεψη της εκδήλωσης αυτών των συμπεριφορών. Η συχνότητα με την οποία οι μαθητές εμπλέκονται σε καβγάδες, φαίνεται να σχετίζεται με τον τρόπο που οι ίδιοι αντιλαμβάνονται το σχολικό περιβάλλον (Alicisifoglou et al., 2004). Παρομοίως, σε έρευνα των Nickerson και Slater (2009) βρέθηκε ότι το αίσθημα ανασφάλειας που βίωναν τα κορίτσια κατά την παραμονή τους στο σχολείο αποτέλεσε προγνωστικό παράγοντα των αυτοκτονικών συμπεριφορών που εκδήλωσαν.

Έμφαση έχει δοθεί και στον τρόπο που το σχολείο αντιδρά και διαχειρίζεται τα βίαια και εκφοβιστικά επεισόδια που διαδραματίζονται στους κόλπους του. Οι Espelage και Swearer (2003), μάλιστα διαπίστωσαν πως σε ένα σχολείο, που οι εκφοβιστικές και παραβατικές συμπεριφορές είναι αποδεκτές από το εκπαιδευτικό

προσωπικό, οι μαθητές είναι πολύ πιθανόν να αποδεχτούν και να εμπλακούν και οι ίδιοι σε τέτοιες συμπεριφορές. Με τα ευρήματα αυτά συμφωνούν και οι Meyer – Adams και Conner (2008), που αναφέρουν την ύπαρξη αρνητικής συσχέτισης μεταξύ σχολικού κλίματος και της εμπλοκής των μαθητών σε επεισόδια εκφοβισμού. Αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο σχολικό κλίμα και την εκφοβιστική συμπεριφορά διαπίστωσε και ο Lee (2010), γεγονός που ισχυροποιεί την άποψη ότι όσο πιο θετικό εκλαμβάνεται το σχολικό κλίμα από τους μαθητές, τόσο μειώνονται οι πιθανότητες να εκδηλώσουν εκφοβιστικές συμπεριφορές. Στην ίδια έρευνα ο Lee διαπίστωσε, επίσης, ότι το σχολικό κλίμα αποτελεί το δεύτερο σημαντικότερο παράγοντα που επηρεάζει την εκδήλωση του σχολικού εκφοβισμού μετά την ατομική τάση.

Ο Olweus (1993) υποστηρίζει πως τα επίπεδα του εκφοβισμού μειώνονται αισθητά όταν όλο το προσωπικό της σχολικής μονάδας (εκπαιδευτικοί, διευθυντής, επιστάτες) επεμβαίνει άμεσα και συστηματικά για να καταστείλει οποιαδήποτε μορφή παραβατικής συμπεριφοράς εκδηλώνεται στο σχολικό χώρο. Σύμφωνα με τους Hughes, Cavell και Jackson (1999) οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών έχουν συνδεθεί με την εκδήλωση επιθετικών επεισοδίων στο σχολείο. Όταν οι μαθητές νιώθουν ότι οι εκπαιδευτικοί τους καταλαβαίνουν και τους υποστηρίζουν αναπτύσσουν ένα αίσθημα ασφάλειας και σύνδεσης με το σχολείο, ενώ αντίθετα όταν το σχολείο παρουσιάζεται εχθρικό και ψυχρό, τότε νιώθουν αποκομμένοι και ανεπιθύμητοι και κινδυνεύουν να αναπτύξουν αντιδραστικές, αντικοινωνικές συμπεριφορές και φτωχές ακαδημαϊκές επιδόσεις (Murray & Greenberg, 2000).

Σε αυτό ακριβώς το συμπέρασμα καταλήγει εξάλλου και η θεωρία της κοινωνικής ετικέτας, σύμφωνα με την οποία αν ένας μαθητής χαρακτηριστεί με μια αρνητική ιδιότητα μπαίνει αυτόματα στην κατηγορία των «κακών» μαθητών με αποτέλεσμα σταδιακά να οδηγηθεί σε αποκλίνουσα και παραβατική συμπεριφορά. Ο Γκότοβος συμπληρώνει, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία της κοινωνικής ετικέτας, ότι «η ταυτόχρονη συστηματική παρουσία μαθητών και δασκάλων στον ίδιο περίγυρο (σχολείο) συνδέεται με συγκρούσεις που προκύπτουν από την εκδήλωση συμπεριφοράς από την πλευρά των μαθητών την οποία οι δάσκαλοι αντιλαμβάνονται, ταξινομούν και αξιολογούν ως «παράβαση» ή «παράπτωμα» (γενικά ως «κακή διαγωγή») και με αντιμετώπιση αυτής της συμπεριφοράς από την πλευρά του σχολείου με κάποια μορφή κυρώσεων» (1992: 147).

Ο Akiba (2008) διεξήγαγε μια εθνικής εμβέλειας έρευνα σε 33 χώρες μελετώντας τους προγνωστικούς παράγοντες του φόβου θυματοποίησης των μαθητών. Και όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει «η αποδιοργάνωση της σχολικής τάξης, που χαρακτηρίζεται από την ανυπακοή των μαθητών, την απεμπλοκή από τη μάθηση και την υπερβολική φασαρία κατά τη διάρκεια του μαθήματος εκλαμβάνεται από τους μαθητές ως ένδειξη της απώλειας ελέγχου του εκπαιδευτικού στην τάξη, γεγονός που μπορεί να τους προκαλέσει το φόβο για επιθετικές συμπεριφορές των συνομηλίκων τους» (Akiba, 2008: 56).

5.3.2 Το «Κανονιστικό Πλαίσιο» Του Σχολείου

Οι Cohen, Manion και Morrison (1996) διαπίστωσαν πως οι συνηθέστεροι λόγοι που προκαλούν τις ανεπιθύμητες συμπεριφορές των μαθητών στο σχολείο είναι οι εξής:

i. Η αντιπάθεια προς το σχολείο:

Πολλοί μαθητές απορρίπτουν το σχολείο καθώς θεωρούν ότι δεν έχει να τους προσδώσει τίποτε χρήσιμο για τη μελλοντική ζωή τους

ii. Κοινωνική κυριαρχία:

Μερικοί μαθητές προσπαθώντας να ξεχωρίσουν και να γίνουν δημοφιλείς στο σχολείο εκδηλώνουν μορφές συμπεριφορών αποβλέποντας στην αμφισβήτηση της εξουσίας των εκπαιδευτικών

iii. Κοινωνική απομόνωση:

Στην προσπάθειά τους να ενσωματωθούν στην ομάδα των συνομηλίκων και να γίνουν αποδεκτοί, κάποιοι μαθητές ωθούνται στην υιοθέτηση παραβατικών και ακραίων συμπεριφορών

iv. Άγνοια κανονισμών

Η άγνοια των σχολικών κανονισμών αποτελεί έναν από τους συνηθισμένους λόγους στους οποίους οφείλεται η σχολική αταξία.

v. Αντιφατικοί κανονισμοί

Έχει διαπιστωθεί πως ανεπιθύμητες συμπεριφορές προκύπτουν ακόμη και όταν υπάρχουν αντιφατικοί κανονισμοί μεταξύ της οικογένειας και του σχολείου.

vi. Άγχος

Πολλές φορές η κακή συμπεριφορά οφείλεται στο υπερβολικό άγχος που χαρακτηρίζει μερικούς μαθητές. Αυτό μπορεί να προέρχεται, για παράδειγμα, από τις εξετάσεις, τη βαθμολογία, τις απαιτήσεις των γονέων

vii. Διδακτικό στυλ

Ο τρόπος διδασκαλίας των εκπαιδευτικών, συνδέεται άμεσα με τη διαμόρφωση του σχολικού κλίματος και έχει άμεση επίδραση στη συμπεριφορά των μαθητών. Επομένως, ένας αυταρχικός και υπερβολικά δογματικός τρόπος διδασκαλίας λειτουργεί ενισχυτικά στην εκδήλωση της μαθητικής παραβατικότητας.

Όπως είναι γνωστό σε κάθε σχολείο υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες και πειθαρχικές πρακτικές, που σχετίζονται με την οργάνωση, τον έλεγχο και την εύρυθμη λειτουργία του. Ο Καλημερίδης (1998) στο άρθρο του για τον Φουκώ αναφέρει ότι «η σχολική πειθαρχία θέτει σε λειτουργία μια σειρά από μηχανισμούς, μεθόδους, τεχνικές που αναλύουν, ιεραρχούν, αξιολογούν και κανονικοποιούν τις σχέσεις και τις συμπεριφορές στο εσωτερικό του σχολικού θεσμού. Δημιουργούνται δηλαδή στο επίπεδο της σχολικής τάξης, συστήματα μικροεξουσίας που διασφαλίζουν την υποταγή των ατόμων, αυτό που ο Φουκώ εννοεί ως διακυβέρνηση μέσω της εξατομίκευσης».

Η Sarason (1982) τόνισε ότι τα σχολεία πέρα από τους φανερούς και νομικά καθορισμένους κανόνες, υπάρχουν και κάποιοι άγραφοι, σιωπηροί κανόνες και αξίες, βάση των οποίων καθορίζονται στο σχολείο συμπεριφορές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Ο εκπαιδευτικός, ως φορέας σχολικής εξουσίας, έχει το δικαίωμα να θέτει, πέρα από τις πειθαρχικές πρακτικές του σχολείου, και τις δικές του πειθαρχικές πρακτικές, τουλάχιστον στο χώρο κυριαρχίας του, μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας. Έχει δηλαδή την εξουσία να κρίνει τις συμπεριφορές των μαθητών και να χρησιμοποιεί διάφορα μέσα, όπως για παράδειγμα τη βαθμολογία, για να επιβληθεί στην τάξη. Η άσκηση αυτή της εξουσίας του εκπαιδευτικού μεγαλώνει το χάσμα που τον χωρίζει από τους μαθητές και προκαλεί την εκδήλωση απείθαρχης ή παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά τους, που εκδηλώνεται ως αντίδραση στην εξουσία του εκπαιδευτικού αλλά και ως απόδειξη της δικής τους εξουσίας, που δεν είναι άλλη από την παρεμπόδιση της διδασκαλίας και την πρόκληση φασαρίας.

Η συμμόρφωση στους κανόνες θεωρείται ως μια από τις βασικότερες προϋποθέσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Το σχολείο θέτει λοιπόν μια σειρά από

κανόνες και αρχές τις οποίες οι μαθητές θα πρέπει να υιοθετήσουν και να αναγνωρίσουν ως τις μόνες «ορθές» ανεξάρτητα από τα δικά τους ιδιαίτερα πολιτισμικά και κοινωνικά πρότυπα. Επιπρόσθετα, ο εκπαιδευτικός έχοντας εσωτερικεύσει την πεποίθηση ότι οι μαθητές είναι υποχρεωμένοι να συμπεριφέρονται και να ενεργούν σύμφωνα με το κανονιστικό πλαίσιο του σχολείου, δεν αποδέχεται τη «διαφορετικότητα» ορισμένων μαθητών. Για το λόγο αυτό η χρήση ποινών και κυρώσεων προβάλλεται ως απαραίτητο και δραστικό μέσο για την επίτευξη του αποκλεισμού ή του περιορισμού της «κακής διαγωγής» των μαθητών.

Γίνεται όμως αντιληπτό, ότι οι σχολικές πειθαρχικές πρακτικές με τον τρόπο που εφαρμόζονται αποτελούν παράγοντα επικινδυνότητας, καθώς ενδέχεται να επιδεινώσουν τα προβλήματα της βίας (Gorski & Pilotto, 1993). Η Rutter (1979)²⁹ ερευνώντας την παραβατικότητα στα σχολεία της Μεγάλης Βρετανίας, απέδειξε ότι ο πιο ουσιαστικός παράγοντας που σχετίζεται με την παραβατικότητα στο σχολείο, είναι οι πολλές τιμωρίες και οι λίγοι έπαινοι μέσα στην τάξη. Ενώ ο Takekawa, όπως αναφέρουν οι Yoneyama και Naito (2003), βρήκε ότι ο εκφοβισμός τείνει να συμβαίνει σε μια τάξη όπου οι μαθητές είναι απογοητευμένοι από τον αυταρχικό τρόπο που οι δάσκαλοι θέτουν τους κανόνες και επιτηρούν τους μαθητές, παρέχοντας τους λίγο χώρο να εκφράσουν τις απόψεις τους, να διαπραγματευτούν μαζί τους ή να διαχειριστούν τον εαυτό τους.

Διαπιστώνεται επομένως ότι το σχολείο με τις πειθαρχικές πρακτικές που εφαρμόζει ασκεί σημαντική επίδραση στη συμπεριφορά των μαθητών, λειτουργώντας πολλές φορές ως παράγοντας επικινδυνότητας και ως εναρκτήριο λάκτισμα για την εκδήλωση παραβατικών μορφών συμπεριφοράς. Όπως τονίζει η Gulbenkian Foundation (1995:1, 139)³⁰ «τα σχολεία μπορεί να είναι είτε μια δύναμη για την πρόληψη της βίας είτε μπορεί να παρέχουν μια εμπειρία η οποία ενισχύει τις τάσεις βίας και προσθέτει στην εμπειρία βίας του παιδιού».

---

²⁹ Όπως αναφ. στο Farrington, 2002, σελ. 678

³⁰ Όπως αναφ. στο Harber, 2004, σελ. 39

5.3.3 Αντισχολική Κουλτούρα: Θεωρίες της Αντίστασης

Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας του σχολείου, η τυποποιημένη δομή λειτουργίας του, οι κανόνες και αρχές που θα πρέπει να υιοθετήσουν για να γίνουν αποδεκτοί στη σχολική κοινότητα, η μετάδοση στείων γνώσεων, η ετικετοποίηση σε καλούς και κακούς με βάση την επίδοσή τους και οι γενικότερη συστημική βία που ασκεί το σχολείο, ωθεί τους μαθητές σε ένα είδος αντίδρασης, σε μια μορφή αντίστασης, που εκδηλώνεται με πρακτικές απόρριψης του σχολικού θεσμού. Οι πιο συνηθισμένες μορφές μαθητικής αντίδρασης είναι (Μαυρογιώργος, 2010: 97):

- συμβολική έκφραση αντίθεσης, π.χ. αλκοόλ, κάπνισμα, προκλητική εμφάνιση – ενδυμασία,
- στρατηγικές για την εξασφάλιση ζωτικού χώρου και χρόνου, π.χ. κοπάνες, πλάκες, χαβαλές, αδιαφορία, παθητικότητα, άρνηση συνεργασίας ή παροχής βοήθειας,
- βία προς τους συμμαθητές, τους εκπαιδευτικούς και το σχολείο, π.χ. λεκτικές προκλήσεις, απειθαρχία, αναστάτωση, βιαιοπραγία, ρύπανση ή βανδαλισμοί.

Οι μορφές αυτές σχολικής αντίστασης αποτελούν τη λεγόμενη «αντισχολική κουλτούρα» ή την «κουλτούρα της αντίστασης», που αποτελεί ουσιαστικά απόρριψη της ιδεολογίας του σχολείου, αποστασιοποίηση και άρνηση της σχολικής καθημερινότητας.

Με την έννοια της «αντίστασης» στα πλαίσια της εκπαίδευσης ασχολήθηκαν οι λεγόμενες θεωρίες της αντίστασης, οι οποίες λαμβάνοντας ως αφετηρία τους τρόπους αντίδρασης των μαθητών στις εκπαιδευτικές και σχολικές διαδικασίες προσπάθησαν να διερευνήσουν ενδελεχώς τις ανισότητες και τις αντιφάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος. Αναπτύχθηκαν ως απάντηση στις θεωρίες της αναπαραγωγής και εστίασαν την προσοχή τους στα σχολεία ως σχετικά αυτόνομα ιδρύματα και στον τρόπο με τον οποίο η εκπαιδευτική διαδικασία διαπλέκεται με την αγορά εργασίας.

Ο πρώτος που ασχολήθηκε με τη θεωρία της αντίστασης ήταν ο νεομαρξιστής Κοινωνιολόγος Paul Willis, το 1997 με το έργο του *Learning to Labour*. Πραγματοποιώντας μια εθνογραφική έρευνα σε ένα λύκειο αρένων σε μια μικρή βιομηχανική πόλη των Midlands, ο Willis μελέτησε μια ομοιογενή ομάδα 12 μαθητών, που προέρχονταν από την εργατική τάξη.

Ξεκινώντας την ανάλυσή του για την αντισχολική κουλτούρα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «Η πιο βασική, εμφανής και ρητή διάσταση της αντισχολικής κουλτούρας είναι η βαθιά ριζωμένη και προσωποποιημένη αντίθεση προς την “εξουσία”» (1999: 11). Ο Willis θεωρεί επίσης, ότι η αντισχολική κουλτούρα μπορεί να γίνει κατανοητή ως ένα τυπικό παράδειγμα αντίθεσης ανάμεσα στο “τυπικό” και στο “άτυπο”, με το σχολείο να αντιπροσωπεύει την τυπική μορφή με τους κανόνες, την ιεραρχία, τις παιδαγωγικές πρακτικές και την αντισχολική κουλτούρα να αντιπροσωπεύει την άτυπη μορφή, όπου καταρρίπτονται όλες οι δομές, οι πρακτικές και οι ιεραρχίες (1999: 22). Η αντιθετική και απορριπτική στάση εκδηλώνεται πρωταρχικά με τον αγώνα των μαθητών αυτών να κερδίσουν συμβολικό και φυσικό χώρο από το σχολείο και τους κανονισμούς του και να αντιταχθούν στον σκοπό του σχολείου, που δεν είναι άλλος από το να εντάξει τους μαθητές στο «σύστημα».

Σύμφωνα με τον Willis³¹ οι μαθητές «διακατέχονται από μια βαθιά πεποίθηση ότι η εξουσία των δασκάλων είναι αυθαίρετη» και αυτή η πεποίθηση πυροδοτεί την αντίδραση και την απόρριψη του σχολείου, που εκφράζεται με ποικίλους τρόπους. Οι 12 μαθητές που μελέτησε ο Willis, οι οποίοι αυτοαποκαλούνταν «παλικάρια» (lads), ανέπτυσαν πολύ επιδέξια τεχνικές για να παρακάμψουν τους κανονισμούς και τους περιορισμούς του σχολείου και για να διασφαλίσουν έναν αρκετά μεγάλο βαθμό ελευθερίας κινήσεων στο σχολικό χώρο, ενώ εκδήλωναν αρνητική στάση απέναντι στις ιδέες, τις αξίες, τα πρότυπα συμπεριφοράς, τους στόχους που το σχολείο επιδίωκε να εμψυχήσει στους μαθητές. Χαρακτηριστικά ο Willis αναφέρει ότι η «αντίθεσή τους περιλαμβάνει μια φανερή αντιστροφή των συνηθισμένων αξιών που επιβάλλει η εξουσία» (1999: 12).

Οι δώδεκα αυτοί μαθητές «κλειδεύονται σε μια φυλακισμένη εχθρότητα που πάντα σταματάει ένα βήμα πριν από την ανοιχτή σύγκρουση» (1999: 12-13), ενώ η απειθαρχία τους εκδηλώνεται με τη μορφή ενός «συνεχούς ανταρτοπόλεμου» (1999: 19). Κατά τη διάρκεια του μαθήματος τα «παλικάρια» χαζεύουν από το παράθυρο, κοιτάνε τον τοίχο, αποστασιοποιούνται από τις σχολικές δραστηριότητες αρνούμενοι να συμμετάσχουν, ενώ άλλοι δείχνουν φανερά την αντιπάθειά τους ακουμπώντας το κεφάλι τους πάνω στο θρανίο και προσπαθώντας να κοιμηθούν.

---

³¹ οπ. αναφ. στο Blackledge & Hunt, 2000, σελ. 246

Όσον αφορά τις εκδηλώσεις βίας και τους καβγάδες, ο Willis αναφέρει ότι «η βία σπάει τη συμβατική τυραννία του κανόνα» (1999: 34), ενώ τα ίδια τα παιδιά θεωρούν ότι η εμπλοκή σε τσακωμούς ή η συζήτηση αναφορικά με τις τακτικές που χρησιμοποιούν στους τσακωμούς, τους προσδίδει ένα θετικό συναίσθημα χαράς και ικανοποίησης. «Στη βία ενυπάρχει η πληρέστερη αν και απροσδιόριστη δέσμευση για μια τυφλή ή διαστρεβλωμένη μορφή επανάστασης» (1999: 24). Επιπλέον, η βία αποτελεί έκφραση «ανδρισμού» και παρουσιάζεται ως «τρόπος ρήξης μιας ροής μηνυμάτων που είναι δυσάρεστα και επιβεβλημένα εκ των άνωθεν» (1999: 34).

Τα μέλη αυτής της σχολικής αντικουλτούρας που περιγράφει ο Willis έχουν προκαλέσει ζημιές, έχουν διαρρήξει το σχολείο και έχουν κλέψει τσάντες. Τα «παλικάρια» θεωρούν ότι η κλοπή αποτελεί μια ακόμη συναρπαστική εμπειρία, η οποία τους παρέχει κάποιου είδους ελευθερίας. «Ο κανόνας και η παγίδευση στις τυπικότητες καταρρίπτονται. Κατά κάποιο τρόπο μια επιτυχημένη κλοπή αμφισβητεί και κατατροπώνει την εξουσία» (1999: 40).

Χαρακτηριστικό των μαθητών αυτών είναι και ο τρόπος που συμπεριφέρονταν απέναντι σε μια ομάδα παιδιών που οι ίδιοι αποκαλούσαν «φυτά» (ear holes), γιατί ακολουθούσαν πιστά τις εντολές των καθηγητών και τους κανόνες του σχολείου. Επιπρόσθετα, η διαφοροποίηση από τα «φυτά», αλλά και η αντίδραση προς το σχολείο, εκδηλώνεται μέσω της χρήσης τριών καταναλωτικών αγαθών προσφερόμενα από τον καπιταλισμό: ρούχα, τσιγάρα και αλκοόλ (1999: 17).

Ο όρος «ear holes» δηλώνει, κατά τον Willis, την παθητικότητα των μαθητών, οι οποίοι «μόνο ακούνε και ποτέ δεν πράττουν» (1999: 14). Οι μαθητές αυτοί ταυτίζονταν με τους στόχους του σχολείου, αποδέχονταν την πειθαρχία, επιδίωκαν την υψηλή βαθμολογία και αφοσιώνονταν στα μαθήματά τους. Συμπεριφορές διαμετρικά αντίθετες από αυτές που αποδέχονταν και υιοθετούσαν δηλαδή τα «παλικάρια», οι οποίοι εκδήλωναν φανερά την απόρριψη και την περιφρόνησή τους προς τις παρεχόμενες γνώσεις, την πνευματική εργασία και τους τίτλους σπουδών, γνωρίζοντας ότι μετά το σχολείο αυτό που τους περιμένει είναι η δουλειά στο εργοστάσιο. Τα «παλικάρια» υποστηρίζουν ότι η διανοητική εργασία, η οποία χαρακτηρίζεται ως γυναικεία, εμπεριέχει πάντα την απειλή για υποταγή και για κομφορμισμό. Ενώ «η αντίσταση στη διανοητική εργασία ισοδυναμεί με την αντίσταση στην εξουσία όπως την είχαν μάθει στο σχολείο» (1999: 103).

Τα μέλη της αντισχολικής μαθητικής κουλτούρας μέσω της απόρριψης του σχολικού θεσμού απορρίπτουν ουσιαστικά τις αξίες και τα πρότυπα της κυρίαρχης ιδεολογίας, αρνούνται τη λύση της πνευματικής εργασίας που παρέχει το σχολείο και συμβιβάζονται με τη μοναδική επιλογή που τους απομένει και δεν είναι άλλη από τη χειρονακτική εργασία και τη ζωή στο εργοστάσιο. Ο Willis καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η υιοθέτηση της αντισχολικής κουλτούρας δεν οδηγεί στην ανατροπή, αλλά αντιθέτως συμβάλλει στη συντήρηση και στην ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού συστήματος. Ο τρόπος αντίδρασης των μαθητών οδηγεί, εν τέλει, στην προσαρμογή στο υπάρχον σύστημα σχέσεων εξουσίας.

Σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση των θεωριών της αντίστασης άσκησε και ο κοινωνιολόγος Michael Apple με το έργο του *Education and Power* (1982). Ο Apple δίνει έμφαση στις συγκρούσεις που πραγματοποιούνται τόσο στο χώρο της εργασίας, όσο και στο χώρο του σχολείου, που κατά την άποψη του, αποτελεί επίσης έναν εργασιακό χώρο. Υποστηρίζει ότι προκειμένου να γίνει αντιληπτό το πως συντελείται η αναπαραγωγή του κυρίαρχου κοινωνικοοικονομικού συστήματος μέσα στα σχολεία, θα πρέπει να εξεταστούν ενδελεχώς οι πρακτικές που υιοθετεί και εφαρμόζει ο δάσκαλος κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του. Να εξεταστεί δηλαδή αν ο δάσκαλος είναι φορέας και μεταδότης της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Όσον αφορά την αντισχολική κουλτούρα, θεωρεί ότι οι μαθητές δεν αποτελούν παθητικούς φορείς της ιδεολογίας που επιχειρεί να τους μεταδώσει το σχολείο, αλλά αντιστέκονται και αντιδρούν με τρόπους που έρχονται σε αντίθεση με τους κανονισμούς του σχολείου, απορρίπτουν τους εκπαιδευτικούς και τις σχολικές γνώσεις, «σπαταλάνε το σχολικό χρόνο χαζεύοντας, καπνίζοντας ή παραλείποντας τάξεις (1982: 106), και η πραγματική τους αποστολή είναι να αντέξουν ώσπου να χτυπήσει το κουδούνι»(1982: 96). Ο Apple, καταλήγοντας, συμφωνεί με τον Willis στο ότι «οι σπόροι της αναπαραγωγής βρίσκονται στην ίδια την αντίσταση» (1982: 99) που επιδεικνύουν οι μαθητές της αντισχολικής κουλτούρας.

Ο Henry Giroux, ένας από τους θεωρητικούς πατέρες της κριτικής παιδαγωγικής, μελετώντας την αντισχολική κουλτούρα, συμφωνεί με τον Willis και τον Apple στο ότι το σχολείο αποτελεί έναν θεσμό που συμβάλει στην κοινωνικοπολιτική αναπαραγωγή, αλλά καινοτομεί μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον της έρευνας στο πεδίο της πολιτικής ανάλυσης, ισχυριζόμενος ότι «τα σχολεία είναι

“πεδία” ιδεολογικής διαπάλης και ανταγωνισμού ανάμεσα σε αντιμαχόμενες ταξικές κουλτούρες» (Blackledge & Hunt, 2000: 243).

Βασιζόμενοι σε όσα αναφέρθηκαν για τις θεωρίες της αντίστασης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η υιοθετούμενη αντισχολική κουλτούρα, η γενικότερη αντίσταση απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό και τις παιδαγωγικές πρακτικές, αποτελεί ουσιαστικά μια «μεταμφιεσμένη» αντίσταση και αντίδραση απέναντι στις άνισες και καταπιεστικές δομές του καπιταλιστικού συστήματος. Και οι τρεις θεωρητικοί της σχολικής αντίστασης, μάλιστα, υποστηρίζουν ότι αυτή η μορφή αντίθεσης ενυπάρχει στην νοοτροπία και στην κουλτούρα της εργατικής τάξης.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΣΤΟΧΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο δεύτερο μέρος της ερευνητικής μας μελέτης θα παρουσιαστούν διεξοδικά οι στόχοι και το αντικείμενο της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μέθοδος που επιλέχτηκε για την ανάδειξη του υπό μελέτη αντικειμένου, οι τεχνικές συλλογής των ερευνητικών δεδομένων και το μελετώμενο δείγμα.

6.1 Σκοπός και Αντικείμενο της έρευνας

Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ότι η επιθετικότητα στο χώρο του σχολείου αποτελεί ένα φαινόμενο που απασχολεί έντονα την ερευνητική και σχολική κοινότητα, καθώς τα τελευταία χρόνια αυξάνονται συνεχώς τα περιστατικά χρήσης βίας και τα κρούσματα επιθετικότητας των παιδιών, κυρίως μέσα στο χώρο, αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον του σχολείου.

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα προσπάθησαν να καθορίσουν τον βαθμό, τις μορφές και τις συνέπειες του εκφοβισμού, να διερευνήσουν τη σύνδεσή του με ψυχολογικές παραμέτρους, να ανακαλύψουν τους παράγοντες που συνδέονται με την πρόκληση της επιθετικής συμπεριφοράς, να συσχετίσουν την σχολική βία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και την οικογένεια, να καθορίσουν το προφίλ και τα χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων μερών και τέλος να ανακαλύψουν μέτρα πρόληψης και καταστολής του φαινομένου.

Μέχρι σήμερα οι ευθύνες για την αποκλίνουσα συμπεριφορά των μαθητών επιρρίπτονταν στην κοινωνία, στην οικογένεια και στα ατομικά - βιολογικά χαρακτηριστικά των μαθητών. Ωστόσο, δεν έχει ερευνηθεί διεξοδικά ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου, ο ρόλος που διαδραματίζει και ο βαθμός εμπλοκής του στην εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής μελέτης αποτελεί η καταγραφή και η μελέτη της αποκλίνουσας επιθετικής συμπεριφοράς, και ιδίως του φαινομένου του εκφοβισμού στο χώρο του σχολείου. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της έρευνάς μας αποτελεί η διερεύνηση της συμβολής και του ρόλου του σχολείου στην εκδήλωση αλλά και στην ανοχή του εκφοβισμού.

Ειδικότερα, θα επιχειρηθεί να κατανοηθεί η αντίδραση του σχολείου και γενικά της σχολικής κοινότητας απέναντι στο πρόβλημα που εκδηλώνεται στους κόλπους της. Θα διερευνηθεί αν ο τρόπος λειτουργίας του σημερινού σχολείου συμβάλλει θετικά ή αρνητικά στην εκδήλωση του εκφοβισμού, θα εξεταστεί η στάση που τηρεί το σχολείο και τέλος, θα επιδιωχτεί να διαπιστωθεί αν το σχολείο λειτουργεί αποτελεσματικά, αποκλίνοντας από τον παιδαγωγικό και κοινωνικοποιητικό του ρόλο, ανεχόμενο την ύπαρξη αποκλίσεων στο εσωτερικό του ή αν δρα κατασταλτικά και αντιμετωπίζει επιτυχώς την παθογένεια.

6.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Το κεντρικό ερώτημα της ερευνητικής μας μελέτης αφορά τον τρόπο λειτουργίας του σχολικού θεσμού και τον τρόπο αντίδρασης του στο ανησυχητικό φαινόμενο του εκφοβισμού και των επιθετικών μορφών συμπεριφοράς.

Με βάση το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα δομούνται και τα υπόλοιπα ερωτήματα της έρευνας, τα οποία είναι:

1. Τι περιθώρια για εκδήλωση της επιθετικής συμπεριφοράς υπάρχουν στο σημερινό σχολείο με τον υφιστάμενο τρόπο λειτουργίας του;
2. Πως νοηματοδοτείται η μαθητική επιθετικότητα από τους μετέχοντες στο σχολικό χώρο;
3. Το υπάρχον κανονιστικό σύστημα του σχολείου λειτουργεί αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας;
4. Ένα σχολείο με στάση ουδετερότητας και παθητικότητας ενθαρρύνει την εκδήλωση επιθετικών μορφών συμπεριφοράς;
5. Επικρατεί η λογική της ανοχής και της αποσιώπησης των επεισοδίων στο σχολείο;
6. Τελικά το σχολείο είναι αποτελεσματικό ή αποκλίνει από τον ρόλο του και αδυνατεί να αντιμετωπίσει την απόκλιση.

6.3 Οριοθέτηση της Έρευνας

Η έρευνα που πραγματοποιήσαμε αποτελεί μια μελέτη περίπτωσης (case study). Η μελέτη περίπτωσης είναι μια από τις σημαντικότερες μεθόδους έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και αποτελεί ουσιαστικά την «εις βάθος» μελέτη ενός φαινομένου ή μιας περίπτωσης στο φυσικό περιβάλλον όπου εκτυλίσσεται. Ο ερευνητής στη μελέτη περίπτωσης «παρατηρεί τα χαρακτηριστικά μιας μονάδας, μιας παρέας, μιας σχολικής τάξης, ενός σχολείου ή μιας κοινότητας. Ο σκοπός αυτής της παρατήρησης είναι να εξερευνήσει βαθιά και να αναλύσει συστηματικά τα πολυσχιδή φαινόμενα που συνθέτουν τον κύκλο ζωής μιας μονάδας, προκειμένου να κάνει γενικεύσεις σχετικά με τον ευρύτερο πληθυσμό στον οποίο ανήκει αυτή η μονάδα» (Cohen & Manion, 1994: 153).

Ο Yin, κοινωνικός ερευνητής (1994: 13), ορίζει τη μελέτη περίπτωσης «ως μια εμπειρική έρευνα, η οποία βασίζεται στη χρήση πολλαπλών πηγών αποδεικτικών στοιχείων και μελετά ένα σύγχρονο φαινόμενο στο πραγματικό του περιβάλλον, όταν τα όρια μεταξύ του φαινομένου αυτού και του περιβάλλοντος δεν είναι σαφώς προσδιορισμένα».

Ο Eisenhardt (1989) θεωρεί ότι η μέθοδος της μελέτης περίπτωσης είναι κατάλληλη για τα νέα πεδία έρευνας, καθώς και για πεδία έρευνας στα οποία η υπάρχουσα θεωρία δεν επαρκεί, ενώ ο Yin συμπληρώνει ότι η μελέτη περίπτωσης είναι πλούσια και εμπειρική περιγραφή «στιγμών» ενός φαινομένου και αποτελεί μια ιδιαίτερα χρήσιμη μέθοδο, όταν υπάρχει μια ερώτηση τύπου ‘πώς’ ή ‘γιατί’ που αφορά σύγχρονα γεγονότα, τα οποία ο ερευνητής δεν μπορεί να ελέγξει (1994: 9).

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι η μελέτη περίπτωσης συμπληρώνεται και ενισχύεται από τις πολλαπλές πηγές δεδομένων που χρησιμοποιεί, όπως για παράδειγμα οι συνεντεύξεις, η παρατήρηση, η εθνογραφική καταγραφή.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι στις κοινωνικές επιστήμες η μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση σύνθετων προβλημάτων επιδιώκοντας την εξαγωγή θεωρητικών συμπερασμάτων και την ανάπτυξη νέων θεωρητικών προσεγγίσεων. Η μελέτη περίπτωσης δεν εστιάζει μόνο στην περιγραφή και ανάλυση ενός φαινομένου, αλλά αποσκοπεί στην λεπτομερή αποτύπωση των υποκειμενικών

νοημάτων που τα εμπλεκόμενα υποκείμενα αποδίδουν στα γεγονότα, καθώς και στον εντοπισμό των υφιστάμενων αιτιωδών σχέσεων.

Στην παρούσα έρευνα μελέτη περίπτωσης αποτέλεσε το Γυμνάσιο Πεδινής του Νομού Ιωαννίνων και ειδικότερα μελετήθηκε ο τρόπος λειτουργίας και αντίδρασης του σχολικού οργανισμού στο σύνολο του απέναντι σε μια μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς, την ενδοσχολική βία.

6.4 Μεθοδολογική Προσέγγιση

Όπως αναφέραμε η ερευνητική μας εργασία αποτελεί μια μελέτη μεμονωμένης περίπτωσης, η οποία ταξινομείται στην κατηγορία των ποιοτικών ερευνών.

Η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν σε βάθος οι αναπαραστάσεις, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, καθώς και τα συναισθηματικά δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η ολιστική κατανόηση της. Η ποιοτική προσέγγιση διερευνά την εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα που τη συγκροτούν, εστιάζοντας πάντα στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (context). Ταυτόχρονα, η ποιοτική έρευνα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην δυναμική διάσταση των φαινομένων.

Επιδίωξη της ποιοτικής έρευνας είναι «να ανακαλύψει τις απόψεις του ερευνώμενου πληθυσμού, εστιάζοντας στις οπτικές γωνίες υπό τις οποίες τα άτομα βιώνουν και αισθάνονται τα γεγονότα» (Bird, et al., 1999: 320). Οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας δίνουν την ευκαιρία στον ερευνητή να στοχεύσει στο τι σημαίνει για τα υποκείμενα η εμπειρία για την οποία μιλούν, με άλλα λόγια, να εμβαθύνει και να εμβυθιστεί σε αυτό που μελετά. Αυτό που συμβαίνει είναι μια «λεπτή» περιγραφή (Geertz, 1973) από την πλευρά του ερευνητή. Πέρα, όμως, από τη λεπτομερή ανάλυση, οι ποιοτικές μέθοδοι καταγράφουν τη «φωνή» του υποκειμένου και τις εκφράσεις του (Eisner, 1991), «κατασκευάζουν την πραγματικότητα, όπως το ίδιο το υποκείμενο την κατασκευάζει» (Κυριαζή, 2002: 53). Αποτελούν δηλαδή, σύμφωνα με τους Lincoln και Guba (1985) «φυσικές» μεθόδους.

Η Κυριαζή αναφέρει ότι «η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην παραδοχή ότι τα κοινωνικά νοήματα δεν απορρέουν από τις ίδιες τις δραστηριότητες ή τα κοινωνικά

φαινόμενα, αλλά αποδίδονται από τους δρώντες ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται» (2002: 53). Με άλλα λόγια, οι εννοιολογικές κατηγορίες που διαμορφώνονται μέσω της ποιοτικής έρευνας, είναι συναφείς και πολύ κοντά σε αυτές που χρησιμοποιούν τα δρώντα υποκείμενα. Οι ποιοτικές μέθοδοι, τέλος, αποσκοπούν στην περιγραφή και ερμηνεία του «συγκεκριμένου» και δίνουν την ευχέρεια στον ερευνητή να εξετάζει σε βάθος φαινόμενα και να αντλεί δεδομένα ακόμη και από αριθμητικά μικρό δείγμα (Patton, 1990).

Γίνεται αντιληπτό, πως η ποιοτική προσέγγιση κρίνεται η πιο κατάλληλη για την μελέτη του υπό διερεύνηση θέματος, καθώς ακολουθεί μια ερμηνευτική διαδικασία. Καλούμαστε να ερμηνεύσουμε τον τρόπο αντίδρασης του σχολικού θεσμού, καλούμαστε να κατανοήσουμε τη δυσλειτουργία και την αποκλίνουσα πορεία του σχολείου, μέσα από τις προσωπικές εμπειρίες και γνώμες των άμεσα εμπλεκόμενων, των πρωταγωνιστών της σχολικής πραγματικότητας. Αποβλέπουμε, μέσα από την ανάλυση της «υφής» της εμπειρίας των συμμετεχόντων, στην ανάδυση νέων κατηγοριών νοήματος, αλλά και στην εξακρίβωση της θεωρητικής μας αφετηρίας, που αποτελεί μια από τις βασικές αρχές της ποιοτικής προσέγγισης

Εν κατακλείδι, επιλέγεται σαν μέθοδος έρευνας η ποιοτική προσέγγιση καθώς το ερευνητικό μας ερώτημα είναι ανοιχτό, δηλαδή δεν μπορεί να απαντηθεί με ένα «ναι» ή ένα «όχι», και αποζητά κάποια απάντηση η οποία να περιέχει λεπτομερείς περιγραφές και, σε κάποιες περιπτώσεις, πιθανές εξηγήσεις του φαινομένου.

6.5 Τεχνικές Συλλογής Δεδομένων

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας και για τη συλλογή του πρωτογενούς ερευνητικού χρησιμοποιήσαμε δύο ερευνητικές τεχνικές: την παρατήρηση και τη συνέντευξη.

1.5.1 Η παρατήρηση

Πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι ο συνδυασμός συνέντευξης και παρατήρησης αποτελεί μια από τις γνωστότερες μορφές τριγωνισμού, γιατί η παρατήρηση προσφέρει τη δυνατότητα ελέγχου των συνεντεύξεων, ενώ από την άλλη η συνέντευξη επιτρέπει στον ερευνητή να προχωρήσει πέρα από την εξωτερική συμπεριφορά και να εξερευνήσει εσωτερικές πτυχές των υποκειμένων που έχει παρατηρήσει (Patton, 1990; Bird et al., 1999). Ο Silverman υποστηρίζει ότι μέσα από τις συνεντεύξεις ανιχνεύεται «πως οι άνθρωποι βλέπουν τα πράγματα και όχι πως τα πράττουν» (2000: 832) και ο May (2001: 159) συμπληρώνει την άποψή του λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «η παρατήρηση μας οδηγεί σε κάποιες από τις σημαντικότερες ερωτήσεις που επιθυμούμε να ρωτήσουμε τους συμμετέχοντες, ενώ η συνέντευξη μας βοηθάει να ερμηνεύσουμε τη σημασία των όσων παρατηρούμε», τονίζοντας με τον τρόπο αυτό ότι οι δύο αυτές τεχνικές συνδυάζονται απόλυτα και αλληλοσυμπληρώνονται.

Αναφέραμε ήδη ότι η έρευνά μας αποτελεί μελέτη περίπτωσης. Σύμφωνα με τους Cohen & Manion (1994:153) «όποιο και αν είναι το πρόβλημα ή η προσέγγιση, στην καρδιά κάθε μελέτης περίπτωσης βρίσκεται μια μέθοδος παρατήρησης». Η παρατήρηση αποτέλεσε το πρωταρχικό στάδιο διεξαγωγής της επιτόπιας έρευνας στο σχολικό χώρο και ουσιαστικά στόχευε στην απόκτηση μιας πρώτης εικόνας για τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου και μιας πρώτης αναγνώρισης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

Με την άμεση πρωτογενή παρατήρηση ο ερευνητής μπορεί να κατανοήσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα και οι δραστηριότητες (Patton, 1990) γεγονός που συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ολιστικής αντίληψης του φαινομένου. Η Wright (1993: 26) υποστηρίζει ότι «αυτή η προσέγγιση έχει το πλεονέκτημα ότι συλλαμβάνει τη σχολική εμπειρία στο σύνολο της», και με την

άποψη αυτή συμφωνεί και η Κυριαζή (2002: 246), η οποία υποστηρίζει ότι η παρατήρηση «εφαρμόζεται όταν η έρευνα έχει στόχο τη μελέτη σε βάθος των κοινωνικών φαινομένων».

Σκοπός της παρατήρησης αρχικά ήταν να διαπιστωθεί «ιδίως όμμασι» τι ακριβώς συμβαίνει στο χώρο του σχολείου και να καταγραφούν τα συμβάντα χωρίς καμία ενεργητική συμμετοχή. Επιλέχτηκε δηλαδή η μη συμμετοχική παρατήρηση, η οποία επιτρέπει την ακριβή και αντικειμενική καταγραφή των γεγονότων χωρίς υποκειμενικούς περιορισμούς και δεν εμποδίζει το υπό μελέτη φαινόμενο να εξελιχτεί αυθόρμητα.

Η μη συμμετοχική παρατήρηση πραγματοποιήθηκε αρχικά στον εξωτερικό προαύλιο χώρο κατά την ώρα της προσέλευσης και της αποχώρησης, κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, της γυμναστικής και σε περίπτωση κενής ώρας λόγω απουσίας των καθηγητών, αλλά και στον εσωτερικό χώρο του σχολικού κτιρίου είτε παρατηρώντας τις αλληλεπιδράσεις στους διαδρόμους, στις σκάλες και στις εισόδους του σχολείου, είτε παρατηρώντας τα μελετώμενα υποκείμενα πίσω από κάποιο παράθυρο του σχολικού κτιρίου.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστούν κάποια σημαντικά σημεία. Βασική επιδίωξη, όπως αναφέρθηκε, ήταν η μελέτη του τρόπου λειτουργίας της σχολικής κοινότητας και ο εντοπισμός και καταγραφή της απόκλισης. Επομένως, η παρατήρηση δεν περιορίζονταν μόνο στους μαθητές αλλά περιλάμβανε τόσο τους εκπαιδευτικούς όσο και το διευθυντή της σχολικής μονάδας. Επιπλέον, στη συγκεκριμένη έρευνα υιοθετήθηκε η συγκαλυμμένη (covert) μορφή παρατήρησης. Τον ακριβή λόγο ύπαρξης στο σχολικό περιβάλλον και την ταυτότητα του ερευνητή τα γνώριζε μόνο ο διευθυντής, ο οποίος και είχε ενημερωθεί εξ αρχής, είχε συναινέσει στην πραγματοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας και είχε παράσχει μια πρώτη συνοπτική εικόνα της προβληματικής σχολικής κατάστασης. Τα σημεία αυτά διευκρινίστηκαν, καθώς θεωρήθηκε πολύ σημαντικό να παρατηρηθούν οι αντιδράσεις των εκπαιδευτικών και οι αλληλεπιδράσεις τους με τους μαθητές, χωρίς να γνωρίζουν το λόγο ύπαρξης του ανεξάρτητου ερευνητή και χωρίς να τροποποιηθεί η συμπεριφορά τους.

Ωστόσο, όπως εξηγεί ο Bailey³² «οι περισσότερες μελέτες σε ένα φυσικό περιβάλλον είναι μελέτες αδόμητης συμμετοχικής παρατήρησης». Έτσι και στο φυσικό περιβάλλον του σχολείου δε θα μπορούσε η παρατήρηση να μην εξελιχτεί μετά από κάποιο χρονικό διάστημα σε αδόμητη συμμετοχική, με τη μορφή του «παρατηρητή ως συμμετέχοντα» (Κυριαζή, 2002: 255), η οποία περιλάμβανε τη συμμετοχή στην αίθουσα διδασκαλίας και στις υπόλοιπες μαθητικές δραστηριότητες (π.χ. σχολικές εκδρομές, σχολικές εκδηλώσεις) χωρίς όμως άμεση εμπλοκή και δραστηριοποίηση.

Αναφορικά με τη συμμετοχική παρατήρηση ο Jorgensen (1989) θεωρεί ότι αποτελεί μια ειδική στρατηγική και μέθοδο για να κερδίσει κανείς την πρόσβαση σε εσωτερικές όψεις της ανθρώπινης ύπαρξης, καθώς επιτρέπει την κατανόηση των «λεπτών νοημάτων» (Walker & Adelman, 1996: 5) των συμπεριφορών των παρατηρούμενων. Οι Elliot και Adelman³³ υποστηρίζουν ότι ο «συμμετοχικός παρατηρητής είναι στην καλύτερη θέση για να συλλέξει δεδομένα για τα παρατηρούμενα υποκείμενα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε δάσκαλο και μαθητές».

Η συμμετοχική παρατήρηση οδήγησε σταδιακά στη δόμηση σχέσεων με τα υπό μελέτη υποκείμενα, στην αποδοχή του ερευνητή και την εξοικείωση μαζί του γεγονός που διευκόλυνε τη διαδικασία της έρευνας καθώς επιτεύχθηκε η καταγραφή των φυσιολογικών αντιδράσεων και των ενεργειών των συμμετεχόντων στο φυσικό τους περιβάλλον, χωρίς την επιφύλαξη και τη διστακτικότητα που δημιουργεί η αίσθηση ότι παρακολουθούνται.

Η παρατήρηση στο σχολικό περιβάλλον διήρκεσε έναν μήνα και μας αποκάλυψε μια πρώτη εικόνα της σχολικής πραγματικότητας. Διαπιστώθηκαν σε καθημερινή συχνότητα επιθετικές μορφές συμπεριφοράς μεταξύ των μαθητών και παρατηρήθηκε ο τρόπος αντίδρασης του εκπαιδευτικού προσωπικού. Διαπιστώθηκε δηλαδή η ύπαρξη απόκλισης και σε πολλές περιπτώσεις η ύπαρξη ανοχής και αποσιώπησης, καθώς πολλοί από τους εκπαιδευτικούς αγνοούσαν τους τσακωμούς των μαθητών, απέφευγαν να επιτηρήσουν «επικίνδυνες» περιοχές της σχολικής αυλής ή στην καλύτερη περίπτωση κατέφευγαν σε λεκτικές συστάσεις, χωρίς να ενημερώνεται ο διευθυντής του σχολείου για τα επεισόδια που συνέβαιναν.

---

³² Όπως αναφ. στο Cohen & Manion, 1994, σελ. 156

³³ Όπως αναφ. στο Hopkins, 1995, σελ. 153

Πάνω σε αυτές τις προκαταρκτικά παρατηρήσιμες συμπεριφορές, οι οποίες καταγράφονταν αναλυτικά κατά τη διάρκεια των συμβάντων, δομήθηκαν οι κύριες κατηγορίες, οι κύριοι άξονες ενδιαφέροντος για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων.

6.5.2 Η συνέντευξη

Στη δεύτερη φάση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της συνέντευξης, η οποία συμπληρώνει την τεχνική της παρατήρησης, αποσκοπώντας στην εμπάθυνση των εμπειριών των συμμετεχόντων, στη διερεύνηση των κινήτρων και στη συλλογή λεπτομερέστερων πληροφοριών για το μελετώμενο αντικείμενο.

Όπως αναφέρουν οι Cohen & Manion (1994: 374) η ερευνητική συνέντευξη έχει οριστεί ως «συζήτηση δύο ατόμων, που αρχίζει από τον συνεντευκτή, με ειδικό σκοπό την απόκτηση σχετικών με την έρευνα πληροφοριών, και επικεντρώνεται από αυτόν σε περιεχόμενο καθορισμένο από τους στόχους της έρευνας με συστηματική περιγραφή, πρόβλεψη ή ερμηνεία» (Canvell & Kahn, 1986). Η συνέντευξη ουσιαστικά αποσκοπεί στο σχηματισμό ενός «νοητικού περιεχομένου» (Mialaret, 1997: 148), επιδιώκει να αποκαλύψει πτυχές της προσωπικότητας και να αναγνωρίσει συμπεριφορές.

Ο Woods (1991: 62) θεωρεί ότι η συνέντευξη αποτελεί τον μόνο τρόπο για να προσεγγιστούν οι αντιλήψεις των ανθρώπων, «αλλά συγχρόνως είναι και ένας τρόπος για να προκαλέσεις τις καταστάσεις να συμβούν και να κινηθεί η ροή των στοιχείων». Ο Tuckman (1972)³⁴ χαρακτηρίζει τη συνέντευξη ως «είσοδο» στο μυαλό του υποκειμένου, ως «πρόσβαση σε αυτό που βρίσκεται μέσα στο κεφάλι ενός ανθρώπου» και συνεχίζει λέγοντας ότι «δίνει τη δυνατότητα να μετρηθεί τι γνωρίζει ένα άτομο (γνώση ή πληροφόρηση), τι αρέσει ή τι δεν αρέσει σε ένα άτομο (αξίες και προτιμήσεις) και τι σκέφτεται ένα άτομο (στάσεις και πεποιθήσεις)». Η συνέντευξη επιτρέπει να εισχωρήσουμε στις σκέψεις των υποκειμένων, να φωτίσουμε κρυφές πτυχές του μυαλού τους και να διαλευκάνουμε ενδεχομένως κάποιες συμπεριφορές ή στάσεις τους, για αυτό και πολύ επιτυχημένα παρομοιάζεται με το «ψάρεμα».

---

³⁴ Όπως αναφ. στο Cohen & Manion, 1994, σελ. 374

Η αποτελεσματικότητα της συνέντευξης, σύμφωνα με το Βάμβουκα (2002) εξαρτάται α) από την ικανότητα του συνεντευκτή να συνάπτει ανθρώπινες φιλικές σχέσεις με τον ερωτώμενο, β) από τη γνώση των αρχών που διέπουν τη διεξαγωγή της, και γ) από την εμπειρία και τη συνεχή εξάσκηση του συνεντευκτή.

Λαμβάνοντας υπόψη τη φύση της ερευνητικής μας μελέτης, αλλά και το ερευνητικό αντικείμενο, διαπιστώνουμε ότι η χρήση της συνέντευξης στη συγκεκριμένη φάση της έρευνας κρίνεται επιτακτική αλλά και απαραίτητη για να εξακριβωθούν και να συμπληρωθούν τα στοιχεία που συλλέχτηκαν κατά την πρωταρχική φάση της παρατήρησης, μέσω της αποτύπωσης των προσωπικών απόψεων και εμπειριών των υπό μελέτη υποκειμένων, ώστε να οδηγηθούμε στην απάντηση των ερευνητικών μας ερωτημάτων.

Όσον αφορά τη μορφή της συνέντευξης, επιλέχτηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη. Καθοριστικό κριτήριο για την επιλογή αυτού του τύπου συνέντευξης αποτέλεσε το γεγονός ότι πλεονεκτεί από άποψη ευελιξίας και προσαρμοστικότητας, παρέχοντας στον ερευνητή τη δυνατότητα να ακολουθεί τη ροή του λόγου του ερωτώμενου, αλλά και να προωθεί ταυτόχρονα τα ερωτήματα που έχουν προκύψει από το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

Η ημι-δομημένη συνέντευξη αποτελείται από προκαθορισμένες ερωτήσεις, αλλά ο τρόπος που θα διατυπωθούν, το περιεχόμενό τους και η σειρά τους μπορεί κάθε φορά να αλλάζει ανάλογα με τις ανάγκες της συζήτησης. Επιπλέον, σημαντικό πλεονέκτημα της ημι-δομημένης συνέντευξης είναι ότι παρέχει την ευχέρεια στον ερευνητή να προσθέσει, να αφαιρέσει ή να διευκρινίσει κάποιες ερωτήσεις ανάλογα με τη ροή της συνέντευξης και ανάλογα με τον τρόπο σκέψης και αντίδρασης του ερωτώμενου.

Βασικό μέλημα του ερευνητή που χρησιμοποιεί την ημι-δομημένη συνέντευξη ως τεχνική συλλογής δεδομένων αποτελεί και ο σχεδιασμός της πορείας της συζήτησης με τον ερωτώμενο. Θα πρέπει δηλαδή να καθορίσει κάποιους βασικούς θεματικούς άξονες, γύρω από τους οποίους και θα περιστρέφονται οι ερωτήσεις του. Στην περίπτωσή μας, ο στόχος και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας καθόρισαν ουσιαστικά και τις ερωτήσεις που υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, οι οποίες εντάσσονται στους ακόλουθους θεματικούς άξονες:

- i. *Βιογραφικά Στοιχεία*
- ii. *Περιγραφή και τελετουργία αποκλίνουσας συμπεριφοράς*
- iii. *Νοηματοδότηση Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς*
- iv. *Κανονιστικό καθεστώς του σχολείου*
- v. *Αντιδράσεις σχολείου – οικογένειας στην απόκλιση*

Επιδιώχθηκε οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων να κινηθούν βάση της αλληλουχίας του «χωνιού» (Cohen & Manion, 1994: 383), δηλαδή ξεκινώντας από γενικές, περιγραφικές ερωτήσεις να οδηγηθούμε στις εξειδικευμένες, σε αυτές που σχετίζονταν άμεσα με τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά ανοιχτές μη κατευθυνόμενες ερωτήσεις, οι οποίες δίνουν στον ερωτώμενο τη δυνατότητα να αναπτύξει το συλλογισμό του και τις απόψεις του ελεύθερα. Σύμφωνα με τους Cohen & Manion (1994), μάλιστα, οι ανοιχτές ερωτήσεις διακρίνονται για τα πλεονεκτήματά τους, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται η ευελιξία, ο έλεγχος των ορίων της γνώσης του ερωτώμενου, η ενθάρρυνση της συνεργασίας, η δημιουργία προσωπικής επαφής, ενώ πολλές φορές έχουν ως αποτέλεσμα μη αναμενόμενες απαντήσεις, που υποδεικνύουν καινούργιες σχέσεις και φανερώνουν νέα σχήματα.

Ο Βαβουρανάκης υποστηρίζει πώς «ένα από τα γνωρίσματα ενός ικανού συνεντευκτή είναι η δυνατότητα καλλιέργειας φιλικού κλίματος μεταξύ του ίδιου και του υποκειμένου» (1986: 57). Το στόχο αυτό εξυπηρέτησαν οι πρώτες περιγραφικές ερωτήσεις των συνεντεύξεων, οι οποίες σχετίζονταν με προσωπικές πληροφορίες και πληροφορίες για τη σχολική ζωή, επιδιώκοντας την αποφυγή του άγχους (ιδίως στην περίπτωση των μαθητών) και τη δημιουργία ευχάριστης ατμόσφαιρας. Στην περίπτωση της έρευνας μας όμως είχε ήδη εγκαθιδρυθεί μια «άτυπη» σχέση με τους ερωτώμενους καθώς είχε προηγηθεί η παρατήρηση στο σχολικό χώρο.

Η σχέση του αναπτύσσεται ανάμεσα στον συνεντευκτή και τον ερωτώμενο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ποιότητα και το πλήθος των πληροφοριών που παράγονται, επομένως και για την επιτυχία της έρευνας. Ο ερωτώμενος παρέχει προσωπικές πληροφορίες, περιγράφει προσωπικά βιώματα, εκτίθεται και απογυμνώνεται στον ερευνητή, έχει ανάγκη να νιώσει ασφάλεια και σιγουριά, για αυτό και επιζητά έναν «καλό ακροατή». Ο Kvale (1996: 128) λέει χαρακτηριστικά ότι «η γνώση επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό μέσω καλής ακρόασης, έως και “ευγενούς

αφουγκράσματος” των κόσμων των υποκειμένων, τα οποία ο ερευνητής οφείλει να έχει ενθαρρύνει να εκφραστούν. Για αυτό το λόγο ακόμα και τα πρώτα λεπτά της συνέντευξης είναι καθοριστικά».

Κάτι που κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό για την επιτυχημένη έκβαση της συνέντευξης είναι τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας. Ο ερευνητής οφείλει να τηρεί τον άγραφο δεοντολογικό κώδικα, που υπαγορεύει την παροχή όλων των απαραίτητων πληροφοριών για το αντικείμενο και τους σκοπούς της έρευνας, την γνωστοποίηση της ιδιότητας και της ταυτότητας του, και την εξασφάλιση της συναίνεσης και της οικειοθελούς συμμετοχής των ερωτώμενων στην ερευνητική διαδικασία. Απαραίτητη κρίνεται η αποφυγή της προκατάληψης και του δογματισμού, η αποφυγή της καθοδήγησης της συνέντευξης με σκοπό την αναζήτηση απαντήσεων που ενισχύουν τις προϋπάρχουσες αντιλήψεις του ερευνητή, και η εγγύηση της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας,

Τέλος, η γνωστοποίηση της χρονικής διάρκειας της συνέντευξης, καθώς και η προσωπική ευχαρίστηση του κάθε συμμετέχοντα για τη συμβολή του στην περάτωση της έρευνας (Kvale, 1996) αποτελούν βασικούς παραμέτρους μιας επιτυχημένης συνέντευξης. Για να τονίσει τον σημαίνοντα και πολύπλοκο ρόλο του ερευνητή – συνεντευκτή, ο Johnson (1984) γράφει πως είναι ο μοναδικός υπεύθυνος για τον τρόπο με τον οποίο θα φέρει σε πέρας τη συνέντευξη.

6.6 Η διεξαγωγή της έρευνας

Η επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Γυμνάσιο Πεδινής ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2010. Η αρχική προσέγγιση περιελάμβανε την γνωριμία με τον Διευθυντή του σχολείου, στον οποίο και γνωστοποιήθηκε η ταυτότητα, ο λόγος της επίσκεψης και εν μέρει ο σκοπός της έρευνάς μας³⁵.

Ο Διευθυντής αποτέλεσε και την πρώτη πηγή πληροφοριών υποδεικνύοντας το πρόβλημα της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και εκθέτοντας συγκεκριμένα συμβάντα που είχαν λάβει χώρα στο σχολείο. Το πρόβλημα εστιάστηκε σε ορισμένα παιδιά αλβανικής καταγωγής, με προβλήματα συμπεριφοράς, όπως χαρακτηριστικά μας αναφέρθηκε, τα οποία εμφανίζουν παραβατική, βίαιη και ανυπάκουη συμπεριφορά.

Το επόμενο στάδιο της έρευνας, που διήρκησε έναν μήνα (Οκτώβριος – Νοέμβριος 2010) περιελάμβανε την άμεση παρατήρηση του σχολικού χώρου και των συμμετεχόντων στις σχολικές διαδικασίες. Χρησιμοποιούμε τον όρο «συμμετέχοντες» καθώς αντικείμενο της παρατήρησης μας, βάση του ερευνητικού μας στόχου, δεν αποτέλεσαν μόνο οι μαθητές, αλλά και οι καθηγητές, ο διευθυντής και οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. Στόχος μας ήταν η καταγραφή όλων των διαδικασιών, όλων των αντιδράσεων, όλων των συμπεριφορών που σχετίζονταν με τις αποκλίνουσες συμπεριφοράς, και κατά κύριο λόγο με το σχολικό εκφοβισμό, ώστε να διαμορφωθεί μια ολιστική εικόνα της σχολικής λειτουργίας.

Καθώς γνωρίζαμε ήδη τους αποκλίνοντες μαθητές, η παρατήρηση εστιάστηκε γύρω από τα συγκεκριμένα άτομα και τις ενέργειες τους τόσο στον προαύλιο χώρο, όσο και στους διαδρόμους και τις σκάλες στον εσωτερικό χώρο του σχολείου. Κάθε φορά επιλέγονταν ο μαθητής που ήταν πιο κοντά στο οπτικό μας πεδίο και παρατηρούνταν η συμπεριφορά του. Παράλληλα καταγράφονταν οι αντιδράσεις και οι συμπεριφορές των υπόλοιπων μαθητών και των καθηγητών που βρίσκονταν κοντά του.

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας εβδομάδας, όταν πλέον το υλικό της παρατήρησης στους εξωτερικούς χώρους κρίθηκε ικανοποιητικό, μετά από άδεια των καθηγητών επιτράπηκε η παρατήρηση και στις αίθουσες διδασκαλίας. Το χρονικό διάστημα της παρατήρησης στο σχολικό χώρο οδήγησε στη δόμηση κάποιων άτυπων

---

³⁵ Στον διευθυντή του σχολείου ειπώθηκε ότι μελετάμε την ενδοσχολική βία

σχέσεων με τους μαθητές και τους καθηγητές, στην εξοικείωση και στην αποδοχή του ερευνητή³⁶ και στην αποφυγή τροποποίησης της συμπεριφοράς. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, η συμπεριφορά των συγκεκριμένων παιδιών στην αίθουσα διδασκαλίας ήταν ιδιαίτερα προκλητική (π.χ. συνεχή φασαρία, κοροϊδία ή ενόχληση των συμμαθητών) κάτι που θα μπορούσε να εξηγηθεί ως επιθυμία να προκαλέσουν το ενδιαφέρον και να στρέψουν την προσοχή του ερευνητή πάνω τους.

Μέσω της άμεσης παρατήρησης στο σχολικό περιβάλλον, οδηγηθήκαμε στη δόμηση κάποιων αρχικών τυπολογιών ατόμων, τυπολογιών γνωρισμάτων και τυπολογιών συμπεριφορών σχετικών πάντα με την απόκλιση, και διαμορφώθηκε μια πρώτη εικόνα του τρόπου λειτουργίας και αντίδρασης της σχολικής μονάδας. Σε γενικές γραμμές, διαπιστώσαμε τα είδη της αποκλίνουσας συμπεριφοράς (σχολικός εκφοβισμός – επιθετικότητα), τους συμμετέχοντες (θύτες, θύματα, παριστάμενους), τους χώρους εκδήλωσης (σχολική αυλή, διάδρομοι, σκάλες), την αντίδραση του σχολείου (ανοχή, αδιαφορία, αγνόηση, υποβάθμιση) και το κανονιστικό καθεστώς (τιμωρία, νουθεσία).

Κατά το δεύτερο στάδιο της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν, όπως αναφέρθηκε, οι συνεντεύξεις για να επιτευχθεί η διερεύνηση των απόψεων των άμεσα εμπλεκόμενων στο σχολικό περιβάλλον υποκειμένων. Για την ενίσχυση της εγκυρότητας των ευρημάτων, εφαρμόστηκε τριγωνοποίηση δεδομένων (data triangulation) μέσω της πραγματοποίησης συνεντεύξεων σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς.

Ο τρόπος επιλογής των μαθητών αποτελεί προϊόν τόσο της παρατήρησης που προηγήθηκε, όσο και των θεωρητικών γνώσεων για την ύπαρξη διαφορετικών συμμετοχικών ρόλων σε κάθε επεισόδιο εκφοβισμού. Επιλέχτηκαν λοιπόν αρχικά οι μαθητές – θύτες και οι μαθητές – θύματα, λόγω της άμεσης αναγνώρισής τους από την εμπλοκή σε περιστατικά ενδοσχολικής βίας. Οι υπόλοιποι μαθητές επιλέχτηκαν είτε τυχαία είτε γιατί κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων με τους θύτες και τα θύματα αναφέρθηκε η συμμετοχή τους (άμεση ή έμμεση) σε κάποιο συμβάν. Οι

---

³⁶ Στο σημείο αυτό να παρατηρήσουμε ότι τις πρώτες δυο εβδομάδες ούτε οι μαθητές ούτε οι καθηγητές ρώτησαν για τον λόγο ύπαρξης μου στο σχολείο, γεγονός που διευκόλυνε την έρευνα χωρίς να εγείρει ανησυχίες. Την τρίτη εβδομάδα ανακοινώθηκε από τη διεύθυνση του σχολείου ότι πραγματοποιείται μια έρευνα στα πλαίσια ενός προγράμματος από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, η οποία σχετίζονταν με τη λειτουργία του σχολείου.

τυχαία επιλεγμένοι μαθητές προέρχονταν και από τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου, και αποτελούνταν τόσο από αγόρια όσο και από κορίτσια.

Για την εξακρίβωση της χρηστικότητας των συνεντεύξεων, την αποφυγή δυσνόητων ερωτήσεων, την αφαίρεση ή την προσθήκη καινούργιων, αλλά και για την εξάσκηση στις πολύπλοκες τεχνικές που απαιτεί μια επιτυχημένη συνέντευξη, πραγματοποιήθηκαν δυο πιλοτικές συνεντεύξεις – μια σε μαθητή – θύμα και μια σε μαθητή – θύτη. Η απομαγνητοφώνηση οδήγησε στη διαπίστωση ότι απαιτούνταν η λεκτική τροποποίηση μιας ερώτησης για να γίνει πιο σαφής και ο εμπλουτισμός του ενός θεματικού άξονα με περισσότερες ερωτήσεις έτσι ώστε να δίνεται το ερέθισμα στους ερωτώμενους να ξεδιπλώσουν πιο εύκολα τις εμπειρίες τους.

Οι συνεντεύξεις³⁷ πραγματοποιήθηκαν στο χώρο του γυμνασίου, σε μια αίθουσα προορισμένη για τις συνεδριάσεις του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων, η οποία διέθετε όλα τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά (φως, ησυχία, άνεση) για τη δημιουργία φιλικής και ευχάριστης ατμόσφαιρας, ώστε οι ερωτώμενοι να νιώσουν άνετα και να εδραιωθεί η απαιτούμενη σχέση εμπιστοσύνης που θα οδηγήσει στην ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων, των σκέψεων, των εμπειριών. Ο Tuckman (1972)³⁸ θεωρεί πως καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του αισθήματος χαλάρωσης συντελεί και η ενημέρωση των ερωτώμενων για τη φύση και το σκοπό της συνέντευξης, αλλά και η πληροφόρηση για την εκτιμώμενη διάρκεια της συζήτησης.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του σχολικού ωραρίου και αφού χτύπαγε το κουδούνι για την έναρξη της διδακτικής ώρας, προκειμένου να διασφαλιστεί η απαιτούμενη ησυχία και η αποφυγή διακοπής που θα δυσχέραινε τη μαγνητοφώνηση της συνέντευξης.

Για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων ενημερώθηκαν και από την Διεύθυνση του σχολείου και από την ερευνήτρια οι καθηγητές ώστε να επιτραπεί η ωριαία άδεια στους μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι εκπαιδευτικοί ενημερώνονταν προσωπικά από την ερευνήτρια για το σκοπό της έρευνας και αφού γνωστοποιούσαν την απόφασή τους για το αν θα λάβουν μέρος στην έρευνα, στη συνέχεια προγραμματίζονταν η μέρα και η ώρα για τη διεξαγωγή της συνέντευξης. Οι

---

³⁷Με εξαίρεση δύο συνεντεύξεις με γονείς που για λόγους εργασίας δεν μπορούσαν να μεταβούν στο σχολείο, οπότε μετά από συνεννόηση μαζί τους οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι τους

³⁸Όπως αναφ. στους Cohen & Manion, 1994: 393

γονείς των μαθητών ενημερώθηκαν τηλεφωνικά από την ερευνήτρια για τον σκοπό της έρευνας³⁹ και προγραμματίστηκε η συνάντηση για τη διεξαγωγή της συνέντευξης.

Όλες οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν με μαγνητόφωνο⁴⁰, αφού πρώτα ζητήθηκε η συγκατάθεση των ερωτώμενων, βεβαιώθηκε η διασφάλιση της εχεμύθειας, της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών και τονίστηκε ότι ο λόγος της καταγραφής είναι η πιστή απόδοση και η αποφυγή παραποίησης των πληροφοριών.

Κρίνεται σκόπιμο, τέλος, να επισημανθεί ότι δημιουργήθηκαν πέντε διαφορετικοί οδηγοί συνεντεύξεων⁴¹, οι οποίοι βασίζονται στους κύριους θεματικούς άξονες και τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώσαμε. Έτσι ανάλογα με την ιδιότητα του κάθε ερωτώμενου χρησιμοποιήθηκε και ο κατάλληλος οδηγός συνέντευξης. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα μας συγκαταλέγονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Μαθητές (θύτες – θύματα – παριστάμενοι)
2. Εκπαιδευτικοί
3. Γονείς

Για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων με τους γονείς οι θεματικοί άξονες τροποποιήθηκαν και επικεντρώθηκαν στη γνώση και στην περιγραφή του επεισοδίου, στον τρόπο αντίδρασης των γονέων, στην παρηγορητική τους λειτουργία και στην άποψή τους για την κανονιστική λειτουργία του σχολείου.

---

³⁹ Να επισημανθεί στο σημείο αυτό ότι όλοι οι γονείς που συμμετείχαν, πριν ακόμη επικοινωνήσει η ερευνήτρια μαζί τους, είχαν ενημερωθεί από τα παιδιά τους για την έρευνα που πραγματοποιούνταν στο σχολείο, και δέχτηκαν με προθυμία να βοηθήσουν στη διεξαγωγή της

⁴⁰ Μόνο ένας μαθητής δε δέχτηκε να μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη. Το συγκεκριμένο παιδί επιλέχτηκε γιατί κατά τη διάρκεια της παρατήρησης μας κίνησε το ενδιαφέρον το γεγονός ότι κάθονταν συνέχεια μόνο του, δεν είχε καθόλου παρέες, και έχει ατημέλητη εμφάνιση. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης μας αποκάλυψε ότι είχε πέσει θύμα εκφοβισμού πολλές φορές στη διάρκεια των δυο χρόνων που βρίσκονταν στο σχολείο.

⁴¹ Στο παράρτημα παρατίθενται και οι πέντε οδηγοί συνέντευξης

6.7 Το προφίλ των Υποκειμένων της έρευνας

6.7.1 Οι μαθητές

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 40 μαθητές και μαθήτριες από τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Η επιλογή τους έγινε με κριτήριο το ρόλο που υιοθέτησαν και το βαθμό συμμετοχής τους στα επεισόδια εκφοβισμού που έλαβαν μέρος στο σχολικό περιβάλλον κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας.

Πιο συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι σε κάθε επεισόδιο εκφοβισμού προκύπτουν τέσσερις διαφορετικοί συμμετοχικοί ρόλοι, τους οποίους αναλαμβάνουν τα παιδιά: α. οι θύτες, αυτοί δηλαδή που εκφοβίζουν άλλα παιδιά, β. τα θύματα, δηλαδή τα παιδιά που υφίστανται εκφοβισμό, γ. οι θύτες-θύματα, τα παιδιά δηλαδή που έχουν εκφοβίσει άλλους και που έχουν υποστεί και οι ίδιοι θυματοποίηση ή το αντίστροφο, και δ. οι παριστάμενοι, τα παιδιά δηλαδή που είναι θεατές του επεισοδίου αλλά με την στάση τους είτε επιδοκιμάζουν είτε αποδοκιμάζουν τον εκφοβισμό.

Η επιτόπια έρευνα, και συγκεκριμένα η παρατήρηση, ανέδειξε ότι την κατηγορία των θυτών, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συγκεκριμένων παιδιών που αναφέρονται αναλυτικά στο θεωρητικό μέρος της μελέτης, αποτελούσαν 6 μαθητές, οι οποίοι δέχτηκαν χωρίς αντίρρηση να συμμετάσχουν στην έρευνα⁴². Στην κατηγορία των θυμάτων εντάξαμε 8 μαθητές. Η επιλογή έγινε σύμφωνα με τον βαθμό και τη χρονική διάρκεια θυματοποίησης, καθώς για να μιλήσουμε για εκφοβισμό ένα παιδί θα πρέπει να εκτίθεται επανειλημμένα και για κάποιο χρονικό διάστημα σε μορφές επιθετικής συμπεριφοράς, χωρίς να υπάρχει πρόκληση εκ μέρους του. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο στην επιλογή των συγκεκριμένων μαθητών έπαιξε η παρατήρηση που προηγήθηκε και η ενημέρωση από τον Διευθυντή του σχολείου, καθώς μερικά από τα θύματα είχαν ενημερώσει το διευθυντή για τα επεισόδια.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι υπόλοιποι 27 μαθητές και μαθήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα επιλέχτηκαν είτε με τυχαίο τρόπο, είτε γιατί κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων με τους θύτες και τα θύματα αναφέρθηκε το όνομα τους

---

⁴² Κατά την άποψή μας η προθυμία όλων των μαθητών να λάβουν μέρος στην έρευνα οφείλονταν στο γεγονός της δικαιολογημένης απουσίας από το μάθημα.

και θεωρήθηκε σημαντικό να διερευνηθεί και η προσωπική τους άποψη. Η κατηγορία των θυτών – θυμάτων δομήθηκε ουσιαστικά από μόνη της αφού πραγματοποιήθηκε η ανάλυση του υλικού των συνεντεύξεων και διαπιστώθηκαν οι μαθητές που εντάσσονται στην κατηγορία αυτή και προέρχονται, όπως γίνεται κατανοητό, τόσο από την κατηγορία των θυτών όσο και από την κατηγορία των θυμάτων.

Πίνακας 1: Η κατανομή των μαθητών κατά φύλο και κατά τάξη

Τάξη	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
<i>A'</i>	14	1	15
<i>B'</i>	13	3	16
<i>Γ'</i>	4	5	9

6.7.2 Οι καθηγητές

Όσον αφορά τους καθηγητές, κριτήριο για την επιλογή τους αποτέλεσε η σχέση εργασίας τους στο σχολείο, δηλαδή αν ήταν μόνιμοι, αναπληρωτές ή ωρομίσθιοι. Το συγκεκριμένο κριτήριο τέθηκε καθώς θεωρήθηκε ότι οι μόνιμοι καθηγητές, αυτοί δηλαδή που συμπληρώνουν το ωράριο τους και βρίσκονται κάθε μέρα στο συγκεκριμένο σχολείο, γνωρίζουν σε μεγαλύτερο και καλύτερο βαθμό τις διαδικασίες, τη λειτουργία, τις σχέσεις των μαθητών και τα επεισόδια που εκτυλίσσονται καθημερινά στο σχολικό χώρο. Καθώς όμως από τους 8 μόνιμους καθηγητές του σχολείου, οι μισοί αρνήθηκαν, το δείγμα μας αποτέλεσαν 4 μόνιμοι και 3 αναπληρωτές καθηγητές.

Πίνακας 2: Η κατανομή των καθηγητών κατά φύλο και κατά χρόνια υπηρεσίας

Χρόνια Υπηρεσίας	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
0-5	0	2	2
5-10	1	0	1
10-15	0	0	0
15 - 20	0	0	0
20 - 25	1	3	4

6.7.3. Οι γονείς

Προκειμένου να αποκτήσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα του τρόπου λειτουργίας του σχολείου και του τρόπου αντίδρασης απέναντι στην απόκλιση, αλλά και για να οδηγηθούμε σε έγκυρα αποτελέσματα, τριγωνοποιήσαμε τις πηγές των δεδομένων μας, επιλέγοντας να συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας και τους γονείς των μαθητών. Συγκεκριμένα, επιλέξαμε 5 γονείς που τα παιδιά τους είχαν πέσει θύμα εκφοβισμού στο σχολείο, επιδιώκοντας να διερευνήσουμε τις προσωπικές νοηματοδοτήσεις και την οπτική των «έμμεσα» εμπλεκόμενων με το σχολικό θεσμό γονέων.

Πίνακας 3: Η κατανομή των γονιών κατά φύλο

Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1	4	5

6.8 Η μέθοδος ανάλυσης του υλικού των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις των υποκειμένων της έρευνας απομαγνητοφωνήθηκαν, μετατράπηκαν δηλαδή σε έντυπο υλικό και υποβλήθηκαν σε επεξεργασία με τεχνικές ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου (content analysis) έχει καθιερωθεί ως μία από τις καλύτερες τεχνικές έρευνας των κοινωνικών επιστημών, καθώς αποσκοπεί, σύμφωνα με τον Berelson (1948)⁴³ «στην αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου στη γραπτή ή προφορική επικοινωνία». Η Κυριαζή τονίζει ότι «σε αντίθεση με την απλή ανάγνωση του κειμένου, η ανάλυση περιεχομένου επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση του κειμένου» (2002: 284). Γεγονός που συνεπάγεται, κατά τη συγγραφέα, την καθολική και όχι επιλεκτική εξέταση του κειμένου, τον σαφή ορισμό των κατηγοριών ταξινόμησης των δεδομένων, ώστε να καθίσταται εφικτή η επανάληψη της διαδικασίας και από άλλους ερευνητές, και την ποσοτικοποίηση των χαρακτηριστικών στοιχείων του κειμένου, που θα επιτρέπει την εξακρίβωση της σημασίας που έχουν στο ίδιο το κείμενο, αλλά και εν συγκρίσει με άλλα (Κυριαζή, 2002: 284).

Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου ορίζεται ως «μια ερευνητική μέθοδος για την υποκειμενική ερμηνεία του περιεχομένου των στοιχείων κειμένων, μέσω της συστηματικής διαδικασίας ταξινόμησης και αναγνώρισης παρόμοιων θεμάτων ή μοτίβων λόγου» (Hsieh & Shannon, 2005: 1278). Ο Mayring (2000: 2) θεωρεί ότι η ανάλυση ποιοτικού περιεχομένου αποτελεί «προσέγγιση εμπειρικής, μεθοδολογικής ελεγχόμενης ανάλυσης των κειμένων, σύμφωνα με το περιεχόμενο της επικοινωνίας, η οποία ακολουθεί τους κανόνες της ανάλυσης περιεχομένου μέσω σταδιακών βημάτων, χωρίς βιαστική ποσοτικοποίηση των δεδομένων». Επομένως με την ανάλυση περιεχομένου επιδιώκεται η ανακάλυψη αναγνωρίσιμων στοιχείων ή χαρακτηριστικών που συγκροτούν τα νοήματα του υλικού, ούτως ώστε να εξαχθούν πολύτιμα για την έρευνα συμπεράσματα.

Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τις επιστήμες της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας και της ψυχολογίας με σκοπό να διερευνηθούν οι έννοιες που κρύβονται πίσω από τα φυσικά μηνύματα (Zhang & Wildemuth, 2009) και ακολουθεί επαγωγική προσέγγιση, δηλαδή στηρίζεται στην

---

⁴³ Όπως αναφ. στο Φίλιας, 2000, σελ. 196- 197

προσεκτική εξέταση του κειμένου προκειμένου να αναδείξει τις κατηγορίες ανάλυσης του περιεχομένου.

Απαραίτητη διαδικασία κατά την ανάλυση περιεχομένου είναι η δημιουργία ενός συστήματος κατηγοριών, οι οποίες επιτρέπουν την ποσοτικοποίηση των αποτελεσμάτων και την περαιτέρω σύγκριση και επεξεργασία τους. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, μάλιστα, ότι η ανάλυση περιεχομένου ουσιαστικά βασίζεται στη διαμόρφωση κατηγοριών. Ο Αθανασίου (2000: 247) για να τονίσει τη σημαντικότητα των κατηγοριών ανάλυσης αναφέρει χαρακτηριστικά: «ο προσδιορισμός αυτών των κατηγοριών χρειάζεται προσοχή σε μια ανάλυση περιεχομένου. Είναι το πιο ουσιαστικό σημείο αυτής της προσέγγισης. Η επιτυχία της ανάλυσης εξαρτάται σημαντικά από τον επιτυχή καθορισμό μονάδων ή κατηγοριών, σύμφωνα με τις οποίες θα γίνει η απογραφή και η ταξινόμηση του υλικού της επικοινωνίας». Ενώ ο Βάμβουκας (2002: 274) επισημαίνει ότι «η αυστηρότητα των αποτελεσμάτων της διερεύνησης εξαρτάται από την αξία της ανάλυσης που χρησιμοποιείται ως βάση, δηλαδή από την ακρίβεια ταξινόμησης, που με τη σειρά της εξαρτάται από την αξία των κατηγοριών»

Οι κατηγορίες δομούνται με κριτήρια ποιοτικά, με βάση δηλαδή τα κοινά χαρακτηριστικά ή τις κοινές ιδιότητες των λέξεων, των εννοιών ή των θεμάτων που περιλαμβάνουν. Όσο περισσότερες κατηγορίες δομούνται, τόσο λεπτομερέστερη και εκτενέστερη θεωρείται και η ανάλυση του περιεχομένου. Οι ταξινομικές κατηγορίες λοιπόν κάνοντας διακριτή την ανάλυση προσδίδουν εγκυρότητα στην έρευνα.

Το σύστημα των κατηγοριών ανάλυσης που εφαρμόστηκε στο υλικό της παρούσας έρευνας προέκυψε επαγωγικά, αναδείχτηκε δηλαδή μέσα από το έντυπο υλικό των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων και ερμηνεύτηκε σε συνδυασμό με τα ερευνητικά ερωτήματα, τους αντικειμενικούς στόχους και το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

Για να οδηγηθούμε στη δόμηση κατηγοριών ανάλυσης, επιλέχτηκε αρχικά η προσεκτική και επανειλημμένη μελέτη κάθε μίας συνέντευξης ξεχωριστά, ώστε να αντιληφθούμε την προσωπικότητα, το «προφίλ» του κάθε συμμετέχοντα. Έπειτα, οι συνεντεύξεις, των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονιών, μελετήθηκαν σε σύγκριση μεταξύ τους για να διαπιστωθούν ομοιότητες και κοινά εννοιολογικά χαρακτηριστικά με βάση τα κυρίαρχα θέματα έτσι όπως αναδύονταν από το κείμενο.

Ως βασική μονάδα καταγραφής των δεδομένων, το τμήμα δηλαδή του κειμένου που χρησιμοποιήθηκε ως βάση για την κατηγοριοποίηση των δεδομένων (Κυριαζή, 2002: 289) ορίστηκε το «θέμα», το οποίο μπορεί να αποτελείται από μερικές λέξεις είτε από ολόκληρη πρόταση. Στη θεματική ή σημασιολογική ανάλυση ως ενότητα λαμβάνεται η σημασία της ομάδος λέξεων και βασίζεται στην ιδέα ότι «ο λόγος είναι μια συμπεριφορά δηλωτική και αποκαλυπτική των κέντρων ενδιαφέροντος, γνωμών, πεποιθήσεων, φόβων και γενικά των συγκινησιακών καταστάσεων του ατόμου ή μιας ομάδος» (Uhrug, 1974: 15)⁴⁴. Σύμφωνα με το Βάμβουκα (2002: 272) η θεματική ανάλυση επιτρέπει «την λειτουργικοποίηση των ανεξαρτήτων μεταβλητών, την εξουδετέρωση των επιδράσεων ορισμένων παρασιτικών μεταβλητών και την ποσοτικοποίηση των αποτελεσμάτων».

Λαμβάνοντας υπόψη τους κανόνες της αντικειμενικότητας, της εξαντλητικότητας, της καταλληλότητας και του αμοιβαίου αποκλεισμού (Βάμβουκας, 2002: 274), η λεπτομερής και επανειλημμένη μελέτη του υλικού των συνεντεύξεων οδήγησε στη διαμόρφωση του ακόλουθου συστήματος θεματικών κατηγοριών και υποκατηγοριών ανάλυσης περιεχομένου:

1. Η Αποκλίνουσα Συμπεριφορά στο σχολικό χώρο

Στην κατηγορία αυτή εξετάζονται τα επεισόδια αποκλίνουσας συμπεριφοράς που εκδηλώνονται στη συγκεκριμένη σχολική μονάδα, και συγκεκριμένα μελετώνται τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στα οποία εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα οι μαθητές του Γυμνασίου Πεδινής.

1.1. Κυριότερες Μορφές

Στην υποκατηγορία αυτή της αποκλίνουσας συμπεριφοράς αναλύονται οι μορφές εκφοβισμού που υφίστανται οι μαθητές στο σχολείο, λαμβάνοντας υπόψη τις προσωπικές εμπειρίες των θυμάτων, των παρισταμένων και των καθηγητών. Επιπλέον, εξετάζεται αν η αναγνώριση των περιστατικών ενδοσχολικής βίας από τους εκπαιδευτικούς συνάδει με τα εκτυλισσόμενα επεισόδια στο σχολικό χώρο.

---

⁴⁴ Όπως αναφ. στο Βάμβουκας, 2002, σελ. 271.

1.2. Αίτια

Στην περίπτωση αίτια εξετάζονται οι παράμετροι που συντελούν στην εκδήλωση του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας και πιο συγκεκριμένα αναλύεται η καθοριστική επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος, της ομάδας των συνομηλίκων, του κοινωνικοπολιτισμικού υπόβαθρου των μαθητών και της τηλεόρασης, ενώ αναγνωρίζεται και η συμβολή του σχολείου σαν θεσμού στην εκδήλωση της απόκλισης των νεαρών μαθητών.

1.3. Τρόπος Νοηματοδότησης

Στην υποκατηγορία αυτή αναλύεται η προσωπική ερμηνεία και ο τρόπος που κατανοούν τις εκφοβιστικές συμπεριφορές οι άμεσα μετέχοντες στις σχολικές διαδικασίες, δηλαδή οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις διαφοροποιημένες ερμηνείες που δίνουν οι θύτες και τα θύματα του εκφοβισμού.

1.4. Στρατηγικές Νομιμοποίησης

Στο χώρο του σχολείου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ισχύουν συγκεκριμένοι κανόνες η παραβίαση των οποίων επιφέρει και τις ανάλογες κυρώσεις. Στη συγκεκριμένη υποκατηγορία αναλύονται οι στρατηγικές που εφευρίσκουν οι παραβατικοί μαθητές, οι θύτες του εκφοβισμού, προκειμένου να νομιμοποιήσουν τη συμπεριφορά τους παρουσιάζοντάς την ως νόμιμη μαθητική συμπεριφορά, επιδιώκοντας την αποφυγή της επιβολής τιμωρίας.

1.5. Η Συνομοσία της Σιωπής

Στην υποκατηγορία αυτή εξετάζονται οι λόγοι που οδηγούν τους μαθητές στην ανοχή του εκφοβισμού και στην αποσιώπηση των επεισοδίων. Πέρα όμως από τα θύματα που σιωπούν κυρίως από φόβο, η τήρηση του νόμου της σιωπής υιοθετείται και από τους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη διαιώνιση του κλίματος τρομοκρατίας.

2. Η Λειτουργία του Σχολείου

Στην κατηγορία αυτή αναλύεται ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου και ειδικότερα ο τρόπος με τον οποίο ο σχολικός οργανισμός αντιμετωπίζει την αναπτυσσόμενη στους κόλπους του απόκλιση. Μέσα από τη διερεύνηση των

απόψεων των υπό μελέτη υποκειμένων αναδύεται η εικόνα ενός σχολείου που αδυνατεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την αποκλίνουσα συμπεριφορά των μαθητών, εξαιτίας της θεσμικής αποδιοργάνωσης, της ανεκτικότητας και της λειτουργικής χαλαρότητας που το διακρίνει.

2.1. Κανονιστικό Καθεστώς

Στη συγκεκριμένη υποκατηγορία διερευνήθηκε η γνώση των μαθητών για το κανονιστικό σύστημα και οι απόψεις τους για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου. Η παραβίαση των σχολικών κανονισμών προέρχεται ωστόσο τόσο από την πλευρά των μαθητών, που εν γνώσει τους παρανομούν εμπλεκόμενοι σε εκφοβιστικά επεισόδια, όσο και από την πλευρά των καθηγητών που δεν πραγματοποιούν τις υποχρεωτικές εφημερίες, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο στους μαθητές να παρανομούν ανεξέλεγκτα.

2.2. Αντίδραση στην Απόκλιση

Στο σημείο αυτό καταγράφονται οι απόψεις των άμεσα εμπλεκόμενων στο σχολικό χώρο, των μαθητών και των εκπαιδευτικών, αναφορικά με τον τρόπο που το σχολείο αντιμετωπίζει τις αποκλίνουσες συμπεριφορές. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι διαμετρικά αντίθετες απόψεις των μαθητών και των καθηγητών αναφορικά με τη χρήση της αποβολής, ως μέσο τιμωρίας και συνετισμού των παραβατικών μαθητών.

2.3. Στοχοποίηση και Ετικετοποίηση των Μαθητών

Στη υποκατηγορία αυτή γίνεται αναφορά στην απόδοση χαρακτηρισμών στους μαθητές που εμπλέκονται κατά κανόνα ως θύτες σε επεισόδια σχολικού εκφοβισμού. Οι μαθητές θύτες κάνουν λόγο για τον τρόπο που τους έχει επικολληθεί η ετικέτα του «κακού» παιδιού και για τις συνέπειες που επιφέρει η στοχοποίηση αυτή στη σχολική τους ζωή. Ο στιγματισμός των παραβατικών μαθητών και η διαφοροποιημένη αντιμετώπιση που αποδέχονται αποτελεί μάλιστα κοινή γνώση σε ολόκληρο το σχολείο.

2.4. Χαλαρότητα και Αναποτελεσματικότητα

Στην υποκατηγορία αυτή αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους η παρεμβατική πολιτική που υιοθέτησε ο σχολικός οργανισμός στην προσπάθεια αντιμετώπισης της μαθητικής απόκλισης αποδείχτηκε αναποτελεσματική και ανεπαρκής.

3. Τρόποι Διαχείρισης της Σχολικής Απόκλισης

Στην τρίτη και τελευταία κατηγορία ανάλυσης περιεχομένου παρουσιάζονται οι ενδεδειγμένες λύσεις που προτείνουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της ενδοσχολικής βίας. Ουσιαστικά προτείνονται δύο διαμετρικά αντίθετες τακτικές: η επιβολή της αυστηρότερης των ποινών, δηλαδή η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος στους θύτες του σχολικού εκφοβισμού και η προσπάθεια για την αποτελεσματική ενσωμάτωση των παραβατικών μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.

3.1. Η Περιθωριοποίηση και η Απόρριψη

Η ακραία ποινή της αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος στους παραβατικούς μαθητές, όπως αναλύεται στην υποκατηγορία αυτή, πηγάζει από την επιθυμία των θυτών να απαλλαγούν οριστικά από τον κίνδυνο του εκφοβισμού. Μάλιστα η λύση αυτή προσφέρει ηθική δικαίωση και ικανοποίηση στα θύματα, ενώ υποστηρίζεται και από μια μερίδα μαθητών και καθηγητών, οι οποίοι θεωρούν την ποινή αυτή ως την ύστατη ελπίδα για τη λύση του προβλήματος.

3.2. Η Παιδαγωγική Προσέγγιση της Σχολικής Ένταξης

Στην υποκατηγορία αυτή, λαμβάνοντας ως δεδομένη την αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος να ενσωματώσει αποτελεσματικά τους παραβατικούς μαθητές, προτείνεται μια πιο ανθρωπιστική προσέγγιση του σχολείου, η οποία αποσκοπεί στην κατάρριψη των σχολικών διαχωρισμών, στην αποδόμηση του στίγματος των παραβατικών μαθητών και στην εγκαθίδρυση σχέσεων εμπιστοσύνης. Απαραίτητη στην προσπάθεια αυτή κρίνεται και η συμβολή της οικογένειας.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Η ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΧΩΡΟ

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί μια όψη της νεανικής επιθετικότητας που εκδηλώνεται μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Η ειδοποιός διαφορά του από τις υπόλοιπες μορφές της επιθετικής συμπεριφοράς έγκειται στο ότι περιλαμβάνει απρόκλητες και επαναλαμβανόμενες ενέργειες, που ενέχουν διαφορά εξουσίας και δύναμης ανάμεσα στους εμπλεκόμενους, καθώς το θύμα δεν είναι σε θέση να υπερασπιστεί ικανοποιητικά τον εαυτό του (Smith & Brain, 2000).

Προχωρήσαμε στην εννοιολογική αυτή διευκρίνιση καθώς στο μέρος αυτό της εργασίας θα πραγματοποιηθεί η παρουσίαση της ευρημάτων, που προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων των υποκειμένων της έρευνας. Καθώς μάλιστα πραγματοποιήσαμε μια μελέτη περίπτωσης εξετάζοντας τον τρόπο λειτουργίας ενός συγκεκριμένου σχολείου, διερευνήσαμε την εκδήλωση της μαθητικής επιθετικότητας στο σύνολό της, εστιάζοντας ιδιαίτερα στα μεμονωμένα επεισόδια σχολικού εκφοβισμού.

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύοντας τα προσωπικά βιώματα των συμμετεχόντων, έτσι όπως αναδύθηκαν από το υλικό των συνεντεύξεων, θα διαπιστώσουμε την έκταση, τις μορφές και τα αίτια, αλλά και τον προσωπικό τρόπο νοσηματοδότησης του σχολικού εκφοβισμού. Ξεδιπλώνοντας τις προσωπικές εμπειρίες θα αναγνωρίσουμε κρυφούς κανόνες που υποχρεώνουν τους μαθητές να υπομένουν σιωπώντας, καθώς και πρωτόγνωρες στρατηγικές που επιτρέπουν την εμφάνιση και την άσκηση της ενδοσχολικής βίας κάτω από το πέπλο της νομιμότητας.

7.1 Κυριότερες Μορφές

Όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό μέρος, οι κυριότερες μορφές που λαμβάνει ο σχολικός εκφοβισμός είναι: α. ο σωματικός, δηλαδή οι σωματικές επιθέσεις π.χ. χτυπήματα, σπρωξίματα, κλωτσιές, μπουνιές, β. ο λεκτικός, που περιλαμβάνει άμεσα και επαναλαμβανόμενα πειράγματα, γλεουσμούς, απειλές, ειρωνείες, κοροϊδίες, βρισιές, γ. ο κοινωνικός – συναισθηματικός, που περιλαμβάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό από την ομάδα των συνομηλίκων, τη διάδοση ψευδών φημολογιών, τα κακόβουλα και κακοήθη σχόλια, αποσκοπώντας στη μείωση του κοινωνικού προφίλ του θύματος, δ. ο σεξουαλικός, που ουσιαστικά παίρνει την διάσταση της σεξουαλικής παρενόχλησης και προκαλεί ντροπή στο θύμα, ε. ο ρατσιστικός, που στρέφεται στα άτομα που έχουν διαφορετική καταγωγή και εθνικότητα, και στ. ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, όπου ο δράστης χρησιμοποιεί ηλεκτρονικά μέσα για να τρομοκρατήσει ή να απειλήσει το θύμα.

Από την ανάλυση του υλικού των συνεντεύξεων με τα θύματα διαπιστώθηκε ότι ο εκφοβισμός που επανειλημμένα είχαν υποστεί στο γυμνάσιο ήταν κατά κύριο λόγο ο σωματικός, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται από τα παρακάτω αποσπάσματα:

«όπως είμαι εκεί με τα υπόλοιπα παιδιά έρχεται αυτός εκεί και αρχίζει να με βαραίει κλωτσιές και τέτοια άλλα πράγματα. Εγώ δεν του έκανα ποτέ τίποτα και χωρίς κανένα λόγο αυτός...»

[1:1]⁴⁵, Μαθητής, Θύμα

«μου το κάνει από πέρυσι στην έκτη, ήμασταν σε διαφορετικά τμήματα αλλά αυτός ερχόταν εκεί και με ενοχλούσε»

[1:2], Μαθητής, Θύμα

«ε πολλές φορές στα καλά καθούμενα με βάρανε χωρίς λόγο»

«εκεί που προχωρώ ή πάω να μπω μέσα στην τάξη έρχεται ένα από αυτά τα παιδιά και με βαραίει... στο χέρι εδώ στο νεύρο, στο πόδι, παντού...»

[3:2], Μαθητής, Θύμα

«με χτυπάει συνέχεια ο Ντεσιόν»... «έρχεται εκεί που κάθομαι και με ενοχλεί, με χτυπάει»

«Με χτυπάει μάλλον επειδή αυτός έκανε παρέα με τον Τζεντίλ και τώρα κάνω παρέα με τον Τζεντίλ, μπορεί για αυτό. Επειδή του πήρα την παρέα, δεν έχει γίνει κάτι άλλο»

[2:1], Μαθητής, Θύμα

«όχι δυνατά... ε.. καμιά κλωτσιά μου δίνει, καμιά σφαλιάρα, αλλά δεν του δίνω σημασία»

«με στεναχωρεί γιατί όπου και να πάω εγώ θα έρθει εκεί και αυτός»

---

⁴⁵ Οι αριθμοί στις αγκύλες δηλώνουν ο πρώτος τον αριθμό της συνέντευξης και ο δεύτερος τον αριθμό της σελίδας στο κείμενο που προέκυψε μετά την απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης

[2:2], Μαθητής, Θύμα

«ότι είμαι πιο αδύναμος, έτσι πιστεύει αυτός ότι είναι πιο δυνατός και καταλαβαίνετε, με χτυπάει για να δείξει ότι έχει κάποια δύναμη. Για παράδειγμα προχτές είχε πάρει το εσωτερικό από τον αναπτήρα και μου έκανε εδώ στο χέρι σαν ηλεκτροσόκ. Εγώ μίλαγα με ένα άλλο παιδί και αυτός πήγε και μου το έκανε, χωρίς να του κάνω κάτι...»

[4:2], Μαθητής, Θύμα

«να τουλάχιστον 8- 10 παιδιά το έχουν κάνει.. Ο Ραφαήλ, ο Ζίμπερης, ο Τζεντίλ, ο Βαλάντης, ο Ναβρόζογλου και πολλοί άλλοι»

[6:2], Μαθητής, Θύμα

«καθόμασταν στον διάδρομο με τους φίλους μου και μιλούσαμε και ήρθε εκεί και με έσπρωξε και του είπα να σταματήσει. Με ξαναχτυπάει και του λέω σκάσε και συνέχιζε, και του έλεγα σκάσε και με ξαναβαράει...»

[5:2], Μαθητής, Θύμα

«ήμασταν στην αυλή και ο Μιχάνας είχε χτυπήσει τον Ραφαήλ πολύ άσχημα, και τέλος πάντων, και επειδή είχε θυμώσει ο Ραφαήλ ήθελε και αυτός κάποιον να χτυπήσει και με έπιασε εμένα από τον λαιμό για να τον χτυπήσω και εγώ..... δεν είναι μόνο αυτό το περιστατικό, συμβαίνουν πολλά»

[6:2], Μαθητής, Θύμα

«Μερικά παιδιά δεν φωνάζουν, είναι οι αδύναμοι του σχολείου. Για παράδειγμα εγώ είμαι ένα από αυτά τα χαζά τα παιδιά, από τα βλαμμένα, όπως πιστεύουν αυτοί, που είναι φυτό και τέτοια»

[6:4], Μαθητής, Θύμα

Προκύπτει, λοιπόν, ότι τα θύματα υφίστανται φυσική βία, και κυρίως κλωτσιές, σφαλιάρες, χτυπήματα και ενοχλητικά σωματικά πειράγματα, τα οποία ουσιαστικά ξεκινάνε χωρίς να υπάρχει πρόκληση από το θύμα. Το θύμα δεν μπορεί να εξηγήσει για ποιο λόγο του συμπεριφέρονται με αυτό τον τρόπο. Η επαναλαμβανόμενη φύση του εκφοβισμού, η πρόθεση του δράστη να βλάψει το θύμα και η ανισσοροπία δύναμης γίνονται εμφανή και από τις αφηγήσεις των θυμάτων.

Διαπιστώνεται επίσης ότι τα θύματα συνήθως είναι αγόρια, γεγονός που συμφωνεί με τα ερευνητικά δεδομένα για τις διαφυλικές διαφορές στον εκφοβισμό, σύμφωνα με τα οποία τα αγόρια ασκούν περισσότερο φυσικό εκφοβισμό από τα κορίτσια και αντίστοιχα γίνονται συχνότερα θύματα αυτού του τύπου βίας (Boulton et al.,2001; Espelage & Swearer, 2003; Olweus, 1993; Sharp & Smith, 1994).

Μια άλλη μορφή εκφοβισμού που διαπιστώνεται είναι η λεκτική, η οποία περιλαμβάνει ουσιαστικά απειλές για σωματικό εκφοβισμό μετά τη λήξη του

σχολικού ωραρίου, βρισιές, κοροϊδευτικά σχόλια, που σκοπό έχουν να ταπεινώσουν ή να γελοιοποιήσουν τις ενδεχόμενες αδυναμίες των θυμάτων, αποβλέποντας στην κυριαρχία και επιβολή των θυτών στα ανυπεράσπιστα θύματα. Σε αυτές τις φραστικές επιθέσεις διαπιστώνουμε ότι πρωταγωνιστές είναι για άλλη μια φορά τα αγόρια (Barnett et al., 2004). Χαρακτηριστικά:

«στην Αθήνα με το που ήρθα από Ρωσία δεν είχα πρόβλημα με τις παρέες, ενώ εδώ πέρα κοροϊδεύουν πολύ...»

[3:2], Μαθητής, Θύμα

«τους έχω πει ότι αυτό δεν μου αρέσει» .... «με κοροϊδεύουν μετά»

[3:2], Αγόρι, Θύμα

«με πειράζουν συνέχεια και επειδή στην τάξη δεν έχω που να κάτσω, κάθομαι με ένα παιδί που με βρίζει μέσα στην τάξη, που μου μιλάει συνέχεια ενώ εγώ θέλω να παρακολουθήσω, του λέω να σταματήσει και αυτός με βρίζει»

[3:3], Μαθητής, Θύμα

«με βρίζει, με λέει αδερφή και άλλα»

[1:1], Μαθητής, Θύμα

«Και προχτές στην εκδρομή που με κοροϊδευε ο Ρομέο...»

[1:2], Μαθητής, Θύμα

«επειδή είναι πιο μεγάλοι, παίζουνε τον μάγκα, κοροϊδεύουνε και τέτοια»

«με βρίζουν στα αλβανικά»

[5:2], Μαθητής, Θύμα

«Ο Γκεντιάν μας είχε πει ότι έτσι και το πείτε θα σας χτυπήσω έξω»

[6:2], Μαθητής, Θύμα

«Με κοροϊδευε στην αρχή που είχα έρθει. Με έλεγε χοντρό, χαζό, ηλίθιο. Δεν ξέρω γιατί, έτσι του κάπνισε»

[8:1], Μαθητής, Θύμα

είχα στο διάλειμμα ένα μπαλάκι τένις και το πέταξα και μου λέει ο Λάμπρος «άντε ρε παλιοχοντρέ, ηλίθιε φέρε το μπαλάκι»

[8:2], Μαθητής, Θύμα

Από την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων διαπιστώθηκε και μια τρίτη μορφή εκφοβισμού, ο σεξουαλικός, προερχόμενος από αγόρι θύτη επιδιώκοντας την προβολή, την επίδειξη του ανδρισμού και της δύναμής του, και ενδεχομένως την υποτίμηση του γυναικείου φύλου.

«ας πούμε μας λέει έλα να σου δείξω ποιος είμαι, και καλά έλα στο μπάνιο να σου δείξω ποιος είμαι και όταν του πεις φύγε από δω έρχεται και καλά και σου κάνει κάτι έτσι με το πόδι»

[7:2], Μαθήτρια, Θύμα

«έχω δει να κάνει και κάτι άλλο. Που κατέβασε τα παντελόνια για να μου δείξει τι παραπάνω έχει»... «ήξερα ότι δεν θα κάνει τίποτα, αλλά νευρίασα και προσβλήθηκα»

[7:2], Μαθήτρια, Θύμα

Μάλιστα ο σεξουαλικός εκφοβισμός από το συγκεκριμένο θύτη επιβεβαιώνεται και από τη συνέντευξη μιας άλλης μαθήτριας, όπου σκιαγραφείται η προσπάθεια του θύτη να επιβληθεί και να αναδείξει τον ανδρισμό του με τη χρήση υβριστικών λέξεων και πράξεων σεξουαλικού εξευτελισμού:

«ο Λάμπρος πριν λίγες μέρες έρχεται μέσα στην τάξη μας με τσαμπουκά. Στην αρχή δεν του είπαμε να βγει έξω βέβαια, αλλά μετά ξεκίνησε και μας έβριζε, έσπρωχνε τα θρανία, τις καρέκλες και πήγε πάνω σε μια κοπέλα, της άνοιξε τα πόδια, του είπα στη συνέχεια να φύγει, ήρθε από πάνω μου με τσαμπουκά και καλά να με χτυπήσει και τρόμαξα γιατί έχει και έναν όγκο, και ήρθε κάποιος, δεν θυμάμαι ποιος ήταν και τον είδε και μετά πήγαμε και το είπαμε στον κύριο Νότη και του είπα κάποια πράγματα»

[7:1, 7:2], Μαθήτρια

« Ας πούμε ο Λάμπρος βρίζει πάρα πολύ τα κορίτσια, όλα τα κορίτσια» ..... χυδαία συνήθως. Και μια φορά που του λέω γιατί βρίζεις, τι παραπάνω έχεις εσύ από μένα, πήγε να γδυθεί και άρχισαν να τσιρίζουν τα άλλα κορίτσια»

[7:2], Μαθήτρια

Ωστόσο από την ανάλυση των συνεντεύξεων των εκπαιδευτικών διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν μόνο τη σωματική και λεκτική μορφή της σχολικής βίας και στις περισσότερες περιπτώσεις μάλιστα δεν είναι καν οι ίδιοι αυτόπτες μάρτυρες των επιθετικών επεισοδίων, αλλά έχουν ενημερωθεί εκ των υστέρων από τους μαθητές για την εκδήλωση του συμβάντος στο σχολικό χώρο.

«δεν ξέρω, δεν το έχω σκεφτεί. Είναι το νταηλικί και η μαγκιά. Είναι ο εκφοβισμός των πιο μικρών μαθητών και οι φραστικές απειλές, και οι σωματικές απειλές, τα σπρωξίματα που βλέπουμε κάθε τρεις και λίγο, που καμιά φορά γίνονται και επικίνδυνα. Οι απειλές από ότι ξέρω για το συγκεκριμένο σχολείο συνεχίζονταν και το απόγευμα, δηλαδή δεν σταματούσαν μόνο στην απειλή. Υπάρχει «παράσταση της μαγκιάς».

[2:1], Καθηγήτρια

«σχολική βία πιστεύω ότι είναι η βιαιότητα μεταξύ των μαθητών. είναι το ξύλο, οι φραστικές απειλές, αυτά. Γιατί και η φραστική απειλή είναι βία. Στα 24 χρόνια υπηρεσίας μου δεν έχει πέσει στην αντίληψη μου κάποια άλλη μορφή βίας μεταξύ μαθητών»

[3:2], Καθηγήτρια

«δεν έχει συμβεί κάτι μπροστά μου, ευτυχώς, γιατί δεν είναι και το πιο ευχάριστο ένα τέτοιο επεισόδιο»

[3:3], Καθηγήτρια

«περιλαμβάνει επιθετικές συμπεριφορές, χειροδικίες. Έχουν γίνει φαινόμενα χειροδικίας και ένα άλλο θέμα σαν εκφοβισμός είναι οι απειλές»....

[5:1], Καθηγητής

«φέτος όχι, πέρυσι τους έπιασα εγώ»

[5:2], Καθηγητής

«είναι και φραστική και σωματική βία. Τα περισσότερα παιδιά απειλούν «θα σε φτιάξω, θα σε κάνω». Όταν βρίσκουν τον αδύναμο εκείνον «τρώνε», όπως ακριβώς και τα ζώα. Τους αρέσει να δημιουργούν φόβο»

[6:1], Καθηγητής

Το συμπέρασμα αυτό συνάδει με ερευνητικά δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία οι εκπαιδευτικοί τείνουν να αναγνωρίζουν το σωματικό και το λεκτικό εκφοβισμό, ενώ δυσκολεύονται ιδιαίτερα να διαπιστώσουν τις μορφές του συναισθηματικού εκφοβισμού, π.χ. την κοινωνική απομόνωση και τη διάδοση κακόβουλων φημολογιών (Hazler et al., 2001). Μάλιστα σε μια έρευνα των Leff, Patterson, Kupersmidt και Power (1999), οι εκπαιδευτικοί κατάφεραν να αναγνωρίσουν λιγότερους από μισούς από τους μαθητές, τους οποίους οι συμμαθητές τους αναγνώριζαν ως συχνά θύματα και θύτες εκφοβισμού.

7.2. Αίτια

Σύμφωνα με τα δεδομένα των συνεντεύξεων οι αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου του εκφοβισμού μπορούν να αναζητηθούν σε πολλούς παράγοντες. Κυρίαρχο ρόλο, ωστόσο, φαίνεται να παίζει το οικογενειακό περιβάλλον και ο τρόπος ανατροφής των παιδιών. Το οικογενειακό υπόβαθρο είναι εξαιρετικά σημαντικό καθώς αποτελεί το πρώτο περιβάλλον όπου κοινωνικοποιείται το άτομο. Πολλές ερευνητικές μελέτες, μάλιστα, εστιάζουν στον τρόπο με τον οποίο οι μέθοδοι ανατροφής και πειθαρχίας που επιλέγουν οι γονείς, επηρεάζουν την εκδήλωση εκφοβιστικών συμπεριφορών στο χώρο του σχολείου.

Αυτή τη σπουδαιότητα του οικογενειακού περιβάλλοντος φαίνεται να αναγνωρίζουν τόσο οι καθηγητές και οι γονείς, όσο και οι ίδιοι οι μαθητές. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«Ίσως φταίνε και οι οικογένειες, γιατί αν κρίνω και από τους γονείς δεν είναι γονείς που έρχονται στο σχολείο. Οι γονείς παίζουν ρόλο. Άλλοι δεν έρχονται καν να πάρουν τους βαθμούς. Αν είχαμε μια συνεργασία με τους γονείς πιστεύω θα ήταν καλύτερα τα πράγματα»

[1:1], Καθηγήτρια

«εγώ πιστεύω ότι η σχολική βία ξεκινά από την οικογένεια. Η αρχή και το τέλος πιστεύω είναι η οικογένεια και το περιβάλλον που μεγαλώνει το παιδί»

[6:1], Καθηγητής

«...μπορεί να φταίει και η οικογένεια, γιατί πιστεύω ακράδαντα ότι ξεκινάει πρώτα μέσα από το σπίτι...»

[5:1], Καθηγητής

«πιστεύω ότι για όλα ευθύνεται η οικογένεια, από εκεί ξεκινάνε όλα. Όταν οι γονείς δουλεύουν όλη μέρα και δεν έχουν καμία σχέση με τα παιδιά τους, όταν δεν γνωρίζουν τι γίνεται στο σχολείο. Τα παιδιά μιμούνται ότι βλέπουν, πιθανόν να υπάρχουν και οικογενειακά προβλήματα, ζυλοδαρμοί, βία στο σπίτι»

[4:2], Μητέρα Θύματος

«ίσως ο τρόπος που μεγαλώνουν και το τι βιώνουν μέσα από το σπίτι τους. Πώς μεγαλώνουν από εκεί και πέρα έξω. τα παιδάκια αυτά έχουν μεγαλώσει μαζί με τα δικά μου. Νομίζω δεν υπήρχε ενδιαφέρον από την οικογένεια για το που είναι και τι κάνει. Όταν έβγαζα τα παιδιά στην παιδική χαρά ήταν και αυτά μόνα τους, πάντα μόνα τους, ποτέ οι γονείς μαζί, ποτέ ποτέ»

[5:3], Μητέρα Θύματος

«η οικογένεια βασικά, τι άλλο; Και η τηλεόραση βέβαια. Τώρα στην οικογένεια πέρα από το τι βλέπουν αν γίνεται κάτι κάθε μέρα; Όταν μου είπε για αυτή την ιστορία με το παιδί που τον έπιασε από τον λαιμό θα μπορούσα και εγώ να του πω «πήγαινε και πλάκωσέ τον στο ξύλο, το κωλόπαιδο, το έτσι το αλλιώς», οπότε δεν φταίει η οικογένεια εκεί; Εγώ του είπα μακριά. Εσύ μακριά.»

[3:2], Πατέρας Θύματος

«θεωρώ ότι έτσι έχουν μάθει από το σπίτι τους.»

[4:3], Μαθητής

«δεν ξέρω. Πρέπει να ευθύνεται η οικογένεια γιατί άμα βλέπουν αυτά στο σπίτι, όλη η συμπεριφορά των παιδιών οφείλεται στο τι γίνεται σπίτι. Άμα βλέπεις στο σπίτι να χτυπιούνται φυσικό είναι να το κάνουν και αυτά ή να βρίζουν φυσικό είναι να βρίζουν και τα παιδιά. Και οτιδήποτε και να γίνει στο σπίτι φυσικό είναι να το κάνουν και αυτά»

[16:2], Μαθήτρια

«εγώ νομίζω ότι μερικά παιδιά προέρχονται από οικογένειες προβληματικές»

[26:2], Μαθήτρια

«το να παίζει κάποιος ξύλο, να μαλώνει και να εκφοβίζει παίζει ρόλο και η αγωγή από το σπίτι, το πώς τον μαθαίνουν από το σπίτι. Αν τον βαράνε ή του μαθαίνει, για παράδειγμα, ο πατέρας του να βαράει άλλα παιδιά και του λέει βάρια τον, βάρια τον τότε και το παιδί αυτό θα κάνει»

[8:3], Μαθητής, Θύμα

Η επίδραση της ομάδας των συνομηλίκων κατά την περίοδο της εφηβείας αποδεικνύεται ιδιαίτερα καθοριστική για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Η έμφυτη ανάγκη των παιδιών να ταυτιστούν με την ομάδα των συνομηλίκων για να δομήσουν την προσωπική τους ταυτότητα, να γίνουν αποδεκτοί και να καθιερώσουν τη θέση τους στο κοινωνικό σύνολο, οδηγεί πολλές φορές στην άκριτη υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών. Σύμφωνα με τον Olweus (1999), οι έφηβοι είναι περισσότερο πιθανό να εκδηλώσουν επιθετική συμπεριφορά, όταν έχουν ως πρότυπο έναν ανήλικο ο οποίος επιδεικνύει επιθετική στάση. Η σύνδεση αυτή ανάμεσα στην ομάδα των συνομηλίκων και την εκδήλωση εκφοβισμού εντοπίζεται και στα λεγόμενα των συμμετεχόντων:

«Πάντως, λόγω προσωπικής εμπειρίας, οι παρέες είναι πάρα πολύ σημαντικές και ξεπερνούν και την δύναμη των γονιών σε αυτές τις ηλικίες»

[2:1], Καθηγήτρια

«Πέρα από την εφηβεία λόγω της ηλικίας που έχουν, που επιθυμούν να ταυτιστούν με τους συνομηλίκους...»

[4:1], Καθηγήτρια

«μάλλον η οικογένεια και οι παρέες που κάνουν»

[7:2], Μαθήτρια

«Αλλά και οι φίλοι παίζουν ρόλο, δηλαδή τι παρέες κάνουν, αν έχουν μπλέξει...»

[23:4], Μαθητής

«μάλλον θέλουν να τραβήξουν την προσοχή κάποιων παιδιών, δηλαδή αυτοί που εκφοβίζουν μάλλον δεν έχουν πολλούς φίλους και προσπαθούν με αυτόν τον τρόπο να τραβήξουν την προσοχή κάποιων άλλων παιδιών. Και αυτός ο τρόπος δεν είναι σωστός για να κάνεις φίλους»

[27:3], Μαθητής

Οι μαθητές και οι καθηγητές φανερώνουν μια ακόμη αιτία για την εκδήλωση του εκφοβισμού. Αναφέρουν δηλαδή την ύπαρξη διαφορών και αντιζηλιών ανάμεσα στα «αλβανάκια» και στα «ελληνάκια», η επίλυση των οποίων οδηγεί ενδεχομένως σε εκφοβιστικές ενέργειες. Ωστόσο φανερώνεται και μια κατηγοριοποίηση των μαθητών σε δύο ομάδες: τους ντόπιους και τους ξένους. Οι ξένοι αδυνατούν να ενσωματωθούν στο σχολικό σύστημα, απομονώνονται, περιθωριοποιούνται και αντιδρούν στον αποκλεισμό χρησιμοποιώντας τη σωματική τους δύναμη και τη βία:

«Το μόνο που υπάρχει εδώ είναι αυτά τα παιδάκια που δεν μπορούν να προσαρμοστούν, τα απομονώνουν τα άλλα παιδάκια, τα αλβανάκια ας πούμε και δημιουργούνται τα προβλήματα»

[1:1], Καθηγήτρια

«...πολύ συμβαίνει αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στα «αλβανάκια», να τα πούμε έτσι, με τα ελληνόπουλα. επειδή πέρυσι έκανα και το μάθημα της αγωγής έχω δει ότι τα παιδιά έχουν ρατσισμό»

[5:2], Καθηγητής

«εγώ νομίζω ότι είναι ρατσισμός»

[3:3], Μαθητής, Θύμα

«μπορεί να υπάρχουν διαφορές γιατί μπορεί μερικά παιδιά επειδή είναι από άλλες χώρες μπορεί να τα κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά»

[9:3], Μαθήτρια

«υπάρχουν δυο κλίκες, «τα παιδιά από την Μπάφρα, τα ελληνάκια» και τα «αλβανάκια», τα οποία μαλώνουν μεταξύ τους. και για αυτό μαλώνουν επειδή εμείς είμαστε Έλληνες ενώ αυτοί Αλβανοί, νομίζουν ότι είναι κατώτεροι από μας αυτά τα παιδιά» .... «οφείλεται στις αντιζηλίες που υπάρχουν ανάμεσα στα παιδιά»

[18:2], Μαθήτρια

Η καταλυτική επίδραση της τηλεόρασης και των ηλεκτρονικών παιχνιδιών στην υιοθέτηση αντικοινωνικών μορφών συμπεριφοράς ανησυχεί ιδιαίτερα τους γονείς, οι οποίοι θεωρούν ότι εθίζει τα παιδιά στη βία. Τα τηλεοπτικά προγράμματα για παιδιά και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα προβάλλοντας τη βία σαν συμπεριφορά αποδεκτή και νόμιμη. Έχει αποδειχθεί, μάλιστα, ότι τα παιδιά που παρακολουθούν προγράμματα με βία, ακόμα και στην μορφή των κινουμένων σχεδίων, οδηγούνται στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών, όπως για παράδειγμα οι δυνατές σπρωξιές σε φιλονικίες με συνομηλίκους (Γουίν, 1991).

«Μετά πιστεύω έχουν δει τόση βία από παιχνίδια και από τα έργα που όλα αυτά κάποια στιγμή θα ξεσπάσουν. Από τρυφερή ηλικία έχουν εθιστεί στο αποκρουστικό και στη βία δεν θα βγει αυτό;»

[1:1], Μητέρα Θύματος

«Και η τηλεόραση βέβαια. Τώρα στην οικογένεια πέρα από το τι βλέπουν, αν γίνεται κάτι κάθε μέρα;»

[3:2], Πατέρας Θύματος

Ένα εύρημα πολύ σημαντικό για την έρευνά μας αποτελεί το γεγονός ότι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν τη συμβολή του σχολείου στην εκδήλωση της απόκλισης, ενώ και ατομικά θεωρούν ότι φέρουν κάποιο μερίδιο ευθύνης, καθώς όπως αναφέρει χαρακτηριστικά μια καθηγήτρια τα παιδιά ακολουθούν τους κανόνες

όταν παραδέχονται τον εκπαιδευτικό. Έχει μάλιστα υποστηριχτεί και στο θεωρητικό μέρος ότι το σχολείο με την υφιστάμενη λειτουργία του αποτελεί βασικό παράγοντα εκδήλωσης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς των μαθητών.

«Ίσως σε έναν μικρό βαθμό να ευθύνεται και το σχολείο»

[3:2], Καθηγήτρια

«μερίδιο ευθύνης πρέπει να έχουμε όλοι πιστεύω. Τώρα τι ποσοστό έχει ο καθένας; Πολλές φορές μου λέει ο άντρας μου εσύ είσαι παιδαγωγός..... Μετά εξαρτάται πάρα πολύ και από τον χαρακτήρα που έχει κάθε εκπαιδευτικός. Εγώ δεν μπορώ να είμαι αυστηρή. Κάθε φορά που αρχίζει μια χρονιά λέω θα είμαι αυστηρή.... Πιστεύω ότι τα παιδιά ησυχάζουν και ακολουθούν τους κανόνες όταν παραδέχονται και τον εκπαιδευτικό που έχουν μέσα στην τάξη»

[2:3], Καθηγήτρια

«Μπορεί να φταίμε και εμείς ως εκπαιδευτικοί, γενικώς λέμε μπορεί να φταίει το σύστημα, μπορεί να φταίει και η οικογένεια, γιατί πιστεύω ακράδαντα ότι ξεκινάει πρώτα μέσα από το σπίτι. Εγώ το έχω δόγμα. Η οικογένεια οφείλεται 80% και το υπόλοιπο 20% πιστεύω πως είναι το σχολείο»

[5:1], Καθηγητής

«Έχει το σχολείο ευθύνη αλλά την μεγαλύτερη την έχει η οικογένεια»

[1:3], Καθηγήτρια

«προσωπική ευθύνη δεν νομίζω. Αλλά συλλογικά θεωρώ ότι δεν το διαχειριστήκαμε σωστά το όλο θέμα. Έπρεπε από την αρχή να μουν τα όρια και να μην φτάσουμε εκεί»

[1:2], Καθηγήτρια

7.3. Τρόπος Νοηματοδότησης

Ο τρόπος που ερμηνεύουν και η σημασία που αποδίδουν στις επιθετικές μορφές συμπεριφοράς που εκδηλώνονται στο σχολικό χώρο οι εκπαιδευτικοί φανερώνουν την κατανόηση του εκφοβισμού ως μια προσπάθεια του θύτη να επιβληθεί, να προβληθεί μέσω της δύναμης και των σωματικών του χαρακτηριστικών, να αποκτήσει κάποιου είδους αναγνώριση. Οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την «κρυφή φύση» του εκφοβισμού, δηλαδή κατανοούν πως πρόκειται για μια προσπάθεια του μαθητή - θύτη να συμβιβαστεί με τον εαυτό του, να ξεχωρίσει από τους υπόλοιπους συμμαθητές, να νιώσει σημαντικός και καθώς δεν μπορεί να το επιτύχει μέσω των σχολικών του επιδόσεων ανακαλύπτει ως αποκλειστικό μέσο προβολής τις εκφοβιστικές ενέργειες, στις οποίες και είναι ο μοναδικός πρωταγωνιστής:

«ίσως επειδή δεν τα καταφέρνει με άλλον τρόπο να προβληθεί, να προσπαθεί με αυτόν τον τρόπο. Είναι θέμα αποδοχής, πρώτον από τον εαυτό του, είναι θέμα καθαρά προσωπικό. Δεν νομίζω να έχει να κάνει τόσο με το πώς θα τον αποδεχτούν οι άλλοι, το θέμα είναι τι θέλει αυτός, τι επιδιώκει αυτός για τον εαυτό του έτσι το έχω καταλάβει»

[2:2], Καθηγήτρια

«παιδιά που θέλουν για κάποιο λόγο δικό τους, ίσως οικογενειακό, προσωπικό να κάνουν αισθητή την παρουσία τους, να ξεχωρίσουν και ο μόνος λόγος για να ξεχωρίσουν είναι αυτό»

[3:2], Καθηγήτρια

Διαφαίνεται ακόμη και η έννοια της αντισχολικής κουλτούρας, η «επανάσταση» και η «αντίδραση» όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά. Οι θύτες του εκφοβισμού αποστασιοποιούνται και αρνούνται τη συμμετοχή στη σχολική καθημερινότητα και εν τέλει υιοθετούνε τη βία, η οποία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Willis, «σπάει τη συμβατική τυραννία του κανόνα» (1999: 34)

«Έχουν στόχο να ξεχωρίσουν πως; με τον τσαμποκά τους, με την επανάστασή τους μόνο, από αυτού του είδους την προβολή, την λεκτική; και σωματική;»

[3:2], Καθηγήτρια

«για να ξεχωρίσει, να δείξει ότι κάτι είναι και αυτό, να δείξει ότι υπάρχει. Γιατί δεν μπορεί να παρακολουθήσει τα μαθήματα να ξεχωρίσει από εκεί και ίσως υπάρχει και αυτή η νοοτροπία ότι δείχνω την μαγκιά μου, ότι επιβάλλομαι»

[1:2], Καθηγήτρια

«εγώ πιστεύω για να ξεχωρίσει. Άμα δεν μπορεί να ξεχωρίσει με άλλον τρόπο και έχω παρατηρήσει και νομίζω ότι μέσω μιας άλλης αντίδρασης προσπαθεί να δείξει σαν να θέλει να βγει από την απομόνωση, σαν να λέει εδώ είμαι και εγώ. Μπορεί αυτά τα παιδιά να νιώθουν μειονεκτικά από τις αποδόσεις των άλλων παιδιών, επειδή κάποια παιδιά ξεχωρίζουν και νομίζοντας ότι μπορεί εμείς οι δάσκαλοι να βλέπουμε άλλα παιδιά πιο θετικά και αυτά πιο αρνητικά και να θέλουν και αυτά με ένα τρόπο να ξεχωρίσουν. Εγώ το πιστεύω σε μεγάλο βαθμό ότι συμβαίνει αυτό. Επειδή ξέρω ότι εδώ στην Πεδινή γίνονται και εκτός του σχολείου φασαρίες και έχω μάθει ότι αυτά τα παιδιά προσπαθούν να ξεχωρίσουν αντιδρούν έτσι, «να δεις ότι εγώ είμαι εδώ, μην νομίζεις ότι εγώ δεν είμαι τίποτα». Σαν να στερούνται κάτι και αυτά προσπαθούν να αντιδράσουν, σαν να στερεί κάτι η οικογένεια. Σαν να υπάρχει ένα έλλειμμα»

[5:2], Καθηγητής

Από τα λεγόμενα ενός καθηγητή αναγνωρίζεται η συμβολή του σχολείου στην παρέκκλιση του μαθητή, και ουσιαστικά η επίδραση της θεωρίας της ετικέτας στη δημιουργία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Ο εκπαιδευτικός υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι το σχολείο κατηγοριοποιεί τους μαθητές σε «καλούς» και

«κακούς» ανάλογα με τις επιδόσεις και τη συμπεριφορά τους και τους φέρεται ανάλογα. Σταδιακά ο μαθητής αποδέχεται το ρόλο που του έχει αποδοθεί και οδηγείται στην εκδήλωση της αναμενόμενης αρνητικής - επιθετικής συμπεριφοράς.

«πιστεύω ότι το έχει εισπράξει λίγο αυτό. Δεν πιστεύω ότι το κάνει με σκεπτικό, του βγαίνει. Το έχει εισπράξει και το κουβαλάει και βγάζει κακία. Βρίσκει ευκαιρία να βγάλει και αυτός αυτό που έχει εισπράξει. Έχει γίνει ένα κακό παιδί και το βγάζει. Μπορεί να θέλει και να δειχτεί. Δηλαδή το έχει εισπράξει, πάει και το βγάζει και μετά εισπράττει και την αναγνώριση κάποιων άλλων αναγκαστικά»

[6:1], Καθηγητής

Ο τρόπος που ερμηνεύουν τον εκφοβισμό οι μαθητές αναδεικνύει την έννοια της δύναμης, της κυριαρχίας, της επιβολής και της μαγκιάς. Στην πλειοψηφία τους οι μαθητές αναφέρουν ότι οι θύτες αποζητούν τις συγκρούσεις επιδιώκοντας να επιβληθούν στην ομάδα των συνομηλίκων τους και να ικανοποιήσουν το εγώ τους, για να νιώσουν δυνατοί και ανώτεροι. Πρόκειται για μια «παράσταση της μαγκιάς», ο μοναδικός τρόπος που διαθέτουν για να κάνουν εμφανή την ύπαρξή τους στο σχολείο:

«Αυτοί είναι οι μάγκες του σχολείου. Είναι οι μάγκες, που κατά την γνώμη μου μάγκες σημαίνει βλάκας. Απλά δεν έχουν τι να κάνουν και το παίζουν μαγκιά για να δείξουν ότι εγώ είμαι πιο δυνατός, θα σε χτυπήσω, και.. συνέχεια απειλές σε άλλα παιδιά επειδή αυτοί είναι πιο δυνατοί»

[6:2], Μαθητής Θύμα

«θέλουν να δείξουν ότι είναι μαγκιά και να δείξουν ότι είναι πιο δυνατοί, να δείξουν την δύναμή τους»

[4:3], Μαθητής Θύμα

«θέλουν να δείξουν ότι είναι ανώτεροι, ότι είναι πιο δυνατοί και πιο καλοί σε όλα, αλλά είναι το αντίθετο. Δεν έχουν άλλο τρόπο να προβληθούν»

[15:2], Μαθήτρια

«ίσως για να δείξουν την μαγκιά τους γενικά, ότι είναι πιο δυνατοί από τους άλλους και κάνουν ότι θέλουν, και δεν έχουν άλλο τρόπο να προβληθούν»

[6:3], Μαθητής

«το παίζουν μάγκες, να το πω έτσι, κάποιος, νομίζουν ότι είναι δυνατότεροι και το παίζουν όχι εξυπνότεροι, γενναίοι; Πώς να το πω;»

[18:2], Μαθήτρια

«να δείξουν ότι είναι μάγκες, για προβολή και για να αποκτήσουν σεβασμό»

[24:3], Μαθήτρια

Στα λεγόμενα των μαθητών καταδεικνύεται και ο στερεοτυπικός ρόλος της δύναμης και της κυριαρχίας του αντρικού φύλου. Η βία και η επιθετικότητα για άλλη μια φορά παρουσιάζονται ως καθαρά αντρικό και αποδεκτό γνώρισμα ενώ ταυτόχρονα σκιαγραφείται η ηγεμονική αντίληψη για τον αντρισμό:

«ίσως προσπαθούν να δείξουν ότι είναι κάποιοι και αυτό προσπαθούν να το δείξουν με όποιο τρόπο βρουν. Είναι και η ηλικία τώρα που όλοι θέλουν να δείξουν ότι είμαι άντρας, είμαι έτσι..»

[7:2], Μαθήτρια Θύμα

«είναι βίαια παιδιά και το παίζουν μάγκες, το παίζουν άντρες»

[1:2], Μαθητής Θύμα

«Θεωρώ ότι προσπαθούν όλοι να επιβληθούν, τα αγόρια προσπαθούν να επιβληθούν ο ένας στον άλλον. Προσπαθούν με την βία να το παίζουν μάγκες»

[26:2], Μαθήτρια

Ωστόσο ένας διαφορετικός τρόπος νοηματοδότησης της εκφοβιστικής συμπεριφοράς διαφαίνεται μέσα από τα λεγόμενα των θυτών. Χρησιμοποιούν ποικίλες δικαιολογίες για να εξηγήσουν την πράξη τους. Ουσιαστικά παρατηρούμε το μοτίβο της άρνησης, της αποποίησης ευθυνών, της πρόκλησης από το θύμα, επιδιώκοντας να αποφύγουν τις κατηγορίες και να δικαιολογήσουν την πράξη τους. Η κοινωνικογνωστική θεωρία της ηθικής (moral disengagement) του Bandura (1999, 2002) παρέχει το θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης τέτοιου είδους συμπεριφορών. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρία υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι οργανώνουν ορθολογικά τις αρνητικές συμπεριφορές με τη διανοητική αναδόμηση ή την αποφυγή του αληθινού, αρνητικού αντίκτυπού τους.

Κατά τον ίδιο τρόπο λειτουργούν και οι θύτες, προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν τον αρνητικό αντίκτυπο της εκφοβιστικής τους συμπεριφοράς. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με την έρευνα των Bentley και Li (1995), οι οποίοι διαπίστωσαν ότι οι θύτες του εκφοβισμού παρουσίαζαν την επιθετικότητα ως νόμιμη αντίδραση και ως τη μοναδική εναλλακτική που είχαν. Παρουσιάζουν την πράξη τους ως δικαιολογημένη θεωρώντας ότι το θύμα αξίζει αυτή τη συμπεριφορά και ότι ευθύνεται το ίδιο για ότι του συμβαίνει (Boulton, Trueman & Flemington, 2002; Rigby & Bagshaw, 2003).

«εγώ δεν θέλω να το κάνω, γίνεται εκείνη την στιγμή, αλλά είναι... πώς να το πω; Με αναγκάζουν»

[1:4], Μαθητής Θύτης

«Εγώ όμως αλήθεια δεν έκανα αυτό που είχαν πει, ότι δηλαδή το παιδί κόντεψε να λιποθυμήσει.»

[1:2], Μαθητής Θύτης

«δεν μου αρέσει να τσακώνομαι, αλλά εντάξει... αν με φτάνει εδώ δεν μπορώ, αν με νευριάζουν» .... «όχι δεν θέλω να του δείξω ότι είμαι μάγκας, απλά αν το κάνει αυτό, αν με προκαλέσει δεν μπορώ μετά νευριάζω»

[2:3], Μαθητής Θύτης

«αλλά και αυτοί να μην φέρνουν στα άκρα τους άλλους και να τους αναγκάζουν να τους χτυπήσουν»

[3:3], Μαθητής Θύτης

«μόνο όταν ένα παιδί με πειράζει ή μου κάνει κάτι. Εγώ δεν χτυπάω κανέναν χωρίς λόγο. Δηλαδή εγώ δεν χτυπάω ποτέ στο άκυρο»

[4:4], Μαθητής Θύτης

«δεν σημαίνει κάτι.. αλλά όταν βλέπω να με προκαλεί, να με κοροϊδεύει και να με νευριάζει τι θα κάνω; Με σταυρωμένα τα χέρια θα κάτσω»

[4:4], Μαθητής Θύτης

«αφού έλεγαν μαλακίες οι άλλοι ότι τον βρίζω εγώ αυτόν για αυτό.»

[6:3], Μαθητής Θύτης

«... Αφού δεν τους πειράζω... άμα με πειράξουν»

[6:4], Μαθητής Θύτης

7.4 Στρατηγικές Νομιμοποίησης

Η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων των μαθητών ανέδειξε ένα σημαντικό δεδομένο για την αποτελεσματικότερη κατανόηση του φαινομένου της σχολικής βίας. Διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές εφευρίσκουν και υιοθετούν κάποιες στρατηγικές για να παρουσιάσουν ως φυσιολογικές και να νομιμοποιήσουν ουσιαστικά τις επιθετικές και εκφοβιστικές συμπεριφορές που εκδηλώνουν στο σχολικό περιβάλλον.

Οι μαθητές, και ιδιαίτερα οι παραβατικοί μαθητές, γνωρίζοντας ότι στο χώρο του σχολείου υπάρχουν συγκεκριμένοι κανονισμοί που απαγορεύουν την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών και επιβάλλουν κυρώσεις σε όσους αποκλίνουν, ανακαλύπτουν στρατηγικές συγκάλυψης των πράξεών τους. Η συγκάλυψη αυτή παρέχει τη δυνατότητα στους θύτες να παρουσιάζουν μια παράνομη πράξη ως καθόλα νόμιμη και αποδεκτή.

Οι θύτες αισθάνονται έντονη την ανάγκη να κυριαρχούν και να χαλιναγωγούν ή να ασκούν κοινωνική επιρροή στους άλλους και απολαμβάνουν την αίσθηση ελέγχου της ομάδας των συνομηλίκων (Olweus, 1993). Για να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους αυτή μέσα στο ελεγχόμενο σχολικό πλαίσιο παρουσιάζουν την επιθετικότητα ως μια μορφή παιχνιδιού, ως καλαμπούρι, ως κάτι που γίνεται για να προκαλέσει γέλιο. Μάλιστα επιτυγχάνουν τον σκοπό τους καθώς πείθουν την ομάδα των μαθητών που τους ενισχύουν ότι η συμπεριφορά που επιδεικνύουν γίνεται όντως για να προκαλέσει το γέλιο και την ευχαρίστηση. Χαρακτηριστικές είναι οι απόψεις των θυτών:

«παίζουμε έτσι... μαλώνουμε και παίζουμε»

[5:1], Μαθητής Θύτης

«ε δεν τους χτυπάω απλώς παίζουμε...»

[5:2], Μαθητής Θύτης

«ε κάνουν πλάκα συνέχεια και μετά τρέχουν, περνάνε από πίσω σου και σε χτυπάνε...»

[4:3], Μαθητής Θύτης

«έπαιζα εγώ με ένα παιδί και κατά λάθος του έσκισα την μπλούζα»

[4:3], Μαθητής Θύτης

Η επιρροή που ασκούν οι θύτες αποδεικνύεται από την εσωτερικευμένη αποδοχή του «βίαιου» παιχνιδιού και από την υιοθέτησή του, εκ μέρους των ενισχυτών, ως τρόπο έκφρασης της χαράς και του γέλιου, ως αστείσμο. Ωστόσο η σιωπηλή αποδοχή της συγκαλυμμένης αυτής μορφής του εκφοβισμού από τους παριστάμενους ενισχυτές (reinforcers) του θύτη οδηγεί στην περαιτέρω ενθάρρυνση του και στην αύξηση της συχνότητας του εκφοβισμού.

«Με τον Ντεσιόν ακουμπάμε ο ένας τον άλλον. Τον ακουμπάω «έλα να με κυνηγήσεις, να με πιάσεις», με ακουμπάει και κάνουμε αυτό το πράγμα»

[2:3], Μαθητής

«... τσακωνόμασταν βέβαια, αλλά όχι σαν σαν παιχνίδι, σαν να μαλώνω με τον αδερφό μου...»

[10:3], Μαθητής

«δεν βεράμε σοβαρά ο ένας τον άλλον, απλά είναι σαν παιχνίδι, πώς να το πω;»

[27:3], Μαθητής

«ε να με βρίσει ναι, αλλά στην πλάκα»

[3:3], Μαθητής

«ε πολλά παιδιά τσακώνονται έτσι για πλάκα»

[17:1], Μαθητής

Ωστόσο η τακτική έχει γίνει αντιληπτή από μια μερίδα μαθητών που αντιδρά και αναγνωρίζει την επιθετικότητα που εξωραϊζεται στο όνομα του παιχνιδιού.

«τα παιδιά νομίζουν ότι είναι παιχνίδι, μαζεύονται όλοι εκεί και τους βλέπουν να χτυπιούνται...»

[11:5], Μαθητής

«δεν μου αρέσει ο τρόπος που συμπεριφέρονται. Δεν μου αρέσει που δεν σέβονται τον άλλον, και νομίζουν ότι είναι αστείο, εντάξει, αλλά το αστείο σε κάποια φάση σταματάει..... για παράδειγμα κοροϊδεύουν κάποιον και μετά λένε ότι τον έχουν φίλο. Είναι σαν να εκμεταλλεύονται τον άλλον, σαν να τον έχουν για παιχνίδι. Σε βρίζουν, σε κάνουν διάφορα..»

[6:2], Μαθητής Θύμα

Μια άλλη στρατηγική νομιμοποίησης της σχολικής βίας είναι η υποτίμηση της σοβαρότητας και της σημασίας των εκφοβιστικών ενεργειών. Αυτό προκύπτει είτε μέσω της προσπάθειας των θυτών να παρουσιάσουν ως σημαντικά μόνο τα επεισόδια που καταλήγουν σε σοβαρό τραυματισμό με αιμορραγία, είτε με το να μετριάζουν και να υποβαθμίζουν τις πράξεις τους θεωρώντας ότι αποτελούν ένα απλό πείραγμα.

«Δεν έχω χτυπήσει εξάλλου ποτέ κανένα παιδί ποτέ πάρα πολύ, άντε να του τραβήξω καμιά μπουνιά»

[1:4], Μαθητής Θύτης

«ε όχι εντάξει δεν είναι και πολύ σοβαρά αυτά που έχω κάνει... δηλαδή να απειλήσω παιδί στο σχολείο... να του πω π.χ. μόλις βγούμε έξω από το σχολείο θα σε κανονίσω εγώ»

[1:5], Μαθητής Θύτης

«Πετάω εγώ μια πέτρα και τον πέτυχε κατά λάθος στο πόδι και εντάξει»

[5:2], Μαθητής Θύτης

«αφού δεν χτύπησε πολύ λίγο χτύπησε, μόνο λίγο αίμα είχε»

[6:4], Μαθητής Θύτης

7.5 Η Συνωμοσία της Σιωπής

Ο σχολικός εκφοβισμός παρόλο που αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύγχρονο σχολείο παραμένει ένα θέμα που αποσιωπάται. Αυτό οφείλεται στην ίδια τη φύση του εκφοβισμού που είναι «κρυφή». Και παραμένει κρυφή καθώς τα περισσότερα θύματα, αλλά και οι παριστάμενοι στον εκφοβισμό, τείνουν να σιωπούν. Ο λόγος που οδηγεί τα θύματα στην ανοχή και στην αποσιώπηση είναι ο φόβος μήπως θεωρηθούν δειλά, ανεπαρκή ή ακόμη και αντιπαθή

από τους συνομηλίκους τους (Slee, 1993; Smith & Sharp, 1994). Άλλοι πάλι μαθητές προτιμούν να σιωπήσουν φοβούμενοι ότι η αποκάλυψη του εκφοβισμού τους θα ακολουθηθεί από πράξεις αντεκδίκησης του θύτη, και μάλιστα πολύ πιο βίαιες και ταπεινωτικές από τις αρχικές (Collins, Mc Aleavy & Adamson, 2004).

Εκτός από τα θύματα όμως η τήρηση σιγής φαίνεται να υιοθετείται και από τους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου. Τα ερευνητικά δεδομένα φανερώουν ότι από το 81% των μαθητών που υπήρξαν μάρτυρες επεισοδίων εκφοβισμού στο σχολείο τους, μόνο το 21% ανέφερε το συμβάν σε κάποιον ενήλικα (Adair et al., 2000).

Η συνομωσία αυτή της σιωπής είναι έκδηλη και στα λεγόμενα των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι οποίοι είτε ντρέπονται, είτε θεωρούν ότι δεν είναι επιτρεπτό να καταγγέλλουν τους συμμαθητές τους και ότι θα στιγματιστούν ως «καρφιά» αν μιλήσουν, είτε φοβούνται μήπως δεν τους πιστέψουν και τιμωρηθούν οι ίδιοι στο σχολείο, είτε πάλι φοβούνται μήπως μπουν και αυτοί στο στόχαστρο του θύτη αν αποκαλύψουν τα όσα γνωρίζουν. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι δράστες εκμεταλλεύονται αυτές τις αδυναμίες και δρουν ανενόχλητοι κάτω από το πέπλο της σιωπής, ενώ με τη σιωπή τους οι μαθητές μετατρέπονται εν αγνοία τους σε ηθικούς αυτουργούς και συνεργούς των βίαιων αυτών ενεργειών.

«ε λένε να μην πάς στο γραφείο να πεις ή στον διευθυντή και τέτοια... ε λένε «θα σε βρω μετά το σχολείο και θα τα πούμε καλά» ή «θα σε .....». Ε αυτά. Πολλοί λένε για μετά το σχολείο, θα τα πούμε μετά το σχολείο»

[14:3], Μαθητής

«γιατί το θεωρούν κάρφωμα και δεν θέλουν να μπλεχτούν. Μπορεί ας πούμε κάποια παιδιά φοβούνται. Για παράδειγμα ο Γιάννης μπορεί να μην πει γιατί του λένε τα παιδιά... επειδή εντάξει, καρφώνει κιόλας, δεν λέω ότι δεν καρφώνει, αλλά μπορεί να φοβάται, γιατί αυτός συνήθως μόνο τα λέει, αλλά και αυτός δεν τα λέει τόσο γιατί μπορεί να ... φοβάται μην τον πειράξουν»

[16:3], Μαθήτρια

«δεν κάνω τίποτα γιατί μετά θα με πουν καρφί» .... «όχι δε φοβάμαι αλλά δεν θέλω να καρφώσω»

[19:2], Μαθητής

«δεν τα αναφέρω γιατί..... απλά μερικά παιδιά μετά με κοροϊδεύουν και με λένε καρφί. Δεν θέλουν να έχουν προβλήματα με άλλους για αυτό δεν τα αναφέρουν»

[27:3], Μαθητής

«ε γιατί ο κύριος μετά μπορεί να μου δώσει εμένα αποβολή, γιατί θα λέει ότι συμμετείχα εγώ, ο Ντεσιόν και άλλα παιδιά, και θα λέει ότι ήμουν και εγώ μέσα σε αυτούς, άρα θα πρέπει να δώσει σε όλους αποβολή»

[12:3], Μαθητής

«δεν ξέρει ποια παιδιά το έκαναν, εντάξει δεν το είπαμε και εμείς για να μην φανεί ότι τους καρφώσαμε.» .. «ε για να μην δείξουμε ότι είμαστε καρφιά και έτσι»

[11:3], Μαθητής

«κάποια παιδιά δεν λένε καθόλου τι συμβαίνει και οι καθηγητές δεν γνωρίζουν. Εμένα αν μου πούνε να μην πω τίποτα γιατί θα με κάνουν ρόμπα σε όλο το σχολείο εγώ θα πάω να το πω στον διευθυντή»

[20:3], Μαθητής

«για παράδειγμα τους λένε ότι εφόσον σου έκανα αυτό το πράγμα εδώ στο σχολείο και πας και το πεις στον κύριο, μετά θα σε πιάσω έξω και θα σε χτυπήσω» .... «Και τα περισσότερα παιδιά φοβούνται και ποτέ κανένας δεν λέει για παράδειγμα ο Μιχάνας το έκανε αυτό»

[6:2], Μαθητής Θύμα

Το κλίμα τρόμου και ανησυχίας που δημιουργεί στο σχολείο η ομάδα των θυτών επιβεβαιώνουν και οι γονείς των θυμάτων, οι οποίοι ανησυχούν και θεωρούν το σχολείο ως χώρο ανασφαλές για τα παιδιά τους. Μέσα από τα λεγόμενα των γονιών αντιλαμβανόμαστε ότι οι λεκτικές απειλές των θυτών αφορούν και την οικογένεια του θύματος, γεγονός που αυξάνει το άγχος και το φόβο των θυμάτων να μιλήσουν:

«τον απειλούνε πολλά, τον απειλούνε παιδιά, και ο Γκεντιάν. Του λέει αν θα πας να το πεις στον διευθυντή εγώ θα σε βρω έξω και δεν ξέρω τι έχεις να πάθεις ή τι θα πάθει η μάνα σου. Θα έρθουν να σου σπάσουν το αυτοκίνητο μου λέει»

[2:2], Μητέρα Θύματος

«και αυτά μου λέει μόλις με βρίσκουν μόνο μου με χτυπάνε και με απειλούνε, μου λέει, ότι άμα θα πω τίποτα σε κανέναν για ότι γίνεται εδώ θα με χτυπήσουν.. και εγώ μου λέει είχα δει αυτά που είχαν κάνει στις τουαλέτες, και εγώ τα είχα δει, μου λέει, αλλά δεν ήθελα να πω τίποτα, γιατί μετά θα με χτυπάγανε.» .... «φοβάται ότι θα ευθύνεται αυτός που θα διώξουν τον Γκεντιάν από το σχολείο. Και άμα θα φύγει, μου λέει, και με βρει πουθενά μετά, μου λέει, θα με σκοτώσει καταλαβαίνεις;»

[2:2], Μητέρα Θύματος

«δεν ήθελε να πάμε στο σχολείο μην αποβάλουν τον Ραφαήλ και φύγει από το σχολείο.... .Του έλεγα να πάω να βρω την μαμά του, να συζητήσω για το τι πρόβλημα υπάρχει. Και μου έλεγε σε παρακαλώ δεν θέλω να συνεχίσει άλλο και δεν με άφηγε να πάω»

[5:1], Μητέρα Θύματος

«Μου έλεγε μην πεις κάτι, μην γίνω και εγώ στόχος και και.»

[5:2], Μητέρα Θύματος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται ο τρόπος λειτουργίας του σχολικού συστήματος, έτσι όπως περιγράφηκε από τα υποκείμενα της έρευνας κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Τις δηλώσεις τους για το κανονιστικό σύστημα του σχολείου και για τον τρόπο που αντιμετωπίζει την μαθητική απόκλιση διαπνέει ένας τόνος απογοήτευσης, καθώς ουσιαστικά φανερώνουν την αναποτελεσματικότητα και την αδυναμία του σχολείου να επιτελέσει με επιτυχία το ρόλο του.

8.1 Το Κανονιστικό Καθεστώς

Ένα από τα κυριότερα σημεία αναφοράς της έρευνας αποτέλεσε η κανονιστική λειτουργία του σχολείου σε σχέση με την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Κατά το πρωταρχικό στάδιο της έρευνας με τη διενέργεια της παρατήρησης διαπιστώθηκε η εκδήλωση εκφοβιστικών φαινομένων στο σχολικό χώρο. Αυτό που επιδιώχτηκε μέσω των συνεντεύξεων ήταν να εξακριβωθεί το ισχύον κανονιστικό καθεστώς του σχολείου. Επιπλέον, εξετάστηκε αν οι σχολικοί κανόνες εφαρμόζονται πιστά ή αν παραβιάζονται από τη μαθητική κοινότητα και αν γίνεται αντιληπτή η παραβίαση τους.

Είναι γνωστό ότι ύπαρξη και η τήρηση των σχολικών κανονισμών διασφαλίζει την αποτελεσματική λειτουργία του σχολείου. Η ανάλυση των συνεντεύξεων με τους μαθητές οδήγησε στη διαπίστωση ότι η πλειοψηφία των μαθητών γνωρίζει τους κανόνες του σχολείου, και ιδίως τους κανόνες που αφορούν την πειθαρχία και τη διατήρηση της τάξης, το σεβασμό στους καθηγητές και την αποφυγή συγκρούσεων. Δηλώνουν μάλιστα ότι τόσο ο διευθυντής, όσο και οι καθηγητές τους έχουν επανειλημμένα μιλήσει για τους σχολικούς κανονισμούς, είτε κατά τη διάρκεια του μαθήματος είτε κατά τη διάρκεια της πρωινής συγκέντρωσης για την προσευχή όπου

και τυπικά ανακοινώνονται όλες οι αποφάσεις του σχολείου. Χαρακτηριστικά οι μαθητές αναφέρουν:

«οι τυπικοί, άλλοι κανόνες δεν υπάρχουν... λένε να μην βρίζουμε, να μην σπάμε πράγματα του σχολείου, να μην μαλώνουμε.... αφού γίνει ένα περιστατικό την επόμενη μέρα μας τους λέει ο διευθυντής στην προσευχή»

[4:4], Μαθητής

«να μην κάνουμε φασαρία μέσα στην τάξη, να μην μαλώνουμε, να σεβόμαστε τους καθηγητές, να μην γράφουμε στους τοίχους, να μην κάνουμε κοπάνες... μας τους λένε και οι καθηγητές. Ας πούμε μας είχε πει η κυρία Κάσαρη πώς αν κάνουμε κοπάνα θα πάρουμε αποβολή.»

[5:3], Μαθητής

«να μην κοροϊδεύουμε τα παιδιά, να μην τα βαράμε, να μην αντιμιλάμε στους καθηγητές.... μας τους είπαν οι καθηγητές.. βγήκε ο κύριος Διευθυντής και μας τους είπε στην αυλή όταν συγκεντρωθήκαμε το πρωί»

[8:4], Μαθητής

«εντάξει να μην μιλάμε μέσα στο μάθημα, να μην χτυπιόμαστε»... «από την πρώτη δημοτικού τους ξέρω... μας τα λένε και εδώ μέσα στο μάθημα και πάλι και πάλι και πάλι»

[2:3], Μαθητής

«να υπάρχουν. Να σεβόμαστε τους καθηγητές, τους υπόλοιπους μαθητές, να μην κάνουμε φασαρία και να μην δημιουργούμε προβλήματα» ... «τους γνωρίζουμε από το δημοτικό «

[17:2], Μαθητής

«δεν επιτρέπεται να χτυπάει ο ένας τον άλλον, να βρίζει ο ένας τον άλλον, δεν επιτρέπονται τα κινητά, να μην σπάμε τα πράγματα του σχολείου» .... «από το δημοτικό αλλά μας τους λένε και εδώ οι καθηγητές»

[27:4], Μαθητής

«τους καθηγητές πρέπει να τους σεβόμαστε, να μην χτυπάμε τους άλλους, να μην κάθεσαι έξω τις ώρες που έχεις μάθημα, κοπάνες.... Ξέρω εγώ»

[14:3], Μαθητής

«όποιοι υπάρχουν και στα άλλα τα σχολεία, να σεβόμαστε τους καθηγητές, το περιβάλλον».. «εννοούνται πιστεύω αλλά τους αναφέρουν και στην προσευχή τώρα τελευταία»

[15:2], Μαθήτρια

«να μην μαλώνουμε, να μην βρίζουμε, να σεβόμαστε τους καθηγητές, να μην μπλέκουμε σε καβγάδες με εξωσχολικούς, να έχουμε καλή συμπεριφορά μέσα στην τάξη» ... «μας τα είχε πει στην αρχή ο κύριος Λεοντάρης»

[8:3], Μαθητής Θύμα

«να να μην τσακωνόμαστε, να μην πετάμε σκουπίδια, να μην κάνουμε κοπάνες»..... «μας τους λένε συχνά οι καθηγητές, στην προσευχή»

[1:3], Μαθητής Θύμα

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μαθητών υποστηρίζει είτε ότι δεν γνωρίζει τους κανόνες, παρόλο που τους έχει γίνει σχετική ενημέρωση από το σχολείο, είτε ότι το σχολείο δεν έχει συγκεκριμένους κανόνες και ότι τους γνωρίζουν συνήθως από μόνοι τους:

«εεε... υπάρχουν αλλά δεν τους ξέρω. Ξέρω σε θέμα μαθήματος και έτσι. Ξέρω ότι δεν πρέπει να βγαίνουμε έξω από το σχολικό χώρο, να μην ενοχλούμε τους συμμαθητές μας» .... «τους ξέρω από μόνη μου. Μας είχε πει κάποια γενικά ο διευθυντής την δεύτερη μέρα που είχαμε έρθει στο γυμνάσιο»

[9:3], Μαθήτρια

«να υπάρχουν! Να μην μένουμε μέσα στην τάξη, να μην τσακωνόμαστε μεταξύ μας, να φερόμαστε σωστά, να μην αντιμιλάμε τους δασκάλους»... «τους γνωρίζω από μόνος μου. Δεν μας έχει πει κανείς ποτέ για κανέναν κανόνα»

[23:4], Μαθητής

«να ας πούμε να μην μαλώνεις, να μην χτυπάς, να μην βρίζεις, να μην.... Δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες αλλά εννοούνται πολλοί, ας πούμε στα διαλείμματα να μην καθόμαστε μέσα» ... «μας έχουν μιλήσει οι καθηγητές αλλά δεν μας τα έχουν πει τόσο επιγραμματικά»

[24:4], Μαθήτρια

Με βάση τα όσα λένε οι μαθητές μπορούμε να υποθέσουμε δύο πράγματα. Είτε ότι οι σχολικοί κανόνες είναι ασαφείς, δυσνόητοι και οι μαθητές δεν μπορούν να κατανοήσουν τη σημασία τους και να τους εσωτερικεύσουν, είτε ότι οι μαθητές τους γνωρίζουν και εν γνώση τους δεν τους τηρούν, αδιαφορώντας για τις συνέπειες:

«τους ξέρουν αλλά δεν τους τηρούνε όχι μόνο μερικά παιδιά αλλά όλοι... όλοι εντάξει.. άμα αρχίσουν να πλακώνονται θα πέσουν μπουνιές δεν θα πούνε πάμε στον διευθυντή»

[2:3], Μαθητής

«υπάρχουν αλλά τους παραβιάζουν αυτά τα 5- 6 παιδιά που είναι».... «δεν τους γνωρίζουν τους κανόνες όλα τα παιδιά. Μόνο έξω μας λένε να μην τσακωνόμαστε, να μην βγαίνουμε έξω, να είμαστε όλοι στην προσευχή το πρωί και τέτοια πράγματα. Μας έχει ενημερώσει ο διευθυντής αλλά ποιος τους τηρεί;»

[6:3], Μαθητής

«κανόνες; (γελάει) ας πούμε αυτό για το κινητό δεν το κάνει κανένας»

[16:3], Μαθήτρια

«Άλλος κανόνας είναι να σεβόμαστε τους καθηγητές. Βέβαια κάποια παιδιά δεν τους σέβονται και τόσο πολύ»

[11:3], Μαθητής

«υπάρχουν αλλά δεν τους τηρούνε»

[13:4], Μαθητής

«ναι να μην βγαίνουμε έξω από το σχολείο όταν έχουμε κενό και κάποια παιδιά φεύγουν χωρίς να πάρουν άδεια, να μην κάνουμε φασαρία, να μην μαλώνουμε» ... «από την αρχή της χρονιάς μας λένε τι πρέπει να κάνουμε και τι όχι, αλλά εντάξει κάποια παιδιά τώρα έχουν σπάσει τις πόρτες πάνω, τις βρύσες, τους νιπτήρες»

[18:2], Μαθήτρια

«ναι υπάρχουν. Να μην υπάρχει βία, να σεβόμαστε τους άλλους, όμως πολλά παιδιά δεν τους τηρούν»

[4:3], Μαθητής Θύμα

Οι κανόνες λοιπόν είναι γνωστοί στη μαθητική κοινότητα. Η γνώση όμως δεν οδηγεί και στην αποτροπή της παραβίασης τους. Το γεγονός ότι υφίσταται παραβίαση, και τις περισσότερες φορές κατ' εξακολούθηση, οφείλεται τόσο στην παραβατική και αντιδραστική φύση του μαθητή, όσο και στην έλλειψη αποτελεσματικών πειθαρχικών πρακτικών που θα καταστέλλουν την ενδεχόμενη παρεκτροπή.

Όμως η εικόνα που παρουσιάζει ο σχολικός οργανισμός μας δίνει λίγο πολύ την εντύπωση της αποσύνθεσης και της κανονιστικής χαλάρωσης, καθώς οι υπεύθυνοι για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου και την τήρηση των σχολικών κανονισμών, οι καθηγητές, παραβαίνουν και οι ίδιοι το σχολικό κανονιστικό πλαίσιο καθώς δεν πραγματοποιούν την οριζόμενη από το νόμο εφημερία τους. Διαπιστώνουμε δηλαδή διπλή παράβαση των σχολικών κανονισμών: και από τους μαθητές και από τους καθηγητές.

«έρχονται συνήθως όταν δουν κάτι ή όταν τους ειδοποιήσουν. Στις πίσω αυλές μαλώνουν και οι καθηγητές φτάνουν όταν έχουν ήδη χωριστεί. Δεν τους βλέπουν»

[5:4], Μαθητής

«όχι δεν είναι παρόντες, πολλές φορές δεν γνωρίζουν καν τι γίνεται στο σχολείο»

[7:2], Μαθήτρια

«όχι δεν ήταν, ήταν όλοι μέσα στο γραφείο νομίζω. Πολλές φορές δεν έρχονται καν δεν τα καταλαβαίνουν»

[16:2], Μαθήτρια

« άμα τα δούνε ναι, αλλιώς δεν τα γνωρίζουν, εκτός και αν πάει και τους πει κάποιο παιδί από την Πρώτη τι έγινε»

[16:3], Μαθήτρια

«ε είναι μερικές φορές αλλά όχι πάντα. Μόλις γίνει ο σαματάς πάνε οι καθηγητές. Αλλά τα παιδιά πηγαίνουν πίσω που δεν πάνε οι καθηγητές»

[1:3], Μαθητής Θύμα

«δεν τα γνωρίζουν όλα και συνήθως δεν είναι παρόντες. Τώρα τελευταία έχουν αρχίσει και βγαίνουν και έξω γύρω γύρω από την αυλή»

[15:3], Μαθήτρια

«όχι δεν νομίζω. Δεν νομίζω να μαθαίνουν καν όλα τα επεισόδια»

[18:2], Μαθήτρια

«κάποια παιδιά δεν λένε καθόλου τι συμβαίνει και οι καθηγητές δεν γνωρίζουν»

[20:3], Μαθητής

«ε όταν γίνονται στην αυλή δεν τους αντιλαμβάνονται συνήθως. Για αυτό και τα παιδιά αυτά χτυπάνε επειδή δεν είναι οι καθηγητές μπροστά»

[27:4], Μαθητής

Τα επεισόδια σχολικού εκφοβισμού συμβαίνουν συνήθως στην αυλή και στους διαδρόμους του σχολείου. Σε χώρους δηλαδή όπου κανονικά προβλέπεται να γίνεται επιτήρηση από τους καθηγητές. Ωστόσο οι μαθητές αποκαλύπτουν ότι οι χώροι αυτοί είναι αφύλαχτοι, καθώς οι καθηγητές βρίσκονται συνήθως στο εσωτερικό χώρο του σχολείου και δε γνωρίζουν τι ακριβώς συμβαίνει. Εξάλλου η άγνοια των επεισοδίων ενδοσχολικής βίας αποδεικνύεται και από τους ίδιους τους καθηγητές, καθώς στην πλειοψηφία τους αναφέρουν ότι δεν είναι αυτόπτες μάρτυρες, αλλά ενημερώνονται συνήθως από τους μαθητές:

«όχι απλά από διήγηση άλλων»

[2:2], Καθηγήτρια

«Κατά την ώρα του διαλείμματος δεν έχω αντιληφθεί κάτι. Χτες μόνο που είχα εφημερία μου είπαν τα παιδιά ότι μάλωναν και δέρνονταν αλβανάκια μεταξύ τους, δυο δυάδες. Δεν τα πρόλαβα όμως. Όταν πήγα είχαν χωρίσει»

[3:1], Καθηγήτρια

«δεν έχει συμβεί κάτι μπροστά μου, ευτυχώς, γιατί δεν είναι και το πιο ευχάριστο ένα τέτοιο επεισόδιο.»

[3:3], Καθηγήτρια

«Μπροστά σε έντονο καβγά με ξύλο δεν έχω βρεθεί. Ότι έχουν πλακωθεί διάφοροι το έχω ακούσει, τώρα πόσο χτυπήθηκαν δεν το ξέρω. Αν τύχει να είμαι κάπου στο σχολείο ενημερώνομαι από τους άλλους καθηγητές»

[4:2], Καθηγήτρια

«στη συγκεκριμένη περίπτωση που ανέφερα το είδα μόνος μου, όταν δεν είμαι μπροστά έρχονται και μου το λένε οι μαθητές»

[5:2], Καθηγητής

Γίνεται κατανοητό ότι οι «φύλακες» του σχολικού χώρου δεν επιτελούν επαρκώς το έργο τους και για το λόγο αυτό επωμίζονται μερίδιο ευθύνης για την δυσλειτουργία του σχολείου. Ωστόσο, ακόμη και όταν ορισμένοι καθηγητές πραγματοποιούν τις εφημερίες, τις πραγματοποιούν σε συγκεκριμένους χώρους, για παράδειγμα στη μπροστινή αυλή του σχολείου ή σε έναν μόνο διάδρομο. Φαίνεται σαν να έχουν οριοθετήσει την «ασφαλή» περιοχή ευθύνης τους και έχουν επιτρέψει στους παρεκκλίνοντες μαθητές να δρουν ανεξέλεγκτα στη δική τους ζώνη του σχολείου. Αυτό άλλωστε συμπεραίνουμε και από τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων των μαθητών:

«εντάξει εγώ πιστεύω οι καθηγητές θα έπρεπε να προλαβαίνουν τέτοια περιστατικά» ... ας πούμε είναι ένας καθηγητής που κάνει εφημερία και μέχρι να πάει πάνω οι άλλοι τσακώνονται» [11:5], Μαθητής

«Συνήθως γίνονται σε κρυφά μέρη π.χ. εκεί πίσω, στα χαλίκια.... Συνέχεια βρίσκονται σε γωνίες και τα κάνουν αυτά, μακριά από τα βλέμματα των καθηγητών»

[24:3], Μαθήτρια

«απλά οι καθηγητές επιτηρούν μόνο τον κάτω διάδρομο. θα πρέπει να επιτηρούν και τον πάνω διάδρομο και τις αυλές»

[26:3], Μαθήτρια

«να κάνουν περισσότεροι εκπαιδευτικοί εφημερία, πίσω δεν έχει κανέναν, κάθονται μέσα στο σχολείο»

[23:4], Μαθητής

«Μόλις γίνει ο σαματάς πάνε οι καθηγητές. Αλλά τα παιδιά πηγαίνουν πίσω που δεν πάνε οι καθηγητές»

[1:3], Μαθητής Θύμα

«συνήθως τα παιδιά που εκφοβίζουν προσέχουν να μην τα κάνουν μπροστά στους καθηγητές, πηγαίνουν στην πίσω αυλή»

[4:4], Μαθητής Θύμα

«γιατί οι καθηγητές ποτέ δεν βλέπουν τι γίνεται και άμα τους πεις τι έχει γίνει μπορεί να πούνε ναι έχεις δίκαιο, αλλά άμα δεν το δούνε δεν ξέρουν και δεν παίρνουν θέση»

[7:1], Μαθήτρια Θύμα

«τις περισσότερες φορές νομίζω όχι γιατί πάνε πίσω στην αυλή και οι καθηγητές δεν πάνε εκεί, αλλά συνήθως κάποιος τους λέει ότι στην πίσω αυλή τσακώνονται τα παιδιά»

[3:4], Μαθητής Θύτης

Περισσότερο ανησυχητικό και ενδεικτικό της ανοχής της παράβασης στο σχολικό περιβάλλον είναι η διαπίστωση ότι ορισμένοι καθηγητές είναι αυτόπτες μάρτυρες της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, αντιλαμβάνονται τις παραβάσεις αλλά αποφεύγουν να πάρουν θέση και να παρέμβουν:

«ας πούμε έρχονται εξωσχολικοί και καπνίζουν εκεί στα κάγκελα και τους έχουν δει οι καθηγητές και δεν λένε τίποτα»

[7:3], Μαθήτρια

«τους αντιμιλάνε, και οι καθηγητές κάνουν πως δεν το ακούν την πρώτη φορά, την δεύτερη τους λένε να σταματήσουν αλλά αυτοί πάλι το ίδιο κάνουν και οι καθηγητές δεν αντιδρούν»

[11:4], Μαθητής

«εντάξει τα παιδιά τώρα τους γράφουν λίγο και μόλις οι καθηγητές φεύγουν το ξανακάνουν. Όμως συνήθως βλέπουν τι γίνεται»

[3:4], Μαθητής

Διαπιστώνεται ότι οι καθηγητές εθελουφλούν και καταφεύγουν στην τακτική της «αποφυγής της διαπίστωσης της παράβασης. «Η διαπίστωση της παράβασης προικίζει τον ελεγκτή με γνώση και τον επιφορτίζει με την ευθύνη της δράσης» (Γκότοβος, 1988: 109), ενώ η αποφυγή της διαπίστωσης παρέχει το άλλοθι της άγνοιας και της αποποίησης ευθυνών.

8.2 Η Αντίδραση στην Απόκλιση

Ο ρόλος του σχολείου στο χειρισμό και στην αντιμετώπιση προβλημάτων αποκλίνουσας συμπεριφοράς κρίνεται εξαιρετικά σημαντικός, καθώς αποτελεί το φορέα που μεσολαβεί ανάμεσα στην οικογένεια και στην κοινωνία και που είναι επιφορτισμένος με την βαριά ευθύνη της διάπλασης ολοκληρωμένων, ηθικών προσωπικοτήτων και της εκμάθησης των κοινωνικών κανόνων. Το μέσο που διαθέτει και χρησιμοποιεί το σημερινό σχολείο για να αντιμετωπίσει την απόκλιση δεν είναι άλλο από την επιβολή κυρώσεων. Οι ποινές αποτελούν το μέσο διαπαιδαγώγησης των μαθητών και λειτουργούν ως ο διορθωτικός μηχανισμός που υιοθετεί το σχολείο ενάντια στην παράβαση του κανόνα με σκοπό να εξασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία του.

Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε τις απόψεις των άμεσα εμπλεκόμενων στο σχολικό χώρο σχετικά με τον τρόπο αντίδρασης του σχολείου στην απόκλιση. Θα διερευνήσουμε δηλαδή τι ισχυρίζονται οι μαθητές ότι κάνει το σχολείο, και θα ανακαλύψουμε τι κάνει όντως μελετώντας το υλικό των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων των εκπαιδευτικών.

Σύμφωνα με τους μαθητές ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο το σχολείο επιδιώκει να αντιμετωπίσει την μαθητική επιθετικότητα είναι η τιμωρία των θυτών με τη μέθοδο της αποβολής. Κάθε φορά που υποπίπτει στην αντίληψη του εκπαιδευτικού προσωπικού και του διευθυντή ένα επιθετικό επεισόδιο ανάμεσα σε μαθητές επιβάλλεται η ποινή της αποβολής. Το αποτέλεσμα αναμένεται να είναι η εξάλειψη της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Ωστόσο οι μαθητές δηλώνουν πως η αποβολή δεν συνετίζει, δεν οδηγεί στην αλλαγή της συμπεριφοράς και στη συμμόρφωση, είναι κατά γενική ομολογία αναποτελεσματική:

«δίνει αποβολές. Εγώ μόνο αυτό έχω καταλάβει. Ότι άμα χτυπήσω κάποιον εγώ θα πάρω αποβολή... αποβολή..... Εγώ μόνο αυτό ξέρω και έχω ρωτήσει γιατί το κάνουν εφόσον δεν συμμορφώνονται τα παιδιά και δεν μου έχει απαντήσει κανένας»

[9:3], Μαθήτρια

«οι αποβολές όχι δεν λειτουργούν. Ας πούμε ο Γιώργος του έχουν δώσει.. έχει μείνει από απουσίες μόνο από τις αποβολές και πάλι συνεχίζει να κάνει τα ίδια..... όχι οι αποβολές δεν είναι, δεν κάνουν τίποτα, ξαναγίνονται πάλι τα ίδια»

[11:4], Μαθητής

«με τις αποβολές τα παιδιά δεν συμμορφώνονται, κάποια όχι. Ας πούμε ο Μιχάνα έχει φάει τόσες αποβολές και δεν συμμορφώνεται»

[23:4], Μαθητής

«δίνει αποβολές!! όχι γιατί τα παιδιά δεν φοβούνται, λένε «σιγά πήρα αποβολή»

[26:2, 26:3], Μαθήτρια

«δίνει αποβολές αλλά αυτά τα παιδιά δεν λένε να καταλάβουν τίποτα»

[6:3], Μαθητής

«όχι δεν έχουν αποτέλεσμα και δεν είναι σωστές».... «Η αποβολή δεν είναι λύση»

[5:3], Μαθητής

«όχι, γιατί λένε σιγά μια αποβολή είναι. Τα πιο πολλά παιδιά όταν παίρνουν αποβολή έρχονται κανονικά στο σχολείο, απλά δεν μπαίνουν μέσα στην τάξη αλλά κάθονται απ έξω»

[12:3], Μαθητής

«όχι, γιατί κάποια παιδιά από αυτά λένε ‘α μια χαρά κάθομαι και στο σπίτι μου’. . Δεν έχουν τύψεις όμως για την πράξη που έκαναν, δεν καταλαβαίνουν»

[24:4], Μαθήτρια

«ανάλογα.. ας πούμε κάποια το περνάν στο ντούκου, ας πούμε ο Μότζο, δεν τον ενδιαφέρει»

[2:3], Μαθητής

«δίνει συνήθως αποβολές, αποβάλλουν κάποια παιδιά, αλλά δεν τους νοιάζει.... ότι πολλά παιδιά, τα παιδιά δηλαδή που χτυπάνε, δεν τους νοιάζει πώς θα τα πάνε στο σχολείο, αν θα μείνουν και τέτοια πράγματα και έτσι δεν το λαμβάνουν υπόψη τους.... όχι δεν λειτουργούν»

[4:3], Μαθητής Θύμα

Το παράδοξο είναι ότι και οι ίδιοι οι δράστες θεωρούν τις ποινές αναποτελεσματικές και χαλαρές, ενώ δε συνειδητοποιούν τη λειτουργία της ποινής ως λογική συνέπεια της παράβασης που διετέλεσαν:

«δεν νομίζω (να είναι αποτελεσματικές)..... μια φορά μου είχε περάσει από το μυαλό αλλά μετά είπα «τι θα αφήσω αυτόν να χτυπήσει εμένα;» και μετά δεν το σκέφτομαι άλλο» ..... «όχι, για μένα καθόλου (αυστηρές)»

[4:5] Μαθητής Θύτης

«όχι δεν είναι αυστηρές»

[5:3] Μαθητής Θύτης

Η αποβολή λειτουργεί σαν μια καλοδεχούμενη «αργία», σαν ένα ρεπό από το βαρετό σχολείο και σαν ευκαιρία για ξεκούραση και ύπνο. Προβάλλεται μάλιστα από τους δράστες σαν κατόρθωμα, σαν πράξη ανδρισμού, ενώ δεν φαίνεται να έχει θεραπευτική λειτουργία καθώς το πρόβλημα παραμένει, η αποκλίνουσα συμπεριφορά στις περισσότερες περιπτώσεις επαναλαμβάνεται και ο μαθητής δε συμμορφώνεται.

Ο μοναδικός φόβος των περισσότερων δραστών είναι μήπως μείνουν από απουσίες λόγω των αποβολών.

«Εγώ φοβάμαι πια μην πάρω και άλλη αποβολή και χάσω την χρονιά»

[3:3] Μαθητής Θύτης

Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι δεν ανησυχούν για την ίδια την ποινή αλλά για το αποτέλεσμα της και μόνο όταν αυτό σχετίζεται με τον προβιβασμό στην επόμενη τάξη. Ενώ λοιπόν ο συνειδητοποιημένος μαθητής θα ένιωθε ντροπή, λύπη και φόβο για μια τόσο σοβαρή τιμωρία, ο αποκλίνων μαθητής, πιθανόν λόγω της ελλιπούς ενσυναίσθησης που τον διακρίνει, αδιαφορεί για τις κοινωνικές συνέπειες της πράξης του (π.χ. στιγματισμό, περιθωριοποίηση) και προβάλλει την ενέργειά του ως παράδειγμα προς μίμηση.

Και οι υπόλοιποι μαθητές του σχολείου αναγνωρίζουν ότι η μόνη ποινή που λειτουργεί αποτρεπτικά στην περίπτωση των παραβατικών μαθητών είναι η χαμηλή βαθμολογία και οι απουσίες:

«Λειτουργούν μόνο σε όσα παιδιά φοβούνται μη κοπούν από απουσίες»

[10:4], Μαθητής

«όχι, μόνο στους βαθμούς, αν βάλουν πολύ χαμηλό βαθμό συμμορφώνονται λίγο»

[11:4], Μαθητής

«Αν και όταν μαζέψουν πολλές απουσίες τους νοιάζει, ας πούμε ο Μότζο λέει ότι δεν θα περάσω την τάξη, και τους νοιάζει αυτό, τους νοιάζει πάρα πολύ και ας μην το δείχνουν»

[24:4], Μαθήτρια

Η αναποτελεσματικότητα των ποινών, η συμβολή τους στην αναπαραγωγή και ανατροφοδότηση της επιθετικότητας, η ματαίωση και η αντιδραστικότητα που δημιουργούν στους θύτες γίνονται αντιληπτά και από το παρακάτω απόσπασμα:

«οι αποβολές θεωρώ ότι δεν είναι και το καλύτερο, γιατί άλλο να του πεις του παιδιού μην το ξανακάνεις. Εγώ πιστεύω έτσι θα το καταλάβει καλύτερα, και άλλο να του δώσεις αποβολή. Γιατί άμα του δώσεις αποβολή... λέει το παιδί «α ο διευθυντής μου έβαλε τιμωρία» και αυτό σε κάνει να είσαι λίγο πιο επιφυλακτικός και να νευριάζεις»

[1:5], Μαθητής Θύτης

Στη συνείδηση των παιδιών - δραστών η τιμωρία ταυτίζεται με την εχθρική, απορριπτική και τιμωρητική διάθεση του εκπαιδευτικού. Θεωρούν ότι την ποινή τους

την επιβάλλουν οι καθηγητές για να τους τιμωρήσουν, για να περιορίσουν την ελευθερία τους, για τους οδηγήσουν στον πειθαναγκασμό. Με τον τρόπο αυτό κλονίζεται η σχέση εμπιστοσύνης που είχε δομηθεί μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων και δημιουργούνται στο σχολείο δύο αντίπαλα στρατόπεδα: οι τιμωροί εκπαιδευτικοί και οι αντιδραστικοί μαθητές.

Οι καθηγητές επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό των μαθητών ότι το σχολείο κάνει χρήση της αποβολής στην προσπάθεια αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά θεωρούν ότι η αποβολή αποτελεί το έσχατο μέσο συνετισμού των μαθητών. Το σχολείο δηλαδή εφαρμόζει αρχικά τις παιδαγωγικές μεθόδους του διαλόγου και της προφορικής επίπληξης για να κατανοήσει ο δράστης την πράξη που έκανε και τον αντίκτυπο που έχει στο θύμα. Σε δεύτερο στάδιο ενημερώνονται οι κηδεμόνες του μαθητή και αν δεν υπάρξουν δείγματα βελτίωσης της συμπεριφοράς και συνετισμού των παραβατικών μαθητών, τότε επιβάλλεται ως έσχατο μέσο τιμωρίας η αποβολή. Και στο σημείο αυτό διαπιστώνεται ξανά ότι η αποβολή καθεαυτή ως ποινή δεν φέρνει αποτέλεσμα. Η αποβολή λειτουργεί βοηθητικά, όπως χαρακτηριστικά λέει μια καθηγήτρια, καθώς αποτελεί την αρχή μιας συνδετικής αλυσίδας που ενδέχεται να οδηγήσει στη συμμόρφωση των παραβατικών μαθητών. Η αποβολή έχει ως συνέπεια τις απουσίες, ο μεγάλος αριθμός απουσιών έχει ως συνέπεια τον κίνδυνο απόρριψης στην ίδια τάξη και ο κίνδυνος απόρριψης οδηγεί σε μια προσωρινή και αναγκαστική μάλλον τροποποίηση της συμπεριφοράς.

«μέχρι τώρα είναι οι αποβολές. Λίγες όμως όχι σωρηδόν. Πιο πολύ με διάλογο και επίπληξη»

[1:2], Καθηγήτρια

«αποβολή ήταν τις περισσότερες φορές φέτος. Πέρυσι ήταν και κάποια συζήτηση κυρίως με τον διευθυντή στο γραφείο του. Υποσχέσεις που έδωσαν τα παιδιά, τις οποίες δεν τήρησαν, αυτό έγινε πέρυσι κυρίως.»

[2:2], Καθηγήτρια

«αυτό που είδα στο συγκεκριμένο σχολείο είναι οι τιμωρίες. Κάποιες τιμωρίες. Τις οποίες τιμωρίες, να πω την αλήθεια, όταν ρωτούσε ο διευθυντής την γνώμη μας εγώ ήμουν από τους πρώτους που έλεγα να τιμωρηθούν, γιατί πιστεύω ότι αυτά τα παιδιά δεν συνετίζονται με άλλον τρόπο. Όχι ότι θα συνετιστούν με την τιμωρία, ενδέχεται όμως η τιμωρία να λειτουργήσει βοηθητικά. Μένουν από απουσίες, η μια τιμωρία φέρνει την άλλη, οπότε κάποια στιγμή θα συμμαζευτούνε λίγο. Αλλά και αυτό που λέμε το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο, μήπως και η τιμωρία ενεργήσει θετικά. Νομίζω ότι έχει και αυτό τον ρόλο η τιμωρία»

[3:3], Καθηγήτρια

«αυτό που έχω δει ως τώρα είναι ότι καλεί τα άτομα, ακούει τα περιστατικά, τους μιλάει και αν κρίνει τιμωρεί»..... «οι παιδαγωγικοί τρόποι είναι ότι πρέπει να προσεγγίσεις τον μαθητή, να δεις τα αίτια της συμπεριφοράς του και να προσπαθήσεις να λύσεις τα αίτια και να φτιάξεις την συμπεριφορά του. Τώρα αν έχει εφαρμοστεί σε μεγάλο επίπεδο αυτό δεν το ξέρω, αλλά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις προσπαθούμε να δούμε αν υπάρχει και κάτι άλλο από πίσω. Η μη παιδαγωγική μέθοδος είναι ότι πρέπει να τιμωρηθεί. Συνήθως εδώ ξεκινάμε με συζήτηση, να δούμε τι έγινε, να ζητήσουν συγγνώμη και κάποιες φορές μετά, αν χρειαστεί θα πάρει κάποια αποβολή»

[4:2], Καθηγήτρια

«Τις περισσότερες φορές είναι επίπληξη. Όταν ξανασυμβεί αυτό καλούμε τους γονείς. Αν δούμε ότι συνεχίζεται αναγκαστικά θα ακολουθήσουμε την διαδικασία που λέει ανάλογα με το πόσο σοβαρό είναι το συμβάν. Αν το συμβάν είναι πολύ σοβαρό η αποβολή. Η πολιτική που ακολουθεί το σχολείο είναι δηλαδή επίπληξη, γονείς, αποβολή»

[5:2], Καθηγητής

«σε πρώτη φάση η κουβέντα, δηλαδή να του μιλήσεις, μετά είναι ο πατέρας και μετά αποβολές»

[6:2], Καθηγητής

Αφού ερευνήθηκαν οι τακτικές που υιοθετεί ο σχολικός οργανισμός για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της μαθητικής επιθετικότητας, επιδιώχτηκε να εξεταστεί αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι εφαρμοζόμενες μέθοδοι είναι όντως αποτελεσματικές και έχουν επιλύσει το πρόβλημα:

«όχι δεν έχει λυθεί αλλά πιθανόν με τις τιμωρίες να περιορίζεται. Ο λόγος που δεν έχει λυθεί έχει να κάνει με αυτά τα ίδια τα παιδιά νομίζω. Δεν συνειδητοποιούν τα ίδια τι σημαίνει τιμωρία, τι επιπτώσεις έχει η τιμωρία. Επιπτώσεις στις απουσίες, στο ποινολόγιο, στο ότι αυτά τα παιδιά στιγματίζονται, δεν το συνειδητοποιούν. «ε μια τιμωρία και τι έγινε;», θεωρούν τίποτα, δεν αντιλαμβάνονται τι σημαίνει η τιμωρία, «τιμωρήθηκα και;». εγώ δεν πιστεύω ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί και άλλος τρόπος, ποιος άλλος τρόπος;»

[3:3], Καθηγήτρια

«δεν έχει λυθεί όχι, γιατί δεν βρέθηκαν οι αιτίες που οδήγησαν εκεί. Αυτό που ψάχνουμε όλοι μας. Αυτά τα παιδιά δηλαδή δεν μπορείς να τα αντιμετωπίσεις μόνο στη συνέπειά τους, τις πράξεις. πρέπει να ψάξεις τι τα οδηγεί εκεί. Και έχω παρατηρήσει ότι όταν ένα παιδί το απομονώνεις, γιατί μέσα στην τάξη το παίζουν ήρωες αυτά τα παιδιά, όταν το απομονώνεις και καθίσεις του πεις πέντε κουβέντες, το συζητήσεις, του πεις έχεις δυνατότητες γιατί δεν τις εκμεταλλεύεσαι στρώνει. Εμένα μου έχει τύχει με δυο παιδιά πέρυσι. Ίσως το καταλαβαίνεις από διαίσθηση, δεν ξέρω, ότι ένα παιδί έχει κάτι άλλο από αυτό που δείχνει και μπορείς να βρεις ένα ευαίσθητο σημείο να το σπρώξεις αλλού. Το παιδί θέλει μάλλον να πιστέψεις σε αυτό, όπως το θέλουμε και όλοι μας.»

[2:2], Καθηγήτρια

«νομίζω πως όχι. Μάλλον γιατί θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα βαθύτερα αίτια, δεν ξέρω. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες κοινωνικοί και οικογενειακοί .... Αυτό που πρέπει να γίνει είναι να παρακολουθήσουμε πιο προσεκτικά τα παιδιά και την συμπεριφορά τους, για αρχή. Γενικά δεν υπάρχει επικοινωνία»

[4:2, 4:3], Καθηγήτρια

«δεν έχει λυθεί όχι. Γιατί παιδιά που ήρθαν από άλλο σχολείο που τα έδιωξαν συνεχίζουν και εδώ τα ίδια. Έφυγαν από το σχολείο που ήταν και το σχολείο ηρέμησε.»

[5:2], Καθηγητής

Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού δεν έχει λυθεί παρά τις ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται και τις πειθαρχικές τακτικές που ακολουθούνται στο σχολείο. Οι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται ότι θα πρέπει να αναζητηθούν τα βαθύτερα ατομικά, οικογενειακά και κοινωνικά αίτια που κρύβονται πίσω από το πρόβλημα. Αυτό που κρίνεται σημαντικό να επισημανθεί είναι ότι στο σημερινό σχολείο με τον υφιστάμενο τρόπο λειτουργίας του και με τους επιδιωκόμενους στόχους του η λειτουργία των ποινών αποδεικνύεται αναποτελεσματική, καθώς δεν οδηγεί στην επιβολή της «τάξης» και στην αντιμετώπιση της μαθητικής απόκλισης. Διαπιστώνοντας ότι οι ποινές ως μέσο επιβολής της «τάξης» στο σχολείο αποδεικνύονται αναποτελεσματικές, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι «ο παιδαγωγικός ρόλος του σχολείου απαιτεί αναθεώρηση όχι μόνο των πρακτικών καταστολής της “αποκλίνουσας συμπεριφοράς”, αλλά ολόκληρου του κανονιστικού πλαισίου της σχολικής καθημερινότητας» (Γκότοβος, 1992: 147)

8.3 Στοχοποίηση και Ετικετοποίηση των μαθητών

Το σχολικό περιβάλλον αποτελεί έναν χώρο όπου η απόδοση χαρακτηρισμών και ιδιοτήτων στους μαθητές είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Οι μαθητές κρίνονται καθημερινά για τις πράξεις τους, για τα λόγια τους, για τη στάση, για το ήθος, και γενικά για τη συμπεριφορά τους. Αρμόδιος να κρίνει τη συμπεριφορά των μαθητών στο σχολικό χώρο θεωρείται ο δάσκαλος. Παίρνουμε λοιπόν ως δεδομένο ότι όλοι οι μαθητές κατά τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής θα γίνουν έστω και για μια φορά δέκτες αρνητικών ή θετικών χαρακτηρισμών του δασκάλου. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι μαθητές δεν έχουν όλοι το ίδιο κοινωνικό, πολιτισμικό ή πνευματικό υπόβαθρο μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η συμπεριφορά τους στο σχολείο θα διαφοροποιείται, οπότε θα διαφοροποιούνται και οι χαρακτηρισμοί που τους αποδίδουν οι εκπαιδευτικοί.

Στην περίπτωση των μαθητών που εμφανίζουν επιθετικότητα στο σχολείο οι χαρακτηρισμοί των εκπαιδευτικών κατά κύριο λόγο είναι αρνητικοί. Αρχικά ο μαθητής αντιδρά, προσπαθώντας να υπερασπίσει τον εαυτό του και απορρίπτει αυτή την αρνητική ιδιότητα που του αποδίδεται. Ωστόσο είναι πολύ πιθανόν ο ευκαιριακός αυτός χαρακτηρισμός, αν συνεχίζει να επαναλαμβάνεται από τον εκπαιδευτικό, να καθιερωθεί ως μόνιμη επικοινωνιακή κατάσταση και να οδηγήσει τον μαθητή στην αποδοχή, εσωτερίκευση, υιοθέτηση και ενδεχομένως και στην εκδήλωση του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού. Ο μαθητής αποδέχεται τον ρόλο, την ετικέτα που του προσάπτεται και λειτουργεί σύμφωνα με αυτόν. Με τον τρόπο αυτό καθιερώνεται ένας φαύλος κύκλος, με τον οποίο οι δάσκαλοι ακούσια αποξενώνουν τους μαθητές και οι μαθητές αντιδρούν με τρόπους που ενθαρρύνουν την περαιτέρω αποξένωσή τους (Kagan, 1990).

Η διαδικασία της απόδοσης της «ετικέτας» του «κακού» μαθητή είναι εμφανής στα λεγόμενα των μαθητών – θυτών και ιδίως όταν αναφέρονται στη σχέση τους με τους καθηγητές όπου επαναλαμβάνεται το μοτίβο «με έχουν βάλει στο μάτι»:

«Ε... ξέρω εγώ; Ίσως γιατί με έχουνε βάλει στο μάτι... έ όπως λέει η παροιμία καλύτερα να σου βγει το μάτι παρά να σου βγει το όνομα»

[1:2], Μαθητής Θύτης

«Με έχει βάλει στο μάτι..... εντάξει μπορεί να μην μου φέρονται καλά επειδή κάνω και εγώ κάποια πράγματα»

[2:1,2:2], Μαθητής Θύτης

«Η συμπεριφορά των καθηγητών όσο πάει γίνεται και πιο αυστηρή, με αγνοούνε κάποιιοι ..... μάλλον γιατί τους έδωσα να καταλάβουν τι παιδί είμαι, κακό παιδί και λένε αυτός δεν κάνει τίποτα ας τον αγνοήσουμε»

[2:5], Μαθητής Θύτης

«με έχουν πάρει με κακό μάτι επειδή είμαι λίγο ζωηρός»

[3:1], Μαθητής Θύτης

«εκτός και αν με έχει βάλει κάποιος καθηγητής στο μάτι... μερικές φορές έτσι νομίζω, αλλά δεν πιστεύω να ισχύει»

[4:6], Μαθητής Θύτης

«αυτήν της ιστορίας, αυτή (η καθηγήτρια) δεν μου αρέσει. Κάτι κάνει ένα παιδί εκεί και όλο λέει εμένα να πάω να φύγω έξω»... «γιατί έκαναν φάρσες τα παιδιά και βγάζει εμένα...»

[6:2,6:3], Μαθητής Θύτης

Οι μαθητές αναγνωρίζουν ότι λόγω της συμπεριφοράς τους έχουν μπει στο «στόχαστρο» των καθηγητών, οι οποίοι τους έχουν κατατάξει στην κατηγορία του «κακού» και «απειθαρχού» μαθητή. Αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι ότι κάποιιοι μαθητές αναγνωρίζουν την προσωπική τους ευθύνη και τη συμβολή τους στη διαδικασία του στιγματισμού τους. Γνωρίζουν δηλαδή ότι λόγω της παραβατικής και απειθαρχής συμπεριφοράς τους έχουν διαταραχθεί οι σχέσεις τους με τους καθηγητές και ότι η στοχοποίηση τους δεν είναι αναίτια. Ωστόσο, γίνεται αντιληπτή και η λειτουργία του «αποδιοπομπαίου τράγου» στο σχολείο. Οι ευθύνες επιρρίπτονται πάντα στο στιγματισμένο παιδί, γιατί ο καθηγητής θεωρεί ως δεδομένο ότι αυτός φταίει.

Στις αρνητικές επιπτώσεις της ετικετοποίησης των παραβατικών μαθητών περιλαμβάνεται, σύμφωνα με τα λεγόμενα των δραστών, και η διαφορετική αντιμετώπιση που δέχονται από τον διευθυντή του σχολείου. Συγκεκριμένα θεωρούν ότι υπάρχει άνιση μεταχείριση στο θέμα των ποινών, καθώς ο στιγματισμένος ως επιθετικός μαθητής τιμωρείται απευθείας με αποβολή, ενώ για τους υπόλοιπους «καλούς» μαθητές εφαρμόζονται κυρίως παιδαγωγικές τακτικές συνεντισμού. Η άνιση τιμωρία αποτελεί έναν ακόμη λόγο που ενισχύει την αντίδραση και την εναντίωση των παραβατικών μαθητών απέναντι στο σχολικό σύστημα και κάνει εμφανή για μια ακόμη φορά την ύπαρξη της αντισχολικής κουλτούρας. Αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι ο μαθητής – θύτης δεν αντιδρά στην διαδικασία της τιμωρίας, αντιδρά στην άδικη και άνιση τιμωρία που του επιβάλλεται:

«εμένα με νευριάζει εδώ στο σχολείο ότι ο διευθυντής αυτόν που «έχει στο μάτι» του δίνει κατευθείαν αποβολή, ενώ αν πάει ένα άλλο παιδί δεν θα του πει τίποτα. Πιστεύω ότι θα έπρεπε να είναι ίδιες οι ποινές για όλους, γιατί είμαστε όλοι ίσοι εδώ πέρα. Δεν πιστεύω ότι κάποιος είναι πιο ευέξαπτος από τον άλλον. Για παράδειγμα εγώ, την δεύτερη αποβολή που πήρα, πάω μέσα στο γραφείο, μου λένε κάτσε κάτω, κάθομαι και μου λένε 2 μέρες αποβολή»

[1:5], Μαθητής Θύτης

«Εντάξει ο διευθυντής ψάχνει τώρα αφορμές για να με διώξει γιατί δεν θέλει έτσι κακά παιδιά στο σχολείο και ψάχνει αφορμές για να με διώξει»

[2:3], Μαθητής Θύτης

«δεν νομίζω να είναι ίδιες (οι ποινές) για όλους γιατί αν έχουν πάρει κάποιον με κακό μάτι μόλις πάει στο γραφείο του λένε κατευθείαν αποβολή. Ενώ αν πάει κάποιο άλλο παιδί το συζητάνε» ... «ε ναι αντιμετωπίζονται διαφορετικά γιατί έχουν καλύτερο βαθμό, συμπεριφορά ... και αυτό παίζει ρόλο»

[3:3], Μαθητής Θύτης

«δεν ήταν δίκαιη (η τιμωρία) έχω δει πολλά παιδιά να κάνουν κοπάνες και να μην παίρνουν αποβολή»

[5:3], Μαθητής Θύτης

Σύμφωνα με τον Δήμου (1998: 195) «η αρνητική αντιμετώπιση ενός μαθητή από τον εκπαιδευτικό σηματοδοτεί μια κατάσταση κοινωνικής αλληλεπίδρασης αρνητικού περιεχομένου, η οποία αποτελείται από δύο διαδικασίες: τη διαδικασία του ορισμού και τη διαδικασία της μεταχείρισης. Η διαδικασία της καταγραφής αναφέρεται στον ορισμό, στην ταξινόμηση και στην κατάταξη ενός μαθητή στους αποκλίνοντες, ενώ η διαδικασία της μεταχείρισης αφορά στα αρνητικά μέτρα που χρησιμοποιεί ο κοινωνικός περίγυρος για την αντιμετώπιση της απόκλισης και του αποκλίνοντα. Οι δύο αυτές διαδικασίες αποδίδονται με τον όρο στιγματισμός. Ο όρος αυτός δεν περιγράφει μια στιγμιαία απόδοση μιας ετικέτας, αλλά μια διαδικασία ταξινόμησης και αντιμετώπισης του ατόμου». Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι στην περίπτωση των θυτών σχολικού εκφοβισμού που περιγράφηκε ακολουθούνται και τα δύο στάδια του στιγματισμού.

Από όσα αναφέρθηκαν ως τώρα για τη στοχοποίηση και την επίρριψη ευθυνών στους μαθητές – θύτες θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι η δημιουργία ετικέτας αποτελεί μια στρατηγική που εφαρμόζουν οι θύτες για να υποβαθμίσουν τις πράξεις τους και να οικειοποιηθούν το ρόλο του θύματος, υποστηρίζοντας ότι δέχονται στοχευμένες επιθέσεις από το σχολείο. Ωστόσο τα δεδομένα από την ανάλυση των

συνεντεύξεων των υπόλοιπων μαθητών του σχολείου αποδεικνύουν ότι όντως υπάρχει άνιση μεταχείριση και κατηγοριοποίηση των μαθητών σε καλούς και κακούς:

«δεν μας φέρετε άσχημα απλά πάει με τα παιδιά που βλέπει ότι τραβάνε, ενώ δεν ασχολείται πολύ με τα παιδιά που δεν τραβάνε»

[4:2], Μαθητής

«Εγώ δεν έχω κάτι τίποτα, αλλά ένα παιδί ας πούμε, αυτοί οι 5-6 που λέει ο κύριος διευθυντής, ένας να μιλήσει να πει τίποτα κατευθείαν αποβολή ενώ ο άλλος δεν θα πάρει αποβολή»

[22:3], Μαθητής

«Πολλές φορές θεωρώ ότι επειδή ακούνε από παντού ότι οι κακοί μαθητές είναι και κακά παιδιά αυτό τους πειράζει και προσπαθούν με κάποιο τρόπο να δείξουν ότι αξίζουν σεβασμό, ότι πρέπει να με σέβεστε ή ότι και εγώ είμαι καλός άνθρωπος»

[24:4], Μαθήτρια

«Οι καθηγητές γενικά φέρονται διαφορετικά στα παιδιά που προσπαθούν και διαφορετικά στα παιδιά που δεν προσπαθούν»

[7:2], Μαθήτρια Θύμα

Και οι εκπαιδευτικοί όμως παρόλο που αρνούνται ότι οι ίδιοι είναι προκατειλημμένοι και διαφοροποιούν ηθελημένα τους μαθητές, ουσιαστικά αποδέχονται ότι σταδιακά υφίσταται μια διαδικασία κατηγοριοποίησης, η οποία προκαλείται από την αρνητική και παραβατική συμπεριφορά των μαθητών:

«Εμείς οι καθηγητές δεν τα διαφοροποιούμε. Αν γίνεται διαφοροποίηση γίνεται στην συνέχεια, αν προκύψουν τέτοια επεισόδια οπότε και στη συνείδησή μας τα διαφοροποιούμε. Όμως μέσα στην τάξη ξεκινώντας δεν ξεκινάς ποτέ με αυτή την κακή διάθεση απέναντί τους ή με αυτή την προκατάληψη εσύ είσαι έτσι εσύ έτσι, ποτέ. Για μας όλα είναι ίδια.. ... Δηλαδή δεν υπάρχει κάποια προκατάληψη από την αρχή. Δεν έχουμε και το δικαίωμα να ξεκινήσουμε έτσι γιατί μπορεί και οι ίδιοι κάποια στιγμή να μας πουν κυρία γιατί μας διαχωρίζετε; Δεν έχεις αυτό το δικαίωμα, δεν μπορείς να το κάνεις. Τώρα αν στην πορεία μας προκύπτει από όλα αυτά κάπου και εμείς στη συνείδησή μας βλέποντας τον έναν, βλέποντας τον άλλον κάποιους βάζουμε απέναντι. Επίσημα όμως δεν μπορούμε.»

[3:2, 3:3], Καθηγήτρια

«Μπορεί αυτά τα παιδιά να νιώθουν μειονεκτικά από τις αποδόσεις των άλλων παιδιών, επειδή κάποια παιδιά ξεχωρίζουν και νομίζοντας ότι μπορεί εμείς οι δάσκαλοι να βλέπουμε άλλα παιδιά πιο θετικά και αυτά πιο αρνητικά και να θέλουν και αυτά με ένα τρόπο να ξεχωρίσουν. Εγώ το πιστεύω σε μεγάλο βαθμό ότι συμβαίνει αυτό.»

[5:2], Καθηγητής

Επιπλέον, αναγνωρίζεται η ευθύνη του εκπαιδευτικού στην αποδόμηση της αρνητικής ταυτότητας των στιγματισμένων μαθητών. Η φιλική προσέγγιση, η προβολή των θετικών τους στοιχείων, η αναγνώριση της αξίας τους συμβάλλει στην επανένταξη των περιθωριοποιημένων παραβατικών μαθητών και ενδεχομένως μπορεί να αποβεί βοηθητική στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού:

«εγώ πιστεύω ότι ο εκπαιδευτικός παίζει μεγάλο ρόλο, δηλαδή πρώτον θέλουν πλησίασμα. Εγώ σε κάποια από αυτά προσπάθησα να τους τονώσω τα υπέρ τους, δηλαδή ποια ήταν τα προσόντα τους και κάνοντάς το αυτό είδα ότι είχαν μια έκπληξη, δηλαδή δεν το περίμεναν να τους δώσει κάποιος σημασία»

[6:1], Καθηγητής

«πιστεύω ότι το έχει εισπράξει λίγο αυτό. Δεν πιστεύω ότι το κάνει με σκεπτικό, του βγαίνει. Το έχει εισπράξει και το κουβαλάει και βγάζει κακία. Βρίσκει ευκαιρία να βγάλει και αυτός αυτό που έχει εισπράξει. Έχει γίνει ένα κακό παιδί και το βγάζει»

[6:1], Καθηγητής

8.4 Χαλαρότητα και Αναποτελεσματικότητα

Η ανάλυση των συνεντεύξεων των συμμετεχόντων στην έρευνα μας έδωσε μια σφαιρική εικόνα του τρόπου λειτουργίας του σχολείου και του τρόπου αντίδρασής του απέναντι στις αποκλίσεις των μαθητών. Αναμφισβήτητα αποδεικνύεται ότι ο υφιστάμενος τρόπος χειρισμού των αποκλίσεων με τη μορφή των κυρώσεων και την επιβολή ποινών δεν απέφερε το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε για ποιο λόγο η πολιτική που υιοθέτησε το σχολείο απέτυχε.

Οι καθηγητές θεωρούν ότι η πολιτική που ακολουθεί το σχολείο απέναντι στην αντιμετώπιση της σχολικής βίας δεν είναι συγκεκριμένη και σταθερή και σε γενικές γραμμές χαρακτηρίζεται από έλλειψη αυστηρότητας:

«ότι τύχει. Πώς λέει η διαφήμιση ότι μου κάτσει; Εγώ να σου πω την αλήθεια στην αρχή επειδή ήταν πολύ χαλαρά τα πράγματα φώναζα τον Νότη, τον Γαβριήλ, γιατί έχει σοβαρότητα και επιβάλλεται στα παιδιά. Τους έλεγα εγώ ότι τους έλεγα και μετά ο Γαβριήλ τα μάζευε. Για να δουν ότι είμαστε όλο το σχολείο μαζί, ότι δεν είμαστε ένας. Τους πήγαινα στο σύλλογο έτσι ώστε να καταλάβουν αυτό ότι και αν γίνει θα ακολουθηθεί η ίδια τακτική, όχι ένας να τους χαϊδεύει και ένας να τους μαλώνει. Δεν νομίζω να υπήρχε μια συγκεκριμένη πολιτική στο σχολείο»

[1:2], Καθηγήτρια

«στα όσα χρόνια είμαι εδώ η πολιτική του σχολείου είναι διαμετρικά αντίθετη. Πέρυσι ήταν πιο χαλαρή η αντιμετώπισή τους, λίγο σαν να τα δικαιολογούσαν, οι αποφάσεις παίρνονταν από τον διευθυντή πάρα πολλές φορές χωρίς να ανακοινώνονται στον σύλλογο, δεν ήμασταν δηλαδή συμμετοχοί, ενώ φέτος φαίνεται που έτσι ωρίμασε λίγο η σκέψη του ποιους έχουμε να αντιμετωπίσουμε και ότι δεν συμμορφώθηκαν, είδα λίγο πιο αυστηρή την αντιμετώπιση. Αυστηρή με την έννοια ότι κάποιες τιμωρίες επιβλήθηκαν, η πιο συνηθισμένη της αποβολής, που δεν έφεραν και κανένα αποτέλεσμα από ότι διαπιστώσαμε όλοι»

[2:2], Καθηγήτρια

«ήπια.. δεν είμαστε αυστηροί, ιδιαίτερα αυστηροί. Ε και η αυστηρότητα πολλές φορές βλάπτει, οδηγεί σε πιο αρνητικά αποτελέσματα από ότι.. απλή τιμωρία είναι η πολιτική του σχολείου, επίπληξη πολλές φορές. Τις περισσότερες φορές είναι επίπληξη. Όταν ξανασυμβεί αυτό καλούμε τους γονείς. Αν δούμε ότι συνεχίζεται αναγκαστικά θα ακολουθήσουμε την διαδικασία που λέει ανάλογα με το πόσο σοβαρό είναι το συμβάν. Αν το συμβάν είναι πολύ σοβαρό η αποβολή. Η πολιτική που ακολουθεί το σχολείο είναι δηλαδή επίπληξη, γονείς, αποβολή. Έχουμε ήπιους τρόπους. Για αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος όχι»

[5:2], Καθηγητής

«από ότι βλέπω το σχολείο κάνει συστάσεις, φέρνει τους γονείς και δίνει αποβολές. Και μετά ο κάθε καθηγητής με την κουβέντα και την παραίνεση»

[6:2], Καθηγητής

Αυτό που γίνεται κατανοητό από τα λεγόμενα των καθηγητών είναι ότι το σχολείο χαρακτηρίζεται από την έλλειψη μιας κοινής γραμμής, ενός ενιαίου πλαισίου εκπαιδευτικής πολιτικής. Επιλέγεται η ήπια αντιμετώπιση της απόκλισης κυρίως με τη μορφή της επίπληξης και της ενημέρωσης των γονιών. Ωστόσο, ένα σχολείο που φαίνεται να αμφιταλαντεύεται και να μην μπορεί να χαράξει μια σταθερή γραμμή λειτουργίας αποτελεί ένα ιδανικό πλαίσιο ευδοκίμησης παραβατικών μορφών συμπεριφοράς. Σε αυτό συμβάλει φυσικά και η απουσία στην Ελλάδα ενός νομικά κατοχυρωμένου πλαισίου για την αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και η έλλειψη συγκεκριμένων πολιτικών πρόληψης, που οδηγεί το σχολείο να αγωνίζεται με τα υπάρχοντα εφόδια που έχει, τις ποινές.

Η χαλαρότητα που επιδεικνύει το σχολείο και η έλλειψη σεβασμού απέναντι στο εκπαιδευτικό προσωπικό είναι το συμπέρασμα που διεξάγεται από τις συζητήσεις με τους εκπαιδευτικούς. Το σχολείο παρείχε υπερβολική ελευθερία στα παιδιά, που άγγιζε τα όρια της ασυδοσίας, ενώ η κατά κανόνα σχέση ανισότητας εκπαιδευτικού – μαθητή φαίνεται να έχει καταστρατηγηθεί. Είναι γνωστό ότι η οριοθέτηση της συμπεριφοράς των παιδιών αποτελεί βασική προϋπόθεση της υγιούς ανάπτυξης της προσωπικότητας και της διαμόρφωσης του χαρακτήρα των παιδιών. Στο σχολείο ωστόσο, όπως ισχυρίζονται οι καθηγητές, υφίσταται πλήρης απουσία ορίων και εκπαιδευτική και διοικητική αποδιοργάνωση:

«Αλλά παίζει ρόλο και γενικότερα αν το σχολείο δείχνει σοβαρότητα. Αν τα παιδιά είναι ελεύθερα και κάνουν ότι θέλουν, δεν ακούν μετά. Δεν λέω για τις ποινές, το ξεκαθαρίζω, όχι να αρχίσουμε να ρίχνουμε καμπάνες, αλλά να ξέρουν ότι όταν θα πάνε στον διευθυντή θα πρέπει να πάνε να στον διευθυντή και να κάτσουν κλαρίνο. Δεν μπορώ εγώ να έχω το παιδί και να παίζω σφαλιάρες!! Πρέπει ο καθένας να ξέρει τη θέση του»

[1:1], Καθηγήτρια

«Εγώ νομίζω ότι εάν δείξει το σχολείο σοβαρότητα τα παιδιά θα ακολουθήσουν. Όταν βλέπουν χαλαρότητα το εκμεταλλεύονται»

[1:2], Καθηγήτρια

«Αλλά συλλογικά θεωρώ ότι δεν το διαχειριστήκαμε σωστά το όλο θέμα. Έπρεπε από την αρχή να μπουν τα όρια και να μην φτάσουμε εκεί.... είμαστε όμως χαλαρά!»

[1:2], Καθηγήτρια

«Έχει περάσει αυτό το μήνυμα για το σχολείο. Όχι από μένα από άλλους συναδέλφους που έχουν πάρει σύνταξη τώρα, έχουν φύγει. «άστα λένε τα παιδιά να τελειώσουν κάποια στιγμή». αλλά περνάμε ένα μήνυμα αρνητικό»

«Ένα βασικό που πληρώνουμε εδώ είναι ότι πέρασε το μήνυμα ότι το σχολείο είναι εύκολο. Αυτό το πιστεύω. Είναι ελαστικά»
[5:3], Καθηγητής

Το εύρημα αυτό για τη δυσλειτουργία του σχολικού συστήματος συμφωνεί με τον ισχυρισμό της Μπεζέ (1992) ότι η αύξηση της βίας των εφήβων παραπέμπει σε ένα πλαίσιο αποδιοργάνωσης, απουσίας κατανόησης και έλλειψης σαφούς εικόνας για το τι ακριβώς διαδραματίζεται στο πλαίσιο του σχολείου αλλά και για τον ακριβή ρόλο του σχολείου.

Ορισμένοι καθηγητές επιρρίπτουν ευθύνες για την αποδιοργάνωση και τη χαλαρότητα του σχολείου στον διευθυντή. Η σχετική βιβλιογραφία αναφέρει εξάλλου πως ο διευθυντής του σχολείου φέρει τη γενική ευθύνη για την ομαλή και αποτελεσματική λειτουργία της μονάδας που διευθύνει, αλλά και για τη συμπεριφορά των μαθητών μέσα στο σχολικό χώρο. Αποτελεί το βασικότερο παράγοντα της σχολικής μονάδας και καλείται να ανταποκριθεί σε πληθώρα υποχρεώσεων με στόχο την εύρυθμη και υγιή λειτουργία του σχολείου. Μάλιστα το νομοθετικό πλαίσιο χαρακτηρίζει τον διευθυντή ως διοικητικό, επιστημονικό και παιδαγωγικό υπεύθυνο της σχολικής κοινότητας. Αν ληφθούν υπόψη αυτές οι αρμοδιότητες του διευθυντή, γίνονται κατανοητά τα όσα αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί:

«Σε αυτό το σχολείο δεν ξέρω τι να πω; Ίσως είναι ο διευθυντής.... Και εδώ τι κάνουμε; Παίζουμε κυνηγητό και κρυφτό! Από την μία τα βγάζουμε από την άλλη μπαίνουν.»
[2:2], Καθηγήτρια

«Εκτός και αν από την αρχή της σχολικής χρονιάς βγει ο διευθυντής και πει αυτά τα πράγματα είναι έτσι, έτσι και έτσι, όποιος θα κάνει κάτι η τιμωρία του θα είναι αυτή, ξεκάθαρα. Χωρίς μα και μου. Αν το γνωστοποιήσεις και στους γονείς, καλέσεις το σύλλογο και πει «ξέρετε επίσημα σας το ανακοινώνω όταν θα υπάρχει αυτό η ποινή θα είναι αυτή». Μια δυο φορές θα το επεξεργαστούν και αυτοί στο μυαλό τους, θα το δεχτούν, χωρίς να φέρουν αντίρρηση»
[3:3], Καθηγήτρια

«πρώτον θα έβαζα τους συναδέλφους να εκτελούν τις υπηρεσίες κανονικά. Είναι πολύ λάσκα. Παίζει και ρόλο το ότι φέτος το σχολείο δεν έχει διευθυντή γιατί πήρε σύνταξη»
[5:3], Καθηγητής

Δυσανεστημένοι με την πολιτική που ακολουθεί το σχολείο όσον αφορά την πρόληψη της επιθετικότητας αλλά και με την αδυναμία να ανταποκριθεί επαρκώς στο ρόλο του ως κοινωνικός και παιδαγωγικός οργανισμός είναι και οι γονείς. Εκφράζουν

την ανησυχία τους για την κατάσταση που επικρατεί στο σχολείο, το φόβο τους για την ασφάλεια των παιδιών τους και την απογοήτευση τους για την αναποτελεσματικότητα και την αποδιοργάνωση του σχολείου:

«δεν περίμενα ότι θα γίνει και αυτό το πράγμα φέτος. Είχα ακούσει τα καλύτερα για αυτό το γυμνάσιο. Και σε όσους το είχα πει μου έλεγαν ότι είναι πολύ καλό σχολείο, αλλά φέτος δεν ξέρω.. μια με τα μαθηματικά ο δάσκαλος, μια ότι δεν μπορεί να αλλάξει ο διευθυντής και δεν μπορούν να βρουν μια... Δεν ξέρω τι να πω... κάποια πράγματα ξεκίνησαν από την αρχή, θεωρώ, στραβά και τώρα πλέον έχουν πάρει και αυτό το...»

[2:2], Μητέρα

«τον πρώτο μήνα έλεγε ο Ιωάννης στον μικρό «κάτσε να έρθεις στο γυμνάσιο να δεις από ποιον θα φυλάγεται. Να δεις τι ξύλο θα τρως και δεν θα μιλάς. Που πας παιδί μου, του λέω εγώ, στον πόλεμο; Στον πόλεμο σε στέλνουμε; τον πρώτο μήνα εγώ έβγαινα από το κυλικείο και τα κοίταζα. Τα κοίταζα ανέβαιναν στα δέντρα.»

[2:3], Μητέρα Θύματος

«Το είπα βέβαια στον διευθυντή και μου είπε κακώς δεν του το ανέφερα κατευθείαν και ότι θα έπαιρναν μέτρα. Από εκεί και πέρα τσατίστηκα γιατί δεν είδα να γίνεται και τίποτα. Απλά τα παιδιά ανησυχούν, λένε δεν γίνεται να συμβαίνει αυτό το πράγμα, το χαρακτηρίζουν «αρένα». Αφού νόμιζα ότι το σχολείο είναι νούμερο ένα σε βία»

[4:1], Μητέρα Θύματος

«όχι δεν θεωρώ ότι είναι ασφαλές γενικά .... δεν ξέρω τι θα έπρεπε να γίνει, δεν είμαι εκπαιδευτικός, δεν έχω τέτοιες γνώσεις. Μήπως χρειάζεται διαφορετική προσέγγιση; Όταν βλέπεις όμως ότι όταν γίνονται όλα αυτά μια αποβολή δεν βοηθάει, δεν αλλάζει κάτι μήπως θα έπρεπε να αναζητηθεί κάποια άλλη λύση; Μήπως να ψάξουν το ίδιο το παιδί αν αντιμετωπίζει κάποιο άλλο πρόβλημα; Δεν είμαι ειδικός να σας πω αλλά όταν έχουν δοθεί 15 αποβολές και δεν υπήρξε αλλαγή κάπου αλλού βρίσκεται το πρόβλημα. Μάλλον θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος ειδικός στο σχολείο και να γίνονται συνέχεια επιστημονικές ενημερώσεις»

[4:1, 4:2], Μητέρα Θύματος

«Εντάξει ο διευθυντής μου είπε ότι είναι παιδάκια και θα χτυπηθούν...»

[5:2], Μητέρα Θύματος

Η απογοήτευση, η δυσαρέσκεια, ο θυμός, η οργή, η παραίτηση, η εξάντληση της υπομονής συνθέτουν την εικόνα που δίνουν οι μαθητές για την ολική αποδιοργάνωση του σχολικού συστήματος. Οι μαθητές νιώθουν ανασφαλείς και αβοήθητοι μέσα στον οργανισμό που είναι υπεύθυνος για τη φύλαξη και την ασφάλεια τους. Αναπόφευκτα η απογοήτευση για το σχολικό θεσμό μεταφέρεται και στο πρόσωπο των εκπαιδευτικών και του διευθυντή:

«όταν βλέπουν πώς ο διευθυντής δεν κάνει τίποτα αλλά μένει απλά στα λόγια...»

[4:4], Μαθητής

«εντάξει ο άλλος διευθυντής, αυτός που έφυγε φέτος, ήταν πιο χαλαρός και τα παιδιά δεν υπάκουαν, ξαναέκαναν πάλι τα ίδια όσες αποβολές και αν έδινε»

[11:3], Μαθητής

«τα παιδιά ξέρουν ότι δεν θα συμβεί τίποτα, όπως ο Μότζο που ξέρει ότι δεν θα τον διώξουν, και τα επαναλαμβάνουν συνεχώς»

[18:3], Μαθήτρια

«έχουμε ακούσει πολλές φορές ας πούμε «άμα το ξανακάνεις αυτό θα φύγεις από το σχολείο». Αυτό βέβαια δεν έχει γίνει ποτέ και δεν πιστεύω πως θα γίνει κιόλας»

[24:4], Μαθήτρια

«Πέρα από αυτό θεωρώ ότι οι καθηγητές είναι πολύ ελαστικοί. Λένε «παιδιά είναι, τα κάνουν αυτά». .... πάντως οι καθηγητές δεν κάνουν και κάτι... θεωρώ τελείως χαζό το 'ή θα διώξεις αυτούς ή θα φύγω εγώ'»

[26:3], Μαθήτρια

«Και πήγα την προηγούμενη φορά στον διευθυντή και μου λέει ναι έχω κάνει αίτηση! Μας το λέει εδώ και τόσες μέρες αυτό! Έχει κάνει αίτηση! Έχουν συμβεί τόσα περιστατικά, αλλά έχει κάνει αίτηση όμως»

[6:1, 6:2], Μαθητής Θύμα

«τον πάω μερικές φορές στο γραφείο, όμως και εκεί δεν του κάνουν τίποτα. Αυτός συνέχεια τα ίδια κάνει, δεν υπάρχει αλλαγή»

[4:2], Μαθητής Θύμα

«Πολλές φορές με τον Μιχάνα και τον Ραφαήλ ο κύριος Λεοντάρης θα τους είχε διώξει εδώ και πολύ καιρό, αλλά τελικά υπόκυψε και τους έκανε σύσταση ενώ κανονικά θα έπρεπε να τους είχε διώξει»

[8:3], Μαθητής Θύμα

Με τον τρόπο αυτό οι εκπαιδευτικοί, οι «σημαντικοί άλλοι», αποκαθλώνονται στα μάτια των μαθητών και μετατρέπονται σε άτομα που δίνουν κούφιες υποσχέσεις, που δεν μπορούν να παρέχουν στήριγμα και προστασία. Η αναποτελεσματικότητα του σχολείου θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι οδηγεί αυτόματα και στην αποδόμηση των σχέσεων κατανόησης και εμπιστοσύνης του ανθρώπινου δυναμικού (μαθητών – εκπαιδευτικών) του σχολείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΝΑΤΟ

ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ

9.1 Η Περιθωριοποίηση και η Απόρριψη

Όπως αναφέρθηκε ήδη στο θεωρητικό μέρος, η θυματοποίηση επιφέρει ποικίλες και μακροχρόνιες ψυχοσωματικές συνέπειες στα θύματα. Τα θύματα κατά τη διάρκεια της θυματοποίησης τους νιώθουν έντονο θυμό, δυσφορία και οργή για το άτομο που τους προκαλεί αυτόν το ψυχικό κλονισμό. Ο θυμός τους μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις καταλαγιάζει με την αντιδραστική επιθετικότητα που εκδηλώνουν, ενώ άλλοτε συσσωρεύεται και τους συνοδεύει καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Η ηθική δικαίωση και η ικανοποίηση των θυμάτων στην παρούσα έρευνα φαίνεται πως ταυτίζεται με την απαίτηση για την εκδίωξη των θυτών από το σχολείο. Η ανάλυση των συνεντεύξεων φανέρωσε πως οι μαθητές θύματα προτείνουν ως αποτελεσματική τακτική για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού την τιμωρία των κατ' εξακολούθηση θυτών με την αυστηρότερη σχολική κύρωση, την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος. Η επιβολή της ποινής αυτής παρέχει δικαίωση στα θύματα, τα οποία από φόβο παραμένουν καθηλωμένα και υφίστανται συνεχώς τον εξευτελισμό και την ταπείνωση:

«για παράδειγμα εγώ αυτό που θέλω πάρα πολύ είναι αυτά τα παιδιά να φύγουν από το σχολείο και άμα μου ξανακάνουν κάτι τέτοιο σίγουρα θα πάω μέσα στον διευθυντή και θα το πω».....

«όχι, αλλά ίσως και να έχει κάποιο αποτέλεσμα. Όχι για αυτούς αλλά για τα άλλα τα παιδιά, για τα θύματα.... παρέχει δικαίωση.»

[6:3], Μαθητής Θύμα

«να φύγουν οριστικά αυτά τα παιδιά από το σχολείο, αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος»

[4:3], Μαθητής Θύμα

«δεν τις φοβούνται τις αποβολές... να αλλάξουν σχολείο αυτά τα παιδιά ή να πάνε σε νυχτερινό σχολείο»

[1:3], Μαθητής Θύμα

«τα παιδιά το ξανακάνουν και δεν βάζουν μυαλό .... να φεύγουν από το σχολείο τα παιδιά που κάνουν συνέχεια αυτά τα πράγματα»

Ωστόσο, η απαίτηση για απομάκρυνση των θυτών από το σχολικό περιβάλλον δεν αποτελεί απαίτηση μόνο των θυτών, οι οποίοι θα υπέθετε κανείς ότι παρακινούνται από τα προσωπικά τους τραυματικά βιώματα και τη δίψα για εκδίκηση. Πολλοί από τους μαθητές του σχολείου θεωρούν ως ενδεδειγμένη λύση για την αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας την οριστική αποβολή των θυτών από το σχολείο. Μάλιστα υποστηρίζουν πως οι υπόλοιπες ποινές που εφαρμόστηκαν στο σχολείο δεν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα και δεν συνέβαλλαν στην τροποποίηση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς των θυτών. Η αναποτελεσματικότητα του σχολικού μηχανισμού να αντιμετωπίσει την απόκλιση και η απογοήτευση των μαθητών φανερώνεται από την εναπόθεση της τελευταίας τους ελπίδας στην οριστική εκδίωξη των θυτών από το σχολείο.

«να φεύγουν από το σχολείο τα παιδιά που κάνουν συνέχεια αυτά τα πράγματα»

[8:4], Μαθητής

«εγώ πιστεύω πριν λίγο καιρό που γίνονταν όλες αυτές οι φασαρίες και αυτά, όταν είχαμε συγκεντρωθεί με το συμβούλιο, με το 15μελές έπρεπε να τον είχαμε διώξει. Είναι τέσσερα χρόνια εδώ ας του έβαζαν τουλάχιστον βαθμό να περάσει την τάξη. Εγώ θα ήθελα αν ήταν τόσο έντονες οι φασαρίες που γίνονται στο σχολείο να γίνει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος»

[11:4], Μαθητής

«να γίνει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, ας πούνε να δώσουν 5 φορές αποβολή και αν δεν συμμορφωθεί πάλι να κάνουν αλλαγή σχολείου»

[13:4], Μαθητής

«θα δώσει αποβολή στα παιδιά που αυτό το θεωρώ παράλογο, γιατί έχουν εδώ και κάτι χρόνια λέει ο κύριος θα τον διώξουμε τον Μότζο και εντάξει δεν τον διώχνουνε. Έχει κάνει πόσα, έχει χτυπήσει και τον Φάνη μπουνιά πέρυσι και δεν τον έδιωξαν τελικά και όλο θα τον διώξουν»....

«να τους διώξουν, όπως είχε πει ο κύριος διευθυντής. Το πιο σωστό θα ήταν να το καταλάβουν από μόνοι τους γιατί δεν είναι μικρά παιδιά»

[18:3], Μαθήτρια

«να τιμωρούνται τα παιδιά ανάλογα.. να τους αλλάξουν σχολείο, όπως είχε πει ο διευθυντής τις πρώτες μέρες σε 4-5 παιδιά αν συνεχίσουν να κάνουν τέτοια περιστατικά»

[20:3], Μαθητής

Την άποψη των μαθητών για λήψη δραστικών μέτρων συµμερίζονται και ορισµένοι καθηγητές, παρακινούµενοι ενδεχοµένως από την απόγνωση και από την αδυναµία εξεύρεσης άλλων αποτελεσµατικών τακτικών. Θεωρούν µάλιστα αυτή τη σκληρή τιµωρία ως το µοναδικό τρόπο για να πάψει το σχολείο να «οπισθοχωρεί» και για να «ησυχάσει», όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν. Στην περίπτωση των καθηγητών η απόφαση για τη λήψη µιας τόσο αυστηρής ποινής προκύπτει πιθανόν από την πίεση που αισθάνονται από τους γονείς των υπόλοιπων µαθητών, οι οποίοι δηλώνοντας απογοητευµένοι από την τακτική του συγκεκριµένου σχολείου προτίθενται να πάρουν τα παιδιά τους. Οι καθηγητές βρίσκονται, εποµένως, µπροστά στο δίληµµα να φύγουν οι «καλοί» µαθητές του σχολείου ή να διώξουν τους «κακούς» µαθητές του σχολείου:

«αντά τα παιδιά καλό είναι να φύγουν από το σχολείο. Δεν είναι λύση βέβαια αλλά για το σχολείο πιστεύω ότι είναι λύση. Το σχολείο δεν χρωστάει τίποτα να οπισθοχωρεί και να δημιουργούνται τόσα προβλήµατα και να διαμαρτύρονται οι γονείς, να θέλουν να πάρουν τα παιδιά τους... Οι γονείς όµως λένε θα τα πάρουν τα παιδιά. Θα µειωθεί η δύναµη του σχολείου όχι µόνο σε αριθµό αλλά και σε απόδοση, γιατί είναι καλοί µαθητές αυτοί που θα φύγουν. Λοιπόν, είναι κρίµα να µειωθεί το δυναµικό του σχολείου εξαιτίας αυτών των παιδιών, οι οποίοι δεν πρόκειται να αλλάξουν σε γενικές γραµµές»

[3:2], Καθηγήτρια

Άλλα που σκεφτόµουν είναι να εφαρµόσουµε όλους τους αυστηρούς κανόνες. Δεν βλέπω άλλο τρόπο. Μια εναλλακτική είναι να εφαρµόσουµε την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, να ησυχάσει το σχολείο. Δεν βλέπω άλλο τρόπο, όταν βλέπω ότι τα καλούµε, συζητούµε, τηλέφωνο στο σπίτι, καλούµε και τους γονείς.

[5:3], Καθηγητής

Η παρούσα έρευνα µας οδήγησε στο συµπέρασµα ότι τα παιδιά µε αποκλίνουσα συµπεριφορά, δυσκολεύονται να ενταχθούν στο κανονικό σχολείο εξαιτίας κάποιων ιδιαίτερων ενταξιακών και σχολικών παραγόντων, οι οποίοι επιφέρουν τις ακόλουθες αλληλένδετες ενέργειες:

- Οδηγούν το παιδί στο να απορρίψει το σχολικό περιβάλλον και να αποµακρυνθεί από αυτό.
- Οδηγούν το σχολικό περιβάλλον στο να απορρίψει και αποµακρύνει το παιδί.

Με την επιβολή της ποινής της αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος το σχολείο απορρίπτει και αποµονώνει τους µαθητές που εκδηλώνουν επιθετικές µορφές

συμπεριφοράς, ενισχύοντας για άλλη μια φορά το στιγματισμό τους, καθώς ο μαθητής θα κουβαλάει για την υπόλοιπη σχολική ζωή του την ετικέτα του «ταραχοποιού» που εκδιώχτηκε για λόγους ανάρμοστης συμπεριφοράς από το σχολείο του. Γίνεται κατανοητό, ότι η απόρριψη αυτή δημιουργεί αισθήματα ματαίωσης, απογοήτευσης και θυμού στους παραβατικούς μαθητές, οι οποίοι αντιδρούν κατά κανόνα επιθετικά εναντίον νέων στόχων, διαιωνίζοντας τον κύκλο της σχολικής βίας.

Αυτό που δεν γίνεται αντιληπτό από τους υποστηρικτές της επιβολής της ποινής της αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος αποτελεί διαπίστωση ότι η απομάκρυνση του προβλήματος δεν συνεπάγεται ταυτόχρονα και την επίλυσή του, συνεπάγεται ενδεχομένως την μετάθεση των ευθυνών των αρμοδίων.

9.2 Η Παιδαγωγική Προσέγγιση της Σχολικής Ένταξης

Το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, λειτουργώντας περισσότερο ως γραφειοκρατικός, παρά ως εκπαιδευτικός οργανισμός, αποτυγχάνει να επιτελέσει τον παιδαγωγικό και κοινωνικοποιητικό του ρόλο και ωθεί στην περιθωριοποίηση και στο στιγματισμό τους παραβατικούς μαθητές. Η προσπάθεια τροποποίησης της συμπεριφοράς τους μέσω της επιβολής κυρώσεων αποδείχτηκε, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, ανεπιτυχής. Διαπιστώνεται αναμφίβολα ότι το σχολείο αδυνατεί να ενσωματώσει τις ποικίλες διαφορές των μαθητών του, κοινωνικές, πολιτισμικές, γλωσσικές, με αποτέλεσμα να αποδίδει και να συγκαλύπτει τα προβλήματα δυσλειτουργίας και την αναποτελεσματικότητά του πίσω από τα περιστατικά ενδοσχολικής βίας.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο έρχεται να καταδειχτεί η σημασία της παιδαγωγικής προσέγγισης της σχολικής ένταξης των ανήλικων θυτών της ενδοσχολικής βίας. Για να επιτευχθεί η αποτελεσματική ένταξη των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα απαιτείται πρωταρχικά η διερεύνηση των παραγόντων και των βαθύτερων αιτιών που οδηγούν τον μαθητή στην απόκλιση. Από πλευράς σχολείου, οι συνιστώσες αυτές εξετάστηκαν στην παρούσα έρευνα και διαπιστώθηκε ότι απαιτείται ριζική αλλαγή των δομών, των διαδικασιών και των κανονισμών που το διέπουν. Ωστόσο απαιτείται και η διερεύνηση των οικογενειακών παραγόντων για να αποκτηθεί μια πληρέστερη εικόνα της προβληματικής κατάστασης.

Στο συμπέρασμα αυτό φαίνεται να καταλήγουν και οι εκπαιδευτικοί του σχολείου που συμμετείχαν στην έρευνα. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουν τις αδυναμίες του υπάρχοντος σχολικού συστήματος να ενσωματώσει αποτελεσματικά τους μαθητές – θύτες και προτείνουν την τροποποίηση της λειτουργίας του μέσω της παροχής κινήτρων για μάθηση. Το σχολικό περιβάλλον θα πρέπει να παρέχει ερεθίσματα και μαθησιακούς στόχους κατάλληλους για τα συγκεκριμένα παιδιά:

«πιστεύω ότι για τα συγκεκριμένα παιδάκια που βλέπω εδώ είναι το ότι είναι απομακρυσμένα από τα άλλα παιδιά, είναι απομονωμένα και το γεγονός ότι αυτά τα παιδάκια δεν μπορούν να είναι σε αυτό το σχολείο γιατί δεν μπορούν να παρακολουθήσουν, άρα τι θα κάνει; Θα βαρεθεί μέσα στην τάξη, θα κάνει μια ζαβολιά, θα βγει στο διάλειμμα θα τον έχουν οι άλλοι απομονωμένο και θα δείρει. Λογικό δεν είναι; Αν δεν ήταν απομονωμένο το παιδάκι ή εδώ αν μπορούσε να γίνει μια τάξη υποδοχής, αφού είναι αρκετά τα παιδάκια. Θεωρούν ίσως ότι είναι

ένα ξένο σώμα. αυτά τα παιδιά είναι αρνητικά τελείως Ίσως φταίνε και οι οικογένειες, γιατί αν κρίνω και από τους γονείς δεν είναι γονείς που έρχονται στο σχολείο. Οι γονείς παίζουν ρόλο. Άλλοι δεν έρχονται καν να πάρουν τους βαθμούς. Αν είχαμε μια συνεργασία με τους γονείς πιστεύω θα ήταν καλύτερα τα πράγματα»

[1:1], Καθηγήτρια

«Πέρα όμως από το μαθησιακό εγώ πιστεύω ότι δεν έχουν ενταχθεί. Φαίνεται ότι αυτά τα παιδιά είναι ακοινωνήτα. Ίσως η κοινωνία η δικιά μας δεν τα δέχεται εύκολα, ίσως δεν θέλουν και αυτά, αισθάνονται ότι δεν μπορούν να ενταχθούν και έχουν περιθωριοποιηθεί. Το αισθάνονται και από μόνα τους ότι έχουν περιθωριοποιηθεί και έχουν καθίσει και κάνουν κλίκες μεταξύ τους, δεν ανοίγονται δηλαδή με άλλα παιδιά. Πιστεύω ότι το έχουν δει από μόνοι τους ότι δεν θα μας δεχτούν, άρα καθόμαστε μεταξύ μας» ..... «εγώ πιστεύω ότι ο εκπαιδευτικός παίζει μεγάλο ρόλο, δηλαδή πρώτον θέλουν πλησίασμα. Εγώ σε κάποια από αυτά προσπάθησα να τους τονώσω τα υπέρ τους, δηλαδή ποια ήταν τα προσόντα τους και κάνοντάς το αυτό είδα ότι είχαν μια έκπληξη, δηλαδή δεν το περίμεναν να τους δώσει κάποιος σημασία. Με το που το έκανα αυτό ενώ στην αρχή έκαναν λίγο τον μάγκα, τις επόμενες μέρες έγιναν πιο συνεργάσιμα, ακούνε και άρχισαν να μπαίνουν σε μια διαδικασία στην γυμναστική, ενώ πριν ήταν εριστικά, πήγαιναν και κόλλαγαν στα άλλα παιδιά που έπαιζαν. Στο διάλειμμα τα βλέπω μαζί αυτά τα παιδιά, δεν τα βλέπω να εντάσσονται αλλά ούτε και τα άλλα να τα εντάσσουν. Από ότι έμαθα όμως δημιουργούν πρόβλημα, δηλαδή απειλούν. Απλά δεν είναι το σχολείο μας για αυτά τα παιδιά. Αυτά δεν θέλουν να μάθουν γράμματα και πρέπει να βρουν διέξοδο σε άλλα πράγματα, θέλουν πλησίασμα ώστε να μαλακώσουν αλλά και εναλλακτικούς τρόπους μάθησης.»

[6:1], Καθηγητής

«Θα ήθελα να υπήρχαν συνάδερφοι οι οποίοι να μπορούσαν να κρατήσουν αυτά τα παιδιά και να κάνουν πράγματα με αυτά. Εγώ θα έλεγα πώς το καλύτερο θα ήταν αυτά τα παιδιά να είναι στον χώρο του σχολείου αλλά να έχουν άλλο πρόγραμμα, περισσότερες ώρες γυμναστική, καλλιτεχνικά μαθήματα, χειρονακτικά, να συμμετέχουν σε σκετς, γιατί δεν τα βλέπεις ότι αυτά τα παιδιά θα προκόψουν από τα μαθήματα και θα σπουδάσουν. Θα πρέπει να γίνει σχολείο δυο ταχυτήτων»

[6:2], Καθηγητής

Σε γενικές γραμμές η «μεταχείριση» του μαθητή που στιγματίστηκε ως «παραβάτης του σχολικού νόμου» οφείλει να αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση της προσωπικότητάς του, στην τόνωση της αυτοεκτίμησης, στην ενίσχυση του αυτοσυναίσθηματος και της ενσυναίσθησης, στη συνεχή ενθάρρυνση για την ανάληψη πρωτοβουλιών, στην προώθηση των κοινωνικών και συναισθηματικών του δεξιοτήτων και στην οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης και κατανόησης μεταξύ των ενηλίκων και των παιδιών. Θα πρέπει να εγκαθιδρυθεί η χαμένη επικοινωνία με

τα παιδιά. Στόχος της παιδαγωγικής αυτής προσέγγισης αποτελεί η αναβάθμιση των θεσμών της οικογένειας και του σχολείου, έτσι ώστε να συντελεστεί επιτυχώς η κοινωνικοποίηση του ανήλικου παραβάτη.

Η ανάγκη συνεργασίας σχολείου και οικογένειας αναγνωρίζεται και από τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι διαπιστώνουν ότι η συμβολή του σχολείου είναι μηδαμινή αν δεν υπάρξει και η απαραίτητη στήριξη από την οικογένεια:

«δεν ξέρω, θα προσπαθούσα να κοιτάξω τι συμβαίνει βαθύτερα, θα προσπαθούσα να δω γιατί αυτό το πρόβλημα είναι τόσο σοβαρό, θα μιλούσα και με τους γονείς και με ειδικό, με έναν ψυχολόγο. Συνήθως όμως οι γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν τέτοια συμπεριφορά δεν έρχονται στο σχολείο. Αυτό που πρέπει να γίνει είναι να παρακολουθήσουμε πιο προσεκτικά τα παιδιά και την συμπεριφορά τους, για αρχή. Γενικά δεν υπάρχει επικοινωνία»

[4:3], Καθηγήτρια

«πρώτα θα καλούσα τους γονείς προσωπικά των παιδιών αυτών. Δεν μπορώ να διανοηθώ ότι δεν έρχεται ούτε για τους βαθμούς ο γονέας. Τραγικό είναι! Δεν θα έρθεις στο σχολείο αν δεν έρθει ο γονιός! Να δούμε τι υπάρχει πίσω ως υπόβαθρο και πως θα το αντιμετωπίσουμε. Βέβαια δεν υπάρχει υποστήριξη, αλλά αν έχεις μια συζήτηση με τον γονιό μπορείς να καταλάβεις και λίγα περισσότερα για το παιδί. Και στην συνέχεια να φωνάξουμε και έναν ειδικό αν χρειάζεται κάποιον παιδί. Έχει το σχολείο ευθύνη αλλά την μεγαλύτερη την έχει η οικογένεια.. θεωρητικά μπορείς να πεις ότι έχει το σχολείο ευθύνη αλλά μεγαλύτερη την έχει η οικογένεια»

[1:3], Καθηγήτρια

«Το σχολείο δεν μπορεί να συμμορφώσει τα παιδιά αν δεν μπορέσει πρώτα ο ίδιος ο γονιός. Το σχολείο θα το παλέψει με διάφορους τρόπους με κουβέντα, με συνετισμό.»

[6:2], Καθηγητής

Η συνεργασία με την οικογένεια, με απώτερο σκοπό να κατανοηθεί συνολικά η συμπεριφορά του παιδιού, αποτελεί την αποτελεσματικότερη λύση για την επίλυση της ενδοσχολικής βίας, σύμφωνα με τα λεγόμενα αρκετών μαθητών. Είναι σημαντικό να επιμορφωθούν οι γονείς για να μάθουν να χειρίζονται προκλητικές ή και προβληματικές συμπεριφορές των παιδιών τους και να διδάχτούν εναλλακτικούς τρόπους θετικής πειθαρχίας με την αποφυγή ακραίων τιμωρητικών λύσεων. Οι παρεμβάσεις από ειδικούς της ψυχικής υγείας και η επιμόρφωση που παρέχεται στους ενδιαφερόμενους γονείς από τις σχολές γονέων αποτελεί ένα θετικό βήμα προς την κατεύθυνση της πρόληψης του εκφοβισμού:

«να έρθουν οι γονείς, να μιλήσουν με τον γυμνασιάρχη, με το παιδί που μάλωσε και με το παιδί τους φυσικά και να λυθεί το πρόβλημα έτσι»

[8:4], Μαθητής Θύμα

«το να απομακρυνθούν από το σχολείο δεν νομίζω ότι είναι η λύση γιατί θα συνεχιστεί κάπου αλλού αυτό. Πιστεύω ότι χρειάζεται διάλογος και παρέμβαση από ειδικό. Πιθανόν να υπάρχει και σχολή γονέων ώστε να γνωρίζουν και οι γονείς πώς να αντιδρούν»

[7:3], Μαθήτρια Θύμα

«ίσως να γίνει μια ενημέρωση στους γονείς ώστε να μιλήσουν στα παιδιά, να μιλήσουν και οι καθηγητές στα παιδιά ή να έρθει και κάποιος εκπαιδευτικός του πανεπιστημίου να μιλήσει για διάφορα θέματα, για τον ρατσισμό ανάμεσα στα παιδιά»

[15:3], Μαθήτρια

Το εκπαιδευτικό σύστημα αναμφισβήτητα αποτελεί βασικό θεσμό που συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του μαθητή και στην αρμονική ένταξη του στην κοινωνία. Αυτό που προέχει είναι να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της μαθητικής επιθετικότητας και της κάθε μορφής απόκλισης στο πλαίσιο του σχολείου, σε συνεργασία πάντα με την οικογένεια. Αν το πρόβλημα δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα μέσω της σχολικής παιδαγωγικής παρέμβασης, τότε είναι πολύ πιθανόν ο παραβατικός νέος να μετατραπεί σε έναν παραβατικό ενήλικα με αυξημένες πιθανότητες να οδηγηθεί στη φυλακή.

Το σχολείο, σύμφωνα με τον J. P. Sartre (1983) οφείλει να θυμάται διαρκώς, ότι απευθύνεται σε άτομα «εν τω γίνεσθαι». Καθίσταται, λοιπόν, επιτακτική ανάγκη το σχολείο να θέσει σαν πρωταρχική προτεραιότητα του τη δημιουργία ενός κλίματος αποδοχής, ενθάρρυνσης, κατανόησης και συνεργασίας, αποβλέποντας στην ενίσχυση των θετικών χαρακτηριστικών και των ιδιαιτεροτήτων των παραβατικών μαθητών, έτσι ώστε να αποφευχθεί η κοινωνική περιθωριοποίηση, η απομόνωση, η απόρριψη, η απαξίωση και ο στιγματισμός των μαθητών, που αλληλένδετα οδηγεί στην απόρριψη των σχολικών αξιών και του σχολικού συστήματος και στην εκδήλωση επιθετικότητας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στόχος της έρευνάς μας αποτέλεσε η διερεύνηση της συμβολής και του ρόλου του σχολείου στην εκδήλωση και στην ανοχή του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού και της σχολικής επιθετικότητας. Συγκεκριμένα, επιδιώχτηκε να εξεταστεί αν το σχολείο, με τον υφιστάμενο τρόπο λειτουργίας του, επιτελεί αποτελεσματικά τον ρόλο του αντιμετωπίζοντας με επιτυχία την αποκλίνουσα συμπεριφορά ή αν εμφανίζει δυσλειτουργικά προβλήματα, αποκλίνει από την πορεία του και συμβάλλει επακόλουθα στην ανοχή της ενδοσχολικής βίας.

Βασική θεωρητική αφετηρία για τον προσδιορισμό και την κατανόηση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς αποτέλεσε το αντιδραστικό μοντέλο, το οποίο δίνει έμφαση στην αντίδραση που εκδηλώνει το σχολικό σύστημα απέναντι στην εμφάνιση της μαθητικής επιθετικότητας και στις συνέπειες που τη συνοδεύουν. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε η θεωρία του στιγματισμού ή θεωρία της ετικέτας, σύμφωνα με την οποία ο τρόπος που ορίζει και χαρακτηρίζει το κοινωνικό σύνολο τη συμπεριφορά ενός ατόμου, οδηγούν το ίδιο το υποκείμενο στην υιοθέτηση και στην εκδήλωση της συγκεκριμένης συμπεριφοράς. Κατά τον ίδιο τρόπο στο σχολείο ο αρνητικός χαρακτηρισμός και ο στιγματισμός του μαθητή έχει ως συνέπεια την τροποποίηση της συμπεριφοράς του κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στο χαρακτηρισμό που του δόθηκε.

Η έρευνά μας αποτέλεσε μια μελέτη περίπτωσης μιας συγκεκριμένης σχολικής μονάδας, του Γυμνασίου Πεδινής κατά το σχολικό έτος 2010/11, αποσκοπώντας να κατανοηθεί ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου μέσω της αποτύπωσης των υποκειμενικών νοημάτων των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονέων που συμμετείχαν στην έρευνα. Λόγω της εστίασης της έρευνας σε ένα συγκεκριμένο σχολείο, παρά την τριγωνοποίηση των μεθόδων και των ερευνητικών δεδομένων, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι τα ευρήματα της έρευνας έχουν αναγκαστικά περιορισμένη δυνατότητα γενίκευσης.

Με βάση την επεξεργασία και ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων, που παρουσιάστηκαν διεξοδικά στο τρίτο μέρος της μελέτης και σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα, καταλήξαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα αναφορικά με την

αντίδραση και τη λειτουργία του σχολείου απέναντι στην εκδήλωση της ενδοσχολικής βίας και επιθετικότητας:

- i. Τα επεισόδια βίας και μαθητικής επιθετικότητας αποτελούν μια ανησυχητική πραγματικότητα στο σημερινό σχολείο. Ενώ θα υπέθετε κανείς πως το σχολείο με τις παιδαγωγικές του προσεγγίσεις και τον εκσυγχρονιστικό τρόπο λειτουργίας του συμβάλλει ενεργά στην ομαλή κοινωνικοποίηση των μαθητών, στη διάπλαση του χαρακτήρα, στην ολόπλευρη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών ικανοτήτων και στην αποδοχή της διαφορετικότητας, εντούτοις διαπιστώνεται το αντίθετο. Το σχολείο, ως κοινωνικό δημιούργημα, αντανακλά το αξιακό σύστημα της κοινωνίας, κατηγοριοποιεί και συμπεριφέρεται στους μαθητές βάση των σχολικών τους επιδόσεων, και αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες.

Ο Rogers πολύ εύστοχα υποστηρίζει ότι «στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν υπάρχει θέση για ολόκληρο το πρόσωπο, παρά μόνο για τη νοημοσύνη» (1969:17). Και η σχολική πραγματικότητα επιβεβαιώνει αυτόν τον ισχυρισμό, καθώς οι μαθητές διακρίνονται σε «καλούς» και «κακούς» με βάση τις νοητικές και μαθησιακές τους ικανότητες. Με τον τρόπο αυτό γίνεται η αρχή για τον στιγματισμό και την ετικετοποίηση των μαθητών, που έχει σαν επακόλουθο την αντίδραση τους και τη σχολική βία. Η ευθύνη του σχολικού συστήματος στην εκδήλωση της μαθητικής επιθετικότητας αναγνωρίζεται και από τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνα, χωρίς ωστόσο να γίνεται ακριβής επεξήγηση του τρόπου συμβολής.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι όντως υπάρχουν περιθώρια εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς στο σημερινό σχολείο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας η σωματική και η λεκτική βία αποτελούν τις πιο συχνά εμφανιζόμενες μορφές. Οι λεκτικές απειλές εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα και έχουν ως στόχο τους περισσότερους μαθητές του σχολείου, αποβλέποντας στη δημιουργία κλίματος τρομοκρατίας και στην προσπάθεια κυριάρχησης στο σχολικό χώρο και στην ομάδα των συνομηλίκων.

ii. Η επιθετικότητα των μαθητών νοηματοδοτείται από τους εκπαιδευτικούς σαν μια προσπάθεια των θυτών να προβληθούν, να νιώσουν σημαντικοί, να αποκτήσουν αξία και αναγνώριση σε ένα σχολείο που τους έχει στιγματίσει και τους έχει θέσει στην απομόνωση. Η εκδηλούμενη επιθετικότητα κατανοείται επίσης ως αντίσταση των θυτών στις διαδικασίες του σχολείου που δεν ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα και στο κοινωνικό-πολιτισμικό υπόβαθρο τους. Εκδηλώνεται ως μια άρνηση να υποταχθούν σε ένα σύστημα που αντίκειται στη φύση τους.

Ο τρόπος που ερμηνεύουν οι μαθητές την ενδοσχολική βία και την επιθετική συμπεριφορά των δραστών αναδεικνύει τις έννοιες της δύναμης, της επιβολής, της κυριαρχίας, της μαγκιάς, της προβολής. Η υποτυπώδης επιθετική συμπεριφορά αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της εφηβικής ηλικίας, ωστόσο οι μαθητές αναγνωρίζουν στον εκφοβισμό την εκδικητική τάση, αναγνωρίζουν την προσπάθεια του θύτη να επιβληθεί με τον μοναδικό τρόπο που διαθέτει, τη σωματική του δύναμη. Αντιλαμβάνονται την πρόθεση χειραγώγησης, πρόκλησης πόνου και υποδούλωσης του θύματος, τα συστατικά στοιχεία δηλαδή του εκφοβισμού. Οι μαθητές αναγνωρίζουν τα κοροϊδευτικά σχόλια και τις υβριστικές εκφράσεις ως δείγματα εκφοβιστικής συμπεριφοράς, αλλά δεν εντάσσουν και τις λεκτικές απειλές στην ίδια κατηγορία. Επικεντρώνονται περισσότερο στην πραγματοποίηση της απειλής, δηλαδή την άσκηση σωματικής βίας και δεν εστιάζουν στο φόβο και την αγωνία που δημιουργεί η ίδια η απειλή.

Ο τρόπος νοηματοδότησης της επιθετικότητας από τους ίδιους τους θύτες κάνει εμφανή την προσπάθεια υποτίμησης της πράξης τους και μείωσης του αρνητικού της αντίκτυπου. Η απόδοση πρόκλησης και ευθυνών στο θύμα δικαιολογεί και νομιμοποιεί κατά την άποψη των θυτών τη συμπεριφορά τους.

iii. Στο σχολείο έχει εγκαθιδρυθεί μια συνωμοσία σιωπής όσον αφορά τα εκφοβιστικά και βίαια επεισόδια. Έχει επιβληθεί ένας κώδικας

αποσιώπησης και απόκρυψης της πραγματικότητας. Τα θύματα φοβούνται είτε μήπως θεωρηθούν δειλά και αντιπαθή από τους συνομηλίκους τους με επακόλουθο να απομονωθούν, είτε μήπως η αποκάλυψη της θυματοποίησης τους προκαλέσει την οργή του θύτη και την επακόλουθη εκδίκηση του με πράξεις πολύ πιο βίαιες. Οι υπόλοιποι μαθητές συναινούν και αυτοί στον εκφοβισμό με το να τηρούν τον νόμο της σιωπής και να μην αποκαλύπτουν την αλήθεια στους ενήλικες. Η αποσιώπηση στη συγκεκριμένη περίπτωση προκαλείται από το ενδεχόμενο στιγματισμού των μαθητών ως «καρφιά», που επιφέρει και την απομάκρυνση τους από την ομάδα των συνομηλίκων. Ωστόσο πολύ μαθητές σιωπούν εξαιτίας της απογοήτευσης που τους έχει προκαλέσει η απροθυμία των εκπαιδευτικών να επέμβουν και η αναποτελεσματικότητα τους να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα.

- iv. Η σχολική βία «κανονικοποιείται» και παρουσιάζεται ως φυσιολογικό «παιχνίδι» συνομηλίκων. Η στρατηγική αυτή απόκρυψης της σχολικής επιθετικότητας πίσω από το μανδύα του παιχνιδιού και του πειράγματος εφαρμόζεται από τους θύτες για να νομιμοποιήσουν τη συμπεριφορά τους. Έχοντας γνώση του σχολικού κανονιστικού πλαισίου οι θύτες προβάλλουν τον εκφοβισμό ως νόμιμη παιδική δραστηριότητα για να αποφύγουν τις κυρώσεις που επισύρουν οι πράξεις τους. Η τακτική αυτή μάλιστα αποδεικνύεται και ως αποτελεσματικός τρόπος χειραγώγησης των θυμάτων που όντως θεωρούν ότι οι θύτες είναι φίλοι τους και η εκδηλούμενη επιθετικότητα δικαιολογείται στα πλαίσια του παιχνιδιού.
- v. Η ύπαρξη του κανονιστικού συστήματος αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση λειτουργίας του σχολικού οργανισμού. Η τήρηση και η εφαρμογή των κανόνων διασφαλίζει και την αποτελεσματική λειτουργία του σχολείου. Η γνώση όμως των κανονισμών δεν συνιστά απαραίτητα και την τήρησή τους. Η ύπαρξη του κανονιστικού συστήματος αφορά την οριοθέτηση των συμπεριφορών στο σχολικό χώρο, τη γνώση και τη μάθηση των κανόνων και εν τέλει τη

διαπαιδαγώγηση των μαθητών. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί τίθενται υπέρ της επιβολής κυρώσεων για να αποτραπεί η εκδήλωση των αντικοινωνικών συμπεριφορών. Οι κυρώσεις που επιβάλλονται δε συνετίζουν, δεν οδηγούν στην εκδήλωση της επιθυμητής συμπεριφοράς, αλλά αντίθετα ενισχύουν την αντισχολική κουλτούρα και στη συνείδηση των δραστών ταυτίζονται με την απορριπτική και τιμωρητική διάθεση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Στο σημερινό σχολείο με τον υφιστάμενο τρόπο λειτουργίας του και με τους επιδιωκόμενους στόχους του, η λειτουργία του κανονιστικού συστήματος αποδεικνύεται αναποτελεσματική, καθώς δεν οδηγεί στην επιβολή της «τάξης» και στην αντιμετώπιση της μαθητικής απόκλισης

- vi. Όσον αφορά την επιβολή κυρώσεων προκύπτει μια άνιση μεταχείριση ανάμεσα στους μαθητές. Οι μαθητές που έχουν στιγματιστεί ως απείθαρχοι και επιθετικοί τιμωρούνται με την αυστηρότερη εφαρμόσιμη ποινή του σχολικού πειθαρχικού συστήματος, την αποβολή, ενώ οι υπόλοιποι μαθητές σε περίπτωση που παραβούν κάποιον κανόνα συνετίζονται μέσω της εφαρμογής των παιδαγωγικών πρακτικών. Η άνιση τιμωρία αποτελεί έναν ακόμη λόγο που οδηγεί τους αποκλίνοντες μαθητές στην περιθωριοποίηση, στην άρνηση του σχολικού συστήματος και στην εκδικητική αντίδρασή τους. Ωστόσο οι μαθητές θύτες δεν αντιδρούν στην διαδικασία επιβολής της τιμωρίας, αντιδρούν στην άδικη και άνιση τιμωρία που τους επιβάλλει το σχολείο των «ίσων» ευκαιριών.
- vii. Η έννοια της παθητικότητας αναφέρεται στην απουσία ή μη παρατήρηση ορατής δράσης, ενώ της ουδετερότητας αναφέρεται στη απροθυμία λήψης συγκεκριμένης στάσης. Αυτή ακριβώς είναι και η πολιτική που ακολουθεί το σχολείο: χαρακτηρίζεται από την έλλειψη σταθερότητας, συνέπειας, ακολουθίας. Είναι σε γενικές γραμμές ήπια με τάσεις χαλαρότητας, ενώ δεν ακολουθείται η ίδια κοινή τακτική στην αντιμετώπιση όλων των περιστατικών. Αναδεικνύεται η έλλειψη συλλογικότητας τόσο στη λήψη των αποφάσεων, όσο και στην εκτέλεση των πράξεων, η πλήρης απουσία ορίων, η εκπαιδευτική και

διοικητική αποδιοργάνωση. Η χαλαρότητα του σχολείου και η αμφιταλάντευση του αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες που οδηγούν στην αποδιοργάνωση και στη δυσλειτουργία του, ενώ δημιουργούν παράλληλα το κατάλληλο πλαίσιο για την ευδοκίμηση των εκφοβιστικών και επιθετικών μορφών μαθητικής συμπεριφοράς.

- viii. Κατά κοινή ομολογία το σχολείο δυσλειτουργεί και αποκλίνει από τον κοινωνικοποιητικό και παιδαγωγικό του ρόλο. Οι γονείς και οι μαθητές συνθέτουν την εικόνα ενός σχολείου που δεν μπορεί να παρέχει ασφάλεια και προστασία. Οι εκπαιδευτικοί τονίζουν την έλλειψη ορίων στο σχολείο, την έλλειψη αρχών και κανόνων συμπεριφοράς, ενώ αναγνωρίζουν την αδυναμία του σχολικού συστήματος να ενσωματώσει αποτελεσματικά τους αποκλίνοντες μαθητές. Κατά τον Hurrelmann (1991: 379) «όσο πιο ευνοϊκό είναι το σχολικό κλίμα, όσο πιο δίκαιο είναι οι σχολικοί κανόνες για την αξιολόγηση και την κρίση, όσο πιο ξεκάθαρες είναι οι δυνατότητες συμμετοχής των μαθητών, όσο πιο κατανοητή είναι η δομή του σχολείου και η οργάνωση του ως προς τις δυνατότητες καθοδήγησης και ελέγχου στο μάθημα και σε όλη τη σχολική ζωή, τόσο πιο αποδεκτό γίνεται το σχολείο από τους μαθητές και τόσο πιο ευνοϊκές καθίστανται οι συνθήκες για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας και της βίας». Οι προϋποθέσεις αυτές δεν τηρούνται, όπως αποδεικνύεται στο ελληνικό σχολείο. Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, ότι η πολιτική που ακολουθεί το σχολείο αποδεικνύεται αναποτελεσματική και ακατάλληλη για την αντιμετώπιση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε κλείνοντας ότι παρόλο που τα ευρήματα δεν παρέχουν δυνατότητα γενίκευσης, ωστόσο παρέχουν σημαντικές ενδείξεις για την επίδραση του σχολείου και τη συμβολή του στην εμφάνιση της επιθετικότητας των μαθητών, ενώ διαφαίνεται ο αναποτελεσματικός και δυσλειτουργικός τρόπος λειτουργίας του σχολικού συστήματος και η απόκλιση του από τον παραδοσιακό ρόλο της παροχή μάθησης, της άσκησης συστηματικής αγωγής και της κοινωνικοποίησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

---

1. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία

Αθανασίου, Λ. (2000). *Μέθοδοι και Τεχνικές Έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα ΦΠΨ, Ιωάννινα.

Αλεξιάδης, Σ. (1989). *Εγκληματολογία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Ανδρέου, Ε., & Smith P. (2002). «Το φαινόμενο “bullying” στο χώρο του σχολείου και η άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας από συνομηλίκους». *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 34, 9-23. Αθήνα: Ατραπός.

Αραβανής, Γ. (1998). *Πειθαρχία και εκπαίδευση: ο ρόλος των ποινών και των αμοιβών στο σχολείο και στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο: Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ασημόπουλος, Χ., Γιαννακοπούλου, Δ., Χατζηπέμος, Θ., Σουμάκη, Ε., Διαρεμέ, Σ., Τσιάντης, Ι. (2008). «Το φαινόμενο του εκφοβισμού στο δημοτικό σχολείο: Απόψεις μαθητών, απόψεις δασκάλων». *Παιδί και έφηβος – Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*, 10(1): 97-100

Βαβουρανάκης, Χ. (1986). *Στοιχεία πειραματικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα, αυτοέκδοση

Βάμβουκας, Μ. (2002). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Becker, H. S. (2000). *Οι περιθωριοποιημένοι, Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης*, (μτφρ. Κουτζόγλου, Α. & Μπουρλιάσκος, Β.). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμούς παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.

Bird, M., Hammersley, M., Gomm, R. & Woods, P. (1999). *Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη: Εγχειρίδιο μελέτης*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Blackledge, D., & Hunt, B. (2000). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. London –New York: Μεταίχμιο

Βουϊδάσκης, Β. (1983). *Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και το σχολείο*. Αθήνα: Γρηγόρης

Boulton, J., Καρέλλου, Ι., Λανίτη, Ι., Μανούσου, Β., & Λεμονή, Ο. (2001). «Επιθετικότητα και θυματοποίηση ανάμεσα στους μαθητές των ελληνικών Δημοτικών σχολείων». *Ψυχολογία*, 8, 12-29.

Breakwell, G. (1995). *Η συνέντευξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας* (4η έκδ.). London: Routledge, Μεταίχιμο.

Γεώργας, Δ. (1995). *Κοινωνική Ψυχολογία*, Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.

Γιαννακοπούλου, Δ., Διαρεμέ, Σ., Σουμάκη, Ε., Χατζηπέμου, Θ., Ασημόπουλος, Χ., Τσιάντης, Ι. (2010). «Καταγραφή αναγκών και ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή της Αθήνας». *Ψυχολογία*, 17 (2), 156-175.

Γκόρος, Λ. (2003). *Η Παιδική Επιθετικότητα: Αίτια και αντιμετώπιση*. Άρτα: Εντύπωσης.

Γκότοβος, Α. Ε. (1988). *Απόκλιση και παρέμβαση στην εκπαίδευση: το παράδειγμα του καπνίσματος στα Γυμνάσια και τα Λύκεια*. Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση.

Γκότοβος, Α. Ε. (1996). *Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, εμπειρίες και προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg.

Γκότοβος, Α. Ε. (2002). *Παιδαγωγική Αλληλεπίδραση-Επικοινωνία και Κοινωνική Μάθηση στο Σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

Γκότοβος, Α. Ε., Μαυρογιώργος, Γ., & Παπακωνσταντίνου, Π. (1992). *Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.

Γουίν, Μ. (1991). *Τηλεόραση ένας ξένος στο σπίτι*, Ακρίτας. Αθήνα.

Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα.

Δημάκος, Κ. Ι. (2005). «Οικογενειακοί παράγοντες που επηρεάζουν τη σχολική επιθετικότητα των μαθητών: Ερευνητικά δεδομένα». *Επιστημονική Επετηρίδα Αρέθας*, 3, 89-102.

Δήμου, Γ. (1998). *Απόκλιση – στιγματισμός*. Αθήνα: Gutenberg.

Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β., & Σακκά, Δ. (2005). «Ο άνδρας τό 'χει μέσα του»: απόψεις εφήβων για τη βία και την επιθετικότητα. Στο Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β., & Σακκά, Δ. *Μεγαλώνοντας ως αγόρι: Διερεύνηση της ανάπτυξης της ανδρικής ταυτότητας στην εφηβική ηλικία*. Αθήνα: Gutenberg, 75-106.

ΕΠΙΨΥ, HBSC-WHO (2000). *Παγκόσμια έρευνα για την υγεία στο μαθητικό πληθυσμό – Έλληνες μαθητές: Υγεία – Σχολείο – Οικογένεια* (υπεύθ. Α. Κοκκέβη). Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής. Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (σε εξέλιξη). *Διακρατικό Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Δάφνη» Πρόληψης του Εκφοβισμού και της Ενδοσχολικής Βίας*. Επιστημονικός Υπεύθυνος: Γ. Τσιάντης.

Douet , Β. (1992). *Πειθαρχία και τιμωρίες στο σχολείο*. Αθήνα : Σύγχρονη Εκπαίδευση.

- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Καλλής, Ν. (1991). *Η πειθαρχία των μαθητών του δημοτικού σχολείου παλαιότερα (1900- 1935) και σήμερα*. Λευκωσία
- Καλημερίδης, Γ. (1998). «Μισέλ Φουκώ: Πειθαρχία και σχολείο». *Virtual School, The sciences of Education Online*, 1(2), Ανακτήθηκε από: <http://www.auth.gr/virtualschool/1.2/Youngs/Kalimeridis.html>
- Καλλιώτης, Π. (2002). *Η φύση και η έκταση της σχολικής επιθετικότητας και κακοποίησης στους μαθητές από 8-12 ετών*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Καρατζά, Η. (1995). «Η διαχείριση του νοήματος των σχολικών κυρώσεων στο πλαίσιο της νεανικής κουλτούρας». *Δοκιμές: επιθεώρηση κοινωνικών σπουδών*. 3, 107-118, <http://library.panteion.gr:8080/dspace/handle/123456789/559>
- Κασάπη, Σ. (2007). «Εκφοβισμός και θυματοποίηση συνομηλίκων σε χώρους προσχολικής αγωγής». ΑΠΘ, Ερευνητικό Πρόγραμμα ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ.
- Κατσιγαράκη, Ε., (2004). *Οικογένεια και Παραβατικότητα*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. (1999). *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. (1991). *Εγκληματολογικοί ορίζοντες*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυρίδης, Α. (1999). *Η Πειθαρχία στο Σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg Αθήνα.
- Κωνσταντίνου, Χ. (2000). *Σχολική Πραγματικότητα και Κοινωνικοποίηση του Μαθητή*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κωνσταντίνου, Χ. (1994). *Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε αυτόν*. Αθήνα: Σμυρνωτάκης.
- Λάμνιαν, Κ. (2002). *Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση: Διακριτές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Λεξικό κοινωνικών επιστημών* (1972) υπό την αιγίδα της Unesco. Αθήνα : Ελληνική Παιδεία Α.Ε.
- Lombroso, C. (2002). *Ο Εγκληματίας Άνθρωπος*. Κάκτος, Αθήνα.
- Μακρυνιώτη, Δ. (1997). *Παιδική ηλικία*. Αθήνα: Νήσος.

- Μανουδάκη, Θ. (2000). «Νέες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων στο χώρο του σχολείου». Στο Ν. Πετρόπουλος & Α. Παπαστυλιανού (επιμ.), *Προκλήσεις στη σχολική κοινότητα: Έρευνα και Παρέμβαση*, 142-148. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Στρατηγικές Διδασκαλίας. Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη τόμ. Β'.* Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Η. (2004). *Η Σχολική Τάξη.* Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2005). *Θεωρία και πράξη της Διδασκαλίας: Η σχολική τάξη. Χώρος, Ομάδα, Πειθαρχία, Μέθοδος.* Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1995). «Ασκήσεις στην άσκηση βίας στο σχολείο». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 81, 15-18.
- Μαυρογιώργος, Γ. (2010). «Η βία στο σχολείο: Από τη μεριά των μαθητών». *Πολίτης*, 97.
- Mialaret, G. (1997). *Εισαγωγή στις Επιστήμες της Αγωγής* (μετ.: Ζακοπούλου, Γ.). Αθήνα: Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός
- Mishler, E. G. (1996). *Συνέντευξη Έρευνας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μονάδα Εφηβικής Υγείας- Β' Πανεπιστημιακή Παιδιατρική Κλινική - Νοσοκομείο Παιδών «Π & Α Κυριακού», Ερευνητικό Πρόγραμμα, Ανακτήθηκε από: <http://www.youth-health.gr/>
- Μπεζέ, Α. Λ., (1985). *Ανήλικοι Παραβάτες, Μελέτη 20 περιπτώσεων.* Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας,
- Μπεζέ, Λ. (Επιμ.) (1998). *Βία στο σχολείο – Βία του σχολείου.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπίκος, Κ. (2004). *Αλληλεπίδραση και κοινωνικές σχέσεις στη σχολική τάξη.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μυλωνάς, Θ. (1995). «Η βία των μαθητών είναι ανομικό φαινόμενο ή ταξική αντίδραση;». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 80, 47-52.
- Νέστορος, Ι. (1992). *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (1995). *Κοινωνικοποίηση. Η γέννηση του κοινωνικού υποκειμένου.* Αθήνα: Gutenberg.
- Νόβα - Καλτσούνη, Χ. (2001). *Μορφές Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς στην Εφηβεία,* Αθήνα: Gutenberg.

Oiweus, D. (2009). *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο: Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε* (Επιμ. Τσιάντης). Αθήνα: Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου. (Έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1993).

Πανούσης, Γ. (1985). *Οι κοινωνικές σχέσεις ως αναγκαίοι όροι της εγκληματογένεσης*. Αθήνα – Κομοτηνή : Σάκκουλα.

Πανούσης, Γ. (1987). *Θεμελιώδη ζητήματα Εγκληματολογία*. Αθήνα – Κομοτηνή : Σάκκουλα.

Παπαγεωργίου, Γ. (1998). *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Παπαδοπούλου, Δ., & Μαρκουλής, Δ. (1986). *Θετικές και αρνητικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

Παπαδόπουλος, Ν. (1997). *Επιθετικότητα, κλασικές θεωρίες και διαπιστώσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Παπαστυλιανού, Α. (2000). «Μαθητές-θύτες και μαθητές-θύματα: Κοινωνικό-ψυχολογική προσέγγιση». Στο Ν. Πετρόπουλος & Α. Παπαστυλιανού (επιμ.), *Προκλήσεις στη σχολική κοινότητα: Έρευνα και Παρέμβαση*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 115-133.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*. τόμος 1 & 2. Αθήνα.

Πασιαρδής, Γ. (2000), *Το Σχολικό Κλίμα*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Χρ. Δάρδανος.

Πατεράκη, Α., Χουντουμάδη, Α., & Χαντζή, Χ. (2000). «Το φαινόμενο του εκφοβισμού στο Δημοτικό σχολείο: Εμπειρικά ευρήματα». Στο Ν. Πετρόπουλος & Α. Παπαστυλιανού (επιμ.) *Προκλήσεις στη σχολική κοινότητα. Έρευνα και Παρέμβαση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 134-142.

Πετρόπουλος, Ν., & Παπαστυλιανού, Α. (2001). *Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολείο*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Σολομών, Ι., & Κουζέλης, Γ. (επιμ.) (1994). *Πειθαρχία και Γνώση*. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου.

Σπινέλλη, Κ. Δ. (1985). *Εγκληματολογία*, Αθήνα – Κομοτηνή : Σάκκουλα.

Φακιολάς, Ν., & Αρμενάκης, Α. (1995). «Παραβατικότητα και επιθετικότητα εφήβων μαθητών». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 81, 42-50.

Φακιολάς, Ν. (1994). «Στάσεις και απόψεις μαθητών για θέματα τοξικοεξάρτησης. Έρευνα Γυμνασίου-Λυκείου Δήμου Αθήνας». Στο Ν. Πετρόπουλος & Α. Παπαστυλιανού (επιμ.) *Προκλήσεις στη σχολική κοινότητα. Έρευνα και Παρέμβαση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

- Φαρσεδάκης, Ι. (2005). Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φίλιας, Β. (1993). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Fontana, D. (1996). *Ο εκπαιδευτικός στην τάξη*. (Μτφρ. Μ. Λάμη). Αθήνα: Σαββάλας.
- Foucault, M. (2004). *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. Αθήνα: Ράππα.
- Fromm, E. (1975). Η κρίση της ψυχανάλυσης. Αθήνα: Μπουκουμάνη.
- Herbert, M. (1998). *Η κακή συμπεριφορά*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Herbert, M. (1998). *Ψυχολογικά Προβλήματα Παιδικής Ηλικίας Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας Ι^α*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Herbert, M. (1998). *Ψυχολογικά Προβλήματα Παιδικής Ηλικίας Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας Ιβ*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χαΐδου, Α. (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία, Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χαραλαμπίδης, Ι. (1971). *Γενική Παιδαγωγική*. τ. 1. Αθήνα.
- Χατζηχρήστου, Χ., Λαμπροπούλου, Α., & Λυκίτσάκου, Κ. (2004). «Ένα διαφορετικό σχολείο: Το σχολείο ως κοινότητα που νοιάζεται και φροντίζει». *Ψυχολογία*, 11(1), 1-19.
- Χουντουμάδη, Α., & Πατεράκη, Α. (2000). «Άσκηση βίας από μαθητές προς μαθητές στο χώρο του δημοτικού σχολείου». *Παιδί και Έφηβος*, 2, 97-111.
- Χρηστάκης, Κ. (2001). *Προβλήματα συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία*. Αθήνα: Ατραπός.
- Ψάλτη, Αν., & Κωνσταντίνου, Κ. (2007). «Το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Η επίδραση του φύλου και της εθνοπολιτισμικής προέλευσης». *Ψυχολογία*, 14(4), 329-345.

2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία

- Adair, V. A., Dixon, R. S., Moore, D. W., & Sutherland, C. M. (2000). "Bullying in New Zealand secondary schools". *New Zealand Journal of Educational Studies*, 35, 207-221.
- Adler, A. (1971). *Menschenkenntnis*. Frankfurt: Fischer-Taschenbuch.
- Akiba, M. (2008). "Predictors of student fear of school violence: a comparative study of eighth graders in 33 countries". *School Effectiveness and School Improvement*, 19 (1), 51-72.
- Akos, P. (2002). "Student perceptions of the transition from elementary to middle school". *Professional School Counseling*, 5, 339-345.
- Alicasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., Kaymak, D.A., & Iiter, O. (2004). "Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting". *European Journal of Public Health*, 14, 173-177.
- Andreou, E. (2000). "Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8- to 12-year-old Greek school children". *Aggressive Behavior*, 26, 49-56.
- Andreou, E. (2001). "Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children". *Educational Psychology*, 21, 59-66.
- Andreou, E. (2004). "Bully/victim problems and their association with Machiavellianism and self-efficacy in Greek primary school children". *British Journal of Educational Psychology*, 74, 297-309.
- Andreou, E., & Metallidou, P. (2004). "The relationship of academic and social Cognition to behaviour in bullying situations among Greek primary school children". *Educational Psychology*, 24 (1), 27-41.
- Andreou, E., Vlachou, A., & Didaskalou, E. (2005). "The roles of self-efficacy, peer interactions and attitudes in bully-victim incidents: Implications for intervention policy-practices". *School Psychology International*, 26, 545-562.
- Apple, M. (1982). *Education and Power*, Boston, London, Melbourne and Henley: Routledge and Kegan Paul.

- Apter, S. J., & Conoley, J. (1984). *Childhood behavior disorders and emotional disturbance: An introduction to teaching troubled children*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Arnot, M. (2004). "Citizenship Education and Gender". In: [Lockyer, Andrew](#); [Crick, Bernard](#); [Annette, John](#), (eds.) *Education for Democratic Citizenship - Issues of Theory and Practice*. Aldershot, 103-119.
- Askew, S. (1989). "Aggressive behaviour in boys: To what extent is it institutionalised?" In D. Tattum & D. Lane (Eds.). *Bulling in schools*. Stoke-on-Tent: Trentham Books
- Atlas, R., & Pepler, D. (1998). "Observations of bullying in the classroom". *The Journal of Educational Research*, 92, 86-99.
- Austin, S., & Joseph, S. (1996). "Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year-olds". *British Journal of Educational Psychology*, 66, 447 - 456.
- Bacchini, D., Binino, S., Costabile, A., Fonzi, A., Genta, M. L., & Menesini, E. (1999). "Italy". In R. Catalano, J. Jungertas, Y. Morita, D. Olweus, P. Slee, & P. K. Smith (Eds.), *The Nature of School Bullying : a cross-national perspective*. London, UK: Routledge, 141-145.
- Baker, J. A., Terry, T., Bridger, R., Winsor, A. (1997). "Schools as Caring Communities: A Relational Approach to School Reform". *The School Psychology Review*, 26(4), 586-602.
- Baker, J. A. (1998). "Are We Missing the Forest for the Trees? Considering the Social Context of School Violence". *Journal of School Psychology*, 36(1), 29-44.
- Baldry, A. C., & Farrington, D. P. (1998). "Parenting influences on bullying and victimization". *Legal and Criminological Psychology*, 3, 237-254.
- Baldry, A. C. (2004). "The impact of direct and indirect bullying on the mental and physical health of Italian youngsters", *Aggressive Behavior*, 30(5), 343-355,
- Bandura, A. (1986). *Social Foundation of Thought and Action: A social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall Inc.
- Bandura, A. (1999). "Moral disengagement in the perpetration of inhumanities." *Personality and Social Psychology Review*, 3, 193-209.
- Bandura, A. (2002). "Selective moral disengagement in the exercise of moral agency." *Journal of Moral Education*. 31, 101-119.
- Barone, F. J. (1997). "Bullying in school: It doesn't have to happen". *Phi Delta Kappan*, 79 (1), 80-82.
- Becker, H. (1973). *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. New York

- Bentley, K. M., & Li, A. K. F. (1995). "Bully and victim problems in elementary schools and students' beliefs about aggression." *Canadian Journal of School Psychology*, 11: 153-165.
- Berkowitz, L. (1993). "Pain and aggression: some findings and implications". *Motivation and Emotion*, 17, 277- 293.
- Berkowitz, L. (1994). "Is something missing? Some observations prompted by the cognitive-neoassociationist view of anger and emotional aggression". In R. Huesman. (Ed.), *Aggressive Behavior. Current Perspectives*. New York: Plenum, 35-60.
- Bernstein, J. Y., & Watson, M. W. (1997). "Children who are targets of bullying: A victim pattern". *Journal of Interpersonal Violence*, 12 (4), 483-498.
- Berthold, K., & Hoover, J. (2000). "Correlates of bullying and victimization among intermediate students in Midwestern USA". *School Psychology International*, 21, 65-79.
- Besag, V.E. (1989). *Bullies and victims in schools*. Milton Keynes. Open University Press.
- Birch, S. H., & Ladd, G. W. (1997). "The Teacher-Child Relationship and Children's Early School Adjustment". *Journal of School Psychology*, 35(1), 61-79.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K., & Kaukiainen, A. (1992). "Do girls manipulate and boys' fight?". *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
- Björkqvist, K. (1994). "Sex differences in physical, verbal and indirect aggression: A review of recent research". *Sex Roles*, 30, 177-188.
- Borg, M. G. (1999). "The extent and nature of bullying among primary and secondary Schoolchildren". *Educational Research*, 41, 137-153.
- Bosworth, K., Espelage, D. L., & Simon, T. (1999). "Factors associated with bullying behavior in middle school students". *Journal of Early Adolescence*, 19, 341-362.
- Bosworth, K., Espelage, D.L., Daytner, G., DuBay, T., & Karageorge, K. (2000). "The effectiveness of a multimedia violence prevention program for early adolescents". *American Journal of Health Behavior*, 24, 268-280.
- Boulton, M. J. (1991). "A comparison of structural and contextual features of middle school children's playful and aggressive fighting". *Ethology and Sociobiology*, 12, 119-145.
- Boulton, M. J., & Underwood, K. (1992). "Bully/victim problems among middle school children". *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.
- Boulton, M. J., & Smith P. K., (1994). "Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance". *British Journal of Developmental Psychology*, 12, 315-329.

- Boulton, M. J. (1997). "Teachers' views on bullying: Definitions, attitudes and ability to cope". *British Journal of Educational Psychology*, 67, 223-233.
- Boulton, M. J., Trueman, M., Chau, C., Whitehand, C., & Amatya, K. (1999). "Concurrent and longitudinal links between friendship and peer victimisation: implications for befriending interventions". *Journal of Adolescence*, 22, 461-466.
- Boulton, M. J., Trueman, M., & Flemington, I. (2002). "Associations between secondary school pupils' definitions of bullying, attitudes towards bullying, and tendencies to engage in bullying: Age and sex differences". *Educational Studies*, 28, 353-370.
- Bronfenbrenner, U. (1977). "Towards an experimental ecology of human development". *American Psychologist*, 32, 513- 531.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). "Ecology of the family as a context for human development: Research Perspectives". *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Bronfenbrenner, U. (1994). "Ecological models of human development". In T. Husen & T. N. Postlethwaite (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (2nd Ed.), 3. Oxford, England: Pergamon Press, 1643-1647.
- Bronfenbrenner, U. (1995). "Developmental ecology through space and time: A future perspective". In P. Moen, G. H. Elder, Jr., K. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development*. Washington, DC: American Psychological Association, 619-647.
- Brown, R. (2000). "Social identity theory: past achievements, current problems and future challenges". *European Journal of Social Psychology*, 30 (6), 745-778.
- Bryant, C. (1990). *Deviant Behavior: Readings in the Sociology of Norm Violations*. New York, Washington: Hemisphere Publishing Corporation
- Burke. R., H. (2002). *An introduction to Criminological Theory*. 1st edition, Devon: William Publishers.
- Byrne, B. (1999). "Ireland". In: Smith PK, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus D, Catalano R, Slee P, (eds). *The nature of school bullying: a cross-national perspective*. London and New York: Routledge, 112-127.
- Camodeca, M., Goossens, F. A., Meerum Terwogt, M., & Schuengel, C. (2002). "Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression". *Social Development*, 11, 332-345.

- Cannell, C. F., & Kahn, R. L. (1968). "Interviewing". In: G. Lindzey & A. Aronson (Eds.), *The handbook of social psychology, vol. 2, Research Methods*. New York: Addison Wesley, 526-295.
- Carra, C., & Sicot, F. (1996). "Perturbations et violences à l'école". *Déviance et Société*, 20(1): 85-97.
- Charach, A., Pepler, D., & Ziegler, S. (1995). "Bullying at school: A Canadian perspective". *Education Canada*, 35 (1), 12-18.
- Cohen, A.K. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe: The Free Press.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (1996). *A Guide to Teaching Practice* (4th edn). London: Routledge.
- Cohen, J., McCabe, E., Michelli, N., & Pickeral, T. (2009). "School climate: Research, policy, practice and teacher education:.". *Teachers College Record*, 111, 180-213.
- Cohen, J., Pickeral, T., & McCloskey, M. (2009). "Assessing School Climate". *The Educational Digest*, 74, 45-48.
- Cohn A., & Canter A. (2003). *Bullying: What schools and parents can do*. Retrieved from http://www.naspcenter.org/factsheets/bullying_fs.html
- Collins, K., McAleavy, G., & Adamson, G. (2004). "Bullying in schools: a Northern Ireland study". *Educational Research*, 46, 1, 55-71.
- Connolly, P., & Keenan, M. (2000). *Racial attitudes and prejudice in Northern Ireland*. Belfast: NISRA.
- Corsaro, W. A., & Eder, D. (1990). "Children's peer cultures". *Annual Review of Sociology*, 16, 197-220.
- Craig, W.M., & Pepler, D.J. (1997). "Observations of bullying and victimization in the school yard". *Canadian Journal of School Psychology*, 13, 41-59.
- Craig, W. M. (1998). "The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children". *Personality and Individual Differences*, 24, 123-130.
- Crick, N., & Grotpeter, J.K. (1995). "Relational aggression, gender and social-psychological adjustment". *Child Development*, 66, 710-722.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1996). "Children's treatment by peers: Victims of relational and overt aggression". *Development and Psychopathology*, 8, 367-380.

Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). "Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337–347.

Crick, N.R., & Dodge, K.A. (1999). "Superiority is in the eye of the beholder: A comment on Sutton, Smith, and Swettenham". *Social Development*, 8, 128–131.

Crick, N. R., Casas, J. F., & Ku, H. -C. (1999). "Relational and physical forms of peer victimization in preschool". *Developmental Psychology*, 35, 376–385.

Crick, N., Nelson, D., Morales, J., Cullerton-Sen, C., Casas, J., & Hickman, S. (2001). "Relational victimization in childhood and adolescence. I hurt you through the grapevine". In: Juvonen, J., Graham S. (eds): *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized*. New York: Guilford, 196-213.

Crick, N., Casas, J., & Nelson, D. (2002). "Toward a more comprehensive understanding of peer maltreatment: studies of relational victimization". *Current directions in psychological Science*, 11(3), 98-101.

Christie - Mizell, C. A. (2003). "Bullying: The consequences of inter-parental discord and child's self-concept". *Family Process*, 42(2), 237-251.

Crockett, L., Losoff, M., & Petersen, A. C. (1984). "Perceptions of the peer group and friendship in early adolescence". *Journal of Early Adolescence*, 4(2), 155-181.

Debarbieux, E. (1996). *La violence en milieu scolaire*, Paris: Editions Sociales Francaises

Debarbieux, E. (1998). "Le professeur et le sauvageon: Violence à l'école, incivilité et postmodernité". *Revue française de pédagogie*, 123, 7- 19.

Debarbieux, E., & Blaya, C. (Eds) (2001). *Violence at Schools. Ten Approaches in Europe*, Paris: ESF.

DeVoe, J.F. & Kaffenberger, S. (2005). *Student Reports of Bullying: Results from the 2001 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey (NCES 2005-310)*. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Dodge, K. A. (1991). "The structure and function of reactive and proactive aggression". In D. J. Pepler & K. H. Rubin (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 201-216.

Dornbusch, S. M. (1989). "The sociology of adolescence". *Annual Review of Sociology*, 15, 233-259.

Eder, D. (1995). *School talk: Gender and adolescent culture*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Eder, D. (1985). "The cycle of popularity: Interpersonal relations among female adolescents". *Sociology of Education*, 58(3), 154-165.

Edmonds, R. (1986). "Characteristics of effective schools". In: U. Neisser (Ed). *The school achievement of minority children*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 93-104.

Eisenhardt, K.M., (1989). "Building theories from case study research". *Academy of Management Review*,14(4), 532-550.

Eisner, W. E. (1991). *The enlightened eye, qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. New York: Macmillan.

Eron, L. Huesmann, Dubow, E., Romanoff, R., & Yarmel (1987). "Aggression and its Correlates Over 22 Years." In: D. Crowell, Evans, I. & O'Donnel, C. (eds.), *Childhood Aggression and Violence: Sources of Influence, Prevention and Control*. New York: Plenum Press.

Eslea, M., Menesini, E., Morita, Y., O'Moore, M., Mora-Menchan, J.A., Pereira, B. & Smith, P.K. (2003). "Friendship and loneliness among bullies and victims: data from seven countries". *Aggressive Behavior*, 30, 71-83.

Espelage, D. L., Bosworth, K., & Simon, T. S. (2001). "Short-term stability and change of bullying in middle school students: An examination of demographic, psychosocial, and environmental correlates". *Violence and Victims*, 16(4), 411-426.

Espelage, D. L., & Holt, M. K. (2001). *Bullying and victimization during early adolescence: Peer influences and psychosocial correlates*. Binghamton, NY: Haworth Press.

Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). "Research on school bullying and victimization: what have we learned and where do we go from here?". *School Psychology Review*, 32 (3), 365-383.

Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2004). "Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention". Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Farrington , D. P. (1993). "Understanding and preventing bullying". In: M. Tony (ed) *Crime and Justice*, 17, University of Chicago Press.

Farrington, D. (2002). "Developmental Criminology and risk- focused prevention". In *Oxford book of Criminology*: London, 678

Flannery, D., & Singer, M. (1999). "Exposure to violence and victimization at school". *Choices Briefs*, (4), Institute for Urban and Minority Education, Teachers College, Columbia University.

Available: <http://iume.tc.columbia.edu/choices/briefs/choices04.html>.

Flannery, D. J., Singer, M. I., & Wester, K. L. (2004). "Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior". *Journal of*

Community Psychology, 32(5), 559–573.

Freiberg, H. J. (1998). “Measuring School Climate: Let me Count the Ways”. *Educational Leadership*, 56(1), 22-6.

Galloway, D., & Roland, E. (2004). “Is the direct approach to reducing bullying always the best?” In: P.K. Smith, D. Pepler, & K. Rigby (Eds.), *Bullying in schools: How successful can interventions be?*. Cambridge: Cambridge University Press, 37-53

Garandeau, C., & Cillessen, A. (2005). “From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation”. *Aggression and Violent Behavior*, 11 (6), 612-625.

Garfiinkel, H. (1956). “Conditions of successful Degradation Ceremonies”. *The American Journal of Sociology*, 61, 420-424.

Garrett, A. (2003). *Bullying in American schools: Causes, preventions, interventions*. Jefferson, NC: McFarland & Company.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic books.

Giddens, A. (1989). *Sociology*, X.T., Polity Press.

Genta, M. L., Menesini, E., Fonzi, A., & Costabile, A. (1996). “Bullies and victims in schools in central and southern Italy”. *European Journal of Psychology of Education*, 11, 97–110.

Gini, G. (2006). “Bullying as a social process: The role of group membership in students perception of inter-group aggression at school”. *Journal of School Psychology*, 44, 51-65.

Giroux, H. (1983). *Theory and Resistance in Education: A Pedagogy for the Opposition*, Massachusetts, Bergin & Carvey.

Giroux, H. (1983). “Theories of Reproduction and Resistance in the New Sociology of Education: A Critical Analysis”, *Harvard Educational Review*, 53(3), 257-293.

Gnagey, W. (1968). *The psychology of discipline in the classroom*, Macmillan, N.Y.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Garden.

Gorman, G.E., & Clayton, P. (1997). “Writing qualitative research reports”. In *Qualitative research for the information professional: A practical handbook*. London: Library Association, 222-239.

Gorski, J. D. & Pilotto, L. (1993). “Interpersonal violence among youth: A challenge for school personnel”. *Educational Psychology Review*, 5, 35-61.

- Gottfredson, G. D., & Gottfredson, D. C. (1985). *Victimization in schools*. New York: Plenum.
- Gottfredson, D. C. (2001). *Schools and delinquency*. Cambridge, U.K.: New York: Cambridge University Press.
- Gottfredson, G. D., Gottfredson, D. C., Payne, A., & Gottfredson, N. C. (2005). "School climate predictors of school disorder: Results from national delinquency prevention in school". *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42(4), 421-444.
- Graham, C., & Hill, M. (2002), *The Transition to Secondary School*. Glasgow Centre for the Child & Society: University of Glasgow.
- Hanewinkel, R., & Knaack, R., (1997). *Mobbing: Gewaltprävention in Schulen in Schleswig-Holstein*. Kronshagen: Landesinstitut Schleswig-Holstein für Praxis und Theorie in der Schule
- Halpin, A. W., & Croft, D. B. (1963). *The organizational climate of schools*. Chicago: Midwest Administration Center of the University of Chicago.
- Hammersley, M., & Woods, P. (eds.) (1976). *The Process of Schooling*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hanna, J. W. (1998). "School Climate: Changing Fear to Fun". *Contemporary Education*, 69(2), 83-85.
- Harber, C. (2004). *Schooling as Violence: How Schools Harm Pupils and Societies*. New York: Routledge Falmer.
- Hartup, W. (1974). "Aggression in childhood: Developmental perspectives", *American Psychologist*, 29.
- Hawker, D. S. J. & Boulton, M. J. (2000). "Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441-455.
- Haynie, D., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A., Saylor, K., Yu, K. et al. (2001). "Bullies, victims and bully-victims: Distinct groups of at-risk youth". *Journal of Early Adolescence*, 21, 29-49.
- Hazler, R. J. (1996). *Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization*. Washington, DC: Accelerated Development.
- Hazler, R. J., Miller, D. L., Carney, J. V., & Green, S. (2001). "Adult recognition of school bullying situations". *Educational Research*, 43 (2), 133-146.
- Hirschi, T. (1967). *Delinquency research*. New York: The Free Press.

- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1980). *Understanding crime*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Hodges, E. V. E., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. M. (1999). "The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization". *Developmental Psychology*, 35, 94–101.
- Hodges, E. V. E., & Perry, D. G. (1999). "Personal and interpersonal consequences of victimization by peers". *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 677-685.
- Hoover, J. H., & Hazler, R. J. (1991). "Bullies and victims". *Elementary School Guidance and Counseling*, 25, 212-219.
- Hoover, J., Oliver, R., & Hazler, R. (1992) " Bullying: Perceptions of Adolescent Victims in Midwestern USA". *School Psychology International*, 13:5-16.
- Hopkins, D. (1995). *A teacher's guide to classroom research*. London: Open University Press.
- Houndoyradi, A., & Pateraki L. (2001). "Bullying and bullies in Greek elementary schools: Pupils attitudes and teachers' /parents' awareness". *Educational Review*, 53 (1), 19-26.
- Hoy, W. K., Smith, P. A., & Sweetland, S. R. (2002). "The development of the organizational climate index for high schools: Its measure and relationship to faculty trust". *The High School Journal*, 86(2), 38-49.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S.E. (2005). "Three approaches to qualitative content analysis". *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Hughes, J. N., Cavell, T. A., Jackson, T. (1999). "Influence of the Teacher-Student Relationship on Childhood Conduct Problems: A Prospective Study". *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(2), 173-184.
- Hughes, J., Cavell, N., & Willson, V. (2001). "Further support for the Developmental Significance of the Quality of the Teacher-Student Relationship". *Journal of School Psychology*, 39(4), 289-301.
- Hurrelmann, K. (1991). "Wie kommt es zu Gewalt in der Schule und was können wir dagegen tun?". *Kind, Jugend, Gesellschaft*, 36,103-108.
- Hyman, H., (1942). "The Psychology of Status". *Archives of Psychology*, 269, 94-102.
- Hyman, I. A., & Perone, D. C. (1998). "The Other Side of School Violence: Educator Policies and Practices that May Contribute to Student Misbehavior". *Journal of School Psychology*, 36(1), 7-27.

Johnson, D. (1984). "Planning Small-scale Research". In: J. Bell, T. Bush, A. Fox, J. Goodey & S. Goulding (Eds.), *Conducting Small-scale Investigations in Educational Management*. London: Harper and Row, 177-197.

Johnstone, M., Munn, P., & Edwards, L. (1991). *Action against bullying: Drawing from experience*. Edinburgh, Scotland: Scottish Council for Research Education

Jorgensen, D. (1989). *Participant Observation. A Methodology for Human Studies*. London: Sage.

Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M (2003) "Bullying Among Young Adolescents: The Strong, the Weak, and the Troubled". *Pediatrics*, 112(6) 1231-1237.

Kalliotis, P. A. (2000). "Bullying as a Special Case of Aggression - Procedures for Cross-Cultural Assessment". *School Psychology International*, 21 (1), 47-64.

Karatzias, A., Power, K.G., & Swanson, V. (2002). "Bullying and victimization in Scottish secondary schools: Same or separate entities?". *Aggressive Behavior*, 28 (1), 45-61.

Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., & Rantanen, P. (1999). "Finnish modification of the 13-item beck depression inventory in screening an adolescent population for depressiveness and positive mood". *Nord Journal of Psychiatry*, 53, 451-7.

Kaufman, P., Chen, X., Choy, S. P., Ruddy, S. A., Miller, A. K, Fleury, J. K., Chandler, K A., Rand, M. R., Klaus, P., & Planty, M. G. (2000). *Indicators of School, Crime and Safety, 2000*.

Available on: <http://bjs.ojp.usdoj.gov/content/pub/pdf/iscs00ex.pdf>

Kaukiainen, A., Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Tamminen, M., Vauras, M., Mäki, H., & Poskiparta, E. (2002). "Learning difficulties, social intelligence, and self-concept: connections to bully-victim problems". *Scandinavian Journal of Psychology*, 43(3), 269-78.

Kennedy, E., & Perry, D.G. (1993). *Social-cognitive correlates of aggression and victimization*. Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, New Orleans.

Kingston, B., Regoli, B., & Hewitt, J. (2002). "The Theory of Differential Oppression: A Developmental-Ecological Explanation of Adolescent Problem Behavior". *Critical Criminology*, 11, 237-260.

Kirkpatrick, D. (1992). *Pupils' perceptions of the transition from primary to secondary school*. Available on: <http://www.aare.edu.au/92pap/kirkd92.003>

Kitsuse, H. (1962). "Social reaction to deviant behavior. Problems of theory and method". *Social Problems*, 9, 247 - 256

- Kokkinos, C. M., & Panayiotou, G. (2004). "Predicting bullying and victimization among early adolescents: Associations with disruptive behavior disorders". *Aggressive Behavior*, 30 (6), 520-533.
- Kvale, S. (1996). *Interviews, an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lagerspetz, K. M., Björkqvist, K., Berts, M., & King, E. (1982). "Group aggression among school children in three schools". *Scandinavian Journal of Psychology*, 23, 45-52
- Lane, D. (1989). "Violent histories: Bullying and criminality". In D. Tattum & D. Lane (Eds.). *Bullying in schools*. Stoke-on-Trent: Trentham Books, 94-104.
- Laufer, A., & Harel, Y. (2003). "Correlation between school perception and pupil involvement in bullying, physical fights and weapon carrying". *Megamot*, 42 (3), 437-459.
- Lee, C. (2010). "An Ecological System Approach to Bullying behaviors among middle school students in the United States". *Journal of Interpersonal Violence*, XX(X), 1-30.
- Leff, S. S., Patterson, C. J., Kupersmidt, J. B., & Power, T. J. (1999). "Factors influencing teacher identification of peer bullies and victims". *School Psychology Review*, 28 (3), 505-517.
- Lemert, E. M. (1967). *Human Deviance: social problems and social control*. New York
- Levin, K. (1951). *Field theory in social sciences*. New York: Harper and Row, Publishers, Inc.
- Lewin, J., & Nolan, J. (1991). *Principles of classroom management*, Englewood Cliffs: Prentice – Hall.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.
- Loeber, R., & Hay, D. (1997). "Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood". *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- Lombroso, C. (2006). *The Criminal Man*, Gibson, M. & Hahn Rafter, N. (eds), NY: Gutenberg.
- Lösel, F., & Bliesener, T. (1999). "Germany". In: Smith PK, Morita Y, Junger-Tas J, Olweus D, Catalano R, Slee P. (eds). *The nature of school bullying: a cross-national perspective*. London and New York: Routledge, 224-249.
- Lowenstein, L. F. (1978). "Who is the bully?". *Bulletin of the British Psychological Society*, 31, 147-149.

- Ma, X. (2002). "Bullying in middle school: Individual and school characteristics of victims and offenders". *School Effectiveness and School Improvement*, 13 (1), 63–89.
- Maccoby, E.E., & Jacklin C.N. (1980). "Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise". *Child Development*, 51(4), 964-980.
- Marini, Z., Dane, A., & Bosacki, S. (2006). "Direct and indirect bully-victims: differential psychosocial risk factors associated with adolescents involved in bullying and victimization". *Aggressive Behavior*, 32(6), 551-569.
- Matusova S. (1997). "Bullying and Violence in the Slovakian school". In T. Ohsako (1997), *Violence at school: Global Issues and Interventions*. International Bureau of Education.
- May T. (2001), *Social Research: Issues, methods and process*, Open University Press
- Mayring, P. (2000). "Qualitative content analysis". *Forum: Qualitative Social Research*, 1(2). Available on: <http://217.160.35.246/fqs-texte/2-00/200mayring-e.pdf>.
- McGee, C., Ward, R., Gibbons, J and Harlow, A. (2004). *Transition to Secondary School: A Literature Review*. Hamilton: The University of Waikato.
- Mead, G. H. (1934, 1962). *Mind, self, and society*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Merton, R. K., & Kitt, A. (1950). *Contributions to the theory of reference group behavior*. Glencoe, Illinois: Free Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press
- Menesini, E., Argentieri, M., Baroni, L., Lazzari, R. And Spadoni, E. (1997). "Le prepotenze tra ragazzi a scuola . Un'esperienza di ricerca intervento condotta con alunni di scuola media". *Scuola e Didattica*, 4, 29-34.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*, N. Y: Free Press.
- Merton, R. K., & Rossi A.S. (1968). "Contributions to the theory of reference group behavior", In R.K. Merton , *Social Theory and Social Structure*. N. Y: Free Press, 229-235.
- Merz, F. (1965). "Aggression und Aggressionstrieb", in: *Handbuch der Psychologie*, II. Band: Gottingen.
- Meyer-Adams, N., & Conner, B. (2008). "School violence: Bullying behaviors and the psychosocial school environment in middle schools". *Children & Schools*, 30(4), 211-221.
- Miles, M., & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. London, New Delhi: Sage Publications.

Mills, R.S.L., & Rubin, K.H. (1990). "Parental beliefs about problematic social behaviors in early childhood". *Child Development*, 61, 138–151.

Mills, M. (2001). *Challenging violence in schools: An issue of masculinities*. Buckingham, UK: Open University Press.

Morrison, G. M., Furlong, M. J., & Morrison, R. L. (1994). "School violence to school safety: Reframing the issue for school psychologists". *School Psychology Review*, 23, 236-256.

Moyer, K. E., (1976). *The Psychology of Aggression*. New York: Harper & Row.

Mummendey, A. (1983). "Actor or victim of aggression: Divergent perspectives - divergent evaluations". *European Journal of Social Psychology*, 14 (3), 297 – 311.

Murray, C., & Greenberg, M. T. (2000). "Children's Relationship with Teachers and Bonds with School: An Investigation of Patterns and Correlates in Middle Childhood". *Journal of School Psychology*, 38(5), 423-445.

Mynard, H., & Joseph, S. (1997). "Bully victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds". *British Journal of Educational Psychology*, 67, 51- 54.

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). "Bullying behaviors among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment". *Journal of the American Medical Association*, 285(16), 2094-2100.

Nansel, T. R., Overpeck, M. D., Haynie, D. L., Ruan, W. J., & Scheidt, P. C. (2003). "Relationships between bullying and violence among U.S. youth". *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 157, 348-353.

Neary, A., & Joseph, S. (1994). "Peer victimisation and its relationship to self-concept and depression among schoolgirls". *Personality and Individual Differences*, 16(1), 183-186.

Nesdale, D., & Scarlett, M. (2004). "Effects of group and contextual factors on pre-adolescent children's attitudes to school bullying". *International Journal of Behavioral Development*. 28 (5), 428-434.

Newman – Carlson, D., Horne, A. M., & Bartolomucci, C. L. (2000). *Bully Busters. A Teacher's Manual for helping bullies, victims and bystanders. Grades 6-8*. USA: McNaughton & Gunn, Inc.

Nickerson, A.B. & Slater, E.D. (2009). "School and community violence and victimization as predictors of adolescent suicidal behavior". *School Psychology Review*, 38 (2), 218-232.

O'Connell, P., Pepler, D., & Craig, W. (1999). "Peer involvement in bullying: Insights and challenges for intervention". *Journal of Adolescence*, 22 (4), 437-452.

Ohsako, T., (1997). *Violence at Schools: Global Issues and Interventions*. Paris: UNESCO International Bureau of Education.

Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and Whipping-boys*. London: Wiley.

Olweus, D. (1979). "The stability of aggressive reaction patterns in males: A review". *Psychological Bulletin*, 86(4), 852–875.

Olweus, D. (1984). "Aggressors and their victims: Bullying at school". In: N. Frude & H. Gault (Eds.). *Disruptive behavior in schools*. New York: Wiley.

Olweus, D. (1991). "Bully/victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program". In: D. Pepler & K. Rubin (Eds.). *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Olweus, D. (1992). "Victimization among schoolchildren: Intervention and prevention". In: G. W. Albee, L.A. Bond & T.V. Cook Monsey (Eds.). *Improving children's lives: Global perspectives on prevention*. Newbury Park: Sage Publications, 279-295.

Olweus, D. (1993a). *Bulling at school. What we know and what we can do*, Cambridge, MA: Blackwell Publishers Ltd.

Olweus, D. (1993). "Bully/victim problems among schoolchildren: Long-term consequences and an effective intervention program". In: S. Hodgins (Ed.). *Mental disorder and crime*. Newbury Park, CA: Sage, 317-349.

Olweus, D. (1993b). "Victimization by peers: Antecedents and long-term consequences". In: K. H. Rubin & J. B. Asendorpf (Eds.). *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 315-341

Olweus, D. (1994). "Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program". *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 35 (7), 1171-1190.

Olweus, D. (1995). "Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention". *Current Directions in Psychological Science*, 4(6), 196-201.

Olweus, D. (1996). "Bully/Victim Problem in School". *Prospects*, XXVI(2), 331-359.

Olweus, D. (1997). "Bully/victim problems in school: Facts and intervention". *European Journal of Psychology of Education*. Special Issue: Children with Special Needs, 12 (4), 495-510.

Olweus, D. (1999). *Bullying prevention program*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder.

Olweus, D., Limber, S. P., Flerx, V., Mullin, N., Riese, J., & Snyder, M. (2007). *Olweus Bullying Prevention Program: Schoolwide guide*. Center City, MN: Hazelden.

O'Moore, A.M. & Hillery, B. (1989). "Bullying in Dublin schools". *Irish Journal of Psychology*, 10, 426-441.

O'Moore, A.M., Kirkham, C. & Smith, M. (1998). "Bullying in Schools in Ireland: A Nationwide Study", *Irish Educational Studies*, 17, 255 – 271.

O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). "Self esteem and its relationship to bullying behavior". *Aggressive Behavior*, 27, 269-283.

Orpinas, P., Horne, A.M., & Staniszewski, D. (2003). "School Bullying: Changing the Problem by Changing the School". *School Psychology Review*, 32(3), 431-444.

Oyaziwo, A. (2008). *A review of the extent, nature, characteristics and effects of bullying behaviour in schools*. Available on:

http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FCG/is_2_35?pnun=11&opg=n27914349

Owens, L., Daly, A & Slee, P. (2005). "Sex and age differences in victimization and conflict resolution among adolescents in a South Australian school". *Aggressive Behavior*, 31, 1–12.

Parke, R.D., & Slaby, R.G. (1983). "The development of aggression". In: P. H. Mussen (Series Ed.) & E.M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development*. New York: Wiley, 547–642.

Parsons, L. (2005). *Bullied teacher bullied student*. Markham, Ontario: Pembroke Publishers.

Pateraki L., & Houndoumadi, A. (2001). "Bullying among primary school children in Athens, Greece". *Educational Psychology*, 21, 169-177.

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative research and evaluation methods*. (3rd ed.) London: SAGE Publications

Pellegrini, A. D., Bartini, M., & Brooks, F. (1999). "School bullies, victims, and aggressive victims. Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence". *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 216-224.

Pellegrini, A. D., & Bartini, M. (2000). "An empirical comparison of methods of sampling aggression and victimization in school settings". *A Journal of Educational Psychology*, 92, 360-366.

Pellegrini, A. D. (2002). "Bullying, victimization, and sexual harassment during the transition to middle school". *Educational Psychologist*, 37 (3), 151-163.

Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). "A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school". *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 259-280.

- Pepler, D. J., Craig, W. M., Ziegler, S., & Charach, A. (1993). "A school-based antibullying intervention: Preliminary evaluation". In: D. Tattum (Ed.) *Understanding and managing bullying*. London: Heinemann Books, 76-91.
- Pepler, D.J., Craig, W.M., Ziegler, S., & Charach, A. (1994). "Bullying: A community problem". *Canadian Journal of Community Mental Health*, 13, 95-110.
- Perry, D. G., Kusel, S. J., & Perry, L. C. (1988). "Victims of peer aggression". *Developmental Psychology*, 24, 807-814.
- Perry, D. G., Hodges, E. V., & Egan, S. K. (2001). "Determinants of chronic victimization by peers: A review and new model of family influence". In: J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized*. New York: Guilford Press, 73-104.
- Pikas, A. (1975). *Så stoppar vi mobbning* [How to stop peer bullying]. Stockholm: AMA Service
- Prinstein, M. J., Boergers, J., & Vernberg, E. M. (2001). "Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological functioning of aggressors and victims". *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 477-489.
- Poulin, F., & Boivin, M. (2000). "The role of proactive and reactive aggression in the formation and development of boys' friendships". *Developmental Psychology*, 36, 233-240.
- Puukari, S. (2001). *A Comparative Study of Educational Policies and Effective School-Based Strategies to Reduce Violence in Schools*. Research project, University of Jyväskylä/Department of Teacher Education, 1997-1999.
- Rigby, K. & Slee, P.T. (1991). "Bullying among Australian school children: reported behaviour and attitudes to victims". *Journal of Social Psychology*, 131, 615-627.
- Rigby, K., & Cox, I. (1996). "The Contribution of Bullying at School and Low Self-Esteem to Acts of Delinquency among Australian Teenagers". *Personality and Individual Differences*, 21, 609-12.
- Rigby, K. (1996). "What should we do about school bullies?" *Australian Journal of Counseling and Guidance*, 6, 71 - 76.
- Rigby, K. (1997). "Reflections on Tom Brown's Schooldays and the problem of bullying today". *Australian Journal of Social Science*. 4(1), 85-96.
- Rigby, K. (1997). "Conflict!". *The Professional Reading Guide for Educational Administrators*, 18(3), 1 - 5.
- Rigby, K. (1997). "What children tell us about bullying in schools". *Children Australia*, 22(2), 28 - 34.

- Rigby, K. (1997). "Attitudes and beliefs about bullying among Australian school children". *Irish Journal of Psychology*, 18 (2), 202 - 220.
- Rigby, K. (1997). "Bullying and suicide among children". *Beyond Bullying News*, 2, 3-4.
- Rigby, K. (2000). "Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being". *Journal of Adolescence*, 23, 57-68.
- Rigby, K. (2002). "Should we make our school a telling school?". *Prime Focus*, 30, 34-36.
- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2003). "Addressing Bullying in schools: theory and practice". *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 259, 1-6.
- Rigby, K., & Bagshaw, D. (2003). "Prospects of adolescent students collaborating with teachers in addressing issues of bullying and conflict in schools". *Educational Psychology*, 32, 535-546
- Rigby, K. (2004). "Addressing bullying in schools: theoretical perspectives and their implications". *School Psychology International*, 25, 287-300.
- Howard, S., & Johnson, B. (2004). "Resilient Teachers: Resisting Stress and Burnout". *Social Psychology of Education*, 7 (3).
- Rigby, K. (2008). *Children and bullying. How parents and educators can reduce bullying at school*. Boston: Blackwell/Wiley
- Rodkin, P. C., Farmer, T. W., Pearl, R., & Van Acker, R. (2000). "Heterogeneity of popular boys: Antisocial and prosocial configurations". *Developmental Psychology*, 36(1), 14-24.
- Rogers, C. (1969). *Freedom to learn: A view of what education might become* (1st Ed.). Columbus, Ohio: Charles Merrill.
- Roland, E. (2002). "Aggression, depression, and bullying others". *Aggressive Behavior*. 28, 198-206.
- Roland, E., & Galloway, D. (2002). "Classroom influences on bullying". *Educational Research*, 44(3), 299-312.
- Roland, E. (2002b). "Bullying, depressive symptoms, and suicidal thoughts". *Educational Research*, 44: 55- 67.
- Ross Epp, J. (1996). "Schools, Complicity, and Sources of Violence". In Ross Epp, J. & Watkinson, A.(eds) *Systematic Violence: How Schools Hurt Children*. New York: Routledge, 17.

- Rubin, J. H., & Rubin, S. I. (1995). *Qualitative interviewing, the art of hearing data*. London: SAGE publications
- Rudolph, K. D., Lambert, S. F., Clark, A. G., & Kurlakowsky, K. D. (2001). "Negotiating the transition to middle school: The role of self-regulatory processes". *Child Development*, 72(3), 929-946.
- Ruther, W. (1975). *Abweichendes Verhalten und labelling approach*. Koln
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K. M. J., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). "Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group". *Aggressive Behavior*, 22, 1-15.
- Salmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, M.J. (1997). "Peer networks and bullying in schools". *Scandinavian Journal of Psychology*, 38, 305- 312.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., & Lagerspetz, K (2000). "Aggression and sociometric status among peers: Do gender and type of aggression matter?". *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 17-24.
- Salmivalli, C. (2001). "Group view on victimization: Empirical findings and their implications". In: J. Juvonen & S. Graham (Eds.) *Peer harassment in School: The plight of the vulnerable and victimized*. New York: Guilford Press, 398-419.
- Salmivalli, C., & Nieminen, E. (2002). "Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims". *Aggressive Behavior*, 28, 30-44.
- Salmivalli, C., & Voeten M. (2004). "Connections between attitudes, group norms and behavior in bullying situations". *International Journal of Behavioral Development*, 28 (3), 246-258.
- Sapouna, M. (2008). "Bullying in Greek primary and secondary schools". *School Psychology International*, 29 (2), 199-213.
- Sarason, S. B. (1982). *The culture of the school and the problem of change*. Boston: Allyn and Bacon.
- Sartre, J.P. (1983). *Cahier pour une morale*. Paris: Gallimard.
- Schäfer, M., & Frey, D., (eds) (1998). *Aggression und Gewalt unter Kindern und Jugendlichen*. Göttingen: Hogrefe.
- Schäfer, M., Korn, S., Smith, P.K., Hunter, S.C., Mora-Merchán, J.A., Singer, M.M., et al. (2004). "Lonely in the crowd: Bullying from the retrospect". *British Journal of Developmental Psychology*, 22. 379- 394.
- Schumacher, D. (1998). "The transition to middle school". *ERIC Digest*, Available on: http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed42211.
- Schuster, B. (1999). "Outsiders at school: the prevalence of bullying and its relation with social status". *Group Processes and Intergroup Relations*, 2, 175–190.

- Schain, R., & Polner, M. (1964). *Using effective discipline for better class control*, Teachers Practical Press, N.Y.
- Schwartz, D., Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1993). "The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups". *Child Development*, 64, 1755-1772.
- Schwartz, D., Dodge, K. A., Coie, J. D., Hubbard, J. A., Cillessen, A. H. N., Lemerise, E. A., & Bateman, H. (1998). "Social-cognitive and behavioral correlates of aggression and victimization in boys' play groups". *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 431-440.
- Schwartz, D., McFadyen-Ketchum, S. A., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1998). "Peer group victimization as a predictor of children's behavior problems at home and in school". *Development and Psychopathology*, 10, 87-99.
- Schwartz, D., McFadyen-Ketchum, S., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1999). "Early behavior problems as a predictor of later peer group victimization: Moderators and mediators in the pathways of social risk". *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 191-201.
- Schwartz, D. (2000). "Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups". *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 181-192.
- Schwartz, D., Proctor, L., & Chien, D. (2001). *The aggressive victim of bullying: Emotional and behavioral dysregulation as a pathway to victimization by peers*. (Vol. 147-174). Boston, MA: School-based peer harassment: The plight of the vulnerable and victimized/Guilford Press.
- Schwartz, D., Farver, J. M., Chang, L., & Lee-Shin, Y. (2002). "Victimization in South Korean children's peer groups". *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 113-128.
- Schwind, H. D., Roitsch, K., & Gielen, B. (1999). "Gewalt in der Schule aus der Perspektive unterschiedlicher Gruppen." In: H. G. Holtappels, W. Heitmeyer, W. Melzer & K. J. Tillmann (eds). *Forschung über Gewalt an Schulen. Erscheinungsformen und Ursachen, Konzepte und Prävention*, Weinheim/München: Juventa, 81-100.
- Seals, D. & Young, J. (2003). "Bullying and victimization: prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression". *Adolescence*, 38, 735-747.
- Sebold, H. (1992). *Adolescence*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Sergiovanni, T. J. (1994). *Building community in schools*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Siann, G., Callaghan, M., Lockhart, R., & Rawson, L. (1993). "Bullying: Teachers' views and school effects". *Educational Studies*, 19, 307-321.

- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research, a practical handbook*. London: SAGE publications.
- Silverman, D. (2000). "Analyzing Talk and Text". In: N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds), *Handbook of Qualitative Research, 2nd Ed*. London: Sage
- Slee, P. T., & Rigby, K. (1993). "Australian school children's self appraisal of interpersonal relations: the bullying experience". *Child Psychiatry and Human Development*, 23, 273–282.
- Slee, P.T. (1995). "Peer victimization and its relationship to depression among Australian primary school students". *Personality and Individual Differences*. 18, 1, 57-62.
- Slee, P.T. (1996). "The P.E.A.C.E. Pack: a programme for reducing bullying in our schools". *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 6, 63–69.
- Smey-Richman, B. (1991). *School climate and restructuring for low-achieving students*. Philadelphia: Research for Better Schools. Inc
- Smith, P. K., & Thompson, D. (1991). *Practical approaches to bullying*. London: David Fulton
- Smith, P. K., Madsen, K. C, & Moody, J. C. (1994). "What causes age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of risks of being bullied". *Educational Research.*, 41, 267-285.
- Smith, P. & Sharp, S. (1994). (Eds.). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge.
- Smith, P. K. (1997). "Bullying in life-span perspective: What can studies of school bullying and workplace bullying learn from each other?". *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 7, 249–255.
- Smith, P., & Brain, P. (2000). "Bullying in schools: Lessons from two decades of research". *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- Smith P. K., Cowie H., Olafsson R. F., Liefoghe A. P. D. (2002). "Definitions of bullying: A comparison of terms used, and age and gender differences in a fourteen international comparison". *Child Development*, 23, (4), 1119-1133.
- Smith, P., Nika, V., & Papasideri, M. (2004). "Bullying and violence in schools: An international perspective and findings in Greece". *Psychology*, 11 (2), 184-203.
- Solberg, M., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29, 239-268.
- Sourander, A., Helstela, L., Helenius, H., & Piha, J. (2000). "Persistence of bullying from childhood to adolescence a longitudinal 8-year follow-up study." *Child Abuse and Neglect*, 24(7), 873-881.

- Stafford, J. E. & Cocanougher, A. B. (1981). *Reference Group Theory. Perspectives in Consumer Behavior*. Glenview, Illinois : Scott, Foresman.
- Stephenson, P., & Smith, D. (1989). "Bullying in the junior school". In D. P. Tattum & D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools*. Stoke-on-Trent: Trentham Books, 45-57.
- Stockdale, M.S., Hangaduambo, S., Duys, D., Larson, K., & Sarvela, P.D. (2002). "Rural elementary students', parents', band teachers' perceptions of bullying". *American Journal of Health Behavior*, 26, 266-277.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1996). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage
- Sullivan, K. (2000). *The Anti-Bullying Handbook*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Sullivan, K., Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). *Bullying in Secondary Schools: What it looks like and How to manage it*. London: Paul Chapman Publishing.
- Sutton, J. & Smith, P.K. (1999). "Bullying as a group process: An adaptation of the participant role scale approach". *Aggressive Behaviour*, 25, 97-111.
- Sutton, J., Smith, P. K., & Swettenham, J. (1999). "Social cognition and bullying: Social inadequacy or skilled manipulation?". *British Journal of Developmental Psychology*, 17, 435-450.
- Sutton, J., & Keogh, E. (2000). "Social competition in school: Relationships with bullying, Machiavellianism and personality". *British Journal of Educational Psychology*, 70, 443-457.
- Sykes, G.M., & Matza, D. (1957). "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency". *American Sociological Review*, 22, 664-670.
- Sykes, G. (1967). *Crime and Society*. New York: Random House.
- Tanaka, T. (2001). "The identity formation of the victim of shunning". *School Psychology International*, 22, 463-476
- Tannenbaum, F. (1938). *Crime and Community*. London
- Tattum, D. (1989). "Violence and aggression in schools". In: D. P. Tattum & D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools*. Stoke-on-Trent, Great Britain: Trentham, 7-19.
- Tattum, D., & Tattum, E. (1992). *Social education and personal development*. London, David Fulton Publishers.
- Thrasher, F. (1927). *The gang: A study of 1313 gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago.

- Thompson, D., Arora, T. & Sharp, S. (2002). *Bullying: Effective strategies for long-term improvement*. London: Routledge Falmer
- Toles, R., Schulz, E., & Rice, W. K. (1986). "A study of variation in dropout rates attributable to effect of high schools". *Metropolitan Education*, 2, 30-38
- Tuckman, B. W. (1972). *Conducting educational research*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Walker, R., & Adelman, C. (1996). "Interaction Analysis in Informal Classrooms: A critical comment on the Flanders' system". In: M. Hammersley (Ed.), *Controversies in Classroom Research*. London: Open University Press
- Walls, L. (2000). *Bullying and sexual harassment in schools*. Committee for Children. Available on: <http://wwwwcfchildren.org/PUBully.html>
- Whitney, I., & Smith, P. K. (1993). "A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools". *Educational Research*, 35, 3-25.
- Wilczenski, F. L., Steegman, R., Braun, M., Feeley, F., Griffin, J., Horowitz, T., & Olsen, S. (1997). "Children as victims and victimizers: Interventions to promote fair play". *School Psychology International*, 18 (1), 81-89.
- Willis, P. (1999) *Learning to Labour: How working class kids get working class jobs*. Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney: Ashgate
- Witt, S. D. (2000). "The influence of peers on children's socialization to gender roles". *Early Child Development and Care*, 162, 1-7.
- Woods, G. H. (1992). *Schools that work*. New York: Dutton.
- Woods, P. (1991). *Inside Schools. Ethnography in Education Research*. London: Routledge.
- Woods, S., Wolke, D. (2004). "Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement". *Journal of School Psychology*, 42, 135-155.
- Woods, S., & White, E. (2005). "The association between bullying behaviour, arousal levels and behaviour problems". *Journal of Adolescence* , 28, 381-395.
- Wright, C. (1993). "School processes – an ethnographic study". In: P. Woods, & M. Hammersley (Eds), *Gender and Ethnicity in Schools*. London: The Open University and Routledge.
- Zhang, Y., & Wildemuth, B. M. (2009). *Qualitative Analysis of Content*. Available on: http://www.ils.unc.edu/~yanz/Content_analysis.pdf
- Yin, P.K., (1994), *Case Study Research: Design and Methods*, 2nd Ed., Thousand Oaks, CA: Sage

Yoneyama, S., Naito, A. (2003). "Problems with the Paradigm: the school as a factor in understanding bullying (with special reference to Japan)". *British Journal of Sociology of Education*, 24(3), 315-330.

Youniss, J., & Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers and friends*. Chicago: University of Chicago Press

Ziegler, S., & Pepler, D. J. (1993). "Bullying at school: Pervasive and persistent". *Orbit*, 24, 29-31.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

A. ΘΥΤΗΣ

Όνομ/νο:

Αρ. Συνέντευξης:

Τάξη:

Ηλικία:

1. Βιογραφικά Στοιχεία:

- Έχεις αδέρφια; Πόσα;
- Πού μένεις; Πότε ήρθες στην Πεδινή;
- Που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;
- Σου αρέσει το σχολείο; Πώς νιώθεις όταν είσαι στο σχολείο;
- Σου αρέσουν τα μαθήματα φέτος;
- Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;
- Πως τα πηγαίνεις με τους καθηγητές; Ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής; Υπάρχει κάποιος καθηγητής με τον οποίο δεν τα πηγαίνεις τόσο καλά; Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό;
- Πως τα πηγαίνεις με τους συμμαθητές σου;

2. Περιγραφή και Τελετουργία της Επιθετικής – Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς

- Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο; Τι τιμωρία ήταν αυτή;
- Για ποιο λόγο τιμωρήθηκες;
Περιγραφή του συμβάντος που τον έκανε να τιμωρηθεί:
- Μπορείς να μου πεις πως έγινε; Πώς ξεκίνησε;
- Πότε συνέβη; Πού;
- Ποια άλλα παιδιά εμπλέκονταν; Για ποιο λόγο έγινε;
- Πώς είναι η σχέση σου με τα παιδιά που μάλωσες τώρα;
- Συνεχίζετε να έχετε διαφωνίες και να μαλώνετε;
- Πώς λύθηκε η παρεξήγηση; Πώς σταμάτησε ο τσακωμός;
- Τι θεωρείς ότι σε οδήγησε να αντιδράσεις με αυτό τον τρόπο; (κίνητρα)
- Έχεις τιμωρηθεί για κάποιον άλλο λόγο;

3. Νοηματοδότηση της επιθετικότητας

- Τι σημαίνει για εσένα να χτυπάς κάποιο παιδί;
- Γιατί εκδηλώνεις επιθετικότητα;
- Θεωρείς ότι είναι σωστό να χτυπάς κάποιο άλλο παιδί;
- Τι αισθάνεσαι; Πως νιώθεις για το παιδί που χτυπάς;

4. Κανονιστικό Καθεστώς Σχολείου

- Υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο σου; Ποιοι;
- Ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;
- Ποιος σας είχε μιλήσει για αυτές τις ποινές;
- Ποιος είναι αρμόδιος για την επιβολή των ποινών;
- Θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλει το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή θεωρείς ότι θα σε αποτρέψουν ή σε έχουν αποτρέψει από το να εμπλακείς ξανά σε παραβατικές συμπεριφορές;
- Κατά την γνώμη σου είναι αυστηρές οι ποινές που επιβάλλονται;
- Θεωρείς ότι οι ποινές είναι ίδιες για όλους τους μαθητές ή θεωρείς ότι κάποιοι μαθητές αντιμετωπίζονται διαφορετικά ακόμη και όταν παραβιάζουν τους ίδιους κανόνες;
- Αν ναι: Για ποιο λόγο πιστεύεις ότι κάποιοι μαθητές αντιμετωπίζονται διαφορετικά;
- Πώς σε κάνει να νιώθεις το γεγονός αυτό;
- Θεωρείς ότι η τιμωρία που σου επιβλήθηκε βελτίωσε την κατάσταση ή την επιδείνωσε; Δηλαδή σε οδήγησε σε ακόμη πιο επιθετική συμπεριφορά;
- Ποια θεωρείς την πιο κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της βίας; Τι προτείνεις εσύ;

5. Αντίδραση Σχολείου – Οικογένειας

- Γνωρίζουν οι γονείς σου το περιστατικό;
- Ποιος τους το ανέφερε;
- Τους το είπες εσύ ο ίδιος ή ειδοποιήθηκαν από το σχολείο;
- Ποια η αντίδραση των γονιών σου όταν το μάθανε; Τι σου είπαν; Σε μάλωσαν;
- Όταν εσύ χτυπάς, βρίζεις ή μαλώνεις με κάποιο άλλο παιδί υπάρχει κάποιος που να προσπαθεί να σε εμποδίσει;
- Τι κάνει συνήθως; Εσύ πώς αντιδράς;
- Οι συμμαθητές σου τι κάνουν;
- Οι καθηγητές επεμβαίνουν; με ποιόν τρόπο;
- Τι είδους αρνητικά βιώματα εισπράττεις για τη συμπεριφορά σου και από ποιόν;

B. ΘΥΜΑ

Όνομ/νο:

Αρ. Συνέντευξης:

Τάξη:

Ηλικία:

1. Βιογραφικά Στοιχεία:

- Έχεις αδέρφια;; Πόσα;
- Πού μένεις;
- Που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;
- Σου αρέσει το σχολείο; Πώς νιώθεις όταν είσαι στο σχολείο;
- Σου αρέσουν τα μαθήματα φέτος;
- Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;
- Πως τα πηγαίνεις με τους καθηγητές; Ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής; Υπάρχει κάποιος καθηγητής με τον οποίο δεν τα πηγαίνεις τόσο καλά; Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό;
- Πως τα πηγαίνεις με τους συμμαθητές σου;

2. Περιγραφή και Τελετουργία της Επιθετικής – Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς

- Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο; Τι τιμωρία ήταν αυτή; Για ποιο λόγο τιμωρήθηκες;
- Σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα κάποιος συμμαθητής σου στο σχολείο; Περιγραφή του συμβάντος
- Μπορείς να μου πεις πως έγινε; Πώς ξεκίνησε;
- Πότε συνέβη; Σε ποιο μέρος του σχολείου συνέβη το περιστατικό; Για ποιο λόγο έγινε;
- Πόσο κράτησε το περιστατικό; έχει επαναληφθεί;
- Εσύ με ποιόν τρόπο αντέδρασες;
- Έχεις ξαναμαλώσει με αυτό το παιδί; Συνεχίζετε να έχετε διαφωνίες και να μαλώνετε;
- Πώς είναι η σχέση σου με τα παιδιά που μάλωσες τώρα;
- Ποια άλλα παιδιά εμπλέκονταν στο περιστατικό; Τι έκαναν;
- Πως θα χαρακτήριζες το παιδί που σε εκφόβισε;
- Μπορείς να μου περιγράψεις τους μαθητές που εκφοβίζουν άλλα παιδιά

3. Νοηματοδότηση της επιθετικότητας:

- Ποιες οι αντιδράσεις σου όταν κάποιος σου φέρεται σε εκφοβίζει;
- Τι συναισθήματα ένιωσες εκείνη την στιγμή;
- Για ποιο λόγο νομίζεις ότι σε χτύπησαν ή σε έβρισαν..;
- Σκέφτηκες ποτέ να εκδικηθείς το παιδί που σου φέρθηκε άσχημα;
- Κατά την γνώμη σου γιατί κάποια παιδιά εκφοβίζουν άλλα;
- Θέλουν να δείξουν κάτι με τον εκφοβισμό;
- Το περιστατικό που σου συνέβη είχε κάποιες συνέπειες για σένα;
- Φοβάσαι ότι μπορεί να σου συμβεί ένα τέτοιο άσχημο γεγονός ξανά;
- Ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο; (π.χ. άσχημη οικογενειακή κατάσταση, μαθησιακά προβλήματα, αδιαφορία για το σχολείο)

4. Κανονιστικό Καθεστώς Σχολείου

- Υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο σου; Ποιοι;
- Τι κάνει το σχολείο σου για την πρόληψη του εκφοβισμού και των βίαιων περιστατικών;
- Ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;
- Ποιος είναι αρμόδιος για την επιβολή των ποινών;
- Θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή θεωρείς ότι αποτρέπουν τα παιδιά από το να εμπλακούν ξανά σε παραβατικές συμπεριφορές;
- Η ποινή που επιβλήθηκε στο παιδί που σε χτύπησε θεωρείς ότι ήταν δίκαιη;
- Νιώθεις ασφαλής στο σχολείο;
- Τι θεωρείς ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια στο σχολείο;
- Ποια θεωρείς την πιο κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της βίας; Τι προτείνεις εσύ;

5. Αντίδραση Σχολείου – Οικογένειας

- Έχεις πει σε κανέναν ότι σου συνέβη στο σχολείο αυτό το γεγονός; Έχεις μιλήσει σε κάποιον; Σε ποιον απευθύνεται συνήθως;
- Γνωρίζουν οι γονείς σου το περιστατικό;
- Ποιος τους το ανέφερε; Τους το είπες εσύ ο ίδιος ή ειδοποιήθηκαν από το σχολείο;
- Ποια η αντίδραση των γονιών σου όταν το μάθανε;
- Οι συμμαθητές σου ήταν παρόντες όταν σε χτύπησαν; Πως αντέδρασαν; Τι έκαναν;
- Οι καθηγητές σου ήταν παρόντες; Τι έκαναν;

Γ. ΠΑΡΙΣΤΑΜΕΝΟΣ ΜΑΘΗΤΗΣ

Όνομα/νο:

Αρ. Συνέντευξης:

Τάξη:

Ηλικία:

1. Βιογραφικά Στοιχεία:

- Έχεις αδέρφια;; Πόσα;
- Πού μένεις; Πότε ήρθες στην Πεδινή;
- Που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;
- Σου αρέσει το σχολείο; Πώς νιώθεις όταν είσαι στο σχολείο;
- Σου αρέσουν τα μαθήματα φέτος;
- Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;
- Πως τα πηγαίνεις με τους καθηγητές; Ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής; Υπάρχει κάποιος καθηγητής με τον οποίο δεν τα πηγαίνεις τόσο καλά; Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό;
- Πως τα πηγαίνεις με τους συμμαθητές σου;

2. Περιγραφή και Τελετουργία της Επιθετικής – Εκφοβιστικής Συμπεριφοράς

- Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο; Τι τιμωρία ήταν αυτή; Για ποιο λόγο τιμωρήθηκες;⁴⁶
- Έχεις υπάρξει μάρτυρας επιθετικών επεισοδίων; Έχεις δει ποτέ να συμπεριφέρονται άσχημα σε κάποιον συμμαθητή σου στο σχολείο;

Περιγραφή του συμβάντος

- Μπορείς να μου πεις πως έγινε; Πώς ξεκίνησε;
- Πότε συνέβη; Σε ποιο μέρος του σχολείου συνέβη το περιστατικό; Για ποιο λόγο έγινε;
- Πόσο κράτησε το περιστατικό; έχει επαναληφθεί;
- Εσύ με ποιόν τρόπο αντέδρασες;
- Για ποιο λόγο έμεινες αμέτοχος και δεν επενέβηκες;
- Γνωρίζεις αν έχουν ζαναμαλώσει και αν συνεχίζουν ακόμη να έχουν διαφοonίες;
- Ποια άλλα παιδιά εμπλέκονταν στο περιστατικό; Τι έκαναν;
- Οι καθηγητές ήταν παρόντες; Τι έκαναν;
- Πως θα χαρακτήριζες το παιδί που εκφοβίζει;
- Μπορείς να μου περιγράψεις τους μαθητές που εκφοβίζουν άλλα παιδιά

⁴⁶ Χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη ερώτηση για να διαπιστώσουμε το ρόλο του μαθητή (θύμα, παριστάμενος)

3. Νοηματοδότηση της επιθετικότητας:

- Ποιες οι αντιδράσεις σου όταν βλέπεις κάποιον να εκφοβίζει;
- Τι συναισθήματα ένιωσες εκείνη την στιγμή; Γιατί;
- Για ποιο λόγο νομίζεις ότι χτύπησαν τα συγκεκριμένα παιδιά;
- Κατά την γνώμη σου γιατί κάποια παιδιά εκφοβίζουν άλλα;
- Θέλουν να δείξουν κάτι με τον εκφοβισμό;
- Το περιστατικό που συνέβη στο σχολείο είχε κάποιες συνέπειες για σένα;
- Φοβάσαι ότι μπορεί να συμβεί και σε εσένα ένα τέτοιο άσχημο γεγονός;
- Ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

4. Κανονιστικό Καθεστώς Σχολείου

- Υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο σου; Ποιοι; Εσύ τους σέβασαι;
- Τι κάνει το σχολείο σου για την πρόληψη του εκφοβισμού και των βίαιων περιστατικών;
- Ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;
- Ποιος είναι αρμόδιος για την επιβολή των ποινών;
- Θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή θεωρείς ότι αποτρέπουν τα παιδιά από το να εμπλακούν ξανά σε παραβατικές συμπεριφορές;
- Η ποινή που επιβλήθηκε στο παιδί άσκησε βία θεωρείς ότι ήταν δίκαιη;
- Νιώθεις ασφαλής στο σχολείο; Στο χώρο έξω από το σχολείο;
- Τι θεωρείς ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια στο σχολείο;
- Ποια θεωρείς την πιο κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της βίας;

5. Αντίδραση Σχολείου – Οικογένειας

- Έχεις πει σε κανέναν για το γεγονός που συνέβη στο σχολείο σου;
- Σε ποιον απευθύνεται συνήθως;
- Γνωρίζουν οι γονείς σου το περιστατικό;
- Ποια η αντίδραση των γονιών σου όταν το μάθανε;
- Ενημερώνονται οι γονείς σου για τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο; Από ποιόν;

Δ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

Όν/νο:

Αρ. Συνέντευξης:

Ειδικότητα:

Χρόνια Υπηρεσίας:

Χρόνια υπηρεσίας στο Γυμνάσιο Πεδινής:

1. Έχετε διαπιστώσει προβλήματα επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο;
2. Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;
3. Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);
4. Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;
5. Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;
6. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;
7. Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;
8. Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε τι ακριβώς συνέβη.
9. Πόσο συχνά συμβαίνουν στο σχολείο περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών;
10. Με ποιο τρόπο έπεσε στην αντίληψή σας το περιστατικό;
11. Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;
12. Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;
13. Ποιοι είναι οι τρόποι επιβολής της πειθαρχίας που εφαρμόζονται στο σχολείο;
14. Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;
15. Σας ενοχλεί που δεν έχει λυθεί το πρόβλημα; Σας προβληματίζει;
16. Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;
17. Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

E. ΓΟΝΙΟΣ

Όνομα:

Αρ. Συνέντευξης:

Επώνυμο:

Περιγραφή επεισοδίου

- Μπορείτε να μου περιγράψετε τι ακριβώς συνέβη στο παιδί σας;
- Πώς ξεκίνησε;
- Πότε συνέβη; Σε ποιο μέρος του σχολείου συνέβη το περιστατικό;
- Για ποιο λόγο έγινε ο τσακωμός; Τι σας είπε το παιδί σας;
- Πόσο κράτησε το περιστατικό; Έχει επαναληφθεί;
- Με ποιόν τρόπο αντέδρασε το παιδί σας;
- Γνωρίζετε αν έχει ξαναμαλώσει με το παιδί που το χτύπησε; Συνεχίζουν να έχουν διαφωνίες και να μαλώνουν;
- Σας ενημέρωσε ο διευθυντής για το επεισόδιο εκφοβισμού;
- Το παιδί σας τι είχε παραπονεθεί ποτέ;
- Σας ανέφερε ποτέ ότι δεν θέλει να πάει στο σχολείο χωρίς να υπάρχει λόγος;
- Πώς νιώθει το παιδί σας; Σας έχει αναφέρει κάτι;

Αντίδραση γονέων

- Μπορείτε να μου πείτε πώς αντιδράσατε; Τι κάνατε;
- Πώς αισθανθήκατε;
- Φοβάστε μήπως συμβεί ξανά στο παιδί σας ένα τέτοιο άσχημο γεγονός;
- Πιστεύετε ότι το παιδί σας είναι ασφαλές στο σχολείο;
- Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι χτύπησαν ή έβρισαν το παιδί σας;
- Ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο; (π.χ. άσχημη οικογενειακή κατάσταση, μαθησιακά προβλήματα, αδιαφορία για το σχολείο)

Παρηγορητική λειτουργία γονέων

- Τι λέτε στο παιδί σας τώρα; Τι συμβουλές του δίνετε;
- Πως το καθησυχάζετε;
- Έχει τύχει να εκδηλώσετε το άγχος ή να συζητήσετε τις σκέψεις σας μαζί του;

Κανονιστική Λειτουργία του σχολείου - Μέτρα αποτροπής βίας

- Τι θα θέλατε να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια στο σχολείο;
- Ποια θεωρείτε την πιο κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της βίας; Τι προτείνετε;
- Σε ποιες ενέργειες έχετε προβεί;

Μαθητής Θύτης 1

E: Έχεις αδέρφια; Πόσα;

Γ: έχω δύο αδέρφια, η μια πάει πρώτη δημοτικού και ο άλλος Δευτέρα λυκείου, και είμαι από Κοσμηρά.

E: Οπότε μένεις Κοσμηρά και ήρθες στην Ελλάδα πριν από πόσα χρόνια;

Γ: πριν από 12 χρόνια.

E: Δημοτικό που πήγες;

Γ: εδώ...

E: στην Πεδινή έτσι;

Γ: Ναι...

E: Θες να μου πεις πώς ήταν η εμπειρία σου στο δημοτικό; Σου άρεσε; Έχει διαφορά από το γυμνάσιο;

Γ: ναι έχει εντάξει, όσο να' ναι...

E: για ποιο λόγο;

Γ: εντάξει τότε ήμουν και πιο μικρός βέβαια ... και ....εντάξει, στο γυμνάσιο εδώ, ξέρω εγώ ... είναι οι αποβολές, είναι οι απουσίες και αυτά ....

E: δηλαδή στο δημοτικό δεν είχατε τέτοια πράγματα έτσι; Δηλαδή στο δημοτικό είχες καλύτερη σχέση με τους συμμαθητές σου;

Γ: Ε όχι.. εντάξει... την ίδια σχέση είχαμε... απλά με μερικούς όχι από όταν ήρθα στο γυμνάσιο τσακωνόμαστε και τέτοια.

E: με συγκεκριμένα παιδιά;

Γ: ε ναι..

E: εδώ στο γυμνάσιο σου αρέσει;

Γ: ε ναι εντάξει ... μου αρέσει από εδώ το ότι απέκτησα πιο πολλούς φίλους, αλλά το κακό είναι ότι μένω στην ίδια

E: έχεις μείνει στην ίδια τάξη; Πολλές φορές;

Γ: έχω μείνει δύο φορές στην Πρώτη.

E: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: Με μερικούς όχι και πολύ καλά..

E: Για ποιο λόγο;

Γ: E... ξέρω εγώ; Ίσως γιατί με έχουνε βάλει στο μάτι...

E: Σε έχουν βάλει στο μάτι; Για ποιο λόγο;

Γ: Έ όπως λέει η παροιμία καλύτερα να σου βγει το μάτι παρά να σου βγει το όνομα;

E: Με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις; Ποια η σχέση σας;

Γ: Δεν είναι ότι έχω κάποιο πρόβλημα με ένα παιδί, δεν με πειράζει κανένα παιδί. Αλλά εντάξει, όσο να' ναι, αν με πειράζει κάποιο παιδί, ή αν με βρίσει...

E: Υπάρχει αυτή η περίπτωση δηλαδή; Υπάρχουν παιδιά που σε βρίζουνε;

Γ: ε έτσι για πλάκα ναι.. αλλά στα σοβαρά, αν μου βρίσει κάποιος την μάνα εγώ δεν θα κάτσω έτσι.

E; δηλαδή έχει συμβεί αυτό;

Γ: έχει συμβεί πιο παλιά, τώρα όχι πια..

E: έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

Γ: Ναι

E: θες να μου πεις για ποιο λόγο;

Γ: Την πρώτη φορά κατηγορήθηκα γιατί κάπνιζα έξω στην αυλή, την δεύτερη φορά χωρίς λόγο...

E: Αυτά έγιναν όλα φέτος;

Γ: Ναι

E: Και τις προηγούμενες χρονιές για ποιο λόγο τιμωρήθηκες;

Γ: Τις προηγούμενες φορές.. για ξύλο

E: έχεις χτυπήσει κάποιο παιδί ή σε έχουν χτυπήσει;

Γ: Εεε .. είχα δειρεί... Ε ξέρω εγώ την πρώτη φορά που μου έδωσαν αποβολή, πριν δύο χρόνια, είχα φάει μια αποβολή επειδή παίζαμε μπάλα με κάτι παιδιά, και..... νευρίασα γιατί με είπαν «βλαμμένο» και άλλα τέτοια και τέλος πάντων νευρίασα εγώ, γιατί νευριάζω και εύκολα... και τραβάω μπουνιά.

E: Ποιο παιδί χτύπησες;

Γ: τον Φάνη από την Τρίτη.. και με πήγε στο γραφείο και μου έδωσαν αποβολή. Εγώ όμως αλήθεια δεν έκανα αυτό που είχαν πει, ότι δηλαδή το παιδί κόντεψε να λιποθυμήσει. Και μου έριξαν δυο μέρες αποβολή.

E: για ποιο άλλο λόγο πήρες αποβολή;

Γ: πέρυσι τσακώθηκα με ένα άλλο παιδί γιατί κάτι είχε γίνει με μια κοπέλα.... Και τον βάρεσα και μου έδωσαν αποβολή και φέτος πήρα μια επειδή κάπνιζα, την άλλη χωρίς λόγο, επειδή μέσα στην τάξη μου πέταξε μια κοπέλα έναν μαρκαδόρο και δεν τον έπιασα εγώ, έπεσε κάτω, ε και με πήγε ο καθηγητής στο γραφείο.

E: Για ποιο λόγο; Επειδή έκανες φασαρία μέσα στην τάξη;

Γ: ε, εντάξει... μου είπε στην αρχή μην κάνεις φασαρία, μετά έπεσε κάτω ο μαρκαδόρος και μου λέει ο καθηγητής πάμε στο γραφείο. Γιατί του λέω εγώ δεν έκανα τίποτα, και μου λέει πάμε στο γραφείο.

E: και πήρες αποβολή για αυτό;

Γ: ε ναι.

E: η κοπέλα που σου πέταξε τον μαρκαδόρο δεν τιμωρήθηκε;

Γ: ε όχι, δεν είπα ότι μου πέταξε η κοπέλα τον μαρκαδόρο.

E: έχεις δεχτεί κάποια άλλη τιμωρία πέρα από τις αποβολές;

Γ: ε εντάξει με συγχωρούσε πολλές φορές ο διευθυντής αλλά φέτος δεν ξέρω γιατί συμβαίνει αυτό... Και η τρίτη αποβολή ήταν γιατί καθόμουν μέσα στο μάθημα, επειδή ήμουν λυπημένος μια μέρα, την Παρασκευή, μια Παρασκευή, γιατί κάτι είχε γίνει με μια κοπέλα, και ήμουν λυπημένος, και παίρνει τηλέφωνο ο κύριος Νότης τον διευθυντή και του λέει «κάθετα κοιμάται μέσα στο μάθημα» και του είπα κάτι πράγματα που εγώ δεν τα είπα.

E: όπως; τι εννοείς;

Γ: πάει και του λέει, ξέρω εγώ, ότι μας έβαλε μια άσκηση ο κύριος Νότης και καθόμουν εγώ στο θρανίο τέλος πάντων και λέει ο κύριος κάντε την άσκηση και λέει ότι του είπα εγώ... Έμiso λεπτό...

(είναι αρκετά αγχωμένος και νευρικός, παίζει διαρκώς με τα χέρια του και τα κουνάει καθώς μιλάμε. Του εξηγώ πως εγώ είμαι εκεί απλά για να τον ακούσω και να μιλήσουμε)

... ε και λέει ο κύριος Νότης ότι εγώ σηκώθηκα και του είπα «σιγά μην κάτσουμε να τα κάνουμε αυτά»

E και τέλος πάντως πήγε και είπε στον διευθυντή «ή θα φύγω εγώ ή θα φύγει ο Μιχάνα» ε και εντάξει ο διευθυντής σιγά μην έδιωχνε τον καθηγητή, σιγά μην τον άφηνε να φύγει και έδιωξε εμένα.

E: θυμάσαι κάτι άλλο που να έχει συμβεί και να έχεις τιμωρηθεί;

Γ: πριν τρία χρόνια πήγαμε να κλείσουμε το σχολείο, να κάνουμε κατάληψη... ε εντάξει για αυτό φταίγαμε..

E: και τιμωρηθήκατε με αποβολή;

Γ: όχι δεν πήραμε αποβολή, πληρώσαμε..

E: τι πληρώσατε; Έγιναν ζημιές στο σχολείο;

Γ: ε ναι κάναμε κάποιες ζημιές. Βάλαμε σφήνες κάτω από την πόρτα και η πόρτα δεν άνοιγε.

E: ήταν και άλλα παιδιά τότε μαζί σου;

Γ: ναι ήταν και άλλα παιδιά αλλά τώρα είναι στο λύκειο. E και δώσαμε από 60 ευρώ ο καθένας

E: Γιώργο γνωρίζεις ότι το σχολείο έχει συγκεκριμένους κανόνες και ότι δεν δέχεται παραβατικές συμπεριφορές;

Γ: ναι βεβαίως, το γνωρίζω, γιατί αν δεν υπάρχουν κανόνες και αν τσακώνονται όλοι μετά δεν θα είναι σχολείο, θα είναι για να παίζεις μποξ εδώ πέρα.

E: θεωρείς σωστή την ύπαρξη των κανόνων στο σχολείο;

Γ: ναι βεβαίως, υπάρχουν κανόνες για την εξασφάλιση καλύτερης συμπεριφοράς.

E: από ποιόν έχετε ενημερωθεί για τους κανόνες του σχολείου;

Γ: από τον διευθυντή... λέει, ξέρω εγώ, όποιος τσακώνεται θα έχει μια τιμωρία αναλόγως με το τι έκανε, με την ζημιά

E: και όταν μαλώνουν κάποια παιδιά μεταξύ σας τι σας έχουν πει ότι γίνεται;

Γ: άμα μαλώνουν κάποια παιδιά μεταξύ τους; για αυτό δεν θυμάμαι να μας έχουν πει κάτι.

E: ούτε οι καθηγητές σας έχουν ενημερώσει ποτέ για τους κανόνες του σχολείου;

Γ: εντάξει οι καθηγητές όταν μας βλέπουν μας λένε, ξέρω εγώ, να σταματήσουμε

E: εσύ Γιώργο θέλεις να μου πεις για ποιο λόγο παραβίασες αυτούς τους κανόνες και χτύπησες κάποιο παιδί, έκανες φασαρία; Υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος λόγος;

Γ: εγώ δεν θέλω να το κάνω, γίνεται εκείνη την στιγμή, αλλά είναι... πώς να το πω; Με αναγκάζουν;

E: τι εννοείς με αναγκάζουν;

Γ: δηλαδή αν με βρίζει ο άλλος, ξέρω εγώ, δεν μπορώ να κάτσω, νευριάζω εύκολα και... ή θα το πάρει πίσω αυτό που είπε, ή...

E: εσύ δηλαδή πώς αντιδράς;

Γ: του λέω στην αρχή γιατί με έβρισες, και αν συνεχίσει να με βρίζει μετά τον χτυπάω.

E: με την συμπεριφορά σου αυτή θέλεις να πετύχεις κάτι; Να αποδείξεις κάτι;

Γ: όχι απλά έτσι μου βγαίνει εκείνη την στιγμή.

E: για σένα τι σημαίνει το να εκδηλώνεις επιθετικότητα και να χτυπάς κάποιο παιδί;

Γ: εντάξει δεν είναι και το καλύτερο, δηλαδή μετά εγώ έχω τύψεις. Δεν θεωρώ ότι πρέπει να λύνουμε τις διαφορές μας με το ξύλο, αλλά δεν ξέρω κάπως μου έρχεται και αντιδρώ έτσι.

E: πως νιώθεις για το παιδί που εκφοβίζεις;

Γ: το λυπάμαι, για αυτό και σταματάω να τον χτυπάω. Δεν έχω χτυπήσει εξάλλου ποτέ κανένα παιδί ποτέ πάρα πολύ, άντε να του τραβήξω καμιά μπουνιά

E: όταν χτυπάς π.χ. ένα παιδί, αυτό πως αντιδρά;

Γ: εντάξει είναι μερικά παιδιά που αντιδρούν επιθετικά, και άλλα παιδιά που καταλαβαίνεις ότι φοβούνται και λένε «συγγνώμη, συγγνώμη, συγγνώμη» και εγώ δεν μπορώ να τα χτυπήσω τότε. Αν ένα παιδί μου ζητήσει συγγνώμη δεν το χτυπάω, αλλά αν αντιδράσει τότε το χτυπάω.

E: υπάρχουν άλλα παιδιά εκεί κοντά όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο; Τι κάνουν;

Γ: ναι υπάρχουν. Σε άλλα παιδιά αρέσει να βλέπουν.

E: δηλαδή; Τι κάνουν;

Γ: ε να μου λένε «ριχτού, του αξίζει να τις φάει» και τέτοια.

E: και τα υπόλοιπα παιδιά τι κάνουν;

Γ: αναλόγως. Αν τσακώνονται οι πιο μεγάλοι δεν μπορούν να επέμβουν γιατί φοβούνται μην φάνε καμιά μπουνιά και αυτοί

E: θεωρείς ότι είναι σωστός ο εκφοβισμός και η χρήση βίας;

Γ: όχι, και όταν εγώ βλέπω άλλα παιδιά να μαλώνουν πάω αμέσως να τα χωρίσω και τους λέω ότι δεν είναι σωστό να τσακώνονται για βλακείες και τέτοια

E: πως νιώθεις γενικά στο σχολείο;

Γ: μια χαρά δεν έχω κανένα πρόβλημα

E: οι γονείς σου γνωρίζουν για όσα συμβαίνουν στο σχολείο; Ενημερώνονται από κάποιον;

Γ: ναι εντάξει το γνωρίζουν. Τους το λέω συνήθως, αλλά τι να πούνε και αυτοί οι καημένοι; Μου το λένε, με μαλώνουν αλλά δεν βάζω μυαλό.

E: τους το λες εσύ ο ίδιος κάθε φορά που εμπλέκεσαι σε ένα επεισόδιο;

Γ: ναι

E: και τι σου λένε οι γονείς σου;

Γ: ε τι να μου πούνε; «Μην τσακόνεσαι, μην μαλώνεις», ... ε ο πατέρας φωνάζει και λίγο, η μαμά δεν μπορεί να πει και τίποτα....

E: γιατί;

Γ: ε εντάξει... Τώρα είμαι και μεγάλος και δεν την αφήνω να λέει και πολλά!

E: ο πατέρας σου τι σου λέει;

Γ: ε μου φωνάζει, μου λέει «μην βαράς τα παιδιά είναι κρίμα»,» «άμα έρθει εσένα κάποιος και σε βαρέσει»

E: και εσύ τι του απαντάς;

Γ: «δεν με βαράει κανένας εμένα», «δεν έχει γεννηθεί άνθρωπος που να με βαρέσει εμένα». Ε τέλος πάντων φωνάζει, ε τι πράγματα είναι αυτά μου λέει; Εγώ δεν κρατιέμαι όμως, είμαι ζωηρός.

E: υπάρχουν περιπτώσεις που να έχεις κάνει κάτι στο σχολείο και να μην σε έχουν ανακαλύψει;

Γ: ναι

E: φοβάσαι μήπως σε ανακαλύψουν και τιμωρηθείς;

Γ: ε όχι εντάξει δεν είναι και πολύ σοβαρά αυτά που έχω κάνει;

E: τι εννοείς;

Γ: δηλαδή να απειλήσω παιδί στο σχολείο.

E: με ποιόν τρόπο το απειλείς;

Γ: να του πω π.χ. μόλις βγούμε έξω από το σχολείο θα σε κανονίσω εγώ.

E: δηλαδή να τον χτυπήσεις;

Γ: ναι το έχω κάνει.

E: θες να μου πεις σε ποιο παιδί αναφέρεσαι;

Γ: τώρα πάει στο λύκειο, είχε γίνει παλιότερα αυτό. Δεν συνηθίζω να απειλώ παιδιά.

E: θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο αποτρέπουν την εκδήλωση της βίας στο σχολείο;

Γ: οι αποβολές θεωρώ ότι δεν είναι και το καλύτερο, γιατί άλλο να του πεις του παιδιού μην το ξανακάνεις. Εγώ πιστεύω έτσι θα το καταλάβει καλύτερα, και άλλο να του δώσεις αποβολή. Γιατί άμα του δώσεις αποβολή... λέει το παιδί «α ο διευθυντής μου έβαλε τιμωρία» και αυτό σε κάνει να είσαι λίγο πιο επιφυλακτικός και να νευριάζεις

E: οι τιμωρίες θεωρείς ότι είναι αυστηρές;

Γ: ναι είναι αυστηρές και κυρίως για κάτι που δεν φταις

E: και όταν φταις;

Γ: ε τότε είναι λογικό να δώσει αποβολή. Εδώ ο διευθυντής μας είναι και πάρα πολύ καλός γιατί δίνει μόνο 2 μέρες, ενώ στο σχολείο που πηγαίνει ο αδερφός μου δίνουν 4 ή 5 μέρες

E: τι θα έπρεπε να γίνει;

Γ: εμένα με νευριάζει εδώ στο σχολείο ότι ο διευθυντής αυτόν που «έχει στο μάτι» του δίνει κατευθείαν αποβολή, ενώ αν πάει ένα άλλο παιδί δεν θα του πει τίποτα. Πιστεύω ότι θα έπρεπε να είναι ίδιες οι ποινές για όλους, γιατί είμαστε όλοι ίσοι εδώ πέρα. Δεν πιστεύω ότι κάποιος είναι πιο

ευέξαπτος από τον άλλον. Για παράδειγμα εγώ, την δεύτερη αποβολή που πήρα, πάω μέσα στο γραφείο, μου λένε κάτσε κάτω, κάθομαι και μου λένε 2 μέρες αποβολή

E: οι καθηγητές σου τι κάνουν όταν σας βλέπουν να τσακώνεστε;

Γ: έρχονται αμέσως να μας χωρίσουν βέβαια, και ..... αναλόγως βέβαια, αν τσακωνόμαστε πάρα πολύ μας πάνε στο γραφείο, άμα τσακωνόμαστε λίγο, π.χ. σπρωξίματα και τέτοια, μας λένε μην το ξανακάνετε.

E: οι καθηγητές σας βλέπουν πάντα όταν τσακώνεστε;

Γ: αναλόγως... υπάρχουν μέρη που δεν έρχονται. Ας πούμε λες στον άλλον πάμε πίσω από το σχολείο, στη πίσω αυλή και στο άχτιστο κτίριο.

E: δηλαδή οι καθηγητές δεν έρχονται εκεί πέρα;

Γ: ε εντάξει σπάνια έρχονται. Και άμα έρχονται οι καθηγητές υπάρχουν και παιδιά που κοιτάνε, που κρατάνε τσίλιες και σταματάμε.

E: τι είδους αρνητικά βιώματα εισπράττεις για την συμπεριφορά σου;

Γ: ε τα παιδιά με ρωτάνε μόνο γιατί τον χτύπησες, αλλά δεν έχω πρόβλημα, με όλους κάνω παρέα. Εγώ δεν θέλω να κάνω κανέναν να με φοβάται.

E: υπάρχουν παιδιά που σε φοβούνται;

Γ: ναι υπάρχουν, κάποια μικρότερα.

E: η συμπεριφορά σου στο σχολείο σου έχει στοιχήσει κάπου;

Γ: ναι η συμπεριφορά μου στο σχολείο μου έχει στοιχήσει στο ότι έχω χάσει χρονιές

Μαθητής Θύτης 2

E: έχεις αδέρφια;

B: έχω έναν αδερφό μεγαλύτερο, πηγαίνει Δευτέρα Λυκείου νυχτερινό.

E: που μένεις;

B: στην Μπάφρα

E: Που πήγες Δημοτικό;

B: στην Μπάφρα

E: Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

B: ήταν πολύ καλύτερα, μακάρι να ξανά ήμουν εκεί. Υπήρχαν καλοί και όχι τόσο καλοί δάσκαλοι στο δημοτικό. Εδώ στο γυμνάσιο είναι πιο αυστηρά τα πράγματα, αλλά δεν πάω καθόλου τους καθηγητές εδώ, κανέναν όμως.

E: για ποιο λόγο;

B: δεν πηγαίνω κανέναν, δεν δεν ξέρω... δεν τους πάω

E: πώς σου φέρονται οι καθηγητές; Ποια η σχέση σας; Ποιος ο αγαπημένος και ποιος ο χειρότερος σου καθηγητής;

B: αγαπημένο δεν έχω, η χειρότερή μου είναι η κυρία Κάσαρη. Δεν την πάω καθόλου. Με έχει βάλει στο μάτι

B: ε εντάξει όχι και πολύ καλά, εντάξει μπορεί να μην μου φέρονται καλά επειδή κάνω και εγώ κάποια πράγματα

E: Πώς νιώθεις στο σχολείο; Σου αρέσει εδώ;

B: δεν μου αρέσει το σχολείο αλλά... έρχομαι αναγκαστικά για να πάρω το απολυτήριο. Νιώθω πίεση εδώ

E: τα μαθήματα πως σου φαίνονται φέτος;

B: δεν είναι δύσκολα. Αν κάτσω και διαβάσω πιστεύω ότι θα τα καταφέρω αλλά το θέμα είναι δεν μπορώ να διαβάσω, δεν ξέρω γιατί αλλά δεν τα καταφέρνω

E: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

B: ναι με το ποδόσφαιρο. Θέλω να ασχοληθώ επαγγελματικά. Αυτό είναι το όνειρό μου

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

B: με όλους καλά τα πάω

E: Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

B: ναι έχω τιμωρηθεί. Ήμουν και σε ένα άλλο σχολείο αλλά τώρα έχω τιμωρηθεί και εδώ.

E: ήσουν σε άλλο σχολείο;

B: ναι ήμουν στην Ανατολή στο 1ο . Εδώ ήρθα πέρυσι στη μέση της χρονιάς. Είχα απουσίες και πίστευα για να μην κάνω και άλλες να πάω σε άλλο σχολείο, μήπως είναι καλύτερα

E: ήταν δική σου η απόφαση να έρθεις εδώ ή σε έδιωξαν;

B: ήταν δική μου η απόφαση. Έκανα μετεγγραφή, αλλά δεν μπόρεσα και πάλι... έκανα απουσίες, έφευγα... και δεν μπόρεσα

E: για ποιο λόγο έχεις τιμωρηθεί;

B: μου την έμπαινε έτσι ένα παιδί, τον Ραφαήλ και του είχα πει, του είχα πει από την αρχή της χρονιάς να σταματήσει και τον είχα προειδοποιήσει και αυτός ξανά μου την έμπαινε και μετά νευρίασα και μαλώσαμε

E: όταν λες μου την έμπαινε τι ακριβώς εννοείς;

B: μου έλεγε βλακείες, έτσι κορόιδευε, μίλαγα εγώ με ένα παιδί ας πούμε και έλεγε «τι λέει αυτός» και τέτοια, ότι μπορείτε να φανταστείτε

E: που συνέβη αυτό;

B: στην αυλή μπροστά. Και του είχα πει σταμάτα και δεν σταμάτησε, και είχα μια σπράιτ στο χέρι και όπως την είχα του την έφερα εδώ πέρα στο κεφάλι και μετά του κοκκίνισε αυτουνού, ήρθαμε εδώ πέρα, ήταν κάποιος κύριος έξω και μας είδε και μας πήγε στον διευθυντή και μετά αποβληθήκαμε

E: τιμωρηθήκατε και οι δύο;

B: ναι πήραμε αποβολή και οι δυο από 2 μέρες

E: ο Ραφαήλ σε χτύπησε;

B: όχι μόνο εγώ τον χτύπησα

E: Ποια η σχέση σου με το παιδί τώρα;

B: είμαστε εντάξει μιλάμε κανονικά

E: έχει λυθεί η παρεξήγηση; Θες να μου πεις πώς λύθηκε;

B: μίλαγα με κάτι παιδιά και μπήκε και αυτός μέσα στη συζήτηση και κάτι μου είπε και του είπα .. του μίλησα καλά, μιλάγαμε για ποδόσφαιρο και μου έλεγε ότι αυτός είναι καλός και μιλάγαμε μετά από εκεί, αρχίσαμε να μιλάμε κανονικά

E: όταν μαλώνετε θυμάσαι αν υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί κοντά;

B: ναι ήταν και άλλα παιδιά

E: πώς αντέδρασαν αυτά τα παιδιά;

B: μπήκαν 2-3 να μας χωρίσουν και με κράταγαν για να μην συνεχίσω. Μου έλεγαν σταμάτα και εγώ προσπαθούσα να τους ξεφύγω αλλά μετά ηρέμησα

E: υπήρχε κάποιος καθηγητής εκεί κοντά;

B: ναι ήταν εκεί στην αυλή ο καθηγητής και μετά μπήκε ανάμεσά μας ο καθηγητής να μας πει σταματήστε και όταν μπήκε ο καθηγητής σταμάτησα

E: για κάποιο άλλο λόγο έχεις τιμωρηθεί;

B: μέσα στην τάξη πάλι είχα πετάξει ένα χαρτάκι, και το είδε, ήταν μια καθηγήτρια αυστηρή, και με πήγε στον διευθυντή και μου έριξε αποβολή. Εντάξει ο διευθυντής ψάχνει τώρα αφορμές για να με διώξει γιατί δεν θέλει έτσι κακά παιδιά στο σχολείο και ψάχνει αφορμές για να με διώξει...

E: και πήρες αποβολή για το χαρτάκι που έριξες; Συνέβη και τίποτα άλλο;

B: ε απλά ανταλλάσσαμε χαρτάκια όπου γράφαμε, μιλάγαμε δηλαδή

E: μου είπες ότι είχες μαλώσει και με τον Μιχάνα. Για ποιο λόγο μαλώσατε;

B: εγώ ήμουν στην Ανατολή στο γυμνάσιο και είχα ακούσει ότι πειράζουν τον ξάδερφό μου τον Λάμπρο. Όταν είχε έρθει εδώ ο Λάμπρος στο σχολείο τον πείραζαν και του είπα του Λάμπρου να πει στον Μιχάνα ότι αν τον ξαναπειράξει θα τσακωθούμε, θα πιαστούμε στα χέρια και όταν είχα έρθει εδώ εγώ πρώτη μέρα κάτι μου είχε πει αυτός, είχε πει ότι «θα με πλακώσεις εσύ» και τέτοια ειρωνικά και του είπα αν τον ξαναπειράξεις θα τσακωθούμε άσχημα και μου λέει αυτός «άντε έλα» και μετά του έριξα εγώ έτσι μια και αρχίσαμε

E: δηλαδή χτυπηθήκατε;

B: όχι πάρα πολύ εντάξει

E: και τι συνέβη;

B: μας είχαν δει οι καθηγητές και μας πήγαν στον διευθυντή και μετά από 3 μέρες μιλήσαμε έτσι, όπως έγινε με τον Ραφαήλ, έτσι έτυχε πάλι και μιλήσαμε

E: για σένα τι σημαίνει να χτυπάς κάποιο άλλο παιδί; Πώς νιώθεις;

B: δεν μου αρέσει να τσακώνομαι, αλλά εντάξει... αν αν με φτάνει εδώ δεν μπορώ, αν με νευριάζουν

E: δηλαδή θεωρείς ότι σε προκαλούν, σε νευριάζουν;

B: ναι ναι

E: θέλησες να αποδείξεις κάτι;

B: όχι δεν θέλω να του δείξω ότι είμαι μάγκας, απλά αν το κάνει αυτό, αν με προκαλέσει δεν μπορώ μετά νευριάζω

E: κατά την γνώμη σου είναι σωστό να χτυπάς ένα παιδί;

B: εντάξει δεν είναι σωστό, δεν είναι σωστή λύση αυτή είναι λάθος, αλλά .... Εντάξει αυτό που σας είπα δεν είναι σωστή λύση. Μπορούμε να μιλήσουμε, ξέρω εγώ, να το λύσουμε αλλιώς. Καλύτερα να τον πιάσω και να του μιλήσω, να πούμε το και το και να μην τσακωνόμαστε

E: οπότε πώς νιώθεις όταν μαλώσεις με κάποιον;

B: ναι μετά από κάποιον τσαμπουκά ή τσακωμό αισθάνομαι άσχημα

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

B: ναι υπάρχουν αλλά δεν τους τηρώ όλους

E: σας έχει ενημερώσει κάποιος για τους σχολικούς κανονισμούς;

B: μας έχουν μιλήσει στην αρχή όταν ερχόμαστε στην Α Γυμνασίου μας μιλάνε, μας λένε υπάρχει αυτό και αυτό και αυτό να το κάνετε. Έχει τύχει να μας μιλήσει καθηγητής για την αποβολή. Μας είπε υπάρχει η αποβολή άμα κάνετε αυτό και αυτό

E: ποιές ποινές επιβάλλει το σχολείο όταν δεν τηρούνται οι κανόνες;

B: αποβολή, ωριαία αποβολή από την τάξη και αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος

E: όταν παρενέβης κάποιον κανόνα γνώριζες ότι θα υπάρξουν κυρώσεις;

B: ναι το γνώριζα αλλά εκείνη την ώρα δεν το σκέφτηκα γιατί τον ξάδερφό μου τον έχω σαν αδερφό

E: ποιος αποφασίζει για την επιβολή των ποινών;

B: αν είναι σοβαρό το θέμα, νομίζω, αποφασίζει νομίζω ο σύλλογος των καθηγητών και το 15μελές, νομίζω. Κάποιες φορές παίρνει μόνος του ο διευθυντής τις αποφάσεις

E: θεωρείς ότι οι ποινές που σου έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

B: πολλά παιδιά απλά φοβούνται τις αποβολές γιατί δεν θέλουν να μαθαίνουν οι γονείς τους, π.χ. ο Ραφαήλ. Εγώ όμως σας είπα και πριν αν πειράζουν τον ξάδερφό μου δεν σκέφτομαι για αποβολή και τέτοια

E: θεωρείς ότι η τιμωρία που σου επιβλήθηκε βελτίωσε ή επιδείνωσε την κατάσταση; Δηλαδή σε οδήγησε σε πιο επιθετική συμπεριφορά;

B: θεωρώ ότι την βελτίωσε. Πια μιλάω πρώτα σε ένα παιδί, τον ρωτάω π.χ. για ποιο λόγο με βρίζει

E: όταν τιμωρήθηκες με αποβολές οι γονείς σου ενημερώθηκαν; Πώς αντέδρασαν;

B: ναι τους το είπα εγώ. Τους είπα ότι χτύπησαν τον ξάδερφό μου και μου είπαν ότι αυτή δεν ήταν η σωστότερη λύση, μου είπαν να πήγαινα στον διευθυντή και να του πω τι συνέβη, αλλά εγώ τους είπα ότι τον Λάμπρο τον έχω σαν αδερφό μου και δεν θέλω να τον πειράζουν. Και μετά μου είπαν, εντάξει τι να σου πούμε δεν ήταν η σωστότερη λύση

E: ενημερώθηκαν και από το σχολείο οι γονείς σου;

B: ναι ενημερώθηκαν και από το σχολείο και τους έχουν καλέσει και εδώ για να τους ενημερώσουν για το πώς φέρομαι

E: και τι σου λένε οι γονείς σου;

B: μου λένε «διάβασε, δεν θέλουμε το τέλειο, τουλάχιστον διάβασε βγάλε ένα καλό γενικό, ένα 13- 14 να περάσεις την τάξη να πάρεις το χαρτί να τελειώνεις»

E: έχεις διαπιστώσει κάποια αλλαγή στη συμπεριφορά είτε των παιδιών είτε των καθηγητών από την στιγμή που έγιναν τα επεισόδια;

B: η συμπεριφορά των παιδιών απέναντί μου είναι μια χαρά. Η συμπεριφορά των καθηγητών όσο πάει γίνεται και πιο αυστηρή, με αγνοούνε κάποιои

E: γιατί θεωρείς ότι σου φέρονται διαφορετικά;

B: μάλλον γιατί τους έδωσα να καταλάβουν τι παιδί είμαι, κακό παιδί και λένε αυτός δεν κάνει τίποτα ως τον αγνοήσουμε

Μαθητής Θύτης 3

E: έχεις αδέρφια;

P: έχω μια μεγαλύτερη αδερφή, είναι 23 χρονών, έχει τελειώσει και είναι νοσοκόμα στις Σέρρες

E: που μένεις;

P: στην Πεδινή

E: Που πήγες Δημοτικό;

P: εδώ στην Πεδινή

E: Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

P: δεν μου άρεσε και τόσο πολύ, μου αρέσει περισσότερο εδώ πέρα, γιατί νιώθουμε λίγο πιο ελεύθεροι. Στο δημοτικό ήμασταν πιο συμμαζεμένοι, οι δάσκαλοι ήταν πιο αυστηροί

E: Πώς νιώθεις στο σχολείο; Έχεις άγχος όταν βρίσκεσαι εδώ;

P: μια χαρά μου αρέσει να έρχομαι και δεν έχω άγχος

E: τα μαθήματα πως σου φαίνονται φέτος;

P: τα περισσότερα μου αρέσουν. Εύκολα είναι απλά δεν αφιερώνω και τόσο χρόνο για να τα διαβάσω γιατί βαριέμαι

E: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

P: ποδόσφαιρο, παίζω σε ομάδα

E: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις; Ποια η σχέση σας;

P: ε καλά... με έχουν πάρει με κακό μάτι επειδή είμαι λίγο ζωηρός

E: Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; Και ο χειρότερος σου;

P: ο αγαπημένος μου είναι ο κύριος Νότης, μας μιλάει, συζητάμε κιόλας και αυτά που θέλει να μας πει μας τα λέει στα ίσια δεν τα λέει πίσω από την πλάτη μας. Με τον κύριο Νικολάου δεν τα πάω καλά γιατί δεν μπορώ να καταλάβω τι μας εξηγεί και του ζητάω να το εξηγήσει πάλι και δεν το λέει

E: Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

P: ναι

E: για ποιο λόγο;

P: επειδή είχα τσακωθεί με ένα παιδί.

E: θέλεις να μου πεις τι ακριβώς έγινε και τότε;

P: έγινε φέτος, ήμασταν έξω και παίζαμε και με κορόιδευε, με έβριζε επειδή μου είχε σκιστεί το παντελόνι και είχα πάει εγώ μέσα και συνέχισαν να με κοροϊδεύουν στο διάδρομο και εκείνη τη στιγμή εγώ ήμουν νευριασμένος και έτσι ξεκίνησε. Με έσπρωξε, τον έσπρωξα και μετά τον χτύπησα στο μάτι δυνατά και αυτός έκλαιγε, πήγε στον διευθυντή και πήρα 2 μέρες αποβολή.

E: εσύ πώς αντέδρασες; δεν πήγες στον διευθυντή να πεις ότι σε κοροΐδευε;

P: όχι

E: θες να νου πεις με ποιόν μάλωσες;

P: με τον Χρήστο τον Νάκια

E: ήταν και άλλα παιδιά εκεί κοντά; Πώς αντέδρασαν;

P: ναι ήταν και γέλαγαν με το περιστατικό

E: πότε γέλαγαν; Όταν τον χτύπησες;

P: και όταν με κοροΐδευε για το παντελόνι και όταν τον χτύπησα

E: και το επεισόδιο σταμάτησε εκεί ή ξαναμαλώσατε; Ποια η σχέση σου με το παιδί τώρα;

P: ναι έληξε εκεί. Ναι μιλάμε

E: υπήρχε κάποιος καθηγητής την ώρα του τσακωμού εκεί;

P: όχι, πήγε αυτός στο γραφείο και τα είπε, δεν μας είδε κανένας καθηγητής

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο άλλο λόγο;

P: ναι έκανα φασαρία μέσα στην τάξη. Όταν με είχαν πάει πρώτη φορά στο γραφείο, όταν είχα χτυπήσει τον Χρήστο μου είχε πει ο διευθυντής πώς αν ξαναπάω στο γραφείο θα ξαναπάρω αποβολή, και είχα κάνει φασαρία μέσα στην τάξη και με πήγε στον διευθυντή ο κύριος Νικολάου

E: δηλαδή έκανες φασαρία και πήρες αποβολή;

P: του ζητούσα να μου εξηγήσει και αυτός δεν μου εξηγούσε και φώναζα λίγο δυνατά. Επειδή του σήκωσα λίγο τους τόνους στον καθηγητή επειδή δεν μου εξηγούσε τις εξισώσεις με πήγε στον διευθυντή και ο διευθυντής μου έδωσε μια αποβολή μονοήμερη

E: και έχεις τιμωρηθεί για κάποιον άλλο λόγο;

P: είχα τσακωθεί με ένα άλλο παιδί, τον Βαλάντη. Παίζαμε μπάλα και πάνω εκεί με χτύπησε, δεν έδωσε φάουλ και τσακωθήκαμε, μας χώρισε ... είχε η κυρία Τσιαντή τότε επιτήρηση και μας χώρισε και πήγαμε στον διευθυντή και πήραμε και οι δύο αποβολή από μια μέρα

E: εσύ πώς αντέδρασες όταν σε χτύπησε ο Βαλάντης;

P: τον χτύπησα και εγώ. Όπως τσακωθήκαμε και πιαστήκαμε στα χέρια χτύπησε αυτός, χτύπησα και εγώ

E: και όταν σας κάλεσαν στο γραφείο τι έγινε;

P: είπαμε και οι δύο για ποιο λόγο τσακωθήκαμε, είπαμε ότι φταίγαμε και οι δύο, συμφωνήσαμε, δώσαμε και τα χέρια

E: συνεχίζετε να έχετε διαφωνίες τώρα;

P: όχι μιλάμε τώρα

E: πώς ένιωσες όταν χτύπησες τον Χρήστο;

P: δεν ήθελα να τον χτυπήσω...

E: θέλησες να αποδείξεις κάτι;

P: όχι

E: κατά την γνώμη σου είναι σωστό να χτυπάς ένα παιδί;

P: όχι είναι λάθος αλλά και αυτοί να μην φέρνουν στα άκρα τους άλλους και να τους αναγκάζουν να τους χτυπήσουν

E: όταν εσύ βλέπεις άλλα παιδιά να τσακώνονται πώς αντιδράς;

P: πάω να τους χωρίσω

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

P: ναι υπάρχουν μας τους έχουν πει όταν ερχόμαστε πρώτη φορά στο γυμνάσιο. Μας έχει μιλήσει ο διευθυντής περισσότερο αλλά άμα γίνει κάποιο περιστατικό μας μιλάνε και οι καθηγητές. Μας έχουν πει να σεβόμαστε τους καθηγητές, να μην φεύγουμε από το σχολείο όταν έχουμε κενό, να μην τσακωνόμαστε με τους καθηγητές και τα παιδιά

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

P: την αποβολή, την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος και τις ωριαίες

E: έχει επιβληθεί ποτέ η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος;

P: όχι απλά εγώ που έχω πάρει πολλές αποβολές γιατί έχω πάρει τρεις φέτος μπορεί να με διώξουν

E: άρα εσύ γνώριζες για τους κανόνες και τσακώθηκες;

P: ναι γνώριζα αλλά εκείνη τη στιγμή δεν το σκέφτηκα

E: θεωρείς ότι οι ποινές που σου έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

P: ναι θεωρώ ναι. Εγώ φοβάμαι πια μην πάρω και άλλη αποβολή και χάσω την χρονιά

E: θεωρείς ότι είναι αυστηρές οι ποινές;

P: ναι είναι αυστηρές

E: οπότε τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει;

P: να καλέσουν τους γονείς και να το συζητήσουμε

E: θεωρείς ότι οι ποινές είναι ίδιες για όλους τους μαθητές;

P: δεν νομίζω να είναι ίδιες για όλους γιατί αν έχουν πάρει κάποιον με κακό μάτι μόλις πάει στο γραφείο του λένε κατευθείαν αποβολή. Ενώ αν πάει κάποιο άλλο παιδί το συζητάνε

E: δηλαδή έχει τύχει να κάνει κάποιο παιδί κάτι και να μην τιμωρηθεί;

P: ναι ένα παιδί είχε χτυπήσει κάποιο άλλο και πήγε στο γραφείο και δεν του έδωσαν αποβολή επειδή είχε πάει για πρώτη φορά

E: άρα θεωρείς ότι υπάρχει κάποιος λόγος που κάποια παιδιά αντιμετωπίζονται διαφορετικά;

P: ε ναι αντιμετωπίζονται διαφορετικά γιατί έχουν καλύτερο βαθμό, συμπεριφορά ... και αυτό παίζει ρόλο

E: όταν τιμωρήθηκες με αποβολές οι γονείς σου ενημερώθηκαν;

P: ναι τους το είπα εγώ

E: και πώς αντέδρασαν;

P: τους είπα πώς έγινε και ήρθαν εδώ το επόμενο πρωί και συζήτησαν με τον διευθυντή. Ε με μάλωσαν, μου είπαν να μην το ξανακάνω και ότι πρέπει να προσέχω για να μην χάσω την χρονιά και να διαβάζω περισσότερο

E: δεν τους κάλεσε ο διευθυντής;

P: την πρώτη φορά όχι, την δεύτερη τους κάλεσε

E: όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο υπάρχουν και άλλα παιδιά εκεί;

P: ναι υπήρχαν και προσπαθούσαν να μας χωρίσουν αλλά κάποιοι δεν τους άφηναν

E: τι εννοείς;

P: υπήρχαν παιδιά που είπαν σε όσους προσπαθούσαν να μας χωρίσουν να μας αφήσουν να μαλώνουμε για να δουν ξύλο

E: ποια παιδιά ήταν αυτά;

P: δεν θυμάμαι

E: δηλαδή μόνο σε σένα έγινε αυτό;

P: όχι γίνεται. Τις περισσότερες φορές που τσακώνονται παιδιά υπάρχουν κάποιοι που θέλουν να δουν ξύλο

E: αυτά τα παιδιά που θέλουν να δουν ξύλο γνωρίζεις αν έχουν χτυπήσει ποτέ κάποιο παιδί;

P: ναι... δεν ξέρω ποιοι είναι όμως

E: οι καθηγητές συνήθως όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο είναι παρόντες;

P: τις περισσότερες φορές νομίζω όχι γιατί πάνε πίσω στην αυλή και οι καθηγητές δεν πάνε εκεί, αλλά συνήθως κάποιος τους λέει ότι στην πίσω αυλή τσακώνονται τα παιδιά

Μαθητής Θύτης 4

E: έχεις αδέρφια;

Λ: όχι

E: Πού μένεις Λάμπρο;

Λ: Στην Μπάφρα

E: Θες να μου περιγράψεις την εμπειρία σου στο δημοτικό σχολείο;

Λ: Δημοτικό πήγα στην Μπάφρα και μου άρεσε γιατί έπαιζα όλη την ώρα..

E: και το Γυμνάσιο πώς σου φαίνεται;

Λ: το γυμνάσιο είναι απλώς πιο δύσκολο, αλλά άμα διαβάζεις όλα είναι εύκολα. Απλά εγώ με τα γράμματα δεν τα πάω και τόσο καλά...

E: όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις; έρχεσαι με ευχαρίστηση;

Λ: Μου αρέσει, αλλά όταν βαριέμαι θέλω να φύγω.... Ναι έρχομαι με ευχαρίστηση

E: Τα μαθήματα που κάνατε πώς σου φαίνονται;

Λ: Καλά είναι... Άμα προσέξεις μερικά πράγματα τα καταλαβαίνεις, άμα όμως δεν προσέξεις...

Ε: Είσαι καλός μαθητής;

Λ: Μέτριος.. στο 13 είμαι

Ε: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα, κάποια δραστηριότητα;

Λ: ναι με τον αθλητισμό. Πήγαινα πόλο και τώρα πάω στίβο.

Ε: με τους καθηγητές σου τι σχέση έχεις;

Λ: καλά τα πάω... μερικοί είναι ότι να' ναι αλλά εντάξει... δεν καταλαβαίνουν τι τους λες, είναι άσχετα αυτά τα πράγματα που λένε

Ε: τι εννοείς;

Λ: τους ρωτάς κάτι και αυτοί σου απαντάνε κάτι άσχετο, π.χ. είχα ρωτήσει μια ερώτηση την κυρία Τσιαντή στην φυσική και αυτή μου έλεγε για την γεωγραφία, την ώρα της φυσικής αυτή έλεγε για την γεωγραφία, ότι να' ναι...

Ε: ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής;

Λ: ήταν η Παπαευσταθίου, που τώρα έχει φύγει.. αλλά με όλους τα πηγαίνω καλά

Ε: υπάρχει κάποιος καθηγητής που να μην τον συμπαθείς ή να μην σου αρέσει ο τρόπος που διδάσκει;

Λ: αυτός που δεν μου αρέσει καθόλου, που είναι πολύ ότι να' ναι είναι ο μαθηματικός.. δεν καταλαβαίνω καθόλου όπως εξηγεί το μάθημα

Ε: με τους συμμαθητές συ πως τα πηγαίνεις;

Λ: με μερικά παιδιά ναι, με τα περισσότερα. Με τα υπόλοιπα έχω τσακωθεί

Ε: για ποιο λόγο είχατε τσακωθεί;

Λ: ε για βλακείες... αυτά έγιναν παλιότερα

Ε: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Λ: ναι... Στην τεχνολογία έκανα μια πλάκα, είχα ένα ξυράφι και έκανα στο χέρι μου πως έκοβα τις φλέβες, αλλά για πλάκα το έκανα και με τα παιδιά γελάγαμε μετά και ο καθηγητής είχε φοβηθεί πολύ και μετά με πήγε στον διευθυντή και πήρα αποβολή.

Ε: έχει συμβεί κάποιο γεγονός εδώ στο σχολείο στο οποίο να εμπλέκεσαι; Π.χ. έχεις τσακωθεί με κάποιο άλλο παιδί;

Λ: ναι έχω χτυπήσει... έγινε πέρυσι...

Ε: οπότε έγινε πέρυσι... μίλησέ μου για αυτό

Λ: και πέρυσι έχει γίνει... ήταν με τον Χρήστο τον Οικονόμου και πέρυσι είχα τσακωθεί με τον Γιώργο τον Μιχάνα και με τον Ραφαήλ Παγούνα

Ε: Ωραία με τον Χρήστο για ποιο λόγο τσακώθηκες;

Λ: Μιλάγαμε και παίζαμε μπάλα έξω... και κάτι έλεγε αυτός στα παιδιά, δεν θυμάμαι τι έλεγε και εγώ του είχα πάει κόντρα και μου λέει αυτός «α εσύ μωρέ βλάκα», κάτι τέτοια μου έλεγε, και εγώ τον είπα μετά χοντρό, μετά με έπιασε από τον λαιμό και έτσι εγώ νευρίασα και τον χτύπησα.

Ε: που τον χτύπησες;

Λ: στα μούτρα...

E: υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί κοντά; Τι έκαναν;

Λ: ναι όλα τα παιδιά.. ένας προσπαθούσε να μας χωρίσει αλλά δεν τον άφηνε ένας άλλος και όλα τα άλλα έβλεπαν... και μετά εγώ νευρίασα και με κάτι άλλα παιδιά και μετά έφυγαν όλα.

E: Πες μου λίγο ποιος επενέβη να σας χωρίσει και ποιος τον εμπόδιζε;

Λ: Αυτός που προσπαθούσε να μας χωρίσει ήταν ο ξάδερφός μου ο Βαλάντης και αυτός που δεν τον άφηνε ήταν, αν θυμάμαι καλά ή ο Μιχάνα, ή ο Γιάκος.

E: ποια η σχέση σου τώρα με το παιδί που τσακώθηκες;

Λ: ε δεν έχουμε και πολύ καλές σχέσεις, απλά μιλάμε..

E: η παρεξήγηση πως λύθηκε;

Λ: λύθηκε την επόμενη μέρα. Ξεκαθαρίσαμε κάποια πράγματα, πήγα και του μίλησα και του είπα «δεν θα με ξαναπείς έτσι και έτσι για να τα έχουμε καλά», και αυτός έλεγε «ναι, ναι» και του λέω «μην το συνεχίζεις, κόφτο εδώ» και από εκεί και πέρα άρχισε να μου μιλάει και να με χαιρετάει

E: ουσιαστικά για ποιο λόγο τον χτύπησες;

Λ: γιατί με νευρίασε. Εγώ δεν χτυπάω κανέναν χωρίς λόγο, χωρίς να με βρίσει...

E: δηλαδή θεωρείς ότι κάποια παιδιά σε προκαλούν;

Λ: ναι όταν με κλωτσήσει κάποιος ή όταν με σπρώξει...

E: εξήγησέ μου πώς συμβαίνει αυτό;

Λ: ε κάνουν πλάκα συνέχεια και μετά τρέχουν, περνάνε από πίσω σου και σε χτυπάνε...

E: δηλαδή πως ξεχωρίζεις ότι κάτι γίνεται στην πλάκα και κάτι στα σοβαρά;

Λ: γελάμε στην αρχή, αλλά μετά όταν δεν γελάμε και έχουμε το ύφος το νευριασμένο, σημαίνει ότι μαλώνουμε και χτυπιόμαστε πολύ άγρια

E: ωραίο.. θέλω τώρα να μου περιγράψεις τον τσακωμό με τον Μιχάνα, τι ακριβώς έγινε;

Λ: πέρυσι ήταν ένα κορίτσι και δεν ήξερε ότι το γουστάρει αυτός και εγώμίλαγα με αυτό το κορίτσι, και είχαμε πλακωθεί και μετά τα είχαμε ξαναβρεί. Ο Γιώργος νόμιζε ότι την γούσταρα εγώ και ότι έκανα κατάσταση.

E: και πώς μαλώσατε;

Λ: μετά από μέρες.. έπαιζα εγώ με ένα παιδί και κατά λάθος του έσκισα την μπλούζα και μετά είχα πάρει αγκαλιά αυτή την κοπέλα που γούσταρε ο Γιώργος, και ήρθε ο Γιώργος να με χτυπήσει. Μετά πήγα και εγώ να τον χτυπήσω αλλά μου έριξε γροθιά και μετά εγώ νευρίασα και πήγα και τον έπιασα από τον λαιμό και έκανε ψέματα ότι λιποθύμησε και τον άφησα εγώ και έφυγα. Και μετά ήρθε ο διευθυντής και την έλεγε σε μένα ότι βάρεσα τον Γιώργο

E: υπήρχαν άλλα παιδιά εκεί; Πώς αντέδρασαν;

Λ: ναι υπήρχαν απλά ήταν λίγο πιο μακριά, και δεν πρόλαβαν να έρθουν να μας χωρίσουν

E: συνεχίσατε να έχετε διαφωνίες από τότε; Η παρεξήγηση λύθηκε;

Λ: ναι, εγώ του είπα διευθυντή τι έγινε και ότι ο Γιώργος έφταιγε

E: και δεν υπήρξε κάποια τιμωρία για την πράξη σας;

Λ: ο Γιώργος μπορεί να πήρε αποβολή, δεν θυμάμαι αλλά εγώ τίποτα

E: και με τον Ραφαήλ τι ακριβώς συνέβη;

Λ: Αυτό έγινε πέρυσι στην αρχή της χρονιάς. Εγώμίλαγα με ένα παιδί από την πρώτη και αυτός τον είχε φίλο ή ξάδερφο, δεν ξέρω, και καλαμπουρίζαμε και με λέει «βλάκα», έτσι για πλάκα και πετάγεται ο Ραφαήλ και με σπρώχνει. Και του λέω «τι κάνεις ρε» και μετά άρχισε να με τραβάει από το χέρι, μετά εγώ τον έπιασα από το λαιμό και τον έβαλα κάτω και τον χτύπησα με γροθιά

Ε: και ο Ραφαήλ πώς αντέδρασε;

Λ: μετά έκλαιγε από τα νεύρα του

Ε: εσένα σε χτύπησε ο Ραφαήλ;

Λ: προσπαθούσε να με χτυπήσει, αλλά δεν μπόρεσε.

Ε: και στη συνέχεια τι έγινε;

Λ: σταμάτησε εκεί ο τσακωμός..

Ε: για ποιο λόγο ασκείς βία;

Λ: μόνο όταν ένα παιδί με πειράζει ή μου κάνει κάτι. Εγώ δεν χτυπάω κανέναν χωρίς λόγο. Δηλαδή εγώ δεν χτυπάω ποτέ στο άκυρο. Τι είμαι; Σχιζοφρενής είμαι;

Ε: έχεις τιμωρηθεί για κάποιον άλλο λόγο;

Λ: όχι, όχι

Ε: σε έχει χτυπήσει ποτέ εσένα κάποιο παιδί;

Λ: ναι αλλά όχι εδώ έξω από το σχολείο

Ε: τι εννοείς;

Λ: έχω τσακωθεί με άλλα παιδιά έξω από το σχολείο. Είναι κάποια παιδιά που μου την μπαίνουν, που το παίζουν μάγκες και περιμένουν μόλις τελειώσω το σχολείο για να με χτυπήσουν

Ε: εννοείς ότι είναι εξωσχολικοί; Και εσύ τι κάνεις; Δεν φοβάσαι;

Λ: ναι... ε τους δέρνω, τι κάνω; Τι να φοβηθώ; Εγώ τους λέω όταν είναι 10 και εγώ είμαι ένας «αν είσαι μάγκας έλα μόνος σου»

Ε: τι σημαίνει για σένα να χτυπάς κάποιο παιδί;

Λ: δεν σημαίνει κάτι.. αλλά όταν βλέπω να με προκαλεί, να με κοροϊδεύει και να με νευριάζει τι θα κάνω; Με σταυρωμένα τα χέρια θα κάτσω;

Ε: θέλεις να φανερώσεις κάτι με τον τρόπο που αντιδράς;

Λ: όχι δεν με ενδιέφερε ποτέ αυτό, δεν με ενδιέφερε να αποδείξω κάτι

Ε: θεωρείς ότι ο τρόπος αντίδρασης, δηλαδή η βία, είναι ο σωστός;

Λ: όχι δεν λύνονται οι διαφορές έτσι αλλά όταν ο άλλος σε προκαλεί δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς

Ε: τι αισθάνεσαι όταν χτυπάς κάποιο παιδί;

Λ: τις περισσότερες φορές λέω «τα ήθελε και τα έπαθε» αλλά καμιά φορά νιώθω και λίγες τύψεις

Ε: κατά την διάρκεια ενός καβγά υπάρχουν και άλλα παιδιά εκεί κοντά, όπως μου είπες. Τι κάνουν συνήθως;

Λ: υπάρχουν παιδιά που επεμβαίνουν, μας χωρίζουν και λένε «χωρίστε, μην τσακώνεστε». Υπάρχουν άλλα όμως που λένε να συνεχίσουμε να χτυπιόμαστε

Ε: οι καθηγητές σου βρίσκονται εκεί όταν συμβαίνει ένα περιστατικό;

Λ: όχι, μια φορά μας είχαν δει στην αυλή που μαλώναμε και μας είχαν χωρίσει, και μας είχαν πει να μην ξαναγίνει

Ε: το σχολείο έχει κάποιους συγκεκριμένους κανόνες; το θεωρείς σωστό να υπάρχουν;

Λ: ναι έχει.. ναι θα πρέπει να υπάρχουν για να μπαίνει μια τάξη.

Ε: εσύ γνώριζες οπότε για την ύπαρξη των κανόνων πριν εμπλακείς σε μια παραβατική συμπεριφορά. Δεν φοβήθηκες για τις κυρώσεις;

Λ: όχι, προσέχω πολύ τον εαυτό μου και προσέχω και μέσα στο σχολείο, δηλαδή μόνο αν με ενοχλήσει κάποιος πολύ θα αντιδράσω, αλλά πολλές φορές κανονίζω ώστε να λύνουμε τις διαφορές μας εκτός σχολείου.

Ε: δηλαδή κανονίζετε να μαλώσετε όταν τελειώνει το σχολείο για να μην σας δούνε; Έχει συμβεί σε σένα αυτό;

Λ: ναι, το έχω κανονίσει με τον Μιχάνα

Ε: ποιες άλλες ποινές επιβάλλει το σχολείο πέρα από την αποβολή που μου ανέφερες;

Λ: άμα είσαι μέσα στο μάθημα και φωνάζεις ή ενοχλείς υπάρχει η ωριαία αποβολή, υπάρχει και η μαύρη λίστα, δηλαδή σε γράφουν στο ποινολόγιο και αν συνεχίσει κάποιο παιδί να παραβιάζει τους κανόνες το διώχνουν από το σχολείο

Ε: ποιος είναι αρμόδιος για την επιβολή των ποινών;

Λ: ο διευθυντής και όλοι οι καθηγητές

Ε: οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή αποτρέπουν τα παιδιά από το να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές; Στην περίπτωση σου λειτούργησε αποτρεπτικά η ποινή;

Λ: δεν νομίζω..... μια φορά μου είχε περάσει από το μυαλό αλλά μετά είπα «τι θα αφήσω αυτόν να χτυπήσει εμένα;» και μετά δεν το σκέφτομαι άλλο.

Ε: κατά την γνώμη σου είναι αυστηρές οι ποινές που επιβάλλονται;

Λ: όχι, για μένα καθόλου

Ε: θεωρείς ότι οι ποινές είναι ίδιες για όλους τους μαθητές ή μήπως κάποιοι αντιμετωπίζονται διαφορετικά ακόμη και όταν παραβιάζονται οι ίδιοι κανόνες;

Λ: όχι είναι ίδιοι για όλους τους μαθητές

Ε: οι γονείς σου γνωρίζουν για τα επεισόδια στο σχολείο;

Λ: ναι τους το λέω εγώ, και ο μπαμπάς μου λέει «γιατί παίρνεις αποβολή παιδί μου συνέχεια;» και μετά τσακωνόμαστε, φωνάζουμε ο ένας στον άλλον. Μου λέει «γιατί παίρνεις αποβολή, κάτσε ήσυχα».

Ε: και εσύ τι κάνεις; Η μαμά σου, σου λέει τίποτα;

Λ: εγώ του λέω να μην με ζαλίζει. Η μαμά μου δεν λέει τίποτα, λέει μόνο να σταματήσουμε, και φωνάζει λίγο στον πατέρα, της έχω και μεγάλη αδυναμία. Αλλά οι γονείς μου στενοχωριούνται και μου λένε γιατί «βρε παιδί μου»

Ε: από το σχολείο ενημερώνονται; Τους ζητείται να έρθουν;

Λ: ναι, ναι

Ε: έχεις εισπράξει κάποιοι είδους αρνητικά βιώματα λόγω της συμπεριφοράς σου; Υπάρχει δηλαδή κάποιος που να σου συμπεριφέρεται διαφορετικά;

Λ: όχι, εκτός και αν με έχει βάλει κάποιος καθηγητής στο μάτι... μερικές φορές έτσι νομίζω, αλλά δεν πιστεύω να ισχύει

Μαθητής Θύτης 5

(καθόλη τη διάρκεια της συνέντευξης κοιτάει αλλού και κάθετα λοξά στην καρέκλα αποφεύγοντας να με κοιτάξει. Δίνει μονολεκτικές απαντήσεις και δείχνει καθαρά ότι δεν θέλει να απαντήσει, είναι αντιδραστικός)

E: έχεις αδέρφια;

N: ναι έναν αδερφό μικρότερο πηγαίνει στο δημοτικό

E: που μένεις;

N: Πεδινή

E: πριν πόσα χρόνια ήρθατε στην Πεδινή;

N: πριν 7 χρόνια

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό;

N: εδώ πήγα.. εδώ στο γυμνάσιο είναι καλύτερα γιατί ε κάνεις περισσότερα πράγματα εδώ

E: δηλαδή τι πράγματα κάνεις;

N: παίζεις περισσότερο.... Αυτά

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

N: ε καλά νιώθω εντάξει

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Δεν μου αρέσουν, είναι πιο δύσκολα από το δημοτικό

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

N: ναι με την μπάλα.....

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

N: με τους καθηγητές; Με μερικούς ναι με μερικούς όχι.....

E: ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής;

N: κανέναν... που ξέρω εγώ; Με όλους τα πηγαίνω καλά

E: ωραία τότε ποιόν καθηγητή δεν συμπαθείς;

N: όλοι καλά μου φέρονται

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

N: με τους συμμαθητές... Καλά... (το λέει βαριεστημένα)

E: μαλώνεις με κανέναν;

N: παίζουμε έτσι... μαλώνουμε και παίζουμε

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

N: ναι... που να θυμάμαι τώρα; ... Είχα κάνει μια μέρα κοπάνα και πήρα αποβολή μια μέρα

E: για κάποιο άλλο λόγο έχεις τιμωρηθεί;

N: ναι... χτύπησα ένα παιδί

E: θέλεις να μου πεις πώς έγινε; Ποιόν χτύπησες;

N: που να θυμάμαι τώρα....

E: δηλαδή δεν θυμάσαι ποιόν χτύπησες; Έχεις χτυπήσει πολλούς;

N: ε δεν τους χτυπάω απλώς παίζουμε...

E: και όταν κάποιο παιδάκι χτυπήσει τι γίνεται;

N: α ναι είχα τσακωθεί με έναν, τον Γιάννη από την Τρίτη, και του είχαν πέσει τα γυαλιά κάτω

E: δηλαδή πώς ακριβώς έγινε;

N: τσακωνόμασταν και του έπεσαν τα γυαλιά κάτω

E: για ποιο λόγο τσακωθήκατε;

N: ξέρω εγώ; Πετάω εγώ μια πέτρα και τον πέτυχε κατά λάθος στο πόδι και εντάξει.

E: και μετά τι έγινε;

N: ε αυτό

E: δηλαδή;

N: θύμωσε ο Γιάννης και μαλώσαμε

E: έχεις μαλώσει ξανά με το συγκεκριμένο παιδί;

N: όχι

E: θυμάσαι να έχεις τσακωθεί με κάποιο άλλο παιδί;

N: δεν θυμάμαι

E: ωραία, για κάποιο άλλο λόγο έχεις τιμωρηθεί;

N: όχι μόνο έξω από την τάξη με έχουν βγάλει.

E: για ποιο λόγο;

N: μίλαγα με τον διπλανό μου

E: όταν τσακώνεσαι με κάποιο παιδί πώς αισθάνεσαι;

N: όχι χαρούμενος...

E: ήθελες να πετύχεις κάτι ή να δείξεις κάτι αντιδρώντας επιθετικά;

N: όχι

E: όταν τσακώνονται κάποια παιδιά εσύ τι πιστεύεις είναι σωστό ή λάθος;

N: ανάλογα ποιος φταίει... τι του έχει πει ο άλλος...

E: τι εννοείς; Έχεις βρεθεί μπροστά σε καβγά άλλων παιδιών;

N: έξω από το σχολείο

E: τι εννοείς; Γίνονται καβγάδες και την ώρα που φεύγετε;

N: όχι σε αυτό το σχολείο, σε άλλο γυμνάσιο, έξω με κάτι φίλους άλλους, με κάτι άλλα παιδιά πάνω στα Γιάννενα

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

N: ναι... να μην κάνουμε φασαρίες, αυτά...

E: δεν θυμάσαι κάποιο άλλο κανόνα;

N: δεν θυμάμαι...

E: γνώριζες για την ύπαρξη των ποινών στο σχολείο;

N: ναι!

E: δεν σκέφτηκες ότι πιθανόν εσύ να τιμωρηθείς;

N: όχι γιατί κυρίως στις κοπάνες δεν παίρνουν αποβολή

E: ποιος επέβαλλε την ποινή;

N: ο διευθυντής

E: θεωρείς ότι είναι αυστηρές οι ποινές που επιβάλλονται;

N: όχι δεν είναι αυστηρές

E: ποια θεωρείς εσύ αυστηρή ποινή;

N: να παίρνεις διήμερη και να φέρνεις τον πατέρα

E: εσένα έχουν καλέσει τους γονείς σου;

N: ναι τον έχω φέρει τον πατέρα μια φορά

E: για ποιο λόγο τον κάλεσαν;

N: τώρα δεν θυμάμαι... είχα τσακωθεί με ένα παιδί και μου είχε πει ο διευθυντής να φέρω τον πατέρα μου

E: με ποιο παιδί είχες τσακωθεί;

N: με έναν δεν θυμάμαι

E: θεωρείς ότι ήταν δίκαιη η τιμωρία που σου επιβλήθηκε;

N: δεν ήταν δίκαιη έχω δει πολλά παιδιά να κάνουν κοπάνες και να μην παίρνουν αποβολή

E: όταν τιμωρήθηκες ενημερώθηκαν οι γονείς σου;

N: ναι, τους το είπα εγώ

E: και πώς αντέδρασαν;

N: μου είπαν να μην το ξανακάνω και φώναξαν λίγο

E: όταν βλέπεις επεισόδια εκφοβισμού στο σχολείο πώς αντιδράς;

N: τι θα έπρεπε να κάνω; Κάθομαι και βλέπω.
E: δεν επεμβαίνεις;
N: όχι
E: για ποιο λόγο;
N: τόσα παιδιά είναι εκεί πέρα
E: τα υπόλοιπα παιδιά τι κάνουν;
N: κοιτάνε τι κάνουν;
E: εσύ γελάς όταν τσακώνονται;
N: μερικές φορές ναι και μερικές φορές όχι. Όταν τσακώνονται αλλά όχι πολύ βίαια γελάω
E: τι εννοείς πολύ βίαια;
N: ε λίγο τσακώνονται, δεν τσακώνονται για πολύ ώρα με αίματα και αυτά
E: υπάρχουν καθηγητές όταν τσακόνεστε;
N: ναι... έχω δει να έρχονται καθηγητές και να τους χωρίζουν
E: και τι γίνεται;
N: μερικές φορές τα πηγαίνουν στο γραφείο άλλες όχι
E: υπάρχουν περιπτώσεις που τα παιδιά μαλώνουν και δεν τα βλέπουν οι καθηγητές;
N: ναι
E: εσύ θεωρείς ότι σου φέρονται όλοι εδώ στο σχολείο με τον ίδιο τρόπο;
N: όχι όχι όλα τα παιδιά, υπάρχουν κάποιοι που είναι πιο ήσυχοι

Μαθητής Θύτης 6

(γελάει συνεχώς και κάνει μια έκφραση ειρωνικού χαμόγελου συνέχεια)

E: έχεις αδέρφια;
Γ: έχω 2 μικρότερες αδερφές. Η μια πάει Πέμπτη και η άλλη Τετάρτη δημοτικού
E: που μένεις;
Γ: εδώ Πεδινή
E: πριν πόσα χρόνια ήρθατε στην Πεδινή;
Γ: έχουμε τρία χρόνια στην Πεδινή. Πριν μέναμε στην Αθήνα, όταν ήμουν 3 χρονών ήρθαμε
E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό;
Γ: εδώ πήγα, εδώ είναι πιο καλά από το δημοτικό, αλλά πιο δύσκολα γιατί πρέπει να διαβάσεις πιο πολύ και να γράφεις στα τεστ, αλλά εγώ δεν γράφω... γελάει
E: γιατί δεν γράφεις στα τεστ;
Γ: γιατί δεν θέλω να μάθω, θέλω να γίνω ποδοσφαιριστής

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Γ: δεν μου αρέσουν, μόνο τα αγγλικά

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

Γ: καλά, αρκετά καλά

E: ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής και ποιόν δεν συμπαθείς;

Γ: αυτήν της ιστορίας, αυτή δεν μου αρέσει. Κάτι κάνει ένα παιδί εκεί και όλο λέει εμένα να πάω να φύγω έξω

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: καλά, όχι με όλους με τα παιδιά της Δευτέρας δεν τα πάω καλά

E: για ποιο λόγο δεν τα πάτε καλά;

Γ: που ξέρω; Αυτοί

E: συμβαίνει κάτι; Σε ενοχλούν; Σε κοροϊδεύουν;

Γ: όχι

E: μαλώνετε; για ποιο λόγο;

Γ: ναι. Αυτοί με πειράζουν συνέχεια (κάνει μορφασμό γέλιου συνέχεια)

E: μπορείς να μου εξηγήσεις πώς σε πειράζουν; Τι ακριβώς σου κάνουν;

Γ: ..... δεν απαντά

E: για ποιο λόγο σε ενοχλούν; Είναι συγκεκριμένα παιδιά που το κάνουν;

Γ: που ξέρω εγώ; Ναι

E: ποια παιδιά είναι αυτά;

Γ: είναι τρία. Ο Λάμπρος, ο Βαλάντης και ένας άλλος από την Τρίτη. Που ξέρω πώς τον λένε αυτόν. Ένας ψηλός είναι

E: μπορείς να μου πεις τι ακριβώς συμβαίνει; τι σου λένε;

Γ: ε με πειράζουν συνέχεια. Λέω εγώ κάτι στα παιδιά και έρχονται εκεί και με χτυπάνε

E: πώς σε χτυπάνε;

Γ: σφαλιάρες

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Γ: ναι έχω πάρει αποβολή

E: για ποιο λόγο;

Γ: γιατί πείραξα ένα παιδί εδώ για αυτό

E: ποιο παιδί πείραξες;

Γ: τον Γιάννη τον Παπά

E: πώς τον πείραξες; Τον χτύπησες;

Γ: όχι λίγο τον χτύπησα, γιατί με έσπρωξε ένα παιδί για αυτό

E: δηλαδή χτύπησε ο Γιάννης; Τι συνέβη;

Γ: ναι έπεσε λίγο κάτω και πήγε στον διευθυντή

E: πήγε ο Γιάννης στον διευθυντή;

Γ: ναι του είπαν τα παιδιά να πάει

E: πότε έγινε αυτό;

Γ: που ξέρω εγώ; Φέτος

E: που συνέβη;

Γ: στην τάξη μέσα

E: οι καθηγητές ήταν εκεί; Σας είδαν;

Γ: όχι δεν μας είδαν

E: ήταν και άλλα παιδιά εκεί; Τι έκαναν;

Γ: ναι ήταν, ήταν αυτά από την Δευτέρα

E: δηλαδή ο Λάμπρος και..

Γ: ναι ναι και ο Βαλάντης αυτοί

E: και τι συνέβη ακριβώς;

Γ: του είπαν αυτοί να πάει στον διευθυντή και πήγε στον διευθυντή

E: ποια η σχέση σας τώρα με τον Γιάννη; Μιλάτε;

Γ: κανένα πρόβλημα, μιλάμε

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο άλλο λόγο;

Γ: ναι ο Νικολάου με βγάζει συνέχεια έξω

E: για ποιο λόγο σε βγάζει έξω;

Γ: γιατί έκαναν φάρσες τα παιδιά και βγάζει εμένα, έχω πολλές απουσίες

E: έχεις δει άλλα παιδιά να μαλώνουν, να βρίζονται εδώ στο σχολείο;

Γ: ναι ναι μια μέρα έξω

E: θες να μου πεις τι ακριβώς συνέβη;

Γ: τότε τσακώθηκα εγώ έξω από το σχολείο

E: με ποιόν τσακώθηκες; Για ποιο λόγο;

Γ: αφού έλεγαν μαλακίες οι άλλοι ότι τον βρίζω εγώ αυτόν για αυτό. Με τον Πάνο τον Πλιάκο τσακώθηκα από την Δευτέρα

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι συνέβη;

Γ: ήρθε εκεί και με χτύπησε και μετά τον βάρεσα και εγώ

E: αυτός ήρθε και σε χτύπησε; Χωρίς να σου πει τίποτα;

Γ: ναι αυτός, με έσπρωξε και έπεσα κάτω

E: και χτύπησες;

Γ: όχι λίγο

E: το ανέφερες σε κάποιον;

Γ: όχι, μετά τον βάρεσα μόνο στα μούτρα κάνα δυο φορές

E: τον βάρεσες μπουνιά; Και χτύπησε το παιδί;

Γ: ναι μπουνιά. Ναι λίγο

E: και για ποιο λόγο έγινε έξω από το σχολείο;

Γ: αυτοί έλεγαν, έλεγε εδώ ότι με πλάκωσε.. μετά ήρθε ένας φίλος μου, τον πήρα τηλέφωνο και ήρθε εδώ, αυτός και ένας άλλος και λέει στον άλλον γιατί είχες πει μαλακίες και αυτά και μετά του λέει αυτός δεν είπα τίποτα

E: υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί;

Γ: όχι μόνο εμείς...

E: μόνοι σας ήσασταν;

Γ: ήταν όλοι από το σχολείο

E: και τι έκαναν τα άλλα παιδιά;

Γ: τι έκαναν; Έβλεπαν! Γελάει

E: δεν σας χώρισαν;

Γ: όχι γέλαγαν! Χα! Μέχρι που έπεσε κάτω αυτός και μετά...

E: και μετά τι έγινε; Χτύπησε το παιδί;

Γ: αφού δεν χτύπησε πολύ λίγο χτύπησε, μόνο λίγο αίμα είχε

E: για ποιο λόγο εσύ αντέδρασες με αυτόν τον τρόπο;

Γ: αφού αυτός με χτύπησε πρώτος

E: στους γονείς σου το ανέφερες;

E:: ήθελες να πετύχεις κάτι ή να δείξεις κάτι αντιδρώντας επιθετικά;

Γ: δεν απαντά.... Αφού δεν τους πειράζω... άμα με πειράξουν.....

Γ: όχι δεν τους λέω τίποτα

E: γιατί δεν τους τα λες;

Γ: ..... δεν απαντά.

E: γιατί δεν τους τα λες;

Γ: Το λέω μόνο όταν παίρνει τηλέφωνο ο διευθυντής

E: και πώς αντιδρούν οι γονείς σου;

Γ: με ρωτάνε γιατί έφυγα, τους λέω γιατί με έβγαλε έξω

E: σε μαλώνουν;

Γ: γελάει χωρίς να απαντήσει

E: τι σου λένε;

Γ: ο πατέρας μου λέει συνέχεια μην φύγεις, μην κάνεις τίποτα, να μην κάνω κοπάνα τέτοια

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Γ: όχι

E: κανένας κανόνας;

Γ: ναι

E: δεν σας έχουν πει να μην μαλώνετε, να σέβεστε τους άλλους;

Γ: μας τα έχουν πει

E: υπάρχουν ποινές στο σχολείο;

Γ: ναι αποβολές

E: και οι ποινές αυτές κάνουν τα παιδιά να σταματήσουν να δημιουργούν προβλήματα;

Γ: όχι

E: τι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η βία και οι τσακωμοί;

Γ: δεν ξέρω. Αμα είναι σαν εμένα δεν σταματάνε

E: τι εννοείς;

Γ: άμα με πειράζει τον βαράω συνέχεια

E: εσύ πώς αντιδράς όταν βλέπεις άλλα παιδιά να τσακώνονται;

Γ: τι να κάνω; Λέω χτύπα τον!!!

E: για ποιο λόγο το λες αυτό;

Γ: να δω λίγο ξύλο!! Γελάει

E: σου αρέσει δηλαδή;

Γ: ναι ναι

E: και πώς νιώθεις όταν βλέπεις ένα παιδί να κλαίει όταν το έχουν χτυπήσει;

Γ: μετά το αφήνεις! Αστο λέω είναι κρίμα! (τονίζει πολύ το κρίμα)

E: γενικά πως νιώθεις στο σχολείο; Πώς σου φέρονται τα παιδιά;

Γ: η πρώτη τώρα καλά είναι, οι άλλοι όχι

E: νιώθεις ότι σου συμπεριφέρονται διαφορετικά;

Γ: ναι

E: για ποιο λόγο;

Γ: που να ξέρω εγώ αυτοί ξέρουν

E: έχεις μιλήσει ποτέ μαζί τους
Γ: όχι αφού δεν μου μιλάνε καθόλου
E: σε πειράζει κάποιο άλλο παιδί στο σχολείο;
Γ: τώρα όχι

A2. ΘΥΜΑΤΑ

Μαθητής Θύμα 1

E: έχεις αδέρφια;
N: έχω μια αδερφή μικρότερη πάει Τετάρτη τάξη στο δημοτικό
E: πού μένεις;
N: εδώ στην Πεδινή
E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό
N: εντάξει καλό ήταν, πιο βαρετά ήταν, λίγο κάποια μαθήματα δεν μου άρεσαν
E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;
N: καλά νιώθω, δεν με αγχώνει κάτι
E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;
N: εντάξει ενδιαφέροντα είναι... τα αρχαία δεν μου αρέσουν καθόλου, και τα θεωρητικά γενικά. Η βιολογία μου αρέσει
E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;
N: καλά τα πάω. Με τον κύριο Παππά και την κυρία Κάσαρη τα πάω πολύ καλά. Ο αγαπημένος μου είναι ο κύριος Παππάς και δεν συμπαθώ την κυρία των καλλιτεχνικών γιατί είναι βαρετή και όταν την βλέπει φοβάμαι
E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;
N: καλά...
E: σου έχει συμπεριφερθεί κάποιος άσχημα;
N: ναι ναι ο Ντεσιόν
E: τι ακριβώς έκανε;
N: όπως είμαι εκεί με τα υπόλοιπα παιδιά έρχεται αυτός εκεί και αρχίζει να με βαράει κλωτσιές και τέτοια άλλα πράγματα. Εγώ δεν του έκανα ποτέ τίποτα και χωρίς κανένα λόγο αυτός...
E: περιέγραψε μου τι ακριβώς συμβαίνει
N: εεε... με βρίζει, με λέει αδερφή και άλλα
E: που γίνονται όλα αυτά;
N: στο διάλειμμα

E: εσύ πως αντιδράς;

N: δεν λέω τίποτα, τι να του πω;

E: δεν του απαντάς καν; Δεν του αντιμιλάς;

N: εντάξει ότι τον βρίζω τον βρίζω

E: αυτό συμβαίνει συνέχεια; Πότε ξεκίνησε;

N: μου το κάνει από πέρυσι στην έκτη, ήμασταν σε διαφορετικά τμήματα αλλά αυτός ερχόταν εκεί και με ενοχλούσε

E: το είχες αναφέρει σε κάποιον καθηγητή; Του είχες πει ότι συνέβαινε όλο αυτό;

N: όχι... το έκανε συνέχεια αυτός. Είχα έρθει εδώ πέρα στον κύριο διευθυντή και του είχα πει γιατί μου κατέβαζε τα παντελόνια, τα είχα πει στον κύριο Λεοντάρη και κάλεσε τον Ντεσιόν στο γραφείο

E: όταν σε ενοχλεί ο Ντεσιόν είσαι μόνος σου ή είναι και άλλα παιδιά μπροστά;

N: είναι και οι φίλοι μου. Έρχεται εκεί αυτός και αρχίζει... και με χτυπάει

E: μόνο εσένα χτυπάει;

N: πιο πολύ εμένα γιατί δεν με χωνεύει

E: γιατί δεν σε χωνεύει; Τι του έχεις κάνει;

N: τίποτα

E: τον έχεις ρωτήσει για ποιο λόγο το κάνει αυτό;

N: ναι τον έχω ρωτήσει γιατί με χτυπάς, τίποτα αυτός

E: οι φίλοι σου που είναι μπροστά πώς αντιδρούνε; Τι κάνουν;

N: κοιτάνε, δεν λένε κάτι. Μόνο ο Αλέξης ο Κοσμάς τον είχε πιάσει και τον χτύπαγε ν με αφήσει. Και προχτές στην εκδρομή που με κορόιδευε ο Ρομέο, του αντιμίλησα και εγώ και μετά πήγε να με χτυπήσει και ήρθε ο Νίκος από το άλλο τμήμα και με βοήθησε

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

N: είναι βίαια παιδιά και το παίζουν μάγκες, το παίζουν άντρες

E: πώς ένιωσες όταν συνέβη αυτό το γεγονός σε σένα;

N: τίποτα... δεν τον φοβάμαι, θύμωσα όμως και ήθελα να τον χτυπήσω και εγώ. Το κάνει συνέχεια και μου έρχεται να τον.. να του σπάσω τα μούτρα

E: για ποιο λόγο δεν το αναφέρεις στον διευθυντή;

N: τι να του λέω κάθε μέρα ότι ο Ντεσιόν μου κάνει αυτό και ο Ντεσιόν μου κάνει εκείνο;

E: για ποίο λόγο θεωρείς ότι συμβαίνει ο εκφοβισμός;

N: θέλουν να δείξουν κάτι, ότι είναι άντρες....

E: το περιστατικό που σου συνέβη είχε κάποιες συνέπειες για σένα; Φοβάσαι να έρθεις σχολείο;

N: όχι καμία.. όχι δεν φοβάμαι

E: ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια του εκφοβισμού και της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

N: δεν ξέρω... ίσως έχουν προβλήματα στην οικογένεια

E: Υπάρχουν κανόνες υπάρχουν στο σχολείο; Ποιοι;

N: ναι να μην τσακωνόμαστε, να μην πετάμε σκουπίδια, να μην κάνουμε κοπάνες

E: τους κανόνες αυτούς από πού τους γνωρίζεις;

N: μας τους λένε συχνά οι καθηγητές, στην προσευχή

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη της βίας;

N: βάζει τους καθηγητές να κάνουν επιτήρηση του χώρου

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

N: τους δίνει αποβολή

E: θεωρείς ότι οι ποινές αυτές λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

N: δεν νομίζω να έχουν αποτέλεσμα.. δεν τις φοβούνται τις αποβολές

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός

N: να αλλάξουν σχολείο αυτά τα παιδιά ή να πάνε σε νυχτερινό σχολείο

E: έχεις πει στους γονείς σου τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο;

N: αν τα έχω αναφέρει λέει!!

E: και τι σου είπαν οι γονείς σου;

N: να πάω στον διευθυντή

E: όταν συνέβη το περιστατικό με σένα και γενικά όταν συμβαίνει κάτι στο σχολείο είναι παρόν κάποιος καθηγητής;

N: ε είναι μερικές φορές αλλά όχι πάντα. Μόλις γίνει ο σαματάς πάνε οι καθηγητές. Αλλά τα παιδιά πηγαίνουν πίσω που δεν πάνε οι καθηγητές

Μαθητής Θύμα 2

E: σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα κάποιος συμμαθητής σου στο σχολείο; Μήπως σε έχει εκφοβίσει ή βρίσει ή χτυπήσει;

B: ναι πολλές φορές...

E: θες να μου πεις τι σου έχει συμβεί;

B: με χτυπάει συνέχεια ο Ντεσιόν

E: για ποιο λόγο σε χτυπάει;

B: μάλλον επειδή αυτός έκανε παρέα με τον Τζεντίλ και τώρα κάνω παρέα με τον Τζεντίλ, μπορεί για αυτό. Επειδή του πήρα την παρέα, δεν έχει γίνει κάτι άλλο

E: μπορείς να μου πεις πως ακριβώς σε ενοχλεί;

B: έρχεται εκεί που κάθομαι και με ενοχλεί, με χτυπάει...

E: εσύ το αναφέρεις σε κανέναν;

B: δεν δίνω σημασία εγώ...

E: και ο Ντεσιόν τι κάνει;

B: εντάξει συνεχίζει, καμιά φορά δεν με χτυπάει..

E: μπορείς να μου περιγράψεις πως σε χτυπάει;

B: όχι δυνατά... ε.. καμιά κλωτσιά μου δίνει, καμιά σφαλιάρα, αλλά δεν του δίνω σημασία

E: τα έχεις αναφέρει σε κάποιον όλα αυτά;

B: όχι

E: στους γονείς σου για ποιο λόγο δεν το έχεις πει; Φοβάσαι;

B: όχι δεν φοβάμαι απλά δεν θέλω να του δώσω σημασία. Άστο δεν πειράζει

E: στο σχολείο φοβάσαι;

B: όχι ότι τον φοβάμαι αλλά όταν τον βλέπω δεν θέλω να βρίσκομαι κοντά του

E: σου αρέσει στο σχολείο; Θέλεις να έρχεσαι;

B: να έρχομαι αλλά να μην συμβαίνει αυτό

E: τα απογεύματα σε βρίσκει έξω και σε πειράζει;

B: όχι τα απογεύματα αποφεύγω και εγώ να πηγαίνω εκεί που είναι αυτός

E: από πότε ξεκίνησε να σε πειράζει;

B: από την αρχή της χρονιάς που ήρθε από το δημοτικό

E: υπάρχουν και άλλα παιδιά που σε ενοχλούνε;

B: όχι άλλο παιδί δεν με πειράζει

E: πώς νιώθεις για αυτό το γεγονός;

B: με στεναχωρεί λίγο αλλά εντάξει, θα φύγω εγώ, σε ενάμισι χρόνο θα φύγω και δεν θα τον ξαναδώ. Με στεναχωρεί γιατί όπου και να πάω θα είναι εκεί αυτός

B: όλους τους κοροϊδεύει, τους χτυπάει.. με στεναχωρεί γιατί όπου και να πάω εγώ θα έρθει εκεί αυτός

Μαθητής Θύμα 3

E: έχεις αδέρφια;

A: ναι μια μικρότερη αδερφή, πηγαίνει Γ τάξη στο δημοτικό

E: που μένεις;

A: εδώ στην Πεδινή

E: στην Ελλάδα πότε ήρθες;

A: πριν 10 χρόνια

E: μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό;

A: μέχρι Τετάρτη τάξη πήγα στην Αθήνα και μετά ήρθαμε εδώ στην Πεδινή. Αρχικά ένιωθα άβολα, ντρεπόμουν και δεν έκανα και πολύ παρέα με τα παιδιά στην πρώτη, τις επόμενες χρονιές άρχισα να προσαρμόζομαι

E: είχες φίλους;

A: ναι σε αντίθεση με εδώ είχα πολλούς φίλους, στην Αθήνα ήταν καλύτερα, γιατί τα παιδιά είχαν καλύτερους χαρακτήρες ενώ εδώ τα παιδιά είναι γενικά ζωηρά

E: δηλαδή τι εννοείς;

A: ε βαράνε.... Βρίζουν.... Κοροϊδεύουν..... στην Αθήνα με το που ήρθα από Ρωσία δεν είχα πρόβλημα με τις παρέες, ενώ εδώ πέρα κοροϊδεύουν πολύ...

E: εννοείς ότι κοροϊδεύουν εσένα;

A: ναι

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι ακριβώς συμβαίνει;

A: ε πολλές φορές στα καλά καθούμενα με βαράνε χωρίς λόγο..

E: ποια παιδιά το κάνουν αυτό;

A: ο Ιάσονας, ο Παναγιώτης, ο Φάνης.... Τα αγόρια από την τάξη μου

E: με τα υπόλοιπα παιδιά έχεις κάποιο πρόβλημα;

A: με πολλά παιδιά από την Δευτέρα μένουμε στην ίδια γειτονιά και από τότε που έχουμε έρθει εδώ πέρα έχουμε γίνει φίλοι, από την πρώτη μέρα που είχα έρθει εδώ

E: πόσο καιρό σε ενοχλούν αυτά τα παιδιά;

A: από το δημοτικό...

E: και συνεχίζονται ακόμη; Θες να μου περιγράψεις τι ακριβώς συμβαίνει;

A: ναι... εκεί που προχωρώ ή πάω να μπω μέσα στην τάξη έρχεται ένα από αυτά τα παιδιά και με βαράει... στο χέρι εδώ στο νεύρο, στο πόδι, παντού...

E: και εσύ πώς αντιδράς;

A: τους έχω πει ότι αυτό δεν μου αρέσει.

E: και ποιο το αποτέλεσμα;

A: με κοροϊδεύουν μετά

E: και που συμβαίνουν αυτά τα πειράγματα;

A: και στην αυλή, και στους διαδρόμους, παντού... και δεν συμβαίνει μόνο σε μένα, συμβαίνει και σε πολλά παιδιά

E: δηλαδή τα συγκεκριμένα παιδιά που μου είπες χτυπάνε και άλλα παιδιά;

A: ναι αλλά όχι μόνο αυτοί

E: ποια άλλα παιδιά έχεις δει να χτυπάνε;

A: τον Ντεσιόν, τον Γκεντιάν..

E: ήσουν μπροστά σε κάποιο τσακωμό;

A: όχι αλλά το έχω ακούσει, κυκλοφορεί...

E: ωραία, πες μου τώρα για όσα συμβαίνουν σε σένα. Πόσο συχνά σε ενοχλούν;

A: με πειράζουν συνέχεια και επειδή στην τάξη δεν έχω που να κάτσω, κάθομαι με ένα παιδί που με βρίζει μέσα στην τάξη, που μου μιλάει συνέχεια ενώ εγώ θέλω να παρακολουθήσω, του λέω να σταματήσει και αυτός με βρίζει.

E: το έχεις αναφέρει σε κάποιον αυτά που γίνονται; Σε κάποιον καθηγητή;

A: όχι δεν έχω πει τίποτα

E: πέρα από αυτά σου έχει συμβεί κάτι άλλο;

A: πολλές φορές όταν είμαι έξω και κάνω βόλτες στην αυλή με άλλα παιδιά έρχεται ο Ιάσοντας και μου βάζει τρικλοποδιές, με βαράει από πίσω..

E: εσύ πώς αντιδράς κάθε φορά που συμβαίνει αυτό;

A: δεν τους λέω τίποτα

E: τους αγνοείς δηλαδή; Και τι κάνουν τότε αυτά τα παιδιά;

A: καμιά φορά συνεχίζουν και καμιά φορά με αφήνουν ήσυχο

E: τα παιδιά που μου ανέφερες ενοχλούνε και άλλα παιδιά; Ποια;

A: ναι ενοχλούν και άλλα παιδιά, π.χ. τον Γιάννη τον Λιόντο, τον Κώστα που ήρθε φέτος

E: όταν συμβαίνει ένα τέτοιο περιστατικό υπάρχουν και άλλα παιδιά εκεί κοντά;

A: ναι είναι και άλλα παιδιά

E: και τι κάνουν;

A: ο φίλος μου ο Βασίλης είναι συνήθως και αυτός εκεί μπροστά

E: και πώς αντιδρά;

A: του έχω πει να μην τους λέει τίποτα, οπότε δεν επεμβαίνει

E: έχεις αναφέρει ποτέ τα όσα συμβαίνουν σε κάποιον;

A: ναι τα έχω αναφέρει δυο τρεις φορές

E: σε ποιόν τα ανέφερες;

A: μια φορά στον διευθυντή και άλλες δυο φορές σε έναν καθηγητή

E: και πώς αντέδρασαν οι καθηγητές;

A: τους φώναξαν στο γραφείο και ζήτησαν συγγνώμη αλλά μετά ξανάρχισαν τα ίδια

E: εσύ πως νιώθεις, πώς αισθάνεσαι κάθε φορά που σου συμβαίνει κάτι τέτοιο;

A: βασικά όταν με χτυπάνε θέλω να τους το ανταποδώσω, αλλά μετά ξέρω ότι θα φέρουν και τα άλλα παιδιά και θα είναι .... Χειρότερα

E: δηλαδή φοβάσαι και δεν ανταποδίδεις;

A: ε ναι

E: δηλαδή δεν αντιδράς μόνο επειδή φοβάσαι ή και γιατί θεωρείς ότι δεν είναι σωστή η χρήση βίας;

A: ε ναι και αυτό... αλλά από την άλλη με χτυπάνε και εγώ δεν τους κάνω τίποτα. Και οι περισσότεροι μου λένε να τους το ανταποδώσω..

E: ποιος σου το λέει αυτό;

A: οι φίλοι μου

E: δηλαδή σου λένε να τους χτυπήσεις και εσύ;

A: ναι για να τους σταματήσω

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι σου φέρονται άσχημα και σε εκφοβίζουν;

A: εγώ νομίζω ότι είναι ρατσισμός

E: αυτό το ένιωθες και στο δημοτικό;

A: ναι ένιωθα ότι δεν με κάνουν παρέα επειδή είμαι από άλλη χώρα

E: θεωρείς ότι τα παιδιά αυτά επιδιώκουν να δείξουν κάτι με τον εκφοβισμό;

A: δεν ξέρω, μάλλον ότι είναι πιο δυνατοί...

E: το περιστατικό που σου συνέβη είχε κάποιες επιπτώσεις για σένα;

A: πολλές φορές δεν θέλω να έρθω στο σχολείο

E: στο σχολείο πώς αισθάνεσαι;

A: στην αρχή όταν έρχομαι είμαι καλά αλλά πολλές φορές θέλω να φύγω. Αρκετές φορές έχω πει στον διευθυντή ότι θέλω να φύγω, να πάω σπίτι

E: και τι λες στον διευθυντή για να φύγεις;

A: του λέω ότι με πονάει το κεφάλι

E: δηλαδή του λες ψέματα;

A: ε ναι

E: φοβάσαι μήπως σου ξανασυμβεί ένα τέτοιο άσχημο γεγονός;

A: ε ναι

E: έχεις πει στους γονείς σου ότι σε εκφοβίζουν στο σχολείο;

A: όχι

E: για ποιο λόγο δεν το έχεις αναφέρει;

A: προσπαθώ να μην τα συζητάμε

E: για ποιο λόγο δεν θες να το συζητάτε;

A: γιατί και οι γονείς μου μου λένε μερικές φορές να τους το ανταποδώσω. Άλλες φορές μου λένε να μην τους δίνω σημασία

E: σε κάποιον καθηγητή δεν το έχεις εμπιστευτεί;

A: όχι γιατί πέρυσι έφυγαν οι καθηγητές στους οποίους μπορούσα να μιλήσω

E: γνωρίζεις αν υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι;

A: ναι υπάρχουν. Να μην τσακωνόμαστε, να μην αντιμιλάμε στους καθηγητές...

E: εσύ τους σέβεσαι τους κανόνες αυτούς;

A: ε όσο να' ναι...

E: για λες όσο να' ναι;

A: ε να αυτό με το να μην κάνουμε απουσίες... πέρυσι έκανα αρκετές γιατί... να... μου πέταγαν μπουκάλια στο μάθημα και μου έβαζαν απουσία οι καθηγητές

E: θες να μου εξηγήσεις ακριβώς τι συνέβαινε;

A: κατά την διάρκεια του μαθήματος μου πέταγαν μπουκάλια τα παιδιά και μερικές φορές μου έλεγαν να τους το πετάξω πίσω και αυτοί δεν το πιάνανε και κάθονταν κανονικά και τα έβαζε με μένα ο καθηγητής μετά και μου έβαζε απουσία

E: εξήγησες στον καθηγητή ότι δεν έφταιγες μόνο εσύ;

A: ναι αλλά δεν με άκουσε

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

A: αποβολές για κάμποσες μέρες, ωριαίες απουσίες, φωνάζουν τους γονείς και τους μιλάνε και τους απειλούν ότι θα τους διώξουν από το σχολείο

E: θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο έχουν αποτέλεσμα;

A: όχι....

E: εσύ ποια θεωρείς την πιο κατάλληλη λύση ώστε να αντιμετωπιστεί η σχολική βία;

A: δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι..

E: εσύ έχεις χτυπήσει κάποιο παιδί εδώ στο σχολείο;

A: ναι μια φορά είχαμε πλακωθεί με ένα παιδί, τον Ιάσονα από την τρίτη

E: για ποιο λόγο;

A: γιατί με είχε χτυπήσει

E: για ποιο λόγο σε χτύπησε;

A: χωρίς λόγο... με χτύπησε δυνατά

E: και τι συνέβη; Πότε έγινε αυτό το συμβάν;

A: έχει δύο χρόνια ... πήγαμε στον διευθυντή και του είπαμε τι συνέβη

E: θες να μου εξηγήσεις τι ακριβώς συνέβη;

A: ήμασταν στην αυλή με τον Γιάννη τον Λιόντο και έρχεται στα ξαφνικά ο Ιάσοντας και με χτυπάει δυνατά στην κοιλιά και τον βάρεσα και εγώ και έτσι πήγαμε να πλακωθούμε

E: και πώς έληξε ο τσακωμός;

A: μπήκαν κάποια παιδιά και μας χώρισαν και μετά πήγαμε στον διευθυντή

E: γνωρίζεις κάποιο άλλο συμβάν εκφοβισμού που να συνέβη εδώ στο σχολείο;

A: ναι όταν ήμασταν στην πρώτη παίξαμε μπάλα και είχε μπει ένα γκολ στον Φάνη και άρχισε να βρίζει αυτός και πήγε και τον χτύπησε ο Μιχάνα στο κεφάλι και πήγανε στον διευθυντή.

E: τα υπόλοιπα παιδιά τι κάνουν όταν βλέπουν κάποιους να μαλώνουν;

A: άλλα προσπαθούν να τους σταματήσουν, αλλά τα περισσότερα τους ενθαρρύνουν να πλακωθούν

E: γνωρίζεις για ποιο λόγο το κάνουν αυτό;

A: δεν ξέρω...

Μαθητής Θύμα 4

E: έχεις αδέρφια;

Γ: ναι έναν μικρότερο, πηγαίνει μεγάλα νήπια

E: που μένεις;

Γ: στη Μανολιάσσα

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό; Ποια η διαφορά με το Γυμνάσιο;

Γ: εδώ στην Πεδινή. Εντάξει τα ίδια ήταν δεν υπήρχε κάποια διαφορά

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

Γ: εντάξει, καλά νιώθω απλά λίγο κουρασμένος

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Γ: ούτε εύκολα ούτε δύσκολα

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα; έχεις κάποιο χόμπι;

Γ: όχι δεν έχω πολύ χρόνο, έχω πολλά φροντιστήρια

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

Γ: εντάξει τυπικές σχέσεις έχουμε

E: ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής και ποιόν δεν συμπαθείς;

Γ: ο κύριος Νότης είναι ο πιο καλός και δεν υπάρχει κάποιος που να μην συμπαθώ

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: ε καλή, εντάξει, φιλική. Και αν υπάρχει κάποιος τσακωμός δεν είναι τίποτα

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Γ: είχα πάρει στην α γυμνασίου μια ωριαία αποβολή από την τάξη μόνο

E: σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα ή σε έχει εκφοβίσει κάποιος συμμαθητής σου;

Γ: όχι ιδιαίτερα, απλά μερικές φορές με χτυπάνε

E: θέλω να μου περιγράψεις τι ακριβώς συμβαίνει

Γ: για παράδειγμα ένα παιδί από την Τρίτη, ο Άλεξ, είναι πολύ οξύθυμος. Με το παραμικρό νευριάζει και μπορεί και να με χτυπήσει μερικές φορές

E: για ποιο λόγο σε χτυπάει;

Γ: μπορεί έτσι να τον νευριάσει κάποιος άλλος και να του πω εγώ κάτι και να νευριαστεί για παράδειγμα

E: και τι συμβαίνει; Ξεσπάει πάνω σου;

Γ: όχι πολύ βίαια λίγο

E: πότε ξεκίνησε να συμβαίνει αυτό;

Γ: με τον Άλεξ;

E: υπάρχουν και άλλα παιδιά που σε ενοχλούν;

Γ: όχι μόνο ο Άλεξ.... Από την Α Γυμνασίου ξεκίνησε

E: πώς ξεκίνησε;

Γ: ότι είμαι πιο αδύναμος, έτσι πιστεύει αυτός ότι είναι πιο δυνατός και καταλαβαίνετε, με χτυπάει για να δείξει ότι έχει κάποια δύναμη. Για παράδειγμα προχτές είχε πάρει το εσωτερικό από τον αναπτήρα και μου έκανε εδώ στο χέρι σαν ηλεκτροσόκ. Εγώ μίλαγα με ένα άλλο παιδί και αυτός πήγε και μου το έκανε, χωρίς να του κάνω κάτι

E: αυτό το κάνει μόνο σε σένα ή και σε άλλα παιδιά;

Γ: όχι σε μένα επειδή είμαι πιο αδύναμος

E: εσύ πώς αντιδράς;

Γ: τίποτα... τον πάω μερικές φορές στο γραφείο, όμως και εκεί δεν του κάνουν τίποτα. Αυτός συνέχεια τα ίδια κάνει, δεν υπάρχει αλλαγή

E: πώς είναι η σχέση σου γενικά με τον Άλεξ;

Γ: κάνω και με τον Άλεξ παρέα

E: έχεις συζητήσει μαζί του για αυτό το θέμα;

Γ: όχι, δεν θα με άκουγε καν, γιατί θεωρεί ότι δίκαια με χτυπάει, ότι έχει δίκαιο

E: δηλαδή θεωρείς ότι ο Άλεξ σε χτυπάει επειδή πιστεύει ότι σου αξίζει;

Γ: ναι έτσι νομίζω

E: υπάρχουν και άλλα παιδιά μπροστά όταν σε ενοχλεί; Πώς αντιδρούν;

Γ: ναι υπάρχουν. Μερικές φορές προσπαθούν να τον σταματήσουν

E: και πώς αντιδρά ο Άλεξ; Μήπως ξεσπάει και στα άλλα παιδιά;

Γ: μερικές φορές σταματάει. Όχι δεν αντιδρά στους άλλους όπως αντιδρά και με μένα

E: υπάρχει κάποιο άλλο παιδί που να σε εκφοβίζει;

Γ: εμένα όχι, έχω δει να συμβαίνει σε άλλους όμως

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι ακριβώς συμβαίνει;

Γ: σε ένα άλλο παιδί του είχαν ρίξει γροθιά στο στήθος, επειδή ο Γκεντιάν είχε χτυπήσει εδώ από πίσω ένα σκυλάκι του λέει ένα παιδί, ο Θεολόγος, γιατί το χτύπησες, θα σου άρεσε να ήσουν εσύ σκυλί και να σε χτυπάν; Και του έριξε γροθιά και του είπε θα δεις μετά από το σχολείο

E: δηλαδή έχεις ακούσει να απειλούν παιδιά;

Γ: ναι ναι

E: για ποιο λόγο νομίζεις ότι συμβαίνει ο σχολικός εκφοβισμός;

Γ: θέλουν να δείξουν ότι είναι μαγκιά και να δείξουν ότι είναι πιο δυνατοί, να δείξουν την δύναμή τους

E: πώς νιώθεις όταν σε εκφοβίζει ο Άλεξ;

Γ: και στεναχωριέμαι αλλά και νιώθω αδικημένος επειδή δεν τον τιμωρούν

E: σκέφτηκες ποτέ να εκδικηθείς το παιδί που σε εκφόβισε;

Γ: όχι

E: το περιστατικό που σου συνέβη έχει κάποιες συνέπειες για σένα;

Γ: όχι όχι δεν γίνεται και πολύ συχνά

E: φοβάσαι ότι μπορεί να σου συμβεί κάτι χειρότερο;

Γ: όχι όχι

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο;

Γ: ναι υπάρχουν. Να μην υπάρχει βία, να σεβόμαστε τους άλλους, όμως πολλά παιδιά δεν τους τηρούν

E: το σχολείο ποιες ποινές επιβάλλει;

Γ: τις αποβολές, και άμα υπάρχει κάποια ζημιά να το πληρώσεις

E: σας έχουν ενημερώσει για τους κανόνες του σχολείου;

Γ: ναι στην προσευχή λέει ο διευθυντής ότι δεν θα ανεχτεί τέτοιες συμπεριφορές

E: τι κάνει το σχολείο για την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού;

Γ: δίνει συνήθως αποβολές, αποβάλλουν κάποια παιδιά, αλλά δεν τους νοιάζει

E: τι εννοείς;

Γ: ότι πολλά παιδιά, τα παιδιά δηλαδή που χτυπάνε, δεν τους νοιάζει πώς θα τα πάνε στο σχολείο, αν θα μείνουν και τέτοια πράγματα και έτσι δεν το λαμβάνουν υπόψη τους

E: κατά την γνώμη σου λειτουργούν οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο;

Γ: όχι δεν λειτουργούν

E: τι θεωρείς ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσει η βία στο σχολείο;

Γ: ναι φύγουν οριστικά αυτά τα παιδιά από το σχολείο, αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος

E: νιώθεις ασφαλής στο σχολείο;

Γ: ε ναι...

E: γνωρίζει κάποιος άλλος αυτά που σου συνέβησαν;

Γ: τα έχω πει στον διευθυντή αλλά και οι γονείς μου ξέρουν για αυτή την συμπεριφορά

E: τι έχεις πει στους γονείς σου;

Γ: ότι με χτυπάει, με απειλεί και τέτοια

E: πώς αντέδρασαν;

Γ: μου είπαν να τον πάω στο γραφείο

E: έχεις μιλήσει σε κάποιον καθηγητή;

Γ: ναι το έχω πει μερικές φορές στον κύριο Νότη

Ε: και τι σου είπε;

Γ: μου είπε άμα ξαναγίνει αυτό να τον πάω μέσα στο γραφείο και θα διορθωθεί η κατάσταση

Ε: όταν συμβαίνουν άλλα επεισόδια εκφοβισμού στο σχολείο οι καθηγητές είναι παρόντες;

Γ: συνήθως τα παιδιά που εκφοβίζουν προσέχουν να μην τα κάνουν μπροστά στους καθηγητές, πηγαίνουν στην πίσω αυλή

Ε: οι καθηγητές δεν επιτηρούν τον χώρο;

Γ: τον επιτηρούν αλλά δεν είναι συνέχεια έξω

Ε: υπάρχουν άλλα παιδιά στο χώρο όταν συμβαίνει ένας εκφοβισμός;

Γ: ναι υπάρχουν

Ε: πώς αντιδρούν;

Γ: κοιτάνε συνήθως, και καμιά φορά επεμβαίνουν. Για παράδειγμα ο Θεολόγος όταν καμιά φορά τσακώνομαι με τον Άλεξ θα μας χωρίσει. Έχω δει και παιδιά να τραβάνε βίντεο και να γελάνε

Μαθητής Θύμα 5

Ε: έχεις αδέρφια;

Χ: ναι 2 μεγαλύτερα, η μια είναι Γ Γυμνασίου και η άλλη είναι 16 χρονών και πάει στο Λύκειο

Ε: που μένεις;

Χ: εδώ στην Πεδινή

Ε: Που πήγες Δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

Χ: εδώ πήγα δημοτικό, ωραία ήταν. Ήταν όλα καλά. Εδώ είναι λίγο χειρότερα γιατί είναι πολλά παιδιά, είναι πιο μεγάλα και παίζουνε τους μάγκες

Ε: Πώς νιώθεις στο σχολείο; Έχεις άγχος όταν βρίσκεσαι εδώ;

Χ: μου αρέσει, δεν έχω πρόβλημα

Ε: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Χ: και εύκολα και δύσκολα, η γεωγραφία με δυσκολεύει περισσότερο και τα μαθηματικά

Ε: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Χ: πήγαινα 2 χρόνια ποδόσφαιρο και πριν από το ποδόσφαιρο πήγαινα τένις

Ε: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις; Ποια η σχέση σας;

Χ: πιστεύω καλά τα πάω

Ε: Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; Και ο χειρότερος σου;

Χ: η κυρία Παναγιώτου η αγαπημένη μου και δεν συμπαθώ καθόλου τον μαθηματικό, γιατί δεν καταλαβαίνω τίποτα

E: Με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

X: με όλους καλά τα πάω εκτός από 3 παιδιά, τον Ρομέο, τον Ντεσιόν και τον Γκεντιάν

E: για ποιο λόγο δεν τα πάτε καλά;

X: επειδή είναι πιο μεγάλοι, παίζουνε τον μάγκα, κοροϊδεύουνε και τέτοια

E: αυτό συμβαίνει μόνο με σένα;

X: όχι με όλα τα παιδιά

E: δηλαδή τι κάνουν;

X: με βρίζουν στα αλβανικά

E: σε έχουν χτυπήσει ποτέ εδώ στο σχολείο;

X: όχι, είχαμε χτυπηθεί με τον Ντεσιόν στο δημοτικό όμως

E: με κάποιο άλλο παιδάκι έχεις μαλώσει;

X: με τον Ραφαήλ

E: θες να μου πεις τι ακριβώς συνέβη;

X: καθόμασταν στον διάδρομο με τους φίλους μου και μιλούσαμε και ήρθε εκεί και με έσπρωξε και του είπα να σταματήσει. Με ξαναχτυπάει και του λέω σκάσε και συνέχιζε, και του έλεγα σκάσε και με ξαναβαράει.

E: και στη συνέχεια τι έγινε;

X: αυτό, τίποτα άλλο. Απλά με έσπρωξε και του είπα να σταματήσει, και επειδή του είπα σκάσε αυτός νευρίασε

E: έχει επαναληφθεί αυτό από τότε;

X: όχι, όχι

E: εσύ πώς αντέδρασες τότε;

X: πήγα και το είπα στον διευθυντή και στον κύριο Τζούμα

E: και τι έγινε;

X: του έδωσαν αποβολή, πήγε στο γραφείο και του έδωσαν αποβολή

E: οι φίλοι σου που ήταν εκεί πώς αντέδρασαν;

X: δεν είδα... νομίζω προσπαθούσαν να τραβήξουν τον Ραφαήλ

E: έχεις μαλώσει ξανά από τότε με τον Ραφαήλ; Συνεχίζετε να έχετε διαφωνίες;

X: όχι τώρα δεν με πειράζει

E: πώς θα χαρακτήριζες το παιδί που σε εκφόβισε;

X: κοροϊδεύει πολλά παιδιά εδώ....

E: εσύ έχεις δει να συμβαίνουν άλλα επεισόδια εκφοβισμού εδώ στο σχολείο;

X: ναι ο Γκεντιάν, ο Ντεσιόν και ο Ραφαήλ πειράζουν και κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά

E: έχεις δει να συμβαίνει κάποιο περιστατικό εδώ στο σχολείο;

X: ναι τον Γκεντιάν με τον Πλιάκο. Στην αρχή χτυπιόνταν εδώ και μετά πλακώθηκαν και έξω από το σχολείο

E: και είναι και άλλα παιδιά εκεί;

X: ναι...

E: και πώς αντιδρούν; Τι κάνουν;

X: ε άλλα προσπαθούν να τους χωρίσουν, άλλα τραβάνε βίντεο

E: εσύ πώς ένιωσες όταν σε πείραξε ο Ραφαήλ;

X: θύμωσα λίγο....

E: φοβήθηκες καθόλου;

X: και ναι και όχι... φοβήθηκα μην πάρω και εγώ αποβολή

E: για ποιο λόγο νομίζεις ότι σε χτύπησε ο Ραφαήλ;

X: δεν ξέρω...

E: δεν τον ρώτησες ποτέ;

X: όχι...

E: και τώρα πώς είναι οι σχέσεις σας;

X: λέμε απλά ένα γεια

E: εσύ σκέφτηκες ποτέ να εκδικηθείς για αυτό που σου έκανε;

X: όχι

E: εσύ θεωρείς ότι είναι σωστό να τσακώνονται τα παιδιά;

X: ε άμα είναι καλός ο λόγος, δηλαδή αν τον έχει πειράξει, άμα είναι στα καλά καθούμενα όχι

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο;

X: ναι μας έχουν πει να μην μαλώνουμε, να προσέχουμε τα πράγματά μας... αυτά

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

X: την αποβολή, την ωριαία απουσία, αυτά

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

X: θεωρώ πως ναι..

E: εσύ τι πιστεύεις ότι πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

X: δεν ξέρω, δεν το έχω σκεφτεί.. μάλλον θα πρέπει να μιλάνε σε αυτά τα παιδιά για να τους εξηγήσουν τον λόγο που το κάνουν αυτό

E: εσύ όταν σου συνέβη αυτό το περιστατικό με τον Ραφαήλ το ανέφερες σε κάποιον;

X: ήρθε εδώ η μάνα μου, την ειδοποίησαν από το σχολείο. Και εγώ έφυγα από το σχολείο.

E: για ποιο λόγο έφυγες;

X: έκατσα μέχρι την μέση των μαθηματικών αλλά με πονούσε το μάτι και έφυγα και πήγα στον γιατρό
E: και οι γονείς σου πώς αντέδρασαν;
X: με ρώτησαν τι έγινε, μετά πήρε η μαμά τον σύλλογο γονέων, αυτά δεν έγινε κάτι άλλο
E: οι καθηγητές πώς αντέδρασαν; Ήταν μπροστά όταν συνέβη το επεισόδιο;
X: όχι δεν ήταν
E: σε άλλα επεισόδια που συμβαίνουν στην αυλή τι γίνεται; Επεμβαίνουν οι καθηγητές;
X: όταν τους καταλαβαίνουν τους χωρίζουν και τους πάνε στο γραφείο

Μαθητής Θύμα 6

E: έχεις αδέρφια;
Σ: έχω μια αδερφή. Είναι δύο χρόνια μεγαλύτερή μου, είναι Α λυκείου
E: πού μένεις;
Σ: μένω εδώ πέρα στην Πεδινή
E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό
Σ: εδώ πήγα. Στο δημοτικό ήταν πιο χαλαρά από ότι είναι εδώ πέρα αλλά οι κύριοι δεν ήταν τόσο αυστηροί όσο εδώ
E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;
Σ: δεν μπορώ να πω ότι πετάω από την χαρά μου όταν είμαι σχολείο, αλλά βλέπω τους φίλους μου, μιλάμε. Πιεσμένος νιώθω γιατί ασχολούμαι με πολλές δραστηριότητες
E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;
Σ: ναι με μπάσκετ, με τένις, σκάκι, πινγκ πονγκ
E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;
Σ: τα μαθήματα γενικά μου αρέσουν πολύ. Τα μαθηματικά μου αρέσουν πάρα πολύ, και γενικά οι θετικές επιστήμες
E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;
Σ: καλά τα πηγαίνω. Ο αγαπημένος μου είναι μάλλον ο βιολόγος γιατί γενικά μου αρέσει η βιολογία, μου αρέσει και ο καθηγητής μόνο που δεν είναι αρκετά αυστηρός, τα παιδιά κάνουν φασαρία και ο καθηγητής απλά μένει στα λόγια δεν τους κάνει τίποτα. Αυτό είναι το κακό με τους δασκάλους. Σε μερικά πράγματα δεν είναι καθόλου αυστηροί, ενώ σε άλλα είναι πολύ αυστηροί. Αυτή που δεν συμπαθώ καθόλου είναι η καλλιτεχνικού, από ότι έχω καταλάβει αυτή θέλει τους μαθητές σαν στρατιωτάκια, δηλαδή κάνε αυτό, κάνε αυτό
E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;
Σ: Μ! πάντα είχα φίλους, πάντα προσαρμοζόμουν γρήγορα, αλλά επίσης έχω πάρα πολλούς εχθρούς. Εδώ έχω μόνο 4 φίλους.
E: για ποιο λόγο δεν κάνεις παρέα με άλλους;

Σ: δεν μου αρέσει ο τρόπος που συμπεριφέρονται. Δεν μου αρέσει που δεν σέβονται τον άλλον, και νομίζουν ότι είναι αστείο, εντάξει, αλλά το αστείο σε κάποια φάση σταματάει

E: μπορείς να μου εξηγήσεις αυτά που λες;

Σ: για παράδειγμα κοροϊδεύουν κάποιον και μετά λένε ότι τον έχουν φίλο. Είναι σαν να εκμεταλλεύονται τον άλλον, σαν να τον έχουν για παιχνίδι. Σε βρίζουν, σε κάνουν διάφορα

E: είναι συγκεκριμένα παιδιά που το κάνουν αυτό;

Σ: σχεδόν όλα τα παιδιά το κάνουν αυτό

E: σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα κάποιος συμμαθητής σου στο σχολείο; Μήπως σε έχει εκφοβίσει ή βρρίσει ή χτυπήσει;

Σ: ναι τουλάχιστον 8- 10 παιδιά το έχουν κάνει. Ο Ραφαήλ, ο Ζίμπερης, ο Τζεντίλ, ο Βαλάντης, και πολλοί άλλοι

E: μπορείς να μου περιγράψεις ένα επεισόδιο που σου συνέβη;

Σ: ήμασταν στην αυλή και ο Μιχάνας είχε χτυπήσει τον Ραφαήλ πολύ άσχημα, και τέλος πάντων, και επειδή είχε θυμώσει ο Ραφαήλ ήθελε και αυτός κάποιον να χτυπήσει και με έπιασε εμένα από τον λαιμό για να τον χτυπήσω και εγώ. Εγώ όμως δεν ήθελα να κάνω καβγά και έτσι πήγα και το είπα στον κύριο Νότη και έφερε εδώ τους γονείς του και πήρε διήμερη αποβολή. Εγώ εδώ δεν έρχομαι για καβγάδες, έρχομαι απλά για να μάθω

E: έχει επανέλθει αυτό; Προσπάθησε να σε χτυπήσει ξανά ο Ραφαήλ;

Σ: ναι, δεν είναι μόνο αυτό το περιστατικό, συμβαίνουν πολλά. Αυτοί είναι οι μάγκες του σχολείου. Είναι οι μάγκες, που κατά την γνώμη μου μάγκας σημαίνει βλάκας. Απλά δεν έχουν τι να κάνουν και το παίζουν μαγκιά για να δείξουν ότι εγώ είμαι πιο δυνατός, θα σε χτυπήσω, και.. συνέχεια απειλές σε άλλα παιδιά επειδή αυτοί είναι πιο δυνατοί

E: έχεις ακούσει κάποια απειλή; Τι λένε;

Σ: για παράδειγμα τους λένε ότι εφόσον σου έκανα αυτό το πράγμα εδώ στο σχολείο και πας και το πεις στον κύριο, μετά θα σε πιάσω έξω και θα σε χτυπήσω

E: και συμβαίνουν αυτά; Έχεις δει κάτι;

Σ: ε ναι. Και τα περισσότερα παιδιά φοβούνται και ποτέ κανένας δεν λέει για παράδειγμα ο Μιχάνας το έκανε αυτό

E: όταν συνέβη αυτό το περιστατικό με τον Ραφαήλ υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί κοντά; Πώς αντέδρασαν;

Σ: ναι με τους φίλους μου ήμουν. Ήρθαν μαζί μου στον διευθυντή μέσα και είπαν ότι το είδαν και αυτοί αυτό που έγινε και με υπερασπίστηκαν κατά κάποιο τρόπο

E: σου έχει συμβεί κάτι άλλο; Σε έχουν εκφοβίσει ξανά;

Σ: θυμάμαι με τον Γκεντιάν κάποτε είχε ρίξει μια μπουνιά σε ένα παιδί και τότε αυτό το παιδί είπε ότι θα πάω να το πω στον διευθυντή, και όπως πήγαινε να πάει να το πει ήμουν και εγώ μαζί του και αυτός (Ο Γκεντιάν) μας είχε πει ότι έτσι και το πείτε θα σας χτυπήσω έξω. Μετά εμείς το είπαμε αλλά εντάξει δεν έγινε τίποτα σημαντικό. Αυτό είναι το κακό με τους κυρίους ότι δεν κάνουν τίποτα. Αν χτυπήσει κάποιος κάποιον το καλύτερο από όλα είναι να διωχθεί από το σχολείο. Ο Ραφαήλ, ο Μιχάνας και αυτοί που το κάνουν συνέχεια. Και πήγα την προηγούμενη φορά στον διευθυντή και μου λέει ναι έχω κάνει αίτηση! Μας το λέει εδώ και τόσες μέρες αυτό! Έχει κάνει αίτηση! Έχουν συμβεί τόσα περιστατικά, αλλά έχει κάνει αίτηση όμως

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Σ: μάλλον μάγκες και κωλόπαιδα

E: έχουν κοινά χαρακτηριστικά τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Σ: εξωτερικά ναι και από άποψη επίδοσης. Όλοι κάνουν αυτές τις μαγκιές με τα παντελόνια τους, όλα πάντα έξω, τα μαλλιά έτσι κι έτσι, πάντα με ζελέ, φοράν σκουλαρίκια, σκουφάκια με τον ΠΑΟ και κασκόλ.

E: πώς ένιωσες όταν συνέβη αυτό το γεγονός σε σένα;

Σ: ένιωσα θυμό περισσότερο. δεν φοβήθηκα αλλά στεναχωρήθηκα. πώς να το περιγράψω τώρα; εγώ κατά κάποιο τρόπο αισθάνομαι εκείνη την στιγμή, μάλλον, πώς να το πω; Σαν να έχω πετύχει έναν στόχο είναι για μένα

E: τι εννοείς;

Σ: για παράδειγμα εγώ αυτό που θέλω πάρα πολύ είναι αυτά τα παιδιά να φύγουν από το σχολείο και άμα μου ξανακάνουν κάτι τέτοιο σίγουρα θα πάω μέσα στον διευθυντή και θα το πω

E: σκέφτηκες ποτέ να εκδικηθείς το παιδί που σε εκφόβισε;

Σ: να τον χτυπήσω μου έχει περάσει από το μυαλό, αλλά δεν θέλω να το κάνω, ούτε να μπλεχτώ σε μελάδες

E: το περιστατικό που σου συνέβη είχε κάποιες συνέπειες για σένα;

Σ: όχι καμία

E: ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια του εκφοβισμού και της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

Σ: μάλλον το ότι δεν παίρνουν καλούς βαθμούς και δεν νοιάζονται για τίποτα, δεν νοιάζονται για το σχολείο, δεν έχουν στόχους για αυτό και την έχουν την ζωή τους σαν κάτι το περαστικό, σαν κάτι που να το χαρώ και να κάνω αυτά και αυτά. Δηλαδή δεν προσπαθούνε για τίποτα. Το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να είναι μάγκες και να κάνουν φιγούρα

E: Υπάρχουν κανόνες υπάρχουν στο σχολείο; Ποιοι;

Σ: ναι υπάρχουν, όπως για παράδειγμα δεν μπορείς να χτυπήσεις κάποιον ή να τον απειλήσεις, θα πρέπει να έρχεσαι στην ώρα σου, να μην κάνεις κοπάνες

E: τους κανόνες αυτούς από πού τους γνωρίζεις;

Σ: τις περισσότερες φορές τους γνωρίζω μόνος μου. Για παράδειγμα από αυτούς τους κανόνες εδώ πέρα στο σχολείο δεν έχω δει να τηρείται ούτε το ένα δέκατο. Μερικούς από αυτούς τους κανόνες τους φαντάζομαι, αλλά πολλούς από αυτούς μου τους έχει μάθει ο πατέρας μου

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Σ: η αποβολή, και η απειλή για αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, αλλά υπάρχει και μια ποινή που κανονικά θα έπρεπε να γίνει και εδώ στην Ελλάδα, που γίνεται σε πολλές άλλες χώρες, όπως για παράδειγμα αν κάνει ένα παιδί κάτι να μείνει μετά το σχολείο 2 με 3 ώρες και να καθαρίζει τουαλέτες. Γίνεται αυτό.

E: αρμόδιος για την επιβολή των ποινών ποιος είναι;

Σ: νομίζω ο διευθυντής αλλά δεν ξέρω αν έχουν και οι άλλοι εκπαιδευτικοί δικαιοδοσία

E: θεωρείς ότι οι ποινές αυτές λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Σ: όχι, αλλά ίσως και να έχει κάποιο αποτέλεσμα. Όχι για αυτούς αλλά για τα άλλα τα παιδιά, για τα θύματα

E: τι εννοείς;

Σ: παρέχει δικαίωση

E: οι ποινές που επιβάλλονται θεωρείς ότι είναι δίκαιες; Στην δική σου περίπτωση;

Σ: ναι θεωρώ είναι δίκαιες. Εγώ ναι ένιωσα μεγάλη ικανοποίηση γιατί για αυτό τον λόγο είχα πάει στον διευθυντή

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός

Σ: κανονικά αυτό που θα έπρεπε να γίνει, το οποίο κατά την γνώμη μου είναι το πιο σωστό, είναι όλα τα παιδιά να τους κάνουν στην άκρη αυτούς, κανονικά δεν θα έπρεπε ούτε καν να τους μιλάνε, κατά την γνώμη μου. Δηλαδή θα έπρεπε να περνάμε από δίπλα τους και απλά να προχωράμε, η απομόνωση είναι το καλύτερο που μπορούμε να κάνουμε

E: έχεις πει σε κανέναν τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο;

Σ: ναι τα αναφέρω όλα στους γονείς μου, ότι και αν γίνεται στο σχολείο

E: οι γονείς σου πώς αντέδρασαν;

Σ: μου είπαν ότι είχα απόλυτο δίκαιο για αυτό που έκανα, και γενικά πάντα μου δίνουν και την δική τους γνώμη. Μου είπαν ότι ήταν το καλύτερο που θα μπορούσα να κάνω από το να αρχίσω καβγά και τέτοια

E: όταν συνέβη το περιστατικό με σένα και γενικά όταν συμβαίνει κάτι στο σχολείο είναι παρόν κάποιος καθηγητής;

Σ: σε μένα δεν νομίζω. Όχι γιατί αλλιώς θα είχα πάει σε αυτόν. Πολλές φορές υπάρχουν. Όπως για παράδειγμα ο Βαλάντης με τον Ραφαήλ έπαιζαν ποδόσφαιρο στο διάλειμμα και κάπου έλεγε ο Βαλάντης ήταν γκολ, δεν ήταν, κάτι τέτοια και άρχισαν να χτυπιούνται και τους είδαν οι καθηγητές. Αλλά στο άχτιστο και στην πίσω αυλή σπάνια είναι κάποιος καθηγητής

E: έχεις παρατηρήσει να εκφοβίζουν συγκεκριμένα παιδιά εδώ στο σχολείο;

Σ: ναι. Μερικά παιδιά δεν φωνάζουν, είναι οι αδύναμοι του σχολείου. Για παράδειγμα εγώ είμαι ένα από αυτά τα χαζά τα παιδιά, από τα βλαμμένα, όπως πιστεύουν αυτοί, που είναι φυτό και τέτοια. Πολλά παιδιά είναι οι σάκοι του μποξ εδώ πέρα στο σχολείο

E: ποια είναι αυτά τα παιδιά;

Σ: είναι για παράδειγμα ο Γιάννης ο Παππάς που ξέρω ότι τον χτυπάν συνέχεια ότι και αν γίνει, αλλά και αυτός τους εξωθεί στα άκρα. Τον χτυπάνε ο Ντεσιόν, ο Γκεντιάν, οι «νταήδες»

Μαθήτρια Θύμα 7

E: έχεις αδέρφια

A: έχω μια αδερφή μεγαλύτερη

E: πού μένεις;

A: Πεδινή

E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

A: εδώ στην Πεδινή. δεν θυμάμαι πώς ήταν, απλά ήταν λίγο πιο παιδικά

E: όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

A: μια χαρά, δεν ασχολούμαι με το τι συμβαίνει εδώ

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

A: πάντα είχαμε καλή σχέση. Οι καθηγητές γενικά φέρονται διαφορετικά στα παιδιά που προσπαθούν και διαφορετικά στα παιδιά που δεν προσπαθούν. Προσωπικά είχα πάντα καλή σχέση

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

A: μια χαρά

E: υπάρχει κάποιος που να σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα ή να σε έχει εκφοβίσει;

A: απλά δεν ξέρω αν έχετε ακούσει για τον Λάμπρο που άμα του πεις κάτι, για παράδειγμα με την Σοφία του είχαμε πει φύγει από την τάξη μας, γιατί μας έπαιζε τον μάγκα και του κάνω φύγε από την τάξη μας και νευρίασε

E: τι εννοείς όταν λες μας έπαιζε τον μάγκα;

A: ας πούμε μας λέει έλα να σου δείξω ποιος είμαι, και καλά έλα στο μπάνιο να σου δείξω ποιος είμαι και όταν του πεις φύγε από δω έρχεται και καλά και σου κάνει κάτι έτσι με το πόδι

E: το κάνει και σε άλλα παιδιά αυτό;

A: σε μένα, στη Σοφία και σε άλλα κορίτσια

E: και σύ πώς αντέδρασες;

A: το είπα στον κύριο Νότη και του μίλησε

E: και σταμάτησε η συμπεριφορά του αυτή;

A: από όταν του μίλησε ο κύριος Νότης είχε δύο μέρες να μπει στην τάξη και μετά άρχισε πάλι τα ίδια

A: έχω δει να κάνει και κάτι άλλο. Που κατέβασε τα παντελόνια για να μου δείξει τι παραπάνω έχει

E: πώς ένιωσες την στιγμή που σου το έκανε αυτό;

A: ήξερα ότι δεν θα κάνει τίποτα, αλλά νευρίασα και προσβλήθηκα

E: πώς αντέδρασες; Τι σκέφτηκες να κάνεις;

A: εγώ θα ήθελα να μπει ο διευθυντής μέσα εκείνη την ώρα για να τον δει, γιατί οι καθηγητές ποτέ δεν βλέπουν τι γίνεται και άμα τους πεις τι έχει γίνει μπορεί να πούνε ναι έχεις δίκαιο, αλλά άμα δεν το δούνε δεν ξέρουν και δεν παίρνουν θέση

E: έχεις δει να συμβαίνουν άλλα επεισόδια εκφοβισμού στο σχολείο;

A: ναι έχω δει πολλές φορές

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

A: ίσως προσπαθούν να δείξουν ότι είναι κάποιος και αυτό προσπαθούν να το δείξουν με όποιο τρόπο βρουν. Είναι και η ηλικία τώρα που όλοι θέλουν να δείξουν ότι είμαι άντρας, είμαι έτσι

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία;

A: το να απομακρυνθούν από το σχολείο δεν νομίζω ότι είναι η λύση γιατί θα συνεχιστεί κάπου αλλού αυτό. Πιστεύω ότι χρειάζεται διάλογος και παρέμβαση από ειδικό. Πιθανόν να υπάρχει και σχολή γονέων ώστε να γνωρίζουν και οι γονείς πώς να αντιδρούν

Μαθητής Θύμα 8

E: έχεις αδέρφια;

X: ναι μια αδερφή που είναι 19 χρονών και σπουδάζει νοσηλευτική

E: που μένεις;

X: στην Κόντσικα, ένα χωριό 16 χιλιόμετρα από εδώ. Έμμεσα Θεσσαλονίκη και ήρθαμε εδώ

E: Που πήγες Δημοτικό;

X: Θεσσαλονίκη πήγα δημοτικό. Φέτος ήρθα εδώ πέρα

E: Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

X: καλά ήταν, εδώ πάντως στο γυμνάσιο είναι πολύ καλύτερα σε σχέση με τη Θεσσαλονίκη γιατί εδώ οι καθηγητές τα εξηγούν καλύτερα

E: Πώς νιώθεις στο σχολείο; Έχεις άγχος όταν βρίσκεσαι εδώ;

X: ε! κάπου κάπου νιώθω λίγο βαρετά, σε κάποια μαθήματα που δεν μου αρέσουν δεν έχω τι να κάνω

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

X: δεν μου αρέσουν καθόλου τα αρχαία, τα μαθηματικά και η φυσική

E: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα ή χόμπι;

X: όχι παιχνίδια παίζω μόνο στον υπολογιστή

E: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις; Ποια η σχέση σας;

X: καλά τα πάμε πιστεώ

E: Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; Και ο χειρότερος σου;

X: αγαπημένος μου είναι ο Τζούμας γιατί κάνουμε ότι θέλουμε. Η κυρία Τουμπουλίδου είναι η χειρότερη για μένα γιατί πρώτη φορά κάνω οικιακή οικονομία

E: Με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

X: έχω κάνει πολλές καλές φιλίες. Μόνο με ένα παιδί έχω πρόβλημα

E: με ποιο παιδί; Και για ποιο λόγο;

X: με τον Μπιστιόλη τον Λάμπρο, δεν τον χωνεύω καθόλου. Με κορόιδευε στην αρχή που είχα έρθει. Με έλεγε χοντρό, χαζό, ηλίθιο. Δεν ξέρω γιατί, έτσι του κάπνισε.

E: δεν τον ρώτησες για ποιο λόγο σε κορόιδευε;

X: τώρα τελευταία μου μιλάει γιατί στην αρχή που με κορόιδευε με βάρεσε μια μπουνιά και εγώ του έριξα μια γονατιά.

E: πότε συνέβη αυτό;

X: δυο βδομάδες αφού είχα πρωτοέρθει, και αφού συνέβη αυτό από τότε άρχισε κάπου να μου μιλάει

E: μπορείς να μου πεις τι ακριβώς συνέβη;

X: είχα στο διάλειμμα ένα μπαλάκι τένις και το πέταξα και μου λέει ο Λάμπρος «άντε ρε παλιοχοντρέ, ηλίθιε φέρε το μπαλάκι» και εκεί έγινε.

E: δηλαδή πώς ξεκίνησε ο καβγάς;

X: εγώ τον έσπρωξα και αυτός με βάρωσε μια μπουνιά εδώ πάνω και εγώ μια γονατιά στην κοιλιά

E: και τι συνέβη έπειτα;

X: μας χώρισαν τα άλλα τα παιδιά

E: από τότε έχετε μαλώσει ξανά;

X: όχι. Με τον Ραφαήλ είχα μαλώσει γιατί με κορόιδευε

E: τι συνέβη;

X: τον πείραζα στα μπράτσα, και πόναγε στο μπράτσο και νευρίασε αυτός και μαλώσαμε λίγο γιατί με κορόιδευε και αυτός. Αλλά τα ξαναβρήκαμε

E: σε ενοχλεί που γίνεται όλο αυτό;

X: με ενοχλούσε. Τώρα ούτε με κοροϊδεύουν πια ούτε με πειράζουν, μιλάμε αλλά δεν κάνουμε και κολλητή παρέα

E: πώς ένιωσες όταν σε κορόιδευαν;

X: εκείνο τον καιρό ένιωθα άσχημα. θύμωνα

E: στους καβγάδες σας αυτούς σας είδε κάποιος καθηγητής; Ήταν κάποιος καθηγητής παρών;

X: όχι, απλά όταν μαλώναμε με τον Ραφαήλ θα μας έβλεπε η κυρία Τσιαντή αλλά την είδε ένα παιδί και μας είπε να σταματήσουμε

E: δηλαδή υπάρχουν παιδιά που κρατάνε τσίλιες;

X: ναι! (Γελάει)

E: έχεις υπάρξει και μάρτυρας βίαιων και εκφοβιστικών επεισοδίων στο σχολείο;

X: ναι αρκετές φορές

E: που συμβαίνουν συνήθως;

X: συνήθως γίνονται στο παλιό κτίριο, εκεί στο άχτιστο. Εκεί είναι κάτι παιδιά που καπνίζουν, παίζουν ξύλο

E: μπορείς να μου περιγράψεις ένα επεισόδιο που έχεις δει;

X: μια φορά είχα δει τον Βαλάντη με τον Ραφαήλ. Είχε ο Βαλάντης την μπάλα, πάει ο Ραφαήλ να την πάρει και σπρώχνει τον Βαλάντη. Και ο Βαλάντης είχε μια πορτοκαλάδα και του την έριξε στα μούτρα, και μετά μάλωσαν και πήγε ο Τζούμας και τους χώρισε

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

X: δεν είναι και τα καλύτερα παιδιά του σχολείου, δεν θα ήθελα δηλαδή να κάνω παρέα μαζί τους

E: τι συναισθήματα νιώθεις όταν τυχαίνει να δεις ένα περιστατικό εκφοβισμού; Πώς αισθάνεσαι;

X: άμα έχει το δίκιο του ένα παιδί, παράδειγμα εγώ με τον Λάμπρο τότε που με κορόιδευε είχα το δίκιο μου, και άμα έχεις το δίκιο σου δεν θα το σκεφτώ.

E: δηλαδή με την βία βρίσκεις το δίκιο;

X: όχι βέβαια, αλλά άμα σου βρίζει κάποιος τους γονείς νευριάζεις και μπορεί να θολώσεις και να πας να τον βαρέσεις

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

X: για να δείξουν ότι είναι ανώτεροι και ότι δεν μπορεί να τους κάνει κανένας τίποτα. το δείχνουν με την συμπεριφορά τους.

E: πώς το δείχνουν;

X: για παράδειγμα ο Ζίμπερης από το Β1 άμα πιάς να του πεις κάτι θα νευριάσει, θα σου πει ρε τι θες και θα πάει να σε βαρέσει. Το παίζει ανώτερος. Και ο Μιχάνας για παράδειγμα, στην αρχή ήταν το χειρότερο παιδί του κόσμου, αλλά μετά έγιναν οι ποινές και αυτά, αν και πάλι όλο κάτι γίνεται και πάνε να μαλώσουν, και αυτός το παίζει μεγάλος γιατί μας περνάει όλους εδώ μέσα σε ηλικία

E: φοβάσαι ότι μπορεί να σου συμβεί ξανά κάτι άσχημο στο σχολείο;

X: μπορεί να συμβαίνει και πίσω από την πλάτη μου ας πούμε να με κοροϊδεύουν, αλλά γενικά δεν φοβάμαι

E: ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια του εκφοβισμού και της βίας στο σχολείο;

X: τα να παίζει κάποιος ξύλο, να μαλώνει και να εκφοβίζει παίζει ρόλο και η αγωγή από το σπίτι, το πώς τον μαθαίνουν από το σπίτι. Αν τον βαράνε ή του μαθαίνει, για παράδειγμα, ο πατέρας του να βαράει άλλα παιδιά και του λέει βάρια τον, βάρια τον τότε και το παιδί αυτό θα κάνει

X: εδώ ένα πράγμα που γίνεται είναι όταν συμβαίνει κάτι πάει ο άλλος αμέσως στον γυμνασιάρχη και λέει αυτός με πείραξε. Μόνο κάποια παιδιά δεν το κάνουν γιατί φοβούνται

E: τι φοβούνται;

X: μην τους πιάσουν έξω και τους βαρέσουν

E: έχεις ακούσει να συμβαίνει κάτι τέτοιο εδώ;

X: πολλές φορές τους λένε, και κυρίως στα πιο μικρά παιδιά, αν κάποιος τους πει βλάκα, του λένε «μόλις σχολάσουμε θα σε σπάσω στο ξύλο έξω». Φοβάται αυτός και έρχεται εδώ πέρα και τα λέει στον διευθυντή

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

X: να μην μαλώνουμε, να μην βρίζουμε, να σεβόμαστε τους καθηγητές, να μην μπλέκουμε σε καβγάδες με εξωσχολικούς, να έχουμε καλή συμπεριφορά μέσα στην τάξη

E: ποιος σας τα λέει αυτά;

X: μας τα είχε πει στην αρχή ο κύριος Λεοντάρης

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

X: τις αποβολές. Πολλές φορές με τον Μιχάνα και τον Ραφαήλ ο κύριος Λεοντάρης θα τους είχε διώξει εδώ και πολύ καιρό, αλλά τελικά υπόκυψε και τους έκανε σύσταση ενώ κανονικά θα έπρεπε να τους είχε διώξει

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού;

X: δίνει απευθείας αποβολή

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

X: όχι, θα έπρεπε να έρθουν οι γονείς, να μιλήσουν, να κάνουν κάτι. Τώρα η αποβολή τι είναι αυτό;

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

X: να έρθουν οι γονείς, να μιλήσουν με τον γυμνασιάρχη, με το παιδί που μάλωσε και με το παιδί τους φυσικά και να λυθεί το πρόβλημα έτσι

E: εσύ όταν βλέπεις κάποιους να μαλώνουν πώς αντιδράς;

X: προσπαθώ να επέμβω, αλλά είναι κάποιοι που όταν μαλώνουν μπορεί εσύ να πας να τους χωρίσεις αλλά αυτοί να έρθουν και να βαράν εσένα μετά

E: αναφέρεις σε κάποιον όσα συμβαίνουν στο σχολείο;

X: όχι. Μόνο άμα γίνει ένας τσακωμός με μένα και χτυπήσω κάπου και φαίνεται τότε το λέω στους γονείς μου, αλλιώς δεν λέω τίποτα

E: δηλαδή όταν σε κορόιδευαν στην αρχή δεν είχες πει τίποτα;

X: με τον πατέρα μου είχα μιλήσει

E: και τι σου είχε πει;

X: μου είπε να μην τσακόνωμαι, γιατί είμαι καινούργιος στο σχολείο να μην βγάλω άσχημο όνομα

A3. ΠΑΡΙΣΤΑΜΕΝΟΙ

Μαθητής 2⁴⁷

E: έχεις αδέρφια;

Γ: ναι μια αδερφή και έναν αδερφό, ο αδερφός μου είναι στην έκτη και η αδερφή μου στην Τρίτη

E: που μένεις;

Γ: στην Πεδινή

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό; Ποια η διαφορά με το Γυμνάσιο;

Γ: εδώ πήγα. Το γυμνάσιο ήταν χειρότερα από το δημοτικό. Εδώ μπορούμε να έχουμε κενά

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

Γ: δεν μου αρέσει καθόλου το σχολείο.

E: για ποιο λόγο;

Γ: σε ποιο παιδί αρέσει το σχολείο; Γιατί είναι βαρετό

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Γ: εντάξει τώρα στο γυμνάσιο είναι δύσκολα

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα; έχεις κάποιο χόμπι;

Γ: ε όχι με τα παιδιά παίζω τα απογεύματα

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

---

⁴⁷ Οι συνεντεύξεις των μαθητών με αριθμό 1 και 25 παραλείπονται καθώς κατά την ανάλυση διαπιστώθηκε ότι δεν περιέχουν σημαντικές για την έρευνα πληροφορίες

Γ: καλά εντάξει...

Ε: ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής και ποιόν δεν συμπαθείς;

Γ: όλους... αλλά περισσότερο συμπαθώ τον Τζούμα, δεν μου αρέσει καθόλου η καλλιτεχνικού

Ε: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: μια χαρά...

Ε: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Γ: ναι.. έπαιζα κυνηγητό εδώ έξω με ένα παιδί, τον Ντεσιόν και μπήκε μπροστά σκόπιμα ο Γιάννης από την Τρίτη

Ε: που ξέρεις ότι έγινε σκόπιμα;

Γ: φώναξε «θα τον πιάσω». Καθόταν με τα παιδιά και λέει «θα τον πιάσω, θα τον πιάσω» και μπήκε μπροστά να με σταματήσει και επάνω τα νεύρα μου και εγώ του έριξα μια, έσπασε, ράγισε λίγο το γυαλί στο μπράτσο και άμα έσπασε ένα σιδεράκι μέσα θα το αντικαταστήσω, αν δεν έχει σπάσει θα μείνουν έτσι

Ε: δηλαδή για ποιο λόγο χτύπησες τον Γιάννη;

Γ: πάνω στα νεύρα επειδή με σταμάτησε

Ε: θέλω να μου περιγράψεις τι ακριβώς συμβαίνει

Γ: εγώ κυνηγούσα τον Ντεσιόν. Ο Ντεσιόν πέρασε και όταν περνούσα εγώ λέει θα τον πιάσω και μπήκε μπροστά

Ε: και μετά τι συνέβη;

Γ: μετά όπως πλακωνόμασταν με τα λόγια, ήρθε ο Ντεσιόν εκεί να με υπερασπιστεί και καλά και ήρθε ο Γιώργος με τον αδερφό του τον Βασίλη

Ε: εσένα πώς σε υπερασπίστηκε ο Ντεσιόν;

Γ: Φύγε από δω του είπε του Γιάννη, μην ανακατεύεσαι και έρχεται εκεί μετά ο Γιώργος με τον Βασίλη και μετά πλακωνόταν αυτοί

Ε: για ποιο λόγο άρχισαν να μαλώνουν;

Γ: έτσι ξαφνικά... έσπρωχνε, του έκανε ο Ντεσιόν του Γιάννη «φύγε από δω, φύγε από δω» και έρχεται ο Γιώργος εκεί πέρα με τον Βασίλη και του λένε φύγε από δω και σπρώξιμο στο σπρώξιμο αρχίσανε μετά αυτοί, και εγώ έφυγα. Μετά αυτοί πλακωνόνταν μόνοι τους

Ε: και εσύ τι έκανες;

Γ: εγώ δεν κατάλαβα, τα παιδιά ήρθαν και μου είπαν πλακώνεται αυτός με αυτόν. Εγώ είχα φύγει και δεν ήξερα ότι ξεκίνησαν να πλακωνόνται

Ε: έχει ξανασυμβεί κάτι τέτοιο;

Γ: όχι με τον Γιάννη μόνο αυτή την φορά

Ε: με τον Ντεσιόν είστε φίλοι; Σε έχει πειράξει ποτέ;

Γ: ναι φίλοι είμαστε. Με τον Ντεσιόν ακουμπάμε ο ένας τον άλλον. Τον ακουμπάω «έλα να με κυνηγήσεις, να με πιάσεις», με ακουμπάει και κάνουμε αυτό το πράγμα

Ε: όταν χτύπησες τον Γιάννη δεν σκέφτηκες ότι αυτό που κάνεις ίσως δεν είναι σωστό;

Γ: ε εκείνη την ώρα ήταν η στιγμή

E: μετά τον τσακωμό τι έγινε;

Γ: πήγε ο Λιοντος στο γραφείο για τα γυαλιά που είχαν ραγίσει, πήγα εκεί και είπα εντάξει. Μας έδωσαν μια διήμερη για να ξεκουραστούμε λίγο

E: εσύ θεωρείς σωστό που πήρες αποβολή;

Γ: ε ναι αφού τον χτύπησα και ο Γιάννης αφού μου μπήκε μπροστά

E: κατά την γνώμη σου είναι σωστό να χτυπάς ένα παιδί;

Γ: όχι

E: θέλησες να αποδείξεις κάτι με τον τρόπο που αντέδρασες;

Γ: όχι πάνω στα νεύρα, δεν το σκέφτηκα καν

E: πώς ένιωσες όταν χτύπησες τον Γιάννη;

Γ: μετά λέω βλακεία που έκανα και στεναχωρήθηκα

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Γ: εντάξει να μην μιλάμε μέσα στο μάθημα, να μην χτυπιόμαστε...

E: από πού τους γνωρίζετε αυτούς τους κανόνες;

Γ: από την πρώτη δημοτικού... μας τα λένε και εδώ μέσα στο μάθημα και πάλι και πάλι και πάλι

E: άρα τους ξέρουν τα παιδιά τους κανόνες;

Γ: τους ξέρουν αλλά δεν τους τηρούνε όχι μόνο μερικά παιδιά αλλά όλοι... όλοι εντάξει.. άμα αρχίσουν να πλακώνονται θα πέσουν μπουινές δεν θα πούνε πάμε στον διευθυντή

E: εσύ έχεις δει να συμβαίνουν βίαια επεισόδια το σχολείο;

Γ: ναι τώρα ας πούμε ο Γκεντιάν έριξε τον Κρανά, τον έσπρωξε

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Γ: την αποβολή και άμα ένα παιδί παίρνει συνέχεια αποβολές θα τον διώξουν λογικά

E: θεωρείς ότι οι ποινές που σου έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Γ: ανάλογα.. ας πούμε κάποια το περνάν στο ντούκου, ας πούμε ο Μότζο, δεν τον ενδιαφέρει

E: θεωρείς ότι είναι αυστηρές οι ποινές;

Γ: αυστηρές δεν νομίζω, αλλά εντάξει καλά είναι, τον χτύπησα, πήρα αποβολή να μην το ξανακάνω. Σωστό δεν είναι;

E: θεωρείς ότι είναι σωστό που σου επιβλήθηκε η τιμωρία;

Γ: ε ναι για να μην το ξανακάνω. Ας πούμε την επόμενη φορά θα είμαι πιο προσεκτικός να σκεφτώ τις συνέπειες

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει για την πρόληψη αυτών των επεισοδίων βίας;

Γ: δεν ξέρω... δεν μπορώ να σκεφτώ κάποια λύση γιατί αν διώξουν ένα παιδί από εδώ θα πάει το άλλο σχολείο και πάλι τα ίδια θα κάνει

E: όταν τιμωρήθηκες με αποβολή οι γονείς σου ενημερώθηκαν;

Γ: Ναι τους το είπα εγώ την επόμενη μέρα

Ε: και πώς αντέδρασαν;

Γ: εντάξει μου είπαν να μην το ξανακάνεις, τα γυαλιά τα σπασμένα θα τα πληρώσεις αλλά μην το ξανακάνεις

Ε: ενημερώθηκαν από το σχολείο;

Γ: άμα δεν τους το έλεγα εγώ και δεν έρχονταν, γιατί μας είπε ο κύριος Τζούμας να έρθουν εδώ οι γονείς σας να τους ενημερώσω και να δούμε και τι θα γίνει, και αν δεν ερχόταν οι γονείς μου θα τους έπαιρνε τηλέφωνο

Ε: εσύ μπορείς να μου περιγράψεις ένα επεισόδιο που να έχει συμβεί στο σχολείο;

Γ: πέρυσι που ήμουν δημοτικό άκουγα, ας πούμε, ο Υζεράι πλακώθηκε με αυτόν σήμερα.. δυστυχώς εγώ τα χάνω όταν συμβαίνουν τα επεισόδια. Μέχρι να πάω εγώ τελειώνουν. Φωνάζουν τα παιδιά πλακώνονται, πλακώνονται μέχρι να πάω εγώ έχουν τελειώσει όλα

Ε: ποιος σας φωνάζει;

Γ: τα παιδιά. Άλλωστε εμείς τέτοια θέλουμε να δούμε

Ε: οι καθηγητές συνήθως όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο είναι παρόντες;

Γ: τα παιδιά που πλακώνονται θα πάνε εκεί που δεν υπάρχουν καθηγητές, πίσω στην αυλή, μέσα εκεί στο άχτιστο

Ε: όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο υπάρχουν και άλλα παιδιά εκεί;

Γ: ε ναι ο ένας λέει στον επόμενο και μαζευόμαστε

Ε: και τι κάνουν τα παιδιά που μαζεύονται;

Γ: μερικοί μπαίνουν στη μέση μερικοί λένε άστους να πλακώνονται

Ε: για ποιο λόγο το λένε αυτό;

Γ: γιατί θέλουν να δουν ξύλο

Ε: ποια παιδιά θέλουν να δουν ξύλο;

Γ: μπορεί να είμαι και εγώ. Είναι περιπτώσεις. Αν πλακώνεται ο αδερφός μου με έναν άλλον θα μπο να τους χωρίσω, αν πλακώνεται ένας που δεν τον ξέρω θα τον αφήσω

Μαθητής 3

Ε: έχεις αδέρφια;

Ε: ναι έχω τρεις μεγαλύτερες αδερφές, η μια έχει τελειώσει μαία, η άλλη σπουδάζει οικονομικά για επιχειρήσεις και η Τρίτη θέλει να γίνει δημοσιογράφος, είναι Γ λυκείου

Ε: που μένεις;

Ε: Πεδινή

Ε: πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

Ε: έχω πέντε χρόνια, οι αδερφές μου είχαν έρθει από πιο νωρίς εδώ. Εγώ είχα έρθει εδώ και δεν μπορούσα να μείνω γιατί δεν είχα φίλους εδώ και έφυγα πάλι, έμενα εκεί με τον παππού και την γιαγιά

E: και όταν ήρθες δεν είχες πρόβλημα με τα ελληνικά; Πώς τα έμαθες;

E: ε ναι σε τρεις μήνες τα έμαθα

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό;

E: εδώ στην Πεδινή. Όταν ήρθα με βαλαν για τρεις μήνες στην πρώτη και μετά με πήγαν στην Τρίτη. Μου έκανε ιδιαίτερα ένας δάσκαλος στο σχολείο και τα έμαθα τα ελληνικά. Μετά αφού είδαν ότι τα κατάφερα με έβαλαν κανονικά στην Πέμπτη. Με βοήθησε πολύ ο διευθυντής του σχολείου. Στο δημοτικό μου άρεσε. Ήταν ωραία

E: και εδώ στο Γυμνάσιο πώς είναι; σε σύγκριση με το δημοτικό.

E: μια χαρά, ωραία.. σε σύγκριση με το δημοτικό είναι λίγο χειρότερα, τα παιδιά είναι... Δεν είναι όπως στο δημοτικό που είναι όλα μικρά και δεν κάνουν τίποτα... εδώ είναι αλλιώς. Εδώ είναι πιο μεγάλοι, πιο δυνατοί και μας φωνάζουν καμιά φορά πιο πολύ.

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

E: μου αρέσει το σχολείο! Έρχομαι χαρούμενος! Δηλαδή δεν μου αρέσουν τα μαθήματα, αλλά μου αρέσει επειδή έχω τους φίλους μου

E: τα μαθήματα γιατί δεν σου αρέσουν;

E: ε δεν ξέρω... ε βαριέμαι και λίγο, δεν θέλω να διαβάζω, θέλω να βγαίνω και να κάνω βόλτες με το μηχανάκι

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

E: ε μερικά είναι λίγο δύσκολα, τα μαθηματικά, τα αρχαία, η ιστορία. μου αρέσει η πληροφορική

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ποιος είναι ο αγαπημένος σου;

E: ε μια χαρά.. έξι με όλους... Ε δεν υπάρχει αγαπημένος, κάνω και εγώ φασαρία

E: και ποιος δεν σου αρέσει καθόλου;

E: η κυρία Τσιαντή

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

E: μια χαρά, δεν έχω πρόβλημα, με όλους είμαι φίλος, δεν τσακώνομαι με κανέναν

E: μου είπες πριν ότι εδώ στο γυμνάσιο υπάρχουν παιδιά που το παίζουν μεγαλύτεροι και ενοχλούνε

E: δεν με ενοχλούνε εμένα, άλλα παιδιά ενοχλούν

E: Δηλαδή έχεις δει να ενοχλούν άλλα παιδιά;

E: όχι απλώς όταν τσακώνονται πάνε εκεί και φωνάζουν σε αυτούς που δεν έχουν φίλους

E: έχει συμβεί κάτι τέτοιο σε σένα;

E: όχι σε μένα όχι

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

E: ναι πέρυσι... ε φώναξα στην κυρία Τσιαντή επειδή μου πήρε την αλυσίδα και τέτοιο.. και με άφησε τιμωρία μια ώρα στο γραφείο των καθηγητών!

E: Έχεις υπάρξει ποτέ στο σχολείο μάρτυρας βίαιων επεισοδίων; Έχεις δει παιδιά να τσακώνονται;

E: ναι πολλές φορές ...

E: για ποιο λόγο τσακώνονται ξέρεις;

E: δεν ξέρω αν τσακώνονται αλλά μου έχουν πει ότι... δεν ξέρω, δηλαδή δεν είμαι μπροστά όταν τσακώνονται.

E: δηλαδή δεν έχει τύχει να δεις ποτέ κάποιο παιδί να τσακώνεται;

E: ε να πολλά παιδιά τσακώνονται στο άκυρο, απλά δεν ξέρω το λόγο που τσακώνονται

E: ωραία, μπορείς να μου περιγράψεις τι έχεις δει να γίνεται;

E: ε ο Γκεντιάν τσακώθηκε με έναν, τον Πλιάκο...

E: εσύ ήσουν εκεί;

E: ναι ήμουν, αλλά δεν ξέρω τι έγινε. έλεγαν με έβρισες και τέτοια

E: και πώς αντέδρασες;

E: ε πήγα να τους χωρίσω με ένα άλλο παιδί, που είναι έξω από το σχολείο, τον αδερφό του Μιχάνα, ε και πήγαμε να τους χωρίσουμε

E: θυμάσαι να έχει συμβεί κάτι άλλο;

E: έχω δει πολλά παιδιά να τσακώνονται, ο Ντεσιόν με τον Γιάννη, αλλά δεν ξέρω τι συνέβη

E: εσένα δεν σου έχει συμπεριφερθεί ποτέ κανένα παιδί άσχημα; Να σε βρίσει ή να σε κοροϊδέψει;

E: ε να με βρίσει ναι, αλλά στην πλάκα. Δεν δίνω κιόλας σημασία, μπορεί να έρθει να με πειράξει, θα το κάνει μια, δυο, τρεις φορές αλλά εντάξει. Στο δημοτικό με πείραζαν κυρίως. Με κοροΐδευαν όλα τα παιδιά επειδή δεν ήξερα καλά τα ελληνικά.

E: δηλαδή πώς σε κοροΐδευαν;

E: ε με έβριζαν, μου έλεγαν «Αλβανέ» και τέτοια

E: και εσύ πώς αντιδρούσες;

E: ε τι να έκανα; Το έλεγα στο δάσκαλο αλλά ο δάσκαλος δεν έδινε πολλή σημασία

E: πώς ένιωθες όταν σε κοροΐδευαν;

E: στεναχωριόμουν..

E: το είχες αναφέρει ποτέ σε κάποιον άλλο, π.χ. στους γονείς σου;

E: όχι δεν το έλεγα, δεν ήθελα να τους το πω

E: και πώς αντιδρούσες τότε; Τι έκανες;

E: είχα πει σε αυτά τα παιδιά να μην το ξανακάνουν γιατί καμιά μέρα θα τσακωθούμε. Και το άφησα έτσι.

E: και έχεις γίνει φίλος τώρα με αυτά τα παιδιά;

E: όχι με αυτά δεν κάνω παρέα

E: υπάρχουν κάποια παιδιά που είναι δηλαδή τώρα στο γυμνάσιο;

E: ναι είναι, είναι από την Τρίτη, ο Φάνης και ο Ιάσοντας

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

E: ναι να μην φωνάζουμε στο δάσκαλο, να κάνουμε τα μαθήματα που μας δίνει, δεν πρέπει να τσακωνόμαστε και τέτοια

E: οι κανόνες αυτοί τηρούνται;

E: ε δεν τους τηρούν όλοι οι μαθητές

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

E: αποβολή, φωνάζουν τον πατέρα του και να τον διώξουν από το σχολείο

E: έχουν πάρει παιδιά αποβολές;

E: ναι έχει πάρει ο Γκεντιάν, ο Μιχάνας.. επειδή τσακωνόντουσαν

E: εσύ θεωρείς ότι όλες αυτές οι ποινές λειτουργούν; Έχουν αποτέλεσμα;

E: εγώ πιστεύω ότι δεν το παίρνουν πολύ έτσι, δεν τους ενδιαφέρει και πολύ αν θα πάρουν αποβολή

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσουν οι εκφοβισμοί και η βία στο σχολείο;

E: ε να τέτοιο, να παίρνουν αποβολή και άμα δεν βάζουν μυαλό τι να κάνεις;

E: και όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο εσύ το αναφέρεις κάπου;

E: όχι δεν τα λέω, δεν τα λέω πουθενά

E: για ποιο λόγο; Φοβάσαι;

E: όχι δεν φοβάμαι, απλά αν πω κάτι στους γονείς μου τότε θα μου κόψουν, να μην βγαίνω και πολύ, δεν θα με αφήνουν να βγαίνω καμιά μέρα στα Γιάννενα

E: οι καθηγητές τι κάνουν όταν συμβαίνει κάτι στο σχολείο;

E: εντάξει τα παιδιά τώρα τους γράφουν λίγο και μόλις οι καθηγητές φεύγουν το ξανακάνουν. Όμως συνήθως βλέπουν τι γίνεται

Μαθητής 4

E: έχεις αδέρφια;

Γ: ναι έναν αδελφό δίδυμο

E: πού μένεις;

Γ: στην Πεδινή

E: που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;

Γ: εδώ πήγα, το δημοτικό είναι πιο βαρετό από το Γυμνάσιο. Δεν έχει τόσα πολλά πράγματα να κάνεις, έχεις μόνο έναν δάσκαλο

E: σου αρέσει το σχολείο;

Γ: το μόνο που δεν μου αρέσει είναι ότι ξυπνάς τόσο πρωί αλλά γενικά ναι μου αρέσει εδώ

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

Γ: μια χαρά νιώθω, όχι δεν έχω καθόλου άγχος στο σχολείο

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Γ: κάποια είναι ενδιαφέροντα, κάποια όχι και τόσο. Μου αρέσουν τα μαθηματικά, η χημεία.... Μόνο η φυσική δεν μου αρέσει λόγω της καθηγητριάς

Ε: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Γ: δεν προλαβαίνω γιατί έχω φροντιστήρια, μόνο την Παρασκευή έχω ελεύθερο χρόνο. Πήγαινα 4 χρόνια τένις και ποδόσφαιρο

Ε: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; ο χειρότερος;

Γ: με κάποιους τα πηγαίνω καλά, με κάποιους όχι. Ο αγαπημένος μου είναι ο κύριος που μας κάνει χημεία, γιατί είναι καθηγητής που εξηγεί, που μπορείς να κάνεις και πλάκα μαζί του. Χειρότερος καθηγητής για μένα είναι η κυρία Τσιαντή. Δεν την πάω καθόλου, δεν μας φέρετε άσχημα απλά πάει με τα παιδιά που βλέπει ότι τραβάνε, ενώ δεν ασχολείται πολύ με τα παιδιά που δεν τραβάνε. Στα παιδιά που κάνουν φασαρία μόνο τους κάνει καμιά παρατήρηση

Ε: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: με λίγους τα πηγαίνω καλά, φέτος βέβαια με πιο πολλούς από ότι πέρυσι

Ε: για ποιο λόγο δεν τα πηγαίνεις με τους περισσότερους;

Γ: γιατί είναι σε παρέες που δεν είναι φυσιολογικές. Ας πούμε σε παρέες όπου κάνουν φασαρίες, καπνίζουν και με αυτά τα παιδιά δεν μπορείς να κάνεις παρέες

Ε: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων εκφοβισμού και σχολικής βίας; Μπορείς να μου περιγράψεις ένα συμβάν;

Γ: πέρυσι είχε τσακωθεί ο Γιώργος ο Μιχάνας με τον Λάμπρο τον Μπιστιόλη, και είχαν τσακωθεί πάρα πολύ άγρια. Ο Μπιστιόλης δεν ξέρω τι έκανε, δεν ήμουν μπροστά, ενώ ο Γιώργος κάτι είχε πάθει και πήγαινε λες και δεν μπορούσε να περπατήσει και τον έφερναν οι άλλοι μέσα. Και τα αλβανάκια κάνουν επεισόδια. Πρώτος έρχεται ο Γκεντιάν και μετά ο Ντεσιόν, πειράζουν τα άλλα παιδιά, βρίζουν τους καθηγητές. Είχε πει και ο διευθυντής, εγώ δεν ήμουν μπροστά εκείνη την φορά, όταν είχε έρθει ένα σκυλάκι στην αυλή εδώ, το χτύπησε με κλοτσιά ο Γκεντιάν και όταν του είπε κάτι ο Θεολόγος του έριξε και αυτού μπουνιά

Ε: δηλαδή αυτά τα παιδιά επαναλαμβάνουν αυτές τις πράξεις βίας και εκφοβισμού;

Γ: δεν τις επαναλαμβάνουν, μόνο αυτό κάνουν

Ε: εσύ πώς αντιδράς όταν βρίσκεσαι μπροστά σε ένα συμβάν;

Γ: δεν τους μιλάω, δεν τους δίνω σημασία ...

Ε: δεν επεμβαίνεις δηλαδή;

Γ: όχι επεμβαίνω όταν μαλώνουν

Ε: και πώς αντέδρασαν αυτά τα παιδιά; Σου είπαν κάτι;

Γ: όχι τίποτα, δεν καταλαβαίνουν αυτά τα παιδιά

Ε: σε έχουν απειλήσει ποτέ εσένα;

Γ: όχι

Ε: όταν συμβαίνει κάποιο συμβάν οι καθηγητές είναι παρόντες;

Γ: πέρυσι ήταν βασικό πρόβλημα το ότι δεν υπήρχαν καθηγητές στην αυλή. Φέτος είναι δυο καθηγητές τρεις. Είναι συνήθως ο κύριος Παππάς, η κυρία Τσιαντή είναι πολλές φορές έξω

Ε: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Γ: δεν έχουν τρόπους και δεν σέβονται τους άλλους

Ε: μπορείς να μου περιγράψεις αυτούς τους μαθητές; Έχουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά;

Γ: ο καθένας έχει τον τρόπο του για να κάνει αυτό που θέλει, για να εκβιάζει, να απειλεί, αλλά γενικά το παίζουν μάγκες

Ε: έχεις ακούσει απειλές; Τι λένε;

Γ: ναι μόνο; Τους λένε ελάτε έξω από το σχολείο και θα δεις μετά, τις προάλλες είχα δει ένα περιστατικό με τον Πλιάκο

Ε: δηλαδή εσύ τι θα έκανες αν σου συνέβαινε και εσένα κάτι τέτοιο;

Γ: αν συνέβαινε συνέχεια θα καθόμουν και εγώ να τους αντιμετωπίσω. Πόσες φορές να το αγνοήσεις. Εξάλλου μας έχει συμβεί και εμάς ένα τέτοιο περιστατικό.

Ε: μπορείς να μου περιγράψεις τι ακριβώς σας έχει συμβεί;

Γ: γυρνάγαμε σπίτι και ερχόταν από πίσω μας πολλές φορές αλλά δεν τους δίνουμε σημασία

Ε: εννοείς σας ακολουθούσαν; Ποια παιδιά;

Γ: ο Ντεσιόν, ο Γκεντιάν

Ε: Σας ακολουθούσαν από πίσω και τι σας έλεγαν;

Γ: «έλα εδώ, έλα εδώ» μετά εγώ έφτασα στο σπίτι και δεν τους έδωσα γενικά σημασία, αλλά την επόμενη μέρα έκαναν το ίδιο πράγμα και μετά είχε έρθει και μαλώσαμε. Τρεις μέρες τον αγνοούσαμε αλλά μας ακολουθούσε, τι να κάναμε; είναι σπαστικό αυτό που κάνει

Ε: έχεις αναφέρει σε κανέναν αυτό το περιστατικό; Σε ποιόν;

Γ: ναι, στους φίλους μου στους κολητούς

Ε: και τι συνέβη;

Γ: αποφασίσαμε με τους κολητούς μου να πάμε σε αυτά τα παιδιά και να τους πούμε να μην ξανασυμβεί αυτό και από τότε δεν έχει ξαναγίνει

Ε: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

Γ: θυμώνω και θέλω να το δείρω και εγώ αυτό το παιδί που χτυπάει

Ε: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

Γ: για να δείξουν ότι είναι δυνατοί, να κάνουν τους άλλους να τους φοβηθούν

Ε: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

Γ: θεωρώ ότι έτσι έχουν μάθει από το σπίτι τους

Ε: εσύ φοβάσαι να έρθεις σχολείο μην σου συμβεί κάτι άσχημο;

Γ: όχι

Ε: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Γ: οι τυπικοί, άλλοι κανόνες δεν υπάρχουν.

Ε: ποιοι είναι αυτοί οι τυπικοί κανόνες;

Γ: λένε να μην βρίζουμε, να μην σπάμε πράγματα του σχολείου, να μην μαλώνουμε

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες;

Γ: αφού γίνει ένα περιστατικό την επόμενη μέρα μας τους λέει ο διευθυντής στην προσευχή

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

Γ: τίποτα

E: δεν επιβάλλει ποινές και κυρώσεις;

Γ: είχαμε πει όταν έγινε το συμβούλιο του 15μελούς με τον σύλλογο γονέων, είχαμε πει στον κύριο Λεοντάρη να μην δώσει αποβολές γιατί έχει δώσει πάρα πολλές αλλά να διώξει αυτά τα παιδιά από το σχολείο

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Γ: όχι δεν έχω δει να υπάρχει αλλαγή

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

Γ: είχαμε πει στο συμβούλιο να κάνουμε κάτι εμείς τα παιδιά αλλά δεν έγινε τίποτα

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

Γ: στους καθηγητές το αναφέρουν άλλα παιδιά, αλλά το λέω στους γονείς μου

E: και πώς αντιδρούν;

Γ: όταν βλέπουν πώς ο διευθυντής δεν κάνει τίποτα αλλά μένει απλά στα λόγια μετά έρχονται στο σχολείο και μιλάνε στον διευθυντή γιατί η μάνα μου είναι στον σύλλογο γονέων. Εμένα οι γονείς μου μου έχουν πει να φύγουμε από το σχολείο

Μαθητής 5

E: έχεις αδέρφια;

Π: ναι έναν άλλο αδερφό που τον λένε Άγγελο και είναι μικρότερος 6 χρόνια, και πάει Α Δημοτικού

E: που μένεις;

Π: στην Μπάφρα

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό; Ποια η διαφορά με το Γυμνάσιο;

Π: στην Μπάφρα. Μου άρεσε περισσότερο στο δημοτικό γιατί μου έλειψαν οι κυρίες. Η διαφορά με το δημοτικό είναι κάποια μαθήματα, εδώ το σχολείο είναι πιο μεγάλο, έχει πιο πολλά παιδιά, κάθε ώρα αλλάζουμε και έναν δάσκαλο

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

Π: κανονικά, μου αρέσει να έρχομαι

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Π: είναι διαφορετικά από το δημοτικό αλλά μου αρέσουν. Είναι λίγο δύσκολα τα αρχαία βέβαια

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Π: ναι παίζω ποδόσφαιρο, πάω στον Πήγασο

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής και ποιόν δεν συμπαθείς;

Π: με όλους καλά τα πάω. Έχω δύο αγαπημένους καθηγητές. Πρώτος είναι ο κύριος Τζούμας και η κυρία Κωλέτση, μου αρέσει έτσι όπως τα εξηγεί. Καθόλου καλά δεν τα πάω με την κυρία Τσιαντή

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Π: με όλο το σχολείο είμαι φίλος. ήξερα και πολλά παιδιά πριν έρθω στο γυμνάσιο

E: έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

Π: δεν έχω πάρει αποβολή αλλά έχω τσακωθεί με ένα παιδί

E: με ποιο παιδί τσακώθηκες; Για ποιο λόγο;

Π: με τον Νίκο Κρανά. Ε όταν παίζαμε ποδόσφαιρο. Κάτι ήθελα εγώ να κάτσω τέρμα γιατί είχα χτυπημένο λίγο το πόδι και δεν με άφηνε, φώναζε και αυτός ε και τσακωθήκαμε

E: και τι συνέβη στη συνέχεια;

Π: τίποτα, το λύσαμε μεταξύ μας

E: σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα ποτέ κάποιος συμμαθητής σου; Μήπως σε έβρισε ή σε χτύπησε;

Π: όχι, όχι, τα παιδιά που κάνω εγώ παρέα, τα περισσότερα είναι από την Μπάφρα, αλλά και με τους υπόλοιπους τα πάω καλά

E: έχεις δει ποτέ να συμβαίνουν επεισόδια εκφοβισμού και βίας στο σχολείο;

Π: ναι έχω δει

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι ακριβώς έχεις δει;

Π: έχω δει για παράδειγμα τον Βαλάντη να τσακώνεται με τον Ραφαήλ. Ειρωνευόταν ο Ραφαήλ τον Βαλάντη και του πέταξε ο Ραφαήλ την μπάλα πάνω του και μετά ο Βαλάντης του έριξε ένα κουτί σπράιτ στο κεφάλι και τσακώθηκαν.

E: αυτό πότε έγινε;

Π: έχει ένα μήνα περίπου, ενάμισι και μετά πήραν αποβολή

E: εσύ ήσουν μπροστά; Το είδες το περιστατικό αυτό; Τι συνέβη μετά;

Π: ναι ναι ήμουν μπροστά. Μετά είχαν έρθει καθηγητές και τους χώρισαν

E: Υπήρχαν άλλα παιδιά εκεί; Τι έκαναν;

Π: τα παιδιά είχαν πάει να τους χωρίσουν, τους χώρισαν και ήρθαν και οι καθηγητές μετά και μετά ο Ραφαήλ ήθελε πάλι να τσακωθεί μαζί του και ο Μότζο μπήκε στη μέση για να τους χωρίσει, αλλά τον βάρωσε ο Ραφαήλ και μετά αυτός νευρίασε και πήγε να τσακωθεί με τον Ραφαήλ αλλά μετά ήρθαν οι καθηγητές και τους χώρισαν

E: έχεις δει να συμβαίνει κάτι άλλο; Έχουν μαλώσει ξανά αυτά τα παιδιά;

Π: ο Ραφαήλ έχει μαλώσει με τον Χρήστο από τη Δευτέρα, τσακώθηκαν μέσα εκεί στην αίθουσα

E: για ποιο λόγο τσακώθηκαν;

Π: δεν ξέρω γιατί τσακώθηκαν απλά είδα που τον βάρωσε

E: έχεις ακούσει να απειλούν παιδιά εδώ στο σχολείο;

Π: μια μέρα άκουσα τον Ραφαήλ που είχε μαλώσει με τον Σπύρο τον Ζόη να λέει ότι θα τον βρω έξω και θα του δείξω εγώ

Ε: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Π: άτακτα και μάγκες

Ε: μπορείς να μου περιγράψεις τους μαθητές που εκφοβίζουν;

Π: είναι πιο μεγάλα και πιο δυνατά παιδιά

Ε: εσύ πώς νιώθεις όταν βλέπεις να εκφοβίζουν ένα παιδί;

Π: νιώθω στεναχώρια και φοβάμαι μην χτυπήσουν και πάθουν τίποτα

Ε: για ποιο λόγο νομίζεις ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν άλλα;

Π: δεν ξέρω ίσως γιατί είχαν μαλώσει κάποια άλλη στιγμή.

Ε: εσύ φοβάσαι μήπως σου συμβεί κάποιο άσχημο γεγονός στο σχολείο;

Π: δεν φοβάμαι αλλά αν μου συμβεί ξέρω ότι θα πάω να το πω στον διευθυντή ή θα το λύσω μόνος μου με το άλλο το παιδί

Ε: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι;

Π: να μην κάνουμε φασαρία μέσα στην τάξη, να μην μαλώνουμε, να σεβόμαστε τους καθηγητές, να μην γράφουμε στους τοίχους, να μην κάνουμε κοπάνες

Ε: και σας ενημερώνει κάποιος για τους κανόνες ή τους γνωρίζετε από μόνοι σας;

Π: μας τους λένε και οι καθηγητές. Ας πούμε μας είχε πει η κυρία Κάσαρη πώς αν κάνουμε κοπάνα θα πάρουμε αποβολή, για παράδειγμα ο Σπύρος ο Τσιτώνης και ο Ντεσιόν είχαν κάνει κοπάνα την τελευταία ώρα μια μέρα και την επόμενη πήραν αποβολή και μας είχε πει η κυρία ότι όλα αυτά γράφονται σε έναν πίνακα

Ε: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Π: ωριαία απουσία, αποβολή, μας πάνε στον διευθυντή

Ε: θεωρείς ότι οι ποινές αυτές έχουν αποτέλεσμα;

Π: όχι δεν έχουν αποτέλεσμα και δεν είναι σωστές

Ε: δηλαδή τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει;

Π: εντάξει για την τάξη μέσα όταν κάνουμε φασαρία να παίρνουμε απουσία και να μας βγάζει έξω αλλά όταν κάνουμε κάτι πιο μικρό, π.χ. όταν γράφουμε τους πίνακες να μας λένε να το καθαρίσουμε και όχι να δίνουν κατευθείαν αποβολή. Η αποβολή δεν είναι λύση. Να καλέσουν τους γονείς τους εδώ στο σχολείο και να τους πουν αυτό και αυτό και αν τα ξανακάνουν αυτά τα πράγματα να φεύγουν από το σχολείο

Ε: όταν τσακώνονται κάποια παιδιά υπάρχουν και άλλοι μαθητές εκεί;

Π: ναι υπάρχουν. Άλλα κάθονται και βλέπουν, άλλα παιδιά πάνε να τα χωρίσουν και άλλα θέλουν να βλέπουν ξύλο για να γελάνε και εμποδίζουν τα παιδιά που πάνε να τα χωρίσουν

Ε: μπορείς να μου πεις κάποιο παιδί που το κάνει αυτό; Που θέλει να βλέπει ξύλο;

Π: ο Παντελής ο Μπούτζιας, ο Τζεντίλ

Ε: οι καθηγητές βρίσκονται εκεί όταν συμβαίνει κάτι; Τι κάνουν;

Π: έρχονται συνήθως όταν δουν κάτι ή όταν τους ειδοποιήσουν. Στις πίσω αυλές μαλώνουν και οι καθηγητές φτάνουν όταν έχουν ήδη χωριστεί. Δεν τους βλέπουν.

Μαθητής 6

E: έχεις αδέρφια;

Δ: έχω μικρότερα. Η μια πάει μικρά νήπια και έχω και έναν αδερφό Δευτέρα δημοτικού

E :πού μένεις;

Δ: Κοσμηρά

E: που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;

Δ: εδώ στην Πεδινή πήγα. Ε ωραία ήταν στο δημοτικό, απλά τώρα στο γυμνάσιο έχουμε χωριστεί σε τμήματα και δεν είμαστε όλα τα παιδιά μαζί.

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

Δ: τώρα που τσακώνονται συνέχεια τα παιδιά δεν είναι και ότι καλύτερο. Δεν έρχεσαι και πολύ καλά στο σχολείο να πεις ότι είσαι ασφαλής

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Δ: μερικά είναι πολύ ωραία και εύκολα αλλά μας κάνουν και κάποια πράγματα που δεν χρειαζόμαστε

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Δ: πήγαινα και μπάσκετ αλλά τώρα ασχολούμαι με τις πολεμικές τέχνες, με το κουνγκ φου. Είναι λίγο πειθαρχία, δεν είναι σαν τα υπόλοιπα που μπαίνεις μέσα και χτυπάς

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; ο χειρότερος;

Δ: καλά τα πάω με όλους, αλλά και της χημείας και η κυρία Κωλέτση που μας κάνει τα φιλολογικά είναι η αγαπημένη μου, μας τα εξηγεί πολύ καλά. Μπορείς και να της πεις ότι θέλεις μετά μόλις τελειώσει το μάθημα. Για μένα η χειρότερη είναι η κυρία Τουμπουλίδου που μας κάνει οικιακή οικονομία, γιατί θέλει να τα μαθαίνουμε όλα όπως τα λέει το βιβλίο.

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Δ: σχεδόν με όλα καλά τα πάω, με τους πιο κολλητούς μου

E: υπάρχει δηλαδή κάποιο παιδί που να μην τα πηγαίνεις καλά;

Δ: ε ναι... Ο Γκεντιάν ας πούμε, έτσι σου κολλάει συνέχεια και τέτοια

E: τι εννοείς σου κολλάει;

Δ: έρχεται εκεί πέρα και σου λέει «τι θες εσύ; Τι νομίζεις; Είσαι μάγκας;» και τέτοια. Έτσι πηγαίνει από εδώ και από εκεί

E: και τι συμβαίνει μετά;

Δ: ε τίποτα, κάποια παιδιά που ασχολούνται μαζί του τσακώνονται και πιάνονται στα χέρια

E: εσύ πώς αντιδράς;

Δ: εγώ αδιαφορώ

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων εκφοβισμού και σχολικής βίας; Μπορείς να μου περιγράψεις ένα συμβάν; Μου είπες ήδη για τον Γκεντιάν

Δ: και με τον Ραφαήλ, κάνω παρέα είναι καλό παιδί απλά εντάξει... είναι πιο ζωηρός. Τελευταία έχει ξεκόψει λίγο. Τσακωνόταν με κάτι παιδιά αλλά άμα τον πειράξεις θα τσακωθεί, δεν πάει μόνος του να τσακωθεί, να μπει σε έναν καβγά

E: τι εννοείς; ποια παιδιά τον πειράζουν;

Δ: άμα θα πει κάτι ο άλλος θα πάει και αυτός εκεί πέρα, θα λογομαχήσει και θα τσακωθούν. «τι θες εσύ τώρα; Φύγε από εδώ» και θα τσακωθούν, όπως πριν λίγο καιρό που τσακώθηκε με τον Βαλάντη

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι ακριβώς συνέβη;

Δ: κάτι με την μπάλα όπως πήγε να ρίξει σουτ, «όχι θα ρίξω εγώ σουτ», κάτι τέτοιο και τσακώθηκαν και ο Βαλάντης του έσκασε την πορτοκαλάδα στο κεφάλι και έτσι τσακώθηκαν και τους χώρισαν μετά

E: χτύπησαν;

Δ: όχι δεν χτύπησαν πολύ, απλά νομίζω πήραν αποβολή

E: κάποιο άλλο περιστατικό που να έχεις δει;

Δ: ο Γιώργος ο Μιχάνας που έχει μείνει πολλά χρόνια εδώ πέρα και τσακώνεται, πιο πολύ άμα τον πειράξεις αλλά τώρα τελευταία έχει ηρεμήσει. Και ο Ντεσιόν τσακώνεται, άμα του πεις τίποτα θα σου έρθει κατευθείαν εκεί και θα το παίξει και καλά μάγκας. Σου λέει «τι θες, τι θες;»

E: και σε χτυπάει;

Δ: η θα σε χτυπήσει ή θα σου πει «μετά το σχολείο θα δεις εσύ»

E: δηλαδή σας απειλεί;

Δ: ναι

E: και εσύ πώς αντιδράς

Δ: δεν απειλεί εμένα έχω ακούσει να απειλεί άλλα παιδιά

E: όταν συμβαίνει ένα περιστατικό εκφοβισμού είναι και άλλα παιδιά μπροστά;

Δ: ναι ναι μαζεύονται όλα τα παιδιά και μετά προσπαθούν να τους χωρίσουν

E: ποιες οι αντιδράσεις των παιδιών; Τι λένε;

Δ: λένε «ωωω», «τις έφαγες τώρα», «έκανες από εδώ από εκεί», πολλοί γελάνε

E: όταν συμβαίνει κάποιο συμβάν οι καθηγητές είναι παρόντες;

Δ: στα περισσότερα περιστατικά δεν είναι όμως, μόνο σε δυο τρία να ήταν μπροστά

E: για ποιο λόγο δεν τα αντιλαμβάνονται;

Δ: γιατί δεν είναι κανένας έξω

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Δ: είναι κακοί μαθητές, τσακώνονται συνέχεια και θεωρώ ότι θα πρέπει να ηρεμήσουν λίγο

E: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι;

Δ: δεν είναι και ότι καλύτερο αλλά δεν μπορώ να κάνω και κάτι

E: δεν μπορείς να επέμβεις;

Δ: αν πάω μόνος μου είναι και κάτι άλλα παιδιά που θα μπουν μπροστά «μην τους χωρίσεις, μην τους χωρίσεις»

E: ποια παιδιά σε εμποδίζουν;

Δ: ο Γκεντιάν, ο Ντεσιόν, ο Ραφαήλ είναι και άλλα παιδιά

E: Τι νιώθεις όταν βλέπεις ένα επεισόδιο;

Δ: πιο πολύ λύπη γιατί μπορεί να συμβεί κάτι άσχημο στον άλλον

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι εκφοβίζουν αυτά τα συγκεκριμένα παιδιά;

Δ: μήπως είναι κακομαθημένα, να το πω; Για να το παίξουν μάγκες και καλά και να δείξουν την δύναμή τους

E: τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο έχουν κάποιες συνέπειες για σένα;

Δ: δεν έχω σχέση εγώ με αυτά τα παιδιά, αλλά φοβάμαι γενικά μην συμβεί κάτι άσχημο στους φίλους μου

E: νιώθεις ασφαλής στο σχολείο;

Δ: εντάξει εγώ δεν τσακώνομαι, αλλά δεν νιώθω και πολλή ασφάλεια γιατί μπορεί να σου τύχει οτιδήποτε

E: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

Δ: ίσως για να δείξουν την μαγκιά τους γενικά, ότι είναι πιο δυνατοί από τους άλλους και κάνουν ότι θέλουν, και δεν έχουν άλλο τρόπο να προβληθούν

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Δ: υπάρχουν αλλά τους παραβιάζουν αυτά τα 5- 6 παιδιά που είναι.

E: ποιος σας έχει ενημερώσει για τους κανόνες;

Δ: δεν τους γνωρίζουν τους κανόνες όλα τα παιδιά. Μόνο έξω μας λένε να μην τσακωνόμαστε, να μην βγαίνουμε έξω, να είμαστε όλοι στην προσευχή το πρωί και τέτοια πράγματα. Μας έχει ενημερώσει ο διευθυντής αλλά ποιος τους τηρεί;

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

Δ: δίνει αποβολές αλλά αυτά τα παιδιά δεν λένε να καταλάβουν τίποτα

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Δ: όχι

E: θεωρείς ότι οι ποινές που τους επιβάλλονται είναι δίκαιες;

Δ: ο Γκεντιάν έχει πάρει 5 αποβολές, τι άλλο θα πρέπει να γίνει πια;

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

Δ: ε να αλλάξει σχολικό περιβάλλον

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

Δ: ναι ναι και είχε γίνει μια συνεδρίαση εδώ πέρα και είχαν καλέσει τους γονείς για να πουν κάποια πράγματα

E: Οι γονείς σου πώς αντιδρούν; Τι σου λένε;

Δ: να μην μπλέκω και μακριά από αυτά τα παιδιά

Ε: οι γονείς σου φοβούνται; Κάνουν παράπονα στο σχολείο;

Δ: ναι κάνουν, και άλλοι γονείς. Γενικά που έχω μιλήσει λένε ότι τους λένε ότι δεν νιώθουν ασφαλείς για τα παιδιά τους και τέτοια

Ε: και τι ζητάνε οι γονείς;

Δ: να γίνει κάτι ώστε αυτά τα παιδιά να ηρεμήσουν

Μαθήτρια 7

Ε: έχεις αδέρφια; Πού μένεις;

Σ: Ναι έχω δυο μικρότερα αδέρφια, αγόρια. Το ένα πάει α γυμνασίου και το άλλο νήπια. Μένω εδώ στην Πεδινή, κοντά στο Πανεπιστήμιο

Ε: πού πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό σχολείο

Σ: μέχρι την Α Γυμνασίου πήγα στο 6ο γυμνάσιο, ενώ μετά ήρθα εδώ. Εντάξει μου άρεσε περισσότερο στο δημοτικό γιατί εδώ όσο περνάνε τα χρόνια έχω και περισσότερο άγχος για τις εξετάσεις για το πανεπιστήμιο

Ε: σου αρέσει το σχολείο; Πώς νιώθεις όταν βρίσκεστε στο σχολείο;

Σ: μου αρέσει ναι, και έρχομαι με ευχαρίστηση για να συναντήσω τους φίλους μου

Ε: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται;

Σ: όχι όλα υπέροχα... τα βιβλία είναι λίγο κάπως, κάπως δυσνόητα, ο τρόπος που διδάσκονται τα μαθήματα μας οδηγεί απλά στην παπαγαλία

Ε: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Σ: με τον χορό...

Ε: με τους καθηγητές σας πώς τα πηγαίνεις; Υπάρχει κάποιος καθηγητής που να είναι ο αγαπημένος σου;

Σ: με τους περισσότερους τα πάω μια χαρά. Αγαπημένος μου καθηγητής είναι η κα Παναγιώτου

Ε: και ο χειρότερος καθηγητής κατά την άποψή σου;

Σ: ο μαθηματικός!! δεν έχει μεταδοτικότητα καθόλου, δεν έχει καθόλου ηρεμία και αυτοσυγκράτηση, και δεν μας αφήνει να εκφραστούμε ελεύθερα σε κάποια θέματα

Ε: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Σ: σχετικά καλά...

Ε: έχεις υπάρξει μάρτυρας βίαιων και εκφοβιστικών επεισοδίων στο σχολείο;

Σ: πολλές φορές...

Ε: θυμάσαι να μου περιγράψεις ένα συμβάν;

Σ: ναι ο Λάμπρος, ο Μπιστιόλης πριν λίγες μέρες έρχεται μέσα στην τάξη μας με τσαμπουκά. Στην αρχή δεν του είπαμε να βγει έξω βέβαια, αλλά μετά ξεκίνησε και μας έβριζε, έσπρωχνε τα θρανία, τις καρέκλες και πήγε πάνω σε μια κοπέλα, της άνοιξε τα πόδια, του είπα στη συνέχεια να φύγει, ήρθε από

πάνω μου με τσαμπουκά και καλά να με χτυπήσει και τρόμαξα γιατί έχει και έναν όγκο, και ήρθε κάποιος, δεν θυμάμαι ποιος ήταν και τον είδε και μετά πήγαμε και το είπαμε στον κύριο Νότη και του είπα κάποια πράγματα

E: έχεις παρατηρήσει κάποιο άλλο επεισόδιο εκφοβισμού;

Σ: ο Λάμπρος με τον Μιχάνα πέρυσι που είχαν τσακωθεί και επειδή εμείς υποστηρίξαμε ότι θα έπρεπε να πάρουν και οι δύο αποβολή και όχι μόνο ο Μιχάνα, όπως έγινε, κοντέψαμε να πάρουμε και εμείς αποβολή

E: με ποιο τρόπο εμπλέκονται δηλαδή τα υπόλοιπα παιδιά στον εκφοβισμό;

Σ: με το να επικροτούν αυτές τις πράξεις, αλλά υπάρχουν και κάποια παιδιά που τους λένε να σταματήσουν. Επικροτούν συνήθως τα αγόρια μικρότερης ηλικίας, από την πρώτη και την Δευτέρα

E: οι καθηγητές πως αντιδρούν; Είναι παρόντες όταν συμβαίνει ένας εκφοβισμός;

Σ: όχι δεν είναι παρόντες, πολλές φορές δεν γνωρίζουν καν τι γίνεται στο σχολείο

E: μπορείς να μου περιγράψεις τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Σ: έχουν τσαμπουκά, προέρχονται συνήθως και από άλλη χώρα

E: πώς νιώθεις όταν βλέπεις ένα επεισόδιο εκφοβισμού; Ποια τα συναισθήματά σου;

Σ: απογοήτευση... φόβο..

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι εκφοβίζουν συγκεκριμένα παιδιά;

Σ: για να προβληθούν ή να επιβληθούν

Ας πούμε ο Λάμπρος βρίζει πάρα πολύ τα κορίτσια, όλα τα κορίτσια

E: πώς σε βρίζει;

Σ: χυδαία συνήθως. Και μια φορά που του λέω γιατί βρίζει, τι παραπάνω έχεις εσύ από μένα, πήγε να γδυθεί και άρχισαν να τσιρίζουν τα άλλα κορίτσια. Νομίζω ότι κάποια παιδιά θέλουν να τα έχουν όλα μα δεν μπορούν να τα έχουν όλα

E: δηλαδή ποια θεωρείς τα πιθανά αίτια του εκφοβισμού;

Σ: μάλλον η οικογένεια και οι παρέες που κάνουν

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο;

Σ: δεν πρέπει να τρώμε μέσα στην τάξη, να πετάμε τα σκουπίδια κάτω, δεν πρέπει να κάνουμε απουσίες από το μάθημα, να αντιμιλάμε στους καθηγητές, ότι δεν πρέπει να κάνουμε κοπάνες...

E: τους κανόνες αυτούς από πού τους γνωρίζεις;

Σ: μας τους έλεγαν στο δημοτικό και όταν ήρθαμε στη πρώτη εδώ μας ενημέρωσαν για αυτούς τους κανόνες

E: τι κάνει το σχολείο για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

Σ: σχεδόν τίποτα

E: οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο λειτουργούν; Έχουν αποτέλεσμα;

Σ: όχι

E: οι ποινές θεωρείς ότι είναι δίκαιες;

Σ: όχι! Δεν είναι αποτελεσματικές

E: αναφέρεις στους γονείς σου τα επεισόδια που συμβαίνουν στο σχολείο;

Σ: τις περισσότερες φορές ναι, γιατί δεν μπορούμε να τους τα πούμε και όλα...

E: η αντίδραση των γονιών σου ποια είναι;

Σ: μου είπαν να το πω στους καθηγητές μου και αν δεν κάνουν κάτι και αυτοί και πάρει το φαινόμενο βίας μεγάλες διαστάσεις, τότε θα φύγω από το σχολείο

E: δηλαδή τι θα ήθελες να κάνουν οι καθηγητές;

Σ: ας πούμε έρχονται εξωσχολικοί και καπνίζουν εκεί στα κάγκελα και τους έχουν δει οι καθηγητές και δεν λένε τίποτα

Μαθητής 8

E: έχεις αδέρφια;

Π: μια αδερφή μεγαλύτερη που πάει στην Γ τάξη.

E: που μένεις;

Π: Κοσμηρά

E: και δημοτικό σχολείο που πήγες; Περιγράψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

Π: στην Ανατολή, στη Βρυσούλα. Καλά ήταν, πιο ωραία από εδώ.

E: γιατί ήταν πιο ωραία;

Π: γιατί εδώ δεν έχω τους φίλους μου, έχασα τους παλιούς μου φίλους

E: πώς νιώθεις όταν βρίσκεσαι στο σχολείο; Έχεις άγχος;

Π: όταν έρχομαι στο σχολείο νιώθω ότι είμαι μόνος μου, ότι δεν έχω φίλους...

E: στο δημοτικό ήσουν καλός μαθητής;

Π: ναι.. με 10 τελείωσα

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Π: ναι με το ποδόσφαιρο, είμαι στην ομάδα της Ανατολής

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ποιος είναι ο πιο αγαπημένος και ποιος ο χειρότερος καθηγητής για σένα;

Π: με όλους καλά τα πάω... ε ο κύριος Νότης είναι ο πιο αγαπημένος μου καθηγητής και ο χειρότερος ο Κασσιούμης, ο μαθηματικός, γιατί όλη την ώρα φωνάζει..

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Π: εντάξει, καλά τα πάω...

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο εδώ στο σχολείο;

Π: μόνο μια ωριαία αποβολή έχω πάρει, γιατί πέταξα το μπλάνκο σε μια κοπέλα και θύμωσε ο καθηγητής των μαθηματικών και με έβγαλε έξω

E: μήπως γνωρίζεις αν έχουν τιμωρηθεί άλλα παιδιά για κάτι που έκαναν εδώ στο σχολείο;

Π: ναι έχουν τιμωρηθεί επειδή βαράνε άλλα παιδιά, ένας είχε βρῖσει έναν καθηγητή...

Ε: ποιος το έκανε αυτό;

Π: ο Ντισιόν νομίζω και πρέπει να πήρε 3ημερη αποβολή. Και ο Γκεντιάν πήρε αποβολή

Ε: για ποιο λόγο;

Π: Επειδή βάρεσε ένα παιδί..

Ε: γνωρίζεις ποιο παιδί χτύπησε;

Π: τον Γιάννη τον Παππά

Ε: γνωρίζεις κάποιο περιστατικό που να έχει συμβεί στο σχολείο; Μπορείς να μου πεις τι ακριβώς έγινε;

Π: ο Ραφαήλ τσακώθηκε με ένα παιδί γιατί κάτι έγινε, αλλά ακριβώς δεν ξέρω...

Ε: πότε συνέβη αυτό; Με ποιόν τσακώθηκε;

Π: προχτές νομίζω... τσακώθηκε με τον Χρήστο τον Οικονόμου στην πίσω αυλή

Ε: και τι έγινε μετά;

Π: τίποτα. Τους χώρισε ο Γιώργος ο Μιχάνα.

Ε: και τι έγινε έπειτα; Συνεχίζουν να έχουν διαφονίες; Έχουν ξαναμαλώσει;

Π: όχι, λύθηκε εκεί η παρεξήγηση

Ε: ήταν παρών κάποιος καθηγητής την ώρα που συνέβη ο τσακωμός;

Π: όχι..

Ε: εσύ τι έκανες; Τι κάνεις συνήθως όταν βλέπεις άλλα παιδιά να μαλώνουν;

Π: τίποτα κοιτάγα.. συνήθως τους κοιτάω (γελάει)... αν χτυπιούνται όμως άσχημα πάω να τους χωρίσω και αν δεν μπορώ μόνος μου φωνάζω κάποιον άλλον.

Ε: ποιόν φωνάζεις συνήθως;

Π: τον Γιώργο τον Μιχάνα

Ε: τα συμβάν αναφέρθηκε στους καθηγητές;

Π: όχι

Ε: υπάρχουν συγκεκριμένα παιδιά που μαλώνουν; ποια είναι αυτά;

Π: ναι... ο Ραφαήλ, ο Ντισιόν, ο Γκεντιάν

Ε: γνωρίζεις για ποιο λόγο μαλώνουν;

Π: ναι, γιατί βρίζονται μεταξύ τους

Ε: υπάρχουν άλλα παιδιά που να εμπλέκονται σε έναν καβγά; Τι κάνουν;

Π: ναι υπάρχουν. Τραβάνε βίντεο...

Ε: δηλαδή είχες τραβήξει και εσύ βίντεο;

Π: ναι είχε τσακωθεί ο Πλιάκος με τον Γκεντιάν και τους τράβηξα και εγώ

E: πώς τσακωθήκαν;

Π: χτύπησε ο Πλιάκος τον Γκεντιάν, γιατί ο Γκεντιάν έβρισε την μάνα του Πλιάκου

E: Πότε συνέβη αυτό; Που;

Π: Προχτές.. ήταν έξω από το σχολείο, είχαμε τελειώσει το μάθημα και φεύγαμε. Τρεις γύρους έκαναν

E: τι εννοείς τρεις γύρους;

Π: τσακώθηκαν μια φορά, και μετά ζήτησε ο Γκεντιάν να ξανατσακωθούν

E: και εσύ το πήρες σε βίντεο; Υπήρχαν και άλλα παιδιά που τράβηξαν βίντεο;

Π: ναι και ο Ραφαήλ τράβαγε

E: και ποιο λόγο τραβάγατε βίντεο;

Π: έτσι για να γελάμε μετά. Το βάλανε και στο facebook

E: και τα υπόλοιπα παιδιά τι κάνανε;

Π: ο αδερφός του Μιχάνα μπήκε στη μέση να τους χωρίσει

E: δεν σας αντιλήφθηκε κάποιος καθηγητής;

Π: όχι γιατί είχανε πάει πίσω από το παλιό το δημαρχείο

E: και πώς γνωρίζατε ότι θα γίνει εκεί ο τσακωμός;

Π: είχαν πει ότι θα τσακώνονταν εκεί

E: δηλαδή είχαν δώσει ραντεβού για να τσακωθούνε;

Π: ναι έτσι γίνεται. Λένε «θα τα πούμε μετά από το σχολείο»

E: ποιος το λέει αυτό;

Π: ε όλα τα παιδιά

E: υπάρχουν απειλές δηλαδή; Έχεις ακούσει κάποια παιδιά να απειλούν άλλα; Ποιος το κάνει αυτό;

Π: ε ο Ντισιόν, ο Γκεντιάν, ο Μιχάνα

E: εσύ τα φοβάσαι αυτά τα παιδιά;

Π: όχι γιατί έχω τον Μιχάνα φίλο

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Π: αλήτες, κακοί μαθητές

E: την ώρα του μαθήματος πώς φέρονται;

Π: την ώρα του μαθήματος κοροϊδεύουν, κάνουν φασαρία..

E: με τους καθηγητές πώς τα πάνε;

Π: τους κάνουν παρατηρήσεις συνέχεια, και ο Ντισιόν όταν πειράζει τον Παπά τους βγάζουν έξω κατευθείαν, κάνουν συνέχεια φασαρία

E: εσύ πώς νιώθεις όταν βλέπεις κάποιον να ασκεί βία;

Π: λυπάμαι το παιδί που δεν μπορεί να κάνει τίποτα και τον βαράνε

E: δηλαδή υπάρχει κάποιο παιδί που δεν μπορεί να κάνει τίποτα;

Π: ναι ο Γιάννης ο Παππάς

E: για ποιο λόγο τον χτυπάνε;

Π: γιατί τους κοροϊδεύει μερικές φορές, ενώ μετά λέει «αχ, αχ φοβάμαι»

E: με ποιον τρόπο τους κοροϊδεύει;

Π: λέει ότι τους σιχαίνεται... ο Γιάννης τους φοβάται γιατί τον απειλεί συνέχεια ο Ντισιόν

E: πώς τον απειλεί;

Π: του λέει «θα τα πούμε μετά από το σχολείο»

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

Π: το παίζουνε μάγκες και θέλουν να δείξουν ότι είναι ισχυροί

E: τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο έχουν κάποια άσχημη συνέπεια για σένα; Μήπως φοβάσαι ότι μπορεί να σου συμβεί και σένα;

Π: όχι δεν φοβάμαι...

E: ποια θεωρείς τα αίτια της βίαιης συμπεριφοράς ορισμένων παιδιών;

Π: δεν ξέρω...

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο σου; Ποιοι είναι αυτοί;

Π: να μην κοροϊδεύουμε τα παιδιά, να μην τα βαραίμε, να μην αντιμιλάμε στους καθηγητές...

E: σας ενημέρωσε κάποιος για τους κανόνες ή τους γνωρίζεις από μόνος σου;

Π: μας τους είπαν οι καθηγητές.. βγήκε ο κύριος Διευθυντής και μας τους είπε στην αυλή όταν συγκεντρώναμε το πρωί

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Π: οι αποβολές, καλούν τους γονείς, αλλά μπορεί να τους διώξει και από το σχολείο

E: θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο έχουν αποτέλεσμα; Δηλαδή τα παιδιά συμμορφώνονται;

Π: τα παιδιά το ξανακάνουν και δεν βάζουν μυαλό

E: εσύ τι πιστεύεις ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια στο σχολείο;

Π: να φεύγουν από το σχολείο τα παιδιά που κάνουν συνέχεια αυτά τα πράγματα

E: όταν συμβαίνει ένας εκφοβισμός στο σχολείο οι εκπαιδευτικοί τι κάνουν;

Π: φωνάζουν το παιδί στο γραφείο και του μιλάνε

E: εσύ αναφέρεις σε κάποιον όσα συμβαίνουν στο σχολείο; Σε ποιόν;

Π: τα λέω στους γονείς μου

Μαθήτρια 9

E: έχεις αδέρφια;

M: ναι έχω τον Χρήστο που πάει στην Α Γυμνασίου

E: πού μένεις;

M: λίγο πιο έξω από την Πεδινή

E: δημοτικό που πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

M: εδώ πήγα, ήρεμα ήταν εντάξει. Ήμουν πολύ ήσυχο παιδί. Οι δάσκαλοι, εκτός από την Πέμπτη, ήταν μια χαρά

E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

M: μια χαρά αισθάνομαι, θέλω να έρχομαι στο σχολείο

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

M: μια χαρά, δεν έχω κανένα πρόβλημα. Εντάξει λίγο η καινούργια των μαθηματικών μέχρι να μπούμε στο κλίμα, δεν ξέρω, λέει και ότι νευριάζω εύκολα, επειδή ακούω και μερικά πράγματα που δεν μου αρέσουν και της το λέω

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

M: πολύ καλή! Δεν έχω κανένα πρόβλημα. Μόνο πέρυσι είχαμε κάτι προβλήματα με τα παιδιά της δευτέρας αλλά εντάξει τώρα

E: πέρυσι που ήσασταν Δευτέρα εννοείς; Τι γινόταν;

M: ναι ναι, ε δεν μας μιλούσαν καλά, ήταν συγκεκριμένα άτομα, που προσωπικά εμένα δεν μου μιλούσαν σωστά και δεν τους είχα κάνει και τίποτα, αυτό είναι το θέμα. έλεγαν διάφορα και εμένα δεν μου άρεσε. Αλλά τώρα έχουν σταματήσει

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο;

M: ναι, έχει συμβεί και στον αδερφό μου

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάποιο επεισόδιο; Τι ακριβώς συνέβη στον αδερφό σου;

M: εγώ βρήκα τον αδερφό μου, δεν ήμουν ακριβώς μπροστά, περνούσα εκείνη την ώρα που είχε συμβεί όλο αυτό, ένα λεπτό αμέσως μετά, περνούσα από τον διάδρομο και με φωνάζει ένα παιδί και μου λέει ο αδερφός σου τον χτύπησαν και έτσι. Μπαίνω μέσα στην τάξη και τον βλέπω να είναι κοκκινισμένος, να ... να είναι έτσι αναστατωμένος και του λέω «Χρήστο τι έγινε;» και να μην μου λέει. Να μου λέει «τίποτα, τίποτα» και του λέω τι έγινε και έτσι και μου είπε ότι με χτύπησε ο Ραφαήλ και έγινε όλο αυτό. Και μετά εγώ νευρίασα, είχα ταχυπαλμία εν τω μεταξύ γιατί είχα αγγωθεί

E: στο σπίτι τι ακριβώς σου είπε;

M: μου είπε ότι καθόταν μαζί με τα άλλα τα παιδιά και ερχόταν αυτός και τον κλωτσούσε νομίζω, δεν θυμάμαι ακριβώς και του λέει ο Χρήστος σταμάτα και συνέχιζε αυτός και τότε ο Χρήστος του λέει σκάσε. Και νομίζω προχωρούσε στο διάδρομο ο Χρήστος και γυρνάει ο Ραφαήλ και του ρίχνει μπουνιά και μετά τον έπιασε και τον χτυπούσε μπουνιά στο κεφάλι και είχε καρούμπαλα στο κεφάλι και στο μάτι τον είχε πετύχει μια μπουνιά

E: και στη συνέχεια τι συνέβη;

M: πήγε στο νοσοκομείο, έκανε ακτίνες και τέτοια. Του είχε πρηστεί το μάτι και είχε τρία καρούμπαλα γιατί όπως τον έπιασα εγώ στο κεφάλι εκείνη την μέρα είχε τρία καρούμπαλα. Και μετά εγώ είχα

νευριάσει τόσο πολύ, γιατί δεν είχαμε ούτε τρεις μέρες στο σχολείο και πάω και τον πιάνω και του λέω «όταν ο άλλος σου λέει σκάσε γυρνάς και τον χτυπάς εσύ;» είχα τόσα νεύρα

E: ο Ραφαήλ πώς αντέδρασε;

M: Μου λέει, επειδή ήταν και άλλα παιδιά εκεί και το έπαιζε μάγκας του λέω «επειδή είναι και τα υπόλοιπα παιδιά εδώ πέρα το παίζεις μάγκας; Μην μου το παίζεις εμένα μάγκας γιατί άμα σε πάω στον διευθυντή δεν ξέρεις τι θα γίνει». Έλεγε τα γνωστά όταν είναι άλλα παιδιά μπροστά. Και έλεγα στον Χρήστο «Χρήστο πήγαινε στον διευθυντή» και μου κάνει «όχι δεν θέλω εντάξει είμαι» και του λέω «Χρήστο άμα δεν πας εσύ θα πάω εγώ». Και μετά επειδή έγινε όλο αυτό επειδή μαζεύτηκαν πολλά παιδιά εκεί που μιλούσαμε, επειδή του έλεγαν και αυτά πήγαινε στο γραφείο, πήγε.

E: για ποιο λόγο δεν ήθελε να πάει στο γραφείο γνωρίζεις;

M: όχι δεν γνωρίζω. Μπορεί να μην ήθελε να το κάνει θέμα γιατί ήταν τις πρώτες μέρες

E: Υπήρχε κάποια πρόκληση από τον αδερφό σου προς τον Ραφαήλ;

M: όχι ο Χρήστος επειδή τον κλώτσαγε του είπε σκάσε. Με τον Ραφαήλ πηγαίνανε και μαζί μπάλα και γνωρίζονταν και από το δημοτικό

E: είχε υπάρξει κανένας τσακωμός μεταξύ τους στο δημοτικό;

M: όχι δεν γνωρίζω

E: ειδοποιήθηκαν οι γονείς σας από τον διευθυντή;

M: ναι πρέπει να πήραν τηλέφωνο από το γραφείο και να τον πήγε στο νοσοκομείο η μαμά

E: πώς αντέδρασε η μαμά σου; Ήρθε να μιλήσει με τον διευθυντή;

M: η μαμά ήταν όλη την ημέρα αγχωμένη. Ναι ήρθε να μιλήσει με τον διευθυντή και μίλησε και με τον κύριο Γκότοβο

E: έχουν ξαναπειράξει τον αδερφό σου από τότε;

M: όχι

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάποιο άλλο επεισόδιο εκφοβισμού που να έχει συμβεί στο σχολείο;

M: φέτος που ένα παιδί, ο Γιώργος ο Μιχάνα, που πάει και λέει σε ένα παιδί «άμα ξαναπείς κάτι τέτοιο θα σε πατήσω στο λαιμό» και εγώ είχα μείνει.

E: άρα υπάρχουν συνέχεια απειλές και εκφοβισμός στο σχολείο;

M: ναι

E: όταν μαλώνουν κάποια παιδιά οι υπόλοιποι τι κάνουν; Πώς αντιδρούν;

M: μαζεύονται όλοι μαζί και βλέπουν, λένε «πέφτει ξύλο, πέφτει ξύλο».

E: εσύ τι κάνεις;

M: εγώ δεν πηγαίνω καν, δεν είμαι από τα άτομα που όταν πέφτει ξύλο ευχαριστιούνται

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

M: απλά αυτά τα παιδιά δεν ξέρω... δεν καταλαβαίνω την συμπεριφορά τους ώρες ώρες, δεν ξέρω πώς να τα χαρακτηρίσω.. ανεύθυνα; Δεν καταλαβαίνω τι προσπαθούν να περάσουν

E: μπορείς να μου περιγράψεις αυτούς τους μαθητές που εκφοβίζουν;

M: απλά το παίζουν μάγκες του σχολείου, και εγώ είμαι ο τάδε και με ξέρετε όλοι και άμα μου πεις κάτι θα γυρίσω και θα σε χτυπήσω ή θα σε απειλήσω

E: έχεις προσπαθήσει να μιλήσεις σε αυτά τα παιδιά;

M: προσπαθήσαμε πέρυσι να τους μιλήσουμε αλλά δεν έγινε τίποτα, έγιναν χειρότερα όλα αυτά

E: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

M: όταν είμαι μέσα στο σχολείο και τσακώνονται παιδιά νιώθω ένα άγχος και αγωνία

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

M: θέλουν να δείξουν ότι εγώ είμαι ανώτερος από σένα, είμαι πιο δυνατός και ότι και καλά είμαι μάγκας

E: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

M: μπορεί να υπάρχουν διαφορές γιατί μπορεί μερικά παιδιά επειδή είναι από άλλες χώρες μπορεί να τα κοροϊδεύουν τα άλλα παιδιά

E: το περιστατικό που συνέβη με τον αδερφό σου είχε κάποιες συνέπειες για σένα;

M: φοβάμαι για τον αδερφό μου μην του κάνουν τίποτα, για μένα φυσικά και όχι δεν είχε καμία συνέπεια

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

M: εεεε... υπάρχουν αλλά δεν τους ξέρω. Ξέρω σε θέμα μαθήματος και έτσι. Ξέρω ότι δεν πρέπει να βγαίνουμε έξω από το σχολικό χώρο, να μην ενοχλούμε τους συμμαθητές μας

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες; Σας έχουν ενημερώσει;

M: τους ξέρω από μόνη μου. Μας είχε πει κάποια γενικά ο διευθυντής την δεύτερα μέρα που είχαμε έρθει στο γυμνάσιο

E: τι κάνει το σχολείο για την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού;

E: δίνει αποβολές. Εγώ μόνο αυτό έχω καταλάβει. Ότι άμα χτυπήσω κάποιον εγώ θα πάρω αποβολή

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

M: αποβολή. Εγώ μόνο αυτό ξέρω και έχω ρωτήσει γιατί το κάνουν εφόσον δεν συμμορφώνονται τα παιδιά και δεν μου έχει απαντήσει κανένας

E: άρα θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

M: όχι δεν λειτουργούν

E: εσύ τι θα θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

M: μια παραδειγματική τιμωρία!

E: δώσε μου ένα παράδειγμα

M: να κάνουν κάτι που να μην είναι μόνο αποβολή, γιατί όσες αποβολές παίρνει και χάνει την χρονιά του και δεν του δίνουν θάρρος οι καθηγητές να προχωρήσει να διαβάσει περισσότερο για να περάσει και τα μαθήματα. Μπορεί να τους βάλουν ή να μαζέψουν όλα τα σκουπίδια στην αυλή ή να κάνουν κάτι. Η αποβολή δεν λύνει το πρόβλημα. Το να μαζέψεις τα σκουπίδια δεν είναι ότι καλύτερο. Μετά πιστεύω δεν θα θελήσουν να το ξανακάνουν

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

M: ναι τα λέω στους γονείς μου

E: πώς αντιδρούν οι γονείς σου; Στην περίπτωση του αδερφού σου τι έκαναν;

M: όταν υπάρχουν πολύ έντονα περιστατικά και εγώ αγχώνομαι και η μητέρα μου. Του είπαν να μην ασχολείται καν με αυτό το παιδί και να μην εμπλέκεται, να μένει από έξω από προβλήματα

E: οι καθηγητές γνωρίζουν τα επεισόδια που συμβαίνουν στο σχολείο; Είναι παρόντες; Τι κάνουν συνήθως;

M: κάποιες φορές έχει τύχει να είναι μπροστά οι καθηγητές και άλλες φορές το μαθαίνουν

Μαθητής 10

E: έχεις αδέρφια

Π: ναι τρία μικρότερα, πηγαίνουν Πρώτη, Τρίτη και Τετάρτη δημοτικού

E: πού μένεις;

Π: στην Μπάφρα

E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

Π: στην Μπάφρα πήγα, καλή ήταν η εμπειρία μου. Το γυμνάσιο είναι πιο δύσκολο, αλλά εδώ μπορείς να πεις την άποψή σου, ενώ στο δημοτικό είσαι πιο μικρός

E: όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

Π: έρχομαι με ευχαρίστηση, νιώθω μια χαρά.

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Π: δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολα

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα ή κάποιο χόμπι ;

Π: παίζω ντραμς που μου αρέσουν

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ποιος είναι ο πιο αγαπημένος σου και ποιόν δεν συμπαθείς;

Π: ούτε άσχημη, ούτε καλή, σαν μαθητής με καθηγητή. Δεν έχω καμιά προτίμηση

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Π: καλή σχέση έχω, δεν έχω κανένα πρόβλημα

E: έχεις τιμωρηθεί ποτέ για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Π: ε ... όχι

E: σου έχει συμπεριφερθεί κάποιος συμμαθητής σου βίαια; Σε έχει βρίσει ή μήπως έχετε μαλώσει;

Π: με ένα παιδί μόνο έχω τσακωθεί, τον Γκεντιάν

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι ακριβώς συνέβη;

Π: έβριζε, και έβριζε την μάνα μου, το σπίτι μου...

E: και για ποιο λόγο συνέβη αυτό;

Π: δεν ξέρω, ούτε τουμίλαγα ούτε τίποτα

E: περιέγραψε μου πώς ξεκίνησε. Που ήσασταν;

Π: ήμασταν στην αυλή και έβριζε. Τον άκουσα και εγώ αλλά μου είπαν και άλλα παιδιά, αλλά εντάξει εγώ δεν τα πίστευα και πολύ, αλλά δεν το είχα και ότι μου έλεγαν ψέματα

E: αυτό συνέβη μόνο μια φορά ή έχει ξανασυμβεί;

Π: είχε γίνει μια φορά και το ξανάκανε κι άλλη και αφού ήθελε συνέχεια το συνέχισα.

E: τι εννοείς ήθελε συνέχεια;

Π: την πρώτη φορά, πριν λίγες μέρες, που το έκανε τον έπιασα στο δρόμο και τσακωθήκαμε, πιαστήκαμε στα χέρια. Την δεύτερη φορά ήρθε αυτός εδώ στο σχολείο και συνέχισε και έλεγε σε έδειρα, και σε έκανα, σε έρανα, και δεν μπορείς να με δείρεις και τέτοια

E: δηλαδή σε προκαλούσε φραστικά;

Π: ναι. Ε και ήθελε να δώσει συνέχεια και του έδωσα και εγώ συνέχεια

E: δηλαδή τι συνέχεια έδωσες;

Π: ήθελε να τσακωθούμε μετά το σχολείο

E: σου πρότεινε να τσακωθείτε; Για ποιο λόγο να γίνει αυτό;

Π: ναι μου είπε να τσακωθούμε μετά το σχολείο. Γιατί έβριζε και θεωρούσε ότι με είχε του χεριού του, και του είπα και εγώ άμα θεωρείς ότι με έχεις του χεριού σου έλα να τα πούμε μετά.

E: και για ποιο λόγο δέχτηκες να λύσετε με αυτόν τον τρόπο την παρεξήγηση;

Π: γιατί κάποιιοι άνθρωποι, όπως αυτός, με λόγια δεν καταλαβαίνουν

E: πώς είναι η σχέση μου με τον Γκεντιάν τώρα;

Π: δεν έχουμε σχέσεις, δεν μιλάμε

E: συνεχίζει να σε βρίζει και να σε προκαλεί;

Π: όχι, αφού έφαγε ξύλο αν με προκαλούσε πάλι θα ήταν χαζός μετά

E: όταν συνέβη ο τσακωμός ήταν και άλλα παιδιά παρόντα; πώς αντέδρασαν;

Π: ναι ήταν. Α εντάξει, τίποτα, κοίταγαν

E: σε ποιο σημείο ακριβώς συνέβη ο τσακωμός;

Π: πίσω από το δημαρχείο

E: και για ποιο λόγο πήγατε εκεί;

Π: για να μην μας βλέπουν

E: ποιος επέλεξε το μέρος;

Π: τα υπόλοιπα παιδιά

E: δηλαδή για να καταλάβω, είχατε μαλώσει μια φορά με τον Γκεντιάν και μετά κανονίσατε να τσακωθήκατε και σας είπαν τα υπόλοιπα παιδιά να πάτε πίσω από το δημαρχείο;

Π: είχαμε πει να τσακωθούμε και λένε τα υπόλοιπα τα παιδιά να πάμε πίσω από το δημαρχείο

E: δηλαδή εμπλέκονταν και άλλα παιδιά;

Π: ναι

E: οπότε τα υπόλοιπα παιδιά τι έκαναν;

Π: εντάξει εγώ στην αρχή τον έπαιρνα... τσακωνόμασταν βέβαια, αλλά όχι σαν... σαν παιχνίδι, σαν να μαλώνω με τον αδερφό μου, αλλά μετά μόλις έβλεπαν ότι θόλωνα, γιατί όταν τσακώνομαι δεν βλέπω μπροστά μου, μόλις είδαν ότι ξεκίναγε ο καβγάς κανονικά μας χώρισαν

E: κατάλαβα. Και την ώρα που μαλώνατε πώς αντιδρούσαν τα υπόλοιπα παιδιά;

Π: τίποτα, κοίταγαν. Κάποιοι τράβηξαν και βίντεο

E: για ποιο λόγο;

Π: για να το ανεβάσουν στο facebook μάλλον

E: θυμάσαι ποια παιδιά ήταν μπροστά;

Π: μμμ... όχι, ήταν και εξωσχολικά όμως

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Π: κόπανους, μάγκες, παιδιά που προκαλούν φασαρίες, έρχονται στο σχολείο μάλλον για το χαβά τους

E: πώς ένιωσες όταν συνέβη αυτό το γεγονός σε σένα;

Π: στεναχωρήθηκα γιατί μου έβρισε την μάνα. Άλλο τι διαφορά έχω εγώ με αυτόν και άλλο να μπλέκει και τους γονείς μας

E: εσύ απευθύνθηκες ποτέ στον διευθυντή; Του μίλησες για το ότι σε έβριζε;

Π: εντάξει είχαμε πάει μια φορά στο γραφείο και μας είχε πει μην το ξανακάνετε και χαζομάρες, ότι λένε όλοι οι καθηγητές

E: πιστεύεις ότι αυτά τα παιδιά, και ο Γκεντιάν, θέλουν να δείξουν κάτι με τον εκφοβισμό;

Π: κάποιες φορές μπορεί, δεν ξέρω, να κάνουν κάτι σαν μια επίδειξη, να δείξουν ότι είναι κάτι

E: το επεισόδιο που σου συνέβη είχε κάποιες συνέπειες για σένα;

Π: όχι καμία

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; ποιοι είναι αυτοί;

Π: να μην βρίζεις, να μην πειράζεις τους μαθητές

E: οι μαθητές τους σέβονται τους κανόνες;

Π: κάποιοι ναι, κάποιοι όχι

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Π: αποβολή

E: μόνο αυτή την ποινή επιβάλλει;

Π: ναι. Ε και μετά από πολλές αποβολές άμα θέλει ο διευθυντής σου κάνει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

Π: απλά μιλάει ο διευθυντής το πρωί, μας λέει ότι δεν είναι σωστό, ότι κοιτάμε να πάμε μπροστά και όχι πίσω, ότι τώρα είμαστε σε μια φάση ενηλικίωσης και δεν πρέπει να τα κάνουμε αυτά

E: θεωρείς ότι οι ποινές αυτές λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Π: όχι, σε κάποιους όχι σε κάποιους ναι. Λειτουργούν μόνο σε όσα παιδιά φοβούνται μη κοπούν από απουσίες

Ε: εσύ τι θα ήθελες να γίνει στο σχολείο ώστε να σταματήσει η σχολική βία και ο εκφοβισμός;

Π: να υπάρχει ενημέρωση στους γονείς

Ε: έχεις πει σε κανέναν για το περιστατικό που σου συνέβη στο σχολείο;

Π: ναι στον πατέρα μου και στη μάνα μου

Ε: πώς αντέδρασαν;

Π: η μάνα μου μου είπε τι πράγματα είναι αυτά και μην μπλέκεις σε τσακωμούς, ενώ ο πατέρας μου μου είπε καλά του έκανες

Ε: όταν συνέβη ο τσακωμός ήταν παρόντες κάποιοι καθηγητές;

Π: όχι, δεν με είδε κάποιος

Μαθητής 11

Ε: έχεις αδέρφια;

Φ: έχω μια αδερφή μεγαλύτερη, πηγαίνει στο λύκειο

Ε: που μένεις;

Φ: στην Αμπελιά

Ε: Που πήγες Δημοτικό;

Φ: εδώ στην Πεδινή. Βασικά ε χρόνια πήγαίνα στα Γιάννενα αλλά από Τετάρτη και μετά ήρθα εδώ

Ε: Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

Φ: όταν είχα έρθει πρώτη χρονιά εδώ πέρα δεν ήξερα κανέναν, αλλά μετά από κάνα μήνα βρήκα φίλους εδώ πέρα και προσαρμόστηκα. Στο δημοτικό μου άρεσε πιο πολύ γιατί κάναμε.. ήμασταν πιο ξέγνοιαστοι, κάναμε ότι θέλαμε

Ε: Πώς νιώθεις στο σχολείο; Έχεις άγχος όταν βρίσκεσαι εδώ;

Φ: μια χαρά, μου αρέσει. Αν έχουμε κάνα πρόχειρο είμαι αγχωμένος, όμως έχω ευχαρίστηση γιατί θα δω και τους φίλους μου

Ε: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Φ: μερικά είναι δύσκολα ας πούμε τα μαθηματικά. Είχαμε και ένα μικρό πρόβλημα με τον καθηγητή, δεν είχε έρθει. Τώρα άλλα μαθήματα, ας πούμε, η ιστορία είναι λίγο δύσκολη φέτος

Ε: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Φ: πηγαίνω ποδόσφαιρο και ξιφασκία

Ε: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις; Ποια η σχέση σας;

Φ: καλά, πολύ καλά, εντάξει φέτος βέβαια έχουν έρθει καινούργιοι καθηγητές και μέχρι να γνωριστούμε στην αρχή

Ε: Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; Και ο χειρότερος σου;

Φ: ο κύριος Νότης, είναι πιο κοντά σε μας. Εντάξει ο κύριος Τζούμας δεν μας δίνει τόσο σημασία, μας λέει κάτι και μετά φεύγει, δεν μας προσέχει καθόλου

E: Με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Φ: καλά, εντάξει, κάποιες φορές μαλώνουμε, μια μέρα ας πούμε αν έχουμε κάποια προβλήματα, αλλά γενικά τα πάμε πολύ καλά εντάξει

E: Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

Φ: όχι δεν έχω τιμωρηθεί

E: Σου έχεις συμπεριφερθεί κάποιο παιδί άσχημα στο σχολείο; Σε έχουν χτυπήσει, κοροϊδέψει, βρίσει;

Φ: λίγο στην Α γυμνασίου όταν ήταν τα παιδιά που τώρα πάνε στο Λύκειο κάποια παιδιά με κοροϊδεύαν, με χτυπούσαν μερικές φορές

E: θέλεις να μου πεις τι ακριβώς συνέβαινε; Για ποιο λόγο σε χτυπούσαν;

Φ: μάλλον επειδή ήμουν πρώτη γυμνασίου. Και τους συμμαθητές μου χτύπαγαν

E: υπάρχει κάποιο παιδί, από αυτά που είναι στο γυμνάσιο τώρα, που να σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα ή να έχετε μαλώσει;

Φ: με τον Γιώργο στην Α Γυμνασίου, τον Μιχάνα, με είχε χτυπήσει

E: για ποιο λόγο σε χτύπησε;

Φ: παίζαμε ποδόσφαιρο έξω στην αυλή και τους έλεγα εγώ έτσι να παίζουν πιο καλά και νόμισε ότι τον έβρισα και με χτύπησε

E: και στη συνέχεια τι έγινε;

Φ: ε εντάξει μας χώρισε ο κύριος στο γραφείο, μας είπε τι έγινε...

E: δηλαδή σας είδε κάποιος καθηγητής και σας χώρισε;

Φ: όχι δεν μας είδε του είπαν τα παιδιά, γιατί ήταν και τα άλλα παιδιά εκεί και είδαν τι έγινε, ε και μας φώναξε στο γραφείο και μας είπε.... Ε και μετά εντάξει χαιρετηθήκαμε, ζητήσαμε συγγνώμη ο ένας στον άλλον, αλλά εγώ δεν είχα κάνει τίποτα, το ξέρουν και τα άλλα τα παιδιά αυτό

E: και έχει επαναληφθεί ο τσακωμός; Λύθηκε η παρεξήγηση;

Φ: όχι δεν επαναλήφθηκε. Τώρα είμαστε φίλοι

E: έχεις δει να συμβαίνουν στο σχολείο επεισόδια εκφοβισμού και βίας;

Φ: ναι, ας πούμε, κάποιες φορές είναι, όπως λέει και ο κύριος διευθυντής, 5 παιδιά, ας πούμε, που παίζουν τους μάγκες και άλλες φορές χτυπάνε τα παιδιά και τα βρίζουν

E: μπορείς να μου περιγράψεις ένα συγκεκριμένο περιστατικό;

Φ: πέρυσι νομίζω ήμασταν τα παιδιά στην αυλή και παίζαμε μπάλα και για ένα γκολ, ας πούμε, άρχισαν και χτυπιόντουσαν

E: ποιος χτυπούσε ποιόν;

Φ: ήταν ο Γιώργος με τον Μάκη και για ένα γκολ άρχισαν και χτυπιόταν, έβριζαν και οι καθηγητές βέβαια δεν ήταν κανείς έξω για να τους δει

E: εσύ πώς αντέδρασες;

Φ: ε εγώ και ο Δημήτρης από την τάξη μου τους χωρίσαμε, τι να κάναμε;

E: έχει ξανασυμβεί κάτι παρόμοιο;

Φ: τώρα φέτος όχι από αυτές τις κυρώσεις που επέβαλε ο κύριος διευθυντής με τις αποβολές και την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος που είπε, δεν έχουν ξαναγίνει τέτοια περιστατικά

E: δηλαδή πριν τι γινόταν;

Φ: εντάξει ο άλλος διευθυντής, αυτός που έφυγε φέτος, ήταν πιο χαλαρός και τα παιδιά δεν υπάκουαν, ξαναέκαναν πάλι τα ίδια όσες αποβολές και αν έδινε

E: θεωρείς ο κύριος Μαγειρίας είναι πιο αυστηρός;

Φ: ναι εντάξει..

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Φ: εντάξει αυτό που κάνουν είναι άσχημο, γιατί κάποιο παιδί που θέλει, ας πούμε να προσαρμοστεί, ειδικά στην Α Γυμνασίου, και άμα δεν τους φερόμαστε και εμείς καλά που είμαστε πιο παλιοί δεν είναι σωστό αυτό

E: δηλαδή έχεις δει να εκφοβίζουν παιδιά της Α Γυμνασίου.

Φ: ναι, και εμείς, όπως είπα, όταν ήμασταν Α Γυμνασίου μας πείραζαν. Τώρα λίγο τα παιδιά της δευτέρας, δεν ξέρω, μπορεί κάποια παιδιά να τσακώνονται κάποιες φορές, αλλά... δεν ασχολούμαι

E: τι συναισθήματα νιώθεις όταν τυχαίνει να δεις ένα περιστατικό εκφοβισμού; Πώς αισθάνεσαι;

Φ: εντάξει στεναχωριέμαι λίγο, γιατί αν είναι πιο μικρός δεν είναι σωστό να χτυπάς τους μικρότερους

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

Φ: κάποιες φορές άμα τους πειράξει κάποιος ή τους φωνάξει ή τους βρίσει και κάποιες φορές έτσι, ας πούμε για να δείξουν ότι είναι μεγαλύτεροι και πιο δυνατοί

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Φ: ναι υπάρχουν τους ξέρω και από μόνος μου αλλά μας τους έχει αναφέρει τους κυριότερους και ο κύριος. Ας πούμε να μην χτυπάμε τις πόρτες, τις βρύσες και αυτά που κάνουν εδώ μέσα στο μπάνιο, που έχουν σπάσει τις πόρτες στις τουαλέτες πάνω.

E: τι εννοείς; Πότε έγινε αυτό;

Φ: στο διάλειμμα, στα κενά σπάνε τις πόρτες από τρεις τουαλέτες που ήταν κλειδωμένες

E: και ποιοι το έκαναν αυτό;

Φ: και παιδιά της πρώτης και της δευτέρας, ο Γιώργος ας πούμε που είναι συνέχεια εκεί

E: αυτά τα γνωρίζει ο διευθυντής;

Φ: δεν ξέρει ποια παιδιά το έκαναν, εντάξει δεν το είπαμε και εμείς για να μην φανεί ότι τους καρφώσαμε.

E: και ποιος τις πληρώνει τις ζημιές;

Φ: ο κύριος Νότης μας είπε πως αν δεν πούμε ποιος το έκανε θα πληρώσουμε όλοι από 10 ευρώ

E: και εσείς για ποιο λόγο δεν το λέτε;

Φ: ε για να μην δείξουμε ότι είμαστε καρφιά και έτσι

E: είναι κάρφωμα το να λες την αλήθεια;

Φ: εντάξει δεν είναι σωστό τώρα να τιμωρηθεί και ο άλλος..

E: γιατί το λες αυτό;

Φ: γιατί τον επηρεάζουν και οι άλλοι. Του λένε ας πούμε οι άλλοι «πήγαινε σπάσε αυτή την πόρτα». Ήμουν και εγώ εκεί όταν έσπασαν την πόρτα, έλεγαν ας πούμε να την σπάσουμε για να δούμε τι έχει μέσα και την έσπασαν, έπεσαν πάνω και την έσπασαν.

E: μάλιστα... αυτό είναι μια μορφή βίας, το γνωρίζεις;

Φ: ναι... Το τζάμι εδώ έξω το έχουνε σπάσει τουλάχιστον 5 φορές από όταν ήρθα εγώ στο γυμνάσιο, και το έσπασαν πάλι. Άλλος κανόνας είναι να σεβόμαστε τους καθηγητές. Βέβαια κάποια παιδιά δεν τους σέβονται και τόσο πολύ

E: θες να μου δώσεις ένα παράδειγμα; Τι συμβαίνει συνήθως;

Φ: τους αντιμιλάνε, και οι καθηγητές κάνουν πως δεν το ακούν την πρώτη φορά, την δεύτερη τους λένε να σταματήσουν αλλά αυτοί πάλι το ίδιο κάνουν και οι καθηγητές δεν αντιδρούν.

E: Υπάρχουν κυρώσεις για αυτή την συμπεριφορά;

Φ: όχι δεν κάνουν τίποτα απλώς λένε να σταματήσουν. Βέβαια τους λένε ότι θα τους βγάλουν έξω αλλά δεν το κάνουν ποτέ και τα παιδιά συνεχίζουν βέβαια.

E: θεωρείς ότι οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι καθηγητές π.χ. οι ωριαίες έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Φ: όχι, μόνο στους βαθμούς, αν βάλουν πολύ χαμηλό βαθμό συμμορφώνονται λίγο

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Φ: αποβολές, ωριαίες και αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Φ: όχι, οι αποβολές όχι δεν λειτουργούν. Ας πούμε ο Γιώργος του έχουν δώσει.. έχει μείνει από απουσίες μόνο από τις αποβολές και πάλι συνεχίζει να κάνει τα ίδια.

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

Φ: εγώ πιστεύω πριν λίγο καιρό που γίνονταν όλες αυτές οι φασαρίες και αυτά, όταν είχαμε συγκεντρωθεί με το συμβούλιο, με το 15μελές έπρεπε να τον είχαμε διώξει. Είναι τέσσερα χρόνια εδώ ας του έβαζαν τουλάχιστον βαθμό να περάσει την τάξη. Εγώ θα ήθελα αν ήταν τόσο έντονες οι φασαρίες που γίνονται στο σχολείο να γίνει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος

E: θεωρείς τις ποινές που επιβάλλονται αυστηρές;

Φ: όχι οι αποβολές δεν είναι, δεν κάνουν τίποτα, ξαναγίνονται πάλι τα ίδια

E: και η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος πιστεύεις θα βοηθήσει;

Φ: ναι γιατί άλλο το σχολείο μπορεί να κάνουν κάτι άλλο που να βοηθήσει

E: δηλαδή θεωρείς ότι ευθύνεται σε κάποιο βαθμό το σχολείο;

Φ: ναι

E: αναφέρεις στους γονείς σου όσα συμβαίνουν στο σχολείο; Πώς αντιδρούν;

Φ: ναι ας πούμε όταν χτυπιούνται κάποια παιδιά το λέω και στους γονείς μου, και μου λένε να το πω στους καθηγητές

E: εσύ το λες στους καθηγητές;

Φ: όχι εντάξει, όχι όλες τις φορές. Βέβαια άμα με χτυπάν και εμένα έρχονται εδώ οι γονείς μου

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στην αυλή ή στο διάδρομο υπάρχουν και άλλα παιδιά εκεί;

Φ: ναι υπάρχουν γιατί τα παιδιά νομίζουν ότι είναι παιχνίδι, μαζεύονται όλοι εκεί και τους βλέπουν να χτυπιούνται. Ας πούμε προχτές με τον Πλιάκο και τον Υζεράι είχαν μαζευτεί όλα τα παιδιά εκεί και τράβαγαν βίντεο. Δεν τους σταμάτησαν, τους άφησαν να χτυπιούνται

E: όλοι αυτό έκαναν;

Φ: ε ο Γιώργος προσπαθούσε μετά να τους σταματήσει έτσι για να δείξει ότι αυτός είναι πιο μεγάλος αλλά τα υπόλοιπα παιδιά δεν έκαναν τίποτα, γέλαγαν και τράβαγαν βίντεο

E: όσα συμβαίνουν τα συζητάτε στο 15μελές; Τι αποφάσεις παίρνετε;

Φ: εντάξει η πρόεδρος συζητούσε και με τον κύριο Λεοντάρη και λέμε τι θα μπορούσε να γίνει για να αλλάξει αυτό

E: εσύ τι πιστεύεις θα μπορούσε να γίνει;

Φ: εντάξει εγώ πιστεύω οι καθηγητές θα έπρεπε να προλαβαίνουν τέτοια περιστατικά

E: δηλαδή οι καθηγητές τι κάνουν;

Φ: ας πούμε είναι ένας καθηγητής που κάνει εφημερία και μέχρι να πάει πάνω οι άλλοι τσακώνονται

Μαθητής 12

E: έχεις αδέρφια;

Γ: ναι άλλα δυο. Ένα αγόρι και ένα κορίτσι. Η αδερφή μου πάει παιδικό και ο αδερφός μου πάει έκτη.

E: που μένεις;

Γ: Στην Πλατανιά

E: Που πήγες Δημοτικό;

Γ: Πήγα Πέμπτη και Έκτη εδώ και τις άλλες τάξεις στο χωριό

E: Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό.

Γ: ήταν χάλια, γιατί βαριόμουν... ε και μας μάλωναν περισσότερο οι δάσκαλοι, μας έβαζαν τιμωρίες, μας έβαζαν να γράφουμε.

E: Και το Γυμνάσιο πώς σου φαίνεται; Σου αρέσει;

Γ: Ναι..

E: Πώς νιώθεις στο σχολείο; Έχεις άγχος όταν βρίσκεσαι εδώ;

Γ: καλά... όχι δεν έχω καθόλου

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Γ: καλά...

E: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Γ: Ναι με το ποδόσφαιρο, παίζω στην Κατσικά

E: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: Μια χαρά ....

Ε: Σου κάνει κανένas παρατήρηση; Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι;

Γ: Ε ναι μου κάνουν.... Ειδικά η αγγλικού συνέχεια με βγάζει έξω.. Κανένas... α ναι μόνο ο Τζούμας

Ε: Με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: Ε μια χαρά.... Πότε τσακώνομαι, πότε τα ξαναβρίσκουμε..

Ε: Με ποιόν τσακώνεσαι;

Γ: Ε με τον Θανάση, με τον Κρανά...

Ε: Για ποιο λόγο τσακώνεστε;

Γ: ξέρω εγώ;

Ε: Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

Γ: Όχι..

Ε: Σου έχεις συμπεριφερθεί κάποιο παιδί άσχημα στο σχολείο; Σε έχουν χτυπήσει, κοροϊδέψει, βρίσει;

Γ: Όχι...

Ε: Έχεις δει να συμβαίνει αυτό σε άλλα παιδιά;

Γ: ναι...

Ε: Περιέγραψε μου κάτι που να έχει γίνει εδώ στο σχολείο

Γ: Ε πότε ήταν ο Γιώργος ο Γιώτης... τσακώθηκε με άλλον έναν. Ο Γκένι είχε τσακωθεί προχτές με έναν ψηλό που είναι εδώ καμένος..

Ε: Ξέρεις για ποιο λόγο τσακώθηκαν;

Γ: ε ναι... γιατί ο μεγάλος πείραζε τον Γκένι και μετά ο Γκένι του τράβηξε μια μπουνιά και του έκοψε τα χείλια.

Ε: Εσύ ήσουν μπροστά; Το είδες;

Γ: Ναι

Ε: Και τα άλλα παιδιά τι κάνανε;

Γ: άλλα έβγαζαν βίντεο... άλλα κοίταγαν..

Ε: Τι ώρα έγινε αυτό;

Γ: Στο τέλος της ώρας... Όταν τελειώσαμε το σχολείο

Ε: Και που έγινε;

Γ: έξω από το σχολείο

Ε: μπορείς να μου περιγράψεις τους μαθητές που εκφοβίζουν άλλα παιδιά;

Γ: είναι πιο μεγάλα και πιο δυνατά παιδιά

Ε: εσύ όταν βλέπεις άλλα παιδιά να τσακώνονται πώς αντιδράς;

Γ: θα μπω στη μέση να τους χωρίσω, αλλά .... Συνήθως πέφτει ξύλο.

E: τι εννοείς; Σε έχουν χτυπήσει και σένα;

Γ: ο άλλος πήγε να βαρέσει ένα παιδί και μου ήρθε εμένα μια μπουλιά..

E: ξέρεις αν υπάρχουν κάποιες ποινές στο σχολείο;

Γ: οι αποβολές, οι ωριαίες αποβολές,

E: τις ποινές αυτές τις γνωρίζεις από μόνος σου ή σας έχει ενημερώσει κάποιος;

Γ: μας τις είχε πει ο διευθυντής όταν ξεκινήσαμε το σχολείο το Σεπτέμβρη

E: οπότε τι γνωρίζεις για τις τιμωρίες;

Γ: ότι όποιος κάνει φασαρία και ενοχλεί στην τάξη παίρνει αποβολές και απουσίες.

E: θεωρείς ότι οι τιμωρίες αυτές αποτρέπουν τα παιδιά από το να είναι επιθετικά, να χτυπάν το ένα το άλλο, να κάνουν ζημιές;

Γ: όχι, γιατί λένε σιγά μια αποβολή είναι. Τα πιο πολλά παιδιά όταν παίρνουν αποβολή έρχονται κανονικά στο σχολείο, απλά δεν μπαίνουν μέσα στην τάξη αλλά κάθονται απ έξω.

E: εσύ όταν βλέπεις έναν τσακωμό π.χ. στην αυλή το αναφέρεις σε κάποιον;

Γ: όχι...

E: για ποιο λόγο δεν το αναφέρεις;

Γ: ε γιατί ο κύριος μετά μπορεί να μου δώσει εμένα αποβολή, γιατί θα λέει ότι συμμετείχα εγώ, ο Ντεσιόν και άλλα παιδιά, και θα λέει ότι ήμουν και εγώ μέσα σε αυτούς, άρα θα πρέπει να δώσει σε όλους αποβολή.

E: στους γονείς σου δεν αναφέρεις τι συμβαίνει στο σχολείο;

Γ: όχι

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια εκφοβισμού στο σχολείο;

Γ: δεν ξέρω....

Μαθητής 13

E :πού μένεις;

B: στην Πεδινή

E: που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;

B: στο δημοτικό δεν ήταν και τόσο αυστηρά, έκανες ότι ήθελες και δεν υπήρχαν τιμωρίες, απλά πήγαινες μόνο στον διευθυντή και δεν υπήρχε τιμωρία. Σε σχέση με το δημοτικό στο γυμνάσιο είναι πολύ πιο αυστηρά. Εδώ παίρνεις αποβολές και απουσίες άμα λείπεις, καλούν τους γονείς σου

E: σου αρέσει το σχολείο;

B: δεν μου αρέσει το σχολείο γενικά...

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

B: βαρετά....

E: έρχεσαι με ευχαρίστηση ή σε αναγκάζουν οι γονείς σου να έρθεις;

B: αναλόγως την μέρα... συνήθως βαριέμαι να έρθω

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

B: είναι δύσκολα... η φυσική είναι δύσκολη, τα μαθηματικά... πηγαίνω φροντιστήριο αλλά είναι αρκετά δύσκολα

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

B: πήγαινα 6 χρόνια κολυμβητήριο, 1 χρόνο μπάσκετ, αλλά βαρέθηκα και σταμάτησα

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

B: ε όχι και τόσο καλά.. μερικοί είναι λίγο στριμμένοι, ας πούμε η Τσιαντή

E: θες να μου πεις γιατί θεωρείς ότι είναι στριμμένη;

B: γιατί με έχει βάλει στο μάτι από την αρχή της χρονιάς...

E: για ποιο λόγο;

B: γιατί ο πίσω μου μίλαγε και εγώ γύρναγα για να του πω να σταματήσει και να ακούω την κυρία και μου λέει γιατί γυρνάς πίσω και μετά η κυρία νευρίασε

E: Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι;

B: ο Τζούμας, γιατί είναι πιο φιλικός με τα παιδιά και μας προσεγγίζει πιο εύκολα

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

B: με μερικούς καλά, με μερικούς όχι

E: για ποιους δεν τα πηγαίνεις καλά και για ποιο λόγο;

B: με τα «αλβανάκια» γιατί κάνουν όλο βλακείες, παίζουν όλη τη μέρα ξύλο, σε ενοχλούν

E: πώς εννοείς ότι σε ενοχλούν;

B: εκεί που κάθεται έρχονται και σε ενοχλούν, σε κοροϊδεύουν....

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

B: όχι, όχι.. μόνη ωριαία έχω πάρει από τον Τζούμα

E: για ποιο λόγο;

B: κάναμε μάθημα μέσα στην τάξη και ήταν βαρετά να ακούω για το βόλεϊ, για το ποδόσφαιρο και όλα αυτά και μίλαγα και λίγο...

E: Έχεις υπάρξει ποτέ στο σχολείο μάρτυρας βίαιων επεισοδίων;

B: ναι πάρα πολλές φορές

E: θέλεις να μου το περιγράψεις;

B: ας πούμε ο Πλιάκος είχε τσακωθεί με τον Γκεντιάν, πριν λίγο καιρό

E: για ποιο λόγο τσακώθηκαν;

B: δεν ξέρω...

E: Τότε πώς γνωρίζεις ότι τσακώθηκαν;

B: απλά τους είχα δει...

E: και εσύ πώς αντέδρασες την ώρα του καβγά;

B: δεν έκανα τίποτα, απλά τους έβλεπα

E: για ποιο λόγο έμεινες αμέτοχος;

B: γιατί θα τις φάω εγώ στο τέλος!!

E: δηλαδή όπως επεμβαίνει σε τσακωμούς τις τρώει στο τέλος;

B: ναι....

E: φοβάστε να χωρίσετε τα παιδιά που μαλώνουν μην σας δείρουν;

B: είναι και από τους άλλους, δηλαδή κάποια παιδιά θέλουν να δούνε ξύλο και δεν μας αφήνουν να τους χωρίσουμε

E: θες να μου πεις ένα παιδί που θέλει να βλέπει ξύλο;

B: ο Μότζο... τις περισσότερες φορές τους αφήνει να χτυπιούνται

E: μάλιστα... κάποια άλλα παιδιά θυμάσαι που να είχαν τσακωθεί;

B: είχα τσακωθεί εγώ πέρυσι με τον Γκεντιάν

E: για ποιο λόγο τσακώθηκες μαζί του;

B: κάτι με έβρισε, δεν θυμάμαι....

E: και τι έγινε στη συνέχεια

B: τίποτα, λύθηκε εκεί η παρεξήγηση

E: το ανέφερες σε κάποιον ενήλικα;

B: όχι, αλλά οι γονείς μου το έμαθαν

E: και πώς αντέδρασαν;

B: με ρώτησαν τι έγινε, τους εξήγησα και μου είπε εντάξει..

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

B: το παίζουν γενικά μάγκες σε όλο το σχολείο, βαράνε παιδιά χωρίς λόγο

E: για ποιο λόγο νομίζεις ότι εκφοβίζουν;

B: γιατί νομίζουν ότι αυτό που κάνουν είναι μαγκιά

E: μπορείς να μου περιγράψεις αυτούς τους μαθητές;

B: έχουν όλοι το ίδιο στυλάκι...

E: μου είπες πριν πώς όταν βλέπεις κάποιους να τσακώνονται μένεις αμέτοχος, σωστά;

B: βασικά όταν είναι κάποιος φίλος μου δεν μένω αμέτοχος

E: και πώς αντιδράς;

B: πάω και εγώ και τον πλακώνω αυτόν που τον χτυπάει!!!

E: δηλαδή συμμετέχεις και εσύ;

B: ε ναι άμα είναι φίλος μου τι να κάνω να τον αφήσω;

E: τι συναισθήματα νιώθεις όταν τυχαίνει να δεις ένα περιστατικό εκφοβισμού;

B: θεωρώ ότι είναι μια βλακεία αυτό που κάνουν γιατί δεν έχει νόημα

E: υπάρχουν συγκεκριμένα παιδιά που πέφτουν θύματα εκφοβισμού στο σχολείο;

B: όποιος πουλάει μαγκιά, ας πούμε, ή πάει να τους πειράξει, ή να τους βρρίσει για πλάκα, όπως βρίζουμε όλοι εδώ, δηλαδή μαλάκα και τέτοια, αυτοί το παίρνουν αλλιώς και αρχίζουν το ξύλο

E: δηλαδή θεωρείς ότι υπάρχει πρόκληση από κάποια παιδιά;

B: πολλές φορές και χωρίς πρόκληση, επειδή μερικοί λένε ψέματα για τους άλλους και μετά πλακώνονται.

E: τι εννοείς όταν λες ότι λένε ψέματα;

B: ε αυτά τα παιδιά που τσακώνονται συνέχεια λένε πολλές φορές ότι τους βρρίσανε την μάνα και έτσι αρχίζουν να χτυπάνε τα παιδιά εδώ στο σχολείο

E: φοβάσαι μήπως σου συμβεί κάποιο άσχημο γεγονός στο σχολείο;

Όχι δεν φοβάμαι, δεν με ενδιαφέρει. Και να με χτυπήσουν θα ξαναγίνω πάλι καλά...

E: εσύ ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια του σχολικού εκφοβισμού και της βίας;

B: δεν γνωρίζω

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

B: υπάρχουν αλλά δεν τους τηρούνε... να μην φεύγουμε όταν έχουμε κενό, να μην τσακωνόμαστε με τα άλλα παιδιά, να μην βρίζουμε... αυτά

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο σε περίπτωση που παραβιαστούν αυτοί οι κανόνες;

B: άμα τους καταλάβουν αναλόγως, ή αποβολή ή αναλόγως τι θα είναι... άλλη ποινή είναι ότι δεν θα μπορούμε στο μάθημα άμα δεν έρθουμε με τους γονείς μας

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη των παραβατικών συμπεριφορών;

B: τίποτα....

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία;

B: να γίνει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, ας πούνε να δώσουν 5 φορές αποβολή και αν δεν συμμορφωθεί πάλι να κάνουν αλλαγή σχολείου

E: θεωρείς ότι μια τέτοια ποινή θα λειτουργήσει;

B: λογικά γιατί είναι και ποιο αυστηρό αν αλλάξεις σχολείο

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

B: όχι δεν λειτουργούν αφού ξανακάνουν τα ίδια

E: αναφέρεις στους γονείς σου όσα συμβαίνουν στο σχολείο; Πώς αντιδρούν;

B: ναι τους τα λέω. Μου λένε να μην προκαλώ και εγώ και να μην συμμετέχω σε καβγάδες

E: έχεις αναφέρει κάποιο περιστατικό σε κάποιον καθηγητή;

B: στην δικιά μου περίπτωση ναι, για τους άλλους όχι

E: Θα ήθελες να αλλάξει κάτι στο σχολείο σου;

B: να γίνουν πιο φιλικοί οι καθηγητές απέναντι στα παιδιά, και πολλούς το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να τελειώσουν την ύλη και όχι αν θα το μάθουν τα παιδιά

Μαθητής 14

E: έχεις αδέρφια;

Δ: ναι έναν μεγαλύτερο, είναι 16 χρονών

E: που μένεις;

Δ: Αμπελιά

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό; Ποια η διαφορά με το Γυμνάσιο;

Δ: στο 4ο στην πόλη, μια χαρά ήταν. Σε σχέση με το γυμνάσιο θεωρώ ότι πιο ωραία είναι εδώ, γιατί εκεί ήταν πολύ κλεισμένο το σχολείο

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

Δ: μια χαρά, θέλω να έρχομαι

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Δ: ε εντάξει μερικά μου αρέσουν... βασικά μόνο τα αγγλικά δεν μου αρέσουν γιατί έμεινα, αλλά τα πέρασα τον Σεπτέμβρη

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Δ: ναι με το ποδόσφαιρο, παίζω σε ομάδα, στον Ατρόμητο και είμαι και στην ομάδα των Ιωαννίνων

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

Δ: με μερικούς καλά με μερικούς όχι και τόσο...

E: για ποιο λόγο;

Δ: έλα ντε!! (γελάει). Σε μερικούς κάνω φασαρία την ώρα του μαθήματος

E: ποιος είναι ο αγαπημένος σου καθηγητής και ποιόν δεν συμπαθείς;

Δ: με τον κύριο Νότη ευχαριστιέμαι να κάνω μάθημα, μόνο με την κα Παπαευσταθίου μιλούσα πιο άνετα. Την κα Ρίζου δεν συμπαθώ...

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Δ: μια χαρά, μια χαρά με όλους

E: δηλαδή δεν έχεις τσακωθεί με κανένα παιδί στο σχολείο; Και πριν στην αυλή τι έγινε;

Δ: ε εντάξει... και εγώ έκανα λάθη και το παιδί έκανε λάθος....

E: ωραία... θα μπορούσες να μου περιγράψεις πώς ξεκίνησε;

Δ: κάπως ήθελαν τα παιδιά να τσακωθούνε, ο Βαλάντης και ο Μιχάνα και κανόνισαν να τσακωθούνε, να παίξουνε μπουνιές στην αυλή και πήγε να τους χωρίσει ο Γιάννης ο Ναυρόζογλου. Και του λέω εγώ γιατί τους χωρίζεις αφού μόνοι τους είπαν να πάνε.

E: και τι έγινε;

Δ: μετά μαλώσαμε με τον Γιάννη

E: τι ακριβώς συνέβη; Πώς μαλώσατε;

Δ: εδώ με έκανε. Με έπιασε λίγο από τον λαιμό, έτσι με πέταξε πέρα..

E: και εσύ πώς αντέδρασες; Τι έκανες;

Δ: τίποτα...

E: οπότε πώς τσακωθήκατε;

Δ: να του λέω εγώ γιατί τα χωρίζεις τα παιδιά αφού μόνα τους αποφάσισαν να τσακωθούν αφού είχαν δυο τρία λεπτά που τσακωνόντουσαν, βαριόντουσαν. Και μου λέει εσύ τι θες. Και με πιάνει ένα παιδί και με κάνει λίγο πέρα και κάπως με έπιασε ο Γιάννης και με νευρίασε γιατί εγώ δεν τον είχα ακουμπήσει και τον βάρεσα κατακέφαλα.

E: πώς αισθάνεσαι για αυτό που έγινε;

Δ: ευχαρίστηση!!

E: έχεις μαλώσει ξανά με το συγκεκριμένο παιδί;

Δ: όχι

E: και πώς σταμάτησε ο καβγάς;

Δ: με έπιασε εμένα ένα παιδί, με πήγε λίγο πιο πέρα και εντάξει..

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Δ: όχι, μόνο στο γραφείο με πήγαν στο δημοτικό για να μου κάνουν παρατήρηση επειδή έκανα φασαρία

E: εσύ τι θεωρείς ότι σε οδήγησε να αντιδράσεις με αυτό τον τρόπο σήμερα;

Δ: δεν ξέρω.... (παύση).. νευρίασα... γιατί με το ένα το παιδί, τον Γιώργο, καθόμασταν μαζί στην πρώτη και με τον Βαλάντη είμαστε κολλητοί τώρα

E: ήθελες να πετύχεις κάτι και αντέδρασες με αυτόν τον τρόπο;

Δ: όχι.. έτσι μου βγήκε και έτσι βγήκε και στον Γιάννη, με έπιασε λίγο από εδώ ο Γιάννης και εγώ τον βάρεσα

E: θεωρείς δίκαιο να λύνονται οι διαφορές με την βία;

Δ: ε άμα υπάρχει λόγος εντάξει.. πρέπει

E: εσύ έχεις υπάρξει μάρτυρας βίαιων επεισοδίων στο σχολείο;

Δ: μπροστά να είμαι άμα τσακώνονται δεν είμαι σε κανένα, αλλά έχω ακούσει, το μαθαίνω μετά από ένα λεπτό. Μου λένε ο τάδε και ο τάδε τσακώθηκαν ή έσπασαν τίποτα. Όχι ότι είμαι μπροστά σε κανένα.

E: δεν έχει τύχει ποτέ να δεις κάτι τα τρία χρόνια που είσαι εδώ;

Δ: ε όχι.. (διστακτικός)... α, είχε γίνει πέρυσι. Με τον Λάμπρο και τον Γιώργο. Και κάτι είχε γίνει για μια κοπέλα, μια Νάνσυ νομίζω, και πήρε ο Γιώργος από την πόρτα την πέρα και έφτασε στο κυλικείο, και ο Λάμπρος ήταν στο κυλικείο και τον βάρεσε. Έπεσε κάτω μετά....

E: και τι συνέβη;

Δ: τίποτα. Σταμάτησε εκεί. Ή σε εκδρομές μετά... (παύση) σε μια εκδρομή στο νησί, πάλι για την ίδια κοπέλα μάλωσαν. Στο νησί έκανε βόλτες ο Λάμπρος με αυτή την κοπέλα και τους είδε ο Γιώργος και τσούχτηκε και μάλωσαν..

Ε: και τι έγινε;

Δ: έπιασε ο Γιώργος τον Λάμπρο από τον λαιμό, νομίζω, και του είπε την επόμενη φορά θα τσακωθούμε και κάτι τέτοια

Ε: δεν έχει τύχει ποτέ να ακούσεις κάποιον να εκφοβίζει εδώ στο σχολείο;

Δ: ναι ναι...

Ε: θέλεις να μου περιγράψεις τι έχεις ακούσει;

Δ: ε λένε να μην πάς στο γραφείο να πεις ή στον διευθυντή και τέτοια... (παύση – μου λέει ότι ντρέπεται).. ε λένε «θα σε βρω μετά το σχολείο και θα τα πούμε καλά» ή «θα σε .....». Ε αυτά. Πολλοί λένε για μετά το σχολείο, θα τα πούμε μετά το σχολείο

Ε: και οι απειλές αυτές πραγματοποιούνται;

Δ: ναι ναι .. μόλις χτυπήσει το κουδούνι και τελειώσει το σχολείο ακριβώς. Εδώ από έξω. Όπως αυτό που έγινε με τον Πλίακο.

Ε: κάτι άλλο παρόμοιο που να συνέβη;

Δ: ε για μπλούζες ολυμπιακός – παναθηναϊκός. Λένε «βγάλε την μπλούζα μην στην κάψω» και τέτοια

Ε: εσύ πώς θα ένιωθες αν σε απειλούσε κάποιος; Πώς θα αντιδρούσες;

Δ: θα με πείραζε καταρχήν, και αν έβλεπα ότι το παιδί που με απειλεί είναι πιο αδύναμος από μένα, δεν θα το βάραγα, θα του έλεγα εεε .... (παύση μεγάλη)

Ε: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Δ:.... (Παύση και σκεπτικός πολλή ώρα) ... τους καθηγητές πρέπει να τους σεβόμαστε, να μην χτυπάμε τους άλλους, να μην κάθεται έξω τις ώρες που έχεις μάθημα, κοπάνες.... Ξέρω εγώ;

Ε: όταν παραβιάζονται οι σχολικοί κανονισμοί επιβάλλονται κάποιες τιμωρίες;

Δ: ναι υπάρχουν ποινές. Ή θα ειδοποιήσουν τους γονείς για το περιστατικό που έγινε και αν είναι κανένα πολύ σοβαρό αποβολή. Είχαν δοθεί πολλές αποβολές, πριν έρθετε εσείς

Ε: ποιος είναι αρμόδιος για την επιβολή των ποινών;

Δ: εεε οι καθηγητές, πιστεύω, και πρώτα από όλα ο διευθυντής, ο σύλλογος γονέων...

Ε: τι κάνει το σχολείο για την αποτροπή της βίας και του εκφοβισμού; τι ενέργειες κάνει;

Δ: δεν κάνει τίποτα

Ε: θεωρείς ότι οι ποινές που επιβάλλονται λειτουργούν; Έχουν αποτέλεσμα στην αντιμετώπιση του προβλήματος;

Δ: όχι δεν έχουν

Ε: τα παιδιά που εκφοβίζουν δεν φοβούνται τις ποινές;

Δ: όχι γιατί μπορεί να μην τους δει κανένας, να μην το μάθουν οι καθηγητές και ο διευθυντής και να μείνει εκεί, απλώς να γίνει το περιστατικό

Ε: εσύ θεωρείς ότι είναι δίκαιες οι ποινές που επιβάλλονται;

Δ: μερικές φορές μπορεί και να το διώξουν το παιδί, γιατί μερικές φορές πρέπει

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και να συμμορφωθούν τα παιδιά

Δ: εγώ θεωρώ πώς αν ήμουν διευθυντής θα μίλαγα καταρχήν στο παιδί. Θα το έπαιρνα στο γραφείο μόνο του και θα του μίλαγα όχι σαν διευθυντής αλλά σαν φίλος, κάπως έτσι. Και άμα πάλι δεν έβαζε μυαλό θα τον έδιωχνα

E: οι γονείς σου ενημερώνονται για όσα συμβαίνουν στο σχολείο; Πώς αντιδρούν;

Δ: εδώ δεν έχει γίνει τίποτα, στο δημοτικό ενημερώνονταν. Μου έλεγαν ότι ήταν λάθος αυτό που έκανα, να μην το ζανακάνω

Μαθήτρια 15

E: έχεις αδέρφια;

M: ναι έχω έναν αδερφό μεγαλύτερο, είναι 19 χρονών

E: πού μένεις;

M: εδώ Πεδινή

E: δημοτικό που πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

M: πήγα στους Αμπελόκηπους, μετακομίσαμε πριν 2 χρόνια. Ήρθα εδώ έκτη δημοτικού. Εντάξει δεν ήξερα κανέναν εδώ, αλλά μου άρεσε πολύ στο δημοτικό, οι καθηγητές εντάξει. Αυτό που παρατήρησα είναι ότι, γιατί κάθισα κάνα δυο βδομάδες στους Αμπελόκηπους στην Έκτη και μετά ήρθα εδώ, είναι ότι είχε έρθει ένα παιδί και εμείς τον υποδεχθήκαμε μια χαρά, ενώ όταν είχα έρθει εγώ εδώ, ήταν λίγο πιο απομακρυσμένα τα παιδιά, δεν ξέρω γιατί

E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

M: εντάξει καλά

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

M: μια χαρά. Η κυρία Κωλέτση είναι η αγαπημένη μου

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

M: μια χαρά τα πάω. μόνο με την Ξένια συνέβη ένα επεισόδιο. Ήμουν στο κυλικείο ήρθε η Ξένια και μου είπε ότι λέω πράγματα για αυτήν και της λέω δεν είπα τίποτα και μου λέει αν δεν μου πεις τα ονόματα αυτών που είπαν θα σε βαρέσω, μου λέει

E: και εσύ πώς αντέδρασες;

M: τίποτα. Δεν μου είπε ξανά τίποτα.

E: γνωρίζεις αν έχει εκφοβίσει και άλλα παιδιά η συγκεκριμένη κοπέλα;

M: είχε στο κινητό της ένα βίντεο όταν ήρθε πρώτη φορά στο σχολείο και το έδειχνε στα παιδιά ένα βίντεο όπου κράταγε το κεφάλι μιας κοπέλας και της έριχνε μπουνιές

E: το επεισόδιο αυτό είχε κάποιες συνέπειες για σένα; Φοβήθηκες;

M: όχι

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο;

M: δεν είμαι μπροστά, ακούω που λένε, π.χ. για τις βρύσες και όλα αυτά αλλά δεν ξέρω ποιος το έκανε. Πέρυσι κάνανε πολλά

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

M: (γελάει και ντρέπεται να μιλήσει) Να το πω; Ότι είναι κωλόπαιδα, το παίζουν μάγκες

E: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

M: ίσως οφείλεται και στην οικογένεια τους, ίσως μπορεί να προέρθει και από κάποια διαφορά που υπάρχει με τα άλλα παιδιά, ότι δηλαδή προέρχονται από άλλη χώρα, ίσως γιατί έχουν κακές παρέες

E: όταν βλέπεις ένα επεισόδιο εκφοβισμού εσύ πώς αντιδράς;

M: πηγαίνω στους καθηγητές

E: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

M: δεν καταλαβαίνω ποιος ο λόγος να γίνεται όλο αυτό. Θυμώνω και στεναχωριέμαι. Λέω γιατί να υπάρχουν αυτά ενώ δεν υπάρχει λόγος

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

M: θέλουν να δείξουν ότι είναι ανώτεροι, ότι είναι πιο δυνατοί και πιο καλοί σε όλα, αλλά είναι το αντίθετο. Δεν έχουν άλλο τρόπο να προβληθούν

E: όταν σου συνέβη αυτό επεισόδιο στο σχολείο το ανέφερες σε κάποιον;

M: όχι θεώρησα ότι εντάξει δεν..... το ανέφερα στον κύριο Νότη

E: και τι σου είπε;

M: μου είπε ότι δεν υπάρχει περίπτωση να μου κάνει τίποτα και ότι θα της μιλήσει και να μην φοβάμαι

E: αναφέρεις στους γονείς σου τα περιστατικά σχολικής βίας;

M: ναι τους τα λέω όλα

E: και τι σου έχουν πει;

M: να μην εμπλέκομαι και να μένω μακριά, και να προσέχω. Ο μπαμπάς μου μου λέει όποιος σε πειράξει θα έρθω εγώ (γελάει)

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

M: όποιοι υπάρχουν και στα άλλα τα σχολεία, να σεβόμαστε τους καθηγητές, το περιβάλλον

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες; Σας έχουν ενημερώσει;

M: εννοούνται πιστεύω αλλά τους αναφέρουν και στην προσευχή τώρα τελευταία.

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

M: την αποβολή αλλά και αυτήν στην χειρότερη περίπτωση, σε άλλη περίπτωση τους συγχωρούν, τους πηγαίνει ο διευθυντής στο γραφείο και τους μιλάει.

E: τι κάνει το σχολείο για την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού;

M: δεν κάτι τίποτα

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

M: δεν νομίζω να έχουν κάποιο αποτέλεσμα

E: εσύ τι θα θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

M: ίσως να γίνει μια ενημέρωση στους γονείς ώστε να μιλήσουν στα παιδιά, να μιλήσουν και οι καθηγητές στα παιδιά ή να έρθει και κάποιος εκπαιδευτικός του πανεπιστημίου να μιλήσει για διάφορα θέματα, για τον ρατσισμό ανάμεσα στα παιδιά

E: οι καθηγητές γνωρίζουν τα επεισόδια που συμβαίνουν στο σχολείο; Είναι παρόντες; Τι κάνουν συνήθως;

M: δεν τα γνωρίζουν όλα και συνήθως δεν είναι παρόντες. Τώρα τελευταία έχουν αρχίσει και βγαίνουν και έξω γύρω γύρω από την αυλή

Μαθήτρια 16

E: έχεις αδέρφια;

E: έχω μια αδερφή μεγαλύτερη που πάει Γ Λυκείου και έναν μικρότερο που είναι 5 χρονών

E: πού μένεις;

E: στο Ασβεστοχώρι

E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

E: ναι όλα μια χαρά δεν έχω κάποιο πρόβλημα, δεν είμαι αγχωμένη όταν έρχομαι

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

E: δεν πολυδιαβάζω, διαβάζω όσο χρειάζεται

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

E: καλά! Αγαπημένος δεν υπάρχει, με τον κύριο Τζούμα μου αρέσει το μάθημα, γιατί είναι καλός. Ο κύριος της Χημείας έρχεται μέσα ούτε να μιλάμε ούτε τίποτα, μας μιλάει για το μάθημα, και για τα περισσότερα λέει αυτά θα τα μάθετε στην Α Λυκείου, δεν μας αφήνει να ρωτήσουμε και μας λέει στο τέλος, όταν τελειώσουμε, αλλά μέχρι το τέλος εμείς θα το έχουμε ξεχάσει. Και δεν είμαστε πολύ με αυτόν... αυτός δεν μου αρέσει καθόλου

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

E: μια χαρά

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο;

E: ε ναι... ότι τσακώνονται και ότι βαριούνται το γνωρίζω, εντάξει, δεν μπορώ να πω ότι δεν υπάρχει αλλά δεν υπάρχει σε ακραία μορφή

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάποιο επεισόδιο;

E: έχω δει πολλά! Μια φορά που είχε τσακωθεί ο Μότζο, με τον Μπιστιόλη τον Βαλάντη μάλλον, τότε είχα πάει να τους χωρίσω γιατί δεν τους χώριζε κανείς

E: τους είδες να μαλώνουνε και πήγες να τους χωρίσεις;

E: ήμουν εκεί, ήμουν στην αυλή και τσακώνονταν

E: γνωρίζεις για ποιο λόγο μάλωσαν;

E: νομίζω ότι είχε βρίζει κάποιον άλλον ο Βαλάντης, κάποιον φίλο του Μότζο και για κάτι τέτοιο τσακώθηκαν. Και επειδή τους έλεγε ότι θα φέρει παιδιά να τους χτυπήσει και κάτι τέτοια, από ότι θυμάμαι

E: υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί όταν συνέβη ο τσακωμός;

E: ήταν νομίζω, καλά μετά μαζεύτηκαν όλοι, όλο το σχολείο μαζεύτηκε, αφού με το που ένας να τσακωθεί φωνάζουν όλοι και έρχονται όλοι κάτω

E: εσύ με ποιόν τρόπο επενέβηκες;

E: τους λέω «ρε φύγετε», να μην τσακώνονται γιατί άμα χτυπήσουν και δυνατά θα πάθουν και τίποτα. Τον Μότζο δεν τον κράταγα, γιατί ο Μότζο όταν νευριάζει γίνεται θηρίο!!! (γελάει) Αλλά εντάξει μετά ήρθαν και τα άλλα τα παιδιά και τους χώρισαν

E: οι καθηγητές ήταν παρόντες;

E: όχι δεν ήταν, ήταν όλοι μέσα στο γραφείο νομίζω. Πολλές φορές δεν έρχονται καν δεν τα καταλαβαίνουν

E: έχεις δει κάποιο άλλο επεισόδιο;

E: ε πάλι με τσακωμούς... σχεδόν οι ίδιοι είναι πάντα. Στην αρχή αρχή όταν είχε έρθει ο Βαλάντης στο σχολείο, γιατί δεν είχε έρθει από την αρχή της χρονιάς τσακώθηκε την δεύτερη μέρα με τον Μότζο τώρα γιατί δεν θυμάμαι, μάλλον γιατί ο Μότζο είχε χτυπήσει τον Λάμπρο. Αυτά τα παιδιά πάντα τσακώνονται

E: τι εννοείς; Υπάρχουν συγκεκριμένα άτομα που τσακώνονται;

E: αυτά τα παιδιά τσακώνονται, δεν θα τσακωθείς ας πούμε κάποιος από την τάξη μου που δεν τσακώνεται ποτέ, ξέρουμε σχεδόν ποια παιδιά τσακώνονται

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

E: δεν θα τα έλεγα και καλά, αλλά δεν θεωρώ ότι είναι τα χειρότερα παιδιά

E: μπορείς να μου περιγράψεις τους μαθητές που εκφοβίζουν;

E: γενικά τσιγγάνε ο ένας τον άλλον, αρχίζει ο ένας, αρχίζει ο άλλος και έτσι.. ή βρίζει ο ένας, βρίζει ο άλλος και μετά αρχίζουν

E: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

E: ε άμα είναι για πλάκα εντάξει... δεν νιώθω και κάτι... εντάξει δεν ξέρω πώς νιώθω, δεν μου αρέσει κιόλας να το βλέπω αλλά δεν θα πεθάνω κιόλας.

E: αν έβλεπες να χτυπάν τον αδερφό σου τι θα έκανες;

E: θα πήγαινα εκεί και μπορεί και να τους χτύπαγα κι εγώ

E: σε επηρεάζει το γεγονός ότι υπάρχει βία στο σχολείο;

E: Αν δεν συμβαίνουν και αυτά δεν έχει και πολλή ουσία το σχολείο, να στο πω και έτσι, άμα δεν συμβαίνει και κάτι διαφορετικό, όχι να έχουμε συνέχεια μάθημα μάθημα

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

E: μπορεί να θέλουν να δείξουν μαγκιά, νομίζουν ότι αυτό είναι μαγκιά

E: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

E: δεν ξέρω. Πρέπει να ευθύνεται η οικογένεια γιατί άμα βλέπουν αυτά στο σπίτι, όλη η συμπεριφορά των παιδιών οφείλεται στο τι γίνεται σπίτι. Άμα βλέπεις στο σπίτι να χτυπιούνται φυσικό είναι να το

κάνουν και αυτά ή να βρίζουν φυσικό είναι να βρίζουν και τα παιδιά. Και οτιδήποτε και να γίνει στο σπίτι φυσικό είναι να το κάνουν και αυτά

E: εσύ φοβάσαι να έρθεις σχολείο μην σου συμβεί κάτι άσχημο;

E: όχι δεν φοβάμαι

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

E: κανόνες; (γελάει) ας πούμε αυτό για το κινητό δεν το κάνει κανένας. Βασικά αυτό που φοβούνται όλοι οι καθηγητές είναι να μην τους βγάλουν βίντεο. Να μην τσακωνόμαστε, να σεβόμαστε τους καθηγητές

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες; Σας έχουν ενημερώσει;

E: από μόνοι μας τους γνωρίζουμε

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

E: μόνο την αποβολή, δεν έχω δει κάτι άλλο. Η αποβολή είναι το πιο σημαντικό, τώρα εντάξει μπορεί να τους πει άμα χαλάσουν κάτι να το πληρώσουν, αλλά συνήθως δεν το κάνουν. Ας πούμε ένα παιδί από την Τρίτη, ο Γιάννης που είχε σπάσει έναν πίνακα του είχαν πει να το πληρώσουν αλλά τελικά δεν το πλήρωσαν

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

E: αν πάρουμε για παράδειγμα τον Μιχάνα το ξανακάνει!! (γελάει)

E: εσύ τι θα θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

E: ίσως να τον διώξουν; ... αλλά και πάλι αυτό δεν είναι καλό γιατί θα πάει σε άλλο σχολείο και θα κάνει το ίδιο. Δεν πιστεύω ότι θα αλλάξει αυτό γιατί πάντα θα υπάρχουν παιδιά που θα ασκούν βία, είναι ανάλογα με το πώς είναι από το σπίτι, άμα βλέπεις τον πατέρα σου να χτυπάει κάποιον αν σου λένε στο σχολείο μην το κάνεις, πάλι άμα το βλέπεις σπίτι θα το κάνεις

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

E: ανάλογα, ας πούμε πάω σπίτι, λέω της μαμάς «α σήμερα τσακώθηκαν τα παιδιά στο σχολείο», ποια μου λέει, εντάξει δεν τα ξέρει και όλα, μπορεί να της πω ο Μότζο με ένα άλλο παιδί, «α»λέει και γιατί τσακώθηκαν μου λέει; Για βλακείες της λέω, ως συνήθως μου λέει

E: και πώς αντιδρά; Τι σου λέει; Φοβάται;

E: όχι γιατί ξέρει, δεν ανησυχεί για μένα γιατί ξέρει ότι εγώ είμαι... πώς να το πω; Δεν φοβάμαι και να τσακωθώ αλλά υπάρχουν και άλλοι τρόποι. Προτιμώ να βρίζω παρά να τσακωθώ

E: οι καθηγητές γνωρίζουν τα επεισόδια που συμβαίνουν στο σχολείο;

E: άμα τα δούνε ναι, αλλιώς δεν τα γνωρίζουν, εκτός και αν πάει και τους πει κάποιο παιδί από την Πρώτη τι έγινε, από την Δευτέρα και από την Τρίτη δεν λένε, μπορεί ένα παιδί μόνο

E: για ποιο λόγο δεν αναφέρουν τα παιδιά τι συμβαίνει;

E: γιατί το θεωρούν κάρφωμα και δεν θέλουν να μπλεχτούν. Μπορεί ας πούμε κάποια παιδιά φοβούνται. Για παράδειγμα ο Γιάννης ο Λιόντος μπορεί να μην πει γιατί του λένε τα παιδιά... επειδή εντάξει, καρφώνει κιόλας, δεν λέω ότι δεν καρφώνει, αλλά μπορεί να φοβάται, γιατί αυτός συνήθως μόνο τα λέει, αλλά και αυτός δεν τα λέει τόσο γιατί μπορεί να ... φοβάται μην τον πειράξουν

E: δηλαδή υπάρχουν απειλές από άλλα παιδιά;

E: όχι απλά αυτός φοβάται να το πει. Δεν μας αρέσει εμάς να το κάνουμε αυτό..

Μαθητής 17

E: έχεις αδέρφια;

A: μια μεγαλύτερη αδερφή που πάει Α Λυκείου

E: που μένεις;

A: στην Πεδινή

E: Που πήγες Δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

A: εδώ στην Πεδινή πήγα δημοτικό. Εντάξει σχετικά καλά ήταν, πιο εύκολα από το γυμνάσιο. Εδώ είναι λίγο πιο δύσκολα και πιο αυστηρά γιατί π.χ. στο δημοτικό αν έκανες κάτι δεν τιμωρούσαν έτσι αυστηρά και τέτοια, ενώ εδώ...

E: Σου αρέσει στο σχολείο; Πώς νιώθεις όταν βρίσκεσαι στο σχολείο; Έχεις άγχος όταν βρίσκεσαι εδώ;

A: ναι μου αρέσει και νιώθω χαλαρά, δεν έχω καθόλου άγχος

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

A: ε είναι λίγο δύσκολα τα καινούργια μαθήματα που κάνουμε π.χ. τα αρχαία, η οδύσσεια

E: Ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

A: τώρα παίζω τένις και που και που μπάσκετ

E: Με τους καθηγητές σου πώς τα πηγαίνεις; Ποια η σχέση σας;

A: καλή σχέση έχουμε..

E: Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; Και ο χειρότερος σου;

A: αγαπημένο δεν έχω αλλά αυτός που μας κάνει τα μαθηματικά δεν μου αρέσει καθόλου

E: Έχεις τιμωρηθεί ποτέ στο σχολείο;

A: όχι ποτέ

E: σου έχει συμπεριφερθεί μήπως κάποιος άσχημα ή έχεις δει ποτέ να συμβαίνουν βίαια επεισόδια στο σχολείο;

A: ναι έχω δει να συμβαίνουν

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάτι που να έχεις δει;

A: με τον Βαλάντη και τον Ραφαήλ που είχαν τσακωθεί στην αρχή της χρονιάς και είχαν τιμωρηθεί και οι δύο. Ήταν έξω στην αυλή και είχαν τσακωθεί στο διάλειμμα

E: και τι συνέβη;

A: ήρθε η κυρία Τσιαντή και ο κύριος Παππάς, τους χώρισαν και πήγαν μετά στο γραφείο στον κύριο Λεοντάρη και πήραν αποβολή

E: έχεις δει να συμβαίνει τίποτα άλλο στο σχολείο;

A: ε πολλά παιδιά τσακώνονται έτσι για πλάκα ή μπορεί για κάποιον άλλο λόγο, και που κάπνιζε ο Μιχάνα και τον είδανε, αλλά δεν έχω δει κάτι άλλο

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

A: όχι καλά παιδιά, φασαριόζους

E: για ποιο λόγο συμπεριφέρονται έτσι και εκδηλώνουν επιθετικότητα;

A: προσπαθούν να τραβήξουν την προσοχή, να κερδίσουν φήμη και να δείξουν ότι είναι πιο δυνατοί

E: μπορείς να μου περιγράψεις τα παιδιά που εκφοβίζουν;

A: μπορεί επειδή είναι και μεγαλύτεροι να θεωρούν ότι και καλά είναι δυνατοί και μπορούν να χτυπάν τους άλλους. Μπορεί επειδή είμαστε και εμείς πιο μικροί έτσι να μας πειράζουν για να μας φοβίσουν

E: εσύ δηλαδή φοβάσαι στο σχολείο;

A: όχι εγώ δεν έχω τέτοια προβλήματα, δεν φοβάμαι

E: τι συναισθήματα νιώθεις όταν τυχαίνει να δεις ένα περιστατικό εκφοβισμού; Πώς αισθάνεσαι;

A: είναι σαν να χτυπούν εμένα και δεν αισθάνομαι ωραία, δεν μου αρέσει

E: εσύ πώς αντιδράς όταν βλέπεις έναν τσακωμό ανάμεσα σε παιδιά;

A: ναι είχε τύχει να δούμε με έναν φίλο μου δυο παιδιά να τσακώνονται και πήγαμε και τους χωρίσαμε

E: όταν συμβαίνει ένας εκφοβισμός τα παιδιά που είναι εκεί κοντά τι κάνουν;

A: τα περισσότερα παιδιά απλά κοιτάνε και δεν επεμβαίνουν

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι δεν επεμβαίνουν;

A: γιατί θέλουν να δουν ζύλο, θέλουν να δουν πως τσακώνονται για να γελάνε

E: υπάρχουν κάποιοι συγκεκριμένοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

A: ναι υπάρχουν. Να σεβόμαστε τους καθηγητές, τους υπόλοιπους μαθητές, να μην κάνουμε φασαρία και να μην δημιουργούμε προβλήματα

E: αυτούς τους κανόνες από πού τους ξέρεις;

A: τους γνωρίζουμε από το δημοτικό

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

A: την αποβολή και άμα κάνεις πολλές αποβολές μπορεί να φύγεις εντελώς από το σχολείο, μπορεί να πάρεις μονόωρη αποβολή αν ενοχλήσεις τον καθηγητή

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

A: όχι δεν έχουν αποτέλεσμα, γιατί π.χ. κάποια παιδιά έχουν μείνει και δεν φοβούνται την ποινή. Ακόμη και με την αποβολή μπορεί μερικοί να το μετάνιωσαν αλλά μπορεί και όχι

E: οι ποινές που επιβάλλονται είναι δίκαιες;

A: όχι πάντα, γιατί μπορεί για παράδειγμα να τσακώνονται κάποιοι και να πάει κάποιος άλλος να τους χωρίσει και να πάρει αυτός αποβολή και αυτό είναι άδικο

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

A: να είναι πιο αυστηροί οι καθηγητές, αλλά όταν δεν έχεις κάνει κάτι κακό να μην παίρνεις αποβολή

E: αναφέρεις σε κανέναν όσα συμβαίνουν στο σχολείο;

A: ναι τα λέω στους γονείς μου

E: και πώς αντιδρούν; Τι σου λένε;

A: μου λένε να προσέχω και να μην μπλέκω

Μαθήτρια 18

E: έχεις αδέρφια;

Γ: έχω άλλα τρία, μια μεγαλύτερη και τα άλλα δυο μικρότερα. Η μεγαλύτερη είναι Γ Λυκείου, η άλλη Β Γυμνασίου και ο μικρότερος είναι 3 χρονών

E: πού μένεις;

Γ: στο Ασβεστοχώρι

E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

Γ: εδώ στην Πεδινή. Καλά ήταν.. και οι καθηγητές πολύ καλοί, τα μαθήματα, όλα καλά. Εδώ στο γυμνάσιο είναι πολύ διαφορετικά. Ο κάθε καθηγητής έχει τον δικό του τρόπο μάθησης και τα βιβλία είναι πιο δύσκολα και λίγο ακαταλαβίστικα

E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

Γ: μου αρέσει, θέλω να έρχομαι και νιώθω καλά εδώ

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Γ: πιο πολύ μου αρέσουν τα θεωρητικά μαθήματα. Τα μαθηματικά δεν μου αρέσουν γιατί δεν τα καταλαβαίνω

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

Γ: καλά... οι καθηγητές που μου αρέσουν και καταλαβαίνω αυτά που λένε μέσα στο μάθημα είναι η κυρία Κάσαρη, ο κύριος Νότης, η κυρία Κωλέτση, αυτή που είναι λίγο ακαταλαβίστικη είναι η κυρία των μαθηματικών η καινούργια, ο κύριος Μαγειρίας που μας κάνει πληροφορική

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Γ: πολύ καλά

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο;

Γ: ε ναι σίγουρα... τα βλέπω κιόλας

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάποιο επεισόδιο;

Γ: λοιπόν θα σας πω κάτι που κανονίστηκε να γίνει έξω από το σχολείο. Ο Γκεντιάν είχε βρῖσει τη μαμά του Παναγιώτη από τη Δευτέρα και είχε νευριάσει αυτός και τσακώνονταν και εδώ στο σχολείο και βγήκαμε ένα μεσημέρι, τελειώσαμε, και τον κυνήγαγαν τα παιδιά τον Γκεντιάν, ο Πλιάκος και ο Χρήστος ο Οικονόμου και τον χτύπαγαν έξω από το φαρμακείο, κλοτσιές και τέτοια. Και μετά βλέπω από πάνω να έρχονται 20 άτομα και να τον κυνηγάνε μέχρι να πάει στο σπίτι του. Και δεν ξέρω αν τον έπιασαν, μάλλον δεν τον έπιασαν έφυγε και την άλλη μέρα που ήρθε σχολείο κανόνισαν, του λένε μόλις τελειώσουμε μην φύγεις θα παίξουμε ξύλο και τελειώνουμε, πάμε εκεί πέρα που είναι το παλιό το δημαρχείο πίσω και έπαιζαν ξύλο. Και εγώ είπα στον Παναγιώτη γιατί τσακώθηκες με τον Γκεντιάν, δεν είναι ωραίο και μου είπε γιατί έβρισε την μαμά μου

E: πώς ξεκινά ένας τσακωμός;

Γ: με βρισίδι πιο πολύ

Ε: εσύ πώς αντιδράς όταν βλέπεις ένα επεισόδιο εκφοβισμού;

Γ: σίγουρα δεν μου αρέσει αυτό που βλέπω, γιατί εντάξει δεν είναι..είναι παιδιάστικά όλα αυτά που γίνονται. Τι να πω, δεν το θεωρώ τρόπο λύσης

Ε: εσύ επεμβαίνεις αν τυχαίνει να δεις να συμβαίνει κάτι;

Γ: λέω την γνώμη μου. Λέω μην τσακόνεστε, δεν είναι σωστό, βρείτε τα επιτέλους και τέτοια. Δεν είναι ωραίο. Να ζητήσουν και οι δύο συγγνώμη ο ένας από τον άλλον και να τελειώσει εκεί το θέμα

Ε: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Γ: βίαια, οξύθυμα, είναι πολύ επιθετικοί, και ως προς τον λόγο τους και γενικά με όλα τα παιδιά

Ε: όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο είναι παρόντες οι καθηγητές;

Γ: όχι δεν νομίζω. Δεν νομίζω να μαθαίνουν καν όλα τα επεισόδια

Ε: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

Γ: ε δεν μου αρέσει να βλέπω τέτοια περιστατικά, είναι κρίμα να χτυπιούνται

Ε: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

Γ: υπάρχουν δυο κλίκες, «τα παιδιά από την Μπάφρα, τα ελληνάκια» και τα «αλβανάκια», τα οποία μαλώνουν μεταξύ τους. και για αυτό μαλώνουν επειδή εμείς είμαστε Έλληνες ενώ αυτοί Αλβανοί, νομίζουν ότι είναι κατώτεροι από μας αυτά τα παιδιά

Γ: θεωρείς ότι θέλουν να δείξουν κάτι με τον εκφοβισμό;

Γ: νομίζουν ότι είναι... το παίζουν μάγκες, να το πω έτσι, κάποιοι, νομίζουν ότι είναι δυνατότεροι και το παίζουν όχι εξυπνότεροι, γενναίοι; Πώς να το πω; Επειδή κάποιοι, όπως ο Χρήστος ο Οικονόμου, επειδή έχει διαφορετική σωματική διάπλαση από τον Γκεντιάν, νομίζει ότι είναι ο πιο δυνατός του σχολείου

Ε: εσύ φοβάσαι να έρθεις σχολείο μην σου συμβεί κάτι άσχημο;

Γ: εγώ δεν φοβάμαι, αλλά το έχω ακούσει αυτό με τις απειλές

Ε: τι ακριβώς έχεις ακούσει;

Γ: δεν ξέρω ποιος αλλά έχω ακούσει ότι παιδιά απειλούν άλλα, όπως μου είχαν πει ότι ο Μότζο είχε απειλήσει ένα παιδί και του είχε πει... Επειδή είναι παναθηναϊκός αυτός κάποιο παιδί φορούσε μπλούζα του ολυμπιακού και του λέει βγάλη την μπλούζα, λέει, όχι λέει αυτός δεν την βγάλω και λέει ο Μότζο άμα δεν την βγάλεις θα σε βρω μετά έξω από το σχολείο και θα σε βαρέσω, κάτι τέτοιο. Δεν θυμάμαι ποιο παιδί απείλησε τώρα

Ε: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

Γ: οφείλεται στις αντιζηλίες που υπάρχουν ανάμεσα στα παιδιά

Ε: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Γ: ναι να μην βγαίνουμε έξω από το σχολείο όταν έχουμε κενό και κάποια παιδιά φεύγουν χωρίς να πάρουν άδεια, να μην κάνουμε φασαρία, να μην μαλώνουμε

Ε: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες; Σας έχουν ενημερώσει;

Γ: από την αρχή της χρονιάς μας λένε τι πρέπει να κάνουμε και τι όχι, αλλά εντάξει κάποια παιδιά τώρα έχουν σπάσει τις πόρτες πάνω, τις βρύσες, τους νιπτήρες

Ε: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

Γ: τίποτα... ή θα δώσει αποβολή στα παιδιά που αυτό το θεωρώ παράλογο, γιατί έχουν εδώ και κάτι χρόνια λέει ο κύριος θα τον διώξουμε τον Μότζο και εντάξει δεν τον διώχνουνε. Έχει κάνει πόσα, έχει χτυπήσει και τον Φάνη μπουνιά πέρυσι και δεν τον έδιωξαν τελικά και όλο θα τον διώξουν

Ε: ποιος είναι αρμόδιος για την επιβολή των ποινών;

Γ: ο διευθυντής, αυτός έχει τον τελευταίο λόγο

Ε: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Γ: τα παιδιά ξέρουν ότι δεν θα συμβεί τίποτα, όπως ο Μότζο που ξέρει ότι δεν θα τον διώξουν, και τα επαναλαμβάνουν συνεχώς

Ε: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

Γ: να τους διώξουν, όπως είχε πει ο κύριος διευθυντής. Το πιο σωστό θα ήταν να το καταλάβουν από μόνοι τους γιατί δεν είναι μικρά παιδιά

Ε: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

Γ: όχι... δεν λένε ποιος χτυπάει ποιόν, τι απειλές υπάρχουν. Αν γίνει κάτι με μένα θα το πω στους γονείς μου εννοείται. Τώρα για τα άλλα τα παιδιά δεν τους αφορά

Μαθητής 19

Ε: έχεις αδέρφια;

Μ: ναι μια αδερφή μεγαλύτερη, πάει Β Λυκείου

Ε: πού μένεις;

Μ: στην Μπάφρα

Ε: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

Μ: στην Μπάφρα πήγα, καλύτερα από εδώ ήταν γιατί εκεί είχα τους κολλητούς μου και αυτοί πήγαν γυμνάσιο στην Ανατολή ενώ εγώ ήρθα εδώ, γιατί ο πατέρας μου δεν ήθελε να πάω Ανατολή γιατί έλεγε ότι εκεί δεν έχει καλά παιδιά και φοβήθηκε μην μπλέξω, αλλά και εδώ τα ίδια είναι

Ε: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

Μ: λίγο άγχος νιώθω όταν γράφω πρόχειρο, αλλά γενικά μια χαρά νιώθω

Ε: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Μ: εύκολα είναι

Ε: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Μ: ναι με το ποδόσφαιρο, πηγαίνω στον Πήγασο

Ε: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

M: μια χαρά τα πάω. Οι αγαπημένοι μου είναι η κυρία Κωλέτση, η κυρία Τσιαντή και η θρησκευτικού. Η καλύτερη είναι η κυρία Κωλέτση επειδή ξέρει, επειδή είναι καλή

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

M: καλά... ε εντάξει με όλους μιλάω, απλά δεν είμαι με όλους φίλος

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιον λόγο στο σχολείο;

M: όχι

E: σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα κάποιος συμμαθητής σου στο σχολείο; Μήπως σε έχει εκφοβίσει ή βρίσει ή χτυπήσει;

M: πέρυσι. Ο Γιώργος ο Μιχάνας. Είχαμε τσακωθεί πέρυσι

E: για ποιο λόγο τσακωθήκατε;

M: δεν θυμάμαι, για κάτι, δεν θυμάμαι

E: και πώς λύθηκε η παρεξήγηση;

M: είχα πει στον ξάδερφό μου, στον Γιάννη τον Ναβρόζογλου, να του πει και μετά εντάξει

E: έχεις δει να συμβαίνουν επεισόδια εκφοβισμού και βίας στο σχολείο;

M: ε ναι

E: μπορείς να μου περιγράψεις ένα συμβάν;

M: όταν πειράζει ο Γιώργος κάποιο παιδί, π.χ. ήταν δυο παιδιά έξω στην αυλή, τώρα δεν θυμάμαι ποιοι ήταν, και αυτός ήρθε εκεί και τους χτύπησε

E: εσύ πως αντιδράς όταν βλέπεις έναν εκφοβισμό;

M: δεν κάνω τίποτα γιατί μετά θα με πουν καρφί.

E: ποιοι θα σε πουν καρφί;

M: οι συμμαθητές μου

E: δηλαδή φοβάσαι μην σε πουν καρφί για αυτό και δεν κάνεις τίποτα;

M: όχι δε φοβάμαι αλλά δεν θέλω να καρφώσω

E: εσύ φοβάσαι μην σου συμβεί κάτι κακό στο σχολείο;

M: όχι δεν φοβάμαι

E: ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια του εκφοβισμού και της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

M: μπορεί αυτά τα παιδιά να έχουν πρόβλημα, μπορεί να είναι νευρικός

E: Υπάρχουν κανόνες υπάρχουν στο σχολείο; Ποιοι;

M: ναι υπάρχουν, ας πούμε όταν υπάρχει ένα πρόβλημα να πηγαίνουμε στους καθηγητές να το λέμε, να σεβόμαστε τους καθηγητές, να κάνουμε ησυχία

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

M: αν κάνεις λάθη γενικά έχει ποινές, όπως η αποβολή όταν ο άλλος χτυπάει

E: αρμόδιος για την επιβολή των ποινών ποιος είναι;

M: ο διευθυντής τις επιβάλλει, δίκιο έχει όμως

E: θεωρείς ότι οι ποινές αυτές λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα; Λύνεται το πρόβλημα;

M: όχι

E: εσύ τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός

M: ίσως να φύγουν από το σχολείο, αλλά και να φύγουν μπορούν να ξανάρθουν, μπορούν να έρχονται και στα διαλείμματα

E: έχεις πει σε κανέναν τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο;

M: όχι δεν τα λέω, δεν θέλω να τα λέω γιατί έκανα και εγώ κάποια λάθη όταν ήμουν στο δημοτικό και δεν θέλω να τα λέω

E: ούτε στους καθηγητές σου δεν θέλεις να τα πεις;

M: όχι, γιατί μετά θα με πουν καρφί

E: δηλαδή φοβάσαι;

M: όχι ντρέπομαι

E: γενικά όταν συμβαίνει κάτι στο σχολείο είναι παρόν κάποιος καθηγητής;

M: συνήθως όχι, αλλά όταν είναι επεμβαίνουν και φωνάζουν, κάνουν παρατήρηση στα παιδιά

Μαθητής 20

E: έχεις αδέρφια;

B: ναι μια αδερφή που πηγαίνει Τρίτη δημοτικού

E: που μένεις;

B: Κοσμηρά

E: Δημοτικό που πήγες; μπορείς να μου πεις λίγα λόγια για την εμπειρία σου στο δημοτικό; Ποια η διαφορά με το Γυμνάσιο;

B: Πήγα στα Κοσμηρά δημοτικό, ωραία ήτανε αλλά εδώ είναι πιο καλύτερα. Στο δημοτικό ήταν βαρετά γιατί είχαμε συνέχεια τους ίδιους καθηγητές, και όταν έλειπε ένας μας έκανε κάποιος άλλος μάθημα. Εδώ είναι πιο ωραίο το σχολείο, καινούργια πράγματα, μπαίνουμε σε έναν καινούργιο κόσμο και ωρμάζουμε κατά κάποιο τρόπο

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο; σου αρέσει το γυμνάσιο;

B: ναι πολύ!!

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

B: εύκολα είναι

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

B: παίζω τένις και ποδόσφαιρο

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ποιος είναι ο αγαπημένος σου;

B: ωραία! Με όλους καλά τα πάω. Ο κύριος Μαγειρίας γιατί δεν φωνάζει καθόλου, βάζει λίγες ασκήσεις, μας λέει τι θα μας βάλει και τι να διαβάσουμε

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

B: εντάξει δεν μαλώνουμε, είμαστε όλοι φίλοι

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

B: όχι...

E: Έχεις υπάρξει ποτέ στο σχολείο μάρτυρας βίαιων επεισοδίων; Έχεις δει παιδιά να τσακώνονται;

B: ναι πολλά παιδιά

E: θέλεις να μου περιγράψεις κάτι που έχεις δει;

B: την Τετάρτη ο Γιάκος με τον Βαλάντη πλακώθηκαν στην αυλή, στο γήπεδο του βόλεϊ και εγώ καθόμουν και έβλεπα

E: ξέρεις για ποιο λόγο τσακώθηκαν;

B: όχι

E: υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί; Τι έκαναν;

B: ναι υπήρχαν 5-6 ακόμη. Ε έβλεπαν, έλεγαν «βάρεσε τον πιο δυνατά»

E: θυμάσαι ποια παιδιά ήταν αυτά;

B: δεν τα ξέρω είναι μεγαλύτερα από μένα. Υπήρχαν και κάποιοι φίλοι τους που πήγαν να τους χωρίσουν

E: αυτά τα παιδιά που επενέβησαν τα ξέρεις;

B: όχι δεν ξέρω τους μεγαλύτερους, μόνο από την πρώτη ξέρω παιδιά

E: κάποιο άλλο περιστατικό που να έχεις δει;

B: ε εντάξει όταν έχουν κενό άλλα παιδιά έρχονται και χτυπάν τις πόρτες. Αυτό είναι μια κακή συνήθεια, το έχει πει και ο διευθυντής. Εντάξει εμένα με ενοχλεί αυτό, δεν μπορεί να κάνει μάθημα ο άλλος και να έρχονται να χτυπάνε τις πόρτες, να μιλάνε από το παράθυρο, να πετάνε τσιγάρα προς τα μέσα

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν και δημιουργούν προβλήματα;

B: εντάξει κατά βάθος είναι πολύ καλά παιδιά...

E: αφού μου είπες ότι δεν τα γνωρίζεις εσύ προσωπικά

B: μου έχουν πει παιδιά, φίλοι μου ότι μερικές φορές είναι πολύ καλά και άλλες φορές το παίζουν έτσι μάγκες

E: εσύ γιατί πιστεύεις ότι το παίζουν μάγκες;

B: δεν ξέρω... ίσως γιατί είναι πιο μεγάλοι, λένε ότι είναι πιο έξυπνοι, θέλουν να δείχνουν ότι είναι οι γέροι του σχολείου, οι πιο δυνατοί.. ε δεν υπάρχει άλλος λόγος

E: τι συναισθήματα νιώθεις όταν τυχαίνει να δεις ένα περιστατικό εκφοβισμού;

B: νιώθω χάλια γιατί αν το παιδί που το χτυπάνε δεν έχει κάνει τίποτα και δεν τσακώνεται κάθε μέρα, με νευριάζει που συμβαίνει αυτό

E: δηλαδή αν ένα παιδί έχει κάνει κάτι, π.χ. έχει κοροϊδέψει τον άλλο εσύ θεωρείς σωστό να τον χτυπήσει;

B: όχι θα πρέπει να πάει στον διευθυντή

E: εσύ ποια θεωρείς ότι είναι τα πιθανά αίτια του σχολικού εκφοβισμού και της βίας;

B: ε για να δείξουν ότι είναι μάγκες, πιο δυνατοί, ότι αυτοί κάνουν κουμάντο στο σχολείο

E: φοβάσαι μήπως σου συμβεί κάποιο άσχημο γεγονός στο σχολείο; Φοβάσαι να έρθεις στο σχολείο;

B: όχι δεν φοβάμαι καθόλου, γιατί αν με ενοχλήσει κάποιος πάω στον διευθυντή

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

B: ναι... δεν χαλάμε τα θρανία, γιατί εντάξει τα έχουν ζωγραφίσει όλα, ότι δεν πρέπει να χτυπάνε τα άλλα παιδιά και να ρίχνουν σφαλιάρες και να τα πειράζουν χωρίς λόγο

E: έχεις δει να ρίχνουν σφαλιάρες και να πειράζουν παιδιά;

B: ναι συνέχεια το κάνει ο Γκεντιάν και ο Τζεντίλ. Ο Τζεντίλ με ενοχλεί και μένα, και χτυπάει συνέχεια τον Τζούλιο

E: πώς σε ενοχλεί;

B: έλεγε ψέματα ότι ένα παιδί του είχε πει ψέματα ότι τον βρίζω συνέχεια και ερχόταν και με βαρούσε και πάω εγώ στον διευθυντή και το λέω και πήγε να φάει αποβολή

E; και τι έγινε; Έχεις μιλήσει ποτέ με τον Τζεντίλ;

B: ναι του λέω «γιατί ενοχλείς τα παιδιά» και μου «έτσι, γιατί είμαι μάγκας» και του λέω εγώ όμως αν φας τριήμερη αποβολή τι θα κάνεις μετά, και μου λέει θα συνεχίσω να το παίζω μάγκας. Δεν τον ενοχλεί η αποβολή, αν πάρει αποβολή

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

B: όχι, τα παιδιά συνεχίζουν να κάνουν τα ίδια

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία;

B: να τιμωρούνται τα παιδιά ανάλογα.. να τους αλλάξουν σχολείο, όπως είχε πει ο διευθυντής τις πρώτες μέρες σε 4-5 παιδιά αν συνεχίσουν να κάνουν τέτοια περιστατικά

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

B: την αποβολή, την αλλαγή περιβάλλοντος και να πληρώνουν λεφτά για τις ζημιές, όπως είχε γίνει πέρυσι που ένα παιδί έσπασε τα τζάμια και πλήρωσε και έβαλαν καινούργια

E: αναφέρεις στους γονείς σου όσα συμβαίνουν στο σχολείο; Πώς αντιδρούν;

B: ναι το λέω πρώτα στους καθηγητές και στον διευθυντή και μετά στους γονείς μου. Οι γονείς μου μου λένε να μην ασχολούμαι με αυτά τα παιδιά, γιατί θα καταντήσω και εγώ σαν αυτά, να μην κάνω παρέα μαζί τους

E: οι καθηγητές γνωρίζουν τα περιστατικά που συμβαίνουν; Είναι παρόντες;

B: κάποια παιδιά δεν λένε καθόλου τι συμβαίνει και οι καθηγητές δεν γνωρίζουν. Εμένα αν μου πούνε να μην πω τίποτα γιατί θα με κάνουν ρόμπα σε όλο το σχολείο εγώ θα πάω να το πω στον διευθυντή

Μαθητής 21

E: έχεις αδέρφια;

X: ναι μια αδερφή μεγαλύτερη 3 χρόνια

E: πού μένεις;

X: Κόντσικα

E: που πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου. Ποια η διαφορά με το γυμνάσιο;

X: πήγα εκεί μέχρι τν Τετάρτη και ήρθα στην Πεδινή στην Πέμπτη δημοτικού, γιατί δεν ήταν καλός ο δάσκαλος. Υπήρχε ένας δάσκαλος για όλες τις τάξεις, ήμασταν πιο λίγα παιδιά. Πιο πολύ μου αρέσει στο γυμνάσιο, υπάρχουν περισσότεροι καθηγητές, μαθαίνεις περισσότερα πράγματα

E: πώς νιώθεις; Πώς αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

X: εντάξει... Καλά.

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

X: είναι λίγο δύσκολα, έχουμε πολλά μαθήματα αλλά μου αρέσουν τα αρχαία

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

X: πήγαινα για 4 χρόνια ποδόσφαιρο, αλλά βαρέθηκα

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου καθηγητής ποιος είναι; ο χειρότερος;

X: καλή είναι η σχέση μας, αλλά συμπαθώ πιο πολύ την κυρία Κωλέτση γιατί μας κάνει τα αρχαία που είναι το αγαπημένο μου μάθημα. Η χειρότερή μου είναι η μαθηματικού, γιατί δεν καταλαβαίνω, δεν μπορεί να μας εξηγήσει καλά γιατί δεν μιλάει καλά ελληνικά

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

X: καλά... (γελάει) εντάξει κάνουμε παρέα, είμαστε από την Πέμπτη Δημοτικού και έχω συνηθίσει τώρα. Περισσότερο κάνω παρέα με τα παιδιά από την τάξη μου παρά με τα άλλα τα παιδιά από το σχολείο

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

X: όχι

E: σου έχει συμπεριφερθεί άσχημα κάποιος συμμαθητής σου στο σχολείο; Σε έχει χτυπήσει, βρίσει ή κοροϊδέψει κάποιος;

X: πέρυσι ήταν κάποια παιδιά, αλλά... Ήταν ένα παιδί που με έβριζε, αλλά τώρα πηγαίνει λύκειο

E: για ποιο λόγο σε έβριζε;

X: γιατί δεν με συμπαθούσε. Με έβριζε διάφορα

E: και εσύ πώς αντιδρούσες;

X: τίποτα...

E: φοβόσουν; Σε στεναχωρούσε;

X: όχι και πολύ

E: πώς αισθανόσουν κάθε φορά που συνέβαινε αυτό;

X: δεν αισθανόμουν και πολύ καλά

E: το είχες αναφέρει σε κάποιον;

X: όχι, μόνο στους φίλους μου το είχα πει

E: και τι σου έλεγαν;

X: να μην φοβάμαι, αυτά

E: είχες μιλήσει ποτέ με αυτό το παιδί; Να το ρωτήσεις γιατί σε βρίζει;

X: όχι, δεν τον έκανα παρέα και δεν τον είχα ρωτήσει

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων εκφοβισμού και σχολικής βίας; Μπορείς να μου περιγράψεις ένα συμβάν;

X: ε κάποιες φορές τσακώνονται

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάτι που έχει συμβεί;

X: ένα παιδί που είχε δειρει ένα άλλον λόγω βρισιμάτων. Ο Ραφαήλ με έναν Φάνη από την Τρίτη

E: τι ακριβώς είχε συμβεί;

X: κάτι είπε ο Φάνης στον Ραφαήλ, κάτι μέσα στην τάξη το πρωί, και τον έβρισε ο Φάνης τον Ραφαήλ και έριξε ο Ραφαήλ ένα κατακέφαλο στον Φάνη και ο Φάνης πήγε στον διευθυντή και έφαγε διήμερη ο Ραφαήλ, κάτι τέτοιο

E: υπήρχαν και άλλα παιδιά μπροστά; Πώς αντέδρασαν;

X: του λέγανε μην τον βαράς, ε εντάξει, να ζητήσει συγγνώμη ο Φάνης, αλλά δεν ζήτησε κανείς

E: και στη συνέχεια τι έγινε;

X: τους κάλεσαν και τους δύο στο γραφείο

E: έχουν ξαναμαλώσει αυτά τα παιδιά; Τώρα τι σχέση έχουν;

X: δεν ξέρω, τώρα μιλάνε, αλλά δεν είναι και πολύ φίλοι

E: Υπάρχει κάποιο άλλο επεισόδιο που να θυμάσαι;

X: όχι

E: εσύ πώς αντιδράς όταν βρίσκεσαι μπροστά σε ένα συμβάν εκφοβισμού;

X: λέω στους φίλους μου τσακώνεται αυτός και αυτός και πάμε και τους χωρίζουμε. Κάποιες άλλες φορές μας λένε κάποια άλλα παιδιά μην μπαίνετε να τους χωρίσετε

E: ποια παιδιά σας εμποδίζουν;

X: κάποια από την Δευτέρα και από την Πρώτη, αλλά και από την Τρίτη, π.χ. ο Γιάκος και ο Πλιάκος

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο εκφοβισμού στο σχολείο οι καθηγητές είναι παρόντες;

X: συνήθως δεν είναι, αλλά όταν είναι μπαίνουν και τους λένε για ποιο λόγο τσακώνονται και προσπαθούν να δουν τον λόγο. Άμα έχει γίνει ήδη το τέτοιο τους παίρνουν στο γραφείο

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι χτυπάνε και εκφοβίζουν συγκεκριμένα παιδιά στο σχολείο;

X: δεν ξέρω

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

X: δεν γνωρίζω

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

X: να σεβόμαστε τους καθηγητές, να μην μαλώνουμε με άλλα παιδιά, δεν γνωρίζω άλλους

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες;

X: τους γνωρίζω από μόνος μου, και κάποιες φορές μας τους λέει το πρωί ο διευθυντής

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

X: άμα γίνει κάτι σοβαρό αποβολή, δεν ξέρω άλλες ποινές

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα; Συμμορφώθηκαν τα παιδιά μετά από τις ποινές;

X: όχι, γιατί έτσι έχουν μάθει

E: νιώθεις ασφαλής στο σχολείο;

X: νιώθω ασφαλής

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

X: δεν το έχω σκεφτεί...

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

X: όχι, μόνο στην αδερφή μου κάποια πράγματα

E: και τι σου λέει η αδερφή σου;

X: μου λέει... εντάξει γιατί να γίνονται κάποια πράγματα και ρωτάει τι τους είπε ο διευθυντής

E: σου δίνει κάποια συμβουλή;

X: ναι, μου λέει να μην βρίζω άλλα παιδιά

E: δηλαδή δεν αναφέρεις ποτέ στους γονείς σου τίποτα; Ακόμη και αν συμβεί κάτι σοβαρό;

X: ε έχω πει μια δυο φορές

E: και πώς αντιδρούν;

X: μου λένε να μην μπλέκω σε τέτοια πράγματα και να συμπεριφέρομαι καλά

Μαθητής 22

E: έχεις αδέρφια;

Γ: ναι δυο αδερφούς μεγαλύτερους, ο μεγάλος σπουδάζει λογιστική και ο άλλος δουλεύει με έναν εκεί στην Μπάφρα

E: που μένεις;

Γ: στην Μπάφρα

E: δημοτικό που πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο Δημοτικό. Υπάρχει διαφορά σε σχέση με το γυμνάσιο;

Γ: δημοτικό πήγα στην Μπάφρα, μετά γυμνάσιο είχα πάει Ανατολή και μετά ήρθα εδώ. Μου άρεσε στο δημοτικό, έκανα φασαρία και κάποιες φορές καθόμουν σπίτι και κοιμόμουν και έκανα τον άρρωστο. Στο δημοτικό και να φωνάζαμε λίγο δεν μας έκαναν τίποτα, μας πήγαιναν στον διευθυντή και εντάξει, ενώ εδώ τώρα μπορεί να πάρουμε αποβολή

E: γιατί άλλαξες σχολείο;

Γ: με είχαν αφήσει στην ίδια στην Ανατολή

E: δηλαδή πήρες μεταγραφή για εδώ;

Γ: ναι

E: με τους καθηγητές σου τι σχέση έχεις; Ποιόν δεν συμπαθείς;

Γ: εντάξει καλή. E την κυρία Τσιαντή που μας κάνει φυσική και γεωγραφία. Μου σπάει τα νεύρα και αυτόν που μας κάνει μαθηματικά

E: με τους συμμαθητές σου πως τα πηγαίνεις;

Γ: καλά

E: έχεις τιμωρηθεί για κάποιο λόγο στο σχολείο;

Γ: στην Ανατολή ναι, εδώ έχουν φωνάζει μόνο την μάνα μου να έρθει εδώ

E: για ποιο λόγο;

Γ: έκανα φασαρία απλά. Μίλαγα συνέχεια

E: έχεις δει να συμβαίνουν στο σχολείο επεισόδια βίας και εκφοβισμού;

Γ: ναι

Γ: μπορείς να μου περιγράψεις ένα περιστατικό; Τι γίνεται;

Γ: πέφτουν μπουνιές!! Ο ξάδερφός μου, ο Λάμπρος, ήταν με τον Μιχάνα και είχαν τσακωθεί και ο Μιχάνα πήγε και βάρωσε στα καλά καθούμενα τον Λάμπρο μπουνιά, τον βάρωσε εδώ, και του Λάμπρου του είχε μελανιάσει νομίζω. Ο Λάμπρος ήταν ανάποδα και ο Μιχάνας έτρεχε και τον πάτησε μπουνιά εδώ τον Λάμπρο και μετά ο Λάμπρος έπεσε κάτω

E: πότε συνέβη αυτό;

Γ: πέρυσι. Και στο Μιχάνας που έριξε μπουνιά στον Λάμπρο του είχε γυρίσει η γλώσσα.

E: τι ακριβώς συνέβη;

Γ: ο Λάμπρος δεν τον ακούμπησε, όπως βάρωσε τον Λάμπρο γροθιά του γύρισε η γλώσσα. Και πήρε αποβολή ο Μιχάνα

E: για ποιο λόγο μάλωσαν;

Γ: δεν γνωρίζω

E: υπήρχαν και άλλα παιδιά εκεί; Τι έκαναν;

Γ: ναι υπήρχαν, τους χώρισαν μετά

E: έχουν ξαναμαλώσει;

Γ: τσακώνονταν σχεδόν κάθε μέρα

E: το περιστατικό το ανέφερε κάποιος στον διευθυντή;

Γ: τους είδε μια κυρία και τους πήγε στον διευθυντή. Ο Λάμπρος είχε βάλει πάγο στο μάτι γιατί του είχε πρηστεί λίγο και του είχε κοκκινίσει και ο Μιχάνα είχε φάει διήμερη αποβολή

E: οι καθηγητές ήταν παρόντες; Τι κάνουν συνήθως όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο;

Γ: πολλές φορές είναι. Τους πηγαίνουν μέσα στον διευθυντή

E: εσύ πώς νιώθεις όταν βλέπεις κάποια παιδιά να μαλώνουν;

Γ: ε άμα είναι ξαδέρφια μου ή τέτοιο πάω και εγώ... τους χωρίζω πρώτα και πουν τίποτα σε μένα τότε βαράω

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποιο παιδί εκφοβίζει;

Γ: γιατί τους αρέσει, θέλουν να είναι μάγκες

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

Γ: ναι, να μην μαλώνουμε, να μην βρίζουμε, να μην κάνουμε φασαρία

E: οι κανόνες αυτοί τηρούνται;

Γ: όχι

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Γ: τις αποβολές, τιμωρούνε και με τους βαθμούς. Φέτος μας λένε θα κατέβουν πολύ οι βαθμοί

E: και πότε επιβάλλονται;

Γ: άμα κάνουμε φασαρία ή τσακωθούμε παίρνεις αποβολή.

E: θεωρείς αυστηρές τις ποινές;

Γ: Εγώ δεν έχω κάτι τίποτα, αλλά ένα παιδί ας πούμε, αυτοί οι 5-6 που λέει ο κύριος διευθυντής, ένας να μιλήσει να πει τίποτα κατευθείαν αποβολή ενώ ο άλλος δεν θα πάρει αποβολή

E: τι θεωρείς ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία;

Γ: να πάνε στον διευθυντή και να το λύσουν εκεί

Μαθητής 23

E: έχεις αδέρφια;

X: ναι έναν μικρότερο είναι Α δημοτικού

E: πού μένεις;

X: στην Πεδινή

E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

X: εδώ πήγα... στο καινούργιο δημοτικό ήταν πολύ αυστηρά, ήταν πάντα 7-8 δάσκαλοι έξω και μας πρόσεχαν. Προτιμώ όμως το γυμνάσιο γιατί έχει πιο πολλούς δασκάλους και αλλιώς είναι με τον έναν αλλιώς με τον άλλον, ενώ αν δεν σου αρέσει κάποιος δάσκαλος το δημοτικό δεν μπορείς να κάνεις αλλιώς

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

X: εντάξει δεν είναι όλα εύκολα αλλά προσπαθώ

E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

X: ναι μου αρέσει. Έρχομαι με ευχαρίστηση

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

X: με τους καθηγητές; Πάρα πολύ καλά! Η αγαπημένη μου είναι η κυρία Κάσαρη, χειρότερο δεν έχω αλλά η καλλιτεχνικού είναι πάρα πολύ αυστηρή, εντάξει την συμπαθώ αλλά δεν είναι και ότι καλύτερο για μένα

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

X: με όλους καλά τα πάω απλά κάνω πιο πολύ παρέα με παιδιά που μένουμε κοντά

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο;

X: ναι πολλές φορές

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάποιο επεισόδιο;

X: προχτές με αυτό που έγινε με τον Βασίλη και τον Γιώργο. Στην αρχή ήταν ο Γιάννης ο Λιόντος μαζί με τον Γιώργο τον Γιώτη. Έτρεχε ο Γιώργος γιατί τον κυνηγούσε ο Ντεσιόν. Κάπως έγινε και άρχισαν να μαλώνουν γιατί ο Γιάννης πήγε να σταματήσει τον Γιώργο που έτρεχε και να τον τρομάξει. Και κάπως τον έσπρωξε ο Γιώργος έπεσε κάτω ο Γιάννης και έσπασαν λίγο τα γυαλιά του. Μετά ήρθε ο Ντεσιόν να βοηθήσει τον Γιώτη, μετά μπήκε ο Βασίλης και ο Γιώργος για να βοηθήσουν τον Γιάννη, αλλά μετά ο Ντεσιόν έριξε μπουνιά στον Γιώργο, μετά επειδή είναι αδερφός του ο Βασίλης τον υπερασπίστηκε, μπήκε μετά και ο Χρήστος ο Οικονόμου, αλλά αυτός έφαγε τρικλοποδιά κατά λάθος από τον Ντεσιόν, καθώς τον έριξε ο Γιώργος και έπεσε και τον έδιωξα εγώ τον Χρήστο μετά. Μετά τους χωρίσαμε με κάτι άλλα παιδιά, τον Μαζιανίτη, τον Δημητριάδη

E: για ποιο λόγο τσακώθηκαν;

X: όπως πήγε ο Γιώργος να χωρίσει τον Ντεσιόν με τον Λιόντο, ο Ντεσιόν τον έσπρωξε, ο Γιώργος νευρίασε και τον έβαλε κάτω και άρχισε να τον χτυπάει

E: εσύ τι έκανες;

X: προσπάθησα να τον σταματήσω αλλά με έσπρωξε και με έδιωξε ο Βασίλης.

E: πόση ώρα διήρκεσε ο τσακωμός;

X: δύο διαλείμματα.. ξεκίνησε στο ένα διάλειμμα και συνεχίστηκε στο άλλο. Έγινε την δεύτερη και την τρίτη ώρα

E: και πώς σταμάτησε ο καβγάς; τους είδαν οι καθηγητές;

X: όχι δεν τους είδαν οι καθηγητές. Πήγε ο Γιάννης και είπε ότι εμένα μου έσπασαν τα γυαλιά, ε και μετά έπρεπε να πει αναγκαστικά αλλιώς θα τα πλήρωνε αυτός

E: δηλαδή δεν σας αντιλήφθηκε κανένας καθηγητής;

X: όχι δεν κατάλαβε κανένας

E: και πώς συνεχίστηκε στο άλλο διάλειμμα ο καβγάς;

X: όπως πηγαίναμε εμείς ήρθε ο Ντεσιόν από πίσω και ήθελε να βαρέσει τον Γιώργο, άρχισε να τον χτυπάει από πίσω όπως περπατάγαμε αλλά μετά τον έπιασε ο Βασίλης και ήρθε και ο Γιώργος και πάλι τις έφαγε ο Ντεσιόν

E: μετά τι συνέβη;

X: πήγε ο Γιάννης στο γραφείο και τα είπε, μετά κάλεσαν τα παιδιά, κάλεσαν γονείς, πήραν και οι 5 αποβολή

E: έχει επαναληφτεί και στο παρελθόν τσακωμός με αυτά τα παιδιά;

X: ναι πέρυσι πάλι είχαν μαλώσει με τα αλβανάκια, ήμουν μπροστά

E: μπορείς να μου περιγράψεις τι συνέβη;

X: τους ακολουθούσαν από πίσω για μέρες στο δρόμο για το σπίτι. Στο σχολείο είχε αρχίσει να βρίζει ο Υζεράι τον Γιώργο και τον Βασίλη, το σόι τους, μετά ο Βασίλης άρχισε να τον βαράει, βοήθησε και ο Γιώργος σαν αδερφός, αλλά δεν έγινε τίποτα εκεί γιατί χτύπησε το κουδούνι και τους χωρίσαμε, αλλά το δρόμο για το σπίτι μας ακολουθούσαν και στην αρχή εμείς δεν το είχαμε πάρει χαμπάρι. Ήταν πολλά παιδιά, είχαν μαζέψει και άλλα από το δημοτικό και το λύκειο και άρχισαν να βαράν τον Βασίλη πισώπλατα και τον έριξαν κάτω. Τότε σταμάτησε ένα αυτοκίνητο με μια κυρία, έδιωξε τα παιδιά, πήρε τον Βασίλη και έφυγε

E: και εσείς πώς αντιδράσατε όταν άρχισαν να χτυπούν τον Βασίλη;

X: βοηθήσαμε και εμείς, ο Γιώργος άρχισε να χτυπάει και αυτός. Αλλά η κυρία αυτή ψώνιζε στο μανάβικο εδώ πιο πάνω οπότε μόλις είδε τι συμβαίνει ήρθε τους έδιωξε και πήρε τον Βασίλη. Μετά αυτοί πήγαν να χτυπήσουν εμάς αλλά φτάσαμε σπίτι μου και βγήκε η μάνα μου στο μπαλκόνι και τους έδιωξε

E: αυτό συνέβη μια φορά;

X: συνέβη μια φορά αλλά διάρκεσε 3 με 4 μέρες. Μας ακλουθούσαν από πίσω και προσπαθούσαν να μας χτυπήσουν, αλλά ή ερχόταν η μάνα μου να μας πάρει ή η μητέρα του Βασίλη

E: και τώρα σταμάτησε να συμβαίνει;

X: τώρα έχει σταματήσει γιατί έπεσαν απειλές από το σύλλογο γονέων στα αλβανάκια. Είπε ο πρόεδρος του συλλόγου να μην ξαναγίνει γιατί θα φύγουν εκτός σχολείου τα παιδιά

E: τώρα έχουν σταματήσει να συμβαίνουν όλα αυτά;;

X: τώρα ναι. Πριν έλεγαν θα σας βαρέσουμε, θα σας κάνουμε.....

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

X: είναι κακά παιδιά και θεωρώ ότι δεν σκέφτονται γιατί θεωρούν αυτό για μαγκιά

E: μπορείς να μου περιγράψεις αυτά τα παιδιά;

X: προσπαθούν με κάθε τρόπο να τσακωθούν όπου βρουν την ευκαιρία, παίρνουν μέρος σε καβγάδες που δεν τους αφορούν, απειλούν για να ξεκινήσει ένας καβγάς

E: εσύ πώς αντιδράς όταν βλέπεις ένα επεισόδιο εκφοβισμού;

X: συνήθως το λέω στους δασκάλους. Θεωρώ ότι αυτό είναι το πιο σωστό

E: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

X: αισθάνομαι λύπη για το παιδί που εκφοβίζει γιατί ενώ έχει δυνατότητες δεν τις αξιοποιεί, αλλά θυμώνω όταν βλέπω να εκφοβίζουν κάποιον, θέλω με κάθε τρόπο και ας μην είναι φίλος μου να τον βοηθήσω

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι εκφοβίζουν συγκεκριμένα παιδιά;

X: θεωρούν ότι κάποια παιδιά είναι καλύτερα και άμα τα χτυπήσουν θα αποκτήσουν καλή φήμη ας πούμε

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

X: για να γίνουν πιο γνωστοί στο σχολείο. Για να πούνε α αυτός τσακώθηκε με αυτόν και τον νίκησε άρα αυτός είναι δυνατότερος. Για να προβληθούνε

E: εσύ φοβάσαι να έρθεις σχολείο μην σου συμβεί κάτι άσχημο;

X: έχω φοβηθεί πολλές φορές γιατί δεν είμαι και σε σημείο που να μπορώ να προστατεύσω πολύ τον εαυτό μου, γιατί είμαι λίγο αδύναμος. Αλλά από τότε που άρχισαν να υπάρχουν αυστηρά μέτρα στο σχολείο δεν φοβάμαι πια, γιατί ξέρω ότι υπάρχουν αυστηροί δάσκαλοι και θα επιληφθούν κατευθείαν του θέματος

E: είχες αναφέρει στους γονείς σου ότι φοβόσουν να έρθεις σχολείο;

X: έλεγα ότι δεν μπορώ..... ναι το έλεγα. Και η μαμά μου πήγε στον διευθυντή και από τότε έγινε κάτι. Είχε πάει στον διευθυντή και του είχε πει ότι κάποια παιδιά τον πειράζουν

E: πώς σε πείραζαν;

X: με έβριζαν, έλεγαν σε άλλους ότι θα με βαρέσουν και εγώ αυτό το έλεγα στη μαμά μου

E: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

X: θεωρώ ότι πιθανόν οφείλεται στην διαφορετική καταγωγή και νοοτροπία, αλλά και στο πως μεγαλώνεις στο σπίτι, πώς του φέρονται οι γονείς. Αλλά και οι φίλοι παίζουν ρόλο, δηλαδή τι παρέες κάνουν, αν έχουν μπλέξει..

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

X: ναι υπάρχουν! Να μην μένουμε μέσα στην τάξη, να μην τσακωνόμαστε μεταξύ μας, να φερόμαστε σωστά, να μην αντιμιλάμε τους δασκάλους

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες; Σας έχουν ενημερώσει;

X: τους γνωρίζω από μόνος μου. Δεν μας έχει πει κανείς ποτέ για κανέναν κανόνα

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

X: αποβολές συνήθως και αυτήν τώρα την καινούργια με τα σκουπίδια

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

X: αυτή με τα σκουπίδια ναι γιατί βλέπω ότι τώρα τα παιδιά δεν πετάνε πια σκουπίδια κάτω και κάνουν και στους άλλους παρατηρήσεις, με τις άλλες τα παιδιά δεν συμμορφώνονται, κάποια όχι. Ας πούμε ο Μιχάνα έχει φάει τόσες αποβολές και δεν συμμορφώνεται

E: οι ποινές που επιβάλλονται είναι δίκαιες;

X: όχι δεν είναι πάντα δίκαιες γιατί όταν κάποιοι τσακώνονται και πάει ένα παιδί να τους χωρίσει τότε παίρνει και αυτό αποβολή

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

X: να κάνουν περισσότεροι εκπαιδευτικοί εφημερία, πίσω δεν έχει κανέναν, κάθονται μέσα στο σχολείο. και κάτι άλλο. Υπάρχουν τόσα σχολεία που δεν έχουν κανένα παιδί από ξένες χώρες, γιατί να μην τα μοιράσουν τα παιδιά και σε αυτά τα σχολεία;

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

X: ναι τα αναφέρω όλα στη μαμά μου, και αν γίνει τσακωμός το λέω στους καθηγητές

E: πώς αντέδρασε η μαμά σου όταν της είπες όσα συνέβησαν;

X: φοβήθηκε και πήγε κατευθείαν στον διευθυντή και του τα είπε

Μαθήτρια 24

E: έχεις αδέρφια;

N: έχω δυο αδέρφια. Ο ένας πηγαίνει Α Λυκείου και ο άλλος Πέμπτη Δημοτικού

E: πού μένεις;

N: εδώ στην Πεδινή

E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

N: την πρώτη χρονιά που πήγα στο δημοτικό κανένα κορίτσι δεν με έκανε παρέα. Δεν ξέρω γιατί ίσως επειδή ήμουν καινούργια και αυτές ήταν από το νηπιαγωγείο μαζί. Μετά τον δεύτερο χρόνο αρχίσαμε και κάναμε πιο πολύ παρέα αν και ποτέ δεν πίστευα ότι καμιά από τα κορίτσια αυτά δεν ήταν πραγματική φίλη μου, ποτέ δεν ένιωθα όπως νιώθω τώρα με την Μαρίνα που είμαστε πολύ καλές φίλες. Γενικά ήταν πολύ ωραία το δημοτικό, αλλά στο γυμνάσιο μου αρέσει περισσότερο. Στο δημοτικό ήμασταν πιο ελεύθεροι και με τα μαθήματα, ενώ στο γυμνάσιο πρέπει να αφήσεις κάποια πράγματα για το διάβασμα

E: σου αρέσει το σχολείο; όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

N: ναι ναι μου αρέσει. Μια χαρά νιώθω, δεν υπάρχει κάποιο πρόβλημα

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

N: μου αρέσει πολύ η φυσική και τα μαθηματικά, αλλά πιστεύω ότι φέτος υστερούμε λιγάκι από τους δασκάλους. Ας πούμε φέτος αλλάξαμε τρεις φορές καθηγητή ιστορίας και κάποιοι καθηγητές όχι έχουν παραξενιές απλά είναι διαφορετικοί, έχει ο καθένας τον δικό του τρόπο

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις; Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

N: δεν έχω κανένα πρόβλημα με τους καθηγητές απλά φέτος έχουν φύγει πολλοί καλοί καθηγητές που είχαμε πέρυσι. Αγαπημένος καθηγητής από φιλολογικά μου αρέσει πολύ ο κύριος Νότης και πιστεύω μπορώ να συνεννοηθώ μαζί του και ο κύριος Τζούμας γιατί έχει πολύ άνετη προσέγγιση. Ίσως λίγο διαφορετική είναι η κυρία των γαλλικών αλλά θεωρώ ότι με την κυρία Τσιαντή δεν τα πάμε και τόσο καλά γιατί κάποιες φορές είναι απότομη

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

N: ω μια χαρά κανένα πρόβλημα

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας επεισοδίων βίας και εκφοβισμού στο σχολείο;

N: πέρυσι είχα δει να συμβαίνουν. Φέτος απλά έχω ακούσει από άλλους

E: μπορείς να μου περιγράψεις κάποιο επεισόδιο;

N: είχε γίνει πέρυσι. Δεν ξέρω πως άρχισε αλλά ήμουν μπροστά όταν έγινε. Η Νάνση από την τάξη μου κάπως μάλωνε με τον Ναβρόζογλου τον Γιάννη και δεν ξέρω τι ακριβώς έγινε και ο Γιάννης την έπιασε από τον λαιμό και την έσφιξε πολύ και την έφερνε σβούρες. Και εγώ ήμουν εκεί και μπήκαμε μέσα με τα παιδιά να τον σταματήσουμε

E: που συνέβη αυτό;

N: είχε γίνει στον κάτω διάδρομο. και μετά τους σταματήσαμε και μετά η Νάνση πήγε στην τουαλέτα, έκλαιγε και αυτό το είχαμε πει και στον διευθυντή και μετά ρωτήσαμε την Νάνση και μας είπε εντάξει μου ζήτησε συγγνώμη και όλα εντάξει. Άλλα κορίτσια από την Τρίτη λέγανε δεν θα κάνουμε μάθημα γιατί δεν αποβλήθηκε ο Ναβρόζογλου

E: κάποιο άλλο περιστατικό έχει συμβεί;

N: κάποια μέρα μετά το τέλος του σχολείου είχε συμβεί ένα επεισόδιο έξω από το σχολείο ήταν κάποια παιδιά, δεν ξέρω ποια, που μάλωναν και είχε μαζευτεί όλο το σχολείο εκεί πέρα, φώναζαν, και εγώ και η φίλη μου μπήκαμε πάλι μέσα στο σχολείο και είπαμε σε κάποιους καθηγητές να έρθουν, τους φωνάζαμε «κύριε, κύριε» και δεν έρχονταν κανένας και μετά ήρθε ο κύριος Παππάς και δεν ξέρω μετά τι έγινε, γιατί έπρεπε να φύγουμε κιόλας. Ο Ραφαήλ πέρυσι όταν αρχίσαμε ήταν πολύ καλός, δεν το έπαιζε και δεν ήταν με την παρέα που είναι τώρα, όμως μετά στο δεύτερο τρίμηνο άρχισε να κάνει παρέα, και χάλασε να το πω; Έγινε σαν και αυτούς. Αλλά κυρίως ο Ραφαήλ και όλα αυτά τα αλβανάκια τέλος πάντων, μαλώνουν για την μαγκιά, «γιατί εγώ είμαι μάγκας και μην μου την λες, μην μου την μπαίνεις». Συνήθως μαλώνουν μεταξύ τους τα αλβανάκια. Μια φορά τους είχα ακούσει κιόλας έλεγε ο Ραφαήλ στον Γκεντιάν «μην με ακουμπάς, μην με ακουμπάς εμένα, μην μου μιλάς». Και εκείνη την στιγμή στο προαύλιο ήταν η κυρία Τσιαντή και την φώναζαν και όταν πήγε εκεί πέρα σταμάτησαν να μαλώνουν. Πιο πολύ μαλώνουν για θέματα προσωπικά νομίζω. Κοροϊδεύουν ο ένας τον άλλον

E: όταν συμβαίνει ένας τσακωμός υπάρχουν και άλλα παιδιά εκεί; Πώς αντιδρούν;

N: κάποια προσπαθούν να τους χωρίσουν, κάποια άλλα κάνουν χαβαλέ λέγοντας «ω ξύλο» και άλλα τέτοια

E: ποια παιδιά το κάνουν αυτό;

N: είναι ας πούμε ο Γιάννης ο Ναβρόζογλου, ο Μιχάνας και κάποια άλλα παιδιά στην αρχή το έπαιζαν χαβαλέ αλλά μετά τους χώριζαν όπως ο Δημητριάδης Αλέξανδρος και ο Μαζιανίτης, αλλά αυτοί στην αρχή κάνουν χαβαλέ αλλά μετά προσπαθούν να τους χωρίσουν

E: εσύ πώς αντιδράς όταν βλέπεις ένα επεισόδιο εκφοβισμού;

N: επεμβαίνω, τους λέω «τι γίνεται εδώ; Σταματήστε», αλλά συνήθως μαζεύονται εκεί όλοι και δεν μπορείς να δεις καν ποιοι μαλώνουν

E: όταν συμβαίνει ένα επεισόδιο είναι παρόντες οι καθηγητές;

N: όχι. Συνήθως γίνονται σε κρυφά μέρη π.χ. εκεί πίσω, στα χαλίκια. Ακούγονται συνέχεια απειλές από τα αλβανάκια πιο πολύ και από αυτά τα παιδιά προς και άλλα παιδιά που δεν γνωρίζω τα ονόματά τους, προς παιδιά την πρώτης κάποια που είναι μικρά. Λένε «αει φύγε από δω» και «θα τα πούμε έξω από το σχολείο». Συνέχεια βρίσκονται σε γωνίες και τα κάνουν αυτά, μακριά από τα βλέμματα των καθηγητών

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

N: εγώ πιστεύω πως κάποια από αυτά τα παιδιά μπορεί να έχουν ψυχολογικά προβλήματα, με τους γονείς τους ή οτιδήποτε και τα κάνουν αυτά. Ας πούμε είναι έτσι νευριασμένοι, είναι... Δεν μπορείς να πεις ότι είναι και από τις καλύτερες οικογένειες. Πολλές φορές φοράνε σκισμένα ρούχα. Παλιά τέλος πάντων. Μπορώ να πω είναι επικίνδυνοι και με αυτά τα παιδιά εγώ πρέπει να κρατήσω μια καλή σχέση, να μην τους τσιγκλώ. Πέρυσι ο Μιχάνας είχε φέρει σιδερογροθιά. Είναι οξυθυμοί πολύ, με το παραμικρό δηλαδή αρχίζουν

E: με την σιδερογροθιά τι συνέβη;

N: καθόμασταν μέσα στην τάξη και λέει ο Μότζο σε όλους «κοίτα τι έχω εδώ πέρα» και του λένε οι άλλοι «ου που το βρήκες αυτό» και το έβλεπαν σαν κάτι ουάου, τέλειο. Σαν να του έλεγαν αυτό που κάνεις είναι γαμάτο, είναι τέλειο, είσαι κουλ. Το έβλεπαν σαν μαγκιά αυτό το πράγμα. Και γω πήγα και του λέω «που το βρήκες αυτό; Μην το χρησιμοποιήσεις και γίνει και τίποτα εδώ μέσα» και μου λέει «εντάξει όχι ρε αλλά έτσι για μόστρα»

E: όταν βλέπεις ένα παιδί να εκφοβίζει κάποιο άλλο παιδί πώς αισθάνεσαι; Τι νιώθεις;

N: πιο πολύ εκείνη την στιγμή τον λυπάμαι αυτόν, το θύμα τέλος πάντων, και όταν τον απειλούν θα τα πούμε έξω από το σχολείο εκείνη την στιγμή θέλω να πάω να το πω σε κάποιον καθηγητή τουλάχιστον να μην γίνει τίποτα

E: εσύ για ποιο λόγο θεωρείς ότι κάποια παιδιά εκφοβίζουν;

N: πιο πολύ το κάνουν γιατί θέλουν, νομίζουν ότι κερδίζουν έτσι σεβασμό και θέλουν να είναι ο αρχηγός. Και είχα δει κάποιες φορές, δεν ξέρω αν είναι για πλάκα ή για σοβαρά, όλοι αυτοί να μαλώνουν μεταξύ τους. είχα δει τον Ναβρόζογλου να μαλώνει με τον Βαλάντη

E: θεωρείς ότι θέλουν να δείξουν κάτι με τον εκφοβισμό;

N: να δείξουν ότι είναι μάγκες, για προβολή και για να αποκτήσουν σεβασμό

E: εσύ φοβάσαι να έρθεις σχολείο μην σου συμβεί κάτι άσχημο;

N: ναι κάποιες φορές, αλλά προσπαθώ να κρατάω καλές σχέσεις μαζί τους ώστε να μην συμβεί κάτι τέτοιο

E: κατά την γνώμη σου που οφείλεται αυτή η βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά;

N: πιθανόν στην οικογένεια, αλλά και άλλες φορές πιθανόν κάποια άλλα παιδιά τους προκαλούν. Πολλές φορές θεωρώ ότι επειδή ακούνε από παντού ότι οι κακοί μαθητές είναι και κακά παιδιά αυτό τους πειράζει και προσπαθούν με κάποιο τρόπο να δείξουν ότι αξίζουν σεβασμό, ότι πρέπει να με σέβεστε ή ότι και εγώ είμαι καλός άνθρωπος

E: υπάρχουν κανόνες στο σχολείο; Ποιοι είναι αυτοί;

N: ναι ας πούμε να μην μαλώνεις, να μην χτυπάς, να μην βρίζεις, να μην... Δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες αλλά εννοούνται πολλοί, ας πούμε στα διαλείμματα να μην καθόμαστε μέσα

E: ποιος σας τους λέει αυτούς τους κανόνες; Σας έχουν ενημερώσει;

N: μας έχουν μιλήσει οι καθηγητές αλλά δεν μας τα έχουν πει τόσο επιγραμματικά

E: το σχολείο τι κάνει για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

N: πιστεύω πώς όταν ήταν εδώ ο προηγούμενος διευθυντής προσπαθούσε, τον ένοιαζε, δεν ήταν αδιάφορος, και προσπαθούσε όσο μπορούσε να κάνει αυτά τα παιδιά να το καταλάβουν πρώτα με την κουβέντα. Βέβαια κάποια παιδιά δεν καταλαβαίνουν με αυτόν τον τρόπο, αλλά τώρα τελευταία όλα τα παιδιά έχουν ηρεμήσει πάρα πολύ

E: ποιές ποινές επιβάλλει το σχολείο;

N: πιο πολύ έχω ακούσει αποβολές, δυο ή τρεις μέρες, και έχουμε ακούσει πολλές φορές ας πούμε «άμα το ξανακάνεις αυτό θα φύγεις από το σχολείο». Αυτό βέβαια δεν έχει γίνει ποτέ και δεν πιστεύω πως θα γίνει κιόλας

E: θεωρείς ότι οι ποινές που έχουν επιβληθεί ως τώρα από το σχολείο λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

N: όχι, γιατί κάποια παιδιά από αυτά λένε α μια χαρά κάθομαι και στο σπίτι μου. Αν και όταν μαζέψουν πολλές απουσίες τους νοιάζει, ας πούμε ο Μότζο, ότι δεν θα περάσω την τάξη, και τους νοιάζει αυτό, τους νοιάζει πάρα πολύ και ας μην το δείχνουν. Δεν έχουν τύψεις όμως για την πράξη που έκαναν, δεν καταλαβαίνουν

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία και τα επεισόδια αυτά στο σχολείο;

N: κουβέντα... να τους δείξουμε με κάποιο τρόπο χωρίς αποβολές ή απειλές, να τους δείξουμε ότι αυτό δεν είναι σωστό, ότι δεν πρέπει να το κάνουν αυτό. Δεν καταλαβαίνουν ότι έκαναν λάθος

E: όταν συμβαίνει κάποιο επεισόδιο στο σχολείο το αναφέρεις σε κάποιον;

N: ναι τα λέω στην μητέρα μου. Κάθε μέρα με ρωτάει αν έγινε τίποτα στο σχολείο

E: πώς αντέδρασαν οι γονείς σου;

N: την πρώτη φορά που το συζήτησα με την μητέρα μου ανησύχησε λίγο, όχι υπερβολικά και θέλησε να πάει να μιλήσει στον διευθυντή γι αυτό το θέμα, αλλά την καθησύχασα. Όταν της έλεγα και εγώ

μετά ότι συνεχίζουν και συμβαίνουν, της είπα αν θέλει να πάει να μιλήσει στον διευθυντή. Η μαμά μου ήθελε κάτι να γίνει, και το είχε συζητήσει πολλές φορές με τον κύριο Λεοντάρη ότι αυτά τα παιδιά θα πρέπει μάλλον να αλλάξουν σχολείο

Μαθήτρια 26

E: έχεις αδέρφια; Πού μένεις;

K: έχω έναν μικρότερο αδερφό τον Σπύρο που πάει στην Α γυμνασίου και μένω στην Πεδινή

E: πού πήγες δημοτικό; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό σχολείο

K: δημοτικό πήγα εδώ στην Πεδινή και μου άρεσε πολύ περισσότερο.

E: σου αρέσει το σχολείο; Πώς νιώθεις όταν βρίσκεσαι στο σχολείο;

K: Ναι μου αρέσει

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται;

K: αν εξαιρέσουμε τα αρχαία όλα υπέροχα. Θεωρώ ότι στην Ελλάδα γενικά παίρνουμε πολύ περισσότερες γνώσεις από άλλες χώρες

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

K: πάω τένις εδώ στο γήπεδο

E: με τους καθηγητές σας πώς τα πηγαίνεις; Υπάρχει κάποιος καθηγητής που να είναι ο αγαπημένος σου;

K: Με όλους καλά, η κα Κωλέτση και η κα Κάσαρη είναι πολύ καλές

E: και ο χειρότερος καθηγητής κατά την άποψή σου;

K: Ο μαθηματικός δεν ξέρει να διδάξει, δεν είναι εκπαιδευτικός

E: με τους συμμαθητές σας πώς τα πηγαίνεις;

K: με τα παιδιά από την Γ Γυμνασίου τα πηγαίνουμε πολύ καλά, αλλά με τις άλλες τάξεις έχουμε κάποια προβλήματα

E: έχεις υπάρξει μάρτυρας βίαιων και εκφοβιστικών επεισοδίων στο σχολείο;

K: ναι πολλές φορές. Προχτές έξω από το σχολείο τσακώθηκαν δυο παιδιά, ο Πλιάκος από την Β τάξη με τον Γκεντιάν. κανόνισαν να παίξουν ξύλο. Και αυτό που με στεναχώρησε περισσότερο είναι ότι τα περισσότερα παιδιά που ήταν εκεί γύρω το επικροτούσαν

E: ποια παιδιά ήταν εκεί;

K: όλο το σχολείο... ήμουν και εγώ. Τα περισσότερα παιδιά χειροκροτούσαν και λέγανε «δώσε κι άλλο, δώσε κι άλλο». είναι δύο τρία παιδιά που το κάνουνε συνέχεια αυτό. Για παράδειγμα ο Ραφαήλ που επικροτούσε και τράβαγε βίντεο. τράβαγαν πάρα πολλά παιδιά βίντεο... και ένας μικρός από την Α, ο Παντελής Μπούτζιας

E: θυμάσαι να μου περιγράψεις ένα συμβάν;

K: κάτι άλλο που θυμάμαι, την ημέρα των εκλογών για το 15μελές, επειδή συνηθίζεται να βγαίνει πρόεδρος από την Τρίτη και τις περισσότερες ψήφους τις είχαν πάρει τα παιδιά της τρίτης και όλοι θέλαμε να βγει πρόεδρος από την Τρίτη, αλλά ο Γιώργος ο Μιχάνας που έχει δημιουργήσει πολλά

προβλήματα στο σχολείο και θέλει γενικά να κάνει κουμάντο, άρχισε να απειλεί παιδιά για να τον εκλέξουν πρόεδρο. Και όταν ο Δημήτρης ο Γιάκος είπε ότι δεν είναι κατάλληλος για πρόεδρος τον έπιασε από τον λαιμό. Και είχαν αφήσει να διαρρεύσει, επειδή εγώ, ο Γιάκος και η Σοφία λέγαμε ότι δεν κάνει για πρόεδρος, ότι θα μας πιάσει ο Γιώργος με τον αδερφό του να μας δείρουνε

E: έχεις παρατηρήσει να συμβεί κάποιο περιστατικό εκφοβισμού ανάμεσα σε κορίτσια; Δεν εννοώ μόνο τσακωμούς, βρισιές και χτυπήματα αλλά και κουτσομπολιά ή διάδοση κάποιων φήμης

K: τα κορίτσια δεν μαλώνουν μεταξύ τους γιατί είναι πιο ώριμα αλλά φήμες υπάρχουν και ακούγονται συνέχεια, αλλά δεν τις γνωρίζουμε και όλες

E: με ποιο τρόπο εμπλέκονται δηλαδή τα υπόλοιπα παιδιά στον εκφοβισμό;

K: επικροτούν συνήθως αυτές τις πράξεις

E: οι καθηγητές πως αντιδρούν; Είναι παρόντες όταν συμβαίνει ένας εκφοβισμός;

K: συνήθως όχι. Το μαθαίνουν αν τους ειδοποιήσει κάποιος

E: μπορείς να μου περιγράψεις τα παιδιά που εκφοβίζουν;

K: νομίζω ότι έχουν κόμπλεξ για τον ίδιο τους τον εαυτό, που όμως εμείς δεν τους το δημιουργούμε. Εννοώ ότι μπορεί να μας λένε εμάς ρατσιστές, να μας χαρακτηρίζουν οι ίδιοι έτσι, αλλά στο κάτω κάτω αυτοί οι ίδιοι μας το δημιουργούν αυτό. Αν φερόταν σε μας όπως τους φερόμαστε δεν θα υπήρχε κανένα πρόβλημα. Εμάς δεν μας νοιάζει που είναι από την Αλβανία αυτά τα παιδιά, τι από Ρωσία, τι από Αλβανία, τι από Ελλάδα. Τελικά ο διευθυντής έχει δίκιο, είναι συγκεκριμένες εθνικότητες τα παιδιά που εκφοβίζουν, ή είναι από συγκεκριμένο μέρος, δηλαδή ή είναι από Μπάφρα ή από Κοσμηρά.

E: πώς νιώθεις όταν βλέπεις ένα επεισόδιο εκφοβισμού; Ποια τα συναισθήματά σας;

K: εγώ θυμώνω γιατί δεν έχουν το δικαίωμα να σηκώσουν το χέρι τους και να χτυπήσουν. Εγώ όταν είμαι μπροστά πάντα επεμβαίνω. Δεν θέλω να πειράζουν άλλα άτομα. Και ειδικά αν πειράζει κανείς τον αδερφό μου θα κινησω γη και ουρανό για να φάει αποβολή

E: για ποιο λόγο θεωρείς ότι εκφοβίζουν συγκεκριμένα παιδιά;

K: τον Γιάννη τον Λιόντο τον έχουν βγάλει λίγο στο περιθώριο και τον κοροϊδεύουν γιατί γίνεται σπαστικός. Θεωρώ ότι προσπαθούν όλοι να επιβληθούν, τα αγόρια προσπαθούν να επιβληθούν ο ένας στον άλλον. Προσπαθούν με την βία να το παίξουν μάγκες.

K: εγώ νομίζω ότι μερικά παιδιά προέρχονται από οικογένειες προβληματικές

E: δηλαδή ποια θεωρείς τα πιθανά αίτια του εκφοβισμού;

K: την οικογένεια και τα κόμπλεξ που τους δημιουργούνται. Ας πούμε για τον Μιχάνα έχω ακούσει πως οι γονείς του είναι αδιάφοροι. Τον παίρνουν τηλέφωνο από το σχολείο και δεν απαντάει καν ή λέει δεν μπορώ να έρθω. Μια μέρα είδα τον πατέρα του Γκεντιάν καθώς ερχόμουν στο σχολείο, έβγαινε έξω από το σχολείο και έβριζε, έλεγε «γαμώ τα σχολεία σας που δεν μπορείτε να συμμορφώσετε τα παιδιά» και έσκιζε τα χαρτιά που του είχαν δώσει από μέσα

K: επίσης έχουν το θέμα με τα κορίτσια, δηλαδή με ποια να τα φτιάζουν, ποια γουστάρουν

E: υπάρχουν κάποιοι κανόνες στο σχολείο;

K: ναι οι γνωστοί..

E: τους κανόνες αυτούς από πού τους γνωρίζεις;

K: μας ενημέρωσαν για τους κανόνες όταν ήρθαμε στο γυμνάσιο

E: τι κάνει το σχολείο για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας;

K: δίνει αποβολές!!

E: από ποιόν δίνονται οι αποβολές;

K: από τον διευθυντή αλλά νομίζω ότι όταν συμβαίνει κάτι σοβαρό συνεδριάζει και ο σύλλογος γονέων

E: οι ποινές που επιβάλλει το σχολείο λειτουργούν; Έχουν αποτέλεσμα;

K: όχι γιατί τα παιδιά δεν φοβούνται, λένε «σιγά πήρα αποβολή»

E: οι ποινές θεωρείς ότι είναι δίκαιες;

K: με το να διώχνεις το πρόβλημα δεν το λύνεις

E: τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να γίνει; Ποια θεωρείς την κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού;

K: τουλάχιστον να υπάρχει κοινωνικός λειτουργός στο σχολείο που να μιλάει σε όλους, γιατί αυτά τα παιδιά θα χρειαστούν αναμορφωτήριο. Πέρα από αυτό θεωρώ ότι οι καθηγητές είναι πολύ ελαστικοί. Λένε «παιδιά είναι, τα κάνουν αυτά». Καθημερινά υπάρχει ο φόβος σε όλο το σχολείο ότι κάτι θα συμβεί

E: Άρα δεν αισθάνεσαι ασφαλής στο σχολείο;

K: εγώ αισθάνομαι, γιατί ξέρω ότι κανείς δεν θα τολμήσει να απλώσει χέρι πάνω μου. Πιστεύω ότι τα αγόρια φοβούνται πιο πολύ. Απλά πιστεύω ότι φταίει και το ότι δεν επεμβαίνουν οι γονείς, αλλά τη στιγμή που δεν μπορούν οι καθηγητές να επέμβουν..... τα πολλά παιδιά πιστεύουν «ότι αφού με χτυπάνε αυτοί θα τους χτυπήσω και εγώ, δεν θα κάτσω να τις φάω»

E: αναφέρεις στους γονείς σας τα επεισόδια που συμβαίνουν στο σχολείο;

K: είναι και κάποια πράγματα που δεν τα λες στους γονείς.. δηλαδή πολλές φορές συμβαίνουν επεισόδια στο σχολείο και τα παιδιά τα μεταφέρουν αλλιώς. Οπότε αν είμαι μπροστά θα τους το πω, αν δεν είμαι δεν θα τους πω κάτι

E: η αντίδραση των γονιών σου ποια είναι;

K: πάντως οι καθηγητές δεν κάνουν και κάτι... θεωρώ τελείως χαζό το «ή θα διώξεις αυτούς ή θα φύγω εγώ». Το θέμα είναι να το λύσεις το πρόβλημα, όταν το μεταθέτεις κάπου αλλού δεν λύνεται. Γιατί αν αυτά τα παιδιά φύγουν από αυτό το σχολείο θα πάνε κάπου αλλού και θα κάνουν τα ίδια.

E: οι γονείς ενημερώνονται από το σχολείο για τα προβλήματα που παρουσιάζονται;

K: είχε γίνει μια συνέλευση του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων και είπαν ότι θα κάνουν μια διάλεξη, αλλά δεν αποφασίστηκε κάτι. Οι γονείς δεν είναι εδώ, δεν είναι η δουλειά τους να είναι εδώ, ενώ για τους καθηγητές αυτή είναι η δουλειά τους.

E: δηλαδή τι θα ήθελες να κάνουν οι καθηγητές;

K: να επεμβαίνουν πιο πολύ.. απλά οι καθηγητές επιτηρούν μόνο τον κάτω διάδρομο. θα πρέπει να επιτηρούν και τον πάνω διάδρομο και τις αυλές

Μαθητής 27

E: έχεις αδέρφια

Θ: ναι έχω έναν μικρότερο αδερφό που πάει Τετάρτη δημοτικού

E: πού μένεις;

Θ: στη Μανολιάσα

E: δημοτικό πού πήγες; Περιέγραψε μου την εμπειρία σου στο δημοτικό

Θ: εδώ στην Πεδινή. Ωραία ήταν, λίγο βαριόμουν γιατί ήταν έξι χρόνια

E: όταν βρίσκεσαι στο σχολείο πώς νιώθεις;

Θ: μια χαρά, δεν ανησυχώ ούτε και έχω άγχος γιατί ξέρω ότι έχω προετοιμαστεί σωστά από το σπίτι και έχω κάνει όλες τις εργασίες μου και νιώθω χαρά που έρχομαι και που θα δω τους φίλους μου

E: τα μαθήματα πώς σου φαίνονται φέτος;

Θ: δεν είναι δύσκολα, πέρυσι ήταν λιγάκι δύσκολα επειδή ήταν η πρώτη χρονιά

E: ασχολείσαι με κάποιο άθλημα;

Θ: πηγαίνω για τένις εδώ στο γήπεδο

E: με τους καθηγητές πώς τα πηγαίνεις;

Θ: ε δεν τα πηγαίνω και χάλια αλλά ούτε και τέλεια γιατί κάποια μαθήματα δεν με ενδιαφέρουν.

E: Ο αγαπημένος σου και ο χειρότερος, κατά την άποψή σου, καθηγητής ποιος είναι;

Θ: όλοι το ίδιο είναι, αλλά με την κυρία Τσιαντή δεν τα πάω καλά, όλο μου αντιμιλάει

E: με τους συμμαθητές σου πώς τα πηγαίνεις;

Θ: τα πηγαίνω πολύ καλά, δεν έχω κάποιο πρόβλημα. Και αν κάποιος με νευριάζει δεν του δίνω σημασία και τον αφήνω

E: υπάρχουν παιδιά που σε νευριάζουν; Εξήγησέ μου με ποιόν τρόπο

Θ: μερικές φορές ναι... να μερικές φορές με βρίζουν, τους βρίζω και εγώ και μετά αρχίζουν και βρίζουν περισσότερο

E: και δεν σε ενοχλεί αυτό;

Θ: όχι δεν πειράζει αφού τους βρίζω και εγώ.

E: και για ποιο λόγο τους βρίζεις και εσύ;

Θ: ε και τι να κάνω να πάω στον διευθυντή; Αν πέσει ξύλο θα πάω

E: θες να μου εξηγήσεις τι εννοείς σε βρίζουν;

Θ: ε εντάξει, δεν με βρίζουν άσχημα. Δεν μου λένε τίποτα άσχημο για την οικογένειά μου, αλλά τις βρισιές που μου λένε αυτοί τους τι λέω και εγώ

E: και πως ξεκινάει όλο αυτό;

Θ: μερικές φορές π.χ. λέω εγώ κάτι και αν πειράξει τα άλλα παιδιά μου λένε και αυτά και έτσι ξεκινάει

E: πρόκειται για κάποια παιδιά με τα οποία κάνεις παρέα και είστε φίλοι;

Θ: όχι δεν κάνω παρέα

E: πρόκειται για συγκεκριμένα παιδιά που το κάνουν και σε άλλα παιδιά αυτό;

Θ: ναι

E: δηλαδή σε ενοχλούν και εσένα αυτά τα παιδιά; Υπάρχει κάποιο παιδί που να σε έχει χτυπήσει ή εκφοβίσει με άλλον τρόπο;

Θ: ναι μερικές φορές με ενοχλούν. Όχι δεν με έχουν χτυπήσει σοβαρά

E: τι εννοείς με το σοβαρά; Να καταλήξετε σε νοσοκομείο;

Θ: ε ναι

E: δηλαδή εσένα σε έχουν χτυπήσει και ενοχλήσει έστω και λίγο;

Θ: ναι αλλά ανταποδίδω, εκτός και αν τσακώνονται κάποιοι φίλοι μου οπότε και τους χωρίζω. Και αν με βαρέσουν κάποια παιδιά που δεν συμπαθώ και τόσο τότε πάω στον διευθυντή, αλλά άμα τα συμπαθώ... σαν παιχνίδι είναι...

E: είναι σαν παιχνίδι; Τι εννοείς;

Θ: δεν βαράμε σοβαρά ο ένας τον άλλον, απλά είναι σαν παιχνίδι, πώς να το πω

E: ωραία. Έχει τύχει ποτέ να σε χτυπήσουν σοβαρά και να το αναφέρεις στον διευθυντή;

Θ: ναι, πριν 1 μήνα περίπου ήταν ένα σκυλί εδώ από έξω και το χτύπησε ένα παιδί, ο Γκεντιάν, και του λέω «θα σου άρεσε και εσένα να ήσουν στη θέση του και να σε χτυπάνε;» και μου έριξε μια μπουνιά εδώ και τον πήγα στον διευθυντή

E: σε χτύπησε πολύ; Πόνεσες;

Θ: όχι

E: και τι συνέβη;

Θ: ο διευθυντής του έδωσε μια αποβολή μιας μέρας

E: Ποιο παιδί σε χτύπησε;

Θ: Ο Γκεντιάν

E: Και σε έχει ξαναενοχλήσει;

Θ: όχι

E: Γνωρίζεις αν ο Γκεντιάν έχει εμπλακεί σε άλλα επεισόδια και σε τσακωμούς στο σχολείο;

Θ: ναι αλλά δεν τα αναφέρω;

E: για ποιο λόγο;

Θ: γιατί..... απλά μερικά παιδιά μετά με κοροϊδεύουν και με λένε καρφί. Δεν θέλουν να έχουν προβλήματα με άλλους για αυτό δεν τα αναφέρουν

E: μήπως φοβάσαι;

Θ: όχι δεν φοβάμαι

E: και όταν σε χτύπησε ο Γκεντιάν εσύ πώς αντέδρασες;

Θ: ε δεν αντέδρασα... εεεε... πήγα κατευθείαν στον διευθυντή, δεν του μίλησα καν

E: πώς ένιωσες όταν συνέβη αυτό το γεγονός σε σένα; Στεναχωρήθηκες;

Θ: όχι...

E: πώς θα χαρακτήριζες τα παιδιά που εκφοβίζουν;

Θ: «Μάγκες»!!

E: κάτι άλλο που να τα χαρακτηρίζει;

Θ: δεν είναι καθόλου καλοί μαθητές και απλά... να έχουν συνηθίσει έτσι από μικροί, μπορεί από το σπίτι τους και από την οικογένειά τους να έχουν γίνει έτσι και να εκφοβίζουν τους άλλους στο σχολείο

E: κατά την γνώμη σου είναι σωστός ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρονται;

Θ: όχι γιατί μερικά παιδιά νιώθουν άσχημα, και μετά όταν πηγαίνουν σπίτι τους στεναχωριούνται και κλαίνε

E: τι συναισθήματα νιώθεις όταν τυχαίνει να δεις ένα περιστατικό εκφοβισμού;

Θ: δεν νιώθω κάτι, απλά συνήθως πηγαίνω και τους απομακρύνω όταν τσακώνονται

E: εσύ τι πιστεύεις ότι θέλουν να δείξουν αυτά τα παιδιά με τον εκφοβισμό;

Θ: μάλλον θέλουν να τραβήξουν την προσοχή κάποιων παιδιών, δηλαδή αυτοί που εκφοβίζουν μάλλον δεν έχουν πολλούς φίλους και προσπαθούνε με αυτόν τον τρόπο να τραβήξουν την προσοχή κάποιων άλλων παιδιών. Και αυτός ο τρόπος δεν είναι σωστός για να κάνεις φίλους..

E: εσύ πώς αντιδράς όταν βλέπεις να εμπλέκονται παιδιά σε καβγά;

Θ: πηγαίνω και τους σταματάω ώστε να μην τσακωθούνε και χτυπήσουν μέχρι να έρθει ο διευθυντής

E: έχεις παρατηρήσει αν υπάρχουν εκεί κοντά άλλα παιδιά; Τι κάνουν;

Θ: ναι υπάρχουν, άλλα γελάνε, άλλα κοιτάνε απλά

E: φοβάσαι μήπως σου ξανασυμβεί κάποιο άσχημο γεγονός στο σχολείο;

Θ: όχι δεν φοβάμαι, γιατί συνήθισα από το δημοτικό.

E: δηλαδή τι εννοείς; Συνέβαιναν και στο δημοτικό παρόμοια γεγονότα;

Θ: ναι συνέχεια

E: έχεις πει σε κανέναν τα περιστατικά που συμβαίνουν στο σχολείο;

Θ: μερικά τα αναφέρω στους γονείς μου

E: δηλαδή ποια αναφέρεις;

Θ: αυτά που κάνουν σε μένα και στους φίλους μου, και επίσης τους λέω ότι κάποια παιδιά εκβιάζουν κάποια άλλα μήπως και έρθουν εδώ κάποιοι γονείς να λύσουν αυτό το θέμα

E: και οι γονείς σου τι σου λένε; όταν σε χτύπησε ο Γκεντιάν τους το είπες; Πώς αντέδρασαν;

Θ: μου λένε άμα γίνει κάτι να τους ειδοποιήσω για να έρθουν.. ναι τους το είχα πει, αλλά δεν μου είπαν κάτι ιδιαίτερο γιατί μου είπαν ότι αφού το είπα στον διευθυντή είναι εντάξει

E: οι καθηγητές πως αντιδρούν; Αντιλαμβάνονται τους καβγάδες;

Θ: ε όταν γίνονται στην αυλή δεν τους αντιλαμβάνονται συνήθως. Για αυτό και τα παιδιά αυτά χτυπάνε επειδή δεν είναι οι καθηγητές μπροστά, φοβούνται κιόλας

E: ποιοι κανόνες υπάρχουν στο σχολείο;

Θ: δεν επιτρέπεται να χτυπάει ο ένας τον άλλον, να βρίζει ο ένας τον άλλον, δεν επιτρέπονται τα κινητά, να μην σπάμε τα πράγματα του σχολείου

E: τους κανόνες αυτούς από πού τους γνωρίζεις;

Θ: από το δημοτικό αλλά μας τους λένε και εδώ οι καθηγητές

E: ποιες ποινές επιβάλλει το σχολείο;

Θ: η ωριαία απουσία από την τάξη, η αποβολή και ο διωγμός από το σχολείο

E: θεωρείς ότι οι ποινές αυτές λειτουργούν; Δηλαδή έχουν κάποιο αποτέλεσμα;

Θ: κάποια παιδιά φοβούνται την αποβολή αλλά είναι οι συνήθειές τους έτσι

E: η ποινή που επιβλήθηκε στον Γκεντιάν πιστεύεις ότι ήταν δίκαιη;

Θ: μπορεί να μην ήταν δίκαιη για αυτόν, αλλά για μένα ίσως να ήταν

E: εσύ τι θα ήθελες να γίνει ώστε να σταματήσει η σχολική βία;

Θ: τα παιδιά δεν θα πρέπει να κάνουν παρέα με τους μαθητές που εκφοβίζουν και να μην πηγαίνουν στα μέρη όπου τσακώνονται ώστε να μην υπάρχουν τόσα προβλήματα

E: τι εννοείς ακριβώς;

Θ: υπάρχουν κάποια παιδιά που προκαλούν τα παιδιά που χτυπιούνται με τους άλλους και έτσι ο άλλος τον χτυπάει και αυτόν. Άρα δεν θα πρέπει να είναι στο ίδιο μέρος

Μητέρα 1

E: μπορείτε να μου περιγράψετε τι ακριβώς συνέβη στο παιδί σας;

E: δεν μου ανέφερε τίποτα. Ρώτησα τον μικρό μου γιο και μετά με πολλή δυσκολία συνηγόρησε και αυτός «ε αυτό το συγκεκριμένο παιδάκι χαζό είναι, πειράζει τα παιδιά, δεν τον θέλει κανένας». Αυτό. Δεν μου είπε τίποτα συγκεκριμένο. Τον ρώτησα αν του δημιουργεί πρόβλημα και μου είπε όχι. Και εγώ του είπα αν δημιουργεί πρόβλημα να μην έχεις καμία σχέση, να πηγαίνεις στους καθηγητές σου να αναφέρεις το πρόβλημα

E: σας ανέφερε πότε ξεκίνησε ο εκφοβισμός;

E: όχι δεν μου είπε τίποτα. Μου έδωσε την εντύπωση ο γιός μου σιγά, έλα μωρέ σιγά τι θα μας κάνει αυτός

E: πώς νιώθει; Σας έχει αναφέρει κάτι;

E: δεν κατάλαβα να φοβάται αλλά είναι και κλειστός, δεν λέει. Δεν εκφράζει τι αισθάνεται. Εγώ προσπάθησα να ψαρέψω όταν με ενημέρωναν οι καθηγητές. Ακούω απλά κάποιες συζητήσεις στο σπίτι του στυλ «ε αυτός άμα φέρει την παρέα του τι μπορεί... άμα του βρίσουν ας πούμε την μάνα» ξέρω για το συγκεκριμένο παιδί και αν του βρῖσει κάποιος την μάνα και τον πατέρα θα τον σκοτώσουν. Ακούω κάτι τέτοια ας πούμε, ξεκάρφωτα. Ότι ακούω το ακούω από τις συζητήσεις των παιδιών μου μεταξύ τους. εμένα δεν μου λένε τίποτα. Ότι μου παίρνει το αυτί.

E: σας έχει παραπονεθεί ποτέ ο Βασίλης; Π.χ. να σας πει ότι φοβάται στο σχολείο;

E: όχι ποτέ

E: σας ανέφερε ποτέ ο Βασίλης ότι δεν θέλει να πάει στο σχολείο;

E: απλά ότι βαριέται, έρχεται σαν υποχρέωση στο σχολείο

E: μπορείτε να μου πείτε πώς αντιδράσατε; Τι κάνατε μόλις μάθατε για το συμβάν;

E: στην αρχή λίγο τρόμαξα, να πω, γιατί δεν μου έδωσε κανένα δείγμα. Λέω τι γίνεται; Δεν ξέρω τι μου γίνεται; μετά που συζήτησα και ψάρεψα έτσι τον μικρό μου τον γιό κατάλαβα ότι δεν τον υπολογίζουν. Έτσι έδειξε τουλάχιστον. «Ναι μεν είναι ένα πέρα βρέχει παιδί, δεν τον θέλουν οι άλλοι, ε μωρέ τι θα μας κάνει αυτός». Σε αυτή την κατάσταση

E: φοβάστε μήπως συμβεί ξανά στο παιδί σας εκφοβισμός;

E: δεν είμαι ιδιαίτερα φοβισμένη. Υπάρχει μια μικρή ανησυχία βέβαια αλλά τα παιδιά μου μου έδωσαν την εντύπωση ότι δεν υπάρχει πρόβλημα. Μια μικρή ανησυχία μην μπλεχτεί σε καβγάδες και τσακωμούς

E: ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

E: φαντάζομαι οικογενειακά προβλήματα. Από εκεί ξεκινάνε όλα. Ένα παιδάκι είναι αγνό, τι να έχει; Άμα όμως περάσει άσχημα τα παιδικά του χρόνια μέσα σε προβλήματα θα του βγούνε αυτά. Μετά πιστεύω έχουν δει τόση βία από παιχνίδια και από τα έργα που όλα αυτά κάποια στιγμή θα ξεσπάσουν. Από τρυφερή ηλικία έχουν εθιστεί στο αποκρουστικό και στη βία δεν θα βγει αυτό;

E: τι συμβουλές δίνετε στο παιδί σας; Τι του λέτε; Πώς το καθησυχάζετε;

E: δεν δείχνει τι έχει. Μπορεί να έρθει με νεύρα και να ξεσπάσει κάπου αλλού Δεν θα δείξει ότι έχει κάτι.

E: τι θα θέλατε να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια βίας στο σχολείο;

E: να προσεγγίζονται τα παιδιά που έχουν πρόβλημα νομίζω ότι είναι η καλύτερη λύση. Ίσως χρειάζονται στήριξη και οι οικογένειες γιατί υπάρχουν και προβλήματα στο σπίτι

Μητέρα 2

E: μπορείτε να μου περιγράψετε τι ακριβώς συνέβη στο παιδί σας; έχει ξαναγίνει κάτι τέτοιο; Πόσο κράτησε;

I: ναι. πέρυσι με τον Γκεντιάν που ήταν εδώ όλο κόντρα. Κόντρα. Είναι και ο Γκεντιάν που τον γνωρίζεις και μπορεί να του κάνει και πιο πολλά αστεία, μπορεί και να.... δεν ξέρω τι να πω. Αλλά και πέρυσι που ήταν εδώ πάλι τα ίδια έκαναν. Απλά εδώ ο διευθυντής είναι πάρα πολύ αυστηρός, και δεν συνέβαιναν πολλά, αλλά δυο τρεις φορές την χρονιά συνέβαινε. Τσακωθήκαν έξω στην αυλή, χτυπήθηκαν, έριξαν τα φαγητά κάτω.

E: θέλετε να μου πείτε τι σας έχει πει; Σας ανέφερε για ποιο λόγο συνέβη ο τσακωμός;

I: έγινε και άλλος προχτές, ξανάρθα πάλι πέρα προχτές. Γιατί, ο Γιάννης μου λέει ότι ήταν στο κυλικείο και πήγε ο Γκεντιάν και τον έσπρωξε και όπως πήγε να πέσει κάτω ήταν ένα παιδάκι από πίσω που έπεσε και κείνο κάτω μαζί του; Δεν κατάλαβα τι έγινε να σας πω την αλήθεια και ο διευθυντής λίγο όπως μου τα εξήγησε ... και μετά μου λέει πιαστήκαν στα χέρια και τους είδε ένας καθηγητής... ο Ιωάννης δεν μου είπε έτσι. Ο Ιωάννης μου είπε εγώ καθόμουν στο κυλικείο και ήρθε ο Γκεντιάν, μου λέει, και μου έβαλε από πίσω, μου έβαλε τα πόδια και έχασα την ισορροπία μου και έπεσα και μετά λέει με πήγαν στον διευθυντή. Τώρα αλήθεια είναι; Τι να σας πω; Ότι ακούω

E: δηλαδή ο Γκεντιάν συνεχίζει και τον ενοχλεί;

I: ναι ρε παιδί μου και του έχω πει. Βρήκα και τον πατέρα του προχτές γιατί και εκείνος έρχεται εδώ γιατί έχει τις κόρες του, και του είπα του ανθρώπου «κοίτα να δεις, δεν είναι ότι ο δικός μου είναι καλός και ο δικός σου δεν είναι καλός, ή ο δικός μου πειράζει και ο δικός σου δεν πειράζει, αλλά πες του λίγο, του λέω, να μην κάνει παρέα με τον δικό μου. Και θα πάω εγώ, μου λέει, και θα τον μαλώσω, και όλο προβλήματα έχω με αυτό το παιδί. Του λέω δεν στο λέω να τον μαλώσεις, με ξέρεις και σε ξέρω, και του λέω ο δικός σου μπορεί να είναι παιδί πειραχτήρι, αλλά και ο δικός μου, δεν βάζω τον δικό μου ότι είναι καλός, αλλά πες στον Γκεντιάν, του λέω, να μην κάνει καθόλου παρέα με τον δικό μου, να μην του δίνει σημασία σε ότι και αν γίνεται. Τώρα εμείς έχουμε θέμα για αυτή την κουβέντα που είπαν μέσα στην τάξη. Εμένα ο δικός μου, όπως μου τα περιέγραψε, μου είπε ότι μου έγραψε σε ένα χαρτί αυτή τη λέξη και εγώ δεν ήξερα λέει και το φώναζα. Και του λέω δεν ήξερες; Μήπως του το ανταπέδωσες; Όχι μου λέει εγώ δεν ήξερα τι σημαίνει. Αυτός προφανώς δεν είχε την έννοια της λέξης και μετά που του είπαν τα παιδιά ότι αυτό είναι βρισιά, δεν ξέρω τι να πω. Τους έχω πει να μην τον βάζουν να κάθεται εκεί. Μου λέει δεν θέλω να κάθομαι με τον Γκεντιάν. Γιατί με βάζουν εκεί;

E: ποιος τον έβαλε;

I: δεν ξέρω

E: σας ενημέρωσε κάποιος από το σχολείο για τα επεισόδια που συνέβησαν;

I: ναι ναι με ενημέρωσε ο διευθυντής

E: σας τα λέει ο γιός σας;

I: ναι μου τα λέει ο Γιάννης. Χτες βέβαια του είπα ότι θα ξανάρθω στο σχολείο για να δω τι ακριβώς έγινε, γιατί δεν μου τα λες όλα όπως ακριβώς γίνονται και εκεί ξεκίνησε το πρόβλημά του, να μου λέει μην πας πάλι στον διευθυντή, πως θα μου δώσουν αποβολή αν έρχεσαι και ρωτάς συνέχεια, και με κάνουν ρεζίλι στα παιδιά. Γιατί του λένε τα παιδιά ότι έρχεται η μητέρα σου κάθε μέρα εδώ. Εγώ δεν κάνω κάτι. Ίσα ίσα που πηγαίνω και μιλάω με την Τζία εκεί στο κυλικείο και να ρωτήσω τον διευθυντή τι γίνεται. Μου λέει «με κοροϊδεύουν τα παιδιά γιατί έρχεσαι συνέχεια». Του λέω «μην κάνεις κάτι για να μην έρχομαι, εμένα όταν με παίρνει τηλέφωνο ο διευθυντής του γυμνασίου πρέπει να έρθω»....

I: έλεγα στην αρχή να τον πάω στο 6ο που έχει και τάξη ένταξης, αλλά δεν το πήγα γιατί και εδώ στο δημοτικό που τον είχα βάλει στην τάξη ένταξης έκανε συνέχεια φασαρίες για να προκαλέσει και μου

έλεγε «αν δεν με σταματήσεις εγώ θα κάνω όλο φασαρίες» και να τον πάρω από το τμήμα. δεν περίμενα ότι θα γίνει και αυτό το πράγμα φέτος. Είχα ακούσει τα καλύτερα για αυτό το γυμνάσιο. Και σε όσους το είχα πει μου έλεγαν ότι είναι πολύ καλό σχολείο, αλλά φέτος δεν ξέρω.. μια με τα μαθηματικά ο δάσκαλος, μια ότι δεν μπορεί να αλλάξει ο διευθυντής και δεν μπορούν να βρουνε μια.... Δεν ξέρω τι να πω... κάποια πράγματα ξεκίνησαν από την αρχή, θεωρώ, στραβά και τώρα πλέον έχουν πάρει και αυτό το... εδώ μια μέρα πέρασα να πάω εδώ στο ΜΕΤΡΟ (σ,μαρκετ), και συνήθως πηγαίνω από κάτω, και πήγα από πάνω και είχε πιάσει τον Ντεσιόν ένας ψηλός και τον σκότωσε (το λέει φωναχτά), σταμάτησα, τους φώναζα, τίποτα. Να τον χτυπάνε έτσι;

E: σας έχει παραπονεθεί ποτέ ο Γιάννης;

I: συνέχεια. Μου λέει «αααα δεν ξαναπάω σε αυτό το σχολείο, είναι χαζό αυτό το σχολείο, όλοι με βαρύνει». Δηλαδή με έναν τρόπο.... «Και εσύ μετά μου φωνάζεις».

E: σας ανέφερε ποτέ ότι δεν θέλει να έρθει στο σχολείο;

I: ε ναι συνέχεια, θέλει να πάει στο σχολείο που πήγαινε πριν στο χωριό. Τον πρώτο μήνα έλεγε στον αδερφό του «κάτσε να πας γυμνάσιο και να δεις τι ξύλο θα τρως». Που πας παιδί μου, του έλεγα εγώ, στον πόλεμο σε στέλνω; Εγώ πιστεύω ότι για αυτό τα κάνει αυτά, τις φασαρίες γιατί θέλει να φύγει από το σχολείο, να γυρίσει στο σχολείο στο χωριό.

E: τι συμβουλές δίνετε στο παιδί σας; Τι του λέτε; Πώς το καθησυχάζετε;

I: η μούρη του είναι όλο σημάδια. Και του λέω «βρε αγόρι μου σκέψου τον εαυτό σου, μην βάζεις τους άλλους πάνω σου. Εσύ μην τους ενοχλείς, μην τους μιλάς, μην τους δίνεις το δικαίωμα να σου μιλάνε. Άμα δεν μιλήσεις εσύ σε κάποιον ή δεν του αντιμιλήσεις δεν μπορεί εκείνος να έρθει να σε πιάσει και να σε....». δεν ξέρω πια έχω απογοητευτεί.

E: φοβάστε μήπως συμβεί ξανά στο παιδί σας κάτι άσχημο;

I: ε ναι φοβάμαι. Του έσκισαν το μπουφάν, τον έχουν χτυπήσει, εδώ πίσω ήταν για αρκετό καιρό από τις κλωτσιές που του έριχνε ο Ντεσιόν. Εδώ πίσω εγώ δεν τον είχα δει. Μου έλεγε ότι με χτύπησαν, μια μέρα όμως που ξεντύθηκε και μπήκα εγώ στο μπάνιο ήταν εδώ πίσω όλος μαύρος. «Τι έπαθες παιδάκι μου του λέω εδώ;». εγώ τρώμαξα. «εγώ, μου λέει, σου λέω ότι με χτυπάνε και εσύ δεν με πιστεύεις. Εγώ, μου λέει, σου κάνω παράπονα και εσύ δεν δίνεις σημασία». Εγώ του λέω δεν δίνω σημασία; Εσύ του λέω δίνεις δικαίωμα να σηκώνουν τα χέρια και τα πόδια τους πάνω σου; Τι να κάνω εγώ, του λέω; Να έρθω να πιάσω τα παιδιά από το αυτί και να τους πω γιατί χτυπάτε τον Ιωάννη; Βάλτους εσύ σε μια άκρη. Εσύ τώρα έχεις μεγαλώσει, δεν μου λες ότι έχεις μεγαλώσει

E: όταν μίλησα μαζί του δεν μου είπε τίποτα

I: ναι το ξέρω, λέει αστεία το κάναμε, παιχνίδι ήταν και τέτοια

E: Έχει συμβεί κάτι άλλο από τότε που να σας ανησυχεί;

I: τον απειλούνε πολλά, τον απειλούνε παιδιά, και ο Γκεντιάν. Του λέει αν θα πας να το πεις στον διευθυντή εγώ θα σε βρω έξω και δεν ξέρω τι έχεις να πάθεις ή τι θα πάθει η μάνα σου. Θα έρθουν να σου σπάσουν το αυτοκίνητο μου λέει. Ας έρθει εμένα να μου το σπάσει του λέω, εσύ κάνε την δουλεία σου, μην ενοχλείσαι για μένα. Και εγώ μου λέει, δεν ξέρω ποιος τον προστατεύει, ένας Μότζο, εγώ μου λέει πάω εκεί γιατί με προστατεύει και αυτά μου λέει μόλις με βρίσκουν μόνο μου με χτυπάνε και με απειλούνε, μου λέει, ότι άμα θα πω τίποτα σε κανέναν για ότι γίνεται εδώ θα με χτυπήσουν.. και εγώ μου λέει είχα δει αυτά που είχαν κάνει στις τουαλέτες, και εγώ τα είχα δει, μου λέει, αλλά δεν ήθελα να πω τίποτα, γιατί μετά θα με χτυπάγανε.

E: πώς νιώθει; Σας έχει αναφέρει κάτι;

I: φοβάται ότι θα ευθύνεται αυτός που θα διώξουν τον Γκεντιάν από το σχολείο. Και άμα θα φύγει, μου λέει, και με βρει πουθενά μετά, μου λέει, θα με σκοτώσει καταλαβαίνεις; Του λέω «καλά παιδάκι μου το γυμνάσιο πας, που πας; Που σε στέλνω και πας; τι σκέφτεσαι στο μυαλό σου;». τι είναι αυτά που σκέφτεσαι;, του λέω. Του λέω κάνε παρέα με άλλα παιδιά, κάνε παρέα με τα εκτάκια που έκανες πέρυσι. Μην πας και κάνεις με αυτά τα συγκεκριμένα. Μπλέκεται και αυτός, παρασύρεται πάρα πολύ εύκολα.. είναι πάρα πολύ φιλότιμος καταρχήν

E: μπορείτε να μου πείτε πώς αντιδράσατε; Τι κάνατε μόλις μάθατε για το συμβάν;

I: εγώ δεν ήξερα όλη αυτή την κατάσταση. Εγώ ήξερα ότι τσακωθήκαν, κάνανε, βριστήκαν μέσα στην τάξη, δεν κατάλαβα εκείνη την μέρα τι έγινε. Και μου λέει θα έρθεις στο γυμνάσιο οπωσδήποτε. Λέω στον σύζυγο μπορείς να πας γιατί εγώ δεν μπορώ να αφήσω το κυλικείο και να τρέχω από το πρωί πέρα, θα πάω 10 η ώρα. Α μου λέει ο σύζυγος δεν μπορώ εγώ να πάω. Καλά λέω θα πάω 10 η ώρα. Και μετά με παίρνει τηλέφωνο ο διευθυντής και μου λέει ξέρετε πήρε αποβολή και δεν ξέρω μου λέει, το παιδί σας να μπει στην τάξη; Εγώ μόλις το άκουσα αυτό λέω τι έγινε και πήρε αποβολή. Για να πάρει αποβολή κάποιος, λέω, πρέπει να έγινε κάτι χοντρό. Μου λέει ο διευθυντής αυτό και αυτό έγινε δεν σας είπα; Μου λέει σήμερα θα τον κρατήσουμε στο σχολείο αλλά να ξέρετε θα πάρει τις απουσίες. Μου είπε λέω ότι βριστήκαν μέσα στην τάξη και διέκοψε ο καθηγητής το μάθημα και τον φέρανε σε εσάς. Ε μου λέει αυτό είναι η τιμωρία του. Να τον στείλετε λέω να τον πάρω να τον πάω σπίτι, λέω, αν είναι αυτή η τιμωρία του γιατί έτσι δεν πρόκειται να βάλει μυαλό. Όχι μου λέει δεν το κάνουμε μόνο στο δικό σας και αυτά. Και μόλις πήγα στο σχολείο, δεν ξέρω πώς το πήρα έτσι το άκουσα πολύ βαρύ.

E: δηλαδή τι πιστεύετε για την κατάσταση στο σχολείο;

I: τον πρώτο μήνα έλεγε ο Ιωάννης στον μικρό «κάτσε να έρθεις στο γυμνάσιο να δεις από ποιον θα φυλάγεσαι. Να δεις τι ξύλο θα τρως και δεν θα μιλάς. Που πας παιδί μου, του λέω εγώ, στον πόλεμο; Στον πόλεμο σε στέλνουμε; τον πρώτο μήνα εγώ έβγαينا από το κυλικείο και τα κοιτάζα. Τα κοιτάζα ανέβαιναν στα δέντρα. Μια μέρα μου λέει έριξε μια πέτρα ο Κρανάς στο δέντρο και πήγε να χτυπήσει στο κεφάλι.

Πατέρας 3

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τι ακριβώς συνέβη στο παιδί σας;

B: μου είπε ο Σπύρος ότι τον είχε πιάσει από τον λαιμό ένα παιδί εδώ επειδή τον κοιτάζε. Αυτό. Απλά το ανέφερε, το κουβεντιάσαμε. Απλά με ρώτησε πώς να το αντιμετωπίσει και του είπα απλά να μην υπερβαίνει τα όρια, να μην δίνει δικαιώματα

E: θέλετε να μου πείτε τι σας έχει πει;

B: μου λέει ότι του κολλάνε, ας πούμε για το διάβασμα, του λένε να πάρω νερό να σε ποτίσω ας πούμε. Χωρίς όμως να τον ενοχλούνε αυτά. Γιατί και εγώ θεωρώ ότι πια είναι μαγκιά το να είσαι καλός μαθητής, άλλαξαν οι εποχές.

E: όταν ήρθε σπίτι και σας ανέφερε το επεισόδιο πώς ήταν;

B: ήταν ήρεμος. Τα είχε κουβεντιάσει με την αδερφή του πρώτα και μετά μου τα είπε εμένα. Δεν ήταν καθόλου αγχωμένος

E: σας έχει παραπονεθεί ποτέ ο Σπύρος;

B: το μόνο που έχει πρόβλημα, ας πούμε, με όλους τους καθηγητές τα πάει καλά απλά με την κυρία που τους κάνει καλλιτεχνικά. Από ότι βλέπω από τις εργασίες που τους βάζει είναι πολύ καλή στη δουλειά της, την γυναίκα δεν μπορώ να την κατηγορήσω απλά πιστεύω ότι μάλλον δεν ξέρει από παιδιά και θεωρεί ότι, αν κατάλαβα καλά, ότι τα παιδιά έχουν διαφορετικά δικαιώματα και τα αντιμετωπίζουν σαν κατώτερα όντα. Εγώ τα παιδιά μου τα έχω μάθει ότι είμαστε όλοι ίσοι, είτε είσαι 5 χρονών είτε είσαι ογδόντα χρονών. Απλά ο καθένας έχει τα δικαιώματά του. Τις υποχρεώσεις του μάλλον. Του Σπύρου, ας πούμε, του φαίνεται που τους είχε βάλει μια άσκηση που, λέει, να περιέχει αυτό αυτό αυτό, κάποια στοιχεία μέσα και να βγάλετε κάποιο σχέδιο ας πούμε, που να δίνει νόημα. Παιδεύτηκε ο Σπύρος, έκανε, έκανε, έκανε ένα πολύ ωραίο σχέδιο για αυτό που έλεγε. Και λέει με βαθμολόγησε το ίδιο με κάποιους άλλους, που οι άλλοι δεν είχαν ούτε τα μισά. Βρίσκουν μια εικόνα στο ιντερνέτ, τη δουλεύουν και τη δίνουν, χωρίς να περιέχει το χ μέσα που ζητάει. Αφού δεν το περιέχει γιατί βαθμολογείς το ίδιο; Εγώ πάντα του λέω ότι η ζωή είναι άδικη

E: σας ανέφερε ποτέ ότι δεν θέλει να έρθει στο σχολείο;

B: όχι όχι ανέκαθεν του άρεσε το σχολείο. Μου είπε κιόλας φέτος δεν πρόκειται να πάρω καμία απουσία

E: μπορείτε να μου πείτε πώς αντιδράσατε; Τι κάνατε μόλις μάθατε για το συμβάν;

B: περίμενα να δω ακριβώς τι θα μου πει, μου είπε τι έγινε και ότι πήρε αποβολή. Ήρθε από το σχολείο μου λέει πήρα αποβολή, πόσες μέρες του λέω, 2 μου λέει, α ωραία του λέω. Και αφού είδα ότι δεν συνέβη κάτι άλλο, γιατί τα συζητάμε όλα με τα παιδιά μου, του είπα εντάξει και ότι δεν πειράζει που πήρε αποβολή

E: πιστεύετε ότι το σχολείο παρέχει ασφάλεια; Νιώθετε ότι το παιδί σας είναι ασφαλές στο σχολείο;

B: ασφαλές όσον αφορά τον εαυτό του ναι. Από άποψη σχολικής βίας δεν μπορώ να ξέρω. Αυτός δεν πρόκειται να προκαλέσει κάτι. Τώρα αν πάει κάποιος στα καλά καθούμενα, όπως την προηγούμενη φορά και του ρίξει μπουνιά και του σπάσει 2 δόντια παράδειγμα αυτό δεν μπορώ να το ξέρω. Ότι έχει πρόβλημα με τους άλλους που κάνουν φασαρία και ενοχλούν σίγουρα έχει πρόβλημα και δεν του αρέσει, είναι άτομο... πώς να το πω... νομιμόφρων, εφόσον έχουμε τον κανόνα... τα θέλει όλα σε τάξη

E: εσείς για ποιο λόγο πιστεύετε ότι χτύπησαν τον γιό σας;

B: δεν νομίζω να υπάρχει λόγος. Τώρα τι να πω; Δεν ξέρω, από όσο μου λέει ο Σπύρος δηλαδή. Εφόσον αν είσαι λίγο διαφορετικός πάντα η κοινωνία κάπως... και εδώ μια μικρή κοινωνία είναι. Αν οι κακοί μαθητές είναι οι περισσότεροι τι γίνεται;

E: ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

B: η οικογένεια βασικά, τι άλλο;; Και η τηλεόραση βέβαια. Τώρα στην οικογένεια πέρα από το τι βλέπουν αν γίνεται κάτι κάθε μέρα; Όταν μου είπε για αυτή την ιστορία με το παιδί που τον έπιασε από τον λαιμό θα μπορούσα και εγώ να του πω «πήγαινε και πλάκωσε τον στο ξύλο, το κωλόπαιδο, το έτσι το αλλιώς», οπότε δεν φταίει η οικογένεια εκεί; Εγώ του είπα μακριά. Εσύ μακριά. Εγώ του δίνω την ευθύνη των πράξεών του. Να ξέρει ποιες είναι οι κόκκινες γραμμές και ποια τα όριά του

E: έχετε κάποιο άγχος για όσα συμβαίνουν στο σχολείο;

B: όχι τα παιδιά μου έρχονται και μου τα λένε όλα. Μέχρι στιγμής δε νομίζω να έχει γίνει κάτι αξίας, και να μην το μάθω. Τους έχω εμπιστοσύνη

E: ποια θεωρείτε την πιο κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της βίας;

B: να φύγουν από το σχολείο... μπορεί να είναι κυνικό αυτό που λέω αλλά ο καθένας τον εαυτό του κοιτάζει

E: σε ποιες ενέργειες έχετε προβεί; Έχετε μιλήσει με τον διευθυντή;

B: και να μιλήσω τι θα γίνει; Και τι να κάνει και ο διευθυντής; Τι μπορεί να κάνει; να του βάλεις κακούς βαθμούς; Αν δεν νοιάζεται για τους βαθμούς; Να του δώσεις αποβολή; Ποιο το όφελος αν έχει μείνει ήδη από απουσίες ή αν έχει σκοπό να μείνει από τις απουσίες τι να τον νοιάζει τον άλλον; και αν έχει μείνει και έρχεται στο σχολείο για πλάκα; Τι να κάνεις; Να τον δείρεις; Δεν μπορείς. Και να μπορούσες να τον δείρεις πάλι το ίδιο αποτέλεσμα δεν θα είχες; Δεν ξέρω. Δεν νομίζω το σχολείο να μπορεί να κάνει πολλά πράγματα. Το καλύτερο νομίζω είναι οι ίδιοι οι μαθητές να τους απομονώσουν. Δεν νομίζω ότι το σχολείο μπορεί να κάνει και πολλά πράγματα

Μητέρα 4

E: μπορείτε να μου περιγράψετε τι ακριβώς συνέβη στο παιδί σας;

K: αυτό είχε συμβεί πέρυσι, την προηγούμενη χρονιά. από ότι ξέρω είχαν προηγηθεί κάποια επεισόδια μέσα στο σχολείο, δηλαδή κάποια σπρωξίματα, βρισιές, τράβηγμα της μπλούζας, σε έσπρωξα, με έσπρωξες και τέτοια. Την μία μέρα μου έλεγε μου έριξε αυτό κάτω, την άλλη με έσπρωξε. Έλεγα στα παιδιά να αδιαφορούν, να μην αντιδρούν και να μην δίνουν σημασία σε όσα τους λένε γιατί προσπαθήσαμε να το αντιμετωπίσουμε αρχικά με αυτόν τον τρόπο. Κάποιες μέρες ο Υζεράι και ο Ντισιόν τους ακολουθούσαν από πίσω στο δρόμο προς το σπίτι. Μια μέρα βρήκα τυχαία τον Υζεράι στο δρόμο μπροστά από το σπίτι μου γιατί περνά από εκεί και του είπα να μην ενοχλεί ο ένας τον άλλον, γιατί εγώ δεν λέω ότι ο Βασίλης δεν φταίει, γιατί είναι από τα παιδιά που εύκολα εξάπτονται. Του είπα του Βασίλη, επειδή αυτός αντιδρά στα πειράγματα, να μείνουν μακριά ο ένας από τον άλλον. Κάποια στιγμή τσακωθήκαν και μέσα στο σχολείο απειλώντας τον Βασίλη ότι θα σε περιμένουμε και έξω. Και το μεσημέρι που γύρισα σπίτι ο Γιώργος έκλαιγε, φώναζε, ούρλιαζε στην κουζίνα μέσα, εγώ τρόμαξα μπαίνεις στο σπίτι και βλέπεις τα παιδιά σου να γίνεται πανικός, και του λέω τι έγινε. Εγώ μου λέει δεν ξαναπηγαίνω σε αυτό το σχολείο. Μου λέει ότι γυρνούσαν σπίτι μαζί τον Χρήστο τον Νούση και τον Βαγγέλη Αγγέλη, και τους περίμεναν αυτά στο δρόμο και είχαν φωνάζει και την παρέα τους από το λύκειο, πιο μεγάλα πρέπει να ήταν αυτά, αλβανάκια φαντάζομαι ότι ήταν, και τράβηξαν τον Βασίλη, τον έριξαν κάτω και άρχισαν να τον χτυπούν με τα πόδια κλωτσιές ο Υζεράι και ο Ντεσιόν. Τα άλλα παιδιά φοβήθηκαν και έφυγαν, ο Χρήστος μάζευε τις τσάντες και τα πράγματά τους που είχαν σκορπιστεί το δρόμο. Μετά τους είδε μια κυρία από εδώ, μηχανικός είναι μου είπαν, πήγε έδωσε τον Υζεράι και τους άλλους και έβαλε τον Βασίλη στο αυτοκίνητο και τον πήγε σπίτι. Εγώ μόλις τον είδα έπαθα σοκ. Να φεύγουν τα παιδιά μια χαρά και να μην μπορούν να κυκλοφορήσουν έξω μόνα τους; Την άλλη μέρα, μετά από δύο μέρες μάλλον, μίλησα στο σύλλογο γονέων και μου είπε ο Θανάσης ότι κακώς δεν πήγα ούτε στον πατέρα ούτε στον διευθυντή. Το είπα βέβαια στον διευθυντή και μου είπε κακώς δεν του το ανέφερα κατευθείαν και ότι θα έπαιρναν μέτρα. Από εκεί και πέρα τσατίστηκα γιατί δεν είδα να γίνεται και τίποτα

E: έχουν μαλώσει ξανά από τότε; Έχει συμβεί κάτι άλλο από τότε;

K: ναι τσακωθήκαν πάλι κάποια στιγμή, κάποια μικροεπεισόδια στα οποία δεν δώσαμε μεγάλη σημασία γιατί μου έλεγε ο Βασίλης π.χ. αδιαφόρησα ή έφυγα. Υπήρχαν μικροεπεισόδια όχι όμως κάτι ανησυχητικό. Απλά τα παιδιά ανησυχούν, λένε δεν γίνεται να συμβαίνει αυτό το πράγμα, το χαρακτηρίζουν «αρένα». Αφού νόμιζα ότι το σχολείο είναι νούμερο ένα σε βία

E: σας ανέφερε ποτέ ο Βασίλης ότι δεν θέλει να πάει στο σχολείο;

K: κάποιες φορές δεν θέλει να μιλήσει... θεωρώ ότι υπήρχαν στιγμές που δεν ήθελε να πάει αλλά δεν τις εκφράζει. Δεν λέει δεν θέλω να πάω γιατί συμβαίνουν αυτά τα επεισόδια

E: πώς νιώθει; Σας έχει αναφέρει κάτι;

K: στεναχωριέται και πολλές φορές δεν μιλάει. Άλλες φορές μου λέει ότι τον ενοχλούν στο σχολείο την ώρα του μαθήματος και δεν τον αφήνουν να προσέχει

E: μπορείτε να μου πείτε πώς αντιδράσατε; Τι κάνατε μόλις μάθατε για το συμβάν;

K: Τρελάθηκα, αγχώθηκα, δεν ήξερα τι είχε συμβεί, δεν ήξερα τι να κάνω, τα παιδιά μου ήταν σε κατάσταση πανικού. Δεν ήξερα πώς να αντιδράσω

E: φοβάστε μήπως συμβεί ξανά στο παιδί σας εκφοβισμός;

K: ναι φοβάμαι, έχω συνέχεια αυτό το άγχος, μια ανησυχία μήπως κάτι συμβεί. Ξέρω ότι και το παιδί μου δεν είναι τόσο ηπιών τόνων, δηλαδή θα τσακωθεί και θα αντιδράσει αν του πούνε κάτι

E: πιστεύετε ότι το σχολείο παρέχει ασφάλεια; Νιώθετε ότι το παιδί σας είναι ασφαλές στο σχολείο;

K: όχι δεν θεωρώ ότι είναι ασφαλές γενικά

E: τι θα έπρεπε να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια βίας στο σχολείο;

K: δεν ξέρω τι θα έπρεπε να γίνει, δεν είμαι εκπαιδευτικός, δεν έχω τέτοιες γνώσεις. Μήπως χρειάζεται διαφορετική προσέγγιση; Όταν βλέπεις όμως ότι όταν γίνονται όλα αυτά μια αποβολή δεν βοηθάει, δεν αλλάζει κάτι μήπως θα έπρεπε να αναζητηθεί κάποια άλλη λύση; Μήπως να ψάξουν το ίδιο το παιδί αν αντιμετωπίζει κάποιο άλλο πρόβλημα; Δεν είμαι ειδικός να σας πω αλλά όταν έχουν δοθεί 15 αποβολές και δεν υπήρξε αλλαγή κάπου αλλού βρίσκεται το πρόβλημα. Μάλλον θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος ειδικός στο σχολείο και να γίνονται συνέχεια επιστημονικές ενημερώσεις

E: ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

K: πιστεύω ότι για όλα ευθύνεται η οικογένεια, από εκεί ξεκινάνε όλα. Όταν οι γονείς δουλεύουν όλη μέρα και δεν έχουν καμία σχέση με τα παιδιά τους, όταν δεν γνωρίζουν τι γίνεται στο σχολείο. Τα παιδιά μιμούνται ότι βλέπουν, πιθανόν να υπάρχουν και οικογενειακά προβλήματα, ξυλοδαρμοί, βία στο σπίτι

K: τι συμβουλές δίνετε στο παιδί σας; Τι του λέτε; Πώς το καθησυχάζετε;

K: του λέω να μην αντιδρά, να μην εμπλέκεται. Του εξηγώ ότι τη ζωή δεν θα έρχονται όλα όπως τα θέλουμε, ακόμη και στη δουλειά δεν τα πηγαίνουμε καλά με όλους. Του λέω πώς και εγώ δεν είναι δυνατόν να τους έχω όλους φίλους στη δουλειά μου. Θα πρέπει να είναι ανεκτικός και να μην είναι αντιδραστικός

E: έχει τύχει να συζητήσετε μαζί του τις σκέψεις σας ή να του εκδηλώσετε το άγχος σας;

K: κάποιες φορές πιθανόν να το έχω κάνει. του λέω συνέχεια να προσέχει και λέω και στον Γιώργο να τον προσέχει. Όλο αυτό πιθανόν να τον έχει επηρεάσει και να αντιδρά έτσι

E: ποια θεωρείτε την πιο κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της βίας;

K: πιθανόν να υπάρχει ιδιαίτερη προσοχή και βοήθεια σε αυτά τα παιδιά από την αρχή, από το δημοτικό. Είτε μέσω ειδικών τάξεων είτε να μένουν λίγο στο κανονικό μάθημα, για παράδειγμα να κάνουν 15 λεπτά μαθηματικά μαζί με το τμήμα, μετά να κάνουν κάτι άλλο, γιατί αυτά τα παιδιά χάνουν εύκολα το ενδιαφέρον τους και μετά αρχίζουν και κάνουν φασαρία ή ενοχλούν. Η να πηγαίνουν σε διαπολιτισμικά σχολεία που είναι πιο κατάλληλα για αυτήν την περίπτωση. Από την άλλη θεωρώ και στο σχολείο θα έπρεπε να τα χωρίσουν στα τμήματα. Δεν γίνεται το ένα τμήμα να είναι ήσυχο και το άλλο που έχει πολλά από αυτά τα παιδιά να γίνεται πανικός

E: σε ποιες ενέργειες έχετε προβεί;

K: κάναμε κάποιες σκέψεις με τον σύλλογο γονέων, ενημερώσαμε τηλεφωνικά όλους τους γονείς, κάναμε μια συνάντηση αλλά δεν προβήκαμε σε κάποια ουσιαστική ενέργεια

Μητέρα 5

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τι ακριβώς συνέβη στο παιδί σας;

B: ο Χρηστάκης λέει καθόταν με κάποιον φίλο του και έπαιζε. Τώρα δεν ξέρω με ποιο παιδάκι καθόταν και κάποια στιγμή τον έσπρωξε ο Ραφαήλ. Του λέει άφησέ με μην με πειράξεις, μετά από λίγο ξανά. Παράτα με του λέει και ο Χρήστος, μην με ενοχλείς και πήγε προς την τάξη γιατί χτύπησε το κουδούνι, και εκείνη την ώρα, μου λέει, άρχισε και με χτυπούσε από πίσω με γροθιές. Χτύπα, χτύπα, χτύπα, μου λέει, δεν πρόλαβα να αντιδράσω καθόλου. Και του λέω, δεν του είπες ρε παιδί μου κάτι; Δεν τον έσπρωξες; Μου λέει δεν πρόλαβα, μου ήρθε από πίσω, και ούτε ξέρω, λέει, πόσες έφαγα την μία πίσω από την άλλη. όπως του ήρθε από πίσω και τον χτυπούσε, τον χτύπησε και στο μάτι.

E: ο Χρήστος πώς αντέδρασε;

B: δεν ήθελε να κάνουμε κακό στο Ραφαήλ, δεν ήθελε να πούμε τίποτα στο Ραφαήλ, δεν ήθελε να πάμε στο σχολείο μην αποβάλουν τον Ραφαήλ και φύγει από το σχολείο. Είναι παιδί τέτοιο δεν θέλει να κάνει κακό σε κάποιο άλλο παιδί και μου έλεγε «μαμά σε παρακαλώ». Του έλεγα να πάω να βρω την μαμά του, να συζητήσω για το τι πρόβλημα υπάρχει. Και μου έλεγε σε παρακαλώ δεν θέλω να

συνεχίσει άλλο και δεν με άφηνε να πάω. Και του λέω εντάξει, αν δούμε ότι κάτι συμβαίνει ή αν πουν κάτι από το σχολείο για τον Ραφαήλ να φύγει από το σχολείο θα πάω να πω ότι δεν έχει πρόβλημα, γιατί δεν ήθελε να πάει ούτε στο σχολείο κάνα δύο μέρες, γιατί φοβόταν μην διώξουν τον Ραφαήλ επειδή άκουσε όσα λέγονται στο σχολείο ότι θα τους διώξουν από το σχολείο και θα κάνουνε

E: γνωρίζετε αν έχουν μαλώσει ξανά από τότε; Έχει συμβεί κάτι άλλο από τότε;

B: με τον Ραφαήλ όχι, με άλλο ένα παιδάκι είχε μαλώσει στο δημοτικό πέρυσι. Εκεί τον χτύπησε και ο Χρήστος όμως. Με τον Ντεσιόν είχε μαλώσει, αλλά έχει έναν ξαδερφούλη και πήγαιναν και τα τρία και ο Ντεσιόν, και ο Χρήστος, και ο Ραφαήλ και ο Λάμπρος ο ξάδερφός του για μάλα και εκεί τον έβριζε συνέχεια. Τον έβριζε, τον ξανάβριζε, τον έσπρωχνε και ο Χρήστος δεν ήθελε να τον χτυπήσει, τον απέφευγε συνέχεια. Μετά μου το είπε και εμένα. Έλεγε καμιά φορά έτσι μου είπε, ερχόταν με τα πόδια χτυπημένα και γρατσουνισμένα από την μάλα, αλλά δεν μπορείς να πεις κάτι γιατί από την στιγμή που τον στέλνω για μάλα είναι αναμενόμενο ότι θα χτυπηθούνε. Οπότε μετά στο σχολείο πήγε ο Ντεσιόν και έσπρωξε τον Λάμπρο, τον ξάδερφο, και με το που τον έσπρωξε πάει ο Χρήστος για υπεράσπιση και του λέει γιατί τον σπρώχνεις και του τραβάει ένα κατακέφαλο ο Ντεσιόν. Μετά του τραβάει ένα και ο Χρήστος, για να δεις του λέει πώς πονάει και μετά με κάλεσε ο διευθυντής στο σχολείο και μου λέει ούτε επαγγελματίες πυγμάχοι να ήταν. Ο Χρήστος είναι ένα παιδί που άμα τον φέρεις στα όριά του μετά δεν μπορείς να τον κάνεις πίσω. Πρέπει να τον εξαντλήσεις για να συμπεριφερθεί άσχημα, να χτυπήσει

E: σας ενημέρωσε ο διευθυντής για το επεισόδιο; Πώς το μάθατε;

B: με πήρε τηλέφωνο ο Χρήστος, ο διευθυντής δεν ήταν εκεί. Ήταν οι άλλοι καθηγητές, τον είχαν μέσα στο γραφείο των καθηγητών. Ο διευθυντής πάντως δεν ήταν. Λέω τι έγινε Χρήστο; Μου λέει έλα λίγο κάτω στο σχολείο τώρα. Και λέω κάτι έγινε δεν μπορεί. Και μου το που πάω και τον βλέπω να κρατάει το μάτι και αυτά με έπιασε πανικός. Το μόνο που ήθελα ήταν να τον πάρω και να φύγω, να μην ρωτήσω τίποτα άλλο

E: Σας πήρε τηλέφωνο την επόμενη μέρα ο διευθυντής;

B: ο διευθυντής;; (το λέει με απορία και το τονίζει έντονα)... Ο διευθυντής όχι

E: πήγατε μόνη σας στο σχολείο;

B: Ναι. Μου είπε ο κύριος Γκότοβος, ήρθε εδώ ο άνθρωπος και συζητήσαμε, μου είπε την Δευτέρα θα είμαι και εγώ στο σχολείο, πήγα εγώ βέβαια αλλά δεν ήταν εκεί ο άνθρωπος, ποιος ξέρει μπορεί να του έτυχε κάτι. Εντάξει ο διευθυντής μου είπε ότι είναι παιδάκια και θα χτυπηθούν

E: σας ανέφερε ποτέ ο Χρήστος ότι δεν θέλει να πάει στο σχολείο;

B: όχι, τις πρώτες μέρες μόνο μέχρι να ηρεμήσουν τα πράγματα...

E: πώς νιώθει; Σας έχει αναφέρει κάτι;

B: τότε αυτό μόνο να μην συμβεί κάτι στον Ραφαήλ. Μου έλεγε μην πεις κάτι, μην γίνω και εγώ στόχος και και..

E: μπορείτε να μου πείτε πώς αντιδράσατε; Τι κάνατε μόλις μάθατε για το συμβάν;

B: πήγα και τον πήρα και τον πήγα στο νοσοκομείο. Μόλις μου είπε ότι ζαλίζομαι και δεν μπορώ και έβλεπα ένα μάτι κόκκινο και μέσα και επειδή μου είπε ότι τον χτυπούσε από πίσω ποτέ δεν ξέρεις.

E: πώς αισθανθήκατε;

B: τρελάθηκα όχι φοβήθηκα. Φοβάμαι πάρα πολύ . τρελαίνομαι μέχρι να δω τι πως

E: φοβάστε μήπως συμβεί ξανά στο παιδί σας κάτι άσχημο;

B: όχι απλά του δίνω συμβουλές να προσέχει. Μόνο αυτό, τίποτα άλλο. Δεν μπορείς να κάνεις τίποτα άλλο.

E: τι συμβουλές δίνετε στο παιδί σας; Τι του λέτε; Πώς το καθησυχάζετε;

B: του είπα ότι είναι πολλά παιδιά που δεν μεγαλώνουν στο ίδιο περιβάλλον. Ίσως νιώθουν διαφορετικά. Καλό είναι, του λέω, να αποφεύγεις όταν βλέπεις ότι ο άλλος είναι επιθετικός ή οτιδήποτε, να μην εμπλέκεσαι σε τέτοια πράγματα. Του λέω ότι η ζωή είναι σκληρή από δω και πέρα. Δεν είναι όλοι οι άνθρωποι το ίδιο, βγαίνεις στην κοινωνία σιγά σιγά. Υπάρχουν και κακοί άνθρωποι, υπάρχουν και καλοί. Αυτό ήταν ένα δείγμα. Του λέω όταν βλέπεις κακές παρέες ή κάτι που δεν σου αρέσει το αποφεύγεις, δεν μπορείς να κάνεις κάτι άλλο. Του είπα να ηρεμήσει, ότι δεν χρειάζεται να ανταποδίδει πράγματα. Του λέω ότι και να σου συμβεί θα πας κατευθείαν στον διευθυντή ή σε όποιον καθηγητή είναι εκεί, δεν χρειάζεται να του ανταποδώσεις το ξύλο. Είμαι κατά, κατά, του λέω δεν χρειάζεται να ανταποδώσεις το ξύλο

E: εσείς για ποιο λόγο πιστεύετε ότι χτύπησαν τον Χρήστο;

B: δεν νομίζω να υπήρχε κάποιος λόγος

E: ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιθανά αίτια της βίαιης συμπεριφοράς στο σχολείο;

B: ίσως ο τρόπος που μεγαλώνουν και το τι βιώνουν μέσα από το σπίτι τους. Πώς μεγαλώνουν από εκεί και πέρα έξω. τα παιδάκια αυτά έχουν μεγαλώσει μαζί με τα δικά μου. Νομίζω δεν υπήρχε ενδιαφέρον από την οικογένεια για το που είναι και τι κάνει. Όταν έβγαζα τα παιδιά στην παιδική χαρά ήταν και αυτά μόνα τους, πάντα μόνα τους, ποτέ οι γονείς μαζί, ποτέ ποτέ

E: από ότι μου είπε και η κόρη σας ο Χρήστος δεν ήθελε να πάει στο διευθυντή; Για ποιο λόγο;

B: Επειδή φοβόταν μην τον αποβάλλουν και αυτόν. Μην πουν ότι φταίει αυτός..., έχει τέτοια... γιατί του λέω θα καθόσουν έτσι; Αν δεν ήταν η Μαρία του λέω θα καθόσουν εκεί; «Ε εντάξει θα μου πέραγα, τι θα έκανα;»

E: εγώ όταν τον ρώτησα τι συμβαίνει δεν μου έλεγε πολλά πράγματα και κάποια στιγμή του ξέφυγε για την μπουνιά στο μάτι

B: ναι γιατί φοβήθηκε, λέει τώρα για να με ρωτάει, γιατί μου είπε κατευθείαν μόλις ήρθε στο σπίτι «μαμά αυτό και αυτό, λέει, θα κάνω κακό στον Ραφαήλ;». του λέω «μην είσαι χαζός αν θα συμβεί κάτι θα έρθω εγώ στο σχολείο και θα πω ότι δεν έχουμε πρόβλημα με τον Ραφαήλ. Εσύ θα πας κανονικά στο σχολείο»

E: εσείς τι θα θέλατε να γίνει ώστε να σταματήσουν αυτά τα επεισόδια στο σχολείο;

B: Εντάξει το έχουν σαν προκατάληψη αυτό το σχολείο. Με πολλές μαμάδες που συζητάω δεν θέλουν τα παιδιά τους να πάνε σε αυτό το σχολείο. Το έχουν σαν κατώτερο. Απλά συζητούσα με κάποιες μαμάδες όταν ήταν να πάνε γυμνάσιο και μου λένε εγώ το δικό μου το κορίτσι δεν το χαλαρίζω σε αυτό το σχολείο γιατί είναι πάρα πολύ καλή μαθήτρια. Και της λέω κοίτα να δεις αν έχει όρεξη να μάθει θα μάθει. Εγώ της λέω δεν φεύγω από εδώ, εδώ κάνεις αμάν να έχεις ένα σχολείο δίπλα σου.

:δεν ξέρω... οι αποβολές δεν αρκούν, πιστεύω ότι είναι καλή τιμωρία να αρχίσει το παιδί να συνειδητοποιεί μερικά πράγματα. Δεν ξέρω κατά πόσο τα συνειδητοποιεί μέσω της αποβολής

E: σε ποιες ενέργειες έχετε προβεί;

B: είχα πάρει τηλέφωνο τον κύριο Γκότοβο, επειδή τις γνωρίζω τις υπόλοιπες κυρίες του συλλόγου, και λέω κάπου πρέπει να απευθυνθώ, κάπου να ρωτήσω τι γίνεται. Μου είπε θα κάνουν προσπάθειες να αντιμετωπίσουν αυτά τα περιστατικά. Εντάξει όλα δεν μπορείς, γιατί είναι και η ηλικία των παιδιών πολύ...

Καθηγήτρια 1

E: Έχετε διαπιστώσει προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο;

K: στο μέτρο που είναι δυνατόν να το ελέγξουμε. Πράγματα που να ξεφεύγουν όχι πιστεύω. Έχουν προβλήματα τα παιδιά και τα προηγούμενα χρόνια ήταν χειρότερα. Το μόνο που υπάρχει εδώ είναι αυτά τα παιδάκια που δεν μπορούν να προσαρμοστούν, τα απομονώνουν τα άλλα παιδάκια, τα αλβανάκια ας πούμε και δημιουργούνται τα προβλήματα.

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;

K: αυθάδεια και επιθετικότητα προς τα άλλα παιδιά. Μέσα στην τάξη ελέγχονται τα παιδιά, δεν θεωρώ ότι κάποιο ξεφεύγει. Υπάρχουν και καβγάδες και ξύλο και επιθετική συμπεριφορά. Έχω δει και άγριο ξύλο. Και το γεγονός ότι κάνουν κλίκες δηλαδή θα σου δείξουμε εμείς, θα έρθουμε το απόγευμα να σε δούμε. Εγώ μαθαίνω και πράγματα από μαμάδες, αλλά έχω ακούσει και τα τέρατα, αλλά θεωρώ ότι το έχουν μεγεθύνει οι μαμάδες

E: Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);

K: είναι η σωματική και λεκτική βία

E: Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;

K: τίποτα. Έχω να κάνω επιμόρφωση από όταν πρωτοδιορίστηκα

E: Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;

K: πιστεύω ότι για τα συγκεκριμένα παιδάκια που βλέπω εδώ είναι το ότι είναι απομακρυσμένα από τα άλλα παιδιά, είναι απομονωμένα και το γεγονός ότι αυτά τα παιδάκια δεν μπορούν να είναι σε αυτό το σχολείο γιατί δεν μπορούν να παρακολουθήσουν, άρα τι θα κάνει; Θα βαρεθεί μέσα στην τάξη, θα κάνει μια ζαβολιά, θα βγει στο διάλειμμα θα τον έχουν οι άλλοι απομονωμένο και θα δείρει. Λογικό δεν είναι; Αν δεν ήταν απομονωμένο το παιδάκι ή εδώ αν μπορούσε να γίνει μια τάξη υποδοχής, αφού είναι αρκετά τα παιδάκια. Θεωρούν ίσως ότι είναι ένα ξένο σώμα. αυτά τα παιδιά είναι αρνητικά τελείως. Ίσως φταίνε και οι οικογένειες, γιατί αν κρίνω και από τους γονείς δεν είναι γονείς που έρχονται στο σχολείο. Οι γονείς παίζουν ρόλο. Άλλοι δεν έρχονται καν να πάρουν τους βαθμούς. Αν είχαμε μια συνεργασία με τους γονείς πιστεύω θα ήταν καλύτερα τα πράγματα. όμως δεν είναι μόνο αυτά τα παιδάκια. Είναι και τα παιδάκια από την Μπάφρα. Άλλη περίπτωση εκείνη. Κάθε παιδί έχει το δικό του πρόβλημα. Εγώ προσωπικά δεν έχω πρόβλημα στην τάξη. Αλλά παίζει ρόλο και γενικότερα αν το σχολείο δείχνει σοβαρότητα. Αν τα παιδιά είναι ελεύθερα και κάνουν ότι θέλουν, δεν ακούν μετά. Δεν λέω για τις ποινές, το ξεκαθαρίζω, όχι να αρχίσουμε να ρίχνουμε καμπάνες, αλλά να ξέρουν ότι όταν θα πάνε στον διευθυντή θα πρέπει να πάνε και στον διευθυντή και να κάτσουν κλαρίνο. Δεν μπορώ εγώ να έχω το παιδί και να παίζω σφαλιάρες!! Πρέπει ο καθένας να ξέρει τη θέση του

E: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;

K: δεν θεωρώ ότι οφείλεται στο ότι τα ζηλεύουν, απλά είναι κάποιοι που σιγγλάνε τους θύτες, άρα θέλουν να τους επιβληθούν, δεν το ανέχονται και έχει να κάνει με τις γενικότερες σχέσεις που έχουν εδώ γιατί δεν είναι μια πόλη που δεν γνωρίζοντα, έχουν επαφή όλα μαζί. Τα θύματα είναι δειλά παιδάκια, τρομαγμένα και μικροκαμωμένα. Θα έπρεπε να υπάρχει άλλος τρόπος ένταξης στο σχολείο

E: Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;

K: για να ξεχωρίσει, να δείξει ότι κάτι είναι και αυτό, να δείξει ότι υπάρχει. Γιατί δεν μπορεί να παρακολουθήσει τα μαθήματα να ξεχωρίσει από εκεί και ίσως υπάρχει και αυτή η νοοτροπία ότι δείχνω την μαγκιά μου, ότι επιβάλλομαι. Την έχουν κάνα δυο από αυτά!

E: Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε μου τι ακριβώς συνέβη.

K: ναι έχω δει. Ένα παιδάκι, ο Άλεξ, πήρε μια βέργα και έδειρε ένα παιδί. Εντάξει ζήτησε συγγνώμη και όλα αυτά. Ο ίδιος μαθητής μετά από λίγο χτύπησε έναν άλλον, και όταν τον ρώτησα γιατί μου είπε μου έρχεται από μέσα μου, δεν το ελέγχω. Ο οποίος όμως μετά από τις δυο τρεις φορές που κάτσαμε και μιλήσαμε δεν ξαναπειράζε κανέναν

E: Πόσο συχνά συμβαίνουν στο σχολείο περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών;

K: αρκετά συχνά

E: Με ποιο τρόπο έπεσε στην αντίληψή σας το περιστατικό;

K: ήρθαν και τα δυο εκεί και μου το είπαν

E: Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;

K: με τον διάλογο. Ακούω τις δυο πλευρές, μαλώνω και τις δύο πλευρές και μετά τους παίρνω με το καλό και τους δύο, έτσι κάνω και στα παιδιά μου. Ακούω πρώτα τον παθόντα, μετά αυτόν που έριξε και μετά αρχίζω: μήπως έφταιξες και εσύ; Γιατί καμιά φορά δεν φταίει πάντα αυτός που επιτίθεται. Και προσπαθώ έτσι. Πρώτα με την συγγνώμη, να μην σας ξαναδώ μαζί, μετά με την συμβουλή.

E: Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;

K: ότι τύχει. Πώς λέει η διαφήμιση ότι μου κάτσει; Εγώ να σου πω την αλήθεια στην αρχή επειδή ήταν πολύ χαλαρά τα πράγματα φώναζα τον Νότη, τον Γαβριήλ, γιατί έχει σοβαρότητα και επιβάλλεται στα παιδιά. Τους έλεγα εγώ ότι τους έλεγα και μετά ο Γαβριήλ τα μάζευε. Για να δουν ότι είμαστε όλο το σχολείο μαζί, ότι δεν είμαστε ένας. Τους πήγαινα στο σύλλογο έτσι ώστε να καταλάβουν αυτό ότι και αν γίνει θα ακολουθηθεί η ίδια τακτική, όχι ένας να τους χαϊδεύει και ένας να τους μαλώνει. Δεν νομίζω να υπήρχε μια συγκεκριμένη πολιτική στο σχολείο

E: ποιοι είναι οι τρόποι επιβολής της πειθαρχίας που εφαρμόζει το σχολείο;

K: μέχρι τώρα είναι οι αποβολές. Λίγες όμως όχι σωρηδόν. Πιο πολύ με διάλογο και επίπληξη

E: Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;

K: δεν νομίζω ουσιαστικά. Εγώ νομίζω ότι εάν δείξει το σχολείο σοβαρότητα τα παιδιά θα ακολουθήσουν. Όταν βλέπουν χαλαρότητα το εκμεταλλεύονται. Γιατί όταν μπαίνεις μέσα στην τάξη, και από την τάξη να το καταλάβεις, και είσαι πολύ χαλαρός, αυτά θα πάρουν αέρα. Παιδιά είναι, λογικό είναι.

E: Σας ενοχλεί που δεν έχει λυθεί το πρόβλημα; Σας προβληματίζει;

K: και βέβαια με ενοχλεί και με προβληματίζει. Και είχαμε πει να καλέσουμε σύλλογο διδασκόντων αλλά δεν καλέσαμε λόγω των αλλαγών των διευθυντών, μια ήταν ο ένας, μια ήταν ο άλλος ... Και τώρα μετά τις γιορτές το ξανασυζητήσαμε και είπαμε να κάμουμε έναν σύλλογο να δούμε τι προβλήματα έχουμε και πως θα τα αντιμετωπίσουμε. Αλλά βλέπω ότι έχουν ηρεμήσει αρκετά τα πράγματα.

E: Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

K: προσωπική ευθύνη δεν νομίζω. Αλλά συλλογικά θεωρώ ότι δεν το διαχειριστήκαμε σωστά το όλο θέμα. Έπρεπε από την αρχή να μπουν τα όρια και να μην φτάσουμε εκεί.

E: δηλαδή δεν υπάρχουν όρια στο σχολείο;

K: στην αρχή δεν υπήρχαν, δεν ξέρω τι θα συμβεί τώρα

E: Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

K: πρώτα θα καλούσα τους γονείς προσωπικά των παιδιών αυτών. Δεν μπορώ να διανοηθώ ότι δεν έρχεται ούτε για τους βαθμούς ο γονέας. Τραγικό είναι! Δεν θα έρθεις στο σχολείο αν δεν έρθει ο γονιός! Να δούμε τι υπάρχει πίσω ως υπόβαθρο και πως θα το αντιμετωπίσουμε. Βέβαια δεν υπάρχει υποστήριξη, αλλά αν έχεις μια συζήτηση με τον γονιό μπορείς να καταλάβεις και λίγα περισσότερα για το παιδί. Και στην συνέχεια να φωνάξουμε και έναν ειδικό αν χρειάζεται κάποιο παιδί. Έχει το σχολείο ευθύνη αλλά την μεγαλύτερη την έχει η οικογένεια.. θεωρητικά μπορείς να πεις ότι έχει το σχολείο ευθύνη αλλά μεγαλύτερη την έχει η οικογένεια

E: οι κανονισμοί είναι γνωστοί στα παιδιά;

K: θεωρώ ότι θα έπρεπε να είναι.... Είμαστε όμως χαλαρά! Εγώ τους λέω μέσα στην τάξη πολλές φορές τι δικαιώματα έχετε, τι υποχρεώσεις....

Καθηγήτρια 2

E: Έχετε διαπιστώσει προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο;

K: ναι έχω διαπιστώσει. Θα μιλήσω εκτός των ωρών διδασκαλίας, για τα διαλείμματα, όπου το μόνο που κάνουμε είναι να παίζουμε κυνηγητό και κρυφτό

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;

K: την ώρα του μαθήματος στα τμήματα που διδάσκω φέτος τα παιδιά είναι ήσυχα, με την έννοια ότι δεν είναι προκλητικά. Πέρυσι όμως σε ένα τμήμα που έμπαινα ήταν προκλητική η συμπεριφορά των παιδιών, έκαναν οτιδήποτε που δεν αφορούσε την μαθησιακή διαδικασία. Ήταν παιδιά βέβαια που δεν ασχολούνταν με τα μαθήματα, που δεν διάβαζαν, που δεν τους ενδιέφερε το σχολείο. Αυτά πως θα γεμίσουν την ώρα τους; θα μιλήσουν, θα γυρίσουν, θα κάνουνε αυτά τα πράγματα. Στο διάλειμμα τα παιδιά αυτά είναι πιο ζωηρά και ανυπάκουα. Έχω συγκεκριμένα στο μυαλό μου, δυο τρία τέσσερα, που έχουν φθίνουσα πορεία

E: Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);

K: δεν ξέρω, δεν το έχω σκεφτεί. Είναι το νταηλικί και η μαγκιά. Είναι ο εκφοβισμός των πιο μικρών μαθητών και οι φραστικές απειλές, και οι σωματικές απειλές, τα σπρωξίματα που βλέπουμε κάθε τρεις και λίγο, που καμιά φορά γίνονται και επικίνδυνα. Οι απειλές από ότι ξέρω για το συγκεκριμένο σχολείο συνέχίζονταν και το απόγευμα, δηλαδή δεν σταματούσαν μόνο στην απειλή. Υπάρχει «παράσταση της μαγκιάς». Μένω στα χονδρικά, λέω για την φραστική βία και την σωματική που μπορεί να ξεκινά ως παιχνίδι αλλά εξελίσσεται σε κάτι πιο σοβαρό

E: Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;

K: όχι καμία

E: Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;

K: το προφανές είναι ότι μάλλον το παιδί έρχεται σε λάθος χώρο, γιατί δεν το ενδιαφέρει ο χώρος του σχολείου. Πιθανόν όμως να υπάρχει σχέση και με την οικογένειά του. Πιθανόν, δεν μπορώ να είμαι και απόλυτη, γιατί μπορεί η οικογένεια να είναι σωστή και οι παρέες του παιδιού να το έχουν στρέψει αλλού. Πάντως, λόγω προσωπικής εμπειρίας, οι παρέες είναι πάρα πολύ σημαντικές και ξεπερνούν και την δύναμη των γονιών σε αυτές τις ηλικίες

E: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;

Κ: για τα θύματα ίσως ένα κοινό γνώρισμα είναι ο σωματότυπος, ότι είναι μικρόσωμα. δεύτερον ότι είναι αδύναμα, και σε δύναμη και σε χαρακτήρα. Είναι άβουλα, δεν πατάνε στα πόδια τους, δεν έχουν αυτοεκτίμηση. Οι θύτες είναι παιδιά που στο συγκεκριμένο σχολείο έχουν μείνει δεύτερη και τρίτη χρονιά στην ίδια τάξη, είναι αυτά τα «μαγκάκια», δεν ξέρω πώς να το προσδιορίσω. Τα βλέπεις κιόλας όταν πηγαίνουν να εκφοβίσουν υψώνουν και το παράστημα, κάνουν αυτή τη χαρακτηριστική κίνηση, βγάζουν έξω το στήθος και κοιτάζουν αφ' υψηλού.

Ε: Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;

Κ: ίσως επειδή δεν τα καταφέρνει με άλλον τρόπο να προβληθεί, να προσπαθεί με αυτόν τον τρόπο. Είναι θέμα αποδοχής, πρώτον από τον εαυτό του, είναι θέμα καθαρά προσωπικό. Δεν νομίζω να έχει να κάνει τόσο με το πώς θα τον αποδεχτούν οι άλλοι, το θέμα είναι τι θέλει αυτός, τι επιδιώκει αυτός για τον εαυτό του έτσι το έχω καταλάβει

Ε: Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε μου τι ακριβώς συνέβη.

Κ: όχι απλά από διήγηση άλλων. Μπροστά μόνο ότι έχουν πιαστεί στα χέρια και τα χώρισα ναι, αλλά δεν υπήρξε συνέχεια σε αυτό.

Ε: Πόσο συχνά συμβαίνουν στο σχολείο περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών;

Κ: καθημερινά θα έλεγα. Τώρα σταμάτησαν, εδώ και κάποιες μέρες. Αλλά από την αρχή της χρονιάς μέχρι πριν από λίγο καιρό ήταν καθημερινό φαινόμενο. Όλο έρχονταν διαμαρτυρόμενα άλλα παιδιά, αλλά και μόνοι μας οι καθηγητές που ήμασταν εφημερία τύχαινε σε κάποιους να συμβούν ή και κατά την διάρκεια του μαθήματος συνέβαιναν διάφορα. Ίσως επειδή λείπει ο Γαβριήλ που είναι αυστηρός. Σε αυτό το σχολείο δεν ξέρω τι να πω; Ίσως είναι ο διευθυντής... Και εδώ τι κάνουμε; Παίζουμε κυνηγητό και κρυφτό! Από την μία τα βγάζουμε από την άλλη μπαίνουν. Αυτό είναι έλλειψη σεβασμού καταρχήν, το πιο απλό, η στοιχειώδης ευγένεια. Τίποτα τα έχουμε εξισώσει όλα αυτό βλέπω

Ε: Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;

Κ: συνήθως εγώ νευριάζω και γίνομαι αυστηρή, όσο μπορώ να πείσω με αυτόν τον τρόπο. Προσπαθώ να τους βάλω στην θέση τους, τα μαλώνω. Και στην αρχή του όταν πάει να συμβεί, έχει τύχει μέσα στην τάξη, όταν πάει ο ένας να πει στον άλλον και τα κόβω εκεί. Συνήθως ακούνε μέσα στην τάξη.

Ε: Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;

Κ: στα όσα χρόνια είμαι εδώ η πολιτική του σχολείου είναι διαμετρικά αντίθετη. Πέρυσι ήταν πιο χαλαρή η αντιμετώπισή τους, λίγο σαν να τα δικαιολογούσαν, οι αποφάσεις παίρνονταν από τον διευθυντή πάρα πολλές φορές χωρίς να ανακοινώνονται στον σύλλογο, δεν ήμασταν δηλαδή συμμετέχοντες, ενώ φέτος φαίνεται που έτσι ωρίμασε λίγο η σκέψη του ποιους έχουμε να αντιμετωπίσουμε και ότι δεν συμμορφώθηκαν, είδα λίγο πιο αυστηρή την αντιμετώπιση. Αυστηρή με την έννοια ότι κάποιες τιμωρίες επιβλήθηκαν, η πιο συνηθισμένη της αποβολής, που δεν έφεραν και κανένα αποτέλεσμα από ότι διαπιστώσαμε όλοι.

Ε: ποιοι είναι οι τρόποι επιβολής της πειθαρχίας που εφαρμόζει το σχολείο;

Κ: αποβολή ήταν τις περισσότερες φορές φέτος. Πέρυσι ήταν και κάποια συζήτηση κυρίως με τον διευθυντή στο γραφείο του. Υποσχέσεις που έδωσαν τα παιδιά, τις οποίες δεν τήρησαν, αυτό έγινε πέρυσι κυρίως.

Ε: Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;

Κ: δεν έχει λυθεί όχι, γιατί δεν βρέθηκαν οι αιτίες που οδήγησαν εκεί. Αυτό που ψάχνουμε όλοι μας. Αυτά τα παιδιά δηλαδή δεν μπορείς να τα αντιμετωπίσεις μόνο στη συνέπειά τους, τις πράξεις. πρέπει να ψάξεις τι τα οδηγεί εκεί. Και έχω παρατηρήσει ότι όταν ένα παιδί το απομονώνεις, γιατί μέσα στην τάξη το παίζουν ήρωες αυτά τα παιδιά, όταν το απομονώνεις και καθίσεις του πεις πέντε κουβέντες, το συζητήσεις, του πεις έχεις δυνατότητες γιατί δεν τις εκμεταλλεύεσαι στρώνει. Εμένα μου έχει τύχει με δυο παιδιά πέρυσι. Ίσως το καταλαβαίνεις από διαίσθηση, δεν ξέρω, ότι ένα παιδί έχει κάτι άλλο από αυτό που δείχνει και μπορείς να βρεις ένα ευαίσθητο σημείο να το σπρώξεις αλλού. Το παιδί θέλει μάλλον να πιστέψεις σε αυτό, όπως το θέλουμε και όλοι μας.

Ε: Σας ενοχλεί που δεν έχει λυθεί το πρόβλημα; Σας προβληματίζει;

Κ: πάρα πολύ γιατί τα αποτελέσματα είναι διπλά. Αφορούν και τα ίδια τα παιδιά, τα οποία έχουν χαθεί, δεν ξέρουν τον δρόμο, και επειδή αυτά είναι έφηβοι δεν ξέρουν τις κατοπινές απαιτήσεις που θα έχει ο κόσμος. Νομίζουν ότι πάντα θα έχουν τους γονείς από πίσω να τους βοηθάνε. Κάποια στιγμή θα βρεθούν μόνο τους και τι θα κάνουν; Και δεύτερον είναι ότι μας δυσκολεύει και στην δουλειά μας, δηλαδή αλλιώς θα μπει ο καθηγητής σε ένα τμήμα που ξέρει ότι τα παιδιά ενδιαφέρονται, που θα ρωτήσουν, που θα κρατήσουν τις σημειώσεις, που θα προσπαθήσουν να κάνουν τις ασκήσεις και αλλιώς να μπει σε ένα τμήμα που ξέρει ότι θα τον προκαλέσουν.

Ε: Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

Κ: μερίδιο ευθύνης πρέπει να έχουμε όλοι πιστεύω. Τώρα τι ποσοστό έχει ο καθένας; Πολλές φορές μου λέει ο άντρας μου εσύ είσαι παιδαγωγός. Τι σόι παιδαγωγός δεν καταλαβαίνω, γιατί αυτά είναι μόνο στα λόγια. Δηλαδή μαθαίνουμε η τάδε θεωρία, η άλλη θεωρία, έτσι είπε ο ένας ο παιδαγωγός, έτσι ο άλλος. Τις έχω ξεχάσει τις θεωρίες εγώ αυτές. Και οι θεωρίες αυτές μάλλον... πώς να το πω; Η πράξη είναι που μετράει. Ο καθένας βρίσκει τη δική του την τακτική μέσα από τους μαθητές που έχει, από την ποιότητα των μαθητών. Μετά εξαρτάται πάρα πολύ και από τον χαρακτήρα που έχει κάθε εκπαιδευτικός. Εγώ δεν μπορώ να είμαι αυστηρή. Κάθε φορά που αρχίζει μια χρονιά λέω θα είμαι αυστηρή, για να προστατεύσω τον εαυτό μου περισσότερο, αλλά όταν μπαίνω σε τάξη που γνωρίζω τα παιδιά και με έχουν γνωρίσει και αυτά δεν μπορώ. Πιστεύω ότι τα παιδιά ησυχάζουν και ακολουθούν τους κανόνες όταν παραδέχονται και τον εκπαιδευτικό που έχουν μέσα στην τάξη. Καταλαβαίνουν τα παιδιά. Έχουν φοβερό κριτήριο. Αν είναι.. αν όντως αγαπάει τη δουλειά του, αν έχει τις γνώσεις που χρειάζονται, αν έχει την αγωνία να τους μεταδώσει όσα ξέρει..

Ε: Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

Κ: καταρχήν θα μάθαινα στα παιδιά, που το αγνοούν, ποιοι είναι οι πραγματικοί κανονισμοί του σχολείου. Για παράδειγμα πήγα μια μέρα στο Β1 που είναι και καλό τμήμα, και λέω παιδιά θα σας συμπληρώσω εγώ, μια που έλειπε ο μαθηματικός, και αυτά διαμαρτυρήθηκαν, έκαναν, φώναξαν και με την ευκαιρία αυτή τους είπα δεν υπάρχει η έννοια του κενού, είναι υποχρεωμένος ο διευθυντής να συμπληρώσει από τους καθηγητές που δεν έχουν μάθημα και δεν πρέπει να είναι κανένας έξω. Δεν το ήξεραν. Την επόμενη φορά όμως που είχαν πάλι κενό με ρωτούσαν μόνο τους, θα μας συμπληρώσετε; Τα παιδιά δεν ξέρουν τους κανονισμούς. Αγνοούν τι πρέπει και τι δεν πρέπει.

Καθηγήτρια 3

Ε: Έχετε διαπιστώσει προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο;

Π: κάποια ναί. Αυτά που άκουσα επίσημα εδώ από τον διευθυντή και από τους συναδέλφους ότι κάποια παιδιά, τα «αλβανάκια», χωρίς να έχω κάτι με την καταγωγή τους, δεν είμαστε και ρατσιστές, πιθανόν να ήταν και τυχαίο, αυτά τα παιδιά δημιούργησαν προβλήματα και πήραν αποβολές. Εγώ έρχομαι κάνω το μάθημα και φεύγω. Δεν έχω δει κάτι άλλο. Στην Τρίτη που κάνω δεν έχω κανένα πρόβλημα. Στην πρώτη έχω τρία αλβανάκια εκ των οποίων το ένα παρουσιάζει αρνητική αντίδραση μέσα στην τάξη.

Ε: Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;

Π: όχι τίποτα το σπουδαίο. Πολύ ελεγχόμενα πράγματα και καθόλου ακραία. ο Γκέντι κάπου κάπου, όταν λέω προβλήματα χαζομάρες. Ίσα για να ξεχωρίσει, τίποτα το ιδιαίτερο. Κατά την διάρκεια του μαθήματος μπορεί να γελούσε, να γυρνάει το κεφάλι, λέει χαρακτηριστικά «ω παναγία μου» για να ακουστεί, για να ξεχωρίσει. Κατά την ώρα του διαλείμματος δεν έχω αντιληφθεί κάτι. Χτες μόνο που είχα εφημερία μου είπαν τα παιδιά ότι μάλωναν και δέρνονταν αλβανάκια μεταξύ τους, δυο δυάδες.

Δεν τα πρόλαβα όμως. Όταν πήγα είχαν χωρίσει, αλλά μου είπαν τα ίδια ότι δεν κάνανε τίποτα, έτσι για την πλάκα τους, αλλά ήρθαν εξαγριωμένες κάτι μαθήτριες και μου είπαν έξω δέρνονται παιδιά. Δεν τα έχω μαθητές, δεν τα ήξερα. Και μετά μέσα στην αίθουσα μετά το περιστατικό μου λέει ένας μαθητής, που είναι και από καλή οικογένεια, «είδατε κυρία πως πλακώθηκαν;» και άρχισε να γελάει. Εκνευρίστηκα, αφού έβαλα τις φωνές και με άκουσαν όλοι. «καλά του λέω δεν ντρέπεσαι που γελάς;». λέει «γιατί να ντραπώ αυτοί μάλωναν, και εμείς κάναμε πλάκα, γελάγαμε. Μας αρέσει να μαλώνουν». του λέω δεν ντρέπεσαι; Πραγματικά δεν το περίμενα από αυτόν. Και άρχισα να φωνάζω δυνατά «δεν ντρέπεστε να μαλώνουν οι συμμαθητές σας, να δέρνονται και εσείς να κάνετε πλάκα;». είπα είπα είπα και μου λέει πάλι «γιατί κυρία; Γιατί κυρία; μια χαρά εμείς καθόμαστε και βλέπουμε »

Ε: Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);

Π: σχολική βία πιστεύω ότι είναι η βιαιότητα μεταξύ των μαθητών. είναι το ξύλο, οι φραστικές απειλές, αυτά. Γιατί και η φραστική απειλή είναι βία. Στα 24 χρόνια υπηρεσίας μου δεν έχει πέσει στην αντίληψη μου κάποια άλλη μορφή βίας μεταξύ μαθητών. απέναντι σε εμάς ένταση και συγκρούσεις με μαθητές υπήρχαν. Έχω βιώσει πολύ έντονα. Μεταξύ μαθητών δεν έχει πέσει κάτι στην αντίληψη μου. τώρα όμως σου είπα είναι και το γεγονός ότι κάνουμε το μάθημα και φεύγουμε. Ότι συμβαίνει όμως συζητείται στο σύλλογο. Δεν ξέρω τι συμβαίνει το απόγευμα που τα παιδιά βρίσκονται εδώ. Δεν ξέρω τι απειλές ανταλλάσσουν. Άκουσα ότι έχει συμβεί και αυτό. Περισσότερα... Και μάλιστα όταν στην αρχή του σχολείου χτυπήθηκε ένα παιδάκι από το Α2 με βρήκε η μητέρα του εδώ έξω και με σταμάτησε και μου λέει τι έγινε και μου έκανε εντύπωση και τρόμαξα. Και της λέω ασχολήθηκε ο διευθυντής, και πραγματικά τιμωρήθηκε ο μαθητής που τον έδειρε και μου έκανε εντύπωση κιόλας αυτό το άγχος, να πω, η ένταση που διακατείχε τη μητέρα. Μου λέει δεν κάνετε τίποτα;» Της λέω μα τιμωρήθηκε, γιατί το σχολιάζει τόσο, γιατί δίνει τόση σημασία. Αυτή όμως ήξερε, εγώ δεν ήξερα. Εγώ άκουσα ότι χτυπήθηκαν και εντάξει ότι θα τιμωρηθεί ο μαθητής, αυτό. Η μητέρα ήξερε κάτι περισσότερο και επέμενε. Εγώ δεν πήρα είδηση και δεν έχω πάρει ακόμη. Δεν ξέρω τι θα κάνει το σχολείο

Π: αυτά τα παιδιά καλό είναι να φύγουν από το σχολείο. Δεν είναι λύση βέβαια αλλά για το σχολείο πιστεύω ότι είναι λύση. Το σχολείο δεν χρωστάει τίποτα να οπισθοχωρεί και να δημιουργούνται τόσα προβλήματα και να διαμαρτύρονται οι γονείς, να θέλουν να πάρουν τα παιδιά τους. εγώ που τα έχω μέσα στην τάξη δεν διαπιστώνω αυτά τα προβλήματα. Οι γονείς όμως λένε θα τα πάρουν τα παιδιά. Θα μειωθεί η δύναμη του σχολείου όχι μόνο σε αριθμό αλλά και σε απόδοση, γιατί είναι καλοί μαθητές αυτοί που θα φύγουν. Λοιπόν, είναι κρίμα να μειωθεί το δυναμικό του σχολείου εξαιτίας αυτών των παιδιών, οι οποίοι δεν πρόκειται να αλλάξουν σε γενικές γραμμές. Εγώ, να σου πω την αλήθεια, προχτές που ήρθαν οι γονείς να πάρουν τους βαθμούς, επειδή είμαι υπεύθυνη στο Α2 τους είπα, γιατί τους λυπήθηκα κιόλας. Ο πατέρας του Γκέντι δεν ήξερε ότι είχε τόσες απουσίες και διαμαρτυρήθηκε κιόλας. Γιατί δεν με πήρατε τηλέφωνο, λέει, να μου πείτε; Εγώ τον φέρνω κάθε πρωί με το αυτοκίνητο εδώ. Εγώ πραγματικά καημένους θα τους χαρακτήριζα. Μου είπαν εμείς πάμε για μεροκάματο, δεν ξέρουμε τι κάνουν αυτά. Τους είπα όμως, αν θέλετε τη γνώμη μου να τα πάρετε τα παιδιά του χρόνου και δεν θυμάμαι ποιανού ο πατέρας είπε «θα το πάρω να κάνει λάσπη μαζί με μένα», νομίζω του Ντεσιόν. Και τους το είπα «να τα πάρετε τα παιδιά από εδώ πέρα γιατί δεν έχει νόημα», καταρχάς πάλι θα μείνουν. Εγώ τους έχω 8. Στο Ντεσιόν μόνο έβαλα 9 γιατί δεν έδινε 0 ή 1 όπως ο Ρομέο, έδινε 4. Θα μου πεις και αυτός θα μείνει δεν μπορεί να περάσει. Λοιπόν, αυτά θα μείνουν πάλι. Να μείνουν να δημιουργούν τι; Συνεχώς προβλήματα εδώ στο σχολείο;

Ε: Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;

Π: τίποτα όχι, ποτέ δεν έχω συμμετάσχει αλλά ούτε θυμάμαι να έχει γίνει κάποιο τέτοιο σεμινάριο. σεμινάρια μόνο για τη γλώσσα, το πώς να τα προσεγγίσουμε μαθησιακά

Ε: Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;

Π: έχουν να κάνουν με τον χαρακτήρα των παιδιών, πιστεύω, πάνω από όλα. Με τον χαρακτήρα τους, με τα γονιδιακά τους, με το επίπεδό τους το κοινωνικό, το οικογενειακό, το πνευματικό, με την ρατσιστική αντιμετώπιση, αν θεωρούν ότι εισπράττουν ρατσιστική συμπεριφορά. Έντονα και αυτό. Γιατί τα διαφοροποιούμε πολλές φορές άθελά μας και εμείς (ως κοινωνία) τα συγκεκριμένα. Νομίζω ότι αυτά είναι. Ίσως σε έναν μικρό βαθμό να ευθύνεται και το σχολείο. Εμείς οι καθηγητές δεν τα διαφοροποιούμε. Αν γίνεται διαφοροποίηση γίνεται στην συνέχεια, αν προκύψουν τέτοια επεισόδια οπότε και στη συνείδησή μας τα διαφοροποιούμε. Όμως μέσα στην τάξη ξεκινώντας δεν ξεκινάς ποτέ

με αυτή την κακή διάθεση απέναντί τους ή με αυτή την προκατάληψη εσύ είσαι έτσι εσύ έτσι, ποτέ. Για μας όλα είναι ίδια.. εγώ προέρχομαι από σχολείο που είχε το 90% των μαθητών αλβανούς και δεν υπήρχε καμία προκατάληψη. Είχα και αλβανάκια τα οποία ήταν καλύτερα και από έλληνες μαθητές. Δηλαδή δεν υπάρχει κάποια προκατάληψη από την αρχή. Δεν έχουμε και το δικαίωμα να ξεκινήσουμε έτσι γιατί μπορεί και οι ίδιοι κάποια στιγμή να μας πουν κυρία γιατί μας διαχωρίζετε; Δεν έχεις αυτό το δικαίωμα, δεν μπορείς να το κάνεις. Τώρα αν στην πορεία μας προκύπτει από όλα αυτά κάπου και εμείς στη συνείδησή μας βλέποντας τον έναν, βλέποντας τον άλλον κάποιους βάζουμε απέναντι. Επίσημα όμως δεν μπορούμε.

Ε: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;

Π: πιστεύω ότι τα θύματα είναι παιδάκια δειλά και έτσι οι δράστες βρίσκουν πρόσφορο έδαφος. Γιατί πιστεύω ότι αν βρουν απέναντί τους ένα παιδί που να τα αντιμετωπίζει είτε με τον λόγο, είτε με το σώμα, με ξύλο κ.τ.λ. κάπου θα συμμαζευτούν. Είναι παιδιά άτολμα, υπάκουα, ήσυχα, δειλά. Οι θύτες, πέρα από την διαφορετική εθνικότητα, νομίζω ότι είναι παιδιά ανυπάκουα προς τους γονείς, αντιδραστικά, παιδιά που θέλουν για κάποιο λόγο δικό τους, ίσως οικογενειακό, προσωπικό να κάνουν αισθητή την παρουσία τους, να ξεχωρίσουν και ο μόνος λόγος για να ξεχωρίσουν είναι αυτό. Είναι παιδιά με κακές συναναστροφές. Είναι παιδιά που δεν έχουν στόχους μαθησιακούς. Έχουν στόχο να ξεχωρίσουν πως; με τον τσαμπουκά τους, με την επανάστασή τους μόνο, από αυτού του είδους την προβολή, την λεκτική; και σωματική;. παιδιά που δεν έχουν στόχους

Ε: Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;

Π: θέλουν να ξεχωρίσουν, όπως σου είπα και πριν.

Ε: Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε μου τι ακριβώς συνέβη.

Π: δεν έχει συμβεί κάτι μπροστά μου, ευτυχώς, γιατί δεν είναι και το πιο ευχάριστο ένα τέτοιο επεισόδιο. Βέβαια είναι ένα μέρος και αυτό της προσωπικότητάς τους, αφού έχουμε να κάνουμε με μαθητές, είναι μια πλευρά αλλά δεν είναι και το πιο ευχάριστο για έναν καθηγητή

Ε: Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;

Π: το πρώτο που θα έκανα είναι να τους χωρίσω, μετά θα φώναζα, δεν θα μπορούσα να είμαι ήρεμη. Αν έβλεπα ότι είχε διαστάσεις έντονες θα τους παρέπεμπα στον σύλλογο, δηλαδή να το συνεχίσω. Αλλά πρώτα αυτό να τους διαχωρίσω, να μαλώσω, να κάνω παρατήρηση έντονη και να τους φέρω στον σύλλογο

Ε: Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;

Π: αυτό που είδα στο συγκεκριμένο σχολείο είναι οι τιμωρίες. Κάποιες τιμωρίες. Τις οποίες τιμωρίες, να πω την αλήθεια, όταν ρωτούσε ο διευθυντής την γνώμη μας εγώ ήμουν από τους πρώτους που έλεγα ναι να τιμωρηθούν, γιατί πιστεύω ότι αυτά τα παιδιά δεν συνετίζονται με άλλον τρόπο. Όχι ότι θα συνετιστούν με την τιμωρία, ενδέχεται όμως η τιμωρία να λειτουργήσει βοηθητικά. Μένουν από απουσίες, η μια τιμωρία φέρνει την άλλη, οπότε κάποια στιγμή θα συμμαζευτούνε λίγο. Αλλά και αυτό που λέμε τι ξύλο βγήκε από τον παράδεισο, μήπως και η τιμωρία ενεργήσει θετικά. Νομίζω ότι έχει και αυτό τον ρόλο η τιμωρία

Ε: Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;

Π: όχι δεν έχει λυθεί αλλά πιθανόν με τις τιμωρίες να περιορίζεται. Ο λόγος που δεν έχει λυθεί έχει να κάνει με αυτά τα ίδια τα παιδιά νομίζω. Δεν συνειδητοποιούν τα ίδια τι σημαίνει τιμωρία, τι επιπτώσεις έχει η τιμωρία. Επιπτώσεις στις απουσίες, στο ποινολόγιο, στο ότι αυτά τα παιδιά στιγματίζονται, δεν το συνειδητοποιούν. «ε μια τιμωρία και τι έγινε;», θεωρούν τίποτα, δεν αντιλαμβάνονται τι σημαίνει η τιμωρία, «τιμωρήθηκα και;». εγώ δεν πιστεύω ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί και άλλος τρόπος, ποιος άλλος τρόπος; Εκτός και αν από την αρχή της σχολικής χρονιάς βγει ο διευθυντής και πει αυτά τα πράγματα είναι έτσι, έτσι και έτσι, όποιος θα κάνει κάτι η τιμωρία του θα είναι αυτή, ξεκάθαρα. Χωρίς μα και μου. Αν το γνωστοποιήσεις και στους γονείς, καλέσεις το σύλλογο και πει «ξέρετε

επίσημα σας το ανακοινώνω όταν θα υπάρχει αυτό η ποινή θα είναι αυτή». Μια δυο φορές θα το πεξεργαστούν και αυτοί στο μυαλό τους, θα το δεχτούν, χωρίς να φέρουν αντίρρηση

E: Σας ενοχλεί που δεν έχει λυθεί το πρόβλημα; Σας προβληματίζει;

Π: βέβαια με προβληματίζει γιατί πρώτα πρώτα αγαπάω το σχολείο στο οποίο είμαι. Ένας εκπαιδευτικός δεν ευχαριστείται όταν βλέπει μια τέτοια κατάσταση, γιατί τα παιδιά αυτά στην ουσία είναι δεύτερα παιδιά μας, τη μισή μέρα την αφιερώνουμε σε αυτά. Και εγώ δίνω συνέχεια συμβουλές πως θα πρέπει να σκέφτονται, πως θα πρέπει να κινούνται με τους γονείς, με τους φίλους τους, τα προσεγγίζω. Όλοι μας θέλουμε να σταματήσει αυτό το πρόβλημα, και εμείς για να κάνουμε καλύτερα την δουλειά μας αλλά και γιατί τα αγαπάμε αυτά τα παιδιά και θέλουμε το καλύτερο για αυτά

E: Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

Π: ναι έχω ευθύνη γιατί εδώ είμαστε για να διαπαιδαγωγήσουμε χαρακτήρες και όχι μόνο για να μάθουν γράμματα τα παιδιά. Αν μάθει γράμματα και γίνει το μεγαλύτερο ταραχοποιό στοιχείο δεν με ανταμείβει αυτό. Είναι καλύτερο να είναι λιγότερο καλός ένας μαθητής και αποδεκτός στο κοινωνικό σύνολό παρά το αντίθετο.

E: Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

Π: δεν το είχα σκεφτεί, δεν ξέρω τι θα έκανα. Το ότι θα τιμωρούσα με αποβολές θα τιμωρούσα. Το σχολείο μέχρι τώρα είχε κρατήσει μια ικανοποιητική στάση. Δεν ήταν υπερβολικά αυστηρό αλλά δεν άφησε και τα φαινόμενα να εξελιχτούν ατιμώρητα, δεν ήταν υπερβολικά ελαστικό, πήρε κάποια μέτρα.. θεωρώ ότι είχε μια ικανοποιητική στάση

Καθηγήτρια 4

E: Έχετε διαπιστώσει προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο;

A: βεβαίως. Έχω διαπιστώσει συχνούς καβγάδες και την πολύ συχνή σωματική επαφή από τους μαθητές, αυθάδεια απέναντι στους καθηγητές

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;

A: στο μάθημα είναι αδιάφορα και συνήθως όταν πας να κάνεις παρατήρηση αντιμιλάνε, σου απαντάνε «τι θέλεις; Ναι, τι; Έλα». Στο διάλειμμα είναι λίγο πιο ανήσυχα από τα άλλα και είναι πιο επιρρεπείς στο να τσακωθούνε

E: Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);

A: όταν ένα παιδί εκφοβίζει ένα άλλο, είτε λεκτικά είτε πιο σπάνια με την χρήση σωματικής βίας, αλλά το απειλεί, για να δείξει επιβολή, για την επίδειξη ισχύος. Επίσης έχω παρατηρήσει ότι στέλνουν πολλά παιδιά στο κυλικείο για να τους αγοράσουν πράγματα

E: Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;

A: όχι κάποια που να έχω παρακολουθήσει εγώ. Τα σεμινάρια που μας κάνουν είναι για την διδασκαλία, για την διαχείριση της τάξης και πιο πολύ για παραβατικές συμπεριφορές σε σχέση με τους καθηγητές, στο πως συμπεριφέρονται μέσα στην τάξη. Για σχολική βία δεν μας έχουν πει κάτι

E: Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;

A: πολλά! Πέρα από την εφηβεία λόγω της ηλικίας που έχουν, που επιθυμούν να ταυτιστούν με τους συνομηλίκους, είναι και οικογενειακοί παράγοντες, το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο

μεγαλώνει κάποιος, δηλαδή το πώς συμπεριφέρονται οι γονείς στα παιδιά, τι ακούει, τι βλέπει το παιδί μέσα στην οικογένεια, πώς έχει γαλουχηθεί. Επίσης το ότι τα παιδιά είναι αυστηρά και κρίνουν τον άλλον εύκολα, εμφανισιακά ή ρατσιστικά σχόλια

E: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;

A: βασικά συνήθως είναι κακοί μαθητές, αδιάφοροι, δεν έχουν άλλο τρόπο πιστεύω να δειχτούν παρά μόνο αυτόν, εμφανισιακά είναι λίγο πιο τρέντυ ντυμένα, δεν ξέρω αν παίζει ρόλο αυτό. Όσον αφορά τα θύματα δεν έχω παρατηρήσει κάποια αδύναμα ή καλά παιδιά, είναι συνήθως οι θύτες μεταξύ τους, πιο πολύ συναγωνίζονται μεταξύ τους

E: Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;

A: γιατί έχει μάθει αυτή την συμπεριφορά από κάπου, δεν ξέρω. Γιατί δεν έχει άλλο τρόπο να δειχτεί, να επιβληθεί και ίσως γιατί δεν έχει τιμωρηθεί όπως θα έπρεπε για να σταματήσει αυτή η συμπεριφορά. Βλέπει ότι τον παίρνει!

E: Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε μου τι ακριβώς συνέβη.

A: λογομαχίες έχω ακούσει πολλές φορές και έχω δει καρπαζιές. Ή παίρνει ο ένας τα πράγματα του άλλου και αυτό με το κυλικείο που έχω δει, ότι δηλαδή στέλνουν άλλους να τους αγοράσουν πράγματα από το κυλικείο. Και κυρίως έχω ακούσει απειλές. «θα σε βρω μετά, θα σε πετύχω μετά»

E: Πόσο συχνά συμβαίνουν στο σχολείο περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών;

A: να περάσει βδομάδα ολόκληρη χωρίς να γίνει κάτι δεν νομίζω.

E: Με ποιο τρόπο έπεσε στην αντίληψή σας το περιστατικό;

A: αυτά που ανέφερα τα έχω δει. Μπροστά σε έντονο καβγά με ξύλο δεν έχω βρεθεί. Ότι έχουν πλακωθεί διάφοροι το έχω ακούσει, τώρα πόσο χτυπήθηκαν δεν το ξέρω. Αν τύχει να είμαι κάπου στο σχολείο ενημερώνομαι από τους άλλους καθηγητές

E: Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;

A: συνήθως όσα ακούω είναι ξόφθαλτα. Ή περνώντας δίπλα στα παιδιά ή σε εκδρομή. Ρωτάω για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό, ποιο είναι το πρόβλημα. Αλλά το παιδί μου το ρίχνει στο ότι μιλάμε, κάνουμε, ή έτσι το λέω ή πειραζόμαστε. Το θέμα είναι ότι και ο άλλος, το θύμα, το λέει αυτό

E: Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;

A: αυτό που έχω δει ως τώρα είναι ότι καλεί τα άτομα, ακούει τα περιστατικά, τους μιλάει και αν κρίνει τιμωρεί

E: ποιοι είναι οι τρόποι επιβολής της πειθαρχίας που εφαρμόζει το σχολείο;

A: οι παιδαγωγικοί τρόποι είναι ότι πρέπει να προσεγγίσεις τον μαθητή, να δεις τα αίτια της συμπεριφοράς του και να προσπαθήσεις να λύσεις τα αίτια και να φτιάξεις την συμπεριφορά του. Τώρα αν έχει εφαρμοστεί σε μεγάλο επίπεδο αυτό δεν ξέρω, αλλά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις προσπαθούμε να δούμε αν υπάρχει και κάτι άλλο από πίσω. Η μη παιδαγωγική μέθοδος είναι ότι πρέπει να τιμωρηθεί. Συνήθως εδώ ξεκινάμε με συζήτηση, να δούμε τι έγινε, να ζητήσουν συγγνώμη και κάποιες φορές μετά, αν χρειαστεί θα πάρει κάποια αποβολή.

E: Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;

A: νομίζω πως όχι. Μάλλον γιατί θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα βαθύτερα αίτια, δεν ξέρω. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες κοινωνικοί και οικογενειακοί

E: Σας ενοχλεί που δεν έχει λυθεί το πρόβλημα; Σας προβληματίζει;

A: ναι με ενοχλεί και με προβληματίζει. Πρέπει να προσέχεις να κάνεις τον χωροφύλακα και στην τάξη και στο διάλειμμα και δεν ξέρεις πότε θα κάνει ο καθένας τι.

E: Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

A: αν γίνει κάτι στη διάρκεια του μαθήματος ή του διαλείμματος δεν έχεις ευθύνη; Εγώ προσωπικά δεν νομίζω να έχω κάποια ευθύνη άλλη

E: Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

A: δεν ξέρω, θα προσπαθούσα να κοιτάξω τι συμβαίνει βαθύτερα, θα προσπαθούσα να δω γιατί αυτό το πρόβλημα είναι τόσο σοβαρό, θα μιλούσα και με τους γονείς και με ειδικό, με έναν ψυχολόγο. Συνήθως όμως οι γονείς των παιδιών που παρουσιάζουν τέτοια συμπεριφορά δεν έρχονται στο σχολείο. Αυτό που πρέπει να γίνει είναι να παρακολουθήσουμε πιο προσεκτικά τα παιδιά και την συμπεριφορά τους, για αρχή. Γενικά δεν υπάρχει επικοινωνία

Καθηγητής 5

E: Έχετε διαπιστώσει προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο;

Γ: φυσικά! Υπάρχουν πολλές διαφορετικές συμπεριφορές. Πολλά παιδιά έχουν μαθησιακές δυσκολίες και πολλά παιδιά έχουν αρνητική συμπεριφορά, αντικοινωνική συμπεριφορά. Τα παιδιά είναι δύσκολα. Σίγουρα έρχονται προβλήματα από την οικογένεια

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;

Γ: έχουν κακή συμπεριφορά, μη συμμετοχή, αρνητική πλήρως., δεν φέρνουν βιβλίο, δεν σημειώνουν τίποτα, μηδέν συμμετοχή στο μάθημα. Απέναντί μου πολλές φορές είναι καλοί, αλλά έχουν αρνητική συμπεριφορά

E: Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);

Γ: υπήρχε στην αρχή της σχολικής χρονιάς σε μεγάλο βαθμό, προσπαθήσαμε να τον ελέγξουμε.. περιλαμβάνει επιθετικές συμπεριφορές, χειροδικίες. Έχουν γίνει φαινόμενα χειροδικίας και ένα άλλο θέμα σαν εκφοβισμός είναι οι απειλές. Και μάλιστα προχτές μου είπαν γονείς ότι απειλούν παιδιά

E: Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;

Γ: όχι όχι δεν μου έχουν γίνει ποτέ σεμινάρια

E: Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;

Γ: πολλοί παράγοντες οφείλονται για τη σχολική βία. Μπορεί να φταίμε και εμείς ως εκπαιδευτικοί, γενικώς λέμε μπορεί να φταίει το σύστημα, μπορεί να φταίει και η οικογένεια, γιατί πιστεύω ακράδαντα ότι ξεκινάει πρώτα μέσα από το σπίτι. Εγώ το έχω δόγμα. Η οικογένεια οφείλεται 80% και το υπόλοιπο 20% πιστεύω πως είναι το σχολείο

E: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;

Γ: έχουν κακή συμπεριφορά, δεν δέχονται εύκολα συστάσεις, είναι κακοί μαθητές, κάκιστοι, τα παιδιά που έχω στα δικά μου τμήματα και που εμφανίζουν έντονα την σχολική βία είναι κακοί μαθητές.

Έχουν σωματική δύναμη. Ξεκινάει από την κακή απόδοση, μαθησιακή, όσους φέρνω στο μυαλό μου έχουν αρνητική συμπεριφορά. Τα θύματα τυγχάνει κάποια, όχι όλα, να είναι καλοί μαθητές με πολύ καλές αποδόσεις και φοβερές μαθησιακές δυνατότητες αλλά υπάρχουν και θύματα που είναι του σιναφιού παιδιά, λιγότερο μυϊκά σε δύναμη που έχουν και αυτά αρνητική συμπεριφορά

E: Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;

Γ: εγώ πιστεύω για να ξεχωρίσει. Άμα δεν μπορεί να ξεχωρίσει με άλλον τρόπο και έχω παρατηρήσει και νομίζω ότι μέσω μιας άλλης αντίδρασης προσπαθεί να δείξει σαν να θέλει να βγει από την απομόνωση, σαν να λέει εδώ είμαι και εγώ. Μπορεί αυτά τα παιδιά να νιώθουν μειονεκτικά από τις αποδόσεις των άλλων παιδιών, επειδή κάποια παιδιά ξεχωρίζουν και νομίζοντας ότι μπορεί εμείς οι δάσκαλοι να βλέπουμε άλλα παιδιά πιο θετικά και αυτά πιο αρνητικά και να θέλουν και αυτά με ένα τρόπο να ξεχωρίσουν. Εγώ το πιστεύω σε μεγάλο βαθμό ότι συμβαίνει αυτό. Επειδή ξέρω ότι εδώ στην Πεδινή γίνονται και εκτός του σχολείου φασαρίες και έχω μάθει ότι αυτά τα παιδιά προσπαθούν να ξεχωρίσουν αντιδρούν έτσι, «να δεις ότι εγώ είμαι εδώ, μην νομίζεις ότι εγώ δεν είμαι τίποτα». Σαν να στερούνται κάτι και αυτά προσπαθούν να αντιδράσουν . σαν να στερεί κάτι η οικογένεια. Σαν να υπάρχει ένα έλλειμμα

E: Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε μου τι ακριβώς συνέβη.

Γ: φέτος όχι, πέρυσι τους έπιασα εγώ. Πήγαν να επιλύσουν διαφορές φυλετικές. Ήταν αλβανάκια με ελληνόπουλα. Έβρισαν την Αλβανία, έβρισαν.. το ρατσιστικό στοιχείο. Κάποια από αυτά έχουν φύγει τώρα έχουν πάει στο λύκειο. Πιάστηκαν στα χέρια στο διάδρομο. τα πήγα στον διευθυντή και επιλήφθηκε του θέματος. Μπροστά μου δεν έχω δει κάτι άλλο. Με φοβούνται και λίγο, δηλαδή μόλις με δουν πέφτει σύρμα

E: Πόσο συχνά συμβαίνουν στο σχολείο περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών;

Γ: σε τακτά χρονικά διαστήματα και πιο πολύ συμβαίνει αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στα «αλβανάκια», να τα πούμε έτσι, με τα ελληνόπουλα. επειδή πέρυσι έκανα και το μάθημα της αγωγής έχω δει ότι τα παιδιά έχουν ρατσισμό. Εγώ το βλέπω στην κόρη μου. Κάνει παρέα με κοπέλες από την Αλβανία, τους μιλάει, αλλά μέσα της όταν έρχεται αντιδρά, έχει τον ρατσισμό της. Ακολουθώ λέει το τυπικό, , επειδή είναι μέρος της κοινωνίας, αλλά λέει δεν υποφέρονται. Μια αντίδραση υπάρχει. Υπάρχει το στοιχείο του ρατσισμού. Ναι μεν δεν το θέλουμε, αλλά μας οδηγούν προς τα εκεί

E: Με ποιο τρόπο έπεσε στην αντίληψή σας το περιστατικό;

Γ: στη συγκεκριμένη περίπτωση που ανέφερα το είδα μόνος μου, όταν δεν είμαι μπροστά έρχονται και μου το λένε οι μαθητές. Μου λένε κύριε Νότη με έσπρωξε, με έβρισε, με χτύπησε, με έφτυσε, μου έριξε νερό, όλα

E: Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;

Γ: με διάλογο και όταν βλέπω ότι δεν αποδίδει ο διάλογος παίρνουμε τα σχολικά μέτρα. Καλώ και τις δύο πλευρές σε διάλογο, δίνω και στις δύο πλευρές το λόγο και εκεί μέσα αναγκαστικά θα μάθεις ποια είναι η αλήθεια. Έχω τον διάλογο πάντα. Εγώ δεν απομονώνω παιδιά. Με τίποτα

E: Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;

Γ: ήπια.. δεν είμαστε αυστηροί, ιδιαίτερα αυστηροί. Ε και η αυστηρότητα πολλές φορές βλάπτει, οδηγεί σε πιο αρνητικά αποτελέσματα από ότι.. απλή τιμωρία είναι η πολιτική του σχολείου, επίπληξη πολλές φορές. Τις περισσότερες φορές είναι επίπληξη. Όταν ξανασυμβεί αυτό καλούμε τους γονείς. Αν δούμε ότι συνεχίζεται αναγκαστικά θα ακολουθήσουμε την διαδικασία που λέει ανάλογα με το πόσο σοβαρό είναι το συμβάν. Αν το συμβάν είναι πολύ σοβαρό η αποβολή. Η πολιτική που ακολουθεί το σχολείο είναι δηλαδή επίπληξη, γονείς, αποβολή. Έχουμε ήπιους τρόπους. Για αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος όχι.

E: Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;

Γ: δεν έχει λυθεί όχι. Γιατί παιδιά που ήρθαν από άλλο σχολείο που τα έδιωξαν συνεχίζουν και εδώ τα ίδια. Έφυγαν από το σχολείο που ήταν και το σχολείο ηρέμησε.

E: Σας ενοχλεί που δεν έχει λυθεί το πρόβλημα; Σας προβληματίζει;

Γ: Με προβληματίζει πάρα πολύ που δεν έχει λυθεί

E: Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

Γ: Θα έχω και εγώ ένα ρόλο. ναι σίγουρα. Να βρω και εγώ μια τακτική να δω πώς θα το αντιμετωπίσω. Αφού δεν περνάει το ένα, δεν περνάει το άλλο. Μήπως χρειάζεται κάτι. Κάθομαι σπίτι και διαβάζω βιβλία να μάθω περισσότερα. Εγώ ένα που δεν ανέχομαι εδώ είναι να μου έρχονται κάπως απρεπώς ντυμένα

E: δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες στο σχολείο;

Γ: υπάρχουν κανόνες. Πολλοί κανόνες υπάρχουν, υπάρχουν για την ευπρέπεια του σχολείου, υπάρχουν κανόνες, αλλά άμα πεις τώρα σε κανέναν μην έρχεσαι έτσι, είναι η ελευθερία τώρα πλέον που λέμε. Είναι οι κανόνες που παρακάμπτονται. Είναι κανόνες. Είναι ... Πώς να το πω; Είναι οι νόμοι του σχολείου, της σχολικής κοινότητας που λέει, να έρχεσαι στο σχολείο, έχεις κάποια υποχρέωση, έχεις το δικαίωμά σου. Και γω τους μιλάω στην αρχή της χρονιάς ποιες είναι οι υποχρεώσεις, ποια είναι τα δικαιώματα, να μην προκαλούν, να μην τους προκαλούμε, να υπάρχει μια σύμπνοια μεταξύ μας. Και ένα να σας πω που τους λέω εγώ από την αρχή είναι να ντύνεστε, λέω, όπως θέλετε αλλά ευπρεπώς, θέλω τους λέω η ενδυμασία σας να είναι ενδυμασία που αρμόζει σε μαθητή

E: Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

Γ: πρώτον θα έβαζα τους συναδέλφους να εκτελούν τις υπηρεσίες κανονικά. Είναι πολύ λάσκα. Παίζει και ρόλο το ότι φέτος το σχολείο δεν έχει διευθυντή γιατί πήρε σύνταξη. Θα έρθω σε σύγκριση με τους συναδέλφους αλλά θα αναλάβουν υπηρεσίες.

E: δεν είναι υποχρεωμένοι να κάνουν εφημερίες;

Γ: είναι είναι. Αυτό είναι το πρόβλημα. Άλλα που σκεφτόμουν είναι να εφαρμόσουμε όλους τους αυστηρούς κανόνες. Δεν βλέπω άλλο τρόπο. Μια εναλλακτική είναι να εφαρμόσουμε την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, να ησυχάσει το σχολείο. Δεν βλέπω άλλο τρόπο, όταν βλέπω ότι τα καλούμε, συζητούμε, τηλεφώνω στο σπίτι, καλούμε και τους γονείς. Πολλές φορές ερχόμαστε αντιμέτωποι και με τους γονείς. Έρχονται και οι ίδιοι οι γονείς και μας παροτρύνουν να τα βοηθήσουμε, να τα περάσουμε. Όταν δω εγώ ότι δεν συμμετέχει, είναι τελείως αρνητικός, δεν ανοίγει βιβλίο, δεν μου έχει γράψει τίποτα, λευκές κόλλες συνέχεια, εγώ αδυνατώ να τον βαθμολογήσω. Όταν τους ρωτάω για ποιο λόγο στέλνουν το παιδί στο σχολείο μου λένε δεν θέλει να μάθει γράμματα. Απάντηση δεν πήρα. Το έχω πει αυτό. Λέει δεν τον νοιάζουν, δεν ασχολείται, λέει θέλει να ασχοληθεί με το ποδόσφαιρο. Τους έχω πει, μήπως επειδή δουλεύετε το πρωί και μέχρι τις 2 η ώρα απασχολούνται εδώ; Τους το έχω πει και αυτό.

E: και τι σας απαντάνε;

Γ: τίποτα. Μου λένε «ε βοηθήστε τα και εσείς να περάσουν». Εμείς όταν τους δίνουμε το θετικό περνάει και ένα μήνυμα ότι το σχολείο είναι εύκολο, ότι βαθμολογούμε, περνάμε τα παιδιά, αν επιτρέπουμε τις συμπεριφορές αυτές μας έρχονται και άλλα εδώ. Έχει περάσει αυτό το μήνυμα για το σχολείο. Όχι από μένα από άλλους συναδέλφους που έχουν πάρει σύνταξη τώρα, έχουν φύγει. «άστα λένε τα παιδιά να τελειώσουν κάποια στιγμή». αλλά περνάμε ένα μήνυμα αρνητικό. Το σχολείο δεν είναι μόνο να έρθεις να μάθεις την αλφαβήτα και ένα και ένα πόσο κάνει, είναι να μάθεις και συμπεριφορά. Να μάθεις και υπακοή, να μάθεις τον σεβασμό, να μάθεις κοινωνικοποίηση, είναι όλα αυτά.

E: κάτι άλλο που θα θέλατε να προτείνετε;

Γ: δεν μου περνάει κάτι άλλο από το μυαλό. Αφού δεν περνάνε αυτά να δούμε τι άλλο θα γίνει. Ένα βασικό που πληρώνουμε εδώ είναι ότι πέρασε το μήνυμα ότι το σχολείο είναι εύκολο. Αυτό το πιστεύω. Είναι ελαστικά

Καθηγητής 6

E: Έχετε διαπιστώσει προβλήματα παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο;

K: ναι έχω διαπιστώσει. Το πρόβλημα είναι τα παιδιά τα «αλβανάκια», ας τα πούμε έτσι, δεν ξέρω αν είναι αλβανοί ή βορειοηπειρώτες. Βλέπω ότι αυτά τα παιδιά πρώτον είναι αγράμματα. Πέρα όμως από το μαθησιακό εγώ πιστεύω ότι δεν έχουν ενταχθεί. Φαίνεται ότι αυτά τα παιδιά είναι ακοινωνήτα. Ίσως η κοινωνία η δικιά μας δεν τα δέχεται εύκολα, ίσως δεν θέλουν και αυτά, αισθάνονται ότι δεν μπορούν να ενταχθούν και έχουν περιθωριοποιηθεί. Το αισθάνονται και από μόνα τους ότι έχουν περιθωριοποιηθεί και έχουν καθίσει και κάνουν κλίκες μεταξύ τους, δεν ανοίγονται δηλαδή με άλλα παιδιά. Πιστεύω ότι το έχουν δει από μόνοι τους ότι δεν θα μας δεχτούν, άρα καθόμαστε μεταξύ μας

E: Μπορείτε να μου περιγράψετε τη συμπεριφορά αυτών των παιδιών την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος και κατά την διάρκεια του διαλείμματος;

K: εγώ πιστεύω ότι ο εκπαιδευτικός παίζει μεγάλο ρόλο, δηλαδή πρώτον θέλουν πλησίασμα. Εγώ σε κάποια από αυτά προσπάθησα να τους τονώσω τα υπέρ τους, δηλαδή ποια ήταν τα προσόντα τους και κάνοντάς το αυτό είδα ότι είχαν μια έκπληξη, δηλαδή δεν το περίμεναν να τους δώσει κάποιος σημασία. Με το που το έκανα αυτό ενώ στην αρχή έκαναν λίγο τον μάγκα, τις επόμενες μέρες έγιναν πιο συνεργάσιμα, ακούνε και άρχισαν να μπαίνουν σε μια διαδικασία στην γυμναστική, ενώ πριν ήταν εριστικά, πήγαιναν και κόλλαγαν στα άλλα παιδιά που έπαιζαν. Στο διάλειμμα τα βλέπω μαζί αυτά τα παιδιά, δεν τα βλέπω να εντάσσονται αλλά ούτε και τα άλλα να τα εντάσσουν. Από ότι έμαθα όμως δημιουργούν πρόβλημα, δηλαδή απειλούν. Απλά δεν είναι το σχολείο μας για αυτά τα παιδιά. Αυτά δεν θέλουν να μάθουν γράμματα και πρέπει να βρουν διέξοδο σε άλλα πράγματα, θέλουν πλησίασμα ώστε να μαλακώσουν αλλά και εναλλακτικούς τρόπους μάθησης.

E: Πώς θα ορίζατε τον όρο «σχολικός Εκφοβισμός» (bullying);

K: είναι και φραστική και σωματική βία. Τα περισσότερα παιδιά απειλούν «θα σε φτιάξω, θα σε κάνω». Όταν βρίσκουν τον αδύναμο εκείνον «τρώνε», όπως ακριβώς και τα ζώα. Τους αρέσει να δημιουργούν φόβο

E: Έχετε λάβει ενημέρωση για το φαινόμενο του «σχολικού εκφοβισμού»; Εάν ναι, τι είδους ενημέρωση;

K: όχι καμία ενημέρωση, απλά είχα διαβάσει κάτι βιβλιαράκια για την σχολική βία

E: Ποια είναι, κατά την γνώμη σας, τα αίτια της σχολικής βίας;

K: εγώ πιστεύω ότι η σχολική βία ξεκινά από την οικογένεια. Η αρχή και το τέλος πιστεύω είναι η οικογένεια και το περιβάλλον που μεγαλώνει το παιδί

E: Ποια είναι κατά τη γνώμη σας, τα κυριότερα γνωρίσματα των παιδιών που εκφοβίζουν τους συνομηλίκους τους; (π.χ. αυταρχική και παραβατική συμπεριφορά, σωματική δύναμη) Και ποια τα γνωρίσματα των θυμάτων εκφοβισμού;

K: των θυμάτων χαρακτηριστικό είναι η δειλία. Είναι μαζεμένα παιδιά και ελαφρώς παραγκωνισμένα, δηλαδή αυτά τα παιδιά που είναι μόνα. Οι θύτες είναι νταήδες, συνήθως στην τάξη είναι τελευταίοι, είναι κακοί μαθητές, σωματικά σχετικά είναι δυνατοί και βρίσκουν παιδιά αδύναμα και φοβισμένα και ρίχνουν όλο το μένος τους.

E: Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι ένα παιδί εκφοβίζει τους συνομηλίκους του;

K: πιστεύω ότι το έχει εισπράξει λίγο αυτό. Δεν πιστεύω ότι το κάνει με σκεπτικό, του βγαίνει. Το έχει εισπράξει και το κουβαλάει και βγάζει κακία. Βρίσκει ευκαιρία να βγάλει και αυτός αυτό που έχει εισπράξει. Έχει γίνει ένα κακό παιδί και το βγάζει. Μπορεί να θέλει και να δείχτεί. Δηλαδή το έχει εισπράξει, πάει και το βγάζει και μετά εισπράττει και την αναγνώριση κάποιων άλλων αναγκαστικά. Γιατί και τα παιδάκια που είναι πιο δειλά και μαζεμένα συσσωρεύονται συνήθως γύρω από αυτούς για να μην τους απειλούν κιόλας.

E: Έχει πέσει στην αντίληψή σας περιστατικό όπου κάποιο παιδί δέχτηκε οποιαδήποτε μορφή βίας από τους συνομηλίκους του; Εάν ναι, περιγράψτε μου τι ακριβώς συνέβη.

K: έχω δει κάποια πραγματάκια. Ξέρεις αυτά δεν τα κάνουν μπροστά σου. Αυτά τα βλέπεις φεύγοντας, περνώντας στο διάδρομο, βλέπεις το ύφος, βλέπεις λίγο την κίνηση. Αυτά βέβαια λένε ότι το κάνουν για παιχνίδι

E: Πόσο συχνά συμβαίνουν στο σχολείο περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών;

K: αρκετά συχνά εδώ, ενώ στο δημοτικό που ήμουν είχε ελάχιστα περιστατικά. Βλέπω πως αυτή η βία γεννιέται από το γυμνάσιο

E: Με ποιόν τρόπο αντιμετωπίζετε ένα συμβάν; Πώς αντιδράτε; Πώς παρεμβαίνετε;

K: εγώ συνήθως είμαι ήρεμος, εκτός και αν είναι πολύ άγριο το περιστατικό. Θα τα χωρίσω, θα προσπαθήσω να τους μιλήσω, αλλά αν το έχει κάνει κάνα δυο τρεις φορές και τον βλέπω ότι είναι κακός, σπάνια συμβαίνει αυτό όμως, τότε αυτό με τρελαίνει και τους ζορίζω.

E: Ποια πολιτική ακολουθεί το σχολείο σε τέτοιες εκφοβιστικές συμπεριφορές;

K: από ότι βλέπω το σχολείο κάνει συστάσεις, φέρνει τους γονείς και δίνει αποβολές. Και μετά ο κάθε καθηγητής με την κουβέντα και την παραίνεση

E: ποιοι είναι οι τρόποι επιβολής της πειθαρχίας που εφαρμόζει το σχολείο;

K: σε πρώτη φάση η κουβέντα, δηλαδή να του μιλήσεις, μετά είναι ο πατέρας και μετά αποβολές

E: Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι δεν έχει λυθεί;

K: βλέπω ότι τον τελευταίο καιρό υπάρχει μια βελτίωση, καλμάρουν για ένα διάστημα. Με τις αποβολές και όλα αυτά δίνεις το έναυσμα στο γονιό να του βάλει πρώτα αυτός χέρι, να φοβηθεί τον γονιό, γιατί εμείς δεν έχουμε κανένα μέσο άλλο. Εμείς το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να τον διώξουμε από το σχολείο ή να μειώσουμε την βαθμολογία. Αν όμως αυτά δεν νοιάζονται για τον βαθμό; Ή αν τα περισσότερα έχουν μείνει από απουσίες, μετά μένει μόνο ο γονιός με το μέσο πίεσης που μπορεί να έχει. Δεν έχουμε πολλά μέσα. Θα ήθελα να υπήρχαν συνάδερφοι οι οποίοι να μπορούσαν να κρατήσουν αυτά τα παιδιά και να κάνουν πράγματα με αυτά. Εγώ θα έλεγα πώς το καλύτερο θα ήταν αυτά τα παιδιά να είναι στον χώρο του σχολείου αλλά να έχουν άλλο πρόγραμμα, περισσότερες ώρες γυμναστική, καλλιτεχνικά μαθήματα, χειρονακτικά, να συμμετέχουν σε σκετς, γιατί δεν τα βλέπεις ότι αυτά τα παιδιά θα προκόψουν από τα μαθήματα και θα σπουδάσουν. Θα πρέπει να γίνει σχολείο δυο ταχυτήτων

E: Σας ενοχλεί που το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού έχει λυθεί;

K: με ενοχλεί γιατί δεν πάμε σαν κοινωνία μπροστά, αλλά δεν βλέπω να γίνεται κάτι

E: Θεωρείτε ότι φέρετε κάποια ευθύνη στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού;

K: όλα τα άτομα που έχουν συναίσθηση του χρέους τους θεωρούν ότι έχουν ευθύνη γιατί δεν έδωσαν το κάτι παραπάνω

E: Αν υποθέσουμε ότι ήσασταν διευθυντής/ντρια του σχολείου σε ποιες ενέργειες θα προβαίνατε για την καταστολή και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού;

K: πιστεύω ότι σαν διευθυντής δεν μπορείς να κάνεις τίποτα μόνος σου αν δεν έχουν διάθεση και οι άλλοι να βοηθήσουν. Δεν μου αρέσουν οι ποινές και οι αποβολές, θέλω να το παλεύω και να μην χρειαστεί να φτάσω εκεί και από την αρχή μου αρέσει να βάζω κάποιους κανόνες. Το σχολείο δεν μπορεί να συμμορφώσει τα παιδιά αν δεν μπορείσει πρώτα ο ίδιος ο γονιός. Το σχολείο θα το παλέψει με διάφορους τρόπους με κουβέντα, με συνετισμό.